NOVA REPERTA,

Sive

Rerum Memorabilium,

RECENS INVENTARUM,

ET

VETERIBUS PLANE

INCOGNITARUM

GUIDONIS PANCIROLLI IC.

Liber Secundus.

Jam primùm ex Italico Latinè redditus, & Commentariis illustratus

AMBERGAE.

Typis Forsterianis.

M. D. CII.

[illegible]

Illuſtriſsimo & fortiſsimo
Principi
DN. CHRISTIANO
principi Anhaltino,
Comiti Aſcaniæ, Domino Servestæ
& Bernburgi &c.
SERENISSIMI ELECTORIS PALATINI
In Bavaria ſuperiore
LOCUM-TENENTI;
Domino meo clementiſſimo.

SCitum eſt quod Papinianus interroganti, quare libros non ſcriberet? reſpōdiſſe fertur, Vereri ſe, ne chartæ iis, q ſcripturi ſunt, pluris eſſent emendæ. Nec enim noſtra hac tempeſtate tantùm, ſed & ſuperioribus quoque ſeculis adeò inſatiabile multos ſcribendi cacoëthes egit, ut Eunapius in Vitis Philoſophorum, ridēs Scripturientium ſtudia, AEmiliū ſcribat ſolitum fuiſſe dicere, βιβλίδια eorum

hominum, multorum Camelorũ justum onus esse posse. Quod longè antè prævidens ille Apollinis quoq; oraculo sapiens judicatus Socrates, nihil, dum viveret, scribere voluisse dicitur, ratus scilicet & librorum copiam officere Sapiētiæ studiosis, & invidia premi vivorum auctoritatē. Certè, quæ invidorũ & antea fuerit, & hodie etiamnũ sit malignitas, dum ex aliorum reprehensione atq; ignominia gloriam laudemq; captant, parum interim scientes, quàm multa nesciant: id manifestius est, quã ut explicari debeat. Fastidita verò librorum copia, ignota esse non potest, quandoquidem multorum indies scripta vel ad Cimmerias tenebras & caliginem, tineis ac blattis pascendis, vel ad salsamentarios soleant amandari, ut Horatius dicebat,

Deferri in vicum, vendentem thus & odores,
Et piper, & quicquid chartis amicitur ineptis.

Nam quæ non ita scribuntur, ut rem inde facere, & divitias subitò acquirere possis: nugæ ilicò sunt & Nævii Buttubatta. Sic evenit, ut non pauci præclara illa ingenii sui monumenta tam diu vivere

vere cupiant, quàm diu bestiolas quasdam, quæ apud Hypanim Scythiæ Europeæ fluvium nascuntur: quarum vita diem non excedere dicitur. Quæ res non parum me suspensum tenuit, post primam illam Rerum deperditarum, novam hanc noviter Inventarum editionem meditantem; dum animo mecum expendo, quàm arduum sit, vetustis novitatem dare, novis auctoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus verò naturam, & naturæ suæ omnia. Sed cum primam operis hujus partem viris doctissimis, & quavis dignitate conspicuis non tantùm probatam intelligerem, verùm etiam iidē crebris me exhortarentur literis, ne posterioris & quidem jam diu promissæ editionem diutius suspendendo, hanc ingenii mei fœcunditatem (sic illi interpretabantur, quod ego in me perquam sentio esse exiguum) ipsis inviderem: Inter quos nominari à me posse illud Silesiæ sidus *Iacobum Monavium*, præter generis nobilitatem cum do-

ctrina singulari, tum auctoritate clarissimum: sanè ut cum latinissimo poetarum dicam Lucretio,

Percussit thyrso laudis spes magna meũ cor.

Ideoque ut contractum illud nomen tandem expungeretur, egoque promissionis nexu solverer; huic quoque parti, quæ Rerum noviter inventarum est, manum admovi, atque ut in publicum, ea qua cõspicitur forma, prodiret, cõcessi haud invitus. Qua tamen in re veniam mihi dari peto, ꝙ à Pancirollo sæpè digressus fuerim longius, quanquam nullâ aliâ de caussa, quàm ut posset Lector uno quasi momento plurium rerum cognitione simul frui, atq; insuper etiam legendi tædio quodammodo levaretur: cum expeditum sit, talibus egressionum amœnitatibus non Commentatores tantum, verum ipsos etiam Lectores non parum refici. Ii igitur institutum hoc meum benignè interpretabuntur, opinor. Nam Caprimulgos, & nasutos illos pedagogulos tantum abest, ut æstimem, ut ipsorum favo-

favorem vel tribus quoque nebulæ cyathis, si possim, nolim tamen emere.

Tuo verò præsidio, Illustrissime & fortissime Princeps, ut commendarem hujus quasi partus gemellam alteram, ipsamet videbatur exposcere. Nam cum videret, alteram illã Geminam à Serenissimo Electore Palatino, Domino meo clemẽtissimo tam benigniter fuisse susceptam; non dubitabat à Te quoq;, quẽ Serenissimæ illius Celsitudinis vicẽ ac personã sustinere sciebat, parẽ clemẽtiæ favorẽ promereri. Causabatur præterea, apud neminem sibi tam facilẽ & promtũ fore accessum, atq; apud Te, Clementissime princeps, qui ob laudatissimarũ artium cognitionẽ, quam cum militari scientia ita habes conjunctam, ut & sapientissimus & fortissimus DVX ubique audias; de hisce quoque studiis rectissimè judicare possis: eos scilicet imitatus, quibus volupe fuit, non armorum tantũ, sed & humaniorum quoque literarum noticiâ ornari. Ex quibus ut omittam Epaminundam Thebanum, doctum à

(:) 4 Lyside

Lyside Pythagoreo; & tres illos Atheniensium Duces summos, Periclem ab Anaxagora, Alcibiadem à Socrate, Timotheum ab Isocrate, institutos; vel unicus Scipio Africanus, bellator inter Romanos maximus, instar omniũ esse poterit. qui cum duas esse artes principum virorum proprias intelligeret, Civilis & Militaris rei scientiam, non Panætium tantùm & Polybium, homines doctissimos, illum Philosophiæ & morum; hunc Reipub. gerendæ & militiæ doctorem, perpetuos comites secum habuisse fertur. Quorum laudabile institutũ Te quoque ab ipsa mox pueritia ad hanc usque sequutum esse novimus ætatem; quam Deus Opt. Max. perpetuò florentem velit esse & vegetam. Possem hîc in tuas laudes latius digredi, & cum multis te supra humanam fortunam collocare. Sed satis esse duco, Lysippũ Plasten in hoc imitari, qui conspectâ Alexandri picturâ, qua Apelles ipsi fulmen in manum addidisset; dixerat, se hastam, cujus gloriam ut veram & propriam nulla unquam

quam deletura fuisset ætas, maluisse; Apellem assentationis insimulans. à qua sicut generosissimum animum tuum abhorrere scio: ita mihi temperandum semper putavi. Illud ab Illustrissima Celsitudine Tua unicè & humiliter peto, ut lucubrationes hasce meas serena fronte suscipiat, & benignissimis oculis intueatur: atque illa clementiæ suæ aura, cujus afflatū subinde experimur, cum mihi, tum familiæ meæ, deinceps quoq; adspiret. Ambergæ, KL. Martii Anno MDCII.

Illustrissimam Celsitud.

Tuam

debita subjectione colens.

Henricus Salmuth.
Secret & Feudor.
Præpos.

EPOS

Cunradi Rittershusii I. V. D. & Professoris Norici,

In Bipartitum Opus Rerum Memorabilium

Guid. Panciroli, & Henrici Salmuthi CL. VV.

Ἀνθρωπὸν μακάρεσσι βροτῶν γένος ἐστὶν ἀληθῶς,
παντοίων τεχνῶν μελετήμασ᾽. ἀμήχανον οὐδὲν
ὥς σφισιν ἐστὶ καμεῖν, ἢ μὲν κατὰ μητέρα γαῖαν,
ἠδὲ καὶ αἰθέρα μακρὸν, ὁμῶς στονόεντ᾽ ἀνὰ πόντον.
ἀνδρομένῃ σοφίῃ πάντ᾽ ἐστὶν ὑπήκοα πάντη.
Τέχναι δ᾽ οὐ πᾶσαι θάλλουσ᾽ αἰῶνι ἑκάστῳ,
ἀλλ᾽ ἑτέρῳ ἕτεραι. γλυκερὴ δέ τις ἐστὶν ἀμοιβή.
ὥς τὰς μὲν καταδῦν᾽, ἄλλας δ᾽ ἀναδῦναι ἐσαῦθις,
καὶ περιδινεῖσθαι, ἅτε δὴ ἱερῷ ἐνὶ κύκλῳ.
Σαλμοῦθος κατὰ μοῖραν ἐπισταμένως τάδ᾽ ἔδειξε.
δισπτύχῳ ἐν τεύχει, κεχαραγμένῳ ἴχνει ὁμαρτῶν
τοῦ νομικῆς φάεος Παγκιρολίδου μακαρίτου.
Ὅστις ταῦτ᾽ ἀναγνοὺς ἔσσῃ, φίλε, εὔχαρις ἀμφοῖν.
ἴσθι ὁμοῦ ἐπίσης, Παγκιρολίδῃ, τ᾽ ἐρατεινῷ
Σαλμούθῳ τ᾽ ἀγαθῷ. μᾶλλον δ᾽ ἄρα μείζονα τῶνδε
τοίνυν καὶ ἐμὸν πάντως χάριν εἰδέναι ἐστὶν ἐοικός.
οὐ γὰρ ἂν οὐδ᾽ ἐμοί ἦν θησαυροῦ κρυπτοῦ ὄνησις.

EA-

EADEM SENTENTIA
Latinis versibus ab eodem
reddita.

Um Superis mortale genus certare videtur
Artibus omnimodis mira ratione repertis.
Nec quicquam ingenio humano natura negavit;
Omnia se prona huic potius substernere jussit,
Et quà se matris Telluris viscera porgunt,
Et quaquà tractu spatioso funditur aer,
Et gemebunda sinus quaquà explicat Amphitrite.
Non autem quævis artes in quolibet ævo
Ex æquo florere solent; aliæque aliis sunt
Temporibus. Nunc occidit hæc, nunc incipit illa,
Et grata quadam cycli vertigine cernas
Omnia perpetuò volvi hîc quoque circumagique.
Talia Salmuthus magna docet arte bimembri
Hoc opere exponens, vestigia clara secutus,
Quæ Pancirolides signaverat ille beatus,
Illustris Legum vertex & gloria Juris.
Horum quisquis eris Lector studiosus, utrique
Gratum animum præstare velis, Pancirolidæque
Salmuthoq; simul. Sed & huic fors gratia major,
Judico si quid ego, debetur. Namque sine ipso
Occulti utilitas thesauri non foret ulla.

Altorfii Noricorum XXIII. Febr.
Anno M.DCII.

AD

AD

HENRICUM SALMUTHUM V. CL.

RANSFERRE linguas ore ab uno in alterum,
SALMUTHE, tanto plus meretur gloriæ
Laudisque; quanto cultiusque & purius
Interpres ipsa sensa rimari studet
Auctoris, in queis navet æquandis fidem
Operamq; dignã. Plurimos pol cernere est
Hodie elegantes ac disertos admodum,
Quos Fama cœlo tollit. Inter hos nisi
Numerere, curru considens eburneo
Ad astra vectus; nescio certè, dehinc
Cui debeantur dona fidi interpretis.
Nam grande PANCIROLVS Italiæ decus,
Quo delicatiusque & enucleatius
Sermonis usus est stylo vernaculo;
Hoc eloquutus illud es Latinius,
SALMUTHE, magna lux futuræ Teutonum.
Vtriusque certat invicem elegantia.

Paulus Melissus Franc. Comes Palat. & Eq. civis Roman.

AD

AD

HENRICUM SALMUTH, V.CL. ANACREON.

HENRICE, Gratiarum
Cor, Hyantidum medulla,
Inter virosque doctos,
Inter gravesque Vates,
Inter bonosque Cives,
Sydus, Corona, lampas.
TEIUM udulum jocosum,
Petulculumque Tejum
Puto amare te Pelasgum.
Sed dic juvenculúmne
Tyronem & inficetum,
Rus qui sapit paternum,
Dic Bojum amásne Tejum?
Tute annuis, pol ipsus
Trepido. Sed hà favorem
Periclitabor istum.
DEPERDITA invenire
JAM OLIM, GUIDONIANA,
Feliciterque quibas,
Per-ampliterque quibas.
INVENTA, tandiu queî,
Queî quæritas, RECENTER?

SAL.

SALMUTHO PANCIROLLA,
INVENTA prome, prome!
Porrò invidebis Orbi?
Te prodo: namque partem
Doctamque mulsteamque,
Dulcemque & expolitam,
Te non vidente, vidi,
RICHO exhibente furtim,
Faventiore RICHO
Dicto Poëtæ ab Istro.
PORCELLULANAM amatam,
Preciosulam, tenellam,
Pictoris arte pulcram,
Tralucidam, nitentem,
Et toxicon fugantem,
Vidi his ocellulisque
Tenui hâcce dexteraque,
Hoc osculatus ore.
STILLARE ibi insuperque
Vidi optimos liquores
Panaccios liquores
Messem ut Sabæam odoros,
Colante eos perité
SALMUTHINA Camœnâ.
NOLAS deîn rotundas,
Fusoris arte scitas,
Resonas, graves ab ære,
Pulsare clanculum mî
Furtiva erat lubido.

Ad

Ad Clepsydram fluentem
Metirierque porró
Unam alteramque lucem,
Horas citas dici
Inibi fuit voluptas.
Nimiúmne Amice, vidi?
Celare deîn laborem,
Heliconium laborem,
Novem puellularum,
Aganippidum Sororum
Non quibis Auctor istum.
Expunge, tarde, nomen,
Expunge. quid moraris?
Meibomus hoc fatigat,
Instigat & Raselus,
Latus fodit subindé
Richus, cupiscit Ordo
Turbæ omnis id novenæ.
Istrinus hos & inter,
(Tibi Tejus ille Bojus
Adamatus usque & usque
Laudatus ille tantum.)
Ambit, procatur, ardet,
Ex parte visa, lecta,
Inventa, habere gestit
Integra, Jam Recenter,
Adaucta luculenter,
Perculta tam potenter
Oratione purâ,

Se-

Severiore curâ,
Genialibus, Canoris
SALMUTHINIS Camœnis.
Dic nunc, juvenculúmne.
Tyronem, & inficetum,
Rus qui sapit paternum,
Dic, Bojum amásne Tejum?
INVENTA comprobabunt
Deprompta veritatem.
Tibi juro verus augur,
Tibi certus ajo Vates,
Exin quod inclutus TU
Fulgebis undiquaque
HENRICE Gratiarum
Cor, Hyantidum medulla,
Inter virosque doctos,
Inter gravesque Vates,
Inter bonosque Cives,
Sydus, corona, lampas.

M. Chr. Donaverus Ratisp.
Ecclesiastes Patriæ
P. C.

IN ALTERAM COMMENTARII GUIDONIS PANCIROLLI partem, Notis illustratam ab Henrico Salmuth.

Altera nunc prodit soboles ornata Guidonis,
Qui gemina pridem gestiit esse comes.
Illa docet Priscorum inventa, sed ista Minorum,
Atque alia, eximium quæ didicisse decus.
Utraque nata quidem jungi, tamen exiit illa,
Abdita delituit hactenus ista domi,
In lucem prodire verens, externus amictus
Namque erat, Italico vox peregrina sono.
Non tulit hanc speciem Clarissima fama Camœnûm
SALMUTHUS, *sed qua dexteritate prius*
Germanam eduxit decoratam veste Latinâ,
Addens & dotem, quò mage culta foret:
Sic etiam, quam nunc cernis, decoravit & auxit,
Et geminæ Aoniâ reddidit arte parem.
Ite pares donis jam nunc doctæ ite Sorores,
Magnaque Pierio commoda ferte gregi.
Quærenti, unde decor vobis speciesque, vel ipse
Castalidum qualis vix nitor esse solet:
Dicite, SALMUTHUS *fert talia munera, Phœbi,*
Pieridum, Themidis; gratia, fama, decus.

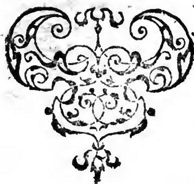
Joh. Ladislaus.

AD CL. V.
Dn. HENRICUM SAL-
MUTH. &c.

Ierio ut primùm filo deducere avebas
Verſus,& diæ dedere cor Themidi:
Numina deſubitò Muſarum, Helicone relicto,
Ecce tuum penitus ſe in gremium abdiderant.
Si quis nunc igitur Muſas, Phœbúmve requirat:
Si te adeat, juro, nî te apud inveniat.

Paulus à Gisbice, Poëta coronatus Cæſareus.

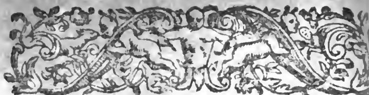
IN

IN LOLLVM.

Olle, Theonino quid me petis, improbe, dente?
Si bonus es, lauda quæ bona, carpe mala.
Sed bona fortè malis sunt plura. hinc ringeris? Ohè
Jam satis est, nunc vel ringere & emorere.

TITULORUM SECUNDO hoc libro explicatorum Index.

NOVA

NOVA REPERTA: SIVE RERVM MEMORABILIVM

Recens inventarum, & veteribus planè incognitarum

GUIDONIS PANCIROLLI I.C.

LIBER SECVNDVS.

DE NOVO ORBE. Tit. I.

I*Nter ea, quæ Veteribus fuerunt incognita, primum & notatu quàm maximè dignũ poni posse credo Novum illum* [*orb*]*em, anno à Christo nato post Millesi*[*mu*]*m quadringentesimum nonagesi*[*mo*] [*s*]*ecundo, à* Christophoro Columbo [*Gen*]*uense repertum. Hujus anteà nulla* *Novi orbis retectio.*

erat notitia: nisi quod Fortunatæ commemorabantur Insulæ: de quibus fidem fortassè fecerant Navigantes. Et est sanè res illa admirabilis, & inter eas, quas intelligentiâ possumus adsequi, in primis stupenda: quæ etiam magis me magisq; cogitantem in admirationem sæpius traxit. Mũdo isto invento, multa ad nos pervenerunt animalia, plantæ, & opera, hactenus nobis planè incognita: verbi causa, Galli, & Mures Indici; Guajacum aut lignum sanctũ, China, Sarsa-parilla, Sassafras, & aliæ plantæ saluberrimæ, & medicinæ inservientes. quarum usus fieri cœpit necessarius, derivato in hanc regionem nostram morbo isto, quem nos Gallicum, alij Neapolitanum dicunt; eò quòd ab Hispanis ex insula Perû redeũtibus, Neapolim fuerit perlatus.

Quæ inde ad nos allata.

Inde etiam delatæ ad nos Ficus, Nuces, & Cannæ Indicæ, itemq; sericum illud vermiculorum lanificium, & picturæ ex avium pennis consertis adeò naturaliter expressæ, ut pictores cũ coloribus pulchriores eas reddere haud possint. præterea

&

& texta illa Attalica, quæ prout aëri vel luci fuerint exposita, vel aurea, vel holoserica, vel punicea, vel carmesina, vel alterius coloris videntur. Ex eadem regione advehuntur & cultelli lapidei, quidvis secantes; item Crepidæ ex junco Indico, & alia innumera, quæ singula recensere longum foret.

NOTÆ, SIVE COMMENTARII.

Novum Orbem cum dicimus, non ad novam aliquam mundi constitutionem, aut creationem respicimus; sed ad inventionem duntaxat & detectionem recentem: ne cum Democrito, Epicuro, aut Anaxarcho, cæterisq; sapientiæ magistris, plures esse Mundos, videamur statuere. quæ tamen opinio, tanquam nullis fulcita rationibus jamdudū meritò explosa, atq; exsulare iussa est: stante contrà verissimâ & immotâ hac sententiâ, quòd hodie etiamnum eadem & prorsum talis sit mundi constitutio, qualis ab initio olim erat, cum cœlum & terram creavit Deus. Nam & Moses historicorum antiquissimus, cujus singula verba, ut de Euripide dicebat Cicero, singula testimonia

Novi Orbis denominatio

Mundi an plures.

Mundum esse unicum.

verè putanda sunt; & multis post eum seculis Iohannes, eo, quem de vita & doctrina Servatoris nostri commentatus est, libro; cum præcipua opera Dei visibilia recitant, ex quibus ipsius majestas & omnipotentia facilè percipi possit, unius tantum hujus, nō ullius alterius Mundi à Deo creati meminerunt. qui tamen, si plures scilicet fuissent, nequaquam id silentio obliterassent. Pertinebat enim ea maximè res ad Dei gloriam & potentiam illustrandam: neq; ulla hujus tam invidi& periculosi silentii ratio probabilis adferri potest. Quò fit, ut rectè veteres senserint & collegerint, Unum esse Deum, quia unus est Mundus; contraque, Unum esse Mundum, quia unus Deus. Aristoteles certè ex ordinis unitate in rebus exsistentis, unitatem ait colligi gubernantis Dei. *2. Metaphysicor.* siquidem ordine uno, & ad unum instrui debeant omnia. Sed & exemplaris unitate Mundi unitatem probat Plato, veluti ad exemplum producti, ut est apud Lud. Cœlium Rhodiginum *lib. 1. Antiquar. lection. cap. 7.* Taceo, totam hanc variorum & multorum Mundorum architecturam planè futuram fuisse ineptam. Cur enim plures condidisset Deus, qui unico, & eo quidem latissimo poterat omnia etiam cōmodius complecti,

plecti, quæ illis diversis & separatis Mundis fuit comprehensurus? Atqui Deum & Naturam nihil frustrà agere, vulgò & verè dicitur. Iam si plures condidisset Deus, illi mundi numero tantùm, non autem specie differentes & dissimiles inter se essent. Cur igitur ille condidisset sæpius idem? Et, si plures Mundi esse concedantur: eadem ratione etiã numero infinitos esse fatendum est. Unum igitur hunc Mundum, & non plures creavit Deus: non ἀδυναμίᾳ certè, vel impotentiâ quadam, quando ipse est Omnipotens: non quòd exhausti in tantæ molis fabrica ipsius sensus, aut defatigatæ iam vires essent: verbo enim solo omnia condidit, *Psal.33.* nõ quòd etiam materiæ, ut censent Peripatetici, inopiâ & penuriâ id evenerit (asserentibus quippe his, *Quod sit ex tota sua materia, non esse plurificabile*) & tota quæ fuerat præparata materia, in tantæ machinæ corpore consumta sit. potuit enim, qui hunc tantum mundum ex nihilo primum creavit, ad alios infinitos materiã, si vellet, sibi præparare: Sed ea solum de caussa Mundi plures conditi nõ sunt, quia Deus ipse noluit. nam quæcunque voluit, fecit. *Psal. 115. v. 3.* Cur autem noluerit, ignota nobis ratio esse potest; injusta tamen non potest: ut piè & doctè explicat

Lambertus Danæus *libro 1. Physic. Christia. cap. 11.* illum Origenis errorem refutans, quo plures mundos exstituros sensit, non simul quidem omnes, sed successiuè, & alium post alium. Ideoque Christum sæpius passurum, ut quod semel profuit, semper prosit assumtum. Cui vesaniæ affine quodammodo est & *Osiorum* delirium, qui Mundi pluralitatem ex Christi veri, viviq; verbi auctoritate obstinatè adstruebant: qua Christus regnũ suum non esse de hoc Mũdo, fuerit testatus. Ex quo tamẽ loco, plures esse mũdos, nõ efficitur. Verè enim Christi regnũ non est de hoc mundo inferiori & perituro scilicet: sed est spirituale & intellectuale, durans in æternũ. Quanquã, si verũ amamus, Novi orbis nomen non adeò novũ est apud Classicos scriptores. Nam & Germaniam Ovidius ad Liviam scribens; & Hegesippus Angliam novi orbis appellatione cohonestant. Sic Pomponius Mela alicubi alterius Orbis; Lucanus Ignoti orbis meminit *lib. 5.* loquens de Arabibus in auxilium Pompeij properantibus. Et ICtus Ulpianus Orbis Romani mentionem facit in *l. in orbe. 16. ff. de statu hom.* Ita enim ibi legendum esse, cum alioquin, in Urbe Romana, vulgata haberẽt exemplaria, Alciatus rectè monuit *in d. l. in orbe.*

Origenis error notatus.

Et Osiorum.

Novi orbis nomen olim quoque usurpatum.

be. & l. potestatis. 215. de verbor. sign. juncto cap. 21. lib. 2. Dispunctio. quem Petrus Costalius *d. l. 16.* & Ioh. Corasius *in leg. si testamento. C. de impuber. & aliis subst. n. 19.* Hieronymus Cagnolus *in leg 2. de orig. iuris. n. 129.* Sylvester Aldobrandinus *Instit. de excusat. tutor. in pr. n. 19. in fi.* & Arius Pinellus laudant, *in 2. parte Rubricæ C. de bon. matern. n. 11.*

Novus Orbis veteribus incognitus.

Novum autem Orbem istum, de quo Pancirollus primo hoc tractat capite, veteribus planè fuisse incognitum, evidentiore probatione non eget: cum exstiterint nonnulli, qui ipsam etiam terram ea parte esse negarint: quidam etiam cœlum inde ex rerum natura auferre non dubitârint. Etsi enim Philosophorum doctissimi Cœlum omni ex parte sphæricum atque rotundum, & terram undique ambiens, atq; in seipsum volvi tradiderunt: video tamen magni nominis Theologos contrà statuere, Mundum hunc universum domui potius similem esse, cui tectũ ex una tantũ parte, non quaquaversus immineat. Neque enim rationẽ pati, ut terræ moles tã gravis in medio aëre suspendatur. Chrysostomus certè eos non semel provocat atq; lacessit, qui cœlum sphæricum ponunt: cum scriptura potius tabernaculum à Deo fixum commemoret,

Cœlum an sit sphæricum.

ad Heb. 8. Et cum Psalmo 104. legamus, Deum extendisse cœlum, sicuti pellem: ut & Esaiæ *40.v.22.* Cœlum, ut telam & cortinam, expansum esse atque diffusum: eo ipso non obscurè significari, Cœlum non tam sphæricum, quàm supernè planum esse: ut Augustinus argumentatur *libro 2. de Generat. ad lit. cap. 9.* quo etiam loco, non absq; stomachatione: *Quid ad me pertinet* (ait) *utrum cælum sicut sphæra undiq; concludat terram in media mundi mole libratam; an eam ex una parte veluti discus operiat?* Sed minuenda est hæc opinio.

Cœlum esse sphæricum probatur.

Nam ut illa Philosophorum scita omittam: quòd perfectissimũ corpus deceat figura perfectissima: quòd pulcherrimâ & capacissimâ formâ, quæ sphærica est, ambitũ hunc tot tantaq; suo sinu complectentem efformari oportuerit: quòd præcipuæ & tanquam integrales hujus mundi partes, quæ sunt Cœlum, Aqua & Terra, ipsis sensibus dijudicentur esse circulares & sphæricæ, quibus totum ipsum Mundi ambitum figurâ similem esse credibile sit: quòd motus in orbem non possit esse æqualis & constans, si in angulos incidat: id quod prorsum necesse est fiat, si Sol & reliqua astra non volverentur omni ex parte, sed inflecterentur ali-

cubi;

cubi: Profectò evidenti satis argumento esse potest vel una Luna, quæ tunc tantum deficit & Eclipsin patitur, cum globus terræ ex diametro Solis radios intercipit. quod fieri non posset, nisi terræ moles esset in medio, cœlestibus orbibus undique conclusa. Et quid noctem efficit aliud quàm Solis abscessus ex terræ umbra? Quòd si Sol terram non subit, sed idem est occidere, & ad angulũ converti, (quod omnino sequatur necesse est, si cœlum in modum disci terram tantum operiat, ac non pilæ instar complectatur): profectò longiores brevioresq; noctes, alicubi semper æquales efficere nullo modo posset. Nam quod Augustinus *d.lib. de Generat. ad lit. cap. 10.* omnes & conversiones, & oppositiones, & depressiones, & aspectus, & quæcunque sunt aliæ siderum affectiones, scribit posse servari, etiamsi cœlo ipso immoto astra tantummodò moveantur: planè ad intelligendum non est difficile, si modò fingendi sit licentia, ut Iosephus à Costa respondet *lib. 1. de Natura novi orbis. cap. 2.* Contrà, de hoc terræ situ & cœli ambitu præter oculatam fidem abundè etiam sacræ testantur literæ. Nam dum Orbem terrarum dicũt, quid aliud intelligunt, quàm quicquid est corporum, cœli ambitu contin-

contineri? Unde Ecclesiastes: *Oritur* (inquit) *Sol, & occidit, & ad locum suum revertitur, ibiq; renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem, lustrans universa in circuitu: pergit spiritus, & in circulos suos revertitur.* Ubi Gregorii paraphrasis habet: Sol, totâ terrâ decursâ, ad eundē rursus terminum punctumque circumvolvitur. quod fieri sanè non posset, si terra cœlo aliqua parte esset exclusa. Ipso autem cœli ambitu terram comprehendi, & mediam veluti librari, ex illo Hiobi *cap. 26.* discimus: *Extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum.* Suspensa enim videtur in nihilo, cum terra aquæ commixta in medio aëre stare perhibetur. Rectè, *aquæ mixta:* cum certum sit, Terram elemento aquæ hærere, & plurimâ ex parte ab illo ita contineri, ut ex duobus istis elementis, unus constituatur globus. Quod Regius Propheta significat, cum Deum firmasse ait terram super aquas; & rursus orbem terrarum super maria. *Psal. 23. & 135.* Id quod præcipuum quoque divinæ omnipotentiæ argumentum est. Mirum etenim, & revera quoque supra rerum naturam esse videtur, Terram graviorem multò, & minorem aqua, ab ea non obrui, turgentesque & elatissimos Maris fluctus, intra certos

Terra & Aqua constituunt globum.

certos fines se continere, neque in totam terram, quæ longo intervallo substare videtur, sese effundere. Unde apud Hiob. *cap. 38. versicu.* 10. *Circumdedi*, inquit, *Mare terminis meis, & posui vectem & ostia, & dixi: Usque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.*

Sed sciendum est, sapientissimum illum architectum fecisse, non quidem solius terræ globum (hic enim necessariò aut innataret, aut sub aqua totus mergeretur) sed ex terra & aqua globum unicum: cujus centrū, mundi etiam centrum est: non ita, ut ejusdem globi medietas altera, aut pars tertia terræ sit, reliquum aquæ: (ita enim etiam mergeretur terra sub aqua) sed terra & aqua ita se contineant mutuò, ut utriusq; sit idem centrum, quod & totius mundi. Id verò fit, terrâ integrum globum reddente, non solidum illum quidem, sed maxima parte interius & ad superficiem cavum, amplissimasque illas cavitates replente aqua: & ita tamen, ut neque absorberetur illa aquæ moles, neque redundans inundaret terrā; sed tantum ejus relinqueret detectum, quantum ipsi rerum Opifici visum est. quo fit, ut terræ facies & maris,

eiusdem globi sint superficies: & quia utriusque extremitates eiusdem sphæræ partes sunt, neutra superstet aut substet alteri: quod pluribus disputat Francisc. Vallesius lib. Singulari de sacra Philosophia *cap. 1. & 52.* quẽ librum non ad opinionẽ, sed ad veritatem se scripsisse, ipsemet in præfatione testatur. Iam si cum Hiobo quæras, super quo bases illius fundatæ sint? dicam, Bases terræ, esse ipsa terræ fundamenta : quæ ut ex nihilo effecta sunt, ita & super nihilo solidata.

Bases terræ.

Nam quod columnas terræ confirmasse se Dominus ait, *Psal. 74. v. 4.* ijs non Atlanticæ poëtarum columnæ intelliguntur: sed hæ verbi Dei, virtute sua omnia portantis: ut tantæ molis pondus divinæ potentiæ manibus sustentari intelligatur. quemadmodum commodè exponit Ambrosius *lib. 1. Hexamer. cap. 6.*

Terra in mũdi medio, & rotunda.

Terram autem in mundi medio ita sitam, ut eius centrum, totius quoq; mundi sit; atq; ita rotundam, ut omnes extremitatis eius partes æquè à centro distent, & tota terra æquè ab omnibus cœli lateribus, ac si Mundi opifex à polo ad polum lineam tetendisset, & medio lineæ puncto alligasset terræ medium, eamq; circino quodam rotundam fecisset: Id non Plato tantùm animad-

madvertit, in Timæo ita scribens; *Terram altricem nostram, circa polum per universum extensum circumvolutam, diei noctisq; effectricem & custodem esse voluit*: Sed & Hiobum id significasse dubitandum nō est, cum quærit, *quis lineam super terrã tetenderit? cap 38. vers. 5.* ut ita, qui sub Antarctico polo degunt, Christianos nihil necessum sit, de reditu in patriam adeò esse solicitos: cum certũ sit, æquè propinquum esse Americæ cœlum, atque Europæ, Asiæ aut Africæ: dummodo veram sibi patriam in cœlo constitutam credant, cum *Anaxagora* illo Clazomenio: qui cum Lampsaci procul à patria aliquando objurgaretur, quòd Reipublicæ & patriæ curam negligeret, vir alioquin generis gloria & fortunis clarus: Imo, inquit, digitum in cœlum intendẽs, ingẽs mihi patriæ cura est. Namq; cœli summi laribus animi immortalis sedem ponebat: nõ secus atq; *Pherecydes* ille, Pythagoræ magister, qui animos hominum sempiternos, atque immortalem animam in Græcia primus, Servio Tullio Romanis imperante docuit, & præfractè adseveravit è Philosophis. Quæ sententia iam olim etiam apud Magos, quorum præcepta nobiles quosq; Philosophos oblectarunt, in Ægypto & Persia; ut & apud Indos obtinuerat. *Brach-*

Cœlum Americæ.

Anaxagoras.

Cœlum vera patria.

Pherecydes animam immortalem statuit.

Brachmanes. *Brachmanum* enim, qui Indorum Philosophi sunt, placitum fuisse legimus: Vitam præsentem credi oportere, veluti conceptum vitalem: Mortem verò, egressum ad veram felicemq; ijs vitam, qui rectè fuerant Philosophia imbuti. *Theopompus* Et *Theopompus* octavo Philippicorum libro, iuxta Magorum sententiam scriptum reliquit, Revicturos aliquando homines, immortalesq; futuros. Ex quo manasse arbitror, ut *Democritus* homines *Democritus à Plinio risus.* suscitatum iri à morte statuerit, nimium falsè, nedum scelestè à Plinio eo nomine derisus, quia nondum ipse revixerit. *lib.7. cap.55.* Sed qui hoc ipsum fide sibi non persuasit, discet experimento, quando Christus judicatum Orbem terrarum venerit, majestate incredibili decorus: ut Stephanus Forcatulus piè monet *libro 1. de Imp. & Phil. Gallor.*

Cæterum etsi ostensum jam fuit, cœlum quaqua versum devexum, undiq; terrarum orbem, tanquam pilam in medio cõstitutam concludere: non continuò tamen *Novus orbis an sit habitabilis, dubitatur.* inde consequitur, loca illa sub Antarctico sita polo, quæ novi Orbis appellatione nuncupantur, esse habitabilia, Nam & ad polum
1. Antarcticum mare quaqua versum esse diffusum, neq; uspiam terræ locum reliquisse. & ut maximè terrã ibi esse concedamus; nul
2. lam tamen rationẽ pati, ut cum ex uno Adæ semine procreati sint homines, illorũ aliqui

infinito Oceano trajecto, ad obversas terræ partes comearint. tũ etiamsi imensa illa Oceani vastitas nõ obstaret, Mediã tamẽ illã regionem, eandemq; maximã & longissimã Zonã, duob⁹ solstitialibus circulis comprehensam, quã *Torridam* vulgò appellamus, ab hominibus incoli non posse propter æstivos perpetuosq; ardores, ex Solis propinquitate eam omnẽ regionem adurentes, & pabuli aquarumq; impotentem efficientes. deniq; ridiculũ & absurdũ esse, Antichthones nobis contraria vestigia obvertere, atq; ita illos pendulos asserere. Quarũ opinionũ prima & secunda Augustini est; tertia Aristotelis, quã & Virgilius & Plinius amplexi sunt; quarta, Lactantii. Nullam tamẽ illarũ satis firmã esse, paucis ostendemus. Quod igitur Mare illud undiq; diffusum attinet, quæ prima advers⁹ Novi Orbis incolas, sive assertores horũ adferebatur ratio: Non attendunt, inquit August. *lib. 16. de Civit. Dei. cap. 9.* etiamsi figurâ conglobatâ & rotũdâ Mundus esse credatur, » sive aliqua ratione monstretur; nõ tamẽ esse » consequens, ut etiam ex illa parte ab aquarũ » congerie nuda sit terra. Rectè prorsus. » Non enim illud ex mundi rotunditate consequitur. Sed tamen neque contrarium demõstratur ratione, & hoc jam tandẽ experientia ipsa patefecit. Etsi n. globi istius quẽ

3.

4.

Responsio ad 1. dubitat.

ex terra & aqua constitui diximus, multò maximam partem Aquæ obtinent: tamen ita vicissim Terræ cedunt, ut non tota hujus congeries hinc, tota illarum inde se teneant: sed mutuis excursionibus sese per omnia complectantur. Unde Dionysius Cosmographus Universam terram esse quidem dicebat insulam, Oceano undique coronatam: (quemadmodum & Orpheus Oceanum in ambitu terræ circumductum ajebat, laudans

Circulum indefessi pulchrè fluentis Oceani)

sed ejusmodi tamen coronatam Oceano, qui similiter novas subinde pariat insulas: quarum aliæ atque aliæ cum Majorum nostrorum, tum etiam nostrâ memoriâ fuerunt retectæ: ne non esset verum Senecæ vaticinium, in Medea:

——Venient annis
Secula seris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Tiphisq; novos
Detegat Orbes, nec sit terris
Ultima Thule.

Resp. ad 2. dubitat. Sed venio ad alterum Augustini argumentum, hoc est, Oceani immensitatem:

qua

qua deterritum eum esse video, quo minus humanum genus ad hunc alterum orbem traijcere potuisse existimarit. Sic enim *libro 16. de Civitate Dei. cap.* 9: Quod verò, ait, " & Antipodas esse fabulantur, id est, à contraria parte terræ, ubi Sol oritur, quando occidit nobis, adversa pedibus nostris calcare vestigia; nulla ratione credendum est. Et posteà: Nimisque absurdum est, ut dicatur, aliquos homines ex hac in illam partem, Oceani immensitate trajecta, navigare & pervenire potuisse, ut etiam illic ex uno illo primo homine gen' institueretur humanū. Tota igitur Augustini difficultas in Oceani immensitate consistit. Sanè, uti ex uno factum esse omne hominum genus, sacris literis edocti indubitanter credimus, *Actorum 17.* Ita quomodò, aut qua via, quòve duce gens Indorum innumerabilis ex Asia, aut Europa in loca illa penetraverit, meritò & admiramur, & quærimus. Nam neque alteram Noæ Arcam eò appulisse cogitare possumus; neq; Angelum quempiam, ut olim Abacuch Prophetam ex Palæstina in Babyloniam, suspensos per aëra transvexisse Indiæ gentis progenitores. Nō enim quid Deus potuerit, quæritur; sed quid rerum humanarum ratio atq; ordo patiatur. Multò verò minus aut Gany-

medis aquilam, aut Persei equum alatum, & quæ præterea Poëtarum commenta sunt, huc lubet adducere. Verius est, ut uno ex tribus modo genus Indorum ad Americam venisse dicamus. Aut enim terrestri itinere, aut maritimo ventum est: & maritimum quidem vel fortuitò peragi potuit, vel certo consilio & ratione: hoc est, aut vi tempestatis & Oceani præter spem ad alterum orbem appulerunt primi habitatores; aut studio nova quærendi Navigationem eò direxerunt. Qua ratione autem aliquo ex istis modis cùm homines, tùm etiam bestiæ & pecudes ad Novum illum Orbem pervenire potuerint, id doctè & eleganter explicatum habes apud Josephum à Costa *lib. 1. de Natura Novi Orbis. cap. 19. 20. & 21.*

Resp. ad 3. dubitat. Tertia caussa fuit, cur Veterum opinione ad alterum istum orbem non patuerit accessus, quòd præter Oceani vastitatem, cœlum ipsum obstaret Solaris Zonæ implacabili æstu, quo ab eo itinere, vel mari, vel terrâ conficiendo audacissimum quemque compesceret: Ideò enim torridam illam Zonam, sive regionem mediam Aristoteles *2. Meteoror. cap. 5.* prorsus inhabitabilem asserit, quod calore exuratur propter Solis vicinitatem, quòdque pabulis & aqua careat.

Quam ſententiam & Plinius ſequutus eſt, cùm *lib.2.cap.68.* ſcribit: Lux media terrarum, qua Solis orbita eſt, exuſta flammis, & cremata cominùs vapore torretur. Circa quam duæ tantum inter exuſtam & rigentes temperantur, hæq; ipſæ inter ſe non perviæ propter incendium ſideris. Quò pertinet ille de torrida Zona Ovidii verſiculus, 1. *Metam.*

Quarum quæ media eſt, non eſt habitabilis æſtu. Id quod ſignificantius expreſſit Virgil. *in Georgic.*

Quinque tenent Cœlum Zonæ, quarum una coruſco
Semper Sole rubens, & torrida ſemper ab igni,
Quam circum extremæ dextrâ lævâq; trahuntur,
Cœrulea glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter, mediamq; , duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ Divûm

Quam univerſam diſputationem, Probus Grammaticus auctor eſt, Virgilium tranſtuliſſe ab Eratoſthene Cyrenæo: cujus liber eſt hexametris verſib' ſcriptus, qui *Hermes,* ſive Mercurius inſcribitur. Eos Eratoſthenicos verſus Græcos ex Heraclidis

Pontici libro de Allegoriis Homericis ita latinè reddidit Hadrianus Iunius, Medicus & philologus clarissimus, *libro 3. Animadversor. cap. 5.*

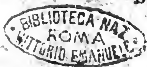
Circum hunc funduntur Zonæ quincumplicis orbes,
Glaucum ex his superant cyanum nigredine bini,
Torrida Zona una est, sabulosaq; tota, rubentem
Quam radij flammis feriunt Hiperyonis acres
Continuis, recto & subjectam tramite torrent.
At geminæ cœlo diductæ utrinque reclivi
Imbribus usque madent, glaciali aut frigore torpent.

Ex quibus tandem de ea, quam diximus Antiquorum ratione constat, cur Mediam illam regionẽ incultam atq; inhabitabilem putârint. Quia enim æstiuos calores, etiam longè adhuc à Solstitiali circulo positi, videbant se vix ferre posse: optima ratione concludebant, si tam propinquum haberent Solem, ut directò illius radiis ferirentur, idq; per totum propemodum annum; fu-

futurũ esse omninò, ut summis perpetuisque ardoribus absumeretur genus omne mortalium. Quam conclusionem & nos nõ Physicã tantùm, sed & Mathematicã demõstrationem hodiè quoq; existimaremus, nisi ab iis, qui Novum illum orbem permearunt, contrarium didicissemus. Namque ut ab ipsis unanimi consensu relatum video, Novi istius orbis longè maxima pars, ac frequentissimè habitata, intra utrumque Tropicum continetur, eadem & pabulis, & aqua supra omnes orbis terrarum regiones abundat, atq; plurima ex parte temperatissima est: ut gloriari meritò posse videamur, quòd ætatis nostræ felicitate duo hæc miracula fuerint detecta; immensi scilicet Oceani certa trajectio, & torridæ Zonæ suavissima habitatio.

Illa verò Lanctantii, quæ quarto loco adferebatur opinio, è trivio petita, & viro docto indigna est: qua Philosophos, qui cœlum undique devexum, terramq; in medio sicuti pilam conclusam asserebant, irridens scribit *lib. 7. Divinarum Institut. cap. 23.* Qui esse contrarios vestigiis nostris Antipodas putant, num aliquid loquuntur? aut est quisquam tam ineptus, qui credat esse homines, quorum vestigia sint superiora, quàm *Resp. ad 4. dubitat.*

B 3 capita

capita, aut ibi, quæ apud nos jacent, pendē-
» re? fruges & arbores deorsum versus cre-
» scere? pluvias, & nives, & grandinem sursū
» versus cadere in terram? Et paulò pòst Antipodas istos *pendulos* appellat. Sed accidit Lactantio, quod omnibus, qui reprehendendi libidine trahuntur, ut verum non percipiant. Quemadmodum enim in animantibus, quamvis aliis aliter situm sit caput; aliis quidem supernè, ut hominibus; aliis obversum, ut quadrupedibus; aliis medium, ut polypo & araneo; in omnibus tamē caput est supremum: Ita & cœlum ubicunque sit, supernum est; Terra semper inferna. Idq; & Augustinus agnoscere videtur, dū *l. Categoriar. cap. 10.* Veteres, ait, undequaq; versum asserere, terram esse subter; cœlum super. Nam & Antipodes nostri, inquit, qui nobis dicuntur figere adversa vestigia, cœlum super se habent. Et magistrâ docemur experientiâ, Eos qui contrariam Asiæ incolunt partem, etsi Antipodes sunt, neq; tamen pendulos se cernere, neq; vestigia ipsis esse superiora, quàm capita: neq; etiam fruges & arbores aliorsum crescere: neq; nives aut imbres aliter cadere, quàm in Europa fieri soleat.

Lactantius notatus,

Jam quod ex Paulo supra adduxit Chrysosto-

ſoſtomus, cœlum vocari tabernaculũ, quod Deus fixerit, *ad Hebræos 8.* Id non hunc habet ſenſum, ut terram more tentorii una tantum ex parte, atq; in ea immotum id operiat: ſed quòd Apoſtolus veteris tabernaculi ſimilitudinem pertractans, doceat ibidem, Novi teſtamenti tabernaculum eſſe cœlum, in quod ſummus ſacerdos Chriſtus in ſuo ſanguine ſemel introierit. quod tantùm præſtet veteri, quantum inter hujus auctorem, Deum; & illius, hominem intereſt. Neq; verò ſimilia, aut parabolas, aut allegorias neceſſum eſt omni ex latere quadrare: ut aliubi idem Chryſoſtomus monuit. Sic illud Pſalmi 104. Extendit cœlum ſicut pellem: non tam cœli figuram, quàm facilitatem fabricandi indicat: ut tam facile Deo fuerit immenſum illud cœlum efficere, quàm facile nobis pellem complicatam extendere. quemadmodum ex Auguſtino reſpondet Joſephus à Coſta *lib. 1. de Natura novi Orbis. cap. 4.* quanquam etiã dici poteſt, illo Pſalmi dicto, (cum quo id quod ex Eſaiæ *cap. 40. verſ.* 22. adduximus, planè convenit) ſinẽ cœli explicari: quod propterea ita à Deo terræ ſuperjectum & ſuperextenſum dicatur; tum ut commodius ſub eo, tanquam ſub pulcherrimo & latiſſimo tecto homines habitarent: tũ etiam, ut hoc quaſi velo quodam

Cœlum, cur tabernaculũ fixum.

Cur inſtar pellis extenſum.

dam oculis objecto, homines arceantur, ne in mysteria & arcana illa divina altius & curiosius penetrent atque inquirant: ex doctissima interpretatione Lamberti Danæi, *prima parte Physic. Christia. cap. 13.*

Ostendimus hactenus, cœlum undiq; devexum esse, & Universum terrarum orbē instar pilæ ambitu suo complecti; refutatâ cùm Augustini & Lactantii, ultra Cancri circulum hominum genus esse negantiũ; tùm etiam Aristotelis & Plinii sententiâ, quæ homines si qui ibi essent, intra mediæ regionis terminos non posse consistere asseruerunt: cũ contrà Recentiorũ observationibus deprehensum sit, partes illas Orbis, quas Antiqui inhabitabiles judicabant, non solum esse habitabiles, sed & commodè habitari; muniente Naturâ incolarũ corpora adversus caloris vehementiam & frigoris intemperiem: neq; rursus omnia pontum aut Oceanum patrem vasto maris fluxu atq; refluxu agere aut implere. quandoquidem terrarum longè maxima pars, Asiæ & Africæ objecta lateribus, Hispanorũ & Lusitanorũ, paupertatis odio nihil invium in mari relinquentium navigationibus fuerit detecta, quando avorum nostrorum memoria annuis classibus Orientem & Occidentem pervagati,

vagati, insinuatiq; terris incognitis, pleniorem harum rerum noticiam, vacuumque Antiquorum opinione Occidentem ingentibus terris habitatum retulere: ut jam deinceps Quadripartitò divisâ Universi machinâ, Occidentem maximis opulentissimisque populis decoratum nostra ætas cõspiciat: Cui tantum ab utroque Æquatoris latere terrarum obvenit, ut ob immensam & incredibilem magnitudinem, unanimi Geographorum & Hydrographorum nostri tẽporis consensu, America hodiè quarta totius Orbis, imò maxima terrarum pars reputetur: quando in utroq; polo incipiat, aut finiatur, & secundum longitudinẽ ad ultimum usq; Occidentis limitem pertingat, Asiamq; intercedẽtibus tantũ Aniani freti angustiis, & interjacente Japonum insulâ contingat, ut videre est apud Cornelium VVytfliet, Secretarium Regium in Senatu Brabantiæ, *in Descriptionis Ptolomaicæ Augmento, sive Occidentis Notitia.*

America, quarta Orbis pars.

Sed utrum ante nostram ætatem ejus rei, sub alio saltem nomine, notitia exstiterit, à multis accuratè quæsitum video. Nam monstri quodammodò simile videri, alterũ illum Orbem & tantum esse, & antiquos tot secula latuisse. Sunt igitur, qui incognitas

hasce terras à Platone in Timæo, sub nomine, *Atlantidis insulæ*, tota Asia atque Africa majoris, descriptas esse autumant. Si enim Atlantis illa tota Asiâ & Lybiâ simul major erat, ut apud Platonem vult Critias: non esse dubium, quin totum penè Atlanticum Oceanum usq; ad insulas Noui Orbis occupârit. Ingenti autem diluvio Atlantidem subversam olim, pelagus illud cœno & scopulis innavigabile reliquisse. tale enim fuisse sua ætate Plato refert. Mox verò tempore procedente, illius Magnæ Insulæ ruinas consedisse, ac navigabilem pontũ præbuisse. Ita enim istum Platonis locum etiam Theodor. Zuingerus intelligere videtur, *lib. 1. Theatri vitæ human.* dum Atlanticam insulam existimat esse Novum Orbem ab Americo Vespucio inventum. Nec desunt, qui Phœnices, & Carthaginenses plus minus bis mille annos, ante Vespucium & alios Regum Portugalliæ naucleros, per mare Atlanticum etiam ultra Fortunatas insulas, ad Novum hunc Orbem navigasse dicant. Nam & Plinius memoriæ prodidit, Hannonem Carthaginensium ducem à Gadibus ad finẽ usq; Arabiæ circumvectum; eamq; navigationẽ prodidisse scripto *lib. 2. c. 67.* Quod si verum est, quicquid hodiè Lusitani immensa sua navigatione, bis Æqui-

Atlantica insula.

Phœnicum & Carthaginensiũ navigatio.

no-

noctiali superatâ, Oceani conficiunt, Hãno ille emensus sit, necesse est. Et Corneli' Nepos auctor est, Eudoxum quendam, cũ Lathyrum Regem fugeret, Arabico sinu egressum Gades usque pervectum, idq; sua ætate. Sed & Aristoteles, *de Mirab. audit.* retulit, In pelago ultra columnas Herculis, repertam à Carhaginensib' vẽtorum vi abreptis, novã quandam regionem sive insulam, à Gadibus multorum dierum navigatione distantem, fluminibus navigabilibus irriguam, omnifarijs arborum fructibus frugiferã & amœnam. Cumq; ad suos illi reversi, Carthaginensibus cognoscendæ ejus rei studiũ, quippe fœcunditatis frugũ illecebra captis excitassent; Majorum decreto investigationem eam fuisse cohibitam, & mortis supplicio accessum ejus vetitũ: ne novarũ rerum occasione Carthaginis gloria & celebritas obfuscaretur: quandoquidem excusso tandẽ dominatu rebellonẽ illic populi vererentur, & metuerent, ne Carthaginis opes collaberentur; loci illius convalesceret. Qua de re pluribus disputat eruditissimus Medicus Iohã. Langius Epistol. Medi. *lib. 1. epist. 63.* quæ in postrema quidẽ editione (prima n. quæ anno 1554. typis vulgata est, inscriptione caret) inscripta est *Michaële VVirth. ICto.* quẽ eundem esse puto, qui *libro. 3. Epist. 3.* I. U. D. & *Michaël Vuirth. IC.*

Can-

Cancellarius Coburgẽsis indigetatur. Cæterum genuinam & non adſcititiam eſſe inſcriptionem illam,

Epiſtola Langiana inſcriptio notata.

Nec pueri credunt, niſi qui nondum ære lavantur: ut illum Juvenalis *Satyr.* 2. verſiculum hic uſurpem. Nam & Geraldum quendam Langius Epiſtola illa 63. aliquoties compellat: & quidem eum, qui ſacris Apollineæ, h. e. Medicæ artis præclarè initiatus inſtituerat tum temporis, quod erat circa annum 1542. proficiſci in Calecuth, celeberrimum totius Aſiæ & Orientis emporiũ. Ergò ut nomine, ita & ſtudii genere diverſus à Michaële fuit Geraldus. Quid enim commune cum Geraldo habeat Michaël? quid cum Medico jureconſultus? quid cum peregrinante, & tot exteras ac tã longè diſſitas regiones perluſtrante, is, quem extra patriam non admodum multarum Campanarum ſonum exaudiviſſe opinor? quanquam ridiculus ſum, qui his refellendis immorer longius: cum, commentitiam eſſe inſcriptionem illam, vel temporis dictitet ratio. Nam cùm ſcriberet hanc epiſtolam Langius, quinquaginta jam anni poſt Veſpucii navigationem in Novas illas Americi orbis inſulas intercesſerant: quam ipſemet communi omnium conſenſu ait ſusceptam fuiſſe,

fuiſſe, anno à Chriſto ex Deipara virgine nato 1497. Cui annorum numero ſi quinquaginta illos addas, provenient utiq; anni 1547. A quo tempore uſq; ad præſentem hunc annum Milleſimum Sexcenteſimum ſecundum; anni intervenerunt quinquaginta quinq; quibus & jureconſulti & Cancellarii munere functum eſſe oportet Michaëlem noſtrum. quod nec ipſa quidem Pitho mihi, aut alii cordato viro, cui iuxta Plautum aceto ſit cor acre in pectore, unquam hercle perſuaſerit. niſi forte putandum ſit, Langium ex divinandi ſcientia, qua ipſum ob tantoperè commendatum Magiæ ſtudium polluiſſe, vero non eſt abſimile, præſagire potuiſſe, fore nimirum, ut talibus aliquando honorum titulis inſigniretur Michaël: ideoq; dubitaſſe minus, Eum vel è Cunis quoq; Cancellarium ſalutare. quemadmodum & Iohannem Baptiſtam, utero materno etiamnũ concluſum, præcurſorem Domini appellatum legimus.

Platonis locus de Atlantide explicatus.

Sed miſſis id genus Ambitioſorum ineptiis; inſtitutum repeto. Quæ igitur de Atlantide inſula Plato ſcripſit, ea aut fabuloſa ſunt: cum præſertim à Critia puero inter cantilenas eam narrationem auditam fateatur: quod enim pelagus (ut alia multa præter-

præteream) tantam terræ molem Asia atque Africa majorẽ, & quæ usq; ad Novum hunc Orbẽ pertingeret, absorbere potuerit? ita ut nulla exstent vestigia, ut ne bolidis quidem iactu Nautæ infinitum hodie fundum inveniant aliquẽ? Aut certè per picturam & parabolam, ad Civitatis & felicitatem & exitiũ
2 ostendendũ Philosophicè introducta sunt, ut Josephus à Costa putavit *l. 1. de Natur. novi orbis. cap. 22.* Aut si historicè scripsit Plato,
3 probabile profectò est, cũ de Atlanticæ submersione loquitur, eum non de aliqua particularium terrarum inundatione, sed de generali cataclysmo agere: ut rectè & scitè monuit August. Eugubin. *lib. 7. cap. 5. perennis Philosophiæ.* Jã quod Carthaginenses quidã dicunt ante annos bis mille extra Herculeas columnas progressos, ad novas illas terras delatos fuisse: id qua ratione evincant, non video. Etsi enim apud veteres aliquam exstitisse Novi orbis notitiã, nõ inviti largimur: id tamen de Orientali, quã vocant, India, de aurea Chersoneso, de Cori promontorio, de celebrata illa Taprobane, quam hodie Sumatram dicunt, accipiendum esse, idẽ Costa docuit *cap.* 11. cum de Occidentali India, qua de agimus, sive America vix aliquid monumentis antiquorum consignatum invenire liceat:

Carthaginẽses ad Occidentem, sive Americam non pervenisse, probatur.

liceat: & indubitatum sit, Carthaginensium navigationē non ad Occidentē, sed ad Austrū fuisse directā: sicuti scriptū reliquit Cornelius Vuytfliet in Descriptionis Ptolomaicæ augmento *fol. 13.* illud etiam *fol. 96.* adijcēs, Carthaginenses ad has Occidētis sive Americæ terras delatos fuisse, neq; credibile esse, neq; veritatis apparentiam habere: propter viæ longinquitatem, & ingentem procellosi æquoris à Continente distantiam: cum neq; triremibus, neq; minoribus navigiis eò trāsfretari potuisse certum sit. Atqui Veteres sine remis nusquam navigare solitos, quòd oras ferè terrarum legerent, viri docti sentiunt. Id quod & divina scriptura insinuat in longa illa navigatione à Jona suscepta: ubi ad terram Nautas tempestate compulsos remigasse narrat. Hinc est, quòd Salomoniam illam classem, quam Sacrorum librorū annales *Regum 3. cap. 9. & 10.* in Ophir & Tharsis missam, aurum & argentum cum lignis Thyinis, ebore, simiis, & pavis attulisse referunt, non in Occidentalem Indiam, sed Orientalem vela intendisse, multis se magnisque argumentis duci Cornelius Vuytfliet existimat, loco paulò antè citato. Præterquam enim quòd neque ligna Thyina, neq; ebur ex America hacten⁹ alla-

Veterum navigatio non absque remis.

Salomonis classis an ad novum hunc orbem delata fuerit.

Negatur.

ta memorentur; terra Ophir sic dicta perhibetur ab Ophir filio Jectan, cujus *Genes. 10. v. 29.* fit mentio. qui, ut Josephus *lib. 1. Antiquitatum Judaicar. cap. 14.* testatur, sedem in Oriente constituit: quam regionem à Syriæ finibus usque ad Cosmum Indiæ fluvium longè latéque extendi, & auri ditissimam fuisse perhibent. Unde aurum Ophir, sive Opham, sive Ophiriz um, quasi dicas Obrisum, celebratur, quod ad alterius regionis aurum collatum (septem enim apud Hebræos auri sunt genera vel vocabula, quæ recensuit Io. Drusius *lib. 4. Observat. cap. 15.*) puritate vincat, & principem locum teneat. Inde Hebræis *Ophir*, per translationem, quamcunque auriferam regionem designare cœpit, ad similitudinem Jectanæ regionis, quæ puri obrisique auri fertilissima esse traditur. Quapropter verisimilius est Salomoniam classem ad terram Ophir demissam, ad Taprobanē, Malacham, aureā Chersonesum, aliasque Orientis auriferas terras navigasse. Nā Taprobanē olim aureā Chersonesū à quibusdam auctoribus; ab aliis verò Ophir dictam, ex qua Salomon opum suarum magnitudinem implesset, etiam Iohan. Linschoten tradidit *in Navigatione India. Oriental. cap. 19.* Nec probabile valdè est, ut relicta

Aurum Ophir.

Ophir, quæcunq; aurifera regio.

Taprobane.

cta Orientali India ditissima, ad extremam Occidentalem Salomon per tot spaciorum millia classem mitteret; ad eam præsertim terram, cujus nullam habere notitiam per Continentem potuerit. Nã nostræ navigationis artem & methodum veteribus planè fuisse ignotam, vel vnica documẽto esse potest pyxidicula nautica, nostro hoc seculo adinventa: de qua peculiari capite erit disserendi locus. Sed & ex præallegato *cap. 9. lib. 3. Regum*, apertè convincitur, Salomonias naves in Orientem fuisse destinatas: quando jdumæo in litore, sive Asiogabar maris rubri maritima Civitate classem hanc adornatam, & stationem habuisse, in eamque Tyrios Sidoniosque nautas, siderum observatione gnaros maris à Rege Hyram cooptatos, & Salomoni transmissos fuisse, disertè illic referatur. Quod si in Occidentem navigatio parabatur: nihil opus erat Tyrios Sidoniosq; naucleros per immensa terrarum spacia requirere; sed in Tyrio aut Sidonio litore deduci instruiq; poterat classis, & rectè per fretum Herculeum, flexisq; dehinc modicè ad sinistram velis, continuis Orientis flatibus in Hispaniolam, aliasq; circumjacẽtes aurarias auriferasq; terras dirigi. Nec movere quem debet, quod Josephus in lito-

Ionæ fuga in Tharsis.

re Tharsico Israëliticam hanc classem adornatam fuisse referens, videatur indicare, in Occidentem navigationem factam esse: quia mare Tharsis ad Judææ occiduum latus & Mediterraneum mare vergat: uti clarè demonstratur ex fuga Jonæ Prophetæ. qui anchoram ex portu Joppensi in Occidentem prono solvens, fugit à facie Domini in Tharsis. Inde enim non efficitur, Occiduum illam mare tenuisse, aut sulcasse. Nã *Tharsis* hîc neq; ad Ciliciæ maritimam civitatem refertur (quæ *Tarsus* alioqui propriè dicitur, & sine aspiratione scribitur & profertur) aut alterius cujusvis regionis terrarum partem denotat; sed Hebræorum effuso & indefinito loquendi more, pro ratione subjecti, aut Mare immensum, aut procul à nostro orbe remotas dissitasq; regiones significat; nullâ factâ distinctione ad Ortum an ad Occasum, à Septentrione ad Austrum, aut ab Austro in Septentrionem vergant: haud aliter atq; nostris hisce temporibus disjectas longè à nostro Climate regiones, Indiarum nomine designamus. quo sensu verum est, Salomonis classem in litore Tharsico constitisse, & in Tharsis & terram Ophir, Orientem versus navigasse: Verum quoq; est, Jonam Occidentem versus

Tharsis quid Hebrais denotet.

ex

ex Joppe in Tharsis profugisse. Nam utroq; loco, generico nomine, immensa maria, & regiones remotæ significantur. Quibus planè consentanea scripsit Josephus à Costa *d. libro primo, cap. 13. 14. & 18.* quibus addenda sunt, quæ de Tharsi, & Tarso Ciliciæ civitate, & Jonæ fuga scriptis tradidit J. Drusus *lib. 3. Observat. cap. 13. & lib. 6. cap. 3. & l. 9. cap. 12.*

Ex his itaq;, quæ diximus, rectè concluditur, totum istum terræ tractum Occidentalem, quem Novum Orbem vocamus, veteribus incognitum in secreto divinæ mētis latuisse, & ad annum usq; à nato Christo Millesimum quadringentesimum, nonagesimum secundum reservatum, quo tempore Christophorus Coloneus (vulgò Columb⁹ dicitur) Genuensis, de voluntate Portugalliæ Regum è Gadibus solvens, & se ventis ac fortunæ committens, ingentē insulā Hayti, quam Hispaniolam vocavit, primum detexit; mox secunda navigatione Dominicam, totumq; Antillarum archipelagus; tertia deinde navigatione Pariā & Cubaguam invenit: post modum Fonduram, & Occidentalis Indiæ Isthmū attigit; celebratissimus jā Hispaniæ talassiarcha, sive *Admiralius.* quæ vox & dignitas primum Gallica fuit, latissimè deinde à variis populis usurpata pro

Novus Orbis quando retectus.

Christophori columbi navigatio.

1.

2.

3.

4.

Admiralii vox.

eo illustri præfecto, cui maris imperium & litorum à Rege concreditum est: qui classes & navalia curat, uti sarta tecta sint, & ut exarmata reparêtur, neve remigibus aut commeatu egeant, utque piratæ arceantur, aut fugentur. Nomen sub divo Augusto adinventum didicimus, & ab ipsomet approbatum: tametsi novata verba non minus, quàm scopulum marinum se refugere prædicaret. Cum enim ipsi aliquando Legatus is, qui Galliam administrabat, cui transmarinarum rerum notitia multa ad copiam largitur, ut D. Julius retulit *lib. 6. de bello Gallico.* complures Nereidas in litore exanimes apparuisse scripsisset, obstupuit, maris portenta demiratus, atque protinus classi Gallicæ præfectum *Admirandum* dixit. quanquam sunt, qui hoc Tiberio ejus successori tribuere maluerunt, referente Stephano Forcatulo *libro 2. de Gall.or. Imper. & Philosoph.*

Hispanorum avaritia notata.

Christophorum Columbum posteà sequuti sunt Naucleri penè infiniti, stimulante eos, & quidem in primis Hispanos sacra & insatiabili auri fame. quam ut expleant, annuâ hodiè navigatione ultra anni & Solis vias, ad quærendum aurum, vitæ precio commeatur, & in terræ viscera sævitur, dum

dum ad lucernarum lumina per invios mõtes aguntur cuniculi: ut scitè mehercule Demetrius Phalereus dixerit, Avaritiam vel Plutonem ipsum ex intimis terræ penetralibus se tracturam sperare. A qua tamen deterrere eos debuerat funestum M. Crassi exemplum. qui dum Orodis Parthorum regis thesauris inhiat, auaritiam suam XI. Legionibus, & proprio capite mulctatam sensit, postquam apud Carras circumfusi undique Equitatus in modum grandinis densas sagittas pariter fuderunt. Ita deleto miserabili strage exercitu, ipse incidit in manus hostium vivus: cujus caput recisum Regi ludibrio fuit, auro liquido in rictum oris infuso; ut qui arserat auri cupiditate, mortuus saltem satiaretur.

M. Crassus avaritiæ pœnas luit.

Sed inter Navium præfectos illos, post Columbum, primi nominis celebrantur *Americus Vespucius* Florentinus, *& Ferdinandus Magellanus.* quorum ille anno 1497. ultra Æquinoctialem navigans, & ad Moluccas transitum quærens, ad ingentem Cõtinentem felici sidere delatus, *Americam* à suo nomine nuncupavit, duraturo, nisi me animus fallit, vasti dum stabit machina mundi Hic postea anno reparatæ salutis vigesimo secundo supra millesimum quingentesimũ, ulterius versus Austrum navigans, primus

Americus Vespucius.

inde Americæ nomen.

Ferdinandus Magellanus.

mortalium angustias illas invenit, aut superavit; nouam & compendiariam viam ad Moluccas demonstrans, & de suo nomine fretum *Magellanicum* nominavit. Cujus viri memoria durabit, dum pater Oceanus Borealibus invectus undis Meridionales invisct Nymphas, adeò non totus interjit Magellanus, sed magna ipsius pars effugit Libitinam, cum ad Moluccas profectus à Mantinensibus in insidias præcipitatus, fortiter pugnans occubuit. Cujus etiam navis, cui nomen *Victoria* erat, meliori successu læta, per ipsum Orientem, superato Bonæ spei promontorio in Hispaniam rediit, prima omnium navium, sine controversia, quæ circumnavigato universo Orbe, de ipso Oceano celeberrimum triumphum reportavit. Reliquos, quòd non ita celebres sunt, sciens prudensque prætereo; illud tamen hîc loci nequaquam silentio obliterandum censens, Insignem scilicet Christophori Columbi modestiam non leviter arguere, quòd in tanta terrarum à se detectarũ multitudine, nullam Urbem aut portum Colũborum nomine (ut quidem ab aliis ambitiosè factitatum constat) insigniverit. Sed virtus sui ipsius pulcherrima merces id, in quo Columbus sibi indulgere noluit, hoc eadem cu-

à quo fretum Magellanicũ.

Victoria, navis

Columbi modestia.

cumulatissimè illi reddidit, quando uno ore grata posteritas, non Isthmi, aut portus alicujus; sed totius Occidui cardinis notitiam Columbo multis sese nominibus debere, lubens testetur. Cujus etiam ingenio & operâ effectum est, ut non modò Europa gemmis auroque splendens, aromatibus cibos suos opiparè condiat, odoribus peregrinis fragret, unguenta & nova morborum medicamenta redoleat: Sed, quod longè plûris æstimandum est meritò, quòd Barbari & atroces in Novis insulis Dæmonum cultores, qui solivagi propè ferarum lustra potius, quàm domicilia habebant, cùm in certis sedibus collocati, tum ad pietatem & religionem sinceriorem, suavi Christi jugo suscepto, fuerint reducti; atq; ita jam sacrosancti verbi sonus in universo terrarum orbe increbuerit. quod illustrissim' & doctissimus *Mirandulæ Comes Picus*, festivis & optimis hisce carminibus, (nisi quod postremis aliquid superstitionis adhuc inhærere videtur) decantavit, hymno 2. de Christo:

Immortalis gloria.

Quin & Ulysseo nuper de littore solvens
Nauta, per infidum pelagus, per Atlantica regna

Discurrens, Viridiq; jugo post terga relicto,
Arctoi relegens contraria sidera currus,
Pertulit Eoos tua, Rex, vexilla sub Indos:
Et mox, insani qui bruta animalia Divos
Credebant, tetris oculis nunc luce corusca
Purgatis spectant rubro pendentia ligno
Membra, Deum censent, hominem, Regemq; fatentur.

Sed quoniam ita est ingenium hominum, ut facilia putet, quæ jam facta sunt; nec de salebris cogitet, ubi via strata: nemini certè mirum videri debet, quòd ipsemet quoque Columbus, ob Novi totius orbis retectionem à Malevolorum suggillatione immunis esse nequiverit. Cujus rei lepida exstat historia, quam hoc loco commemorare minimè pigebit. Cum enim ea res in magna gloria & simul invidia esset: ita evênit, ut in convivio quodam Hispani proceres hanc laudem ejus delibatum irent & imminutum. Quippe rem pronam eam fuisse, Navigationem sine discrimine: Unum aliquem ex sese potuisse easdem illas terras gentesq; reperire, sine Itali hominis ullo nisu. Columbus (aderat enim) cum tacitus diu

Hispanorum erga Columbum invidia

diu audisset, surrexit, & velut aliud agens, ovum attulit à gallina: in mensa reposuit: &, heus sodales, inquit, quis vestrûm ille solers, qui hoc ovum rectum mihi destituat, & in caput? Mussare illi, circumspicere: negare ad extremum omnes, id fieri. Ille clementer, Imò fiet, inquit: & simul ovum leviter à capite læsum & quassatum, deposuit erectum. Enimverò hic risus & irrisus. pro se quisq; , rem facilem nugatoriamque esse, dicere. Attamen, ait ille renidens, quis vestrûm hoc facile ante me indicē potuit? Talis inventio mea Novi orbis est: quem inveniendum nemo; omnes inveniant inventum. Quod ex Benzone fortassis in Nova Novi Orbis historia, *lib. 1. cap. 5.* ita recenset doctissimus Lipsius *in præfat.* ad Lectorem Operum suorum Criticor. aptè hoc dici putans de Emendationibus suis & conjecturis: quas spernant multi repertas, sudent multùm in reperiendis. Nec dissimili responso confutasse Ulyssem Palamedes legitur apud Philostratum, cum ille in concione Græcorū, prætervolantibus fortè gruibus, dixisset: Vel Græcis testantibus Grues inventionem literæ, quam tibi attribuis, sibi vindicant. Tum Palamedes: Ego verò, inquit, literas non inveni, sed ab ipsis

Sed huius moderatio.

Ulysses à Palamede cōfutatus.

inventas fateor. At hæc pridem in penetralibus Musarum reposita, indigebant homine, qui talia aperiret, quæ Dii per sapientes homnes patefaciunt.

Columbi prudentia.

Illud quoque non vulgaris prudentiæ & ingenii solertis in Columbo argumentum est, quod cum à validioribus militibus, qui tumultuosè per seditionem secessionem fecerant, destitutus, insuper ab Insulanis & hospitio, & commeatu excluderetur; ille in tanta rerum consternatione ex casu consilium sumsit. Prospexerat enim Lunæ (quam Indi summâ veneratione colebant) deliquium brevi futurum. Vocatis igitur ad se Insulanorum primoribus, Lunam elatis manibus testatus est, eam injuriam non æquâ mente laturam: quod se hominem Lunæ amicum & cultorem, à portu, ab hospitio, ab aquis, à commeatu prohiberent. Triduo pòst Luna deserta lumine barbaros, ut erant naturalium causarum ignari, sic terruit, ut summa voluntate Columbi jussa facerent. Veriti enim ne magnum aliquod malum sibi impendêret, multis lachrymis erratorum veniam poscebant, abunde commeatum & necessaria subministrantes. Ergò quo blanditiis ad humanitatem & hospitalitatem

ju

jura Columbus pellicere non poterat: ijs Numinis metum injecit. Quæ res in primis animadvertenda est ijs, qui Civitates moderantur, ut eas gentes, quæ nec armorũ vi, nec dicendi facultate duci volunt, Religionis ope ac Numinis metu cogant: ut Joh. Bodinus prudenter monuit, *libro quinto de Repub. cap. 1.* Nihil enim est, quod apud immanes & barbaros, & diverso Numini addictos plus momenti habeat, quàm sancta Religionis persuasio. Sic enim Gothi Sacerdotes, Philippi Macedonis validâ manu Mœsiã aggressi, irã mitigarũt, patefactis oppidi portis, cum citharis & candido ornatu, inermes ac modulantes, & paternos Deos obtestati, ut Macedonas armatos pacarent, & ab Urbis excidio, ut contigit, educerent, & absterrerent. *Jornand. libro Rerum Geticar.* Id quod & Jaddum pontificem Alexandro Magno, post Tyri Gazæque expugnationem elato, & Hierosolymis, quòd imperata facere renuissent, idem minanti obviam factum præstitisse legimus apud Josephum *libro undecimo Antiquitatum Judaicarum cap. 8.* Postquam enim è longinquo vidit candidatum populum, & Sacerdotes ante agmen in amictu byssino, Pontifi-

Religionis vis.

Gothorum Sacerdotes Philippum ab instituto flexerunt.

Iaddus pontifex. Alexandrum M.

Pontificemque in stola hyacinthina auro distincta, tiaram in capite gestantem, præfixâ aurea lamina Dei nomine inscriptâ, vix mentis compos, solus accedens ad Pontificẽ Alexander, comiter salutans nomen Dei adoravit, quem se in Macedonia vidisse memoravit, dum deliberaret, quo pacto Asiam posset subigere; ejusque hortatu expeditionem suscepisse. Quare & Deo immolavit, salvis ritibus in templum ascendens, gavisus admodum ostenso sibi libro Danielis, in quo Græcum quendam Persas debellaturum significabatur. *Jornand. libr. Rerum Geticar.* Similiter & Leo Papa pontificali indutus ornatu, ipsam religionis majestatem conspicuè arguente, ferocissimum Hunnorum Regem Attilam, qui se *Flagellum Dei* nimium veraci titulo appellabat, & adversus Romam cum exercitu movere jam ferè cõstituerat, flexit, & ne Romam vastatum iret, benignè persuasit. Dum enim animo incerto fluctuaret, obvius ei factus est Leo, demisso vultu ad genua concidens, ut patriam, quam armis tutari non poterat, supplici deprecatione eriperet, demonstraretq; fortunæ imputari posse ut vinceret; quod autem misereretur, virtuti & benignitati, præsertim Romano imperio afflicto, & fermè deplorato,

Leo Papa, Attilam.

plorato. Romam iam anum rugosas in cœlũ manus complosuram, & vota facturam pro cœptis melioribus principis, qui experiri desierit, quantum sibi in projectos & tristes cives liceat, & potentiæ aciem benignitatis solius præmio hebetet, ac temperet. Adstantes mirati sunt, Attilam cicurem & mãsuetum repentè factum ex truci & indomito; Sacerdotis orationi annuisse & dimisisse lætantẽ. Sed Attila dixisse fertur Hũnis attonitis, non sacram Leonis infulam precemvè tantum habuisse ponderis, ut se armatum & victorem flecteret; sed alium illius comitem, canum & gravem, gestu ac habitu sanctimoniam indicante venerandum, gladio cominantem, si non postulata concederet, ut est apud Platinam *in vita Leonis*, & Paulum Diacon. *libro 15.* Sunt scilicet boni quidam Genii, impetum animorum sedantes, & si quid perperam occurrit, inhibentes. qualis fuit Dæmon ille Socratis, qui nihil unquam ipsum facere impulit: sed si quid minus rectè facturus videretur, voce vaticinatrice præpedivit: ut monitus præcaveret, ac omitteret cœpta in præsentiarum, quæ tutius vel postea capesseret, vel alia via adoriretur. Sic enim Socratis apologiam apud Platonem in-

Genii boni.

Dæmon Socratis.

interpretatur Lucius Apuleius *in libro de Deo Socratis*. Et quid dubitemus, Genios bonos, qui Angeli sunt, nonnunquam nos impellere, sæpè revocare, prout nunc salutaria, & nunc pernitiosa appetierimus? quandoquidem pietatis nostræ auctor (ne ab aliis hoc quæramus) Genios custodiæ nostræ dixerit esse appositos, & Dei patris faciē quotidiê contueri. Matthæi. Nec mirum est, additum nobis augustiorem sanctioremque præsidem, quando non ferè sit aliud homine imbecillius: qui ab cœlesti tranquillitate semotior, diversisq; fortunæ telis objectus, voluptatum perniciosissimis circumfusus delinimentis, quæ assiduè adversus animam stipendia facere sentiuntur, ut inscitiæ malum præteream, quo ab ineunte ætate, tanquam teterrimo cœno obvolutus, & demum ab hoste vigilantissimo aggeribus, fossa, valloque circumdatus, & nulla non hora pulsatus ariete, & paulo minus solo æquatus, clarissimæ illius providentiæ, ab benefico munere nusquam cessantis, opem summa vi ad extrema redactus implorabat, quo adminiculatior pleniorque spei destinatam gentibus metam posset contingere: ut litteris cōsignavit Cœlius Rhod. *l.2. Antiq. lect.c. 10.*

Angeli.

Cæterum de Novi Orbis situ & natura, itemq;

Itemq; de incolarum habitu & moribus, ut & de animalibus & fructibus, adire poterit studiosus Lector Petrũ Mar. *de Orbe Novo*, Hyero. Benzo. novam Novi orbis historiã; & expeditionem Gallorum in Floridã, Ioh. Lerii Navigationem in Americam, Thomæ Harioti, & Ioh. Petri Maffeii historias Indicas; Hieronimũ Osoriũ de Reb. Ema. Lusita. Regis; Iosephum à Costa, de Natura Novi Orbis; Ioh. Baptistæ Feruschii historicã Relationem de omnibus Japoniæ regnis; Navigationem Ioh. Hugonis Linschotani in Indiã Orientalem; Augustini Zarati historiam regni Peruani; & Cornelii Vuytfliet augmẽtũ descriptionis Ptolomaicæ, sive Occidentis notitiam. quos libros (ne quid dissimulẽ) liberaliter mecũ communicavit *Theophilus Richius* Consiliari' & Quæstor Palatinus, vir & historiarũ, & omnis literaturæ politioris amantissimus. quibus & addi poterit Historia trium navigationum Batavorum in Septentrionem: quæ cum Latinè, tum Germanicè prostat typis eleganter excusa. Iis auctoribus omnibus & singulis non vulgaris profectò debetur gratia, quòd eorum beneficio Terræ illæ, quas vel cum vitæ quoq; & rerũ suarum dispendio patefecerunt, oculis nostris ita sint expositæ, ut domi securis,

Scriptores rerum Indicarum.

Theophilus Richius.

atq;

atque animo solo peregrinantibus, & Oceanum sine navigio, sine periculo ullo trajicientibus nobis collustrare illarum opulẽtiam liceat. De qua tamen non injuriâ fortassis dubitare nonnihil possis. cum eo ingenio comparati simus homines, ut remotissima & distantissima supra fidem semper soleamus efferre, dum vel nobis nostra non satis placent, vel operæ precium fecisse volumus videri, qui longam profectionem susceperimus: ne, si consueta loquamur, de nihilo frustraque pervagati & peregrinati fuisse videamur. quod de tantoperè deprædicatis insulis scriptũ reliquit Adrian. Turneb. *lib. 14. Adversarior. cap. 21.* Certè Jul. Cæsar Scaliger apud Indos nihil oriri scribit, quod sine non solum vitæ dispendio, sed etiam in commodo civili nequeat non sui facere desiderium. Pro Equis, Camelis & Bobus, itemque Asinis, Mulis pulcherrimis, optimis, plurimis; in India Simias reperiri, Cercopithecos, quisquilias, sõnia. Ibi pecora; apud nos homines inveniri, pacis, legum morum, virtutum auctores: bellorum ministros: artium dictatores: scientiarum inventores: sapientiæ conditores. Belgæ denique matronæ faciem unam longè anteferendam Helenis Indicis vniversis. quod plu-

pluribus exſequitur Exercitat. 99. adverſus Cardanum. Sed quia infinitum foret, omnia quæ in Novo iſto orbe reperta ſunt, pagellis hiſce meis inſerere: ideò ea tantum referre propoſui, quorum à Pancirollo mentionem hîc factam vides, Lector. Quorum è numero primùm ſe offerunt

Galli, & Mures Indici) Gallinarum, quas à loco Indas vel Indicas appellamus, magnam in America eſſe copiam, à Regione illius traditur Scriptoribus. Etſi autem candidas plurimi faciunt Barbari, ut plumis avulſis, rubroq; infectis colore exornent ſe atque veſtiant: ab omnium tamen eſu plerumque ſibi temperant. In Moſzambucqua inſula quæ nigris plumis ſunt Gallinæ, carne quoque nigra atque oſſibus atris eſſe dicũtur, ita ut coctæ tetro ac fuligineo colore in menſis appareant: cæterùm guſtu optimo & ante cæteros præſtabili hoſpites ſolere recreare. *Ioh. Hugo à Linſchoten in Navigat. in Orient. cap. 4.* Americis quoque nullus ovorum in cibo vſus. quippe cum hæc pro venenatis habeant. Ideoque non obſtupeſcunt tantum, ſi quis ova coram illis ſorbeat: verum etiam acriter eum increpant. quòd minimè ferendum ſit, ut quis gallinam in ovo comedens pullationem antever-

Gallina Indica.

alba.

nigra.

Americi ova reſpuunt.

Dei; Lusitani *Passaros de Sol*; Latini *Avem Paradisi* vocant, à pulchritudine plumarum, alias avium plumas decóre exsuperantium. Johannes Hugo à Linschoten in Moluccæ insulis Aves has reperiri scribit: quas tamen nemo vivas viderit. Mortuæ enim duntaxat & exanimes ex alto decidunt, ac inventæ apud istos populos in magna habentur veneratione. Adversus Solem volant continuò in aëre, nullo terræ, dum vivunt, contactu. Apodes quippe sunt, sine alis, capite tantum & corpore, verùm caudâ maximè constantes. quæ longiores pennæ in causa sunt, ut mediocris putentur esse magnitudinis, cum corporis mole satis sint parvæ. Quibus cum eleganter convenit Johannis Langii descriptio. Sunt (inquit *libro tertio epist. Medicin.*) aves albicantibus plumis insignes, nuper ex novis insulis ad nos in Europam delatæ, Apodes: quæ, cum pedibus careant, mutuo amplexu, rostro repando, sese in aëre librant pendulæ; sibiipsis incubant, defessæ teneriorem arboris surculum amplectentes, oblongioribus caudæ pennis pendulæ quiescunt. Harum duas, marem nempè & fœminam Dn. Doctori Paludano

Viva non conspicitur.

Terram non attingit.

Sine alis & pedibus.

Alia istius descriptio.

ad ornatum Musæi ipsius obtulisse se ait Linschotanus. & memini, me id generis unam non ita pridem videre apud Levinum Hulsium civem Norimbergensem.

Etsi autem summus ille Aristoteles,

Qui genus humanum ingenio superavit, & omnes
Præstinxit stellas, exortus uti æthereus Sol.

Aves an reperiantur ἄποδες.

(illos enim versus à Lucretio *lib. 3.* de Epicuro suo scriptos, de Stagyrita peripateticorũ antistite usurpare mihi liceat) in avium genere ullam reperiri negat, quæ pedibus destituta sit: cum & hirundines ἄποδες sive κύψελλοι, secũdum eundẽ pedes habeant, quãvis pilosos, & ita minutos, ut his carere videantur: Contrariũ tamen docet ea, de qua agimus, avicula. Sed & traditum est à rerum Indicarum Scriptoribus, in Mexicana regione existere aviculas, *Cinzones* dictas, quæ et ipsæ pedibus careant, & rore tantum vivant: ex quarum pennis Chinenses artificiosissimè picturas concinnant. Sed ut ad priorem illam avem revertar; constat, ex maris dorso fila gemina, nigra, cornuum instar, utrinque in rectum extensa prodire: quorum usum peritiores rerũ Naturaliũ esse

Rursus alia Avis paradisi descriptio

se existimant, ut fœmina, dum ova parit, in eodem dorso cavitatem efformante, istis vinculis mari alligetur, atque ita in ipso pullos excludat. Ab hac Ave elegans desumsit symbolum doctissimus Joachimus Camerarius, Joachimi F. *Centuria 3. Emblem.* 43. quod in eos optimè congruit, qui rebus terrestrib' ac caducis spretis atq; contemtis, ad cœlestia & æterna semper toto animo se cõvertunt: juxta illud Nazianzeni, ex Græco ita latinæ redditum: *Ioach. Camerarius.*

Sursum anime specta, terrenaq; spernito cuncta.

Ex quo confectum est Camerarii Emblema, quod sic habet:

Felices nimium! quorum super æthera mentes
Sublatæ, cuncta hæc infera despiciunt.

Memoratur in Brasilia quoque magna *Avium marinarum* copia esse, quæ prædam è mari pro victu habeant, litora incolentes, ob innumerabilem piscium multitudinem. Hæ adeò sunt cicures, ut supra foros funesque navium, imò etiam humeris ac capitibus Navigantium insideant, & ma- *Aves marinæ.*

 nu-

Pisces alati & volatiles. nu capi possint, alatis & volantibus piscibus maximè infensæ. Sunt autem volucres illi pisces halcci valdè similes, paulò tamen & longiores & rotundiores: habentq; sub gutture paleolam, alis ad modũ Vespertilionis toto corpore contextis porrectisq; ; sapore autem suavissimo & probatissimo. Hi nusquam tutò possunt agere. Nam cum in mari degunt, *albacoras* prædonesq; alios è piscibus habent inimicissimos. Sin subvolando periculum effugere tentant, præstò sunt Aves illæ marinæ, à quibus gregatim in morem alaudarum sturnorumq; advolantibus capti devorantur. Volant autem pisces illi ab aquis ad duas aut tres ulnas elati, sæpè etiam ut volatus ille hastam altitudine æquet; longitudine centum passus: sustentantq; se alis madefactis. Siccatæ enim jam ulterius volatum negant : quem tamen repetunt undâ mersi. *Joh. Lerius cap. 3. & Linschotanus cap. 95.*

Chinensium modus capiẽdorum piscium. Sed huic tamen piscium capturæ, quæ à Marinariis fit avibus, longè jucundior est illa piscium capiendorum ars, quã Chinensibus oblectationis ergò usitatam intelligo. Prægrandes ac domesticos habent corvos, ejusmodi prædæ assuetos. horum colla nodo ita laxo constringunt, ut nequaquam interclusa respiratione, cibos tamen transmittere ac de-

deglutire non valeant. Ita è caveis dimissi, admirabili solertia sese in aquas immergũt: pisciculos minutos ore conceptos, majores autem rostro comprehensos, domum, unde abiere, identidem referunt, quo ad solutis omninò faucibus, ad satietatem ipsi quoq; pascantur: ut est apud Joh. Petrum Maffeiũ, *historiar. Indicar. lib. 6.*

Porrò volatiles illi pisces faciunt, ut minus mirer, etiam Cancros & pisces terrestres reperiri. De Cancris certè ita Lerius cap. 11. in fi. Habet quoq;, inquit, Americana regio Cancros terrestres, qui turmatim ad maris litus & palustria loca conveniunt; si quis ad ea loca accedat, hac illac fugientes videat. In truncos arborum radicesq; sese recipiũt, è quibus extrahi tutò non possunt: digitos quippe & manus comprimentium forcipibus comprimunt. Marinis longè sunt macriores; & quia juniperas redolent radices, palato minimè grati. Pisces verò terrestres, qui & *saxatiles* dicuntur, quod attinet, Aristoteles *lib. de Respiratione*, memoriæ prodidit, inveniri pisces fossiles, qui immobiles intra terram degunt. Quem Philosophi locum Interpretes alioqui sicco pede pertranseunt, non animadvertentes, quæ de his piscibus in literas retulit Theophrastus, qui *in libro de Piscibus* tradit, in

Cancri terrestres.

Pisces terrestres, sive saxatiles.

in Paphlagonia effodi pisces gratissimos cibis, terrenis altos scrobibus, in his locis, ubi nullæ restagnant aquæ. quemadmodum eum locū expressit Plinius *lib.9, cap.57.* & Polybius *lib.34. Historiarum.* citante Athenæo *libri 8. principio*, narrat, in ea planicie, quæ est, inter Pyrenæos montes, & Narbonem fluvium, copiosè è terra erui pisces, esui suaves. Similiter & Apulejus *in prima Apologia* gloriatur, quòd in Getuliæ mediterraneis mōtibus pisces invenerit. de quibus plura videri poterunt apud Melchiorem Guilandinum *in tractatu, de Papyro. memb. 1. mihi folio 11.12.*

Aves internunciæ. Illud observatione dignum est, esse in America aves quasdam, columbi magnitudine, colore cinericio, lugubri voce. quarum cantum sive gemitum Barbari noctu præsertim intentissimè exaudiant, rati scilicet, ab amicis & cognatis tanquam nuncias ad se mitti: *Lerius cap.11.* non secus atque Pharamon Francorum Rex aves præpetes pro Deorum habebat internunciis: ob augurandi, credo, ritum veterem & studium; quod præter cæteros Galli in primis calluere: ut ex illo Sidonii *libro carmin. cap.5.* colligitur?

Sidera

Sidera Chaldæus, si Thessalus elicit umbras,
Fulgura si Thuscus novit, si gramina Colchus,
Si Lyciæ sortes sapiunt, si mœsta volatu
Fata loquuntur aves, &c.

Sanè præter ea, quæ de Columbis ex Amphitheatro domum à Romanis missis eruditè & doctè scribit Lipsius: proditum vtique est, illarum ministerio Turcarum Cæsarem ex vagis & spaciosis insulis brevi temporis spacio certiorem reddi de omnibus, quæ per universum geruntur imperium. Per totam enim Turciam aluntur columbæ, quæ annulos pedibus adjunctos habent: hæ Bassorâ ac Aleppo Constantinopolim feruntur: & contrà. Ubi autem negotii ratio postulat, epistola annulo adfigitur, emissâ ad volatum columbâ. Illa celere tum penna suetos repetit lares, & rerum internuncia epistolam ad destinata loca fert, confectis ita brevi spacio mille milliaribus. Ejusmodi columbam in India se vidisse testatur Joan. Hugo à Linschoten, *in descriptione Insulæ Ormuz cap.6.* Quò perinet illud Salomonis *Ecclesiast.10.* In cogitatione tua Regi ne detrahas & in secreto cubiculi tui ne male,

 dixe-

dixeris diviti, quia & aves cœli portabunt vocem tuam, & qui habent pennas, annunciabunt silentium. Indeque est puto, quod Angelis alæ attribuantur, quamvis corporis sint expertes. Etenim alas habere dicuntur Hieronymo *in comment. Iesa. 6.* propter velocitatem, & celerem in cuncta discursum. quæ ratio haud dubiè vera est. Etenim vento alas quoque adfingunt, ob eandem causam : quod docuit, & scripturæ testimonio confirmavit idem, quem modò nominavi, Hieronymus. Sic enim scribit : Neq; illud quod de ventis dicitur *Psal. 103.* *Qui ambulat super pennas ventorum, &c.* verè ventos juxta fabulas poëtarum & pictorum licentiam, pēnas habere testitur; sed celerem in cuncta discursum. Ex eadem credo ratione plerisque simulachris Deorū, ut Victoriæ, ut Fidei, ut Famæ veteres Romani adfingebant alas, ut Deos statim præstò esse indicarent. Ennius : *Fides alma, apta pinnis.* Sed & alæ, quas poëtæ Mercurio tribuunt, aliud nihil quàm celeritatem ac diligentiam in obeundo munere significant; quemadmodum rectè & eruditè annotavit Jo. Drusus *l. 4. observat. cap. 19.* Quod si quis alatorum Angelorū picturâ adeo oblectetur, non ineptè fecerit, si candidam his attribuerit vestem. Nam

Angelis cur alæ attributæ?

Cur item vestis candida?

&

&in sacris literis Angeli semper apparuisse leguntur candidati: id quod illorum cùm innocentiæ, tùm beatitudinis est argumentum. Sic enim qui gloriosæ Christi resurrectionis primi fuerant testes atque præcones Angeli, albis vestibus induti dicuntur & ornati. Nam & Matthæus Angeli illius ἔνδυμα nivis instar λευκὸν fuisse scribit, *cap.* 28. Marcus eum stola candida amictum perhibet, *cap.16.* Joannes duos Angelos candidis vestibus indutos fuisse testatur *cap.* 20. Et Christus ipse in monte Thabor vestitu candido, instar lucis, sive nivis, sese discipulis suis conspiciendum præbuit. qui habitus cùm puritatis, tùm victoriæ, atque beatitudinis æternæ fuit symbolum. Quo sensu illud *Apocalyp.3.* exaudio: Ambulabunt mecum in albis, qui digni sunt. Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis: & non delebo nomen ejus de libro vitæ. *Et cap.6.* Martyribus dantur albæ stolæ, ceu insignia illorum victoriæ, libertatis atque beatitudinis. quæ victoria etiam per equum album, cui eques corona insignitus insidet, inducitur: non secus atq; illo Virgilii *Æneid.3.* *Equo albo victoria prætenditur.*

Quatuor hic primum omen equos in gramine vidi
Tondentes campum latè candore nivali.

Etsi

Etsi enim Anchises hoc de bello interpretatur: *Bello armantur equi, bellum hæc armēta minantur*: paulò tamen pòst iis pacem candidam significari ait, & victoriam latenter portendi, ut Servius interpretatur, allusione scilicet facta ad quatuor illos equos candidos, triumphalem Currum apud Romanos ducentes. Sic certè equi illi albi *Zachar. 6.* Hieronymo interprete, Maccabæorum sub Antiocho Rege victoriam, aliis Judæorum felicem statū sub Macedonibus: aliis bonos angelos significant, quod & doctè & plenè pertractatum habes apud Johan. Guilielmū Stuckium *lib. 2. Antiquitat. convivial cap. 26.*

Avibus Indi summè oblectantur.

Adeo autem avibus oblectari solent Indi, ut harum cantum inter præcipua luxus genera reponant. quæ quidē Indici præsertim regis luxuria, quam tamen Barbari magnificentiam interpretantur, tanta est, ut gētium reliquarum vitia facilè transcendat. Id quod hinc potest perspici. Si quidem ubi visendum se publicè præbet, apparent argenteis thuribulis ministri perplures conspicui. Iter vniversum, quo vectatur, odoribus vaporatur. Ipse aurea gestatur lectica, margaritis hinc inde propendentibus.

Regis Indici luxuria.

Amictus auro interlucet, ac purpura lecticam obmuniunt corporis custodes, è

ra-

ramis cantillantibus aviculis, quas ita de more imbuunt, ut inter seria instrepant cantu. Regiam auratæ suffulciunt columnæ, auro vite cælata obambiente. Inter hæc avium, quibus præcipuè oblectantur, argenteæ nitent effigies. Regia nulla non hora volentibus patescit. Ubi capitis curæ & ornamento incumbit; tunc admittuntur legationes, & redduntur populis jura. Odoribus perfluunt liti pedes. Si quando in venationem prodire collibuit, feræ leporariis occlusæ inter pellicum vota & cantus transfixæ conficiuntur. Hic illis non contemnendus labor. Si longior incumbat expeditio, curru vectantur, quem instrati auró elephantes ducant, assectantibus agminatim pellicum lecticis. Subsequitur & Regina; sed seorsum, nec minore luxu. Ubi somni tempus appetit, regem vino gravem dormitantemque cubiculo inferunt pellices, noctium Diis patrio ritu advocatis cum cantu. Cœl. Rhodig. *lib.8. Antiquar. lect. cap. 2.*

Mures Indici) Mures duorum potissimum sunt generum. Aut enim domestici sunt; aut sylvestres. De domesticis illis bestiolis, penori infestis, omniaque corrodentibus, nihil hic attinet dicere, eo quòd omnibus plusquàm notæ sunt. præter-

Mures domestici.

terquam, quod etiam docilitatem illis inesse legi. Murem enim Albertus pro comperto ponit; in conviviis candelâ discumbẽtibus prætenta Lychnuchi ministerium præstitisse, ut credere jam possimus, simiam olim latrunculis ludere didicisse, quod Castilionius in suo Aulico prodidit; & elephãtem literarum Græcarum ductus in pulvere scriptitasse: cum & Cynocephalorum quoddam genus literas callere existimarint Ægyptii, seq; illis ob harum cognitionem cognatos esse. Simulac enim Cynocephalus in templum inductus erat, eorum ritu educandus colendusq; ; sacerdos illi albiolum, calamum, & sepiam adponebat, exploraturus, an ex eo genere esset, quod in cultum recipi deberet, quippe si quid scribendo cognationem suã approbasset; ea de caussa Mercurio sacer erat, qui literarum omnium auctor habebatur. *Pierius lib. 6. Hieroglyph. in Cynoceph.*

Horum docilitas

vid. Lips. cẽtur. 1. ep. 50.

Sylvestres autẽ Mures intelliguntur feræ illæ bestiolæ, pellibus tantoperè commendatæ. quo in genere sunt *Martes & Hermelini:* quibus nobiles hyberno tempore pellitas gerunt penulas, *Seneca l. 14. ep. 91.* Nũ hodieq; magna Scytharum pars tergis vulpiũ induitur ac *muriũ:* quæ tactu mollia & impenetrabilia vẽtis sũt? & Justi. *l. 2.* ita de Scythis scri-

Mures silvestres.

scribit: Lanæq; usus ac vestium ignotus: & quanquam continuis frigoribus urantur, pellibus tamẽ ferinis aut *murinis* vestiuntur. Hodie quoq; è Scythia, frigidissimisq; regionibus lautissimas pelles *Muriũ* afferri Megistanum hiberno cultui, vel pueri sciunt: & Adria. Turnebus meminit *l. 15. Adversar. c. 13.* Atq; pellium istarum usum etiam Chinẽsibus familiarem esse Joh. Petr. Maffeius *l. 6. histor. Indicar.* testatur, dum Chinenses vestimenta per hiemem preciosis Murium Scythonicorum pellibus, quas vulgò *Martas vel Zobellinas* vocamus, calore admodum suavi, & ventis impenetrabili densitate suffulcire ait. Sunt qui opinantur, Murem illum peregrinum ab Hieronymo quandoque dici *Muscũ*, qui in delicatiorũ usum habetur. Nã Muscum, id est, *μῦσκον*, murem parvum indicare. Sed hoc odoris genus Priscis fuisse incognitum, Hermolaus putat: nec Muscum dici, sed *Moschum*. Haberi autem ex arboribus arentes pannos muscoso villo, præstantes odore: quod genus *Bryon* dicunt Græci, nos Muscum. *Moschos* autem apud Aëtium & Paulum capreæ sanies creditur, quã *Dorcada* dicũt, ex umbilico aut vomica. Nã circa umbilicum solet tẽpore Novilunii huic capreolo, sive capreæ Indicæ (quã Scaliger vult

Horum pelles.

Muscum.

Moschus à Musco diversus.

Ga-

Gazelam esse Arabum, *Exercitat.211.contra Cardanum*) abscessus quidam protuberare: qui maturus vel sponte rumpitur, vel ob quendam pruritum terræ aut saxo affrictus, saniosum humorem emittit (hinc à quibusdam *pus aromaticum* vocatur) evacuataque hac vomicâ rursum sanguinem quasi menstruum colligit, & iterum suo tempore emittit. Existimant autem peritiores hunc tam pretiosum succum capreolam illam producere, & tanquam liberalitate uberiore compensare quod accepit, propter pascua odoratissima herbarum, quæ in sanguinem convertantur, & hunc odorem illi concilient: ut est apud Joach. Camerarium *Symbolor.cent.2.Emblem.45.* Sanè in India maximum Moschi proventum esse, inter omnes convenit, cujus historia ita describitur à Scaligero, *Exercitat.21.* In regno Perû (inquit) Gazelæ simile animal album est: cujus ex inferiore mandibula æquè dentes utrinque singuli exseruntur. Sub cujus ventre fit sanguinis collectio in tumorem; quod apostema græci vocant. Captâ ferâ, eam partẽ cum corio simul abscindunt. Quæ inter secandum guttæ sanguinis effluunt, cadũtque, eæ pro Moscho optimo atque excellentissimo aut excipiũtur, aut colliguntur. Hujus

Moschi colligendi ratio, 1.

jus minimæ portiunculæ beneficio ad cæteri cruoris condimentum utuntur. Ubi secuerunt, hirudines admovent, tamque diu, quoad earũ suctu cruor universus cum ipsa vita detrahatur. Eum sanguinem exsiccatum, atque in pulverem redactum, prioris illius perpauxilla quantitate, viribus verè efficacissimis perficiunt; quippe centesimam satis esse produnt. Tum illud in folliculos hosce, qui ad nos importantur, inditum servant. Adulterationes aut sinceritatem ita vel deprehendunt vel probant. Sincerum naribus admotum ilicò sanguinem elicere, &c. Porro alia rursus Moschi proventus ratio à Regni Chinensis traditur Scriptoribus: quæ sic habet. Bestiolæ ibi sunt vulpeculæ, aut catellorum magnitudine atque imagine. Hæ ad necem verberatæ ac plàgis mollitæ putrescunt cùm carne pariter & sanguine. Tum ex pelle, carne & sanguine incolæ rotundas uncialesque pilas sive crumenulas conficiunt, quæ filis undique consutæ venduntur. Cæterum optimum ac præstantissimum Moschi genus ex testiculis horum animantium colligitur. Alterum etsi Moschi nomine & ipsum prostet, eandem tamen virtutem non habet. Unde Chinenses, omni in re ut sunt elegantissimi,

Eius probatio.

2. Moschi colligendi ratio.

Chinensium in Moscho vendendo fucus.

ita & crumenas has rotundas testiculorum forma effingunt, quò facilius ementibus imponant. Animal ipsum naturali instinctu, cum pretium testiculorum suorum intelligat, de fuga aliàs desperans, eosdem dentibus ac morsu avellit, & in lytron veluti libertatis abjicit. Ita occupato collectione testiculorum venatore necem aliquando evadit. Quod ipsum & de Fibro sive Castore proditum accepimus; quem urgentibus venatoribus & canibus sibi ipsi partes genitales amputare, gnarum se propter ipsas peti, cùm Græci, tùm Latini tradiderũt: licet Dioscorides & Sextius quidẽ apud Plin. & plures etiam recentiorum hoc fieri posse negent, propter testes ipsius spinæ admodum inhærentes Chinenses nulla sanè versutiâ id odoramenti genus vendunt. Jecinora enim boum seu vaccarum siccata & contusa admiscent, quibus Moscho imbutis crumenas impleant. Ea fraus cotidiano experimento agnoscitur. Moschus si tempore corruptus sit, & odoris expers, crumenulis eximitur, ac in mortario tunditur minutas in partes: deinde puerili urina adspersus, ac plumbeæ ollæ inclusus, obturato probè ore, pristinam odoris virtutem si modo aliquis etiam vigor subsit, adipiscitur. *Io. Hugo à Linschoten cap. 23. & 70.*

Item alius adulterandi Moschi modus.

Feles

Feles quoque nutrit India, *Zibethum, Algalliam sive Ambarum* ferentes, unde & nomen Cattorum Zibethinorum fluxit, qui ad nos etiam vivi deferuntur, & cum ipsi, tùm pelles eorum in gynecæo summis habentur in deliciis. Nascitur autem Zibethum in posterioribus animalculi crumenulis, loculis scilicet genitalibus exactum, ut Cardanus putavit: quem Scaliger refutat *Exercitat.211. cap. 2.* ineptire eos scribens, qui liquorem illum Catti ejus esse semen arbitrantur. Strigmentum enim est, quod vel argenteo, vel æreo, vel etiam, quod nonnulli magis probant, corneo cochleari eraditur, extergiturq; non tamen nisi irritatis: quoniam hoc modo & plus materiæ cieatur, & odoratius sit virus illud. Horum tres vidisse se ait Romæ apud Cardinalem *Galeottum*: cui odores, arma, scorta, equi, canes, pro bibliotheca fuerint. quartum Mantuæ. Solet autem Zibethum ob gentis Indicæ artes veteratorias ac fraudulētas, olei ac arenæ admixtione ad augendū pond' plerumque adulterari. Nec desunt, qui *Muris peregrini* pelliculam ex illo animali esse suspicātur, unde Zibethū haberi solet. Eam certè bene odoratam Hieronymus innuit, dū in cincinnatulos pueros & calamistratos, & peregrini Muris pellicula olētes invehitur

Zibethum.

Eius adulteratio.

Mus peregrinus, an idem cum Zibetho.

illud Martialis usurpans: *Posthume, non bene olet, qui bene semper olet.*

Cui accommodari poterit illud Tullii *ad Attic. lib. 2.* Quanquam illa tua horridula mihi atque incomta visa sunt, sed tamẽ erant ornata hoc ipso, quod ornamenta neglexerant; & ut mulieres, ideo bene olere, quod nil oleant, videbantur.

Simi-vulpes, animal crumenatum.

Nec possum hic non meminisse animalis illius rari, & veteribus incogniti: quod Gesnerus *Simi-vulpem*, vel græcè πιθηκαλώπεκα, Jul. Cæsar, Scaliger ἀλωπεκοπίθηκον vocat, & in regione Indiæ Pariensi reperiri, Vĩcentius Pinzonius, & Petrus Martyr tradidêre. Refert autem anteriore parte vulpem, posteriore simiam, caudamque habet Cercopitheci, aures fermè vespertilionis, ac subter ventrem usitatum aliud gestat receptaculum instar crumenæ latioris, in quod catulos suos recipit, ibidemque occultat, donec tutò per se hinc inde vagari & sibi victum quærere potest. quod genus animalis cum Scaligero etiam *Crumenatum* appellari posset, *Exercitat. 206. c. 10. adversus Cardanum.* Hoc amplius de Cane marino scribit Oppianus *libro 1. de piscatione*, quod periculo ingruente suos catulos intra ventrem recipiat, & iterum quasi pariat, ubi omnia vi-

Canis marinus.

videt esse tuta. Idemque de *vitulo marino* refert Basilus Magnus *VII. Hexamer.* & de Delphine Nazianzenus in carmine eruditissimo Nicobuli ad patrem. Ex quo parentum erga liberos studio atque solicitudine Joachimus Camerarius, Joachimi F. tale concinnavit emblema, quod in centuria 2. symbol. est 58.

Vitulus marinus.

O tutos satis hos cives, populumque beatum !
Queis velut in patrio fas habitare sinu.

Sed ad reliqua, à Pancirollo commemorata deveniamus: ex quibus declaranda veniunt:

Guajacum , aut lignum sanctum, China, Sarsaparilla, Sassafras , & alia plantæ saluberrima, &c.)

Non indignum Celsitudine tua feceris, *Illustrissime princeps*, si præeunte Pancirollo in fragrantissimos Americorum hortos, animi caussa parumper fueris digressus: cum in confesso sit, Reges quoque præstantissimos, & magnanimos, illustresque Heroas, in ipso etiam armorum strepitu, tumultuque bellico, studiosè olim excoluisse rem herbariã, ac stirpium cognitione cum primis fuisse

Rei herbariæ cognitio principibus non indigna.

se oblectatos. Cum enim harum rerum investigatio amœnissima varietate exornata sit, nec mimus habeat utilitatis, quã oblectamenti; non visum est Regum amplitudini, nec imperatoriæ majestati indecorum, hujusmodi occupatiõibus distineri: præsertim, ubi ab vrgentissimis negotiis ac functionibus publicis respirare, atque aliquid sibi laxamenti impetrare licuit. Quæ quidem cùm animæ, tùm corporis cultura non minus celebris facta est illorum memoriâ, non minus illustratus nominis splendor & magnificentia, quàm rebus aliis præclarè gestis, aut hostibus vel subjectis, vel ad internecionem deletis; ut rectè putavit Levinus Lemnius, *Explicatio. herbar. Biblicar. cap. 1.* Nam

Osiris. quæ temporis injuria aut diuturnitas obliterare potest *Osiridis* Ægyptiorum Regis memoriam, qui cum agricolationem, tum hortorum culturam in Ægypto primùm, mox in Syria Palæstina docuit mortales; deinde totum peragravit orbem, ab ortu Solis ad occasum, & à meridie ad ultimum Septentrionem; ut indicavit columna in Nysa Arabiæ ei statuta: cujus meminit Diodorus Siculus *lib. 6.* De hac ita cecinit Tibullus:

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitavit humum.

Pri-

Primus inexpertæ commisit semina terræ,
Pomaq; non notis legit ab arboribus.
Hic docuit teneram palis adjungere vitem,
Et viridem dura cædere falce comam.

Sic Augias Rex, in Græcia, intelligens fimo subesse agrorum luxuriem, jejunia illorum stercoratione saturare, turpe sibi non putavit. Sic enim & Regius ille senex apud Homerum manibus suis humum lætificat: quemadmodum Attalus Rex hortos fodere, & semina terræ mandare nō erubuit. Ipsum etiam Achillem legimus cum rei herbariæ cognitione Musices studium conjunxisse, strenuorum equitum præcōiis concinendis aptum. Sic enim *Chiron Centaurus*, Achillis præceptor, eum instituerat qui solebat *Augias.* *Attalus.* *Achilles.*

Nosse salutiferas dubiis animantibus herbas,
Aut monstrare lyra veteres Heroas alumno.

ut scribit Statius Papinius *lib. 1. Achilleidos*; procul dubio ad illud Homeri *Iliad. 9.* respiciens, ubi Achilles Agamemnoni iratus, & otii tædio jamdiu tristis, ad leniendā heroicā calamitatē (solet enim Musica quæ non secus ac vinum cor lætificat, *Ecclesiast. 40. v. 20.* ad demulcendum animum, & deponē- *Achillis cithara.*

das humanas ſolicitudines plurimum momenti habere) cithara ſe oblectaſſe legitur; quam ſibi oſtendi popoſcit Alexander Magnus, cùm Ilium veniſſet. Dum enim Troum aliquis ei Paridis lyram exhibendo monſtraret: Mallem, inquit, Achillis, nempe virorum fortium ſæpius laudes accinentis, nec demulcendis amoribus accommodatam, ut videre eſt apud Ælianum *libro 9. variar. hiſtoriar. cap. 38.* Lyſimachus quoq; & Gentius Roges, hic *Gentianæ* radices, ille *Lyſimachiã* herbâ non minore ſtudio quæſiverunt, quàm Euphorbus ille Jubæ Regis Mauritaniæ medicus, qui herbam ſui nominis (cujus lacteo ſucco oculorum caligo illuſtratur, & virus ſerpentum obtunditur) non in ſuburbio indagavit; ſed impiger per abruptos ſcopulos altiſſimi montis Atlantis celiferi cacumen conſcendit, ut Euphorbũ inter ſaxa natum erueret, *Plinius lib. 25. cap. 2. & libro 5. cap. 1.* Pulchrum quippe & immortale decus cenſebant, ſi eorum nomina tam illuſtris herbarum nomenclatura ad poſteros propagaret, *Johan. Langius epiſt. Medicinal. lib. 1. ep. 63.* Id quod volupe ſibi in primis duxiſſe credibile eſt, Mithridatem illum Ponti, atque vnde viginti Regnorum Regem: qui propter eximiam herbarum notitiam,

Lyſimachus: Gentius.

Euphorbus

Mithridates.

tiam, & singulare antidoton contra venena, morbosque omnes contagiosos præsentaneum, illius nomine Mithridaticũ insignitum, immortale nomen est consecutus. Ejus quippe immortalitatis spe, post tot bello devictas in orbe terrarum gentes, singulari studio arcana morborum remedia conquisivit: deque iisdem commentarios, quos in thesauri sui scrinio reconditos servavit, doctè conscripsit. Hos Pompeius victor, regiâ prædâ potitus, in triumpho populo Romano ostentavit, ac Leneo Pompeio liberto suo negotium dedit, ut hos Mithridatis de re Medica libros latinitate donaret: quo populus Romanus ex tanti Regis thesauro pharmaca haberet, quibus morbis suis mederetur. 1. Adeò Reges, Orbisque terrarum proceres omnem intenderunt curam, ne quid eorum subditis ad conservationem sanitatis deesset! quam nec cum Crœsi divitiis, nec auriferi Tagi & Pactoli arenis sapiens quisque commutandam putabit. cujus laudes Ariphon Poëta Sicyonius apud Athenæum ita decantat: O beata sanitas! te præsente amœnum Gratiis ver coruscat absque te nemo beatus. *Athen. lib. ult. circa fin. Johã. Langius libro 3. epistol. Medicinal.* Taceo Romanorum Imperatorum plurimos, qui

Sanitatis laus.

E 5 plan-

plantarum amœnitate allecti procul à strepitu & ambitione civili, ruri consenuerunt: ut videre est apud Chassanæum in Catalogo Gloriæ mundi, *part. 11. considerat. 37.* Salomon quoque regum amplissimus, qui præter immensas opes, eam adeptus est à Deo Opt. Max. sapientiam ac rerum cognitionem, ut nullus Regum illi sit comparandus, in herbarum notitia mirificè excelsus, exactéque versatus legitur, ac disseruisse non solùm de piscibus, alitibus, quadrupedibus: sed de arboribus etiam & stirpibus, à Cedro Libani usque ad Hyssopum, qui egreditur è pariete: hoc est, à minutissima herba ad procerimas celsissimasque arbores usque, omnia habuisse cognita & explorata, *Sapient. 3.*

Salomon.

Quod igitur ad exotica illa à Pancirollo commemorata attinet, auctor est Nicolaus Monardus *in libro Simpl. medicament. ex Novo Orbe delator.* tria ex Occidentali India deferri hodie toto orbe celebratissima, quorum in Medicina facultates adeo insignes repertæ sint, ut nunquam auditum sit, tam incurabiles morbos, ullis aliis medicamentis sanatos fuisse: nempe lignum quod *Guajacum* vocant, *Radix China & Sarsaparilla.* de quibus singulis erit dispiciendum.

Gua-

Guajacum ergo nomen est Indicum, sed per universum orbem jam cognitum, quo lignum significatur Guajacum, sive Guajacanum quod modò *lignum Indicum*, modo *sanctum* appellatur. Id non tantum in Insula Sancti Dominici nascitur, unde primum ad nos transferri cœpit; sed & in Insula S. Crucis & S. Johannis. Animadversum verò est, melius & utilius multò esse, quod Insula S. Johañis mittit, quàm id, quod nascitur in Insula S. Dominici: Nam hoc aridius est, & utentium corpora magis exsiccat. At illud S. Johannis humectat corpora in morbis calidis. Regiones enim quæ subjacent Æquinoctiali, aut non longè distant, nimio Solis ardore inflamantur. Quoniam cùm præcipua caloris caussa sit in terra, reflexus radiorum Solis, calefaciens infimã aëris regionem: ubi radii Solis ex meridiano circulo vel rectè vel parùm obliquè terram feriunt: ibi necessum est vehementem fore reflexum, aëremque infimum maximè fervere. At in Æquinoctiali circulo recti à meridiano terram feriunt radii Solis. Quare Insula S. Dominici vehementiori Solis ardore perüritur, quàm Insula S. Johannis, quæ octo ferè gradibus minus quàm illa distat ab Æquinoctiali.

Guaiacum.

ubi nascitur.

Hinc

Hinc Insula S. Dominici excoquitur,& evaporat in ligno sancto ex nimio æstu succus ille salutaris, fitque lignum aridum nimis & torridum Contrà Insula D. Johannis cùm minori afficitur vi caloris, tùm verò refrigeratur scatentibus undique aquis. Nā fontes habet undique quamplurimos, fluminibusque rigatur uberrimis. quo fit, ut regio illa sit temperatissima, stirpesq; ferat, & ex moderato aëris calore, & ex terræ humiditate omnis generis præstantissima in propria natura. *Alphonsus Ferrus Neapolitanus lib. 1. de ligno sancto, cap. 2.*

Guaiaci historia. Porro Guajaci arbor sive planta (ut ab iis relatum est, qui eam in sylvis se vidisse testantur,) ad fraxini proceritatem, ut quæ duodecim æquet cubitorum altitudinem, & ad hominis mediocris habitus crassitudinem plerumque assurgit. Folia fert quadatenus plantaginis æmula, dura sive nervea, minora tamen rotundioraque & validiora. Flores ejus produntur lutei: Fructus verò juglandis magnitudine: & vel castaneis proximus, vel, ut alii volunt, olivæ specie; figura tamen trigona, sed una sui parte sessili, dorso acuto, nucleo intus albo, castaneæ aut Coccali sapore tam grato, ut ad se mandendum invitet, & alliciat. Cortex annosis

ſis niger; juvenibus vero ſubrutilus, tendens in fuſcum; cui lignum ſubeſt foris pallidũ, intus nigrum, duri adeo concrementi, ut aſciam retundat, ac reſpuat: gravi pondere: reſinoſum: odore pingui: guſtu ſuavi, aliquantum amareſcente, in potione tamen ſubacido. Hujus tria ad nos genera adferri Johan. Manardus Ferrarienſis annotavit, *libro 17. epiſt. 3.* Primum genus craſſiori vegetiorique mole conſtat: quo reſecto materies apparet interiore parte nigra, exteriore verò ſubpallida, & veluti perplexis lineis quibusdam, ad fuſcum tendentibus, per longum interſecta. Secundum caudice minore, nec adeò vegetiore habetur: cujus extremæ partes majore ambitu ſe diffundunt: intimæ verò, quæ pariter nigricant, minore ſatis orbe concludũtur. Tertium, quod propriè *Sanctum* appellant, caudice cæteris exiliore viſitur, intrinſecusque & extrinſecus albicans: cujus materies, lineis admodum exilibus in longũ actis, perplexè diſtinguitur. Eſtq; hæc longè cæteris & acrius & odoratius.

Eius genera. 1. 2. 3.

Etſi autem à ligno Guajaco planè diverſum facit lignum ſanctum Gabriel Fallepius Mutinenſis *in tractat. de Morbo Gallico, cap. 27.* ſequutus Conſalvum Hiſpan. *cap. 2. libro*

à Guaiaco an diverſum ſit Lignum Sanctum.

lib.10.Indiar.historiæ, quam ad Carolum V. Hispano idiomate conscripsit: Andreas tamen Matthiol⁹ *lib.1.cap.111.Comment.in Dioscorid.* quanquam ligna illa colore, magnitudine & pondere, inter se discrepare fatetur: at idcirco diversarum ea plantarum sive arborum, diversorumque generum esse, id verò pernegat. Nam quod hoc tam intus, quã extra candicet; illud verò interiore sui parte nigricet: illud nõ aliunde provenire ait, quã quòd hoc magis, illud verò minus adoleverit, vel consenuerit. Quippe eò sanè nigrius cernitur lignum Guajacum, quo ad maturiorem ætatem pervenerit arbor, à qua decisum fuerit: & per consequens tantò màgis albũ apparet, quando minus adoleverit illa: quẽadmodũ conspicitur in nostris nonnullis arboribus, & præsertim in Moro, Nuce & Anagyri. Verùm tamen illud cuiq; persuasũ sit, ætatem uni plus, quàm alteri virium addere ac demere.

Guaiacum lignum quod præstantius.

Proinde cum illud, quod planè omni ex
parte albicat, odoratius, acrius, & amari⁹ habeatur,
cũq; ejus decoctum crassius, & cæterorũ
decocto pingui⁹ sit, & acrimonia & a-
1. marore admodũ refertũ: nil mirum esse cre-
diderim (ait Matthiolus) si in eo, ut pote ju-
niore, vis insit vegetãdi præstantior, ac pro-
pterea plus in se succi contineat, quin & cæ-
teris

teris viribus præstet. Sed quia tamen hoc, cũ exilius sit cæteris, citius ac facilius exarescit, atq; ob humoris redundantiam, valoci⁹ cariẽm sentit atq; fracescit: ideo satius quãdoq; fuerit, vetustiore recenter cæso uti, quàm juniore, quòd multo antè tempore ab arbore sit decisum. Huic itaq; illud succedat, quod mediũ obtinet locum. Siquidẽ hoc & odoratius est & acrius eo, quod nigrius ac crassius invenitur. neq; illud quidem abs re, quandoquidẽ id minus est ætate confectũ, & majore humoris copia redundat. Postremo illud minus cæteris præstat, viribusque infirmius habetur, quod nigrius, crassius, & annosius reperitur. Nam qualibet consenescens planta (quemadmodũ etiam cunctis animantib⁹ evenit) continuo exarescit, humidoq; privatur. Cujus rei certissimum est argumentum, quod in annosarum arborum trũcis major appareat nigredo, quàm in aliis, vel junioribus, vel ætate tenellis. Nigredo cum siccitatis indicium est, quinetiam deperditi caloris innati, & humidi naturalis.

2.

3.

Sunt, qui illud tantum Guajacũ præferũt quod ex arborũ ramis ætatis mediæ desumptum fuerit. Quorũ opinio nũ planè refellẽ- videtur. Nã quicunq; rẽ naturalibus expẽderit rationibus, ramos antiquioris à caudice mediocris ætatis parũ differre cognoscet: itẽ ramos hujus à caudice junioris. Quippe plus

humoris ad se trahit ramorũ auctrix facultas quàm caudicis. Idcirco non alia de caussa plantæ rejuvenescunt, cum earum rami implantantur, feruntur, & propagantur, nisi quod illud idem humidum innatum intra se continent, & eodem vigent temperamento, quo qui adolescunt. Etenim surculi atq; rami sunt caudici, perinde atq; filii, & propterea animalibus ætate tenellis non absimiles. Id quod maximè confirmat Theophrastus, *libro primo, de causs. plantarum, cap.12.*

Præstantissimum igitur (secundum Matthiolum) lignum Guajacum illud erit, quod ex juniore caudice recenter cæsum fuerit, tam exterius quàm interius albicans (Nicolaus Massa vult, lignum ab incisione quidem novum, at vetus ab ejus ortu: Fallopius id quod magnam habeat quãtitatem nigri; Aloysius Lobera, quod sit quidem cinericii coloris, at medullam habeat insignem & pernigrã) rimis carens, & crassissimum atque densissimũ, ita ut inter radendum nulli pori, nulla foramina appareant: cortexque illius ita crassus sit, & ligno cohærẽs, ut vix ferro separari possit: minime cariosum, sed ponderosum valde: cum unctuositate quadam, ut inter abradendum

pingue

pingue videatur, & pro pinguedine scobina gliscat: odoratum: gustui subamarum: & quod immersum petat ima aquarum.

Sed an Guajacum veteribus etiam fuerit cognitum, non immeritò dubites: asserente præsertim Nicolao Massa in *l. de Morbo Gallico, tract. 3. cap. 2.* Avicennam de hoc apertè sensisse *in 2. canon, in lit. K.* ubi mentionem faciens *de Karon*, lignum id esse ait, quod fertur ex India, & confert juncturis & nervis. Sed respondet Alphonsus Ferrus *libro 1. de ligno sancto, cap. 2.* Karon conferre quidem morbis juncturarum factis à caussa primitiva, ut fracturis, distorsionib' ac luxationibus; sed non nisi extrinsecus appositũ. At lignum sanctum medicinam esse andidotariam intus exhibitam, & quidem non contagiosis tantùm, sed & aliis quamplurimis variisque morbis multiplici remedio subvenire: ideoque longè aliud esse quàm Karon: præsertim cum hoc, ut & alia pleraque aquæ innatent; illud autem ad fundum vergat & subsidat.

Guaiacum an veteribus fuerit cognitum.

Plus dubietatis est, an Guajacum sive lignum Sanctum idem sit cum Ebeno. Sunt enim, qui hoc ita statuant, moti illo Aristotelis *4. Meteor.* ubi omne lignum in aqua natare, neque subsidere scribit præter

an idem cum Ebeno.

Ebenum. Atqui lignum sanctum minime natare, sed subsidere dicunt, non aliter, atq; Ebenum. Nihil ergo caussæ esse, cur non idem quoq; sit, quod Eben', aut certè Ebeni species hactenus incognita. Sed ad istam Aristot. auctoritatem respondet Ferrus, accipiendam eã esse de omnibus quidem lignis, quæ nosse scilicet ille potuerit. At Guajacũ cùm ipsi, tum aliis ad nostram hanc ætatem fuisse incognitum. quanquam neq; hanc respõsionem satis tutam, sed illis Philosophi verbis aliquid deesse putat Antonius Gallus, *in opere de ligno S. non permiscen. in præfat.* quia, & Buxus Aristoteli pulchrè exploratus, aquæ injectus, statim it pessum: & Suber detracto cortice sidit evestigio: cortex tamen aquis perpetuo fluitat, neq; demergitur. quã ob causam verriculorũ funibus annectitur. Aspalathus item semel immersus sidit: nam pondere mox cedens nunquã exsistit. Hoccinè ignorasse Aristotelem summum virum credemus? Nisi forte, quod Strabo memoriæ prodidit, eum fugisse dixeris, in India fluvium esse Siliã (Plinius Sideritim vocat) in quo nihil innatet: quòd negare dicit Aristotelem.

Negatur.

Guaiacum differt ab Ebeno.

Verùm etsi pondere cum Ebeno conveniat Guajacum; non paucas tamen inter utrunque

utrumq; videre est differentias. Differt enim Ebenus à Guajaco, colore, sapore, odore, duritie. 1. *Colore*: primum, quia Ebeni color niger est, Guajaci nõ item, nisi ipsius medulla. Deinde Ebenus ad cotem trita flavescit. At lignum Guajacum cote levigatum, lacteo ferè in cœruleum colore pallescit. 2. *Sapore*. Nõ enim adhuc deprehensum est, nec à quoquam literis proditum, Lignum sanctũ acri & mordaci sapore esse: sed in gustu cũ aliqua adstrictione amarescere, certo cognoscitur experimento. At Ebeni sapor est acris & mordax teste Dioscoride *l.1. c.111.* 3. *Odore*: quia Ebenus carbonib⁹ vel prunis imposita, jucũdo & citra fumi tædiũ suffitur, juxta Dioscoridem *c.100.* At lignum Guajacum non sine fumi tædio. 4. *Duritie*: non quidem propterea, quod si Ebenus (ut Ferrus ait) juxta ignem ponatur, flammam statim corripiat. Id quod ligno sancto accidere negat. Negat namque Fabianus accendi Ebenum, uritur tamen, ut diximus, odore jucundo. Dioscorides Ebenum recentem sua pinguedine succendi scribit, igniq; admotam flammas agere: sed nõ continuò sequitur, ignẽ citissimè corripere. Nõ etiã propterea duritie differt, quod, ut Ferrus dicebat, non ita maceratur Guajacum in aqua, cæteris paribus queãdmodũ Ebenus: cũ tradat Avicẽnas, ex Ebeno

1. *Colore.*
2. *Sapore.*
3. *Odore.*
4. *Duritie.*

collyrium fieri. Quæ ratio, quanti sit momenti, quis non videt? Non ita, inquit, maceratur, &c. Quod nihil aliud est, quàm quod à Dioscoride *libro primo cap. III.* dicitur: Attritâ in cote Ebeno ad oculorum collyria utuntur. Num ad cotem affricari lignum sanctum non poterit? Paratur (inquit idem Dioscorides) Ebenus ad oculorum medicinam, ramentis, scobéve ejus integrum cum sua nocte diem in vino Chio madentibus, tum diligenter concisis, & in collyria conformatis. Quidni possit similiter in collyrii formam & Guajacum fingi, si ramenta ejus vino madefacta perlevigarentur? Addit Dioscorides: Ebeni quidam ramenta & scobem antea trita cribrant, & reliqua pariter faciunt: Sunt etiam qui pro aqua & vino utantur. Quid prohibet idem in hoc ligno fieri? Sed ideò duritie ab Ebeno differt Guajacum, tum, quia facilius in aqua maceratur Ebenus, & quidē magna ejus frusta per decem fortè horas: cùm contrà Guajacum ob pinguedinem suā non nisi 24. horarum spacio macerari soleat: Gabriel Fallopius *de Morbo Gallico cap. 40.* tum, quia cæsa Ebenus durescit in lapidem, adeo ut parte lignum, parte saxum videatur. At Guajacum non ità durum est: quem-

quemadmodũ Antonius Gallus ſcriptũ reliquit in allegata nuper Operis ſui præfatione.

Guaiaci uſus quomodo nobis innotuerit.

Porro ligni Guajaci uſus primùm hac ratione nobis innotuit. Magnis doloribus morbi Gallici (: eſt enim in India, præſertim verò *in Inſulis S. Dominici*, morbus hic tam familiaris, quàm apud nos papulæ, ſeu morbilli, neque ejus contagium magnopere quis ibi reformidat) quem ab Inda muliere nactus erat, Hiſpanus quidam torquebatur: ejus famulus Indus, in provincia ea medicinam faciens, aquam Guajaci ei propinavit, quæ non ſolum magnis illis cruciatibus eum liberavit, ſed & priſtinæ ſanitati reſtituit. Quod exemplum alii quoque Hiſpani, eodem morbo infecti cum ſequuti eſſent, ſimiliter fuerunt curati. Eaque cura Hiſpali mox evulgata eſt ab iis, qui ex India redierunt: hinc per totam Hiſpaniam: & inde per orbem univerſum, quem hæc ſcabies occuparat. Sicque Deo viſum eſt, ut unde manavit morbus, inde etiam remedium ejus afferretur: ſiquidem in hoc curando nullum medicamentum Guajaco reperiatur præſtantius aut certius. Nam ſi, ut decet, rectè inſtituatur, atque procedat curatio, & ſuo tempore aqua iſta propinetur, certiſſimum eſt, ei morbo ſanitatẽ per-

fectam comparari, nec Recidivam cum pati, qui eo laborabat, dummodo in idem cœnum non se provolvat denuò. *Nicola. Monardis, in libro Simplic. Medicament. ex Novo Orbe delator. cap. de Guajac.* quin imò literis testatus est Alphonsus Ferrus *libro 2. de Morbo Gallico.* præter luem istam, alios etiam morbos propè infinitos à capite usq; ad pedes, per lignum sanctum curari posse: atque illos *29. capitibus* ab ipso videas comprehensos; ut non immeritò magnificam aliquam appellationem ligno huic possimus indere: quemadmodum ab aliis factitatū videmus. Nam & Philon Medicus Alexipharmaca sua, *Deorum manus* appellavit: & hodie etiamnum Medici magna compositiones suas jactatione vocant *Manus Christi, Apostolicon, Gratia Dei, Antidotum Paulinum,* & id genus superstitiosè inditis vocabulis: ut Ulrichus de Hutten, Eques Germanus, scriptum reliquit, *libro de morbo Gallico. cap. 6.* Certè uno illo ligno Guajaco Portugalliæ Reges plus commodi miseris mortalibus attulisse Johan. Langius putat, quàm omnes illos avaritiæ cuniculos metallorum auri & argenti fossores, *Epistol. Medicin. libro primo, Epistol. 63.*

Ambitiosa medicamentorum nomina.

Ulrichus de Hutten.

Guaiaci utilitas.

Morbus autem iste in hunc modum

fertur

fertur propagatus. Rediens ex profectione illa *Christophorus Columbus*, quam conquirendi Novi Orbis causa, ut diximus, susceperat, præter mulieres Indicas, etiam milites Neapolim deduxit, ubi tum rex Catholicus erat, adversus Galliæ Regem Carolum cognomento Magno capite, belligerans. Milites illi non tam auro, quàm morbo onusti; quem ex stupri consuetudine cum Indis mulieribus habita contraxerant (quippe qui iis nō minus familiaris est, quàm apud nos scabies:

Morbi Hispanici in Europam derivatio.

Illic namq; ferunt æterna labe per omnes
Id morbi regnare urbes, passimq; vagari
Perpetuo cœli vitio, atq; ignoscere paucis.

ut Syphilidis *libro* 1. cecinit Hieronymus Fracastorius) partem mercis iis communicarunt, qui in Italicis expeditionibus stipendia faciebant. Tum Hispani milites callidissimi, & non tā armis, quàm arte hostē offendere gnari, noctu egrediebantur, propria relinquentes præsidia, & puteos veneno inficiebant. Neq; satis hoc illis erat, sed & Italos pistores adversi exercitus precio corrumpebant, ut gypsum pani admiscerent. Deniq; cū vim contagiosi mali nuper essent experti, & ob annonæ caritatem necessum esset, inutilem & imbellem gentem ab

Urbe excludere; clam etiam scorta, & quidem formosissima, cæterum eadem lue inquinata expulerunt. Galli mulierum pulchritudine ducti, lubentissimè eas exceperunt. Sicque evenit, ut luxuriantibus cum eis infrenibus juvenibus, morbus iste non modò totum illū exercitum infecerit, sed & per orbem universum fuerit derivatus. Idque præter Nicolaum Monardis etiam Gabriel Fallopius tradidit *libro de morbo Gallico cap.1.* qui ut & alii passim, labem hanc consistere putant in contagione unius ad alium. A qua tamen sententia Hieronymus Fracastorius discedit *lib. secundo de morbis contagios. cap.12.* Tametsi enim maxima mortalium pars è contagione morbum hunc contraxit, observatum tamen est, (inquit) innumeros alios sine ulla contagione per se infectionem eam perpessos fuisse. Impossibile præterea fuisset, tā pavo tempore contagionem, quæ per se segnis est, nec concipitur facilè, tantum terrarum peragrasse, ab una classe ad Hispanos primùm delatam: quando constat, aut eodem tempore, aut ferè eodem & in Hispania & in Gallia, & Italia, & Germania, & tota ferè Scythia visam fuisse. Adde, quod prædixisse illam Astronomos certis antè annis, non parvum indicium est, aliud subesse illi principium, quàm

ſimpliciter contagionem. Nec etiam mirum videri debet, novos atque inſolitos morbos certis temporibus apparere, non quidem delatos ab una regione ad aliam, ſed ſuis cauſis exortos. quod exemplis quibusdam demonſtrat Fracaſtorius: cujus tanta fuit eruditionis præſtantia, ut nō tantùm ad Catulli, Plinii, & aliorum civium ſuorū exemplum, marmorea ſtatua Veronæ publicè erectâ cohoneſtatus; ſed & Aris à Joſepho Scaligero, magni illius Julii Cæſaris F. poſitis immortalitati fuerit conſecratus. quandoquidem has quilibet doctus, non ſecus atque illos Horatii verſus, merito exiſtimabit

Hieron. Fracaſtorius.

——monumentum ære perennius,
Regaliq; ſitu Pyramidum altius.
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Poſſit diruere, aut innumerabilis
Annorum ſeries, & fuga temporum.

Morbus iſte varia ſortitus fuit nomina. Hiſpani à Gallis exiſtimantes veniſſe contagium, morbum Gallicum nuncuparunt: Galli contrà Neapolitanum vocarunt, quod Neapoli, unde pretioſam hanc mercem, tanquam partæ victoriæ prmiū, in Regio-

nes suas detulerunt, primùm cum eo conflictari cœperint. Germani ex Hispanorum contubernio hanc scabiem ad se manasse videntes, Hispanicā appellarunt. Alii Serpiginem Indicam, & quidem propriissimè: cum inde prima sit hujus mali origo. Sunt quibus hic morbus Patursa dicatur, nomine fortassis Indis proprio & genuino: quod à quibusdam morbus magnus & violētus, ab aliis *turpis passio* interpretatur: quod generaliter omnes deturpare soleat. Quidam Pudendagram vocant: quòd pudenda plerumq; primùm inficiat. Fracastorius Syphilida nominat, quia ex amore & conjunctione Veneris inter hominem ut plurimū suboriatur, atq; ita Syphilis, quasi concordiæ atq; amicitiæ Venereæ partus sit, ex Fallopii interpretatione. Johan. Almenar Hispanus *de Morbo Gallico cap. 1.* morbum hunc Saturninum vocat: quia à Saturno, propter ejus ingressum in arietem, aliis cœli dispositionibus coadjuvantibus, originem traxit. Cui sentētiæ & Gaspar Torrella subscribit, *in tract. de Pudendagra*, cum ita ait: Dicunt Astrologi (quorū in numerum citra omnē controversiam meritissimò ponendus erit & Fracastorius) hunc morbum evenire à constellatione corporū superiorū: eo quòd effectus universalis in causas universales resolvi

solvi debet. Et hoc propter Saturnum existentem in Ariete. Nam in Ariete & piscibus sunt quædam stellæ habentes virtutem generandi monstra, ut recitat Conciliator *in 29. different.* Licet autem fluxus illi cessârint: non tamen propter hoc & morbum hunc cessare necessum fuit: quoniam plura corpora infecta remanserũt, à quibus & alia inficiantur. quibus omnino addendũ est, ꝙ scriptũ reliquit Joh. Lan. *l. 1. ep. 42. et l. 2. ep. 14.*

Quod si Hieronymũ Capivacciũ audire volumus, non debet utiq; Medicinæ studiosos laborũ ac diligentiæ pœnitere, quam in morbo isto tã frequenti, & per æque lucrosissimo cognoscẽdo adhibuerint. Nã & citra jactantiam dicere se ait, quod è Gallicæ luis curatione ultra octodecim millia coronatorũ fuerit lucratus *l. de lue Venerea, cap. 12 in fi.* ne habeat, ꝙ tantopere gloriari possit Medicus ille, cui Manilius Cornutus legatus Cæsaris in Aquitania, Mentagræ morbo fœdo correptus, H-SCC. se curandũ elocavit. tantus erat rei Medicæ quæstus, vel viri dignitas, ut est apud Plinium *lib. 26. cap. 1.* Sed quæstus ille tanto etiam major fuisset futurus, si Epilepsiam, sive Herculeum morbum profligare nosset. Tũ enim & divinos sibi honores vidisset decretos: quos Menecrates celebris ejus morbi Medicus sibi ademtos noluit, dum

Morbi hujus curatio quã lucrosa.

uti & Mentagra.

Menecratis fastus.

dum nunquam ſanè in publicum, niſi ſuis, quos curaverat, habitu Deorum indutis ſtipatus, & ipſe verò purpurâ veſtitus, aureâ coronâ decoratus, crepidatus, ſceptrum denique in manibus, velut alter Jupiter, geſtãs, prodire ſolitus eſt, ut eſt apud Athenæum *libro ſeptimo Dipnoſoph.* Hic ſi etiam Apoplexiam fortem curare ſciviſſet, periculum fuiſſet, ne Jovem cœlo deturbaſſet, & ſe in ipſius ſubſellium conſtituiſſet, *Johan. Langius lib. 1. epiſt. 25.* Et quo faſtu eum proditurum fuiſſe cenſes, ſi quod de Aſclepiade ſcribit Plinius, hominem è funere retuliſſet, & ſervaſſet? *libro 7. cap. 37.* aut ut Apollonius puellam ipſo nuptiarum die mortuã vitæ reddidiſſet? ut apud Philoſtratum legitur, *libro 4. cap. 16.* Manes certè, Agyrta & circulator nefarius, eò veſaniæ progreſſus eſt, ut ſemetipſum Spiritum Paracletum dicere non ſit veritus. *Ruffinus libro primo hiſtor. Eccleſ. cap. 22.* quemadmodum & Simonem Magum eò faſtigii pervectum legimus, ut multitudine innumera fraudibus delinitâ, Romæ inter duos pontes hoc titulo ſimulachrum publico conſequeretur decreto: Simoni Deo Sancto. quem etiam Chriſto æthera aſcendenti ſe æquare non puduit: dum coram Nerone, non minus ſtolido, quàm

Aſclepiades mortuum vitæ reddidit

ut & Apollonius.

Manes.

Simon Magus.

qàm sævo principe, ex Capitolino monte, magicis artibus & Dæmonum ope suffultus, volare cœpit; magna cũ vulgi admiratione, donec D. Petrus Dæmonas Magum destituere jussit: qui protinus è sublimi deorsum præcipitatus, elisus & exanimatus est, *Abdias Babylon. libro primo, vita Apostol. Nicephor. libro secundo, cap. 36.* atque ita furoris & impudentiæ condignas luit pœnas; ipso etiam Icaro infelicior, quod nec nominis sui umbram humi, qua fractus fuerat, dimisit: quando econtra

Icarus Icariis nomina fecit aquis.

Sed nec Manes inultam tulit detestandam illam ambitionem & impietatem. Nam cum Persarum Regis filiũm ægrum, quem Manes vel absque Medicis, quorum opera diligenter curabatur, tamen se sanaturum fuerat pollicitus, frustrà se instaurare posse asseverasset, cute detractâ, & stipulis refertâ pœnas dedit, referente Epiphanio, & Suida: non dissimili exemplo, quo Alexander Magnus, Hæphestione amico febre in Media absumto, Medicum in crucem egisse legitur, *apud Johan. Monach. in vitá Alexand.* quem videri potest imitari voluis-

Supplicia de Medicis sumta.

so

sic Petrus Medices, dum Leonem medicum doctum magis quàm fortunatum, in puteū præcipitavit, quòd Laurentium patrē cum fiducia curandum susceperat, & mentitus ilicò Deo expensum ferebat, quod secus accidisset. (Eo tamen crudelior etiamnum censeri potest Austrigildis Guntranni Francorum Tetrarchæ conjunx: quæ lue infestata ac moribunda, maritum jurejurando adegit, ut duos medicos, qui fatum exorare nequiverant, morti addiceret. *Stephan. Forcatul. lib. 4. de imper. & Philos. Gallor.* Cui execrandæ voluntati, legibus improbatæ, Rex paruit, Manes uxoris innoxio sanguine placaturus, pessimo exemplo. Sicuti enim, quod per imperitiam commisit medicus, meritò præstat: prætextu enim humanæ fragilitatis delictum decipientis in periculo homines, innoxium esse non debet, satis tamen inhumanum fuerit, eventum mortalitatis ei imputari, ut graviter respondit Ulpianus *in l. illicitas 6. §. sicuti. ff. de offic. præsid.* quandoquidem ut in vulgatis habetur versiculis:

Non est in Medico semper, relevetur ut æger:
Sæpè etiam doctâ plus valet arte malum.

Xenophon Medicus. Dignior multò exquisitissimis suppliciorum pœnis fuerat Xenophon ille Medicus

ctus, ab Agrippina Claudii Cæsaris vxore, precio conductus, vt porrecto veneno Maritum tolleret. Hic igitur, teste Tacito *lib. 2. Annal.* ac si conatum vomituri adjuvaret, pinnam veneno illitam faucibus innocuis demisit: ea prorsus fide, qua Sedechias Judæus medicus Carolum Calvum Franciæ regem Româ redeuntem, vel suæ vel alienæ malignitati obsequens, toxico sustulit; meditans equidem summa flagitia incipi cum periculo, perfici cum præmio. Quanto melior & ingenuior his fuit Hippocrates Cous? qui ne patriæ quidem hosti venenum, cum posset, propinare voluit, sed ipsi potius medendi opem denegandam censuit. Nullis enim epistolis, nullo pretio ab Artaxerxe Persarũ rege ægro allici potuit, vt vaderet medicatum; quia scilicet Artaxerxes Græcorũ hostis esset. quemadmodum nec Themistocles ab eodem Artaxerxe, ad quem è Græcia malevolorũ odio pulsus fugerat, adduci se passus est, ut ingratis Græcis Cyprum Ciliciamque jam invadentibus, (ut quidẽ poterat) occurreret: sed prioris laudis verecũdia duct⁹, quæ ex servata patria contigerat, peractis sacrificiis, & epoto taurino sanguine, fortè etiã veneno infuso; in Magnesia, quã illi regionẽ Persa donaverat, decorum vitæ im-

Sedechias Iudæus.

Hippocratis in patriã pietas.

& Themistoclis.

imposuit finem; magis tum Regi Persico admirandus, ubi mortis modum & causam rescivit, ut est apud Plutarchum *in Themistocle*. Unde Nicias ille apud Aristophanem *in Ἱπποις*:

Melius est nobis sanguinem taurinum bibere:
Themistoclis mors est sane eligibilior.

Hippocrati qui honores habiti.

Sed Hippocratem, ob præstitam illam, ut dixi, fidem, & egregia præterea in patriam merita, qui tam fallere, ut ait Macrobius, quàm falli nesciebat, & qui ex Medica facultate quam & Deorum statuebat munus & liberam, nullam unquam corrogavit mercedem, ut ipsemet testatur *in Epistola ad Abderitas*. Eum, inquam, Hippocratem Athenienses non tantùm Eleusinis sacris initiatum, municipali jure civitatis donarunt: sed & illi atque posteris in Prytaneo alimēta, & divinos decreverunt honores. *Johan. Langius libro 2. epist. 2 & 3.* quod jam antea & Chironi, Machaoni, Podalyrio, aliisque obtigerat: quos divinis cultos fuisse honoribus compertissimum est: ob artis credo utilitatem & præstantiam; cujus quandoque exercendæ ne ipsum quidem Archangelum

ut & aliis Medicis.

Ra-

Raphaëlem puduisse, Hebraica traditum est veritate. *Tobiæ 6. vers. 8. & cap. 12. v. 14.* ut proinde mirum minus sit, Reges etiamnũ præclaros appellationẽ ejusmodi non reformidasse: cujusmodi fuerunt Sabor & Ginges Medorum, Sabiel Arabum, Mithridates Persarum, & Ægyptiorum Hermes, ac Damasceni regis nepos Mesues. Nam & Cordubæ principem quidam putant Avicennam. Et scienter profectò dicitur, sanitatis autorem esse Deum, Dei instrumentum esse Naturam; sed utriusque ministrum dici Medicum: quem ob id honorandum putavit Salomon, quod altissimus eum creaverit ad sublevandam necessitatem; vel ad sustentandam humanæ fragilitatis indigentiam, ut Cassiodorus scripsit, *libro 6. Epistola.* Quod tamen nequaquam de Agyrtis & circumforaneis illis accipiendum erit Impostoribus: qui citra judicium, & cùm linguarum & artium, tum verò etiam philosophiæ, quam ne quidem *ut Canis è Nilo bibens,* degustarunt, prorsus ignari, ignota Pharmaca ægrotis propinant, & sæpenumerò etiam caprinum stercus pro pilulis deglutiendum persuadent; hominum vitam suâ ignorantiâ non tantùm in discrimen adducentes, sed etiam certo exitio dantes: nihil magis soliciti,

Qui honorandi.

Agyrtæ non item.

liciti, quàm ut ipsi solummodò rem faciant. quod genus Medicorum, medicinam famæ exercentium (qualis fuit & Thessalus) Galenus *Diatritarios* vocat & damnat, referente Hieronymo Mercuriali *libro 4. variar. lection. cap. ult.* Similesque videri possunt Æschini illi Socratico: qui dum paterna prodegisset bona, jam alieno ære & Danistarum fœnore subæratus, ut Trapezitis versuram solveret, μυρεψικῇ, id est, unguentorum confectione ditescere voluit. Qui quid faciunt aliud, quàm quod imperiti σκυτοτόμοι Calceolarii solent? qui ut uno calopodio omnium pedes vestiunt: sic hi una hydrargyri unctione, aut Cinabaris, argenti vivi sobolis fumo, omnes indiscriminatim morbos curare se posse nugantur, & vel apud principes quoque summa cum ostentatione & lucro profitentur; pecunia interim credulos & imperitos emungentes, non secus atque apud Athenæum Hermeus myropola anum illam septuagenariam: cuius rugas cùm variis & odoriferis ex marathro, malobathro & nardi spica unguentis quotidie illineret, anum deliram una cum marito & liberis ad mendicorum inopiam redegit: haud quidquam probior illo apud Æsopum Medico, lippitudinem anus curare pro-

Diatritarii.

Aeschines Socraticus.

Hermeus.

professo quidem; at dum collyrio oculos ejus delibutos obligaret, indies aliquid de supellectili secum asportante. Et quis dubitet, Medicos ejusmodi impostores, ipsis etiam prædonibus longè nocentiores esse? cũ hi pecuniam tantùm viatoribus, nec impunè tamen, adimant: at illis, cum vitã & pecuniam ægris eripuerint, etiam mercede gratia referatur. Jam si magna illa ignorantia etiam Arrogantiæ fuerit permixta, tùm verò vitium id inelubile existimavit Galenus *lib. 3. Therapeut. sive Method.* Ut plurimum tamẽ Arrogãtes illos sciolos de remediis suis perpetuò gloriari audias: videas etiam quantoperè incessus gravitate, anulorum ostentatione, & vestium fastu ignorantiam suã tegere satagant. quam ut fateantur, tantũ abest, ut vel vadimonium deserere minoris æstiment. Quibus rectè cum Favorino dixeris: palliũ & barbã video; Medicũ, Philosophũ nõ video. Multi etiã solius urinæ indicio freti, domi ceu Alexãdriæ Medici desides in solio, ut Sacerdos Apollinis ex tripode; aut ut anus fatidica ex crystallo, non viso ægro, sed tantum inspecto lotii vitro, bone Deus! quã ambiguè quã perplexè de ægrotãtis morbo, salute & morte pronunciare, & perfrictã fronte ob vile lucrũ, quo scortũ nõ mereret, nugari non erubescunt. Adeò Ignorantiã

Agyrtæ prædonibus nocentiores.

Ignorantia Arrogantia mixta.

Lotii spectatores.

nihil doctius & audacius! Siquidem quo quis imperitior, eo etiam plus in rebus arduis sibi confidere & arrogare audet. Memorabile autem in primis est, quod à Johanne Langio, Medico doctissimo & festivissimo relatum video: Judæum scilicet pharmacopœum quendam ante Myropolium statuisse sculptile Morionis idolum, versicolore veste, rubro capitis galero ornatum: qui dextrâ manu exsertâ matulam vitream, diductis labris subridens, ut Moriones assolent, Spectatoribus ostentare videbatur. Rogatum verò pharmacopolam, quid hoc insolens Morionis simulachrum portenderet? respondisse: Se à parente avoque Medicis accepisse, Medicos qui ex solo fallacis urinæ indicio discernere morbi naturam, & locum affectum conarentur; hoc esse Morioni huic similimus, qui temerarium illorum de Morborum caussis ex lotio indicium irrideret. Quis verò non indoctos hujus farinæ Medicos & Agyrtas è Civitatibus cum Platone & Hippocrate censebit expellendos? Neque enim impostorum, sed fati ope homines consenescunt: pluresque Medicorũ imperitiâ occumbere sæpius nostro malo experimur, quàm valetudini speratæ restitui: ut graviter cẽsuit Leopoldus Dickius in

Morionis simulachrum.

Occo-

Oeconomia processus Judicii Ordinarii. *Tit. de procuratoribus.* quibus adde, quæ de Inscitia & arrogantia Agyrtarum id genus scripta reliquit Ioh. Langius *Epistol Medicin. lib.1.ep.2.11.32.37.72.& lib.2.ep.41. & l. 3. passim.* unde pleraq; hæc à nobis desumta minimè diffiteor.

Verùm de ligni Guajaci qualitate & facultatibus consulendi erunt Nicolaus Monardis *lib. simp. Medicament. ex Novo Orbe delator. cap. de Guajac.* quem librum, Carolus Clusius ex Hispanico sermone in latinum transtulit. Andreas Matthiolus *lib. 1. cap. 111. in comment. in Dioscorid.* Nicolaus Massa Venetus *in libro de morbo Gallico, tract.3.cap. 2.* Aloysius Lobera Abulanus *cap.4.* Alphonsus Ferrus Neapolit nus *libro primo de Ligno sancto non permiscendo, in præfatione.* Gabriel Fallopius Mutinensis, *tract. de morbo Gallico, cap.39.40.41.44.* Et Hieronymus Capivaccius *libro de lue venerea, cap. 8.* Nunc de China, seu radice Chinæ videamus.

Radix China, à vastissima Chinarum regione, in qua nascitur, ob excellentiam *China* plerumque dicitur: aliis *Chinna*, quibusdam *Cina*, nonnullis *Echina & Achina*: Indigenis *Lampatan*; in Decan *Lampaos*; in Canarin *Bonsi*: ab Arabibus, Persis & Turcis *Chophchina* nũcupatur. Hæc anno primum *Radix China.*

 1535. gen-

1535. gentibus Indiæ innotuit, antea ignota, quod tum morbus Gallicus ligno Guajaco curaretur. quo ex Hispaniarum India allato, aurum cõntrà non carum erat: at radicis hujus successione id eviluit; *Johan. Linschoten in descript. Navigat. in Orient. cap. 77.* atq; usus ejus ex India exsulari cœpit, tãquam Hispanus quidam, qui Indigenas fame enecare vellet, ut scripsit Garzias ab Horto *lib. 1. histor. Aromat. & simpl. Medicam. apud Indos nascent. cap. 38.* Id qua ratione factum sit, mihi quidem indagare nõ est integrũ. Nam quod China in morbi Gallici curatione vi & potestate Guajacum superare quibusdam putatur, id uti sine ratione dictum, ita & experientiæ minus consonum esse; proindeq; illos toto cœlo aberrasse, scripsit Bernhardinus Tomitanus *lib. 2. de morbo Gallico, cap. 16.* Radicis illius plantã trium aut quatuor palmarum altitudine assurgere dicunt, cauliculis tenuibus, qui raris foliis cinguntur (mali Assyrii similitudine) suoq; amplexu hederæ modo proximas arbores scandunt. Ideoq; qui hanc serere sive plantare velit, commodissimè id eum juxta arbores facturum monent. Radicem ajunt habere palmi longitudine, interdum crassam, interdum tenuem: quæ recens eruta adeo tenella sit, ut cruda

Quando innotuerit.

Chinæ descriptio.

aut

aut elixa mandi possit. Chinenses enim hac adhuc tenera cum carne elixa vesci, veluti apud nos napis & rapis cum carnibus elixis vescitur vulgus. Hanc partim in paludibus & montibus, atque etiam mediis in sylvis (ubi passim enascitur,) effodi, Mercatorum, Nautarumque testimoniis comperimus. Quæ in palustribus litoribus, aut quorundam magnorum fluminum in mare illabentium ripis crescit, plerumque undarum impetu proximos margines alluentium è solo eruitur, & in vastum pelagus aquarum vertiginoso lapsu rapitur: tandemque exonerante sese mari à partibus æstuosis in tranquillas, id est, ab aquarum vertigine in litora rejicitur. Radix ista non admodum longa est, arundinis majoris radici similis, valdè tamen nodosa, tuberosa, inæqualis, & in varia frusta, quando ad nos pervenit, disrupta, nullius saporis, nec odoris. Quæ in maris litoribus legitur, rubescit magis, & cocta magis quã cruda; quæ è solo eruitur, & illota ad nos transportatur, minus. Quæ palustrium & uliginosorum locorum est indigena, crassior, fungosa magis, & levior existit: quæ apricorum & montium, ut magis tuberosa, geniculata,

eius natalis.

compactaq;, durior & ponderosior; ita suam integritatem tuetur diutius.

Ejus Delectus. Deligenda est autem Radix ponderosa recens, firma, quæ neque teredinē, neque cariem senserit; nec inter secandum pulverulenta: quæ foris subruffa sit, internè colore albicanti. Hæc enim ut rubore decoctum plenius tingit, ita & efficientia præcellit. Quod verò Radix ista vix unquam viribus integris, sed ferè semper emarcida & cariosa, è Chinarum regione ad nos invehitur: (nam è centum radicibus vix quatuor bonas reperiri, Fallopius ait, cùm ea sit Mercatorum versutia, ut ad occultandam cariē & teredinem, Chinam perinde vulgari Officinarum bolo Armeno involvant, ac Zinziber emblasticâ illâ terrâ obduci novimus, quod rubescens in Officinis, ac potissimum Antuerpianis prostat, ut Matthiolus tradidit): Ejus inquam rei caussa est, non tam locorum distantia, qua disjungimur, quàm cœli plaga atque tractus torridus: quo Mercatoribus & Nautis non modò navigationibus remigandum, sed sæpè aut commeatus reparandi, aut aquationis gratia, aut ob tempestatem adversam ibi commorandum. Idoque tolerandus est immensus fervor ejus spacii, quod inter duos Tropicos jacet: Ubi

Ubi necessum est, quicquid in ea radice humoris restiterit, summo ardore atque æstu retorreri & exsuccum reddi, Julius Palmarius *libro 1. de lue Venerea, cap.14.* Jam cum duobus his vitiis plerumque laborare soleat id genus Radicum: 1. quod spongiosæ sint & leves: 2. quod sint excesæ à carie: semper eligenda erit illa, quæ exesa est, dummodo sit ponderosa. Nam ejus, quæ levis est, decoctum putrescit: & nec ullam vim habet, nec quidquam emolumẽti ægro confert: ut Fallopius monuit *in tract. de morbo Gallico, cap.62.* quem etiam Lector, si de vi & potestate Chinæ edoceri cupias, pariterq; Nicolaum Monardis, Christophorum à Costa, Hieronymum Capivaccium, Bernhardinum Tomitanum, Julium Palmarium, Andream Matthiolum, (in epistola de radice Chinæ) & Garziam ab Horto, adire poteris. Illud tamen ex Garzia hîc adjecero, Solere eos, qui Radicis hujus decocto utuntur, mulierum conspectu vehementer ad libidinem accendi: Ideoque consultum videri, ut per curæ tempus nullæ ad ægros mulieres admittantur. quandoquidem ab harũ commercio, & Venerea præsertim colluctatione e Misellis illis planè tum sit abstinendum, ut Joh. Hugo à Linschotẽ monuit, *c.77.*

Sarza parilla. Sequitur nunc, vt de sarsa parilla videamus. Sarsam parillã Medici cũ dicunt, semper radicem ejus intelligunt, quandoquidẽ radix tantùm ad nos perferatur. quò fit, ut plantam illam paucis videre contigerit. Describitur tamen à Nicolao Monardis, quod sit planta multis radicibus nitens, duos cubitos aut eò amplius longis: colore cinereo dilutiore: quæ interdum tam altè demittuntur, ut qui integras volet eruere, ei profunda fossione opus sit; ramis nodosis & lignosis, qui facilè desiccantur. Floresné an fructum proferat, ignoratur. Sunt qui hanc Spartam parillam vocent, ut Vesalius, quasi parvum morum dicas: sed manifesto errore: cum nec specie, nec viribus cum parvo moro ullam habeat affinitatem. Alii illam nominant *Salsam Parillam*, imperiti nimirum linguæ Hispanicæ: quæ Sarzam parillam eam appellandam esse hortatur. quod nomẽ, *eius denominatio.* cum primùm eam Hispani in India conspicati sunt, indiderunt, propter cognationem scilicet, & similitudinem quam cum Smilace aspera, planta spinosa, & hederæ folia ferente habere videtur, & Hispanis Sarza parilla dicitur: quibus *Sarza* dumum sive spinas; *parilla* viticulam significat: ut ita Sazam parillam idiomate illo spinosam vitem.

tem, vel rubum viticulam rectè dixeris. Quæ nomen claturæ ratio in caussa est, ut Matthiolus Sarzam parillam dixerit, aut asperam Smilacem esse, aut plantam illi viribus & facie congenerem. Certè Lucas Chinus medicus clarissimus, & rei plantariæ peritissimus, palam affirmat, se vidisse apud Florentiæ Ducem Sarzæ Parillæ plantam integram ex Hispania allatam; quæ omnibus suis partibus ac notis nihil ab aspera smilace differebat. Imo nihil aliud hanc plantam esse censebat, quàm genuinam smilacem asperam. Id quod paulò pòst experimento deprehendit: Siquidem erutis asperæ smilacis radicibus, earum decocto plures curavit morbo Gallico affectos; referente Matthiolo *in libro primo Dioscoridis cap. 111.* Idquæ præter Nicolaum Monardis etiam Gabriel Fallopius testatur, quem Melchior Guilandinus non nisi totius Italæ publico, summoq; honore à se nominari ait. Nullum enim unquam Chirurgum hoc ipso Italiam produxisse omnibus animi ingeniiq; dotibus absolutiorem: & si ad laudem facit, Hydrocremasto Taurino tanto majorem, quanto minus verecundum est, velle docere, quod non didiceris; ac spartam, quã sis nactus, impotenter ornare. Is, inquam, Fallopius idem testatur *in tractatu*

Lucas Chinus.

An Sarza eadem sit, quæ smilax aspera.

Gabr. Fallopius.

de morbo Gallico, cap. 63. ubi experientia se cognovisse ait, Radicem Sarzæ esse radicem asperæ smilacis: quia eandem habeat materiam, easdem notas, & eandem efficaciam. Semper enim (ait) cum felici successu eâ, loco Sarzæ parigliæ (ita namque hanc vocant Itali) in lue Gallica usus sum. Nec obstat radicum differentia, quod Indica non æquè spinosa, nec adeò secundùm corticem lenis sit, atque smilacis asperæ radix: sed rugosa secundum longum & aspera, ut Alexander Trajanus Petronius scripsit *libro 5. de morbo Gallico cap. 1.* quod ipsum & Fallopius agnoscit, dum Indicam habere dicit radices majores, crassiores, carnosiores; Nostram verò breviora capillamenta. quibus accedit, quod Indica in solo arenoso nascatur; nostra in saxoso, & cum non multum alatur, fiat tenuior. Hæc, inquam, radicum differentia, ex Matthioli sententia non obstat: quandoquidem, ut Theophrastus autor est, loci à locis differunt: & sæpè climatum, cœli, solique varietate differunt cùm forma, tùm sapore, & odore plantarum radices: quanquam in utraque illa radice eundem saporem, eundem corticem, eandem medullam, & facultatem, imò nostra etiam vivaciorẽ esse idem Fallopius affirmet.

Trans-

Trãslata est hæc radix primùm ex Hispania nova. At multò meliorem & efficaciorem protulit provincia *Horduras* sive Perû, quæ à superiore in hoc differt, quod illa candidior est, ad pallorem tendens,& gracilior ; hæc verò cinerea , nigrior atque crassior. Nunc ex provincia *Quito* cœpit inferri, copiose nascens in vicinis urbi *Guajaquil* locis,ad flumen ejusdem nominis maximum , quod ex montibus Peruanis originem sumens , ab Oriente in Occidentem vergit, & in Oceanum (quem *del Sur* vocant) circa portum veterem labitur. Guancavilcæ vocantur ejus regionis incolæ, & edentuli sunt:quoniã pro more habent,ut sibi dentes eximant,quos suis idolis offerant, asserentes nimirum optima quæque eis offerri debere. hominem autem dentibus nihil habere præstantius, nihil magis necessarium.

China natales.

Guancavilca edentuli.

Fluminis ejus Guajaquil aqua admodum salubris , & multos morbos curare dicitur: eamq; ob causam plus quàm sexcẽtis miliaribus ad eã concurritur , ab Indis & Hispanis:qui multoties eâ aquâ se abluendo, & magnam ejus quantitatem sæpius hauriendo , manè plurimum urinæ excernunt, & valdè sudant,& consequenter morbis li-

be-

berantur. Eodem ferè modo ejus aqua utentes, ficuti in balneis Lucenfibus, Puteolanis, & fonte illo celebri apud Leodios fieri folet. Sūt qui putant, ab hujus fluminis aqua Sarzam parillam Guajaquilanam facultates fuas mutuare. Ea eft colore ex cinereo nigricante, majoribusq; & craffioribus radicibus conftat, quàm ea quæ ex Hōduras adfertur: atq; interdū tā longis, ut altitudine humana fodiendum fit, antequam erui poffint, quod videre eft apud Nicolaum Monardis.

Sarzæ genera. Fallopius quoq; duo Radicis huj⁹ genera recenfet. Unum quod habet corticem planum, pinguem & craffum; Alterū, quod habet corticem tenuem & ficcatū. Utrumq; bonum eft, dummodo non adfit in exteriori fuperficie præter modū nigredo. Et quanto longiora habet capillamenta, tanto eft præftantius: dummodò album fit, nō exficcatum, ut palea.

Defcriptio. Communiter autē Radix ifta multas de fe fibras, perinde atq; Elleborus, promit, & per terrā longè adeo lateq; difperfas, ut fæpè fex cubitorum longitudinē fuperent: & complicatæ in fafciculum affurgunt, trium quatuorvè librarū pondere: ut eft apud Jul. Palmarium. Fafciculū illum Fallopi⁹ tuberculum videtur appellare, variis in locis prolatū, ex quo erumpāt capillares radices infinita

nitæ, fibrosæ & lõgissimæ. Radices autẽ vel capillamẽta aliqua tenuia, aliquãdo etiã crassa ait exsistere; alba intus percurrente fibrâ nervosâ & durâ, quæ anima vocatur. Cortex durus est, ita ut videatur veluti caro cõcreta circa medullã. Estq; hæc radix cùm odoris expers, tùm insipida, ita parvum habens amarorem, ut vix sentiatur.

Deligenda est recentior, alba, lenta & crassa, fractu cõtumax, quæq; assulatim frãgitur. Nam rubra, emarcida, cariosa, squalida, pulverulenta, cũ frangitur, penè inutilis existimatur. Mala etiã est, quæ habet colorem intus subluteum, & in qua veluti vermium vestigia apparent, & quæ tanquam excesa est. Russa reddit decoctum subrubrũ, & Chinæ decocto paulò obscurius ac conturbati'. Alba verò multò limpidius. qua de re, ut & viribus Sarzæ parillæ, videri poterunt Nicolaus Monardis, *in histor. simpl. Medica. ex novo orbe delator*, Andreas Matthiolus *in comment. l. 1. Dioscorid. c.* 111. Jul. Palmari' Constantin', Medicus Parisiensis *l.* 1. *de lue Venerea, c.* 15. & Hieronymus Capivaccius, *cap.* 8. Antonius Fracantianus, *lib. de morbo Gallico*, Gabriel Fallopius *c.* 63. *&* 68. Alex. Traia. *lib.* 5. *cap.* 1. Carolus Clusius *in annotationibus ad Garziam ab Horto, cap.* 38. *Delectus.*

Re-

Saſſafras. Reliquum eſt, ut de *Ligno Saſſafras* dicamus. Ejus apud Nicolaum Monardis hæc exſtat deſcriptio: quod Arbor ea Indis *Pavame*, Gallis (quos & Hiſpani imitati ſũt) *Saſſafras* dicatur. *eius deſcriptio.* Eſt autẽ magna pini mediocris magnitudine & forma, (tametſi etiam minores inveniãtur) unico trunco nudo, ramis in cacumine expanſis, ut pinus repurgata: cortice, quem integit tenuis cinerea quædam pellis, ex cinereo nigricante, guſtu aliquantulum acri, ſed aromatico, non nihil ad fœniculi ſaporem tendente, odorato, ita ut pauca ejus quantitas cubiculum ſuo odore impleat: materie trunci & ramorum alba ad cinereum colorem tendente, non adeo aromatici ſaporis, uti cortex: folio ficulneo in tres angulos deſinente, novello verò folio pyri folium æmulante; ſed quod veſtigia angulorum habeat, ſemper virente, hoc eſt, foliis novellis ſemper eis, quæ decidunt, ſuccedentibus, colore viridi obſcuriore, odorato, præſertim ſi ſiccum ſit. An florem fructumvé ferat, incertum. Radicibus nunc craſſis, nunc tenuibus, pro arborum magnitudine, levibus, ſed non adeo uti lignum, per ſummos terræ ceſpites expanſis, ut facilè evelli poſſint. quod ferè commune eſt omnibus arboribus Indicis. Imo

refe-

referunt, Hispanicas arbores eò delatas, steriles fieri, nisi in superficie terræ plantantur. Cortex radici firmius inhæret cinereus, ipsiusque arboris cortice magis aromaticus: ideoque radicis decoctum odoratius & præstantius est, & ab Hispanis istic usurpatur.

Nascitur in Florida novi orbis provincia, quæ 25. graduum altitudine polum habet: & quidē in maritimis & locis temperatis, hoc est, neque nimium siccis, neque nimium humidis, ut in portubus *S. Helenæ & S. Matthæi.* Nam alibi per universam Foridam haud facilè invenies. Istic verò sunt integræ sylvæ, quæ ob suavissimū, quem spirant, odorem, ab Hispanis primùm eò venientibus, arborum canellæ esse existimabantur. Nec immeritò. Nam adeò odoratus & acris hujus arboris, atque Canellæ cortex, & eosdem effectus præbet eius decoctum, quos Canella. *Natalia.*

Omnium optima est Radix: deinde rami: tertiò truncus: sed cortex omnibus præfertur. Indi etiam recentia folia trita vulneribus imponunt, & sicca in alios medicos usus reservant. *Delectus.*

Commendatur ejus decoctum in omni morborum genere, præsertim verò in obstructionibus & partibus internis robo-

randis: ad tertianas & febres antiquas. Cômodè ex Saccharo propinatur defluxione laborantib', asthmathe, pectoris vitiis ex frigiditate provenientibus, & consequenter doloribus nephriticis & renũ, è quibus calculum ejicit, & flatus discutit. quam etiam ob causam uterum ad conceptionẽ præparat, & menses provocat. Vomitus cohibet, concoctionem juvat, alvumq; subducit. Illius fragmentũ assiduè gestare & odorari maximè prodest, adversus pestis contagia, præsertim non neglectis aliis remediis. Denique ob ingentem siccitatẽ, & moderatũ calorẽ, est remedium excellẽs ad omnis generis defluxiones, quoniam eas absumit: Sed iis qui extenuati sunt, non convenit. Singulari experimento probatum est, hujus decoctum propinatum utilissimum iis fuisse, qui pedes & manus ex podagra sic contortas habebãt, ut illis uti non possent. Ad luem item veneream non minus utile, quàm aqua Guajaci aut Chinæ. Ligni fragmentũ præmansum eo dente qui dolet, & istic retentum, dolorem sedat. His addantur, quæ eodem de ligno scriptis prodidit Hieronymus Capivaccius *lib. de lue venerea, cap. 8.*

Ficus Indica. Ait Pancirollus: *Ficus & Nuces Indicæ*) Etsi ficus Indicæ multiplices sunt, mo-

dò

dò crassiore, modò tenuiore formâ, diversis præstantiæ notis: eadem tamen omnibus imago, ac color idem, arborque ipsa eodem modo viri staturam æquat. Folia (in quorũ medio crassior quo dividuntur, nervus existit) habet ulnæ magnitudine, tres dodrãtes lata. quibus Turcæ pro charta bibula utuntur ad cucullos. Lignum arbor non habet, sed similitudine arundinis truncum. Quod senescente arbore exteriorem corticis partem tegit, in modum cribri ex pilo facti figuratur, aspectu tamen crassius aliquanto. introrsum eadem folia cucullata ac clausa apparẽt, in medii hominis altitudinem: tum explicant sese, ac per vices excrescunt ita, ut vetera à recentioribus successione quadam expellantur, donec arbor justo incremento steterit, fructumque maturum protulerit. Inter folia ex arbore surgentia flos nascitur, (contra naturam nostratium ficuum: in quibus lac est, quod in aliis arboribus flos. Inde enim ficus Macrobio non florere, sed lactere dicuntur, *libro 3. Saturnal. cap. 20.*) magnitudine ovi Struthionis, colore purpureo: ex eo longiore incremento ramus prodit, non ligni quidẽ materiâ, sed caulis brassicæ, fic' coacervatas abũdè proferens. primò quidẽ fabarũ formam habent,

Ficus lactẽt, non florent.

 bent,

bent, cum ad huc volvulis includuntur, magnitudine medii palmi, pollices tres aut quatuor latæ, cucumeris crassitiem nanciscuntur. Ramus hic ferè semper centum ficus habet, plus minusvé, quæ ut uvæ in nodum coguntur. Racemi inde quidam ita magni, ut duorum virorum baculo bajulantium onus impleant. quo fit, ut ficus istæ *centuplices* dici fortasse possint rectiùs, quàm duplex illa ficus apud Horati. *libro secundo Satyr.2.*

Ficus duplex apud Horatiu.

Et Nux ornabat mensam cum duplice ficu.

quo tamen loco Adrianus Turnebus putat ficũ significari majorem, ut quæ *Marisca* vocabatur. Quemadmodum enim Virgilius cum crassum dorsum dentalis expolcit, *1.Georgic.*

——dup'icis dentalia dorsi,

scribit: & rursus latam spinam equi demonstraturus, *Georg.3. ait:*

——duplex agitur per lumbos spina.

Ita & *duplicem ficum* ab Horatio appellari suspicatur, quæ major est & uberior, quæq; formæ amplioris est. Marisca autem ficus erat vilior, & saporis fatui. Unde Martialis *lib.7. Epigr.24.*

In-

Infanti melimela dato, fatuasq; Mariscas.

ut ostendat Horatius, vilioribus tum bellariis, in cœna præsertim frugaliori, explicatam fuisse mensam secundam. *Turneb. lib.13. Adversar. cap.1.* Inter bellaria autem etiam ficus fuisse appositas, Guiliel. Stuckius docuit, *Antiquit. convivial. lib.2. c.2. de Mensis secund.*

Indicæ ficus fructus nondum planè maturi scinduntur, cum inter viriditatem & flavedinem etiamnum hærent: tum alibi à trabe suspensi, intra quatuor aut quinque dies commodè maturescunt. Arbor sive planta unicum tantum racemum fert, quæ mox tota detruncatur, ac mensis spacio justis denuò incrementis adolescit, & fructum toto anno ita perpetuum fert, tanta abundantiâ, ut communiter Indis in cibi usus serviat, gustu sanè bono. Morsu enim farinam & butyrum dulci mixtione repræsentant, panis & lacticinii vicẽ præstantes, simplici victu, quo corpus hominis absque alio cibo facilè posset sustentari: quemadmodum & in India multi sunt, quibus toto vitæ tempore particularis cibus ex ficu est. Id quod nemini novum videri debet, cum & vulgaris ficus alimentis adeò idonea fuerit habi- *Ficus Indic. pro cibo.*

 ta,

ta, ut non desint, qui eam Cereris donum dictitarint, & pro alimoniæ symbolo susceperint.

Quantum enim ficus humanæ prosit alimoniæ, vel ex eo manifestum esse potest, quod Athletas siccis ficubus pascere moris fuerit, auctore Plinio. Experimento quippe compertum est, eo cibo frequẽtius sumto, corpora & vires mirum in modum adaugeri, ut est apud Joh. Pierium, *lib. 53. Hieroglyph. tit. de Ficu.*

Ficuum autem Indicorum in eduliis usurpandarum modos varios videre est apud Johan. Hugonem à Link hoten, *in navigat. in Indiam Oriental cap. 55.* ubi etiam has in omnibus Indiæ atq; Orientis locis reperiri scribit: uti etiam in Arabia, itemq; Hierosolymis, Damasci, Cayri, &c. ut persuasum inde quibusdam sit, primum generis nostri parentem Adamum ex hoc genere fructuum cum peccato gustasse. A qua sententia ne ipse quidem Irenæus atque Tertullianus admodum abhorruisse videtur, si Pierio credimus in eo, quem jam dixi, libro ita scribenti: Hujus generis (loquitur autem de ficu) fuisse prædicant Adami pomum, contra ipsius Dei præceptum nimis expetitum. Id enim delectationem & volupta-

Adam de pomo h. e. ficu prohibita comedit.

tem

rem, quæ ſenſu percipitur, ſignificaſſe pleri-que Theologorum docuerúnt. Nihil e-nim mentem noſtram è tranquilla Paradiſi ſtatione faciliùs exturbat, quàm nimia vo-luptatum confectatio. Adamus tamen ſuæ prævaricationis amaritudine exacerba-tus fici foliis ſemet velare, pudoremque ob-tegere properavit. Ficum enim fuiſſe tra-dit Irenæus. Tertullian' autẽ ea ſuper re ait: quod in novo corpore indebitum adhuc pudori erat, potegere feſtinans, ficulneis fo-liis interim circumdat. Ad hoc addit Ire-næus, non alterius arboris aut herbæ, quæ molliori tractu eſſet: ad indicandum pœni-tentiæ duritiem atque cruciatum, propter ſcabritiem ſcilicet & aſperitatem, qua foli-um hujusmodi eſt præditum.

Sanè cum in teſtamenti veteris hiſto-ria legimus, exploratores Terræ ſanctæ ra-cemum uvarum retuliſſe, cui geſtando vix duo homines ſufficerent: poſſet aliquem fructus hujus Indici recordatio in eam non immeritò deducere cogitationem, Num talis ille Racemus exſtiterit, qualem eodem more ab Indis ad domum Archiepiſcopi cu-jusdam translatum, haud falſa illius hiſto-riæ imagine, ſibi apparuiſſe Linſchotanus ſcribit.

Nuces Indica

Sed à Ficu ad *Nuces Indicas* manum jam porrigamus: quæ etsi *Palmæ* etiamnum hodie dicuntur, ob cognatam fortassis naturam, quam cum Palma communem habet Nux Indica, dum citra sociam sui generis non frutificat: veræ tamen palmæ non sunt: tum quod has nusquam in tota India reperiri, sed fructus earum ex Arabia in Indiam deferri Garzias ab Horto scripsit, qui ultra tricesimum annum Medicinam in India continenter fecisse commemoratur: tũ quod experientia comprobatum sit, palmã, quæ passim in Asia & Africa gignitur, in India nullibi locorum pullulare; & sicubi in ea provènerit, illicò tamen sterilem & infœcundam exsurgere. Ut proinde quilibet possit cognoscere, per palmas, quas Theophrastus, Arrianus, Strabo, & alii scriptores veteres nasci in India narraverunt, intelligendas esse non propriè dictas; sed quas recentior ætas *Nuces Indicas* cognominat: quarum fructum Indigenæ *Cacao* sive *Coquos* appellant. Est igitur arbor ista proceritatis eximiæ, in altum excurrens, palmi minoris ferè crassitie. Folia non nisi in cacumine generat, quæ se ut in dactylo dilatant: sub foliis, veluti clypeo, fructus latent, juncti inter se decem subinde numero. rarissimè enim uni-

Nucis arboris descriptio.

unica nux separatim prodit. Singulæ autem ovi Struthionis magnitudinem ferè habent. Radix ipsa tenui spacio porrecta, contra fidem ferè terræ inhæret, ob inusitatam terræ proceritatem, ut ascendens oculos animumque aspicientium nimia altitudine perturbet: Verùm *Canarini*, qui Agricolæ sive hortulani Indorum sunt, arboris corticem veluti in scalarum usum scindunt ac præparant, summaque facilitate ascensu superant, etiam cum desperatione Lusitanorum, quibus id facinus terribile habetur. Tanta verò palmarum sive Nucum harum ubique est copia, ut Hispaniæ ac Lusitaniæ olivas, & Bataviæ salices numero superent. Coluntur que duas ob res præcipuè: Fructuum & vini gratiâ. Fructus penè maturus, aquâ plenus est: potabili illa, dulci ac limpida, & admodum refrigerante, atque ea quidem cum copia, ut vel unica ex nuce dimidius impleatur cantharus. quæ etsi abundanter pota fuerit, nequaquam tamen est noxia, quod & amœna, & naturæ sit commoda. Ea tamen, si Nux arbori diu hæreat, in albumen sive nucleum coalescit, isque interior fructus, sapore nuci avellanæ similis est (unde & Guilandino *Avellana Mexicana* dicitur) dulcior tamen aliquantulum. *Avellana Mexicana.*

H 5 Prior

Prior cortex interioris fructus tegumentū (quod postea in lignum durescit, Nuce ad summam maturitatem perductâ) tum mollis ac tenuis suavi gustu cum sale carduos altiles sapore propemodum repræsentat. Eodemq; cortice si tecti fuerint *Coqui*, per universum orbem, corruptionis securi, vehi poterunt. fit tamen subinde diuturnitate temporis, ut aqua illa in pomum subflavum convertatur, sapidum valdè ac suave. Ex nucleo etiam Indi obsonium conficiunt; orizamq; cum succo nuclei coquunt. Servit quoq; ad oleum, quod cisternis expressum, bonitate eximia in cibum, flammam ac medicinam expetitur. Eadem etiam aqua illa ad Solem mediæ horæ spacio exposita, in acetum vertitur, quo India universa utitur: hinc in vinum igne eliquatum distillatur, quod vini Rhenensis eliquati notas habet optimas: mox ex altera distillatione vinum conficitur, totius Indiæ unicum, calidum sanè & efficax, quod tamen Indi aquæ instar potant. Sed & arboris istius lignum utilitatem præbet maximam. Nam ut alia taceantur plurima, etiam integræ ex eis fabricantur Naves, absq; ullo ferreo clavo, filis duntaxat ex iisdem *coquis* contextæ. Nam & rudentes & funes inde fiunt non aliter atq; apud

Nucum Indicarum usus.

pud nos ex sparto & canabi conficiuntur: Sed illi tamen post quatuordecim minimũ dies marinis fluctibus immergendi, atq; ita aquâ salsâ conservandi sunt, dulci quippe situm & putredinem contrahunt, quod picis illitu careant: Vela quoq; ex foliis illis texuntur: quibus & Canarini tegularum loco utuntur, & Lusitani ad storeas ac tegmina *Pallanquinorum* sive Officialiũ, adversus Solem. Quin & Galeros inde conficiunt, tegumento capitis, insigni æstimatione tenuitatis expetitos, æstivo præsertim tempore, ob levitatem. Quod cum itaq; ex arbore ista, armamenta, merces, & victus abundè haberi possit: nemini sanè dubium esse debet. Palmarum istarum utilitatem longè esse maximam. quod pluribus pertractatum habes apud Joh. Hugon. à Linschoten *cap. 56.*

Hujus rei occasione, quandoquidem nimirum dictum fuit, Nucem illam Indicam, sive avellanam Mexicanam, quam vulgus etiam Palmam vocat, palmarum instar, citra sociam sui generis non fructificare: nõ abs re fuerit, si de palmarum natura nõnihil hîc disseruero. Sciendũ itaq; est, palmas invicē maritali quadã copula conjungi, maresq; attrahere ad se fœminas: neq; has cõgressum, quantũcũq; adniti possint, aufugere, sed *Palmarum maritalis affectio.*

ultro

ultro ramis ab vtraque viciſſim contrà ad oſculum quodammodo exporrectis, manifeſta dare mutui deſiderii ſigna. quemadmodum elegãter refert Philoſtratus *in Imaginib.* & Galenus tangit *libro 6. de locis affectis cap. 5.* Narrat quoque Ammianus Marcellinus *lib. 24.* non tantùm maritari palmas ipſas; ſed & ſexus facilè poſſe diſcerni. quin & generare fœminas ſeminibus illitas marium, easque amore mutuo delectari. atque hoc inde clarere, quod contra ſe viciſſim nutantes ne turgidis quidẽ flatibus avertantur. Et ſi ex more fœmina maris non illita fuerit ſemine, abortus vitio fœtus amitti intempeſtivos. Addit & illud: ſi qua fœmina, cujus arboris amore perculſa ſit ignoretur, unguẽto ipſius infici truncum, & arborem aliam naturaliter odoris dulcedinem concipere, hisque indiciis velut coëundi quandam prodi fidem. Solent itaque cauti palmarii, ne fœminæ aut ſterilitatis noxam incurrant, aut fructum, quem aliquando imaginatione libidinis (ut ita dicam) concipere conſueverunt, ante maturitatem amittant, ita ordinare utriusque ſexus palmas, ut mares eo ſaltem intervallo à fœminis diſtent, quo pulvis ventorum flatibus à foliis maſculorum ſublatus, in fœminarum folia incidat;

idq;

Idq; satis ad fœcunditatem, & fructus maturitatem facere compertum est. Sed mirum dictu, quod si qua procul à mare abstiterit, ut neque pulvis, neque aura, odorvé ejus ad eam permeare possit: excogitaverunt coloni funem à mare religatum ad fœminã usque producere, atq; ita quasi maritali vinculo copulatam, masculi virtute clanculum per funem irrepente, fœcundã fieri, quæ prius in ea sterilescebat solitudine. Diophanes quoq; autor Græcus Florentinum citat, de palmæ amore *in Georgicis* ita differentem: Palma, inquit, amat, & quidem ardenter alteram palmam; neq; prius desiderium in ea cessat, donec ipsam amasiam consolari contingat. Videre est ipsam arborem incurvatam, & non ferentem proprium pedamẽtum, neque fructum producentem. Atque hoc ipsum agricolam non latet. novit enim, quod amet; quam verò amet, ignorat. Quapropter multas palmas contingens, rursusque ad amantem regrediens, eamque manu attingens, quasi osculum mutuò ministrare videtur. Quam verò ipsa desideret, affectionum, & si ita dicere licet, manuum nutu aliquo modo significat: ad illam enim respicit, & in illam ex toto se amanter injicit, eamque quasi amplectitur. Medela igitur

ultro ramis ab vtraque vicissim contrà ad osculum quodammodo exporrectis, manifesta dare mutui desiderii signa. quemadmodum elegãter refert Philostratus *in Imaginib.* & Galenus tangit *libro 6. de locis affectis cap. 5.* Narrat quoque Ammianus Marcellinus *lib. 24.* non tantùm maritari palmas ipsas; sed & sexus facilè posse discerni. quin & generare fœminas seminibus illitas marium, easque amore mutuo delectari. atque hoc indeclarere, quod contra se vicissim nutantes ne turgidis quidẽ flatibus avertantur. Et si ex more fœmina maris non illita fuerit semine, abortus vitio fœtus amitti intempestivos. Addit & illud: si qua fœmina, cujus arboris amore perculsa sit ignoretur, unguẽto ipsius infici truncum , & arborem aliam naturaliter odoris dulcedinem concipere, hisque indiciis velut coëundi quandam prodi fidem. Solent itaque cauti palmarii, ne fœminæ aut sterilitatis noxam incurrant, aut fructum, quem aliquando imaginatione libidinis (ut ita dicam) concipere consueverunt, ante maturitatem amittant, ita ordinare utriusque sexus palmas, ut mares eo saltem intervallo à fœminis distent, quo pulvis ventorum flatibus à foliis masculorum sublatus, in fœminarum folia incidat;
idq;

Idq; ſatis ad fœcunditatem, & fructus maturitatem facere compertum eſt. Sed mirum dictu, quod ſi qua procul à mare abſtiterit, ut neque pulvis, neque aura, odorvé ejus ad eam permeare poſſit: excogitaverunt coloni funem à mare religatum ad fœminā usque producere, atq; ita quaſi maritali vinculo copulatam, maſculi virtute clanculum per funem irrepente, fœcundā fieri, quæ priùs in ea ſterileſcebat ſolitudine. Diophanes quoq; autor Græcus Florentinum citat, de palmæ amore *in Georgicis* ita differentem: Palma, inquit, amat, & quidem ardenter alteram palmam: neq; priùs deſiderium in ea ceſſat, donec ipſam amaſiam conſolari contingat. Videre eſt ipſam arborem incurvatam, & non ferentem proprium pedamētum, neque fructum producentem. Atque hoc ipſum agricolam non latet. novit enim, quod amet; quam verò amet, ignorat. Quapropter multas palmas contingens, rurſusque ad amantem regrediens, eamque manu attingens, quaſi oſculum mutuò miniſtrare videtur. Quam verò ipſa deſideret, affectionum, & ſi ita dicere licet, manuum nutu aliquo modo ſignificat: ad illam enim reſpicit, & in illam ex toto ſe amanter injicit, eamque quaſi amplectitur. Medela igitur

tur amoris est, ut agricola frequenter masculam contingat, & manus suas amanti admoveat: & maximè ut flores ex spatha masculæ decerpens, in caput amantis imponat, ac veluti expetiti concubitus gratiam faciat: hoc namq; modo amorem mitigat, & palma ipsa exhilarata de cætero optimum ac pulcherrimum fructum fert. Cæterum sine maribus non gignere fœminas, sponte edito nemore, confirmat quoque Plinius *lib. 13. cap. 4.* imò verò circa singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu, visuque ipso, & plures etiam reliquas maritare. Hujus arbore excisâ viduas pòst sterilescere fœminas: adeoq; esse Veneris intellectum, uti coitus etiam excogitatus sit ab homine ex marib' flore & lanugine, interim verò tantùm pulvere insperso fœminis. Quæ ne quis fabulosa suspicetur, istiusmodi amoris atq; conjugii exemplum id genus arboris in Italia quoq; dedere. Cujus rei celebris testis est Jovianus Pontanus, Alphonsi junioris Neapolitani Regis eo tempore præceptor, & Epistolarum magister, Philosophus, Orator ac Poëta insignis, & quem fabulas pro historia, de re maximè suo tempore omnibus cōspicua, scribere puduisset. Hic igitur duas

Jovianus Pontanus.

ce-

celebrat palmas, marem unum Brundusii, fœminam alteram Hydrunti, quæ diu steriles permanserint, donec scilicet paulatim succrescentes, nondum alteram altera contueri poterat. Ubi verò tantum adolevere, ut sese invicem conspicere potuerint, longo quantumlibet multorum stadiorum tractu dissidentes, fœtificare cœperint. Sed cur non ipsum audiamus Pontanum?

Brundusii latis longè viret ardua terris
Arbor, Idumæis usq; petita locis.
Altera Hydruntinis in saltibus æmula Palma,
Illa virum referens, hæc muliebre decus.
Non uno crevere solo, distantibus agris,
Nulla loci facies, nec socialis amor.
Permansit sine prole diu, sine fructibus arbor
Utraq;, frondosis & sine fruge comis.
At postquam patulos fuderunt brachia ramos,
Cœpere & cœlo liberiore frui:
Frondosiq; apices se conspexere, viriq;
Illa sui vultus, Conjugis ille suæ:
Hausere & blandum venis sitientibus ignẽ,
Optatos fœtus sponte tulere sua.
Ornarunt ramos gemmis, mirabile dictu,
Implevere suos melle liquente favos.

Quos

Quos versus sanè quàm elegantissimos propterea hîc recensere dubitavi min', quòd videam historicam his attributam fidem nō tantùm à Joh. Pierio *in Hieroglyphicis*, sed & Melchiore Guilandino *in tractatu de Papyro, membro 3.* plura de palmarū natura, cognitu jucundissima & admiranda differente, atque etiā Platonis, plantas nimirum animalia asserentis sententiam defendente. Cui rei fidem possit facere, ea quæ ex Brasilia provincia primùm subvecta herba est, Lusitanis *Sentida*, Linschotano *Sentiens*, aliis viva nuncupata, quæ ad omnem tactum, jactumvè salis aut pulveris, folia claudit, eaque non nisi post discessum jacientis tangentisvé reserat, ac denuò contrectata recludit. quinimò ipsum etiam accessum videtur sensu percipere. Appropinquante enim homine, aut animali ramos constringit; recedentibus pandit, nisi diversa hæc à priore species est, quod tamen ex Guilandino non licet animadvertere. Mirabilior hac planta est, quā qui Magellanicæ navigationi interfuerunt, memorant. In insula quippe *Cimbubon* conspici arborem dicunt, cujus frondes in terram lapsæ reptione quadam se ipsas movent & promovent. Frondibus facies quæ Mori. Utrinque habent quasi pedes pusillos

Sentida sive Sentiens herba.

Frondes reptiles,

sillos

ſillos binos. Compreſſæ nullum edunt ſanguinem. Tactæ abeunt, aut refugiunt. Ex iis una, dies octo ſervata in ſcutella vixit: movitq; ſeſe quoties tangeretur, totam ſcutellæ oram circumeundo. quod præter Guilandinum etiam à Scaligero relatum video *Exercitat. 112. ad Cardanum.* Super utranq; autem, quam dixi, fuerit etiam *Bacharas*: quæ radix in Judæa naſcitur, colore, ut Joſephus *lib. 7. de bello Judaico*, prodidit, flammæ quidē aſſimilis, circa veſperam verò veluti jubare fulgurans: quæ accedentem & evellere cupientem tam diu refugit, nec priùs fugam ſiſtit, quàm urina muliebri, aut menſtruo ſanguine conſperſa fuerit.

Bacharas, herba fulgurans.

Sed exoticis tamen iſtis, vi & efficacia ſingulari nequaquam ceſſerit herba illa *Dutroa*, multis in Indiæ locis ubertim proveniens: ex cujus floribus bulbi quædam ſpecies oritur, papaveris bulbo haud abſimilis, in quo nuclei, quales Melones habent, continentur. Iſti ſi orizæ, vino, aquæ, aut alterius generis cibo, potionivé admixtæ bibantur, cerebrum invadunt, ac ſtultitiam quandam riſu continuo abſque alio ſenſu aut ulla rerum noticia excitant, conciliato etiamnum ſomno, qui in 24 horarum ſpacium duraret, niſi pedes aqua frigida abluerentur.

Dutroa, maritos efficiens cornutos.

rentur. Inde herbæ hujus usus Lusitanorum ac Indorum mulieribus frequens est, quam maritis ignaris propinant, ut securè adultero copiam nefandæ libidinis faciant. Ita marito præsente & apertis spectante oculis, verùm fatuo risu in mentis abalienationẽ conjecto, communi proverbio horrenda illa *Cornua* instruunt, quibus Conjugem prostituto geniali thoro infamant. Nec is è somno excitatus cujusquam reminiscitur; verùm sopore levi correptum se fuisse existimat. Etsi autem Dutroæ usus ob illam, quam dixi, vim severissimè est prohibitus: fit tamen, ut ipsimet etiam edictis qui cavent, ab uxoribus decepti eandem inscii bibant plurimùm: sexu quippe muliebri in herba illa indaganda quam maximè occupato, saltem animo ut obsecundẽt suo. Adeò omnium ibi fæminarũ mens in struendis Venereis insidiis, & continuandis amoribus versatur, nullo metu, nullisque reverentiæ legibus coërcita! ut mirandum minimè sit, apud Lusitanos & Indos tantum reperiri Cornutorum numerum: qua appellatione ii notãtur, quos prostitutæ Uxoris libido infamat in thori corruptelam, ut à nobis expositum est *lib. 1. Tit. de Fibula. folio* 373. Illud mirere magis, esse in Urbe vel insula

Indicarum mulierum libido.

Lusitani & Indi maximè cornuti

la *Goa* locum, in quem projecta occisorum cibi gratia boum & aliorum animalium cornua, (Lusitanis & Indis adcò despecta atque exosa) post aliquod tempus ex interiore parte terræ adfixa radices agant, palmi unius, & quod excurrit, longitudine: quemadmodum ipsemet Linschotanus ait, oculis se usurpasse sæpiùs, radicibus evulsis atque inspectis; singulari sanè excremento: cum nusquam terrarum simile exemplum in Cornibus exstet, quod vel memoriâ sit proditū. Causam rerum naturalium curiosi indagare conati nullam invenêre, cùm adhæc locus ille lapidosus sit, & aliàs infœcundus. Ideo Goæ homines supra omnes Mortales excellentiâ Cornuum præstabiles, diuturnâ ac perpetuâ infamiâ laborāt: cùm alibi ipsa cornua abscindi queant aut detruncari: ibi autem radices altè agant, & infesta semper, cum desperatione conjugalis pudicitiæ, novis pullulent incrementis. quod festiviter sanè relatum est à Johanne Hugone à Linschoten *Descript. Navigationis in Indiam Orient. cap.* 61.

Goa in India Cornua crescunt.

Illis, quæ de Palmis hactenus diximus, veluti Mantissa accedat, quod apud Plutarchum in libello *de Silentibus Pythiæ*

oraculis perhibetur, in Orco (quod ædificium à Cypſello tyranno conſecratum fuit) inter templi iſtius anathemata extitiſſe Palmam æneam: ad cujus radices inſculptæ videbantur plurimæ Ranæ & Natrices, quos hydros nominant. Quo typo exiſtimat HadrianusJunius *Emblem.9.* indicari eos, qui invidis linguis & exitiali maledicentiæ veneno armati, probos ac integros vitæ viros non obliquâ, ut ſæpè fieri ſolet, ſed rectâ viâ ac ratione ad honores & dignitates tendentes evertere, & omnibus bonis exſuere tentant. Attamen fruſtrâ. Nam innocentia ac virtute ſua freti & muniti, Invidorum morſus & Calumniatorum obtrectationes facilè ſpernunt atque retundunt, & tantundem curant, quantum latratum Canis, ut eſt in proverbio. Palma enim ardua primæque nobilitatis arbor, frondibus nunquam vidua, homines ad magna tendentes aptiſſimè exprimit. Ad cujus radices Ranæ plurimæ odioſa ſua coaxatione omnibus moleſtæ, Calumniatorum mores optimè repræſentant; & Hydri nullis ſerpentibus veneno inferiores, ſi Plinio credimus, virulentos Invidorum ſibilos deſignãt. de quo inſuper ejuſdem Junii verſiculi exſtant ſanè quàm eruditi: quos Joachimus

Circa Palmã Ranæ & Natrices.

Maledicorũ ſymbolum.

Calumniatores Ranis & Hydris aſſimilati

Ca-

Camerarius retulit (*Centuria prima Emblematum:*

Palma caput tollit cœlo ardua, cujus ad ima
Rana loquax, stabulantur & Hydri.
Oppugnant proceres, quorum via consona recto est,
Degeneres, atque invida lingua.

quam sententiam & brevius & concinnius hoc disticho comprehendit *Conradus Rittershusius*, Jurisconsult. & Philologus eximius:

Qantum Palma Hydri possunt Ranæq; nocere:
Tantundem invidiæ virus obesse probis.

Sed reliqua à Pancirollo hîc loci exposita, pertexamus: Inter quæ etiam commemoratum video,

Sericum vermiculorum artificium, &c.) *Sericum.*

De Serico dicendum à nobis erit infra, Titulo peculiari. Quod verò picturas ex

Avium pennis consertis attinet: per eas intelligitur opus illud plumatile: cujus generis multa ab extremis Novi Orbis majorũ nostrorum memoriâ inventi partibus ad nos allata cernimus, tam indumenta, quàm gestamina, scuta etiam, & diversi generis vasa, psittacorum & phœnicopterum, & aliarũ pictarum avium plumulis intertexta, opere tam venustè variato, ut nihil delectabilius possit oculis offerri.

Pictura plumatilis.

Ex eadem regione advehuntur & cultelli lapidei).

Referunt Novi Orbis Scriptores, Regionum istarum incolas, antequã ab Hispanis & aliis ad vitam cultumq; paulò humaniorẽ fuerunt perducti, inter alia etiã lapideis usos fuisse cultris: quibus tam facilè & aptè quidvis secare potuerint, quàm nos ferreis. Quæ res facit, ut non possim hoc loco non meminisse Cybeles Sacerdotum: quos traditũ est, acuto silice vel samiâ testâ virilia sibi amputasse. Catullus de Aty.

Cultri lapidei

Devolvit illa acuto sibi pondera silice.

ubi, pondera illa, quæ sine pudore nominari non possunt, cum Juvenali rectè interpreteris carnem supervacuam. Sic enim scribit Satyra 2.

Quid

Quid tamen expellant, Phrygio quos tempus erit jam
More, supervacuam cultris abrumpere carnem.

Nec desunt Theologorum gravissimi, qui in circumcisione lapideum cultrum usurpatum fuisse dicunt. Nam & illud *Exodi 4. v. 25. Tulitq; Zepora acutissimam petram, & circumcidit praeputium filii sui, &c.* doctissim. Joh. Calvinus de *Lapide* arrepto simpliciter interpretatur *libro 4. Institution. Christian. c. 15. sect. 22.* quo sensu cùm locum istum, tùm verò illud Josuae *cap. 5. Fac tibi cultros lapideos*, etiam à Lavatero Theologo Tigurino acceptum video: dũ cultros lapideos intelligit petrinos, vß scharpffen Schiferstein. Et quidem illic mysterium subesse ait. Christus enim est petra, *1. Cor. 10.* atque idem is est, qui circumcidit & purgat corda nostra. Alii tamẽ cultros lapideos intelligunt acutos lapide vel cote redditos. Nam cos ferrum reddit acutum, exors ipsa secandi: quasi praeceperit Dominus, novaculas sive cultros de petra acutos fieri: ut efficiens pro effectu per Metonymiam sit positũ; praesertim cũ extra controversiã verum sit, cultellũ lapideũ de circumcisionis necessitate nõ esse, & modernos

An & in circumcisione adhibiti.

etiam Judæos in circumcisione eo non uti, sed Novaculâ potiùs acutâ: ut post Lyranum etiam Munsterus tradidit.

Novacula fiur in cadavera hebeteс.ur.

In Novaculis autem singulariter hoc observatum est, quod harum acies in secandis cadaveribus hebetari soleat. Idque propter immensum eorum frigus, ut Plutarchus putavit *libro de Comparat. ignis & aquæ.* Quod etsi id efficere quandoque Hieronymus Mercurialis fateatur: aliam tamen arbitratur subesse rationem. Experientia enim comprobatum est, pepones, aliosque plurimos fructus, qui vel calidi & humidi sunt, vel saltem non multùm frigidi, cùm cultris inciduntur, eorum aciem obtundere. quem effectum potiùs corpusculis viscidis quibusdam adscribendum putat, quæ adhærendo acutiem ferri remittant. Idque eo comprobari, quoniam prout hujusmodi corpuscula paulatim dissipantur & evanescunt: sic cultris pristina vis restituitur. *Mercurial. libro 5. Variar. lection. cap. 12.*

Juncus Indicus.

Item Crepidæ ex junco Indico.) Juncum istum Indicum eundem esse cum Papyro Ægyptia, dubitandum non est: cũ eandem hæc, quam ille, utilitatem præstet.

Nam

Nam ut Papyrus non tantùm calceis conficiundis est commoda, verùm & ad multa utensilia vasorum aptissima: quin & ad navigia texenda, velaque & tegetes, nec non vestem stragulam, ad funes è libro conficiendos; & nulla denique herba est, quæ tot & tam variis modis humano consulat usui, & majores pluresque afferat utilitates, quas Plinius recenset *libro 13. cap. 11. cum seqq.* Ita & de Junco illo Indico omnia hæc itidem rectè dixeris. Cujus cum tanta sit apud Indos vtilitas, non minus rectè fortassis de antiqua sua origine gloriari hi poterunt, quàm Ægyptii: qui ad demonstrandā progeniei antiquitatem, fasciculum papyraceū solebant pingere, primum scilicet nutrimētum innuentes: cujus, sicut & genituræ nō facilè quis initium invenerit: quod ab Oro Apolline *libro primo Hieroglyphic.* est traditū; ubi tamen Interpres τροφὰς non rectè *educationem* convertit, cum *alimenta* esset dicendum, quæ Ægyptios ex Papyro assumsisse certum est, & crudam & assam & elixam mãducantes, succo tamen tantùm devorato, cū alioqui manducamentum exspuerent. Eandem hanc originis vetustatem, sive nobilitatem generis Athenienses per Cicadam significabant: quos Thucydides pro-

Papyri & Iunci utilitas

Fasciculus papyri.

Cicada Atheniensium.

pterea τεττιγοφόρους h.e. *cicadigerulos* appellat, quod apud Athenienses institutum erat, Cicadas ex auro capitis ornamento gestare, quæ indigenas & ingenuos ab advenis & servis distinguerent. Causâ nonnulli comminiscuntur, quòd Cicadæ maximè omnium animalium indigenæ videantur. In ea siquidẽ regione, qua genitæ, vivunt moriunturque: cum reliqua ferè omnia animalia aliquò migrent, neque sedem ullam firmam habere perseverent. *Ioh. Pierius lib. 26. Hieroglyph.*

Calcei papyracei. Cæterum ex junco illo crepidas fieri dubium non est: cũ iidem & ex papyro conficiantur: asserente nimirum Herodoto, Ægyptiorũ flaminib' alios quàm biblinos, seu papyraceos gestare, fas non fuisse. De Veterũ autem calceis dictum à me est *l. 1. Tit. de Fibula fol. 342. cum seqq.* quibus addenda sunt, quæ doctissimè commentatus est Johan. Guilielmus Stuckius *lib. 2. Antiquitat. Convivial. lib. 2. c. 27.*

Ægyptiæ mulieres discalceatæ Illud certè dissimulandum non putavi, Ægyptiis mulieribus, ex patrio more, calceis uti non licuisse: ut ita domi se continere quodammodò cogerentur. quod Cœlius Rhodiginus annotavit *lib. 10. Antiquar. lectio. cap. 3.* Eademq; ratione apud Linschotanum

Chinenses. lego, Chinensium puellis à teneris mox unguiculis plantas fasciis cohiberi, incessu in po-

posterum molestissimo: sive quòd minutos pedes elegantiæ causa affectēt: sive quòd existimatum sit, posse hac gressus difficultate prodeundi studium quodammodò imminui. Etenim viri maximè sint Zelotypi: plurimumq; mulieres ad libidinem & luxū inclinatæ; *Goa* præsertim, ubi nullo supplicii metu à furtiva illa Venere coërceri possunt: quinimò ita mori habent in deliciis, gloriosam necem existimantes, cui amor auctor sit, parentatione optima & optatissima. *Joh. Hugo Linschot. cap. 23. & 31.* Nullum tamen Mulieribus calceamentorum usum fuisse, nemo dixerit: cū sandalia his attributa videam, & quidem, ut docet Pollux, elegantissima: interdum etiam aurea: sæpè etiā armorū vicem præstantia. Sic. n. illud Persii *Saty. 5.* *Goa.* *Sandalium.*

——*Soleâ puer objurgabere rubrâ,*

de sandalio intelligendum putat Turnebus *lib. 29. Adversarior. cap. 8.* quo & Omphale comitigasse Herculi caput legitur apud Terentium *in Eunucho*, & apud Lucianum *in libello de scrib. histor.* Verisimile est (inquit) te vidisse Herculem pictum Omphalæ servientem, valdè alieno cultu & absurdo: Illā quidem exsuvio Leonis ipsius amictā & clavam manu tenētem, & Herculem referentē; *Omphala sandalium.*

Eum-

Eumque in crocotula è purpurea veste lanam facientem, & ab Omphale vapulantem sandalio. Nec indigna relatu est, quæ de Rhodopes calceis narratur fabula. Aquilam enim dicunt, alteram ex calceis ejus, dum lavaretur, è manu ancillæ correptum deportasse Memphim, Ægypti civitatem; & in sublime super Regis verticem jura dantis elatam, calceum in illius gremium demisisse. qui calcei concinnitate & rei miraculo permotus, per totam regionem misit ad eam inquirendam, quæ hujusmodi calceum ferret. quæ inventa atque reducta Regis vxor facta est. Ita ex calceo cognitum Rhodopes vestigium, eam Ægypti reginam fecit. *Phil. Beroaldus ad Apulei. lib. 9.*

Rhodopes calceus.

Quibus coronidis loco & illud lubet adjicere, quod de Paulo Æmilio Plutarchus prodidit. Is cum Papiriam gravissimam licet fœminam post longum connubii tempus, & susceptis quoque ex ea liberis, repudiasset tamē, atque ei ab amicis ægrè hoc ferentib' objiceretur, Papiriam cùm formosam esse & locupletem, tùm pudicitiâ insignem, & fœcundam: protenso pede, Et hic quidem, inquit, calceus novus est & elegans: Sed nemo tamen vestrûm probè novit, ubi me

Æmilii calceus.

pre-

premat & urgeat. Quo dicto caput hoc concludo, & ad ulteriora progredior.

DE PORCELLANIS.

Tit. II.

Superioribus seculis nunquam visæ fuerunt Porcellanæ. *Sunt autem massa quædam, ex gypso, ovo trito, putamine locustæ marinæ, & aliis speciebus composita: quæ si probè stipata & densata fuerit, sub terra in locum aliquem secretiorem reconditur, quem pater Liberis suis (alios enim hunc scire non vult) designat. Atque ibi octoginta annos manet recondita. quo tempore elapso filii vel Nepotes eam eruunt, eâq; rursum subactâ, & ad elaborandum idoneâ redditâ, pretiosa illa vasa conficiunt, adspectu pulcherrima & tralucentia; nec non forma & colore, quo Architecti illi volunt, conspicua. Vasorum istorum insignis hæc virtus est, quòd si venenosum quid ipsis* **Porcellanæ.**

psis

psis immissum sit, ilicò rumpantur. Qui massam istam sub terra recondit, nunquam rursus eximit: sed Filiis & Nepotibus, aut aliis hæredibus tanquam thesaurum relinquit: siquidem multum inde lucri capiant. Massa enim illa ipsi etiam auro prævalet: quanquam rarò invenitur vera, sed satis adulterata venditur. Turcici Imperatores, itemq́; Basciani, Sangiachi & alii Satrapæ, semper è duplicatis comedunt vasis; argenteo quidem inferiore, superiore verò ex Porcellanis composito. Sed Procellanæ istæ falsæ sunt.

NOTAE sive COMMENTARII.

Porcellanarū descriptio.

1. Videtur Pancirollus noster *Odoardi Barbosæ* sequi sententiam: qui libro quodam Italica lingua conscripto, Porcellanas ex Ostreis, quæ centum annos sub terra latuerint, & aliis hujuscemodi commixtis materiis formari autumat. Sed aliam Procellanarum descriptionem videre est apud
2. *Johannem Consalvum Mendosam*: qui vel ideò majorem fidem merebitur, quòd Regis Hispa-

ſpaniarum juſſu florentiſſimum Chinæ regnum, in quo Porcellanas fieri extra controverſiam habetur, ipſemet perluſtrando in rem præſentem venerit, & vaſorum illorum materiem oculis ſuis fuerit contemplatus. Is igitur *libro primo cap. ult. Hiſtoriæ Chinæ:* Porcellanas (ſcribit) ex terra dura cretoſa fieri: quam contuſam & molitam in ſtagnum aquæ conjiciant, muro ſaxi vivi propè ſatis concluſum: Eamque materiam imbibere patiuntur humorem iſtum, usque dum liquefacta veluti ſubtilis & levis quædam tela in ſuperficie extendatur. Atq; ex hac poſteà tenerrimas Porcellanas effingi, ait: ex eo autem, quod fundo inhæret, minoris notæ vaſa confici: quippe quæ tanto degenerent magis, quanto craſſior in imo & deterior fex ſubſiderit. Addit, vaſa iſta non diverſam à noſtratibus formam habere: eaq; & inaurari, & quo velis colore infici, eodemque indelebili. Simulac verò ita formata fuerint, fornacibus immiſſa percoqui. Cum Conſalvo planè conſentit & *Johan. Hugo à Linſchoten*, dum in deſcriptione Navigationis in Orientem, *capite 23.* ita ſcribit: Porcellanæ ex certa terræ ſpecie, quæ duriſſima eſt, conficiuntur; *forma.*

ea

ea in partes mollitur & molâ tunditur, cisternisque injecta maceratur, donec duritie devictâ sæpeque versatâ (quemadmodũ apud nos agricolæ lac in butyrum exercẽt) in summitate materiam excernat, ex qua

Delectus. subtilissimum opus fit. Sequitur secunda crassior soboles, & inde alia atque alia, deterior semper successione. Figuræ ac imagines quælibet pôst appinguntur, demum fornacibus impositæ testæ, in eam quam ostendunt formam rediguntur. Etsi autem Porcellanæ illæ ita facili precio comparantur, ut quinquaginta veneant quatuor Realibus, aut octo baciis nostratibus: ex iis tamen pro vectigali in ærarium annuo reditu scribit *lib.3.cap.4.* redigi nonaginta millia Taës: quorum quilibet 20. bacios nostrates conficit. & tamen præstantissima atque pulcherrima è Chinarum regno citra capitis periculum non avehi, supra asseruerat *libro primo cap.ult.* Regis scilicet & magistratuum usui dicata. Singularem porrò hanc

Virtus. Porcellanis virtutem, Pancirollus adsignat, quòd nullum admittant venenum, sed eo immisso ilicò dissiliant. Quam virtutem & Electro quidam tribuunt. Poculum enim

Electrum. ex Electro naturali conflatum (id auro & argenti quinta parte constare diximus *lib. 1.*

Tit.

Tit. de Pyropo & Electro) arcu in superficie ejus interna maculoso, quo nitor ingenitus obsolescit, nec non stridore virus infusum prodere fertur ac præmonstrare: si verum est, quod ex Langio refert Antonius Mizaldus *Cent. 4. Memorab. Aphoris. 55.* Longè diversum usum præstiterit fortassis poculum ex Mulæ ungulâ confectum; quo solo, & nec argenteo æreóve vase, quin dissiliret & dissiparetur, contineri poterat mortifera illa aqua in Nonacri Arcadiæ regione: quæ à vi sua στυγὸς ὕδωρ fuit nuncupata, & ab Antipatro per Iollam filium perlata memoratur ad Alexandrum interficiendum, magna Aristotelis præceptoris in discipulum & Regem tam munificum infamia, qui id veneni pergelidi docuerat. *Plinius lib. 30. cap. 16. in fi. Plutarchus in Alexand. in fi.* Etsi autem istam infamiæ notam diligenter & verè (ut opinor) abluit Stephanus Forcatulus *de Gallor. Imperio & Philosophia*, *libro 7.* nulli credibile fore existimans, ut insidiarũ in Regem conscius fuerit nobilis Philosophus, quamvis exitialem illam aquam detexerit, sciens nihil mali genuisse Naturam sine aliquo bono; nihilque tam præsentis esse veneni, quod vel per seipsum, vel, si salubribus misceatur, ad antidotum non spe-

Mula ungula.

Aristotelis in Alexandrũ ingratitudo.

ctet. Constat tamen Antonini Caracallæ mentem ita invasisse suspicionem illam, ut ob hoc Philosophos, qui Aristotelici sunt nominati, summo odio fuerit prosequutus, & non tantùm Aristotelis libros comburere voluerit, sed & sectæ istius hominibus sodalitates, & cætera commoda quæ habebant in Alexandria, sustulerit; criminatus eos, quòd Aristoteles causa mortis Alexandri visus esset. *Xiphilin. in Caracallo.* Erat enim Caracallus erga Alexandrum ita affectus ut non tantùm ijsdem armis, poculisque similibus iis, quibus ille usus fuerat, uteretur: sed & Alexandrum *Orientalem Augustum* appellaverit, scripseritque aliquando ad Senatum, Animum Alexandri in corpus Augusti introiisse, ut quoniam illi fuerat vita brevis, in hoc viveret diutius: quemadmodum idē Xiphilinus prodidit: fortè ut vel inde Divinitatem ipsi conciliaret, quam Alexandrū tantoperè affectasse noverat, ut datis ad Græciæ civitates literis, ridiculè satis institerit, decreto publicitus ipsum statuerent Deum. Adeò, quæ minus ei imperti ta fuerat natura, ab hominum exspectare institutis non est veritus! Lacedæmonii igitur stupidum hunc Alexandri tumorem coarguentes, Laconicè & patrio more ita decreverunt: Posteaquā esse vult Deus Alexander est

Caracalla Aristoteli infensus.

[...]ius in Alexandrum affectus.

Alexander divinitatem affectans.

esto sanè. *Coel. Rhodigin. Lection. antiquar. lib. 21. c. 35.* Quinimò non ipsemet tantum Alexāder pro Jovis Amonis filio haberi; sed & Hæphestionem post obitum tanquā Deū coli voluerat: in tantum ut Jusjurandum supra cætera religiosissimum existimârit, quod per nomen Hæphestionis præstaretur. *Lucan. in libello, Calumniis non temerè credendum* : non secus atque C. Caligula nullum sanctius juramentum, quàm per nomen Drusillæ credidit. *Sueton. in Caligula, c. 24.* quam ille apud Senecam juravit in Senatu se vidisse cœlū ascendentem: quomodo & Julius Proculus juramento firmavit, Romulum cœlo repentè delapsum, à se in colle Quirinali visum, augustiore forma, & ad Deos rursus sublimem abiisse, ut est apud Ovidium *2. Fastor.* & Livium *libro 1. Decad. 1.* & Livia Numenio Attico decies Sestertiûm dono dedit, quia juraverat vidisse se Augustum in cœlum ascendentem: propterea decretum à Senatu sacrarium Augusto, à Livia Drusilla vxore factū, ut à Dione Cassio est proditum *l. 56.* Quod vel ideò minus mirū videri debet, quod reperio ipso etiamnū vivēte, divinos ei honores habitos, & per nomen ac numē Augusti jurasse Romanos: vnde Horat.

Hephestio.

Iuratum per nomen Hæphestionis.

item Drusilla.

Romulus inter Deos.

item Augustus.

Præsenti tibi maturos largimur honores,
Jurandasq; tuum per nomen ponimus aras.

Quod ipsis exprobrans Minutius Felix in Octavio: Tutius eis est (inquit) Jovis genium pejerare, quàm Regis. Et Tertullianus: Majore formidine (ait) & callidiore timiditate Cæsarem observatis, quàm ipsum de Olympo Jovem: citiùs denique apud vos per omnes Deos, quàm per unum genium Cæsaris pejeratur. *in apologetico adver. Gentes.* Ideoque quoties per genium Principis pejeratum fuerat, acriter puniri solebat perjuriũ, Eo scilicet, qui hoc modo pejerarat, fustibus castigato, & hac per præconem voce ei occentata, προπετῶς μὴ ὄμνυε, petulãter nejurato. *l. si duo. 13. §. fin. ff. de Jurejur.* cũ è contrà, si quis per Deum pejerasset, hujus perjurii nullum crimẽ, nulla accusatio, nulla pœna Legibus esset prodita. *Cujac. lib. 13. Observat. cap. 21.* sed satis esse putaretur, quòd Jurisjurandi contemta religio ipsum Deum haberet ultorem. *l. 2. C. de reb. credit.* Ob id enim Græcis Jovem ὅρκιον dictum esse multi putarunt: & Deorũ injurias Diis curæ esse Tiberius apud Tacitum pronunciavit. (*Cujac. libro 2. Observat. cap. 19. Petr. Ærodius libro 4. Rerum Judicatar. tit. 2. cap. 1.* quanquam haud scio, an pœnâ illâ, quæ Deum habet arbitrum, & injuriæ æstimatorem,

Perjurii pœna.

rem, ulla possit esse gravior: testante præsertim Regio Propheta & Psalte, Perditurum Deum omnes, qui loquuntur mendacium, *Psalm.5.* Quod & Ethnici Naturæ tacita lege in hominum mentibus divinitùs inscripta docti intellexerunt. Hoc enim & Cicero *2.de Legibus* expressit his verbis: Perjurii pœna divina, exitium; humana, dedecus esto. de quo plura videri poterunt apud Hugonem Donellum *ad Tit.de Jurejurando, cap. 9.n.8.*

Sed nec in Alexandro duntaxat, verùm etiam aliis quoque principibus viris eandẽ insaniam in cultu habituque Deos mentiẽdi, apud bonos Auctores licet deprehendere. Etenim Antigonus Rex in omnibus Liberũ patrem imitatus, hederam capiti circumposuit loco causiæ & diadematis Macedonici, thyrsum pro sceptro gerens, si Herodiano credimus. quanquam non desunt, qui hanc in ipso divinitatis affectionem excusent. Etenim cum ex adulatione, quæ pestilens alioquin & virulenta nulli non rei inducit tabem, Antigonum Macedoniæ Regem Hermodorus Poëta Solis dixisset filiũ: Haud facilè (inquit ille) tibi consentiet Lasanophorus meus. Dii enim & Solis filii Lasano non indigent. *Plutarch. in Apophthegmat.* *Antigonus.*

gmat. veluti obscurè insinuans, quum ali-mentis egeam, quum inde retrimenta fiant plura subinde egerenda, mihi sanè mortalis videor, non Dei filius aut Solis. Siquidem est Lasanophorus, qui matulam Domino subjicit. Est quippe Lasanum (cujus & Horatius meminit *libro primo Satyr. 6.* his versibus:

Lasanum.

Quum Tyburte via pratorem quinque sequuntur
Te pueri, Lasanum portantes Oenophorumq;.)

vas ventris exonerationi subserviens; *Turnebus lib. 13. Adversar. cap. 3.* & quidem virorum propriè: sicuti fœminarū trulla Scaphium dicitur, *Cœl. Rhodigin. libro 21. Lection. antiquar. cap. 33.* quasi parva Scapha, & quæ commodè inter verendorum (ut metaphora Martialis utar) symplegades inferri possit, ut Alciatus interpretatur *libro de parerg. cap. 26.* Unde Ulpian: Argento legato non puto ventris caussa habita Scaphia contineri *l. Quintus 27. §. argento. ff. de auro & arg. legato.* quo loco Accursius *Scaphium* pro cingulo interpretatur, non sat doctè. Juvenal. *Satyr. 6.*

Scaphium.

Et ride, Scaphium positis cum sumitur armis.

quo

quod qui Athletis attribuunt, non videntur Poëtæ sententiam adsequuri. Estq; notatu cum primis digna Sigismundi Imperatoris moderatio. Nam cum à quodam impensè & supra modum laudaretur in faciem, & Diis prædicaretur similis, illi colaphū impegit; dicentiq;, Cur me cædis? respondit, Cur me mordes? *Philip. in Chronicis l. 5. mihi fol. 964.* & Stephā. Guazz⁹ *de conversat. civili. lib. 1.* Sigismund. Imp.

Sed ad larvatos revertor Deos: ex quibus C. Caligula, non modò novus Dionysius sive Bacchus appellari voluit: sed & universum Dionysiacum habitum indutus incessit, in eo apparatu etiam judicia exercens, ut refert *libro quarto*, Athenæus, & latius Dio Nicæus *libro 59.* in hæc ferè verba: Caligula interdum effœminatior spectabatur, thyrsum & cratera tenens: interdum virili specie clavam & Leonis pellem gestabat; subinde facie levigata & crasa, mox barbata visebatur; nunc tridentem tenens, nunc fulmen vibrans; nonnunquam Palladi bellicæ virgini assimilatus. C. Caligula.

Bacchi quoque habitum cultumque jam anteà usurpasse legimus M. Antonium: quem Vellejus Paterculus redimitum hederis, coronaque velatum aureâ, & thyrsum tenentem, cothurnisque M. Antonius

succinctum scribit curru velut Liberum patrem vectum fuisse Alexandriæ: neque id spectaculi in Regia tantùm Ægypti Urbe; sed Athenis quoque in medio Græciæ quasi theatro exhibuisse. Quam rem clarissimè consignavit Seneca *Suasoriar.* I. monens in adulatione, qua aliorum animos permulcere volumus, modum aliquem servandum esse, ne nobis accideret tale aliquid, quod Atheniensibus: cum publicæ eorum blanditiæ non tantùm deprehensæ, sed & castigatæ sunt. Nam cum Antonius (inquit) vellet se Liberum patrem dici, & hoc nomen statuis subscribi; habitu quoque & comitatu Liberum patrem imitaretur: occurrerunt venienti ei Athenienses cum Conjugibus & liberis, & Διόνυσον salutaverunt. Bene illis cesserat, si nasus Atticus ibi substitisset. Dixerunt, despondere ipsos in matrimonium illi Minervam Musam suam, & rogaverunt, ut duceret. Et Antonius ait, ducturum: sed dotis nomine imperare se illis mille talenta. Dio Nicæus, Antonium myriadas centum ab ipsis exegisse scribit. qui calculus posterior quadragies Sestertiûm, hoc est, summam centum millium coronatorũ aureorum non transcendit: cum prior ille summam efficiat sextuplo majorem, ad sexcenta

Adulatio punita.

centa

centa aureorum coronatorum millia sese extendentem. Id quod Romano more duceties quadragies Sestertiûm dixeris: ex supputatione Hadriani Junii *libro quinto Animadvers. c.* 1. Sed ut Antonius Bachi habitum adsumebat: ita Commodus Imp. Herculem se & Jovis filium nominari voluit, deposito Imperatorio cultu omni, Leonis exsuvio indutus, & clavam manu gestans, Herodiano oculato hujus rei teste: non secus atq; Sex. Pompejus Neptuni filius olim haberi ambiverat, phœnicium paludamentum, quo Imperatores utebantur, in cœruleũ convertẽs, gloriabundus scilicet ob felicem in navigatione successum, & geminum adversæ partis naufragium. quod præter Appianum, etiam Porphyrio ad Horatium adnotavit.

Commodus.

Sex. Pompeius.

Serióne autem, an verò Deûm contemtu potiùs adscititium illũ divinitatis habitum usurparint, non facilè dixerim. Heliogabalus certè, si Lampridio credimus, cervos quatuor junxit ad currum, quo vehebatur, totidemque canes, Dianam se appellãs; & quatuor Tigres Bachum se dictitans; & quatuor Leones, se Cybelen vocans: non tã venationis & ferarũ studio, quàm Religionis & Deorum hominumque contemtu: quum etiam fœminas quatuor currui adcopula-

Heliogabalus.

pulaverit: non secus atq; Sesostris Ægypti Rex, Reges quatuor, ut Antonius Mizaldus meminit *Memorabil. centur. 6. Aphor. 99.* De herum Apotheosi, qua ex Herodiani *l. 4.* constat, Imperatores fato functos in Deos referri solere, Seneca joculare compofuit scriptum, quod *Apolocynthosin*, veluti quandam inter Indigites referendi rationem indigitavit: eo quòd Claudius medicato boleto, quasi pharmaco purgatorio, quod olim frequens ex Colocynthide concinnabatur, periit. Infusum autem delectabili cibo Boletorum virus, *Locusta* nobilis veneficæ ingenio paratum, Agrippinã Claudio porrexisse scribũt Plinius *l. 22. c. 22.* Corn. Tacitus *l. 12.* Sueton. in Claudio *c* 44. & Dio *l. 58.* Quò pertinet illud Neronis dicterium, quo Boletos (fungorum id genus est) βρῶμα θεῶν h. e. Deorum cibum nominavit; innuens nimirum, Claudium per Boleti esum, cujus avidissimus fuisse Suetonio dicitur, ad Deos excessisse. Hinc illa Martialis imprecatio:

Sesostris. *Apolocynthosin.* *Claudii Boletus.*

Boletum, qualem Claudius edit, edas.

Et vulgaris circumfertur versiculus:

Boleti lethi caussa fuêre mei.

Nec

Nec enim, ut est apud Senecam, post Boletum opiparè medicamentis conditum, Claudius plus cibi sumsit; exspectans scilicet, ut jam cœlo collocatus, cum Romulo

——— possit ferventia rapa vorare.

quippe non Nectare tantùm & Ambrosiâ Deos pasci, veteres credebant; verùm etiam vilibus quibusdam cibis, ut Romulum rapis. Credo, de paupertate illius seculi, quo Romulus vixerat. Proinde quasi in cœlo iisdem cibis victitet, quibus in terra alebatur; Martialis ita ludit;

Romulus iã Deus rapis vescitur.

Hæc tibi brumali gaudentia frigore rapa
Quæ damus, in cœlo Romulus esse solet.

Sed parum esset, Boletis & id genus eduliis vim maleficam misceri, nisi & sacrificiis hanc propinatam legamus. Nam & *Victor III.* Pontifex Rom. exstinctus fertur, injecto in calicem veneno, dum rem divinam facit, non absque inimicorum dicterio, divinum planè id poculi asserentiũ, quo hausto Victor ad sidera celeriter evolasset; non secus, ac Claudius Boletorum esu, sicuti diximus. Et *Henricus Lucemburgensis* Imp. optim'. à Clemẽte V. Pontifice (cui pro genuina sedis illius ambitione non satis erat

Venena etiã in sacris adhibita.

eximi-

eximium cœli regimen, nisi terris quoque latissimè dominaretur) ad comprimendam Guelphorum protervitatem Italiam petere impulsus, Aretii contracto exercitu agens, ac Christum pia mente spirans, glutito cum Eucharistia veneno, fraude Mompellicani monachi, à Florentinis instructi exspirasse dicitur: vir equidem Ambrosia Cœlitum, non diro toxico pasci dignus, sacerdotibus improbis ac vanis infestus, bonorũ contrà & studiosorum amicissimus propugnator, quos *Cygno nigro rariores* tunc dicere solebat. *Steph. Forcat. de Imper. & Philosoph. Gallor. lib. 4.*

Cæterum novitiis illis Diis, de quibus diximus, *Divorum* quàm *vivorum* nomen facilius concesserit Antoninus Caracalla: qui cum Getam fratrem in ipso matris gremio, ad quod tanquam tutissimum asylum confugerat, ac jam tum ex collo ejus pendentẽ; adhærentemque ipsius pectori atque uberibus interfecisset; *Xiphil. in epitom: Dionis, in Caracallæ vita*; consulente quodam, ut ad declinandam sive mitigandam parricidii infamiam atque invidiam, interemtum fratrẽ *Divi* nomine dignaretur. Sit (inquit) Geta Divus, dum non sit vivus. *Philip. Camerar. Operar. succisivar. cap. 88.*

Caracallæ parricidium.

Sed

Sed institutum repeto: ne fortè dum manum poscor, ut dicitur, pedem porrigere videar. Porcellana igitur vasa veneni nihil admittere, non tantùm Pancirollus rectè monuit; sed & literis id ipsum contestatus est *Simon Simonius*, Serenissimi Maximiliani designati Electi Regis Poloniæ, Archiducis Austriæ Medicus, & Regni Bohemiæ Archiater: quas ille unà cum Porcellana quadam Pragâ misit Lipsiam, ad generũ suũ *Fridericum Meyerum*, affinem mihi charissimum. Et quidem ipsissima Epistolæ illius verba hîc loci adscribere, quid vetat? Scutellam (ait Simonius) mitto ex preciosa Porcellana. Inventa est unà cum aliis reb' in cistis Bassæ Budensis, qui nunc Viennæ captivus detinetur. Bibunt ex ea Turcæ aquam, cerbet, suaque jускula: quia venena mutatione subitaria pelluciditatis detegere, iisdemque potenter credatur resistere. Dono data est Illustrissimo Heroi, amico meo: à quo accepi. Non commutârim eam cum argentea ejusdem ponderis. Nam hujus materiam esse puram, minimeque adulteratam certò mihi persuadeo. Et credibile est: cum tam Illustri inter Turcas Duci in usu fuerit. *Pragæ 12. Februar. Anno 1600.* Quæ loco huic inserere propterea dubitavi minus, quòd

Porcellana venenum nõ ferunt.

Simon Simonius.

quòd dum Lipsiæ non ita pridem à collaudato illo Affine meo liberaliter exceptus, Scutellam illam manibus tractavi meis, & suavissimo repletam vino semel atque iterũ, non sine voluptate exhausi; verum adeo deprehendi, quod Consalvus Mendosa prodidit *lib.1. Historia China.cap.ult.* Porcellanas illas elegantiâ & perspicuitate sua, ne pellucidissimis quidem Crystallis cedere. Crystallum autem glaciem esse Plinius docet *lib.37. cap.2.* & cœlesti humore, parvaq; nive fieri: nec aliubi reperiri, quàm ubi maximè hibernæ nives rigẽt. Quo allusisse videtur Auctor obscœni carminis, illo versu:

Porcellana perlucida.

Crystallus.

Rigetq; duro barba vincta Crystallo.

Crystallina vasa.

Porrò Crystallinis poculis summa olim fuit auctoritas. atq; ea quidem in frigido potu maximè commendari idem Plinius refert: dum materia illa caloris sit impatiẽs. Xenocrates auctor est, vas amphorale ex crystallo visum: & ex India vas crystallinũ Sextariorum quatuor fuisse allatum. Ac, si eidem Plinio credimus, is olim luxuriæ furor fuit, ut etiam Materfamiliâs, nec dives tamen, mercata dicatur trullam crystallinã sestertiis centum quinquaginta millibus. Nero quoq; eodem auctore, amissarum rerũ nuncio accepto, duos calices crystallinos

in suprema ira fregit illisos: fortè, ne quis alius ex his biberet, aut verò ad divitiarum ostentationem. Hoc enim argumentum opũ, hæc vera luxuriæ gloria existimata est, habere quod posset statim totũ perire. Hinc precium crystallinis fecisse dicitur ipsa fragilitas. *Plin. l. 33. in procem.* Quod totidem ferè verbis expressit Seneca *l. 7. de Benefic. c. 9.* Video (inquit) istic crystallina, quorum accendit fragilitas precium. Omnium enim rerum voluptas apud Imperitos ipso, quod eos fugare debet, periculo crescit. Ejus rei memorabile nobis exemplum (ut infinita alia præteream) præbere poterit Vedius Pollio: qui servorum unum, quod Crystallinum fortè allisisset, ad ultimum rapi suppliciũ, & Murænis, quas in piscina depascebat capacissima objici iussit. Et quidem jam inde ille eò fuisset abreptus, ni Augustus (ad cujus cum Pollione tùm cœnantis pedes fuerat dilaps', nõ quidẽ mortem deprecaturus, sed mortis genus, hoc est, ne Murænis esca foret, inusitatam crudelitatis speciẽ miratus, dimitti e vestigio puerũ imperasset, & vasa ejus operis conteri universa. *Dio Cassius l. 54.* Ridiculum verò, quanquã non inficetum est Martialis consilium, istam Crystallinorũ fragilitatem ita caveri posse monentis, si servus *Vedius Pollio.*

qui

qui ea tractabit, nec nimium ea negligat, nec nimium etiam sit solicitus. Nam & non curanti temerê ea excidere;& à timenti sustineri non posse, labentibus manibus. Sic igitur ludit *lib.14.Epigramm.*

Frangere dum metuis, frangis crystallina: peccant
Securæ nimium soliciteq; manus.

Sed ab hoc metu liberùm fore servum, idem innuit, qui Saguntinos calices, ex Saguntino luto factos ministraverit:

Saguntina pocula.

Quæ non solicitus teneat, servetq; Minister,
Sume Saguntino pocula ficta luto.

Nam cum alia pocula singulari tractêtur & custodiâtur sollicitudine:in his nullâ curâ opus fore significat: quandoquidem vilia sint id genus vasa,& si frangantur, aut nullam,aut certè parvam jacturam allatura. Hinc idem alibi:

Ficta Saguntino cymbia malo luto.

Cotys Rex.

Insignem igitur prudentiæ laudem in hoc mereri videtur *Cotys* ille Thrácum Rex: qui quòd esset natura præ rapidus,ac ad iram effervescentior, ad ultionem proinde etiam

præ-

præceps præcipueque imperiosus & immitis in servorum delictis; (quod genus hominum minutulis suffervefactum rebus, *Microlypum* Græci vocant) quũ preciosiora essent ab hospite dono ei oblata figlina, cœlato opere, tornatilique ratione conspicua, sed tamen prætenuia, fractionisque injuriæ opportuna: offerenti quidem gratum se præbuit, ampliter illum muneribus afficiendo: Cæterùm mox vasa contrivit omnia, facti protinus ex fide ratione reddita: quòd vereretur, ne per incuriam ministros peccantes ea in re sævius amariusque verberibus concideret. A tam nobili exemplo adagionis comminisci figuram possumus, ut *Cotys figlina* identidem præfervidis intendamus, insusurremusque, quos velimus commonitos, illum indignationis ardorem ex nimio irarum æstu prorumpentem, prudentiæ quodam sufflamine, vel cum dispendio reprimendum. *Cœl. Rhodigin. lib. 23. Lection. Antiquar. cap 20.*

Cotys figlina.

Inprimis verò commendanda videtur Veterum parsimonia: apud quos figlina seu fictilia opera tanto in usu fuêre, ut Numa Rex septimum figulorum Collegium Romæ instituerit. Non enim imbrices tantum tegulæ, laterculique inde fiebant: sed

Figlina Romanis usitata.

&tabulæ,lucernæ, candelabra, vasa omnis generis,doliaq; ad vina & ad aquas. Quin & defunctos sese multi fictilibus doliis condi maluêre: sicut M. Varro, Pythagorico modo,in myrti & oleæ,atq; populi nigræ foliis. *Plinius lib. 35. cap. 12.* Tuberonem certè Seneca,inter alia,etiam ob hoc singulariter laudat,quod in Epulo publico (Plautus *popularem cœnam* vocat) fictilia pocula populo Romano proposuerit. Proderit (*ait libro 15. epist. 69. in fi.*) narrare & exponere Tuberonis ligneos lectulos, cum in publicum sternerentur, hœdinasq; pro stragulis pelles,& ante ipsius Jovis cellam proposita convivis vasa fictilia: quid aliud, paupertatem in Capitolio consecrare? Ut nullum aliud factum ejus habeam,quo illum Consulibus inseram, hoc parum credimus? Censura fuit illa,non cœna. O quàm ignorant homines cupidi gloriæ;quid illa sit,aut quemadmodum petenda! Illo die populus Rom. multorum supellectilem spectavit; unius miratus est. Omnium illorum aurum argentumq; fractũ est,& in milites conflatum. At omnibus seculis Tuberonis fictilia durabunt. Et hujus quidem laudis duraturæ caussam videtur idem adsignare *l. 1. epist. 5.* cum ita scribit: Magnus ille est,qui fictilibus sic utitur, quemad

Tuberonis frugalitas.

admodum argento : nec ille minor est, qui sic argento utitur , quemadmodum fictilibus. Refert tamen Cicero, Populũ Rom. hanc Tuberonis frugalitatẽ, veluti quasdam sordes, graviter tulisse: atque ita hominem integerrimum, Civem optimum, hœdinis illis pelliculis Prætura dejectum fuisse, *in Orat. pro Murena.* Ubi etiam fictilia vasa, populo exposita, docet fuisse *Samia.* quo genere vasorum usus fuisse scribitur & *Agathocles* ille Siciliæ tyrannus, licet figulo genitore satus. quemadmodum & *C. Marius* ex fabro ferrario , tempore Gallieni à militibus Imperator Romanus fuit salutatus ille quidem, sed non diuturnũ fuit ipsius Imperium. Una enim die factus est Imperator: altera visus est imperare: tertia interemtus est à milite, & quidem eo, qui ejus quondam operarius in fabrili officina fuerat, addito hoc dicterio : *Hic est gladius, quem ipse fecisti.* De quo triduano Imperatore non illepidè usurpare possis id, quod de Vatinio Cos. jocatus est Cicero: Eo nimirum Imperatore magnum obtigisse ostentum: nam nec brumam, nec ver, nec æstatẽ fuisse. *Philip. Camerar. Operar. succisivar. cap.* 82. Hic in digitis nervos habuisse dicitur, non venas: tanta vi , ut nullius manus ad scribendum aut impellendum præstantior

Samia vasa.

Agathocles.

C. Marius.

eius fortitudo.

tradatur. Quippe venientia carra salutari obnixus repulit: fortissimum quemque uno sic demum digito afflixit, ut perinde ac clava ferroque icti torquerentur. Tantum verò abest, ut tam vilis eum puduerit originis, ut in concione hæc in verba dicatur prorupisse; Ars mihi objiciatur ferraria, dum me ferrum tractasse suis sentiāt cladibus exteræ gentes, quæ populum Romanū ferratam gentem putent. *Cœl. Rhodiginus libro 4. Antiquar. lection. cap. 3.* Sed nec minor censenda est Agathoclis moderatio, quam eleganti hoc carmine graphicè descripsit Ausonius:

Moderatio.

Agathoclis moderatio.

Fama est, fictilibus cœnasse Agathoclea regem,
Atque abacum Samio sæpè onerasse luto,
Fercula gemmatis cum poneret horrida vasis,
Et misceret opes, pauperiemq; simul.
Quærenti caussam, respondit: Rex ego qui sum,
Sicaniæ figulo sum genitore satus.
Fortunā reverenter habe, quicunq; repentè
Dives ab exili progredere loco.

Quem-

Quemadmodum autem hæc Agathoclis moderatio meritò commendatur: Ita ècontra turpis & nefanda ipsius libido, & improba atque abominanda Venus reprehensionem nequaquam potest effugere. Nam & ab eminentissimis proditum historicis est, Agathoclem forma & corporis venustate præeminentem, diu vitam stupri patientia exegisse: ipso etiam Timæo scribente, Eum primo ætatis flore κοινὸν πόρνον, hoc est, scortum promiscuum, impudentissimo cuique fuisse expositum, & nec minus petulanter reliquum ætatis tempus in nequitia peregisse, libidine à viris ad fœminas translata. Hinc probrosi in illum versiculi apud Suidam, quibus *Graculus tritestis* fuit nuncupatus. Graculus quidem: vel quod ob singularem in concionibus facundiam, æmulis & inimicis loquax magis, quàm eloquens diceretur, uti de Atilio Palicano pronunciatum novimus: Vel ob latrocinia & furacem naturam, Graculis admodum genuinam. Nam, ut Plinius scribit, Huic soli avi furacitas auri argentique præcipuè mira: quippe quam *Monedulam* quoque inde dictam Grammatici interpretantur, quasi *Monetulam*, quòd surripiat monetas. Agathoclem verò latrociniis incubu-

Vitia.

Cur Graculus nuncupatus.

eximium cœli regimen, nisi terris quoque lætissimè dominaretur)ad comprimendam Guelphorum protervitatèm Italiam petere impulsus, Aretii contracto exercitu agens, ac Christum pia mente spirans, glutito cum Eucharistia veneno, fraude Mompellicani monachi, à Florentinis instructi exspirasse dicitur: vir equidem Ambrosia Cœlitum, non diro toxico pasci dignus, sacerdotibus improbis ac vanis infestus, bonorũ contrà & studiosorum amicissimus propugnator, quos *Cygno nigro rariores* tunc dicere solebat. *Steph. Forcat. de Imper. & Philosoph. Gallor. lib. 4.*

Cæterum novitiis illis Diis, de quibus diximus, *Divorum* quàm *vivorum* nomen facilius concesserit Antoninus Caracalla. qui cum Getam fratrem in ipso matris gremio, ad quod tanquam tutissimum asylum confugerat, ac jam tum ex collo ejus pendenté; adhærentemque ipsius pectori atque uberibus interfecisset; *Xiphil. in epitome Dionis, in Caracallæ vita*; consulente quodam, ut ad declinandam sive mitigandam parricidii infamiam atque invidiam, interemtum fratré *Divi* nomine dignaretur. Sit (inquit) Geta Divus, dum non sit vivus. *Philip. Camerar. Operar. succesivar. cap. 88.*

Caracallæ parricidium.

Sed

Sed institutum repeto : ne fortè dum manum poscor, ut dicitur, pedem porrigere videar. Porcellana igitur vasa veneni nihil admittere, non tantùm Pancirollus rectè monuit; sed & literis id ipsum contestatus est *Simon Simonius*, Serenissimi Maximiliani designati Electi Regis Poloniæ, Archiducis Austriæ Medicus, & Regni Bohemiæ Archiater: quas ille unà cum Porcellana quadam Pragâ misit Lipsiam, ad generũ suũ *Fridericum Meyerum*, affinem mihi charissimum. Et quidem ipsissima Epistolæ illius verba hîc loci adscribere, quid vetat? Scutellam (ait Simonius) mitto ex preciosa Porcellana. Inventa est unà cum aliis reb' in cistis Bassæ Budensis, qui nunc Viennæ captivus detinetur. Bibunt ex ea Turcæ aquam, cerbet, suaque juscula : quia venena mutatione subitaria pelluciditatis detegere, iisdemque potenter credatur resistere. Dono data est Illustrissimo Heroi, amico meo: à quo accepi. Non commutârim eam cum argentea ejusdem ponderis. Nam hujus materiam esse puram, minimeque adulteratam certò mihi persuadeo. Et credibile est: cum tam Illustri inter Turcas Duci in usu fuerit. *Pragæ 12. Februar. Anno* 1600. Quæ loco huic inserere propterea dubitavi minus, quòd

Porcellana venenum nõ ferunt.

Simon Simonius.

quòd dum Lipsiæ non ita pridem à collaudato illo Affine meo liberaliter exceptus, Scutellam illam manibus tractavi meis, & suavissimo repletam vino semel atque iterũ, non sine voluptate exhausi; verum adeo deprehendi, quod Consalvus Mendosa prodidit *lib.1. Historia Chinæ cap.ult.* Porcellanas illas elegantiâ & perspicuitate sua, ne pellucidissimis quidem Crystallis cedere. Crystallum autem glaciem esse Plinius docet *lib.37. cap.2.* & cœlesti humore, parvaq; nive fieri: nec aliubi reperiri, quàm ubi maximè hibernæ nives rigẽt. Quo allusisse videtur Auctor obscœni carminis, illo versu:

Porcellana perlucida.

Crystallus.

Rigetq; duro barba vincta Crystallo.

Crystallina vasa.

Porrò Crystallinis poculis summa olim fuit auctoritas. atq; ea quidem in frigido potu maximè commendari idem Plinius refert: dum materia illa caloris sit impatiẽs. Xenocrates auctor est, vas amphorale ex crystallo visum: & ex India vas crystallinũ Sextariorum quatuor fuisse allatum. Ac, si eidem Plinio credimus, is olim luxuriæ furor fuit, ut etiam Materfamiliâs, nec dives tamen, mercata dicatur trullam crystallinã sestertiis centum quinquaginta millibus. Nero quoq; eodem auctore, amissarum rerũ nuncio accepto, duos calices crystallinos

in

in suprema ira fregit illisos: fortè, ne quis alius ex his biberet, aut verò ad divitiarum ostentationem. Hoc enim argumentum opũ, hæc vera luxuriæ gloria existimata est, habere quod posset statim totũ perire. Hinc precium crystallinis fecisse dicitur ipsa fragilitas. *Plin. l.33. in proœm.* Quod totidem ferè verbis expressit Seneca *l.7. de Benefic. c.9.* Video (inquit) istic crystallina, quorum accendit fragilitas precium. Omnium enim rerum voluptas apud Imperitos ipso, quod eos fugare debet, periculo crescit. Ejus rei memorabile nobis exemplum (ut infinita alia præteream) præbere poterit Vedius Pollio: qui servorum unum, quod Crystallinum fortè allisisset, ad ultimum rapi suppliciũ, & Murænis, quas in piscina depascebat capacissima objici iussit. Et quidem jam inde ille eò fuisset abreptus, ni Augustus (ad cujus cum Pollione tùm cœnantis pedes fuerat dilaps', nõ quidẽ mortem deprecaturus, sed mortis genus, hoc est, ne Murænis esca foret, inusitatam crudelitatis speciẽ miratus, dimitti e-vestigio puerũ imperasset, & vasa ejus operis conteri universa. *Dio Cassius l.54.* Ridiculum verò, quanquã non inficetum est Martialis consilium, istam Crystallinorũ fragilitatem ita caveri posse monentis, si servus *Vedius Pollio.*

qui

qui ea tractabit, nec nimium ea negligat, nec nimium etiam sit solicitus. Nam & non curanti temerê ea excidere;& à timenti sustineri non posse, labentibus manibus. Sic igitur ludit *lib.14. Epigramm.*

Frangere dum metuis, frangis crystallina: peccant
Securæ nimium soliciteq; manus.

Saguntina pocula.

Sed ab hoc metu liberum fore servum, idem innuit, qui Saguntinos calices, ex Saguntino luto factos ministraverit:

Quæ non solicitus teneat, servetq; Minister,
Sume Saguntino pocula ficta luto.

Nam cum alia pocula singulari tractētur & custodiātur sollicitudine: in his nullâ curâ opus fore significat: quandoquidem vilia sint id genus vasa,& si frangantur, aut nullam, aut certè parvam jacturam allatura. Hinc idem alibi:

Ficta Saguntino cymbia malo luto.

Cotys Rex.

Insignem igitur prudentiæ laudem in hoc mereri videtur *Cotys* ille Thrácum Rex: qui quòd esset natura prærapidus, ac ad iram effervescentior, ad ultionem proinde etiam

præ-

præceps præcipueque imperiosus, & immitis in servorum delictis; (quod genus hominum minutulis subservefactum rebus, *Microlypum* Græci vocant) quũ preciosiora essent ab hospite dono ei oblata figlina, cœlato opere, tornatilique ratione conspicua, sed tamen prætenuia, fractionisque injuriæ opportuna: offerenti quidem gratum se præbuit, ampliter illum muneribus afficiendo: Cæterùm mox vasa contrivit omnia, facti protinus ex fide ratione reddita: quòd vereretur, ne per incuriam ministros peccantes ea in re sævius amariusque verberibus conciderct. A tam nobili exemplo adagionis comminisci figuram possumus, ut *Cotys figlina* identidem præfervidis intendamus, insusurremusque, quos velimus commonitos, illum indignationis ardorem ex nimio irarum æstu prorumpentem, prudentiæ quodam sufflamine, vel cum dispendio reprimendum. *Cœl. Rhodigin. lib. 23. Lection. Antiquar. cap 20.*

Cotys figlina.

Inprimis verò commendanda videtur Veterum parsimonia: apud quos figlina seu fictilia opera tanto in usu fuêre, ut Numa Rex septimum figulorum Collegium Romæ instituerit. Non enim imbrices tantum tegulæ, laterculique inde fiebant: sed

Figlina Romanis usitata.

& tabulæ, lucernæ, candelabra, vasa omnis generis, doliaq; ad vina & ad aquas. Quin & defunctos sese multi fictilibus doliis condi maluêre: sicut M. Varro, Pythagorico modo, in myrti & oleæ, atq; populi nigræ foliis. *Plinius lib. 35. cap.* 12. Tuberonem certè Seneca, inter alia, etiam ob hoc singulariter laudat, quod in Epulo publico (Plautus *popularem cœnam* vocat) fictilia pocula populo Romano proposuerit. Proderit (*ait libro 15. epist. 69. in fi.*) narrare & exponere Tuberonis ligneos lectulos, cum in publicum sternerentur, hœdinasq; pro stragulis pelles, & ante ipsius Jovis cellam proposita convivis vasa fictilia: quid aliud, paupertatem in Capitolio consecrare? Ut nullum aliud factum ejus habeam, quo illum Consulibus inseram, hoc parum credimus? Censura fuit illa, non cœna. O quàm ignorant homines cupidi gloriæ; quid illa sit, aut quemadmodum petenda! Illo die populus Rom. multorum supellectilem spectavit; unius miratus est. Omnium illorum aurum argentumq; fractũ est, & in milites conflatum. At omnibus seculis Tuberonis fictilia durabunt. Et hujus quidem laudis duraturæ caussam videtur idem adsignare *l. 1. epist. 5.* cum ita scribit: Magnus ille est, qui fictilibus sic utitur, quemad

Tuberonis frugalitas.

admodum argento: nec ille minor est, qui sic argento utitur, quemadmodum fictilibus. Refert tamen Cicero, Populũ Rom. hanc Tuberonis frugalitatẽ, veluti quasdam sordes, graviter tulisse: atque ita hominem integerrimum, Civem optimum, hœdinis illis pelliculis Prætura dejectum fuisse, *in Orat. pro Murena.* Ubi etiam fictilia vasa, populo exposita, docet fuisse *Samia.* quo genere vasorum usus fuisse scribitur & *Agathocles* ille Siciliæ tyrannus, licet figulo genitore satus. quemadmodum & *C. Marius* ex fabro ferrario, tempore Gallieni à militibus Imperator Romanus fuit salutatus ille quidem, sed non diuturnũ fuit ipsius Imperium. Una enim die factus est Imperator: altera visus est imperare: tertia interemtus est à milite, & quidem eo, qui ejus quondam operarius in fabrili officina fuerat, addito hoc dicterio: *Hic est gladius, quem ipse fecisti.* De quo triduano Imperatore non illepidè usurpare possis id, quod de Vatinio Cos. jocatus est Cicero: Eo nimirum Imperatore magnum obtigisse ostentum: nam nec brumam, nec ver, nec æstatẽ fuisse. *Philip. Camerar. Operar. succisivar. cap.* 82 Hic in digitis nervos habuisse dicitur, non venas: tanta vi, ut nullius manus ad scribendum aut impellendum præstantior

Samia vasa.

Agathocles.

C. Marius.

eius fort... do.

Quemadmodum autem hæc Agathoclis moderatio meritò commendatur: Ita è contra turpis & nefanda ipsius libido, & improba atque abominanda Venus reprehensionem nequaquam potest effugere. Nam & ab eminentissimis proditum historicis est, Agathoclem forma & corporis venustate præeminentem, diu vitam stupri patientia exegisse: ipso etiam Timæo scribente, Eum primo ætatis flore κοινὸν πόρνον, hoc est, scortum promiscuum, impudentissimo cuique fuisse expositum, & nec minus petulanter reliquum ætatis tempus in nequitia peregisse, libidine à viris ad fœminas translata. Hinc probrosi in illum versiculi apud Suidam, quibus *Graculus tristis* fuit nuncupatus. Graculus quidem: vel quod ob singularem in concionibus facundiam, æmulis & inimicis loquax magis, quàm eloquens diceretur, uti de Atilio Palicano pronunciatum novimus: Vel ob latrocinia & furacem naturam, Graculis admodum genuinam. Nam, ut Plinius scribit, Huic soli avi furacitas auri argentique præcipuè mira: quippe quam *Monedulam* quoque inde dictam Grammatici interpretantur, quasi *Monetulam*, quòd surripiat monetas. Agathoclem verò latrociniis incubu-

Vitia.

Cur Graculus nuncupatus.

isse ante tyrannidem historia testis est. Ideoque concedentem Syracusas diu sine fide fuisse : quoniam nec in fortunis, quod amitteret; nec in verecundia, quod inquinaret, habere videbatur. *Cœl. Rhodigin. Lection. Antiquar. libro 24. cap. 4.* Tritestis

cur Tritestis.

verò appellatus fuit, allusione facta ad illam ex Accipitrum genere avem, quam ob genituræ fœcunditatem & frequentem Veneris usurpationem, Græci τριόρχην, Latini *Buteonem* vocant : sive quod re ipsa tres habeat testes : (ὄρχις enim testiculus est) sive quòd duo tantæ salacitati sufficere posse non putentur. Lipsius id genus hominum libidinosorum, & vitæ spurcæ atque impuræ, uno verbo *Salaciones* appellatos fuisse contendit *libro secundo Elector. capite 17.* Synesius eosdem effœminatos, parumque viros, proverbiali specie *Cotyos Sodales* & asseclas nominatos indicat. Fuit enim Cotys apud Corinthios pro Dea culta, quæ &

Cotytto.

Cotytto, turpitudinis & præposteræ libidinis præses: in cujus tutela erant, qui ob turpem quæstum, vel ob fœdam libidinem, aliaque de caussa pudicitiam prostituebant, ut est apud Suidam.

Fertur quoque Agathocles perquam ridiculo & turpi capite fuisse. Unde cum pau-

paulatim diffluentibus capillis denudaretur; pudore ductus, myrtea corona crinem obtexisse dicitur, quæ quasi vallum erat & tegmen calvitiei. Veteres sanè pileis istis, quos vulgo dicimus, caruisse ostendi *libro primo Tit. de Fibula. fol. 352. cum seqq.* Ideoque vel nudo erant capite, vel vestis lacinia aut cucullo caput operiebantur. Quod si qui in magno æstu fœnum secabant, adversùs Solis ardorem caput torto fœno tegebãt. Quo respexit Propertius Vertumnum ita loquentem introducens, *libro* 4. *Eleg.* 2. *Fœnisecæ.*

Da falcem, & torto frontem mihi comprime fœno,

Jurabis nostra gramina secta manu.

Sed excepto turpi illo, de quo dixi, libidinis vitio, Agathoclem excellentibus ingenii atque animi dotibus præditum fuisse, Suidas ex eo colligit, quod anno ætatis circiter decimo octavo Syracusas, prope quas natus fuerat, confugiens à rota figulina, à fumo, à limo, non multò pòst talibus fundamentis innitens, omnem Siciliam suæ ditionis fecerit: Carthaginenses in summa discrimina adduxerit: denique in Imperio senex vitam exegerit, appellatione Regia, quo tamen loco inprimis notatu dignũ est, quod Machiavellus pro comperto asserit, aut nũ- *Agathoclis virtus.*

quam, aut certè rarissimè solere homines ex humili fortuna ad altum conscendere fastigium absque vi aut fraude, & quidem hac magis, quàm illa, *libro secundo Disputat. de Republ. cap. 13.*

Porsena. Legimus præterea, ipsum etiam Porsenam Hetruriæ regem fictilibus fuisse usum. Docet id disertè Martialis hoc disticho:

Aretina nimis ne spernas vasa, monemus:
Lautus erat Thuscis Porsena fictilibus.

Vasa Aretina. Nec tamen ex Samia tantùm terra, sed & Aretina, singulari cum laude, fictilia conficiebantur. Hinc Plinius: Retinet hanc nobilitatem Aretium in Italia: & Samia etiamnum in esculentis laudantur. *lib. 35. cap. 12.* Nec dubium est, quin figlinæ artis gnari inprimis fuerint *Osci* Campaniæ populi. *Campana supellex.* Hinc Campana supellex pro fictili *lib. 1. Satyr. 6.*

Vilis cum patera guttus, Campana supellex.

Quo pertinet illud Propertii *lib. 4. Eleg. 2.*

At tibi, Mamuri, formæ cælator ahenæ,
Tellus artifices ne terat Osca manus.

Fecerat Mamurius Vertumni signum aheneum. Gratus igitur Vertumnus optat, ne unquam Mamurius fictilia signa faciat; sed semper nobiles ex ære statuas & formas ducat: ne figlinæ luteæ vilitate tant' artifex dedecoretur. *Turneb. lib. 23. Adversar. cap.* 6. Verùtamen inter omnia vasa fictilia primas tenuêre Samia. Ex quo genere etiam haud dubiè fuit *Fidelia*. Nonius certè eam definit vas Samium ad plurimos usus; de qua Persius: Samia vasa.

Nec tamen invideas, quòd multa Fidelia putet
In locuplete penu.

Ejus & Plautus meminit, Aulularia: Sed si repererero, ô Fides! mulsi congialem plenam faciam tibi fideliam. quo in loco Plautus eodem modo *Congialem* dixit *fideliam*, quo Plinius *cadum congiarium*, ac si Congium in Cadum diceret formatum; ut Budæus explicat *libro quinto de Asse & ejus partib.* E Samo igitur vasa illa Samia, ex Samia scilicet terrâ effecta, quorum tanta es-

se cœpit nobilitas, ut pluris etiam constiterint, quàm Murrhina. *Plin. lib. 35. cap. 12. circa fin.* de quibus dictum à nobis est *lib. 1. Tit. de Murrhino, fol. 34. & seqq.*

Samos insula. Samon autem Insulam Junoni sacram fuisse, nemo nescit. Eandemque olim & Partheniam nuncupatam, post Aristotelē Plinius scribit *lib. 5. cap. 31.* fortè, quod ibi παρθένος, id est, virgo Juno adoleverit, ibi educata sit, ibi etiā Jovi nupserit, ut Lactantius prodidit. Unde & fanum Junonis nobilissimū, & antiquitus famigeratū fuit Sami; ubi donarium Deæ perquàm opulentum visebatur, & simulachrum ipsius in habitu nubentis figuratum; & sacra ejus anniversaria Nuptiarū ritu ibi celebrabantur. Sami præterea feracissimam fertilitatem laudantes prisci, non dubitant illud ei proverbium accommodare, quòd etiam ferat *Gallina lac*, ibiq; reperire possis Lactis gallinacei haustū. quod Plinius decenter usurpat *in præfatione* Naturalis historiæ, ad Vespasianum. ut & Julius Cæsar Scaliger *Exercitatione 144.* adversus Cardanū. Sed & auctor est idē Plinius, Samiâ testâ Matris Deûm sacerdotes, qui

Samia testa. Galli vocantur, virilitatem amputasse, nec aliter citra perniciē, si M. Cœlio credamus: qui linguam sic amputandam objecit gravi probro,

probro, tanquam & ipse jam tunc eidem Vitellio malediceret. *l.35. c.12. in fi.* Hinc Samium Nonio usurpatur & testeum & acutum. Unde & *Samiare* (ait) dicimus acuere, quòd in Samo hoc gen' artis polleat. Et Samiata ferramenta, idem Nonius interpretatur acuta & mucronata: fortè, quia Samiâ cretâ polita & nitida, detersaq; acuerentur. Unde & *Samiarii* dicti, qui Samiâ illâ cretâ arma & spicula prætorianorum & satellitum Imperatoris ad nitorem fricabant tergebantq;, atq; exasperabant gladiorum, & jaculorum aciē & cuspides. *Turneb. l.27. Adversar. cap.21.* Hinc etiam Samii Lucumonis acumen apud Ausonium, dum *epist.4.* ad Theonem ita scribit: *pro acuta.* *Lucumo Samius*

Scillito decies si cor purgeris aceto,
Anticipesq; tuum Samii Lucumonis acumen.

Ita enim, non obstante varia & fluctuante Hadriani Turnebi interpretatione *libro 2. Adversar. cap. 23. & libro sexto. cap. 17.* versus illos nobis restituit Scaliger. ut sit sensus: Non poteris, ô Theo, ænigmatum meorum nodos solvere, etiamsi cor purges scillito aceto, quod antidoti vice sæpè anticipare soles: neque etiam si te eo præmuniveris, quod est tibi acumen ad versus faciendos; qui es Lucumo, & insanis. *lib.2. Ausonia. lect. c.12.*

a

Acetum, pro prudentia. Nam & acetum pro acumine & prudentia poni, ex illo Plauti constat in Bachidibus:

> *Nunc experiar, sitne aceto tibi cor acre in pectore.*

Et in Pseudolo:

> *Ecquid habet is homo aceti in pectore?*
> *CH. atq; acidiss.mi.*

quo sensu per aurem Stoici acri aceto lotam Persius intelligit eum, qui artis dialecticæ disciplina acri, & acuta instructus non fallatur captiosis ratiocinationibus; quemadmodum Varro *acrem disputatorem* acris aceti cupas habere eleganter dicit, quum alterã vitam deformasse Carneadem virtutis è cupis acris aceti, scribit. *Lucumo.* Lucumones verò, vt ex Festo novimus, homines quidam erant, ob insaniam dicti, quod loca, ad quæ venissent, infesta facerent. Quo verbo & Sidonius utitur: Temperat Lucumonẽ nostrum Tanaquil sua. ut inde conjecturâ fiat probabile, ijs temporibus in ore vulgi illud vocabulum fuisse, in homines insanos & intractabiles. *Stolo.* Unde eundem Theonem Ausonius etiam Stolonem appellat:

Sed

Sed iam non potes, ô Stolo, doceri.

ubi Stolonem, pro ſtolido poni Turnebus rectè annotavit *libro ſecundo cap.* 23 quem Terentius elephanti corio circumtectum, non ſuo, dixerit in Heautont. *act.* 3. *ſce.* 1. Nam cum elephanti corium duriſſimum ſit & craſſiſſimum; proinde fit, ut elephanti minus ſentiant. Id genus homines Feſtus à petrarum aſperitate & duritia *Petrones* & *Rupices* appellat. quo poſteriori verbo etiam Tertullianus frequenter utitur, ſingulariter verò *in libro de Anima*: Quid autem facient (inquit) tot ac tantæ animæ Rupicũ & barbarorum, quibus alimenta ſapientiæ deſunt, tamen indocta prudentia pollent, & ſine Academiis, & porticibus Atticis, & carceribus Socratis; denique jejunantes à Philoſophia nihilominus vivunt? quo in loco *Rupices* Beat Rhenanus interpretatur homines indoctos, & amuſos; fortè quòd Rupium incolæ Naturæ ſoleant eſſe aſperioris, & ingenii inhumanioris. Inde eſt, ut quorũ immanem crudelitatem exſecramur, eos è rupibus natos eſſe dicamus. *Virgil.* Petrones. Rupices.

Nunc ſcio quid ſit Amor: duris in cotibus illum

Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,

Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt.

Et apud eundem Dido Æneā ita alloquitur:

———duris genuit te cautibus horrens Caucasus.

Lapis, homo insensatus.

Nec verò infrequens est, ut per *lapidem* intelligamus hominem sensus expertem. Unde illud apud Terentium: *Quid stas lapis?* Et apud Plautum in Milite: nullum hoc est stolidius saxum. Hinc Aristippus rogatus, qui melior evasurus esset filius? Ut nihil aliud (inquit) certè vel in theatro non sedebit lapis super lapidem: innuens nimirum, Imperitum à lapide nihil ferè distare. Sic Plautus lapidem verberare, usurpat pro castigare incastigabilem, aut docere indocilē. Et Amaryllis apud Theocritum à Pastore *Tota lapis* dicitur, quod nullis amiculi, ut idem ait, precibus moveatur. Quò pertinet illud Euangelicum: Potest Deus *è lapidibus istis* suscitare filios Abrahamo. Id enim de stupidis peneque brutis hominibus, qui nihil adhuc divinum sapiunt, proptereaque tanquā lapides sine sensu sunt, interpretatur Johan. Pierius *libro 49. Hieroglyph. Tit. de Lapide.* Nam qui lapides adorabant, lapidibus similes, ut in Psalmo est, euadebant. Unde

&

& illud: *Auferam cor lapideum de carne vestra*, Origenes & Eucharius de stupiditate & insipientia interpretantur. Eodemque sensu saxei appellantur Episcopi rudes, & rerum omnium imperiti, in festivo illo carmine, quod saxeæ Pasquilli statuæ Romæ affixum se deprehendisse testatur Alciatus *lib. 2. Dispunct. cap. 22.* Id quoniam & argutum & venustum est, hîc adscribo: *Saxei Episcopi.*

Tandem, Maxime Pontifex, galerum
Pasquillo tribuas tuo roganti.
Si sensu sine sum, rude atq; marmor:
Complures quoq; Episcopos creari
Ipso me magè saxeos videmus.

De horum crassa & asinina ignorantia atque stupiditate nihil hic attinet dicere; quandoquidem clarissimorum auctorum monumentis, præsertim verò doctissimis Beroaldi *ad lib. 9. Apulei.* commentariis ea satis innotuerit. De aviditate verò illorum, & beneficiorum venatione sive aucupio videri poterit Annæus Robertus Aurelius *libro primo Rerum Judicatarum cap. 7.* *horum inscitia.* *aucupium.*

Etsi enim pontificio jure sub gravi pœna interdictũ legimus, ne quis ad Sacerdotia, sacros ordines, aut dignitates Ecclesiasticas invitus promoveatur. *can. ubi ista. & can.*

he-

honorat.dist.74. rectè nimirum sentiente Hieronymo, Clericatum non honorem esse, sed onus: *in epistola ad Heliodor.* Perpaucos tamen ætas hæc nostra producit, qui cum Hieronymo id expendant. quinimò ne corvos quidem aut cæteras aves, quæ laceratione corporum aluntur, tam rapido volatu ad cadavera per aërem ferri videm', quàm ægrotante Clerico, beneficii opimi possessore, Corvos beneficiarios cernimus ad extorquendam à languente Resignationem, & spolia adhuc spiranti detrahenda; aut desperata Resignatione ad aulam, curiámve Romanam incredibili celeritate advolare. Sed omissa querela ista, institutum nostrũ prosequamur.

Acetum Scillitum. De aceti igitur *Scilliti*, cujus Ausonius modò meminit, confectione videatur Columella *libro 12. cap. 34.* decem bambatas, sive bammatas in mustum mitti jubens: quo nomine intelliguntur *Scillæ*, quæ aliquo intinctu conditæ sunt, ut idem Turnebus interpretatur *libro 17. Adversar. c. 14.* non admodum dissentiente Carolo Stephano in Prædio suo Rustico, *sub Tit. Vinetum. §. Vini vitia.* Haud dubiè verò Ausonius per Acetum Scillitum (Carolus Stephanus Scyllinum; vulgus Scylliticum vocat) intelligit acerrimum

mum & acidissimum: quale est id, quod Sammonicus *durum* vocat.

Furfuribusq; novis durum miscebis acetũ:

& accidum Bacchum:

Aut acido Baccho miscebis farra lupini:

ubi per *farra* intelligit *farinam*. ut proinde & farraceum & farreum sit *farinaceum*. Unde idem de Porrigine:

Desinet interea glomerari farrea nubes.

Cum enim caput pectitur, velut farinæ quædam nubes è capite cadit. *Turneb. lib. 17. cap. 18.* Est quippe *Porrigo*, morbi quoddam genus, à porrigendo, id est, extendendo sic dictũ. Crescendo enim porrigitur: &, ut Celsus scribit, in capillo, barba & supercilio nascitur, ubi acutæ (quidam *à cute* legunt) quædam quasi squamulæ surgunt. Lucilius eo morbo conflictatum vocat **Porrigo.**

Tristem, & corruptum scabie, & porriginis plenum.

Aceto porrò acuto sive acido *vapidum* aut stupidum & languens opponitur, quod Persius appellat moriens:

Pannosam fecem morientis sorbet aceti.

M ubi

ubi per fecem pannosam, intelligit flocces; quòd in fece insunt flocci quidam & panni.
Flos. *Flox.* *Vinum.* Tria autem in vino: *Flos*, *Flox*, & quod propriè *Vinum* dicitur. Cæcilius: Ego neque florem, neque floces volo: mihi vinum volo. Et de *Floce* quidem hactenus. *Flos* autem, vini est odor & fragrantia. Plautus Curculione: Flos veteris vini naribus objectus est meis. Et paulo post:

Nam omnium unguentum odor præ tuo nautea est
Tu mihi stacte, tu cinnamonum, tu rosa,
Tu crocum & casia es, tu bdelium. Nam ubi
Tu profusus, ibi ego me pervelim sepultam.
Sed quum adhuc naso odos obsequutus est meo,
Da vicissim meo gutturi gaudium.

Sed & vini suavitatem per *florem* intelligi, idem Plautus innuit in Cistellaria, ita Lenam introducens loquentem:

Quiaq; adeò me complevi flore Liberi,
Magis libera uti lingua conlibitum est mihi.

ubi, *flore Liberi*, idem valet, ac *vino suavissimo*. Nam & tale est jucundissimi odoris: Quanquam etiam Flos vini interdum dicitur, quum vinum in supremo tenuem quandam

dam habet spinam. Plinius *libro* 14. *cap.* 21. Flos vini candidus probatur:rubens, triste signum est, si non is vini colos sit. Iterum: Quod celeriter florere cœperit, odoremque trahere, non fore ait diutinũ. De vino autem ipso satis à nobis dictũ est *lib.* 1. *Tit. De Cellis.*

Ac quoniam de Samiis nonnulla hactenus disseruimus; non dissimulandum hoc loco erit, quòd Aristophanes *in Babyloniis,* populum Samiorum *literatum* nominavit, festivissimè alludens ad stigmata frontibus ipsorum inusta: adeò ut vulgò jactatum sit, " Samiis neminem esse literatiorem: sive quòd " Sammii à tyrannis exhausti, ob paucitatem 1. Civium, jus Civitatis quinis Stateribus servis, qui fortè jam notis erant compuncti, cõcesserunt, ut auctor est Aristoteles *in Repub.* 2. *Samiorum*: sive quòd apud Samios repertæ fuerunt literæ XXIV. à Callistrato, ut Andron. *in Tripode tradit*: sive quòd Athenienses Samios captos urendo notabant *Same,* 3. quæ erat Samii navigii genus. Cœlius Rhodiginus *libro septimo Antiquar. lect. cap.* 31. Samænam nominat, quod navigium fuisse ait dicrotum, hoc est, biremem, rotundum, concavum, ac in ventris similitudinẽ formatũ, ut mare percurrere & celeriter converti posset: cujus auctor exstiterit omniũ primus Samiorũ tyrannus Polycrates; Unde etiã dici

Samii literati.

Samæna.

Samanam interpretatur Plutarchus. Athenienſibus contrà captivis Samii *noctuam*, Athenarum inſigne, frontibus inurebant, par pari rependentes, ut eſt apud Suidam.

Piſtorii ſervi literati. Eadem ratione Lucius Apulejus piſtorios ſervos, Plauti Olympionem imitat*, *literatos* appellat, quod in fronte notas literarum haberent cauterio inuſtas. Cuius ſanè ipſamet verba, quoniam elegantiſſimè exprimunt inſtrumentum piſtorium, cui etiã piſtores, hoc eſt, ſervos qui piſtrinum exercent; Ulpianus ineſſe putat in *l. cum de lanionis. 18. §. 1. ff. de Inſtru. & Inſtr. legat.* huic loco ſi apponerem non abs re fore duxi. Dii boni (inquit Apuleius *libro 9. de Aſino aureo*) quales illi homunculi vibicibus livedinis totam cutem depicti, dorſumque plagoſum ſciſſili centunculo magis inumbrati, quàm obtecti, nonnulli exiguo tegili tantummodò pubem intecti; cuncti tamen ſic tunicati, ut eſſent per pannulos manifeſti, frontes literati, & capillum ſemiraſi, & pedes annulati, cum lurore deformes, & fumoſis tenebris vaporoſæ caliginis palpebras adeſi, atque adeò malè luminati, & in modum pugilum, qui pulviſculo perſperſi dimicant, farinulento cinere ſordidè candidati. & quæ ſequuntur. Plautinus quoque ſervus ille feſti-

ſtiviſſima circumlocutione piſtrinum deſignat, cum ita ait: Num me illuc ducis, ubi lapis lapidem terit? ubi flent nequam homines, qui polentam pinſitant, apud fuſtidinas ferri crepidinas? ubi viva hominũ corpora mortui incurſant boves? Sed & Thracibus inprimis familiare, imò Nobilitatis inſigne erat, ſi ſtigmatibus eſſent notati, vel ut Cicero loquitur, notis compuncti. Is enim *libro 2. officior.* de Alexandro Phereo ſcribit, quòd cum ex epulis ad Theben uxorem veniret, Barbarum, & cum quidem compunctum notis Threiciis, diſtricto gladio, jubebat anteire. Nam, ut Romani Imperatores Prætorianis militibus & centurionibus ad cædem uti ſolebant: ſic olim Tyranni Thracibus earum rerum miniſtris & ſatellitibus utebantur. Proinde ab eodem Cicerone *ad Piſonem* ſcribitur: Conſulem veſtrum tanquam aliquem Thracem ad cædem faciendam conduceret. quod Adrian. Turnebus rectè obſervavit *libro 13. Adverſ. cap. 16.* Frontem autem notis ſive literis inuri conſueviſſe, præter ea, quæ modò diximus, ſatis probatur ex Plinio *in Panegyrico*, his verbis: Exſanguem & ferream frontem nequicquam convulnerandam præbeant punctis, & notas ſuas rideant. Hinc *In-*

Thraces notis cõpuncti.

scripti vultus, apud Plinium Secundum *libro* *13*. quales erant servorum fugitivorum, ut ex Ulpiano colligitur *in l.1.§.tamdiu.ff. de fugitiv.* Ubi fugitivi servi tamdiu custodiri jubentur, quamdiu ad Præfectum Vigilum, vel ad Præsidem deducantur; eorumq; nomina & notæ (hoc est, stigmata frontibus inusta) ad Magistratus deferantur. Hinc, *Notum fugitivorum Epigramma*, Petronius Arbiter. Et Quinctilianus *Si quis fugitivo stigma scripserit.* Quemadmodum enim Veteres non omnes indistinctè servos custodire solebant: sed eos duntaxat, qui integræ opinionis non erant, ut furaces, & ut Catullus ait, herifugæ, fugitivi, &c. qui quales sint ex Ulpiano cognoscitur *in l. quid sit 17. ff. de ædilit. edict.* Ita etiam non quoslibet passim servos; sed perditos tantùm & robustioris improbitatis, in ore notabant. qui propterea *Stigmatiæ* dicebantur, & ne manumissi quidē justa libertate fruebantur: quales in Jure erant Dedititii. *Johan. Bodin. de Republica l.1.c.5.* per quos Cajus intelligit eos, qui post admissa crimina suppliciis subditi, & publicè pro criminibus cæsi sunt: aut in quorum facie vel corpore, quæcunq; indicia aut igni aut ferro impressa sunt, ut deleri non possint. *Cajus l.1.c.1.* Sic & Ulpianus Dedititiorum nomen

Servi fugitivi compuncti.

Stigmatiæ.

Dedititii.

nomen esse ait, qui pœnæ causâ vincti sunt à domino, aut quibus vestigia scripta fuerunt. *Instit. cap.1.* quibus adde, quæ de Dedititiis scripsit Alciatus *libro primo parerg. cap.14. & 16.* & Sylvester Aldobrandinus *ad §. Libertinorum. Instit. de libertin.*

A stigmatibus istis legas *stigmaticos servos*, notis compunctos, apud Pollucem *libro 3. Onom.* quos Tertullianus *Subverbustos* appellat, *libro de Pallio*; Plautum scilicet imitatus, quum ait: Subverbusti.

Ulcerosam, compeditam, subverbustam, sordidam. ubi Subverbustam, Festus interpretatur, veribus ustam, quasi *sub-veru-ustã* dicas. Rectiùs, opinor, quàm Turnebus qui *libro 14. Adversar. cap. 1.* Subverbustam exponit, sub verberibus ustam: quemadmodum Horatius

——uti virgis, ferroq; necari

dixerat *lib. 2. Satyr. 7. & Ode 4. Epod.*

Ibericis peruste funibus latus:

ducta scilicet Metaphorâ ab igni, quòd virgarum & funium ictus Corpus urant: non secus atque stylis ulmeis circumscribi Plautus dixit in Pseudolo: *Quasi in libro cum scribuntur literæ calamo; stylis me totum ulmeis circumscribito.* Quo sensu flagella latus conscribillare dicuntur Catullo:

Ne laneum Latusculum, natesq́ mollicellas
Illusa turpiter tibi flagella conscribillent.

In cujus tamen ultimi verbi locum, pro metri ratione, vel *consigillent.*, cum Mureto; vel cum Scaligero, *concribillent*, substituerem, à cribello. Legimus tamen, fugitivos quandoque & pedum amputatione coërceri solitos; atque adeò qua parte peccassent, eadē mulctatos. *l.3. C. de serv. fugit.* sicuti falsario incisos digitorum nervos, Alexandri decreto Lampridius; Claudii, præcisas man⁹, Suetonius scribit. Idem, Galbam Numulario non ex fide versanti pecunias, manus amputasse ait, mensæque eius adfixisse. Quam pœnam abscindendæ manus etiam Exactori non ex legis præscripto apocham conficienti, Justinianus indicit, *Novella* 17. quemadmodum Constantinus Lenoni & persuasori jubet liquido plumbo meatus oris claudi. *l.1. Theodos. de raptu virgin.* quamvis id pœnæ genus etiam anteà in usu fuisse, fidem faciat Horatius, quum ita canit;

Pars peccans, punita.

——nec severus
Uncus abest, liquidumq́ plumbum.

Simili-

Similiter & in eos, qui mascula Venere utebantur: quod vitium tam infame est Augustino, ut in vitiosis hominum moribus vix habeat inter tormenta confessionem; adeoque contra naturã censetur, ut non in brutis tantum bestiis abominabile sit (si enim gallinâ absente gallus gallum ineat, vivum eum comburi Grillus dicebat apud Plutarchum) sed & Naturæ inprimis, generique humano inimicum rectè putetur: siquidem id, quantum in se est, hominum genus exstinguat, & juxta Platonem *libro octavo de legibus*, ibi seminet, ubi non possint radices agi: In eos (inquam) Justinianus pœnam planè convenientem statuit. Nam qua parte erant tã ignominiosi, hac eos privari imperabat, ut Zonaras prodidit. Quid enim? (ajebat) si sacrilegium commisissent, nonné eis manus amputassem? ut meritò à Martiali rideatur, qui uxoris suæ mœcho nares absciderat, qua tamen corporis parte nihil fuerat peccatum: *Naris abscissio.*

Quis tibi persuasit nares abscindere mœcho?
Non hac peccatum est parte, marite, tibi.
Stulte, quid egisti? nihil hic tua perdidit uxor,
Cum sit salva sui mentula Deiphobi.

 quan-

quanquam & Leo Imperator posteà tam adultero, quàm adulteræ nasum præcidi sanxit. *Novella Leon.* 32. quæ pœna jam olim & Ægyptiorum lege in mulieres solas erat constituta, ut est apud Diodorum Siculum *lib. 2. Bibliothec.* Noverant quippe sapientissimi Legum latores, immoderatam & indomitam fœminei sexus ambitionem à libidine & voluptatibus, non tam severitate pœnarum, quàm formæ turpitudine & infamia deterreri. Aliquando tamen adulterium in viris castratione & virilium abscissione punitum legimus. Unde illud Diogenis de Didymone mœcho: Ἄξιος (ἔφη) ἐκ τοῦ ὀνόματος κρέμασθαι. Nam Græca διδύμων appellatione testiculi intelliguntur. quibus cum nimio plus lascivire soleant Clerici, Alachis Longobardus adversus Regem suum Cunipertum bello conflato, juravit, si postridiè victoriam adnuisset Deus, puteū unum se Clericorum testiculis oppleturum. Cui impietati dicam, an crudelitati, quanquam voto frustratus, satisfecisse tamen dicitur, apud Cœlium Rhodiginum *libro 4. Lection. Antiquar. cap. 7.* Illud planè supplicium ridiculum est, quo olim Athenienses afficiebant pauperes in adulterio deprehensos, Eis enim (sit reverentia honestis aurib') da-

Castratio.

Alachis.

Ridiculi adulterii pœna.

depilabant nates cinere calido: deinde etiã raphanos prægrandes in podicem immittebant. quam pœnam vocabant παρατίλμὸν καὶ ῥαφανίδωσιν. Mugiles autem etiam interdum ad hanc rem adhiberi solitos, indicat Juvenalis

——— *Quosdam mœchos & mugilis intrat.*

quod Muretus ad illud Catulli Epigr. in Aurelium pathicum annotavit:

Quem attractis pedibus, patente porta,
Percurrent raphaniq; mugilesq;.

Etsi autem citra controversiam verum est, Semiviros illos, de quibus diximus, eviratione ad coëundum minus reddi idoneos: attestantibus quippe Nicephoro & Zonara, quum Macedonius Episcopus Constantinopolitanus, sub Anastasio, falsò atq; factionibus Arrianorum & Manichæorum ab adolescentulis, impuræ Veneris; & Methodius Patriarcha, sub Michaële, stupri accusati essent, Ambos, ut convincerent mendacium, tunicâ subductâ, ostendisse, virilibus se carere, & exinde à criminibus illis liberos atq; immunes fuisse pronũciatos. Disceptatum tamẽ aliquãdo in judicio legimus, Utrũ stupri vel adulterii crimen etiam in Eunuchũ cadat? Exẽplo esse potest *Bagoas*, Eunuchus. Is in adulterio deprehensus est, & membra

Eunuchus an stupri insimulari possit?

bra

bra in membris habere, ut XII. tabb. loquebantur. Accusatus, eò confugit, ut se Eunuchum diceret: itaque in eo crimen esse incredibile. Sed & si quid turpiter fecerit, nullam sanguinis commixtionem, nullumvé partum esse posse ex altero semine conceptum, ut sit & dici possit adulterium. Nec furem, nec fugitivum, nec aleatorem, nec adulterum dici ex sola animi cujusque propositione, qui subtrahendi, fugiendi, ludendi, corrumpendi solum consilium habuerunt. Hæc enim crimina adsumto actu intelligi. Atqui in Eunucho etsi animum, certè quidem actum neque esse, neque intelligi. hanc ob rem fuisse Eunuchos in delitiis, & olim Reginis observandis præpositos à Principibus. Accusator contrà: & conatum & actum in Bagoa fuisse. Nam etsi ex tali coitu mulier concipere non potuit, neque ideò partum adulterinum edere: (quanquam est apud Suidam, *Hermiam* Eunuchum, *Pythiadem* genuisse: & ex ea, ab Aristotele filiam:) non eò minus adulterium esse, quàm si adulter aut junior, aut senior, aut temulentior, aut debilior fuit, quàm ut gravidam efficeret. Non eventum considerari duntaxat, sed ipsam quoque turpitudinem; quæ eò tantò in Eunucho major est,

etiam conatum puniri

est, quòd adulterium adulterino atque ambiguo sexu, non solida innocentia, atque purâ pudicitiâ removet. Laudat Martialis Domitiani tempora: quod iis nec adulteria, nec etiam marium exsectiones essent liberæ: quum anteà utrumque pro lusu haberetur, & tantum non ipsi quoque Eunuchi mœcharentur. Sic enim gratulatur Domitiano *lib. 6.*

Lusus erat sacræ connubia fallere tedæ:
Lusus & immeritos exsecuisse viros.
Utraque tu prohibes, Cæsar; populisq; futuris
Succurris, nasci quos sine fraude jubes.
Nec spado jam, nec mœchus erit, te præside, quisquam.
At prius (ô mores!) & spado mœchus erat.

Et cur in VI. Synodo Constantinopolitana, quod de subintroductis mulieribus vetere canone continebatur, ne videlicet cum Clericis habitarent; id etiam *Eunuchis* præcipitur observari, nisi quod & in eorũ persona vituperatio aliqua nasci potest? cum tra-

tralatitium sit, spadonibus maximè delectari fœminas, quibus volupe est, Veneris illecebris titillari potius, quàm concipere, aut parere. quod idem Martialis indicat eo carmine:

Cur tantum Eunuchos habeat tua Gellia, quæris, &c.

Nec dissimulat Horatius, cum *Satyra.6.* ita canit:

Sunt quas Eunuchi imbelles, & mollia semper
Oscula delectant, & desperatio barba,
Et quòd abortivo non est opus.

Eunuchi cur tam grati.

Eunuchos enim generationi impares prorsus esse, etiam Galenus prodidit *l.15. de Usu part.* ut qui fœcundum semen non habeant, sed quod in virgæ flexibus hærens, efferri nequaquam possit. Quò fit, ut quoniam ferquenter erecta sunt mentula, at spermatis tamen emittant nihil; Reginis olim, aliisque matronis, qui sine conceptu coiri ardebant, spadones hi multum fuerint in deliciis. *Johan. Brechaus ad l. spadonum. 133. ff. de verborum signif.* Ejusmodi Mulieres, conjugali consuetudini virginitatem anteponunt quidem: cæterum liberorum desiderio punguntur nullo, nec in id dant operã, ut ex sinu ipsarum fætus effloreat, *Leo Imp. Novel.27.* contra naturale honestarum ma-

uro-

tronarum votum, quibus maxima cupiditas in hoc constituta, & quas natura ad hoc progenuisse dicitur, ut partus edant: atq; ita augeatur, & multis hominibus legitimè procreatis frequentetur Respublica. *l.3.C. de indict. vid. toll.* cum, ex Pomponii sententia, maximè necessarium sit, liberis civitatem repleri. *l.1 ff. solut. matrim.* qui potissimus matrimonii finis est: quod ut magnum sanè excellensq; donum à Deo creatore ad mortales promanavit. Non modò enim naturæ mortis ingluvici obnoxiæ opem fert, humanoq; generi perpetuitatem elargitur, id dum ab illa depascitur, non deperire sinens: verùm etiam per liberorum procreationem permagna alioqui hominum vitæ præstat. Nam quid ea, quæ ex liberis percipitur, voluptate ad oblectandos hominum animos suavius? aut verò, quid in humanæ vitæ negotiis, cùm aliis, tùm quæ in senectute nobis se offerunt, utilius? quandoquidem levari senectutis molestias liberorum ministerio videmus: ut gravis est Imp. Leonis oratio, *Novell. 26.* quibus commoditatibus cunctis miserè destituuntur, quibus hic matrimonii finis animo non est propositus. Veruntamen (inquit in proposita facti specie Lucia-

Matrimonii finis.

Liberorum procreatio.

cianus) Judicibus adulterii crimen in Eunucho persuaderi non potuit. Nam ubi vir non est, quomodo erit adulterium? Itaque Reum absolverunt: adulterii quidem, ut opinatur P. Ærodius *Rer. judicatar. lib. 8. tit. 1. cap. 21.* Sed tamen extra ordinem debuit puniri, propter voluntatem perniciosæ libidinis; licet omni effectu sceleris non potuerit potiri. Nec verò nō debet inprimis commendari laudabile *Combali* factum, quo & castitatem in Dominam, fidem in herum abundè fuit contestatus. Id ideo commemorare vel propterà minus dubitavi, quòd adulterii crimen in Eunucho incredibile esse, evidenter inde evincatur. Seleucus igitur Rex Assyriorum, Junonis placandæ caussa Stratonicem uxorem jussit in Syriam proficisci, ibique in sacrà civitate construere templum. Quapropter & pecuniæ custodem, & exercitui ducem, & comitem uxori constituit Combalum, formosissimum adolescentem. Is contrà, diu multumq; recusavit. Etenim verebatur, ne tanti favoris invidiâ, in suspicionem probri citò deduceretur. Itaque ut sibi metum istum sublevaret, audet facinus admirandum. Exsecat sese, & virilia vasculo obsignat: deinde cùm proficisceretur, Seleuco Regi diligen-

Cambali fides erga herum.

ter

ter commendat, & obtestatur, tutum integrumque ut in reditum servet. Tunc securus iter instituit. Unde ei verò prima calamitas? ex Stratonice. ardet ea amore adolescentis, postremò simulat ebrietatem, ut Combalo, si negaret, temulentia magis, quàm impudentia videretur. Obstantem enim malis conatibus verecundiam ebrietas removet. Verum tamen cùm ea sic urgeret, ut alioqui manus sibi allatura videretur: adolescens necesse habuit, rem consiliumque suum mulieri prodere. desiisse esse virum, ne ei vir esse posset. Igitur amore in amicitiam verso, deinceps quidē versatur cum eo confidentiùs atque familiariùs. Quamobrem insimulatus apud Seleucum, statim revocatur, habeturque in vinculis. postremò citatur Reus. Rex coram proceribus accusat; Eum & adulteriū commisisse, & fidem domino violasse, & impiè se gessisse erga Deam, cujus operi & cultui dum vacabat, tā spurca & flagitiosa perpetrasset. Erant, ut solet, qui congratulandi caussa, atque odio Combali affirmabant, vidisse eū rem habere cum Stratonice. Itaque, & quia præsens nihil respondebat, damnatus est. Ubi verò ad supplicium trahitur; clamare incipit (inquit Lucianus) se non impudici-

tiæ,ſed avaritiæ cauſſa crudeliter interfici: nempe quò Seleucus intercipiat vaſculum, quod ejus fidei commiſiſſet abeundo. Rex ut vitaret hanc ſuſpicionem, coram omnibus vaſculum jubet exhiberi. Tunc *Combalus*, reſignato vaſculo, & productis teſtibus: Non me debueras, inquit, ô Seleuce, accuſare, apud quem erat domi tuæ tam præciſa defenſio: Itaque Seleucus cum admiratione Reum legibus eximit: Calumniatores morte; (quia nunquam Uxor apud maritum accuſanda eſt, aut afferri debet manifeſtiſſimum crimen) Combalum, præmiis afficit. quibus utique dignum quoque dixeris *Spurinam* illum Etruſcum, excellentis pulchritudinis adoleſcentem: qui, cum mira ſpecie complurium fœminarum illuſtrium ſolicitaret oculos, ideoq; viris ac parentibus earum ſe ſuſpectum eſſe ſentiret; oris decorem vulneribus confudit, deformitatemque ſanctitatis ſuæ fidem, quàm formam irritamentum alienæ libidinis eſſe maluit. *Valer. Max. dictor. factorumq; memorab. libro quarto cap. 5.* An non verò & faciei deturpatione, & virilium exſectione digniorem multò putabimus illum Saturni ſacerdotem in Alexandria, cui nomen fuit Tyrannus? Hunc Ruffinus *lib.*

Spurinæ caſtimonia.

Tyranni ſtuprum ſacrilegum.

libro secundo Historiar. Ecclesiast. narrat, impio DEI sui commento nobilissimas quasque mulieres ad stuprum & adulterium pellexisse. Nam in Templo, dum viri supplicabant, denunciabat, DEVM poscere atque flagitare uxores: Juberent itaque vigilare in æde. Fatuos, atque religiosos paruisse. Nam & honori ducere, duxisse tam elegantes, quæ Deo quoque non displicerēt, beariq́ue se, quòd boni dimidium dividerent cum Deo. Itaque non mundiores solū, sed & donariis onustas, gratissimo lenocinio in templum perduxisse. Tyrannum, stuprorum sacerdotem, quò tutius falleret, consuevisse has solas in conspectu omnium introducere: tū claves alteri tradere. postremò, quasi longè aliò profecturus, discedere à templo. Sed concubia nocte, per occultos & subterraneos aditus, intra ipsum simulachrum Saturni concavum, atq; parieti diligenter annexum, irrepere Sacerdotē: & accensis luminibus, cum muliere precib' intenta, per simulachrum sermones amatorios serere: deinde artificio quodam exstinctis lampadibus, illudere mulieri. Lubet hîc exclamare cum P. Ærodio *lib. 8. Rerum judicatar. tit. 1. cap. 17.* Prô Jupiter, quin hunc exsecuisti magis, quàm Saturnus avū! Nec verò est, quòd fabulosa hæc putemus:

Dii mulierũ complexu potiti. cum vetus olim superstitio crediderit, Deos aliquando in terras descendere, ut mulierũ complexu potirentur: ac sæpè eo commento illustres fœminæ adulterii dedecus velaverint, quum Deus culpæ auctor esset honestior: ut verè monuit Anti-Machiavellus *libro secundo De Regno, theorem.* 5. Sic enim *Scamander virginitatis prælibator.* sub Scamandri persona, qui fluvii illius sibi cognominis Deus putabatur, Cimonem in frutice latitantem Callirhoes ibi lavantis pudicitiæ insidiatum legimus apud Æschinem *in Epistolis*. Mos enim erat patrius apud Ilienses, in terra Trojana, ut quæ virgines eo anno nupturæ essent, hæ ad Scamandrum fluvium appellerent, ibique lotæ hæc verba pronunciarent: Accipe meam virginitatẽ, ô Scamander. Tum igitur *Cimonem* caput *Cimon.* arundinibus redimitum, ut fuco facto Deus esse videretur, & ornatu eo prosilientem, respondisse dicitur, Tibi adsũ ô virgo, & accipio lubens. Atque ita puellam illustri ortam familia rapuisse, & virginitatem ipsius *Decius Mundus.* delibasse. Sic & *Decium Mundum* sub Anubis Dei specie, Paulinam Saturnini vxorem, honestissimam alioquin matronam ad cœnam & complexum appellasse, cũ Josephus Antiquitat. lib. 18. cap. 4. tùm Zonaras prodidit Annal. Tom. 1. Possent hæc levia videri,

ri, nisi ipsum etiam Jovem, quovis stupri, adulterii, incestus crimine notatum, turpissimæ istius libidinis suæ explendæ gratia, nunc Tauri, mox Cygni, modò Auri, quandoque & Satyri formam induisse, fabuletur antiquitas. Hinc illud in Jovem epigramma, quod ex Græco ita reddidit Natalis Comes *lib.2. Mytholog.c.1.* *Iovis stupra.*

Fit Taurus, Cygnus, Satyrusq; Aurumq; ob amorem
Europæ, Ledes, Antiopæ, Danaës.

De Leda tamen variatum video. Sunt, qui Jovem dicant cum Leda Tyndari Regis filia, quam deperibat, sub Oloris sive Cygni specie fuisse congressum, atque inde Helenam procreatam. Sunt qui id Nemesi in Anserem à Jove transformatæ tribuant. A qua posteriore sententia etiam stare videtur Ausonius *Epigr.55.* de Castore, Polluce & Helena: quos tergemino ovo Nemesin peperisse, Ledam fovisse putat. *Leda partus.*

Istos, tergemino nasci quos cernis ab ovo,
Patribus ambiguis, & matribus ansere natos.
Hos genuit Nemesis: sed Leda puerpera fovit.

Tyndareus pater his, & Juppiter: hic putat, hic scit.

Nemesis. Nemesin igitur Ausonius Helenæ matrem; Ledam alumnam facit, Græcos scilicet imitatus, qui talem huic rei fabulam comminiscuntur. Nemesin (inquiunt) cum deperiret Jupiter, ut à puella admitteretur, nequibat impetrare. Ad dolos ergò amatoriè conversus, jussit Venerem in Aquilam deformari: Ipse Olorem induit: moxque, ut qui Aquilam nimis metueret, raptim se proripere cœpit, ac velut compavidus latebras quærens, in puellæ devolat gremium. Quæ nescia quantus insideret miseræ Deus, illā placidè ac gestiens excepit; sed vi numinis èvestigio in soporem vertitur. Eam tum nimis opportunè cōprimit Jupiter, in Anserem deformatam. Actis denique mensibus parit illa ovum, quod auferens Mercurius Spartam detulit, ac sedenti Ledæ in gremium projicit: ex quo nata fertur Helena: quam Leda, ut filiam habuerit, alueritque materno confovens adfectu. Sed hanc controversiam omnem dirimit Lactantius, Ledam illam Helenæ matrem, post obitum Nemesin fuisse transnominatam docens. Solent (inquit *divinar. Insti-*

Mortuorum nomina immutata.

stit libro primo, cap. 21.) mortuis consecratis nomina immutari. Credo, ne quis putet eos homines fuisse. Nam & Romulus post mortem *Quirinus* dictus est, & Leda *Nemesis*, & Circe *Marica*; & Ino, postquam se præcipitavit, *Leucothea*, mater q; *Matuta*: & Melicertes filius ejus *Palæmō*, atq; *Portunus*. E quibus verbis patet, Ledam mortalitate exsutã, Nemesis appellationem accepisse: quomodo & Ariadnen immortalitate donatam, *Liberam* fuisse dictam annotat Probus grammaticus: & Melicertem à morte *Glaucum* transnominatum scribit Nicanor Cyrenæus. Caussam verò cur ex ovo prognata dicatur Helena, reddere conatur Clearchus in Amatoriis, scribens ὠία, hoc est, ova antiquitus dictum fuisse cænaculum, locumvè editiorem tabulati in ædibus, seu contignationem. Posterior ætas ὑπερῷον, quasi superum ovum dixit. In qua ædium parte educata quum esset Helena, opinione sinistra implevit vulgus hominum, ut ex ovo prodiisse eam crediderint. Nam quod, referente Cœlio Rhodigino *l. 27. Lect. Antiq. c. 17.* Neocles Crotoniata, ipso etiam Herodoto Heracleote approbante, scripto prodidit, Ovũ illud Helenæ parens, è Luna fuisse delapsum: quipped ova parere Selenetidas sive lunares fœminas, indeque nascentes homines quin-

Helena cur ex ovo prognata.

Mulieres ovipara.

quies decies esse nobis ampliores: Id mera pro fabula habet Hadrianus Junius *libro 1. Animadvers. cap. 15.*

Castratio prohibita.

Etsi autem Castratio, de quo pœnæ genere modò diximus, non tantum Senatus consulto, q; Neratio Prisco & Annio Vero coss. factum est, *l. 3. §. Item is qui. 1. & l. is qui. 6. ff. ad L. Cornel. de sicari.* sed & Principum edictis, ut Domitiani apud Dionem & Suetonium in Domitian. *cap. 7.* & Hadriani *in l. 4. §. idem Divus. & leg. 5. dicto tit.* in primis verò Justiniani cōstitutione *Novell. 142.* prorsus fuit interdicta: sive quòd id adversus publicam utilitatem est, quæ in suscipiendis liberis versatur: sive quia paucissimi sic affecti sanantur: Legimus tamen Eunuchos etiam præter fœminarum, quas diximus, delicias, ipsis quoque Regibus maximo fuisse in precio: quippe quos corporis sui custodes Cyrus adhibuerit, teste Xenophonte *libro 7. Pædiæ Cyri*; & sacris Principū cubiculis rectè præponi posse, non addubitârit Leo Imperator *in l. jubemus. 4. C. de præpos. sacri cubic. lib. 12.* quo officio qui fungūtur, eandem Honorio & Theodosio dignitatem habere dicuntur, quam qui eminentissimam prætorianam vel Urbanā meruerint præfecturam, aut certè militarem magi-

Castratorū precium.

gisteriam potestatem, hoc est, qui præfecti prætorio, vel Urbi, aut Magistri militum fuerint. *l. 1. C. d. tit.* ut nō absque ratione dixisse videatur Ulpianus, castratione preciosiores fieri pueros. *l. si servus. 27. §. & si puerum. 28. ff. ad L. Aquil.* quos itidem libidinis & promercii caussa castrari Martianus dixerat *in l. 3. §. Item is. ff. ad l. Corn. de sicar.* Quanquam negari non potest, priscis Romanor. moribus eos semper fuisse invisos: quos gravi dicterio *Tertium genus hominum* nominavit Alexander Severus, apud Lampridium; cum neque viri, neque mulieres esse credantur. *Fr. Duarenus ad rubr. C. qui testam. fac. poss. vers. Superius diximus quosdam prohiberi, &c.* ut meritò commendari debeat Mamerci Æmilii Lepidi Consulis decretum, Genucio Eunucho bonorū possessionem secundum tabulas denegantis. Nam, ut auctor est Val. Maximus *libro 7. cap. 7.* Genucius quidam, Matris Magnæ Gallus, à Cn. Oreste prætore Urbis impetraverat, ut restitui se in bona Næviani juberet, quorum possessionem secundum tabulas testamenti ab ipso acceperat. Appellatus Mamercus à Surdino, cujus libertus Genucium hæredem fecerat, prætoriam jurisdictionem abrogavit: quòd diceret, Genucium amputatis sui ipsius

Odium eorundem.

us ſponte genitalibus corporis partibus, neque virorum, neque mulierum numero haberi debere. Conveniens (ait Valerius) Mamerco, conveniens principi Senatus decretum: quo provisum eſt, ne obſcœna Genucii præſentia, inquinataque voce, tribunalia magiſtratuum ſub ſpecie petiti juris *Caſtrati morboſi.* polluerentur. Rectè, *Inquinata voce*: quandoquidem morboſi dicuntur Paulo, quibus tam neceſſaria pars corporis penitus abeſt, *l. ſin autem. 7. ff. de ædilit. edict.* hoc eſt, qui virilitatem amiſerunt, ut apud Ulpianum Divus Hadrianus loquitur, *d. l. 4. §. 2. ff. ad l. Corn. de Sicar.* Atq; hanc partis iſtius neceſſitatẽ haud dubiè ſatis expendit fœmina illa, cujus apud Lintprandum Diaconum *libro 4.* non illepi-*Theobaldus.* da exſtat hiſtoria: Theobaldus Umbrorum Dux (ait Diaconus) adverſus Græcos, qui Beneventum tenebant, bellum gerebat. Is quoscunq; ex hoſtium exercitu captivos facere poterat, amputatis virilibus dimittebat: donec quædam mulier ante eum gemebunda, hominum Deûmq; fidẽ implorans conſtitit. Quid, inquiens, Theobalde, fœminæ egimus, ut bellum nobis indiceres? Haudquaquam nos Amazones ſumus, ſed Minervæ operibus deditæ: armorum uſum tenemus nullum. Quid ergo virorum no-

ſtro-

ſtrorum teſtes amputas, nosque noſtris voluptatibus privas? Sunt illis oculi, ſunt nares, ſunt manus: quid ad ea, quæ noſtro uſui Natura conceſſit, belli jura producis? Quo ſermone delectatus Theobaldus, ei pœnæ modum impoſuit. Malebat ſcilicet pudiciſſima fœmina, quavis alia, quàm tam nobili corporis parte Maritum deſtitui: qua una diſcordantes Conjugum animos, ſi quod fortè inter eos intercederet fribuſculum, ut Ulpianus loquitur *in l. cum hic ſtatus.32.§.quod ſi.12.de Donat.int.vir. & uxor.* (per quod leve aliquod jurgium intelligo cum Papiniano *in l.quod ſi.31.de jure dot. & l. ſi liberis.27.de pact.dotal.*) noverat in gratiam & concordiam redigi poſſe; & rectiùs opinor, quàm ſi vel ipſum *Deæ Viriplacæ* ſacellum ipſis foret ingrediundum. Nam, ut ex P. Victore Valerius Maximus *libro 2. c.1.* memoriæ prodidit, quoties inter virum & uxorem aliquid jurgii interceſſerat, in ſacellum Deæ Viriplacæ, quod eſt in Palatio, veniebant: & ibi invicē loquuti, quæ voluerant, contentione animorū depoſita cōcordes revertebantur. Dea nomē hoc à placādis viris fertur aſſequuta: venerāda quidē, & neſcio an præcipuis, ſed exquiſitis ſacrificiis colēda: utpote quotidianæ ac domeſticæ pacis cuſtos, in pari jugo charitatis ipſa appellatiōe vi-

Mulierum peculium.

Fribuſculum

Dea viriplaca.

virorum majeſtati debitum ac fœminis reddens honorem. De illa porrò diſcordantium conjugum conciliatione aliquando hoc luſi Epigrammate:

Hiſpano nuptura viro Romana puella,
Audiit ut mutili flaccida membra proci.
Membra, quibus ſtabilem figit Laſcivia ſedem.
E quibus arcitenens ſpicula vibrat Amor:
Non mihi (dicebat) fuerint Connubia tanti,
Ut cupiam mutilo nubere ſtulta viro.
Namq; maritales forſan diſcordia tædas
Si turbet, quanam parte redibit amor?
Scilicet eſt Medium, quo conciliantur Amantes
Mentula: quâ demtâ, gratia nulla valet.

Sed quò prolabor? Da veniam, Lector, ſi quandoque digrediar & excurram longius. Hac enim rerum varietate tibi legendi tædium ſublevare geſtio, ut mihi ſcribendi laborem non leviter mitigari hoc modo ſentio. Ut igitur ad literarum inuſtionem, de

de qua nobis sermo erat, redeamus tandem: silentio neutiquam prætereundum censeo, etiam Calumniatorum & Delatorum frontes olim ejusmodi punctis & stigmatibus fuisse insignitas. quod Cicero disertè innuit *pro Roscio Amerino*, cum ita scribit: Crura quidem vobis nemo suffringet: sed si ego hos benè novi, literam illam, cui vos usque eò inimici estis, ut etiam omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, ut postea neminem alium, nisi fortunas vestras accusare possitis. Quibus verbis illudens Cicero, *literarum ignaros* appellat eos, qui accusationes factitabant, & odio literæ illius, qua notantur frontes de Calumnia damnatorum, reliquas omnes eis literas invisas jocatur. Nota enim illa alicujus literæ insigne habebat, in delatore fortassis D; in Calumniatore C. ut Turnebus conjicit *libro octavo Adversar. cap.* 22. vel ut Cujacius docuit, Calumniatores litera K. notabantur. *Cujac. in l. is cui lege. ff. qui testam. fac. poss. & ad Tit. C. de Calumniator.* quanquam illum Ciceronis locum Asconius *in* 3. *Verrina*, de Condemnationis litera accipiendum putat. Eam verò Græcorum Theta fuisse, constat ex illo Persii:

Calumniatores, Delatores notati.

Theta, litera condemnatoria.

Et

Et potis est vitio nigrum præfigere Theta.
Hinc Ausonius mortem Euno pædagogo imprecans, ita canit:

Tuum nomen Theta sectilis signet.

Et Martialis Theta id mortiferum appellat signum:

Nosti mortiferum Quæstoris, Castrice, signum:
Est operæ precium discere Theta novum.

ubi per Theta novum, intelligit Poëta novum mortis signum, quo Domitiani Quæstorem quendam notat, qui loco Thetæ illius alioquin usitatissimi signi, alia quadã novitate percussori indicabat, quoties aliquem vellet interfici, nasum videlicet emungendo. Unde addit:

Exprimeret quoties rorantem frigore nasum,
Lethalem juguli jusserat esse notam.

pollex conversus. Cæterum in gladiatoriis muneribus Condemnationis signum erat conversus pollex. Nam qui eum, qui adversario succubuerat, occidi jugularique volebat, pollicem vertebat. *Juvenal. Satyr. 3.*

Munera nunc edunt, & verso pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter.

&

& Prudentius *lib. 2. contra Symmachum*, de Vestalibus quæ gladiatores Romæ in eminenti podio spectabant; quod decus & honos pro perpetua eis virginitate tribuebatur, ita canit:

—— consurgit ad ictus,

Et quoties victor ferrum jugulo inserit, illa
Delicias ait esse suas, pectusq; jacentis
Virgo modesta jubet converso pollice rumpi:
Ne lateat pars ulla animæ vitalibus imis,
Altius impresso dum palpitat ense Secutor.

quanquam negari non potest, Athletarum & gladiatorum spectaculis quandoq; adhibitas, quandoque etiam ab iis coërcitas fuisse Vestales: ut rectè annotatum est à Johan. Bernartio *ad lib.* 1. Thebaid. Statii. Quod si qui inverso pollice damnabantur, ij infestis Spectatoribus pugnare dicebantur Suetonio *in vita Julii Cæsaris. cap. 26.* Gladiatores notos, sicubi infestis Spectatoribus dimicarent, vi rapiendos servandosque mandabat. Quo pertinet illud Poëtæ veteris, damnatorium illum pollicem infestum appellantis:

Vestales an spectaculis adhibitæ.

Pollex infestus.

Sperat & in sæva victus gladiator arena,
Sit licet infesto pollice turba minax.

Econtrà

Econtrà pollices solebant premi , cum ex Gladiatoribus alicui favebatur. Unde Plinius *libro 28. cap. 2.* Pollices, inquit, cum faveamus , premere etiam proverbio jubemur. Quò haud dubiè spectat illud Horatii *lib. 1. Epist. 18.*

Pollex pressus.

> *Fautor utroq; tuum laudabit pollice ludum.*

Siquidem Gladiatores salutem & favorem spectatorum è compressu pollicis prospiciebant: sicuti ex ejusdem conversione odium atque interitum. Jam si pollicum alter satis erat ad favorem indicandum : uterque in eum gestum adhibitus quàm maximè se favere profitebitur. Johan. *Pierius libro 36. Hieroglyph. Turnebus libro 11. Adversar. cap. 6.* & Justus Lipsius *libro secundo Saturnal. sermon. cap. 22.* quanquam in illo Horatii, verba ista, *Utroque pollice,* Porphyrioni Synecdochicῶs posita videntur, pro utraque manu; cujus utriusque complosione sive adplausu, favorem significari pervulgatum est.

Sed digni erant Calumniatores & Delatores illi(ad horum notas enim nunc revertor)ut quò à bonis omnibus agnosci possent , impudenti & sceleratæ ipsorum fronti hodiè etiamnum Stigmata inurerentur,

tur. Sic enim & Linguarum istarum virulentiam atque improbitatem cohiberi posse, & Nebulonum ejusmodi numerum rariorem fore putarem. Vercor tamen, ne optare hoc proclivius sit, quàm sperare: in tanta præsertim ubivis loci Delatorum frequentia: quos veteri Gallorum lingua *Mormosetos* dictos putat Anti-Machiavellus, *de Regno aut Princip. rectè administr. libro primo, theor.* 2. à murmurando fortassis, quasi Susurrones: quòd fortuitos aliorum sermones, & plerumque tacendos, in aurem Principis leni murmure insusurrent. Suidas certè ob id *Regis aures* appellatos fuisse scribit Delatores, quòd per hos omnia Rex audiret, quæ ab unoquoq; agerentur: Sicuti & Satrapes *Regis oculos* nuncupatos idem asserit, quòd per eos Rex singula spectaret. quem morem, licet in Principum aulis frequentissimũ reprehendens Ammian' Marcellinus Constantinum Imperatorem graviter taxat: apud cujus aures nimium patulas virulentæ linguæ existimationem viri fortis invidia gravi pulsarent.

Mormoseti.

Delatores.

Etsi autem olim lege Papia Delatoribus certa constituta erant præmia, & quidem dimidia illatæ multæ pars. Nero tamen princeps, Principum cæteroquin omnium

O fere

ferè peſſimus, at hoc non malus, nimio illo precio illectam volens comprimere Delatorum licentiam, quibus, ut cum Plauto dicam in Pœnulo:

horum præmia.

> *Iſthinc eſt theſaurus ſtultis in lingua ſitus,*
> *Ut quæſtui habeant malè loqui melioribus.*

quartam duntaxat partem eis ex proſcriptorum ſive damnatorum bonis præmii loco conferri permiſit. Unde & *Quadruplatores* dicti Criminum publicorum Delatores: qui pro Delationis præmio quartam partem in bonis damnatorum conſequebantur. *Johan. Coras. libro 2. Miſcellan. cap. 24.* Nam omnia Delatoribus præmia eripere proptereà non conſultum putat Bodinus *libro quinto de Repub. cap. 3.* quòd his ſublatis, vix ſit, ut ulla peccatorum ultio ſequatur. Quemadmodum igitur venator canibus viliſſima quæque ferarum membra objicere ſolet, ut talibus illecebris deinceps ad prædam alacres efficiantur: Ita Legislatorem, domeſticos leones ac lupos accuratè venari, & canibus Civitatis (quid enim vetat Delatores hoc nomine notare? cum ipſum etiam Oratorum genus Demoſthenes ita appellaverit: quemadmodũ impios & avaros procuratores Bartolus canes curarum,

Canes Civitatis.

arum, excoriatores pauperum, & devoratores civium *in l. omnes populi. q. 5. ff. de Just. & jure*; Cicero canes lambentes tribunalia senatus dixit, teste Antonio Usillo *in §. Tripli. Inst. de actio. n. 35.*) præmia quædam proponere necesse est. *Plutarchus in Lucullo.* Cùm enim præpotenti Deo nihil gratius, aut Reipublicæ utilius sit, quàm ab improbis pœnas exigere: modis omnibus enitendum est, ut eò perveniri possit. Loquitur autem haud dubiè Bodinus de justa accusandi ratione: quæ ut Reipublicæ salutaris est; ita perniciosæ contrà sunt Calumniandi occasiones. quod cum aliis, tum verò ex Livio Manlii Capitolini Furium Camillum calumniantis exemplo evidenter probat Nicolaus Machiavellus *libro primo de Repub. cap. 8.* ita adversus Calumniatores procedendum docens, ut illos cogamus ex calumniatoribus Accusatores fieri: & siquidem publicè probare queant, id verum esse, quod clanculum impingebant; vel præmio aliquo, vel certè nullo damno afficere: si probare nequeant; sicuti Manlium punire. Quæ doctrina non tantùm juri divino, *Deuteron. 19. versu 16. cum seqq.* sed & civilibus constitutionibus conformis est: quibus sancitũ legimus, non

Inscriptio accusatoris.

priùs insimulanti, hoc est, Accusatori accõmodandum esse adsensum, quàm solenni lege se vinxerit, & in pœnam reciproci (hoc est, talionis) stylo trepidante recaverit. *l. 2. C. de exhib. & transmitt. reis.* quod alibi clarius exprimitur, cum quisquis ille est, qui crimen intendit, in judicium venire jubetur, nomen rei indicare, vinculum subscriptionis arripere.; sciturus, non impunitam fore licentiam mentiendi, cum Calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii. *l. ult. C. de accusat. & inscript.* Quod verò ad Delatorum præmia attinet: tantum abest, ut illorum partem eos ex proscriptorum bonis ferre voluerit Titus Vespasianus, ut etiam eos flagellis ac fustibus cæsos, novissimè traductos per arenam Amphitheatri partim subjici in servos venireque imperârit, partim avehi in asperrimas insulas. *Sueton. in Vespas. cap. 8.* Quin & Domitianus fiscales calumnias magna Calumniantium pœna repressit: ferebaturque (ait idem Suetonius *in Domitia. cap. 9.*) vox ejus: Princeps qui delatores nõ castigat, irritat. Quod si Plinio credimus, Trajanus de Delatoribus, hominum genere pestilentissimo & insidiosissimo judicia exercuit, exemplo latronum & grassatorum: quippe quos à

Delatorum detestatio.

bono

bono principe tollendos, non tantùm coërcendos putabat. Plinius Secundus *in Panegyr. ad Trajan.* quem laudat B. Brissonius *libro tertio Selectar. Antiquitat. cap.* 17. cui adde, quod scriptũ reliquit Vincentius Castellanus *libro secundo de Officio Regis, cap.* 40. Nam, quæso, quid scelestius Sycophanta? quid infestius Valerio Largo? cui propterea Proculius, casu obviam factus, os naresque manu compressit sua: significans iis qui cum eo erant, Largo præsente ne quidem tutò licere respirare. *Petr. Ærod. lib.* 9. *Rerum Judicat. Tit.* 8. *cap.* 14. Habeat alia omnia pro imperio Princeps: sit saltem lingua soluta legibus. Eâ liberâ, dicebat Augustus, homines oblivisci servitutis. Quid enim contra quod Corn. Tacitus *in vita Agricolæ?* Sicut vetus ætas vidit, quid ultimum in libertate esset: ita nos, quid in servitute; ademto, per Inquisitiones, loquendi audiendique commercio. Memoriam quoque ipsam cum voce perdidissimus, (inquit) si tam in nostra potestate esset oblivisci, quàm tacere. Si verba in Majestatem vocarentur, quæ fora, quæ judicia sufficerent? Sũt etiam, qui Deos verbis ferocioribus increpant: neque ob id tamen ictum fulmine audimus, dicebant Rhodii apud Livium.

Lingua libertas.

Maledicentia non curata.

Quamobrem *Mecœnas* sapienter: qui consulebat Augusto, ne convitia audiret, ne crederet, ne denique ulcisci vellet. Nam ut ait Lucianus, hæc inter Regem ac Tyrannum differentia est, quòd hic ne leve quidem maledictum pati potest: ille, spernit etiam gravissimis irasci. Meritò igitur literarum monumentis commendatur *Pyrrhi* Epirotarum Regis factum. De quo cum duo juvenes Tarentini inter cœnandũ malè loquuti essent, & neque res negari, neq; defendi posset; Ideoq; ratio reposceretur: Tũ unus ex iis, Imò (inquit) nisi lagena defecisset, occidissemus te. *Pyrrhus*, hoc dicto, eos dimitti jussit. Sic & *Antigonus*, cũ juxta Prætorium milites pravè de eo loquerentur, nequo existimarent, se audiri: Ecquid non longius abitis (inquit) tutius securiusq; obtrectaturi? Quis humanior *Philippo*? Quidam Arcadion Achivus de eo passim malè loquebatur: Fuge (inquit) Nihil hic proficies cum tua maledicentia. Ea ibi utere, ubi quis siẽ, nesciunt. Debet scilicet sufficere Principi, id esse dominatione adsequutum, ne quis ei, ut maximè velit, nocere queat: quemadmodum Tiberio ab Augusto dicebatur. Et quæ dementia est, in eum contumeliosum exsistere, & quicquam dice-

dicere aut scribere, qui verbo, imò etiam nutu potest proscribere & occidere? Quemadmodum enim, qui pugno percusserit lapidem, se, non lapidem, vulnerat: Ita, qui Principi maledicit, sibi, non principi facit injuriam. Aut enim bonus est; &, ut dicebat Titus Imp. nequit affici injuria. Aut subdurior: & magnitudine extra contumeliā est. qua de re pluribus disserit P. Ærodius, *Rer. ab omni antiquit. judicatar. lib. septimo tit.* 1. *cap.* 1. quibus addi poterunt, quæ à nobis exposita sunt *lib.* 1. *Rerum Memorabil. Tit. de Triumphis. fol.* 638. & quod scriptum reliquit Claudius Ptolomæus Epistolarum Italicar. *lib.* 6. *Epist.* 24. Incip. *Io vorrei far con voi M. Gabriello &c.* De illa porrò Delatorum improbitate, quam Græci *periergiam*, Quinctilianus supervacuam operositatem, *libro* 8. *cap.* 3. Ulpianus, proverbiali locutione, Delatoriam curiositatem appellat *in l. nec supina.* 6. *ff. de Jur. & fact. ignor.* non malè videtur usurpari posse illud Plauti de famigeratoribus loquentis in Trinumo:

Qui omnia se simulant scire, nec quicquā sciunt.
Quod quisq; in animo habet, aut habiturus est, sciunt.

Id quod in aurem Rex Reginæ dixerit,
Sciunt. quod Juno fabulat: est cum Jove,
Quæ neque futura, neque facta sunt, tamen
ij sciunt.

De quibus videatur Guilielm. Budæus *in l. plurimum. de jur. & fact. ignor.* & Johan. Coralius *libro secundo Miscel. cap. 24.* Monet tamen Cujacus *ad tit. C. de Calumniator.* pœnã illam in facie scribendi jam olim exolevisse. *arg. l. si quis. 17. C. de pœn.* cùm & in manibus & in furis pœnam damnationis una inscriptione comprehendi posse, Constantinus ibi rescripserit: quò facies, quæ ad similitudinem pulchritudinis est cœlestis figurata, minimè maculetur, *d. l. si quis.* & in confesso sit, caput sive faciem principale & potissimum hominis membrum esse, unde cujusque imago cognoscatur, *l. cum in diversis. 4. §. ff. de religios. & sump. funer.* ut meritò gravior injuria æstimari debeat, si quis in facie, quàm in alia corporis parte fuerit notatus. *l. aut facta. 16. §. qua ætate. ff. de pœn. §. atrox. Instit. de Injur.* atque ideò etiam proprietarii servus ab Usufructuario cicatricibus deformari non possit. *l. locum. 17. §. ex eo ff. de Usufruct.* quandoquidem Notæ verbo etiam Cicatrices contineantur. *Lege prima, in fi. de*

In facie scribere prohibitum.

fug-

fugitiv. In Militibus planè solenne fuisse, ut eorum brachia stigmate notarentur, Accursius notat *in l. pen. ff. Ex quibus caus. major.* Idque disertè probat *tex. in l. 3. C. de fabricens. lib. 11.* ubi Stigmata Fabricensium (de Fabricensibus autem *libro primo Tit. de Armamentariis, fol. 620.* diximus) brachiis, ad imitationem Tyronum infligi jubentur. Ait, *ad imitationem Tyronum.* Non omnes igitur milites, sed solos duntaxat tyrones notatos fuisse innuit: quales erant Juniores illi, qui publicis stipendiis militari disciplina instituebantur, & Militiæ designati ad pugnam exercebantur: pòst deinde, ubi satis videbantur instructi, in numeros referebãtur, nec anteà militiæ privilegia habebant. Docet hoc Ulpianus *in l. ex eo. 42. ff. de Testam. milit.* Ex eo tempore (inquit) quis jure militari incipit posse testari, ex quo *in numeros* relatus est: antè non. Proinde, qui nondum in numeris sunt, licet etiam lecti tyrones sint, & publicis expensis iter faciant; nondũ milites sunt. Diligẽter quippe plerique veterum Imperatorum providerunt, ut peritum, exercitatumq; militem haberẽt: cui soli, non verò etiam tyronibus, qui in numeros nondum relati essent, militaria privilegia concederent. Constat au-

Militum brachia notata.

& quidem tyronum.

tem ex adductis modò Ulpiani verbis, nondum *in numeros* dici relatos milites, cum delecti quidem sunt, nec dum tamen in suos ordines pervenerunt. Nam & per contrarium, Milites in numeris manere dixit idem Ulpianus, qui in suis consistunt ordinibus. *l. jure militari 4. ff. de testã. milit.* Joh. Corasius *lib. 5. Miscellan. cap. 22.* Illius verò consuetudinis de signandis tyronibus, etiam Vegetius meminit *libro primo cap. 8.* his verbis: Sed non statim punctis signorum scribendus est tyro dilectus. Et *lib. 2. cap. 5.* Nam victuris (ait) in cute punctis Milites scripti, & matriculis inserti jurare solẽt. Hi verò publico stipẽdio docti, discedere à militia nisi emeriti non poterant: atq; ideò notabantur, quò facilius apparerent, néve publicis usibus destinati subtraherentur; ut Viglius Zuichæmius rectè annotavit *Instit. de Militar. testam. in pr. n. 20.* & Claudius Coteræus de Jure militari, *lib. 1. cap. 23.*

In numero esse.

Carpocrates.

Singulare etiam fuit Carpocratis, hæreticorum omnium sceleratissimi institutũ: qui mala & bona omnia, non naturâ mala, neque bona; sed opinione hominum ita vocari disputabat, ut quodcunque adlibuisset, id identidem licere persuaderet: non aliter scilicet, quã Antonino Caracallæ Imperato-

Iulia Caracalla noverca.

peratori, Julia noverca dixisse memoratur. Cum enim ea, quæ pulcherrima erat, quasi per negligentiam se maxima corporis parte nudasset, dixissetq; Antoninus: Vellem, si liceret: Respōdisse fertur Julia, *si lubet, licet.* An nescis te Imperatorē esse, & Leges dare, non accipere? voce mehercule infami & impura, scorto famoso magis, quàm Augustâ digna: ut gravis est Johannis Corasii sententia *l. 2. Miscellan. c. 25.* Is igitur Carpocrates tam monstrosum persuasurus dogma, discipulos suos summa dexteræ auris particula præsignabat; rectius multò facturus, si eodē modo, sed stigmate longè graviori eorum omnium non aures tantùm, sed oculos etiam & nasum, & os, & linguā inussisset, qui deliciis hujusmodi audiendis tempus insumerent, ut rectè putavit Johan. Pierius *lib. 34. Hieroglyph.* Notum tamen est, illud in joculari libello à Seneca adagionis specie usurpatum: *Aut Regem, aut fatuum nasci oportere:* quod hanc habet sententiam, Solis libertatem suam constare solere fatuis & Regibus. Nam & fatuis quidvis licere impune loqui & facere; & Regibus inultum esse, quidquid lubet. Quod quidem proverbium verum Claudius Cæsar fecerat: quo impe-

Aut Rex, aut fatuus.

imperante nemo fuerat liber, suique juris, præter eos, quos verbum illud vetus complectebatur, *Adr. Turneb. lib. 26. Adversar. cap. 4.*

Samia vasa in sacris. Samiis quoque & fictilibus vasis (ut ad ea, unde in hoc diverticulum excessi, revertar) Veteres in sacris usos fuisse animadverto. Nam & apud Athenæum *libro sexto Dipnosoph.* ad Macedonum usque dominatus tempora id factitatum legimus: & Tertullianus in Apologetico adversus Gentes: Nam etsi à Numa (ait) concepta est curiositas superstitiosa: nondum tamen aut simulacris aut templis res divina apud Romanos constabat: frugi religio, & pauperes ritus, & nulla Capitolia certantia cœlo: sed temeraria de cespite altaria, & vasa adhuc Samia, & nidor ex eis. Quo in loco Samia appellat vasa, quæ Cicero Samias capedines, & fictiles urnas, cùm *Paradoxpr. 1.* ita scribit: Quid Numa Pompilius? minusne gratas Diis immortalibus Capedines, ac fictiles urnulas fuisse, quàm delicatas (Camerarius *filicatas* legit; Bayfius, *Deliacas*) pateras arbitramur? *Capedines.* Capedines verò à capacitate fortassis ita dicebantur; nisi à capiendo mavis, quòd essent ansatæ, atque ita facilè prehendi possent: ut & Capidula usitato

sitato veteribus vocabulo, vinarium vas ansatum legitur apud Perotum. Atque eas quidem Capedines fuisse fictiles vel ex eo liquet; quòd Athenæus vasa ejusmodi κεράμια, aut κυλικας: quos idem figulina vasa exponit, παρὰ τὸ κυλίεσθαι τῷ τροχῷ, quod rotæ circumactu fingerentur: ut rectè observavit Hadrianus Junius, Medicus & Philologus omnium liberalium artium elegantia ornatissimus, *libro secundo. Animadvers. cap.* 10.

Hadr. Junius

Meminimus alibi, Herculis poculum tantæ capacitatis fuisse, ut tam in eo navigare, quàm etiam bibere ex eo potuerit. Atque id voracitati & ingluviei ipsius convenisse diximus, quem proditum sit, Lepreo in voracitatis certamen vocato, integrum devorasse taurum. *lib. 1. Tit. de Argent. supel. fol.* 494. Idque pluries eum factitasse lego: cùm & Pindarus referat, Herculem Coroni ædes ingressum, integrum bovem, ut ne reliquum quidem os ullum relinqueret, abligurivisse: & Callimachus hymno, εἰς ἄρτεμιν fabuletur, Eundem jam in Deos relatum, nihilominus inexplebilis edacitatis mansisse, & gurgitem insignem:

Herculis ingluvies.

Manserat ingluvies, necdum placata quierat,

Quæ

Quæ quondam occurrit ſulcanti, vomere terram
Theodamanti:

ubi Interpres in commentariis Græcis annotat, Theodamantē fuiſſe Dryopum Regem. quanquam Philoſtratus & Lactantius Lindium ex oppido Rhodi eum tradunt. Sed Callimacho etiam Lucillius Tarrhæus ſubſcribere videtur, ex Archilocho & Pherecyde ſcribens, Herculem eſuriente Hyla puero, relictoque à tergo pædagogo Licha fortè obvium Theodamanti, popoſciſſe aliquantum cibi. Cujus cum repulſam tuliſſet, ira ſuccenſum, diripuiſſe è bobus alterum, eoq; mactato epulatum fuiſſe. Qua accepta injuria, Theodamantem in Urbem regreſſum, compuliſſe oppidanos ad arma adverſus Herculem. Ibi tum neceſſitate extrema circumventum Herculem, etiam uxorem Deianiram armaſſe, prælioque ſuperiorem, Theodamantem neci dediſſe, gẽtemque omnem in alias ſedes transportaſſe. Haud itaq; mirum, quòd tantæ amplitudinis Herculeum craterem Statius fuiſſe ſcribat, ut duo eum Juvenes vix portare potuerint. Unde & vaſa magna atq; capacia ab Hercule *Heraclea* fuerunt nuncupata. Herculem enim in potoribus numeratum

Herculis poculum.

meratum fuiſſe maximis Turnebus innuit *libro 8. Adverſar. cap. 10.* Steſichorus certè Poëta Lyricus, Centaurorũ & Lipitharum convivium deſcribens, Pholum ait Alcidæ ſive Herculis hoſpitem, ut à Lucano appellatur, impleviſſe Herculi craterem trium lagenarum capacem; quem prior ipſe obbibiſſet. Verba Steſichori ex Græcis Latina facta ſic habent: Hercules acceptum in manus ſcyphum plenum, trium lagenarum capacem ori admovens obbibit, quem Pholus ipſi infuderat. Erat autem *Lagena* vinarium vas, ſed fictile: in quo vinum adſervabatur, in conviviis deplendum. Quod ſi crater ille trium lagenarum capax fuit: oportuit eum ita amplum fuiſſe, ut Urnam, hoc eſt, quatuor & viginti ſextarios caperet, ex ſupputatione Hadriani Junii *libro quarto Animadverſ. cap. 5.* Atque eò reſpexiſſe videtur Juvenalis, dum inter cætera, quæ *Satyra 12.* refert, Catulum naufragii metuentem, in mare præcipitaſſe ait

——Urnæ cratera capacem,
Et dignum ſitiente Pholo.

Sed minuta hæc videri poterunt, ſi cum iis conferas, quæ de ſimili gulone Lityerſe, Midæ Regis notho Celænis in Phrygia regnãte, homine vultu effero & truculẽto, ſed bibone *Lityerſes.*

Maledicentia non curata.

Quamobrem *Mecœnas* sapienter: qui consulebat Augusto, ne convitia audiret, ne crederet, ne denique ulcisci vellet. Nam ut ait Lucianus, hæc inter Regem ac Tyrannum differentia est, quòd hic ne leve quidem maledictum pati potest: ille, spernit etiam gravissimis irasci. Meritò igitur literarum monumentis commendatur *Pyrrhi* Epirotarum Regis factum. De quo cum duo juvenes Tarentini inter cœnandũ malè loquuti essent, & neque res negari, neq; defendi posset; Ideoq; ratio reposceretur: Tũ unus ex iis, Imò (inquit) nisi lagena defecisset, occidissemus te. *Pyrrhus*, hoc dicto, eos dimitti jussit. Sic & *Antigonus*, cũ juxta Prætorium milites pravè de eo loquerentur, nequo existimarent, se audiri: Ecquid non longius abitis (inquit) tutius securiusq; obtrectaturi? Quis humanior *Philippo*? Quidam Arcadion Achivus de eo passim malè loquebatur: Fuge (inquit) Nihil hic proficies cum tua maledicentia. Ea ibi utere, ubi quis sīẽ, nesciunt. Debet scilicet sufficere Principi, id esse dominatione adsequutum, ne quis ei, ut maximè velit, nocere queat: quemadmodum Tiberio ab Augusto dicebatur. Et quæ dementia est, in eum contumeliosum exsistere, & quicquam

dice-

dicere aut ſcribere, qui verbo, imò etiam nutu poteſt proſcribere & occidere? Quemadmodum enim, qui pugno percuſſerit lapidem, ſe, non lapidem, vulnerat: Ita, qui Principi maledicit, ſibi, non principi facit injuriam. Aut enim bonus eſt; &, ut dicebat Titus Imp. nequit affici injuria. Aut ſubdurior: & magnitudine extra contumeliā eſt: qua de re pluribus diſſerit P. Ærodius, *Rer. ab omni antiquit. judicatar. lib. ſeptimo tit. 1. cap. 1.* quibus addi poterunt, quæ à nobis expoſita ſunt *lib. 1. Rerum Memorabil. Tit. de Triumphis. fol. 638.* & quod ſcriptum reliquit Claudius Ptolomæus Epiſtolarum Italicar. *lib. 6. Epiſt. 24.* Incip. *Io vorrei far con voi M. Gabriello &c.* De illa porrò Delatorum improbitate, quam Græci *periergiam*, Quinctilianus ſupervacuam operoſitatem, *libro 8. cap. 3.* Ulpianus, proverbiali locutione, Delatoriam curioſitatem appellat *in l. nec ſupina. 6. ff. de Jur. & fact. ignor.* non malè videtur uſurpari poſſe illud Plauti de famigeratoribus loquentis in Trinumo:

Qui omnia ſe ſimulant ſcire, nec quicquā ſciunt.
Quod quiſq; in animo habet, aut habiturus eſt, ſciunt.

Id quod in aurem Rex Regina dixerit ,
Sciunt. quod Juno fabulat . est cum Jove,
Quæ neque futura, neque facta sunt, tamen
iJ sciunt.

De quibus videatur Guilielm. Budæus *in l. plurimum. de jur. & fact. ignor.* & Johan. Corasius *libro secundo Miscel. cap.* 24. Monet tamen Cujacus *ad tit. C. de Calumniator.* pœnã illam in facie scribendi jam olim exolevisse. *arg. l. si quis. 17 C. de pœn.* cùm & in manibus & in suris pœnam damnationis una inscriptione comprehendi posse , Constantinus ibi rescripserit: quò facies, quæ ad similitudinem pulchritudinis est cœlestis figurata, minimè maculetur, *d. l. si quis.* & in confesso sit, caput sive faciem principale & potissimum hominis membrum esse, unde cujusque imago cognoscatur, *l. cum in diversis. 4. §. ff. de relig. & sump. funer.* ut meritò gravior injuria æstimari debeat, si quis in facie, quàm in alia corporis parte fuerit notatus. *l. aut facta. 16. §. qualitate. ff. de pœn. §. atrox. Instit. de Injur.* atque ideò etiam proprietarii servus ab Usufructuario cicatricibus deformari non possit. *l. locum. 17. §. ex eo ff. de Usufruct.* quandoquidem Notæ verbo etiam Cicatrices contineantur. *Lege prima, in fi. de fugi-*

In facie scribere prohibitum.

fugitiv. In Militibus planè ſolenne fuiſſe, ut eorum brachia ſtigmate notarentur, Accurſius notat *in l. pen. ff. Ex quibus cauſ. major.* Idque diſertè probat *tex. in l. 3. C. de fabricens. lib. 11.* ubi Stigmata Fabricenſium (de Fabricenſibus autem *libro primo Tit. de Armamentariis, fol. 620.* diximus) brachiis, ad imitationem Tyronum infligi jubentur. Ait, *ad imitationem Tyronum.* Non omnes igitur milites, ſed ſolos duntaxat tyrones notatos fuiſſe innuit: quales erant Juniores illi, qui publicis ſtipendiis militari diſciplinæ inſtituebantur, & Militiæ deſignati ad pugnam exercebantur: poſt deinde, ubi ſatis videbantur inſtructi, in numeros referebãtur, nec anteà militiæ privilegia habebant. Docet hoc Ulpianus *in l. ex eo. 42. ff. de Teſtam. milit.* Ex eo tempore (inquit) quis jure militari incipit poſſe teſtari, ex quo *in numeros* relatus eſt: antè non. Proinde, qui nondum in numeris ſunt, licet etiam lecti tyrones ſint, & publicis expenſis iter faciant; nondũ milites ſunt. Diligẽter quippe plerique veterum Imperatorum providerunt, ut peritum exercitatumq; militem haberẽt: cui ſoli, non verò etiam tyronibus, qui in numeros nondum relati eſſent, militaria privilegia concederent. Conſtat autem

Militum brachia notata.

& quidem tyronum.

In numero esse. tem ex adductis modò Ulpiani verbis, nondum *in numeros* dici relatos milites, cum delecti quidem sunt, nec dum tamen in suos ordines pervenerunt. Nam & per contrarium, Milites in numeris manere dixit idem Ulpianus, qui in suis consistunt ordinibus. *l. jure militari 4. ff. de testã. milit.* Joh. Corasius *lib. 5. Miscellan. cap. 22.* Illius verò consuetudinis de signandis tyronibus, etiam Vegetius meminit *libro primo cap. 8.* his verbis: Sed non statim punctis signorum scribendus est tyro dilectus. Et *lib. 2. cap. 5.* Nam victuris (ait) in cute punctis Milites scripti, & matriculis inserti jurare solēt. Hi verò publico stipēdio docti, discedere à militia nisi emeriti non poterant: atq; ideò notabantur, quò facilius apparerent, néve publicis usibus destinati subtraherentur; ut Viglius Zuichæmius rectè annotavit *Instit. de Militar. testam. in pr. n. 20.* & Claudius Coteræus de Jure militari, *lib. 1. cap. 23.*

Carpocrates. Singulare etiam fuit Carpocratis, hæreticorum omnium sceleratissimi institutū: qui mala & bona omnia, non naturâ mala, neque bona; sed opinione hominum ita vocari disputabat, ut quodcunque adlibuisset, id identidem licere persuaderet: non aliter scilicet, quã Antonino Caracallæ Imperato-

Iulia Caracalla noverca.

peratori, Julia noverca dixisse memoratur. Cum enim ea, quæ pulcherrima erat, quasi per negligentiam se maxima corporis parte nudasset, dixissetq; Antoninus: Vellem, si liceret: Rēspōdisse fertur Julia, *si lubet, licet.* An nescis te Imperatorē esse, & Leges dare, non accipere? voce mehercule infami & impura, scorto famoso magis, quàm Augustâ digna: ut gravis est Johannis Corasii sententia *l. 2. Miscellan. c. 25.* Is igitur Carpocrates tam monstrosum persuasurus dogma, discipulos suos summa dexteræ auris particula præsignabat; rectius multò facturus, si eodē modo, sed stigmate longè graviori eorum omnium non aures tantùm, sed oculos etiam & nasum, & os, & linguā inussisset, qui deliciis hujusmodi audiendis tempus insumerent, ut rectè putavit Johan. Pierius *lib. 34. Hieroglyph.* Notum tamen est, illud in joculari libello à Seneca adagionis specie usurpatum: *Aut Regem, aut fatuum nasci oportere.* quod hanc habet sententiam, Solis libertatem suam constare solere fatuis & Regibus. Nam & fatuis quidvis licere impune loqui & facere; & Regibus inultum esse, quidquid lubet. Quod quidem proverbium verum Claudius Cæsar fecerat: quo impe-

Aut Rex, aut fatuus.

imperante nemo fuerat liber, suique juris, præter eos, quos verbum illud vetus complectebatur, *Adr. Turneb. lib. 26. Adversar. cap. 4.*

Samia vasa in sacris. Samiis quoque & fictilibus vasis (ut ad ea, unde in hoc diverticulum excessi, revertar) Veteres in sacris usos fuisse animadverto. Nam & apud Athenæum *libro sexto Dipnosoph.* ad Macedonum usque dominatus tempora id factitatum legimus: & Tertullianus in Apologetico adversus Gentes: Nam etsi à Numa (ait) concepta est curiositas superstitiosa: nondum tamen aut simulacris aut templis res divina apud Romanos constabat: frugi religio, & pauperes ritus, & nulla Capitolia certantia cœlo: sed temeraria de cespite altaria, & vasa adhuc Samia, & nidor ex eis. Quo in loco Samia appellat vasa, quæ Cicero Samias capedines, & fictiles urnas, cùm *Paradoxor.* 1. ita scribit: Quid Numa Pompilius? minusné gratas Diis immortalibus Capedines, ac fictiles urnulas fuisse, quàm delicatas (Camerarius *filicatas* legit; Bayfius, *Deliacas*) pateras arbitramur? *Capedines.* Capedines verò à capacitate fortassis ita dicebantur; nisi à capiendo mavis, quòd essent ansatæ, atque ita facilè prehendi possent: ut & Capidula usitato

sitato veteribus vocabulo, vinarium vas ansatum legitur apud Perotum. Atque eas quidem Capedines fuisse fictiles vel ex eo liquet; quòd Athenæus vasa ejusmodi κεράμια, aut κυλικας: quos idem figulina vasa exponit, παρὰ τὸ κυλίεσθαι τῷ τροχῷ, quod rotæ circumactu fingerentur: ut rectè observavit Hadrianus Junius, Medicus & Philologus omnium liberalium artium elegantia ornatissimus, *libro secundo. Animadverʃ. cap.* 10. *Hadr. Junius*

Meminimus alibi, Herculis poculum tantæ capacitatis fuisse, ut tam in eo navigare, quàm etiam bibere ex eo potuerit. Atque id voracitati & ingluviei ipsius convenisse diximus, quem proditum sit, Lepreo in voracitatis certamen vocato, integrum devorasse taurum. *lib.1. Tit. de Argent. ʃupel. fol.* 494. Idque pluries eum factitasse lego: cum & Pindarus referat, Herculem Coroni ædes ingressum, integrum bovem, ut ne reliquum quidem os ullum relinqueret, abliguriviſſe: & Callimachus hymno, εἰς Ἄρτεμιν fabuletur, Eundem jam in Deos relatum, nihilominus inexplebilis edacitatis mansisse, & gurgitem insignem: *Herculis ingluvies.*

Manserat ingluvies, necdum placata quierat,

Qua

meratum fuisse maximis Turnebus innuit *libro 8. Adversar. cap. 10.* Stesichorus certè Poeta Lyricus, Centaurorũ & Lipitharum convivium describens, Pholum ait Alcidæ sive Herculis hospitem, ut à Lucano appellatur, implevisse Herculi craterem trium lagenarum capacem; quem prior ipse obbibisset. Verba Stesichori ex Græcis Latina facta sic habent: Hercules acceptum in manus scyphum plenum, trium lagenarum capacem ori admovens obbibit, quem Pholus ipsi infuderat. Erat autem *Lagena* vinarium vas, sed fictile: in quo vinum adservabatur, in conviviis deplendum. Quod si crater ille trium lagenarum capax fuit: oportuit eum ita amplum fuisse, ut Urnam, hoc est, quatuor & viginti sextarios caperet, ex supputatione Hadriani Junii *libro quarto Animadvers. cap. 5.* Atque eò respexisse videtur Juvenalis, dum inter cætera, quæ *Satyra 12.* refert, Catulum naufragii metuentem, in mare præcipitasse ait

——Urnæ cratera capacem,
Et dignum sitiente Pholo.

Sed minuta hæc videri poterunt, si cum iis conferas, quæ de simili gulone Lityerse, Midæ Regis notho Celænis in Phrygia regnãte, homine vultu effero & truculẽto, sed *Lityerses.*

bibone

bone glutoneque supra fidem maximo, Sositheus Tragicus memoriæ prodidit. Hunc etenim totum vini dolium uno die ebibendo vacuasse, triumque clitellariorum asinorum onus, panes devorasse scribit his versibus: qui apud Athenæum *lib.* 10. ex doctissimi Junii interpretatione ita leguntur:

At filius Midæ Celænai nothus,
Qua matre dubium est, ipsa noverit parens,
Tres quantum asellos prægravet, panes vorat
Brevi die, simulq; deterget bibens
Justum cadum, decem amphorarum dolium,
Redditq; jumentis onus portatile.

Amphora. Amphoræ duæ, ut Georgius Agricola collegit, sextarios duos & septuaginta continent. Qui igitur dolium decem amphorarum epotârit, is trecentos sexaginta sextarios in inexhaustam alvi voraginem demerserit: quemadmodum rectè concludit Hadrian. Junius *libro 4. Animadvers. cap. 3.* rei tamen hujus fidem penes Auctorem deponens. Quod si ita est: non erit profectò, ut

ut miremur amplius *bicongium* M. Tullii filiũ, aut Mediolanensem tricongiũ Novellũ Torquatum *Plin. libro 14. cap. 22.* etiamsi apud Tranquillum, potorem legerimus *Amphorarium.* Nec etiam adeò monstrificum id erit, quod de Germanis prodidit Lud. Cœlius Rhodiginus *libro 18. Lection. Antiquar. cap. 20.* quorum in bibendo capacitatem omnibus in Gallia miraculo fuisse ait, quòd singulis mensis singuli quaternos quartarios vini exsiccarint, sic ut potores novem, amphoras exinanirent binas. Miremur potius Aureliani tempora: quibus celebratum phagonem novimus, qui die uno aprum absumeret integrum, panes centum; Vervecem insuper ac porcellum: Biberet autem, infundibulo ori apposito, plus orca. Miremur etiam Bonosum minutulum Romanorum tyrannum, qui tantum bibit, quantum nemo alius. Inde scitum Aureliani dicterium: Non ut viveret, illum esse natum, sed ut biberet. Is, quod extra omnem admirationis captum est, quantumlibet bibisset, semper securus erat ac sobrius. Addo etiam; Vino nunquam non prudentior. Amplius; quantum hausisset, reddebat vesica ad æquilibrium. Nec pectus unquam, aut venter, vel pars alia ex humoris ingesti nimietate affecta est. Hunc

Cicero bicongius.

Bonosus.

ubi ad laqueum coëgisset Probus Imperator, jactatum militari joco, *Amphoram pendere*, non hominem. Erat enim heluo, & ventrem habebat deformiter tumidum, ut Philippus Melanchthõ tradidit *lib. 3. Chron.* sub Valerio Probo, & Cœl. Rhodigin. *l. 29. Lection. antiquar. cap. 1.*

Præmia gulonibus constituta.

Parva hæc possent videri, nisi etiam præmia gulonibus constituta legeremus. Nam & *Mithridates* iis, qui avidius vorarent ac biberent, præmia proposuit: & in utroq; genere victoriam (si vincere est ab intemperantia vinci) fœdissimam est adeptus. *Alexander* quoque Magnus talenti præmiũ proposuisse ei dicitur, qui pocula vini ampliora siccaret. In quo certamine quadraginta cũ eo, qui præmiũ tulerat, effusis visceribus, propemodum spectante Rege crepuerunt ac perierunt: ut rectè existimatum fuerit Alexandrũ rarissimas suas virtutes, & rerum à se gestarum decus ac gloriam una illa Ebrietatis consuetudine turpissimè fœdasse. Quò fit, ut ne *Tiberius* quidem Cæsar, justã reprehensionis notã possit effugere, qui honores strenuis & nobilibus vini potorib⁹ & edonibus (*nebulonibus* penè dixeram) mãdabat: & ex his ignotissimum Quæsturæ candidatum Nobilissimis anteposuit, ob epotã in convivio, propinante se, vini ampho-

attendite Cyclopes, & ô saxea corda!

phoram, more etiam hac tempestate non prorsum inusitato, quo homines indigni, spretis melioribus, ad honores evehuntur. quos fortè evectos satius erat gradu moveri: sicuti ab aliis principibus Magistratum multis, etiam levioribus de caussis abrogatũ legimus. Nam & *Vespasianus* adolescentulũ fragrantem unguento, cum sibi pro impetrata præfectura gratias ageret, nutu aspernatus, voce etiam gravissima increpuit: Maluissem allium oboluisses. Et *Domitianus* Quæstorium virum Senatu movit, quòd gesticulandi, saltandique studio teneretur. *Sueton. in Vespasiano. cap. 8. & in Domitiano, cap. 8.* quod & Consulari cuidam viro P. Cornelio obtigit, quòd decem pondo argenti facti in supellectili haberet, id est, vasa pretii fortè quadraginta coronatorum. Hoc amplius memoriæ proditum est, *Augustum* Legato consulari successorem dedisse, ut rudi & indocto, cujus manu IXI pro IPSI scriptum animadvertisset. *Sueton. in Augusto cap. 88.* Cui planè annumerandũ crediderim bonum illum Virum, qui XERXES non ita pridem IXERIXES legẽdo pronunciabat; simplicius tamen, quàm fastuosus ille virtutum suarum Cantor, qui Latinitatis quidem probè se gnarum esse,

Magistratus ex levicula caussa abrogati.

omnes dejerabat Deos;cæterùm cujuslibet vocis Latinæ terminatione sive vltima syllaba mirum in modum se divexari dolebat. Huic ego Augustum,aut Imperatores alios Præturam commissuros fuisse putem?quanta potius severitate credam eos animadvertisse in Peculatus, aut repetundarum reos, in Numarios judices, aut alia quavis ratione magistratu abutentes:cum tam leves ob caussas,ob unguenti odorem,ludicrum saltandi studium, paucarum argenti librarum supellectilem, aut etiam lapsum in Orthographia,& pronunciationem vitiosam, homines etiam summis dignitatibus functos honore exsuerint ?Iniquum scilicet existimabant, Indignis honores conferre. Nam, ut *in Rhetoricis* scripsit Cicero, Omnia virtutis & officii præmia sancta & casta esse oportet, neque ea aut cum improbis communicari, aut in mediocribus hominibus promulgari. Ideoque cum honor indigno cōfertur,dignitas maculari dicitur. *l. 2. C. si serv. aut libert. ad decurionat. ac ſpira. libro* 10. Atqui hodie vitia ista adeò levia & parva videntur, ut ea quoque hac tempestate multi pro virtutibus amplecti non dubitent : quemadmodum meritò conqueritur Antimachiavellus *de Regno aut princip. re-*

Honores indignis collati.

ete

*de administrando lib.*3. tanto major & melior Machiavello, quanto laudabiliorem præstat operã, qui homines ad virtutem, quàm qui ad vitia instruit. Sed vereor, ne non momentanea futura sit hæc quorundam felicitas: in quam exstat elegans Alciati Emblema:

Aeriam propter crevisse Cucurbita pinum
Dicitur, & grandi luxuriasse coma.
Cum ramos complexa, ipsumq; egressa cacumen,
Se præstare aliis credidit arboribus.
Cui Pinus: Nimium brevis est hæc gloria, nam te,
Protinus adveniens, quæ male perdet, hyems.

Adeò verum est, quod Solon eos, qui apud principes auctoritate valerent, similes esse dixerit calculis, quibus ad supputandas rationes utimur. Ut enim hi quandoque majorem numerum, interdum minorem significant; ita Regum asseclæ, & qui claris in aula honoribus fulgent, repentè obscuri & ignobiles fiunt, inusta nota, publicatis opibus, adempta vita; non minus propter *Calculi supputatorii.*

delicta propria, quàm propter Principũ levitatem, aut invidorum insimulationes: ut est apud Stephanum Forcatulum *l.* 1. *de Imperio & Philosoph. Gallor.*

Quod si igitur hoc ingluviei vitio ipsi etiam Romani laborarunt: quî fit, quòd Græcos ceu ventri & gulæ deditos *pergræcandi* verbo perstrinxerint? Sic enim Græcos, qui in Italia agebant, notare solebant, ut Sybaritas, Thurios, Tarentinos: à quibus *Italicam mensam*, in Epistola Platonis *ad Dionis amicos*, pro laboriosa dictam accepimus. Ea in Epistola cùm alia multa vitæ inprimis conducentia, tùm illud observavimus, Nõ fore prius ut malis agitari desinamus, quàm si Respublicas capessere cœperint, Philosophiæ innutriti & probè, & rectè: aut qui jam administrationi manus admoverunt, verè philosophari ingrediantur. Qua, inquit, mente Italiam Siciliamq; mihi adeundam censui. Eò cum appulissem, vitã quam beatam vocant, Italicarum Syracusanarumque mensarum non potui non summoperè improbare. Mos enim illis est jam receptus, bis die saginari epulis, ac distendi: noctu verò libidinis socium adsciscere, & id genus alia perficere, quæ vitæ sunt ejusmodi veluti propagines. Nemo enim omnium ita ab ineunte ætate connutritus, etiãsi ingenio sit

Mensa Italica.

mi-

mirus, prudentiā sibi queat vendicare. quo in loco *Italicæ mensæ* nō aliæ accipiendæ sūt, quàm *Græcæ*. quemadmodum & Philosophiæ quoddā genus *Italicum* dici constat, ꝙ à Græcis in Italia coli cœpisset. Nā à Græcis non partem, sed universam fermè Italiā fuisse occupatam, urbibus multis post tantā vastitatēGræci moris vestigia ostentantib⁹, Trog⁹ scribit, & latius examinat Cœli⁹ Rhodiginus *lib. 7. Antiquar. lect. c. 9.* Hinc & *mores Massylienses*, pro mollibus & effœminatis, si Athenæo credimus & Suidæ. Unde proverbiū: *Naviges Massyliam*. Item: *E Massylia venisti.* quanquam haud scio, an Athenæi & Suidæ tanta debeat esse auctoritas, quin gravissimorū contrà scriptorū consentientibus testimoniis si non enervari planè, certè non parum labefactari posse videatur. Massyliensis utiq; civitas, teste Val. Max. *l. 2. c. 6.* severitatis eatenus acris fuit custos, ut Mimis, quorū argumenta majore ex parte stūprorū continent actus, nullum prorsus aditum in scenam dederit: ne talia spectandi consuetudo etiam imitandi licentiam sumeret. Omnibus præterea, qui per aliquam Religionis simulationē alimenta inertiæ quærerent, clausas portas habuerit, & mendacem & fucosam superstitionem submovēdam esse existimans. Scribit Corn. Tacitus Agricolam socerum Massyliam sedē ac ma-

Massylienses.

gistram studiorum habuisse, locum Græca comitate, & provinciali parcimonia mistũ, ac bene compositum. Studia præterea bonarũ artium adeò in ea Civitate exculta, ut nobilissimi quique Romanorum ad capessendas disciplinas eò filios mitterent, neglectis jam Athenis, ut est apud Strabonem; eò magis, quòd morum grauitate præ Atticis spectarentur, Laconicis non inferiores. Ob plurium verò Linguarum cognitionem Massylienses à Varrone *trilingues* fuerunt dicti, ut Isidorus refert *lib. Etymolog.15.cap.1.* quia Græcè, Latinè & Gallicè loquerentur: ne diutius glorietur Ennius, qui tria corda habere sese dicebat, quod loqui Græcè & Oscè & Latine sciret. Verius opinor gloriaretur Mithridates, Ponti atq; Bithyniæ Rex inclytus, qui quinque & viginti gentium, quas sub ditione habuit, linguas percalluit; earumque omnium gentium viris haud unquam per Interpretem colloquutus est: sed ut queq; ab eo appellari usus fuit, proinde lingua & oratione ipsius, non minus scitè, quàm si gentilis ejus esset, loquutus est, *A. Gellius Noct. Atticar. lib. 17.cap.17.* Victus porrò frugi atque modestiæ Massyliensium illud non minimum argumentum est, quòd Strabo ait Dotem illis

Ennius.

Mithridates.

ama-

amplissimam centum fuisse aureos; ad vestem, quinque; ad mundum aureum, quinque: amplius verò nullo pacto licuisse. Et quo severitas ista etiam fœminis communis foret, imperavit Lex, Massylienses fœminas aquam bibere. *Athenæus libro 10. cap. 9.* sed & auctor est T. Livius *Decad. 4. libro 7.* Massylienses in eo honore, in ea dignitate apud Romanos fuisse, ac si medium umbilicum Græciæ incoluissent. Non enim sonum modò linguæ, vestitumque & habitum; sed ante omnia mores, & leges, & ingenium sincerum, integrumque à contagione accolarum servasse. Unde & Valerius Maximus eos prisci moris observantia, charitate populi Rom. præcipuè conspicuos fuisse tradit *libro secundo cap. 6. n. 7.* Quibus accedat gravissimum Ciceronis de Massyliensibus latum judicium. Massyliæ (inquit pro Flacco) disciplinam atque gravitatem non solùm Græciæ, sed haud scio an cunctis gentibus anteponendam jure dicam; quæ tam procul à Græcorum omnium regionibus, disciplinis, linguaque divisa, quum in ultimis terris cincta Gallorum gentibus, barbariæ fluctibus alluatur, sic Optimatum consilio gubernatur, ut omnes ejus instituta laudare facilius possint, quam æmulari.

Quæ vel singula satis esse poterant ad Athenæi & Suidæ Græculorum morsum retundendum; folio, quod ajunt, ficulno cavilli compressa lubricitate. qua de re plura videantur apud Lud. Cœlium Rhodiginum *l.16. Lection.antiquar.cap.8.* Et Stephan. Forcatulum, *de Imperio & Philosoph. Gallor.libro 6.*

Græco more bibere.

Obtinuit tamen, ut Græco more potare dicerentur, qui grādibus meracisq; poculis se invitarent. Cicero in Verrem, *actione 3.* Fit sermo inter eos & invitatio, ut Græco more biberetur. Hospes hortatur: poscunt majoribus poculis: celebratur omnium sermone lætitiaq; convivium. Sed & scitum fuit in Græcorum conviviis: *aut bibat, aut abeat.* Et rectè, inquit idem Tullius *Tusculanar.5.* Aut enim fruatur aliquis pariter cum aliis voluptate potandi, ne sobrius in violentiam vinolentorum incidat: aut discedat. Quæ Lex itidem in vita videtur servanda. Nam injurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiendo relinquas. Mos etiam erat in Conviviis, talorum jactu unum aliquem creare, qui præscriberet, quantū quisq; & quomodo temperatum biberet. Is *Modiperator* dicebatur Varroni, quasi modum bibendi imperans: *quem Bibendi arbitrum* vocat Horatius:

Modiperator.

—quem

——*quem Venus arbitrum*
Dicet bibendi?

Rectè ait, Venus dicet arbitrum. Nam cum varii talorum jactus essent, *Venus, Canis, Senio, Chius*; is qui primus è convivis Venerem jecerat, Modiperator erat. quem jactũ etiam *Basilicum* appellatum putat Lipsius, motus illis Plauti versibus in Curulione:

Talos arripio, invoco almam meam nutricem Herculem;
Jacto Basilicum. propino magnum poclum. ille ebibit..

Varro item id genus hominum *Magistros* nuncupat *lib. 4. de Lingua Lat.* Hisce (pateris, inquit) etiam nunc in publico convivio, antiquitatis retinendæ caussa, cum Magistri fiunt, potio circumfertur. Unde Lex illa συμποτικὴ à Catullo dicitur Magistra:

Minister vetuli puer Falerni,
Infer mi calices amariores,
U*t Lex Posthumiæ jubet magistra.*

ubi Lex Posthumiæ magistræ, est Lex Posthumia magistra: ut urbs Romæ; & Horatio, herba Lapathi. Eũ verò morẽ etiã Cato probat apud Ciceron. *de Senectute*: Me verò (inquit) & Magisteria delectant, à Majorib^9 instituta, & is sermo, q more Majorũ à summo adhibetur Magistro in poculo.

Quæ

Quæ Magisteria Horatius *Regna vini* appellat:

Nec regna vini sortiere talis.

Talis, ait: quia, ut dixi, talorum jactu Modiperator ille designabatur: quemadmodum & tantum quis bibere cogebatur, quantum alea quæsierat. *Plinius lib.14.cap.22.* Præterea moris erat receptissimi, tot cyathos bibere, quot literis Amicæ nomen constaret. Quo utique & Plautus respexit *in Sticho*: Et quinque bibe, & tres, & semiquatuor. Vult enim decem cyathos evacuandos, pro literarum scilicet numero, quot Amicæ nomen, *Stephanium* puta, continebat. Ad quem morem etiam Martialis allusit hoc versu:

Nomen Amicæ bibebatur.

Nævia sex cyathis, septem Justina bibatur.

& optimus Germanorum poëtarum Lotichius suavissimo illo epigrammate ad Johannem Altum, poëtam: quod ob singularem venustatem hîc adscribo;

Sæpe mea nomen simul inter vina puellæ
More jubes prisci temporis, Alte, bibam.

Tu

Tu violantillam potas, mihi Claudia septem
Dat cyathos, & jam frigida fugit hyems.
Quid faciam, sicci cum terga Leonis adibit
Phœbus, & ingratus faucibus æstus erit?
Ergo mea propter nomen breve cogar Amica
Ferre sitim? Tanti nulla puella mihi est.
Non tamen hanc Dominam mutabo, sitimq; levabo.
Quid facies igitur, quæris? Amabo duas.

Recẽsentur à Plinio *libro 14. cap. 22.* aliæ quoque Leges, quibus bibendi ars constabat: Nõ labasse sermone, nec levatum vomitione, non altera corporis parte, dum biberetur: plurimum hausisse uno potu: plurimũ præterea aliis minoribus addidisse: optima fide non respirasse in exhauriendo, neque exspuisse: nihilque ad elidendum in pavimentis sonum ex vino reliquisse. Quibus ex verbis posterioribus non parum lucis capere videtur Horatiana illa Strophe ad Postumum, *libro 2. Od. 14.* *Bibendi leges*

Absumet heres Cæcuba dignior
Servata centum clavibus: & mero

Tin-

Tinget pavimentum superbum,
Pontificum potiore cœnis.

Etsi enim, Athenæo teste, in deliciis habebatur, fragrātissimo vino cœnaculi solū respergere, & oleo præstātissimo: quod & Cic. de vino præsertim significat, cum *Philipp. 2.* ita scribit: Natabāt pavimenta vino: madebant parietes: Idq; etiam Postumi parcissimi & tenacissimi hominis hæredem facturū Horatius auguratur, qui vina à defuncto diligentissimè asservata, atq; iis etiam preciosiora, quæ alioquin in magnificētissimis Pontificum conviviis apponi solent, largiter sit effusurus: Innuit tamen Plinius, bibulum illum Torquatum tanta aviditate pocula exsiccasse, ut ad elidendum in pavimentis sonum ex vino nihil fuerit reliquū. Quòd verò idem ait, pro lege observatum fuisse, in hauriendo non respirasse: id paulò antè, uno impetu potare dixerat. quod Græci vno verbo ἀμυστὶ exprimunt: quo significatur, inter bibendum ne fuisse quidē occlusum os, aut contracta labra; sed magno faucium hiatu capaciter & absq; respiratione haustum. Eam vocem Horatius *l. 1. Carm. Od. 37.* Latinam fecit, rationem istam bibendi vocans *Amystidem*; & quidē Threiciam: quòd Thracum Scytharumq; proprium videatur fuisse, capacius ingurgitare me-

Amystis.

merum, & uno hauſtu ingentia exſiccare pocula:

Neu multi Damalis meri
Baſſum Threicia vincat Amyſtide.

de qua elegans epigramma Græcũ exſtat apud Turnebum *lib.18. Adverſar. cap.27.* Sed de Thracibus & Scythis immaniſſimo hominum genere non eſt, quod ἀμυςίζειν illud miremur tãtopere: quibus etiã pro lege fuiſſe traditur, jugulare Uxorẽ ſupra maritũ mortuum; amicitias inire, immiſſo ex inciſis digitis in calicem humano ſanguine, & mox intinctis ſummis gladiis libare; ſagittas deniq; excutere contra tonitrua & fulgura, minitantes Deo. *Steph. Forcat. de Imper. & Philoſoph. Gallor. lib. 6.* Ipſos verò etiam Romanos, à quibus aliæ gentes morum diſciplinam petiiſſe videntur, hoc vitio inquinatos fuiſſe, verius mireris. Neq; tamen ex vulgi fece, quod tolerabilius erat: ſed & in viris ſummis, imò Imperatore ipſo. Scribit enim Xiphilinus Dionis Epitomator: Commodum Imperatorem in ſollicitudinibus & æſtuationibus theatricorum certaminum, quando ex ſuperiore loco Urſos jaculis impetebat, ingens poculum vini dulciſſimi refrigerati, de manibus mulieris captũ, haurire ſolitũ ἀμυςί. Quo exhauſto

Scytharum barbaries.

Commodus.

Spe-

Spectantes illud in conviviis usurpatum acclamasse, ζήσειας id est, vivas, quanquam amphibolicè id quidam pronunciatum contendant, perinde ac dicatur, Compleas vivēdi modum, id est, *Morere.* Torquati tamen illius, cui tribus congiis uno impetu epotis Tricongii nomen fuisse diximus, rara in hoc fuit gloria. quanquam non tam gloria, quàm error dici meruerat, quo quidam plurimo potu gloriantur, ut graviter censet Plinius *lib.* 23. *cap.* 1. Vidique, ait, jam turgidos bibendo in tantum, ut annuli integerentur cute, cum reddi non posset hausta multitudo aquæ. Videmus præterea, inquit idem Plinius *lib.* 14. *cap.* 22. quosdam protinus anhelos ingentia vasa corripere, velut ad ostentationem virium, ac planè infundere, ut statim evomant, rursusque hauriant; idque iterum tertiumque, tanquam ad perdenda vina geniti: & tanquam effundi illa non possent, nisi per humanum corpus. Adeò vino debemus homines, quòd soli animalium non sitientes bibimus, ut magna pars non aliud vitæ præmium intelligat! quæ justa eiusdem Plinii querela est: qui etiam scitum de quodam potore reperiri scribit, eum Syracusis tam diu potare solitum, donec cooperta terra fœtum

Torquatus tricongius.

ed-

ederent ova. *libro* 10. *cap.* 54. At verò si pensiculatim rē æstimare velis: quæ gloria est, ait *epist.* 84. Seneca, capere multum? Quum enim penes te palma fuerit, & propinationes tuas strati somno ac vomitantes recusaverint, & superstes toti convivio fueris: quum omnes viceris virtute magnifica, & nemo vini tam capax fuerit; vinceris à dolio. Id genus hominum dum cogito, in mentem mihi venit Herculis Strozæ, verè nobilis poëtæ in Heluonem conscriptum epigramma: quod sic habet:

Attendite cyclopes, & ô saxea corda.

Sæpè bibis, quò sæpè vomas, & sæpè voracem
Distendas miseri corporis ingluviem.
Quin si fortè tenax stomacho cibus hæserit, hunc vel
Dextra, vel in fauces indita penna ciet.
Tanquam sis genitus perdenda ad vina, nec ulli
Te Natura alii finxerit officio.
O dignum laqueo facinus! quodcunque voratur,
Turpiter ingeritur, turpius egeritur.

Et quis dubitet Ventres istos commodissimè æquiparari posse inexplebili illi *Danaidum dolio*, quod inani quamvis labore repleturæ, ut cum Ovidio dicam,

Assiduas repetunt, quas perdant Belides, undas.

Nam, ut verissimè scriptum reliquit Lucretius *lib.3.*

Hoc, ut opinor, id est, ævo florente puellas
Quod memorant laticem pertusum congerere in vas
Quod tamen expleri nulla ratione potestur.

Quæ fabula etsi variam interpretationem capit à Mythologicis scriptoribus, ut videre est apud Natalem Comitem *lib. 9. cap. 17.* Tamen & de heluonibus rectè eam usurpari posse, gravissimus Theologus juxta & Poëta festivissimus Theodorus Beza indicat hoc Emblemate:

Belidas fingunt pertusa in dolia Vates
Mox effundendas fundere semper aquas.
Nomine mutato, narratur fabula de te
Ebrie, quæ mejas qui sine fine bibis.
Quin etiam hoc in te quadrat, turba ebria, quod sint,
Corpora quæ fuerant, dolia facta tibi.

Quemadmodum autem de pergræcantibus istis perquàm verum est, quod Varro dixit, iis vitæ modulum culinam esse, dum scilicet omnia epulis metiantur: Ita & prodigos atque ebriosos Lucretius dicebat natos esse vino

vino in vesicam colãdo siccandoque: quippe qui cellas divitum vinarias epotas effundant in matulam: vel ut ejusdem Varronis utar verbis, Divitum apothecas Chias ad communem revocent matellam. Lubet autem Varronis testimonio propterea frequenter uti, quod neminem esse arbitror, quantumvis leviter in optimorum lectione Auctorum versatum, qui nesciat quantis clarissimi quique Scriptores M. Varronem laudibus evehant: quem etiam viventem, cum multum valet invidia, doctissimum omnium Togatorum appellaverunt: & cujus viventis posita imago est in Bibliotheca: quæ, ut Plinius *lib. 7. Natural. histor. cap. 30.* refert, prima in orbe ab Asinio Pollione de manubiis publicata Romę est: haud minore, ut equidem reor, gloria, principe Oratore & Cive, ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit multitudine, uni hanc coronam dante, quàm cum eidem Magnus Pompejus piratico ex bello Navalem dedit. Singularẽ hanc gloriã eidem luculentissimo testimonio confirmavit Cicero, quãdo *in libris Academicis* dicit, Eam, quæ ibi versatur, disputationem se habuisse cum M. Varrone, homine omniũ facilè acutissimo, & sine ulla dubitatione doctissimo. *Et in primo earũ q̃stionum*

M. Varronis laus.

libro, cum ejusdem Varronis literaria opera prædicaret: Nos, inquit, in nostra Urbe peregrinantes, errantesque tanquã hospites, tui libri quasi domum reduxerunt, ut possemus aliquando, qui & ubi essemus, agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu Sacrorum jura, tu Sacerdotũ, tu domesticam, tu publicam disciplinam, tu sedium, regionum, locorum, tu omnium divinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, caussas aperuisti. Ut minus mirari debeamus, ipsum etiam Augustinum *libro 6. de Civitate Dei*, eundem M. Varronem supra omnes eruditione claros extollere: quem etiam tam multa legisse ait, ut aliquid ei scribere vacasse mirandum sit; tam multa scripsisse quàm multa vix quenquam legere potuisse, credere debeamus.

Sed ut his, quæ de poculis hactenus diximus, quasi mantissa quædam accedat: sciendum est, pro capaciore poculo accepta quoque fuisse *Ciboria*: ut apud Horatium *lib. 1. Carm. Od. 7.* *Ciboria.*

Oblivioso levia Massico
Ciboria exple.

Sunt autem Ciboria Nicandro propriè faba

bæ Ægyptiæ folia: quæ propter insignem amplitudinem Dioscorides petaso; Theophrastus pileo Thessalico assimilat. Fabam illam Plinius *Colocasiam* nominat, cum *libro 21. cap. 15.* ita scribit: In Ægypto nobilissima est Colocasia, quam Cyamon alii vocant. hanc è Nilo metunt. Deinde subjicit: Ægyptii adeò Nili sui dotibus gaudent, ut implexis Colocasiæ foliis in variam speciem vasorum, potare gratissimum habeant, ubi per implexa folia Colocasiæ, Ciboria periphrasticè circumscribi Hadr. Junius rectè arbitratur *lib. 1. Animadvers. cap.* 10. ita ibidem Latinè redditis Nicandri versibus:

Demessaq; faba Pharia, quam severis,
hinc tu
Communes sertis flores, protentaq; latè
Maturo fructu plenoq; (Ciboria, in usum
Poclorum, manibus verset lasciva Juventus,
Dum curat Genium: at coctis radicibus
utor
In cœnam appositis.

Quid, quod & ex vite pateram factam Plinius se vidisse testatur? ut & in urbe Populonia Hetrusca ex unica vite Jovis simulachrum, *Pocula ex vite.*

tot ævis incorruptum? *lib.14.c.1.* Vites quippe (ut idem ait) jure apud priscos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Ex arboribus autem pocula fieri solita, prisco præsertim & frugi illo seculo, vel Tibullus innuit, cum ita canit:

——— nec bella fuerunt,

Faginus adstabat cum Scyphus ante dapes.

in tantum, ut etiã sacris peragundis ligneorum poculorum usum fuisse, satis comprobasse videatur Bonifacius martyr & Episcopus: qui interrogatus, Nunquid licitũ esset Sacerdoti sacris operaturo, etiam ligneo uti poculo? respondisse fertur: Olim quidẽ aureos Sacerdotes ligneo sacrificasse poculo: at hodie Sacerdotes ligneos aureo poculo litare. quod Stephanus Guazzus latinè à me redditus *lib.2. de Civili convers.* memoriæ prodidit, & habetur in *can. vasa. 44. de Consec. dist. 1.* Rectè autem rudes & ignavos illos Sacrificulos ligneos appellavit: quos maxima sui parte truncis & stipitibus non admodũ absimiles videre est perpetuò ociosos sedere, sibi ignavos, Reip. graves: ut de iis, qui securi aliena subsidia inopiæ suæ exspectabant, Tiberius dicebat apud Tacitũ *lib.2. Annal.* Legimus apud Mosen, Asinis cervicem in oblationis vicem fractam, nec pecuniâ eos fu-

Lignea pocula.

Lignei Sacerdotes.

Per asinos adumbrati.

isse

isse redemtos. quo ipso sapientissimus Legislator haud dubiè significare voluit, nolle se asinos in ministerio suo. quanquam negari non potest, quin multi omnib. temporibus, etiam ex Sacerdotum ordine sint nimis magni & crassi asini: ut conqueritur Germaniæ nostræ decus Philippus Melanchthon *in explicatione Euangelii de Purificatione Mariæ*. Nec est, quod cum Suida mireris adeò, obtigisse Ammoniano Grãmatico, ut asinũ habuerit auditorẽ sapientiæ: cum vel ipsi etiam hodie multis in locis doceant asini. Cui non parum convenit illud Antisthenis: qui Atheniensium judicium in creandis magistratibus notaturus, suadebat eis, ut Asinos ad agriculturam deligerent. quos cum illi negarent idoneos ad arationẽ; Atqui, inquit ille, nõné satis vobis est Magistratũ elegisse, sive aptus, sive ineptus vir ille sit ad gerendum? Nec ignot⁹ est jocus ille, quo falsè admodũ, ne acriter dicã, Alexandrũ Pontificẽ pupugit Fridericus Barbarossa. Cum.n. audiisset, Insubres civitatem ad Tarum amnem conditã Alexandri honori dicasse, & ut ipsi esset cognominis, Alexandriam dixisse: Non miror, inquit Fridericus, Asino viveti & feroci hoc tributum, cum Magnus Alexander Bucephalo emortuo ad Hydaspen fluviũ similiter *Fridericus Barbarossa.*

liter ex Equi nomine mœnia colonosque collocârit. *Steph. Forcatul. libro 3. de Imperio & philosophia Gallor.* Et quidem in illis ignorantiæ fratribus, desidiæ & ventri mancipatis, quid cum Quinctiliano deprehendas, præter fictam frontem, & perpetuum ocium, & quandam ex arrogantia auctoritatem? Nam quod otium illud vana contemplationis excusatione audent defendere: in eo frustra herculè sunt & ridiculi. Liceat enim contemplationi vacare quidem; sed non perpetua desidia torpescere, animumque ocio perenni & continuo applicare, quas ego,

Felices animas & corda oblita laborum,

rectè mihi hoc modo compellare posse videor cum Seneca *libro quarto de Benefi. cap.* 13. Vobis voluptas est, inerti otio assuefacere corpusculum, & securitatem soporis simillimam appetere, & sub densa umbra latitare, tenerrimisque cogitationibus, quas tranquillitatem vocatis, animi marcentis oblectare torporem, & cibis potionibusque intra hortorum latebras, corpora ignavia pallentia saginare. Valens certè Imperator id genus homines *ignaviæ sectatores* appellabat *in l. quidam. 26. C. de decurio. libro* 10. quam

L. 26. C. de decurion. l. 10.

quam constitutionem etsi Bartolus & sequaces ita interpretantur, ut Valentem eâ prohibuisse putent conventicula impiorũ, & eorum præsertim, qui ad subterfugienda munera Civitates deserebant. Verius tamen est, ut Legem illam latam intelligamus adversus Religiosos seu Monachos, quos Valens, ut Eutropius & Orosius scribunt, tãto odio fuit prosequut⁹, ut abstracta ex Eremis multa illorũ millia Barbaris trucidanda objecerit, eo in prælio, quo aduersus Gothos cõflixit. Cujus etiã mandato Modestus præfect⁹ octoginta viros & antistites religiosos, quos palàm occidere verebatur, in exilium mittendos fingens, imponi navigio fecit, & cum in medium pelagus itum esset, incendi, erepto scaphâ Magistro navis tanti sceleris opifice: ut duobus elementis contrariis cruciarentur insontes; quorum necem dira fames per Orientem expiavit, ut est apud Socratem *libro quarto, cap.* 16. Nec clam est, quomodo Christianam religionem nostram Veteres quique scriptores, qui nondum per orbem terrarum Christi fide recepta floruerunt, modò superstitionem, ut Plinius *lib.* 10. *Epistol.* 97. modò superstitionẽ Judaicam, ut Ulpianus in *l. generaliter. ff.*

Valentis in Religiosos odium.

de decurion. modò exſitiabilem ſuperſtitionem nominarunt, ut Corn. Tacitus *libro 15. Annal.* qui etiam Neronem ſcribit, Urbe Roma incenſa abolendo rumori Chriſtianos ſubdidiſſe reos, & tanquā incendiarios quæſitiſſimis pœnis affeciſſe. quanquam hi, ait, haud perinde in crimine incendii, quā odio humani generis convicti ſunt. Et pereūtibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent; aut crucibus affixi, aut flammandi, atq; ubi defeciſſet dies, in uſum nocturni luminis urerentur. Quæ inſignis in Chriſtianos crudelitas etſi verè nimis, opinor, deſcribitur à Tacito: eū tamen alibi mendaciorum loquaciſſimum jure appellat Tertullianus *in Apologetico adverſus Gentes*: eò quòd in quinto Hiſtoriarum ſuarum, bellum Judaicum exorſus ab origine Gentis, etiam de ipſa tam origine, quàm de nomine & Religione Gentis, quæ voluit, argumentatus, Judæos inferat Ægypto expeditos, ſive, ut putavit, extorres, in vaſtis Arabiæ locis aquarū egentiſſimos, cū ſiti macerarentur, Onagris, qui fortè de paſtu potum petituri æſtimabātur, indicib⁹, fontibus uſos; ob eam gratiam conſimilis beſtiæ ſuperficiē (hoc eſt, aſini ſimulachrū) conſecraſſe. Atque ita inde opinor (inquit

item Neronis.

Ter-

Tertullianus)præſumtum, Nos quoq; ut Judaicæ religionis propinquos, eidem ſimulachro initiari. At enim idē Tacitus refert, Cn. Pompeiū, cum Hieruſalem cepiſſet, prætereaq; templum adiiſſet ſpeculandis Judaicæ religionis arcanis, nullum illic reperiſſe ſimulachrū. Sic n ſcribit: Romanorū primus Cn. Pompejus domuit, templumq; jure victoriæ ingreſſus eſt. inde vulgatum, nullas intus Deûm effigies, vacuam ſedem, & inania arcana: Et utiq;, inquit Tertullianus, ſi id colebatur, quod aliqua effigie repræſentabatur; nusquam magis, quàm in ſacrario ſuo exhiberetur. De immani porrò Ethnicorū erga Chriſtianos crudelitate videatur Philippus Camerarius *Operar. ſucciſiv. cap. 39. centur.* I.

Sed ut ad pocula redeam: ex aliis quoq; lignis ea confecta video; ex thamariſco præſertim, & fraxino: quorum hoc venenis & calculo; illud ſpleni obſtructo præclarè mederi putatur. *Hederacea* verò pocula magno cū primis in uſu & precio erāt apud Veteres. quod genus *Ciſſybiū* apud Homerum dicitur, & gemina ratione Convivia decere putādū eſt. Nā & Cauponū fraudes, vinū aquâ miſcētiū, eo poculo deprehenduntur: quādoquidē Catone teſte *de Re ruſt. c. 10.* mira eſt hæc hederæ vis atq; natura, ut ſi vinū lymphatum he de-

pocula ex thamariſco & fraxino.

hederacea.

deraceum effundatur, illud continuò per poros resudet atque effluat, atque internè per lignum diffundatur; aqua verò ob grossiorem substantiam remaneat. Tanta enim est inter hæc antipathia, ut alterum alteri admisceri non sustineat, sed vasculum hederaceum vinum respuat. Deinde hederaceum illud poculum frigore suo Ebrietati obsistit, & discutiendis capitis doloribus ex temulentia contractis est accommodatum, foliis etiam aut ramusculis foris capiti admotis. Ob id enim corollæ quoq; conviviales ex hedera potissimum confici fuerunt solitæ, ad temulentiam arcendam. Quod vel inde quoque fiet manifestius, si corollarum originem ex Plutarcho & Athenæo consideraverimus. Veteres enim potui magnoperè dediti sæpenumerò ex ebrietate maximis capitis doloribus solicitabantur; nec ullum magis præsentaneum remedium experiebantur, quàm ut arctis vinculis tempora ligarent. Ligamina verò illa primò ex rudi & vili materia fuêre confecta, utpote lino lanáve, non tincta, coloria à Festo appellata: quorum utilitas cotidiè major apparens, stimulavit homines, ut quod commoditatis, dicam etiam necessitatis caussa excogitarant, ei etiam

Corollarum origo.

iam ornatum adderent, Coronas inveniendo: postea verò & jucunditatem aliquam vellent annexam. Sic evénit, ut repudiatis laneis lineisque involucris, Coronas ex hedera, myrto, rosis, meliloto, aliisque fragrantibus herbis texere aggressi sint, quæ & odore coloreque sensus oblectarent, ac simul vi refrigeratoria incendium vini & ciborum levarent. Nec his hominum vasta cupiditas deliciis satiata est: imò referẽte Plinio ex auro atque argento folia coronarum tegere, easque unguentis preciosis perfundere, & capiti collóve circumponere cœperunt. quasi parum esset odoribus florum quos Natura his elargita est, perfrui, nisi & illam vincere, aut saltem dehonestare tentassent. Habebant verò Coronæ illæ fasciolas quasdam ex tenuissimis philyris tunicarum, quæ inter corticem & lignũ tiliæ inveniuntur, intortas dependentes, sive ut illis subligari possent, ne capite laberentur; sive ut ornamenti & gratiæ aliquid etiamnum eis accederet: ut Hieronym. Mercurialis explicat *lib.3. Variar. Lection. cap. 9.* Illud planè singulare est, quod ex Festo Muretus notat ad illud Catulli Epigramma:

Cœnabis bene, mi Fabulle, apud me, &c.

solitos

Avicula corollis alligata. solitos fuisse Veteres aviculas quasdam Corollis suis alligare:quarũ & cantu assiduo, & crebris rostri unguiumq; punctúris efficeretur,ne ipsi inter potandũ obdormiscerent. Legimus apud Athenæũ *lib.4.* Veteres inter bellaria post cœnam interdum etiam folia Lauri adhibuisse: fortè ut vi foliorum exsiccatoria fumi ad caput elati absumerentur; aut etiam ut odor vini ac ciborum, qui solet sæpènumero à saturis hominibus gravis emitti, reprimeretur. Quo spectat facetum illud Martialis Epigramma in Myrtalen, mulierem vinosissimam, at præmansa lauru vinum dissimulantem: *Folia lauri præmansa.*

Fœtere multo Myrtale solet vino,
Sed fallat ut nos, folia devorat lauri,
Merumq; cauta fronde, non aqua miscet,
Hanc tu rubentem prominentibus venis
Quoties venire, Paule, videris contra,
Dicas licebit, Myrtale bibit laurum.

quanquã non laurum tantùm, sed & pumicem tritum, amygdalas amaras, itemq; brassicam ad evitandam aut occultandam ebrietatem præmandebant. quasi non præstaret Ebrietatis turpitudinem sobrietate cavere, quàm eam succis aliisvè medicamentis occultare. quod pluribus traditum est à Mercuriali *libro quarto Variar. lection.c.6.*

Phi-

Philostratus auctor est, Regum pocula olim ex cornu fuisse. Unde ἀπὸ τοῦ κέρατος, id est, à Cornu, cratera deduci contendit Anton. Mizald [9] *Memorabil. cent. 3. aphor. 93.* Nec desunt, qui Bacchum ideò Cornutum pingi putant, quòd Veteres ad conciliandam majorem lætitiam, ut plenius se ingurgitarent, magnis cornibus potare sint soliti: ut ex Athenæo Pomponius Lætus censuit. Tradit insuper Theopomp', Boves apud Pæonas tã magna gestasse cornua, ut trib' aut quatuor vini sextariis vix adimplerentur: ex iisq; Reges ac proceres pocula confecisse, labris eorũ auro & argento obductis. Sic & sylvæ Herciniæ accolas Julius Cæsar scribit, pro poculis Urorũ (qui magnitudine paulò infra elephantes fuerint, specie, & colore, & figura tauri) cornibus usos. Amplitudo cornuum (inquit) & figura, & species multum à nostrorum Boum cornibus differt. Hæc studiosè conquisita à labris argento circumcludunt, atq; in amplissimis epulis pro poculis utuntur. *lib. 6. de bello Gallico.*

Pocula ex cornu.

Illud prorsus barbarum & inhumanũ est, quod Scythæ etiam parentum & amicorum perpolitis capitibus, à morte, inauratis dicãtur bibere, apud Forcatulũ *l. 1. de Imper. & Philos. Gallor.* minus ut mirandũ sit, adversus hostes immanitatẽ istiusmodi fuisse usurpatã.

Pocula ex cranüs hominum.

Nam

Nam & Bulgarorum dux Crumus, victoria nimium elatus, Nicephori calvariam argento induxit, eâque pro calice utens, infusum vinum sociis propinavit; ut est apud Zonaram *Tom.3.* Caput etiam L. Posthumii, postquam hic cum XXV. armatorum millibus occubuisset, & cum toto exercitu fuisset deletus, Boii ovantes templo intulere, ex calva auro cælata sacrum poculum facientes templi Antistitibus, quo in solemnibus libarent. Sed & Cures Piezenigorum princeps Suatislao Rhutenorum principe ex insidiis interfecto, ex cranio ejus poculum confecit auro circumdatum, cum hac inscriptione: QVÆRENDO ALIENA, PROPRIA AMISIT. quod post Sigismundum Baronem *in comment. rerum Moschoviticar.* etiam ex Dn. Peuceri lectionibus Chronicis annotavit Gregorius Richter, *Axiomat. politic.* 143. Cæteroquin receptum satis fuit, poculis literas insculpere.

Pocula grammatica. Indeque pocula illa Grammatica fuisse nuncupata, Athenæus scribit. Cujusmodi fuit illud, in cujus ambitu verba legebâtur hæc Διὸς σωτῆρος, id est Jovis servatoris. Grammaticum quoque fuit illud Dianæ sacrum poculum, exque Homericis concinnatum carminibus. quod & Homericum

rectè

rectè dixeris. quemadmodum Tranquillus scribit, Neronem ultimis suis rebus scyphos gratissimi usus, quos Homericos ab cœlatura carminum Homeri vocabat, solo illisisse, referente id ipsum & Cœlio Rhodigino *libro* 7. *Lection. Antiquar. cap. ult.* Et quis singula poculorum genera enumeret? Possent vel hæc, quæ diximus, nimia forsitan putari, atq; importunum etiam non nemini videri, quòd talia *κατὰ πάρεργον* admiscere subinde soleam. Sed enim, Lector, quòd utile vel commodum cùm tibi, tùm aliis futurum est, id ego nunquam judicaverim importunum.

DE LAPIDE BEZOAR
Tit. III.

Bezoar quoq; lapis superiori ætate fuit incognitus. Quidã putant, esse hunc, Lachrumam Cervi, *qui devorato serpente, in aquam digerendi veneni caussa se conjiciens impensè plorare soleat. Inde lachrumam illam induratã & in terram prolapsam, Bezoar esse dicũt. Sed falsò. Poteſt. n. lachruma eandem virtutem habere illa quidem: at ille ipse tamẽ Bezoar non est, qui in Mauritania nasci-* *Bezoar.*

R tur,

sius vires. *tur, & contra quodvis venenum mirabiles habet effectus, Hujus si duodecim grana in vino sumas, omne veneni genus subitò & penitus fugatur. Ejusdemq; effectus est, si supra serpētis morsum ponatur: facitq; omninò, ut nullum tibi venenum noceat. Facit etiam contra pestē, & febres pestilentiales, quas vocant: & mirabilis ejus usus est in multis morbis & infirmitatibus. Arabes hujus cognitionē habuerūt, ut Rhasis, qui de hoc scripsit, & vixit regnante Al-Mansore, Magno illo Mauritaniæ Rege: cujus tanta fuit potētia, ut dominium ipsius per Africam longitudine quidē ad diætas 40. latitudine verò ad 15. extenderetur; atq; insuper maximam quoq; Hispaniæ partē obtineret. Latini & Græci preciosū hunc lapidē nunquam nôrunt.*

Almansor.

NOTÆ, SIVE COMMENTARII.

Bezoaris appellationes. Bezoar lapis varias sortitus fuit appellationes. Arabibus, Persis & Corasonæ incolis Pazar, à Pazan, qui hircus est; Indis Bezar sive Bazar dicitur, quasi tu lapidem forensem dicas. Bazar enim ipsorum lingua & forum denotat, ut scriptū reliquit Garzias ab Hor-

to,

to, Proregis Indiæ Medicus *l. 1. de Aromat. & simplic. medicamentor. apud Indos nascent. historia*: vel ut Nicolaus de Monardis, Hispalensis medicus satis celebris retulit in eo libello, quem de Lapide Bezoar & Scorzonera peculiarem fecit, Arabibus Hager, Persis Bezaar, Indis Bezar, Hebræis Belz-aar, hoc est, veneni dominus nuncupatur. Bel enim Dominus, & Zaar venenum significat. Nam hic quàm præsentaneum adversus venena præstet remedium, posteà dicetur. Forma ej' est varia. Nam alii rotūdi sunt, alii oblongi, dactylorum officulis similes: alii palumbi ovis, alii capreolorum renibus: alii castaneas æmulantur. Omnes tamen obtusi, nō in cuspidem desinentes. Nec minus colore variāt: siquidē nunc spadicei coloris, nunc mellini, magna verò ex parte ex viridi nigrescētis, ut mala insana conspiciuntur; plurimâ etiam cinerei obscurioris, ut qui in felibus est Zibethum egerentibus. Constāt autem singuli ex laminulis miro artificio alia aliā, ut Cepārū tunicæ, amplectētibus, splendentibusq; quasi politæ essent: imò priore laminâ dētâ, subsequens multo splendidior invenitur. Sūtq; hæ laminæ aliæ aliis densiores, pro lapidum magnitudine. Levis est & blandus, ut facilè alabastri modo abradi possit: imò diutius in aqua hærens liquescit. Nullum cor aut *forma.*

materiam habet: sed in meditullio cavus est, & pulveris ejusdem cum lapide substantiæ plenus: qui maximè commendatur, atque ipsi etiam lapidi præfertur, ut est apud eundem Nicolaum de Monardis. Ut verò differunt figura & colore hi lapides; sic etiam nonnihil pondere & substantia variant. Etenim ejusdem magnitudinis videas alios aliis leviores; (sunt enim qui duntaxat dimidiam drachmam; sunt etiam, qui duodecim & quindecim drachmas pendant: nonnullique adhuc majores reperiri ferunt) alios aliis solidiores, pluribusq; aut paucioribus tunicis præditos: nonnullos etiã usq; ad centrũ continuos; (Nicolaus de Monardis tantùm cavos agnoverat): aliquos, in quorum meditullio pulvis quidam reperitur: alios, in quibus aliquid herbæ siccæ simile: plurimos, in quorum centro paleolam tenuem solummodò invenias, circa quam lapidẽ efformari quidam putant: referente Christophoro à Costa Burgensi in Hispania Medico, *in lib. Aromat. & Medicament. in Orientali India nascentium. c. de Lapide Bezoar.* quem ex Hispano sermone in Latinũ transtulit Carolus Clusius. Jam de loco, ubi nascitur Bezoar, sententiis variatum video. Sunt, qui memoriæ prodiderint, in Cervorum oculorũ an-

Varietas & differentia.

natalis: sivè ubi generetur.

gulis

gulis lapidem istum nasci. Ajunt enim in Orientali plaga Cervos lōgo senio confectos, serpentes devorare, quorū esu rejuvenescāt. At veneni superandi caussa, serpentibus devoratis, in fluviorū aquis Cervos illos mergi tradunt, capite tantùm extra aquas exserto. Iis autem sic permanentibus, humorem quendam lentū ab eorū oculis defluere, qui tandem Solis ardoribus in lapillos inibi concrescat, glandis formam referentes. Hic itaq; lapis, ipsis è fluminibus egrediētibus, ab eorum oculis, ut ajunt, statim decidit in humū: ubi ab iis facilè reperitur, qui rem omni diligentia observarunt. Sed an hoc historia, aut fabula dici mereatur, Andreas Matthiolus rerum naturalium studiosis & peritioribus judicandum relinquit, *l.5.c.73. Commentar. in Diosco.* Id tamē nō leviter affirmat Theomnestus, gravis Veterinariorū medicinæ auctor: dum *l.1. artis Veterin.* scribit: Cervos vermes intestinorum involucris implicitos, serpentium esu enecare, quos è cavernis narium spiritu eliciunt. Nā ut & Plin. *l.8.c.32.* retulit, Cervis cum serpentibus pugna est, vestigant cavernas, nariumq; spiritu extrahūt renitētes. Unde Martial. *lib.12. Epigr. 28.* Hermogenem furem ita ait mappas subtrahere,

Lachruma Cervi.

Cervinus gelidum sorbet velut halitus anguem.

Et ne illorum virus ipsis obsit, ad fontes aquarũ accelerant, quibus ad labra usq; se immergunt: tum oculis lachrumæ lentè destillant, quæ viscedine sua coagulatæ, in angulis oculorum in lachrumas nucis juglandis pondere coalescunt. Deinde cum sese veneno exoneratos senserunt, aquam egressi, in latebras divertũt: & ut lapis ille, visus obstaculum, decidat, caput arboribus affricant. quem inventum, ut Bezoar contra quodvis venenum antidotum efficacissimum, venatores Siciliæ & Orientis magni vendunt. De quo Aven-zoar Arabs *l.1.tract.13.c.6.* pondus trium granorum ordei, in lacte aut aqua Cucurbitæ vel rosarũ dissolutũ, filio Hali regis Contestabuli potandũ dedit, & eum à virulẽta Ictericæ aurigine liberavit. Quandoquidem verò nemo Scaligero lachrumam cervi exactius descripsit *de Subtilitat. adversus Cardan. Exercitat.* 112. placuit ipsamet ejusdẽ verba hîc apponere. Ante centesimum (inquit) annum in Cervo nulla est lachruma. post eam ætatem accrescit, ad Oculi canthũ, ipsis ossibus, atq; in os protuberans cõcrescit, ea duritia, qua cornu superet. qua parte prominet, rotunda est, insigni nitore, coloris fulvi, non sine vestigiis acriorum venularum: tanta levitate, ut penè tactum effugiat. Ita enim sese subtrahit, ut propemodum se ipsã movere videatur. Adversus venena re-

mediũ præstantissimũ. Peste correptis datur cũ vini momento: unde tantus cietur sudor, ut penè totũ solvi corpus credas. Quũ hæc in Circulis aliquando recitarẽ, unus ex his, qui è Legatorũ comitatu rerum Asiaticarũ cognitionem profitebatur, negabat ad cervum quicquã attinere; sed esse verè lapidẽ. Ego illi postridiè ostendi, qua parte ex osse fuisset avulsa. hanc Solimanus olim dono dederat Samblancardo trierarchæ: at ego posteà, ej' filii Bernhardi munificentiã expertus sum. Hactenus Scaliger. quibus adjiciendum est, q Scribonius Larg' de Lapide Bezoartico, c. 163. scribit: Cervis Siciliæ in angulo oculi, q nares versus vergit, nasci sordes, quas Venatores cõtra omne Jobolorũ virus & pharmaca deleteria in Cincto (q capitis involucrũ est) deferãt. Has sordes Joh. Langi' testatur, semel ex patulis infra Cervorũ oculos foraminibus eruisse, & in solo papyri involucro benè olentes per septenniũ illibatas servasse. *Epist. Medicinal, l. 2. ep. 24*. Quæ quamvis ita se habeant: aliam tamen lapidis Bezoartici generationem Garzias ab Horto & Nicolaus Monardis tradiderunt, dũ Bezoares eximi scribũt ex hirci quodã genere, Cervi magnitudine & agilitate, sed cornibus in dorsũ reflexis, & corporis forma Capreis ferè simili: quã ob causam ab incolis *Capra montana* vocetur, tametsi potius Cervi-capra dici

debeat, pilo brevi & colore plurimùm cinereo & ruffo. In ejus itaq; animalis ventriculo nascitur hic lapis, circa tenuissimam quandã paleam semper augescens, & veluti multis è tunicis contextus. Invenitur verò hoc animal in India supra Gangen, montibus Chinarum regioni finitimis, itemq; in Corasone & Persia, & in Insulis quæ à Vacca cognomẽ adeptæ sunt; itemq; in promontorio Comorim, & nonnullis Moluccæ locis: quãdoq; etiã in Peru. Etsi autem Orientales meritò præferri, atq; omnibus Persicos antecellere scribit Christophorus à Costa: testatur tamẽ Monardis, etiam qui in Peru reperiuntur, Orientalibus nequaquã inferiores esse viribus, quemadmodum constat ex epistola Petri de Osma & Xarayzeio, *29. Decem. Anno 1568.* ad Nicolaũ de Monardis scripta; quam, ut pote rem omnem dilucidè explicantẽ, hîc adscribere è re tua, Lector, fuerit. Jam sunt, ait Petrus de Osma, plures quàm viginti octo anni, quòd militiam sequens, per has Indias peregrinor: in quibus non solùm, quæ à te descripta sunt, nascuntur: sed etiam pleraque alia, quorum fama nondum ad nos pervenit, ob Medicorum huc à vobis commeantiũ magna ex parte negligentiam & inscitiam: quibus publica utilitas (quam tamen summam præstare possent) curæ non
esta

est; sed ut quæstui duntaxat serviant. Formam animalis, ex quo lapis Bezoar extrahitur, in tuo libro describis. Ea diligentiùs perpensa, animalium genus quoddam in istis montibus frequens invenimus: valde simile iis hircis (nisi quod cornibus orbum est) quos in Orientali India reperiri tradis. Ruffi sunt coloris, magna ex parte, & herbas salutiferas depascuntur (quarum magna est copia in montibus, ubi ista animalia degunt) ita fugacia, ut solo tormentorum æneorum ictu adsequi possimus. Decima quinta Junii hujus anni 1568. ego cum aliquot amicis ad venationem profecti sumus, in hujus regionis montes: In eam quinque dies insumsimus: & aliquot ex his, quæ dixi, animalibus confecimus. Cumque eorum caussa venationem suscepissemus, librum tuum contuleramus. Aperto itaque maximo & provectioris ætatis animali, neque in ventriculo, neque in alia parte corporis lapides invenimus. quo factum est, ut Indicis animalibus similia non esse putaremus. Percunctati Indi, quos ut nobis inservirent, deduxeramus, qua corporis parte lapides hæc animalia haberent, se quidquam de lapidibus scire negabant: (ut sunt nobis infestissimi, nec sua secreta nobis innote-

Animal lapidem Bezoar gignens.

Occasio inveniendi.

ſcere vellent) Indus tamen puer, decem aut duodecim annos natus, cum videret, nos tantoperè id ſcire cupere, in animali receptaculum quoddam, & veluti marſupium nobis oſtendit, in quod depaſtas herbas recipiunt, donec eas poſteà ruminatas in ventriculum trajiciant. Ibi puerum ilicò interficere voluerunt Indi, quòd nobis id indicaſſet: Eum tamen poſteà, nobis in venatione occupatis, interceperunt, &, ut intelleximus, ſacrificarunt. Illud autem admiratione non caret, hoc animal per totas has Indias (Occidentales intelligit) non reperiri, præterquam in montibus iſtis regni Peruani. Nam ego omnia Mexicana regna, omnes Peruanas provincias & regna, provincias & inſulas Maramnon, Floridã, & multas præterea Occidentaliũ Indiarum regiones peragravi: attamen nuſquam hæc animalia cõſpexi, quàm in ſolis hujus regni Peru montibus. Sola etiam, quæ in montibus paſcuntur animalia, lapides iſtos præſtantes generare obſervatum eſt. Nam quæ in planis pabulum ſumunt, ut herbas minùs ſalubres depaſcuntur, ſic etiam lapides eorum, tametſi utiles, iis viribus nõ pollent, quibus præditi ſunt, qui ab animalibus in montanis degentibus eruuntur. Ex animalis igitur, quod ſecuimus, burſulâ novem lapides exemimus

emimus, qui Naturæ beneficio istic creati videntur ex salutiferarum illarum herbarum succo, quæ in bursulam illam congeruntur. Secuimus & alia hujus generis animalia, quæ confeceramus: in quibus omnibus lapides invenimus, plures aut pauciores, pro animalis ætate. Cœpimus iis uti eo ordine, quem in tuo libro docuisti, & adversus eosdem etiam morbos, in quibus sanandis mirabiles eorum effectus experti sumus, quos longum esset referre. Quæ omnia tibi accepta referre debent non modò Hispani, sed etiam universus orbis, &c.

Addunt nonnulli, animal istud serpentibus quoq; vesci, partimq; in succum & sanguinem, partim in lapidem Bezoarticum eos convertere. Quo mysticè declaratur, ab iis vitiis vel rebus etiam adversis, quibus alii succumbere aut omnino perire solent, viro forti ac virtute prædito nihil periculi esse metuendum; sed eum insuper inde propter constantiã & recti judicii robur magis confirmari, & spiritus alacriores conquirere. De quibus exstant Gregorii Nazianzeni versiculi, è Græcis ita Latini facti:

Gravibus nihil movetur incus pulsibus,
Infracta casus mens repellit anxios.

Idemque hoc Emblemate expressit Dn. Joachimus Camerarius, Inclutæ Reip. Norim- *Ioach. Camerarius.*

Norimbergensis Medicus quondam celeberrimus, *Centur. 2. Embl. 64.*

Nulla venena probis vitiis sortisq; maligna
Obsunt: quin potius robora dant animis.

Diximus suprà, Lapides istos alios aliis graviores & majores esse, quam in rem proditum est, iis regionibus, in quibus animalia lapidem Bezoar generantia inveniuntur, Venatores adeò peritos esse & exercitatos, ut quænam animalia majores lapides contineant, solo conspectu dijudicare possint: atque ea quidem, in quorum ventriculis majores lapides lateant, minus mobilia agiliáve esse, sed & lenta subtristiaq; apparere. quinimò extincta etiam interdum reperta, in quorum receptaculis lapides fuerint graviores, ut retulit Christophorus à Costa.

Animalium lapidem hunc gignentium venatores.

Facultates autē Bezoartici lapidis quod attinet: scribit Garzias ab Horto, Indos eo uti adversus deleteriæ facultatis medicamenta. Ormuz verò & Corasonæ incolas tam adversus violētorum animalium morsus, quàm contra omnes melancholicos morbos. quod probat Garzias. ideoque & in mala scabie, lepra, pruriginibus, impetiginibusque rectè hunc usurpari contendit. Eademque ratione etiam quartanis convenire posse arbitratur. Ac quoniam exanthemata

Lapidis Bezoar facultates.

mata

mata sive pustulæ, & herpetes in India admodum noxia sunt, & subinde ægros necant: solere ait ægris per singulos dies pulverem lapidis Bezoar ex aqua rosacea propinari ad unum aut alterum granum, magno cum successu. Quod verò Petrus de Osma scribit, lapidem istum non haustum tantùm, sed & foris impositum mirificè venenis ac toxicis resistere; in tantum, ut ex Matthioli sententia, omnia superet venena, si scilicet ita adalligatus fuerit, ut nudam sinistri lateris carnem contingat: Negat tamen Garzias, se quenquam vidisse unquam, qui simili modo id fuerit expertus. Illud autem constare, quod ejus pulvis vulneri impositus, à mortiferis animalibus ictos liberet: iisdemque viribus polleat, apertis carbunculis in peste impositus: quandoquidem venenum exsugat. Cui sententiæ & Petrus de Osma accedit, dum pulverem illum scribit vulneribus sagittarum toxico illitarum utilissimè inspergi: adeoque lapidem Bezoar non tantùm cordis affectibus auxiliari, & tineas ventris expellere, sed & præsentissimum esse alexipharmacum perniciosissimi illius toxici, quo sagittas suas illinunt Indi, ad sese mutuò conficiendos, atque etiam nos Hispanos (inquit) quorum

rum pleriq; post vehemẽtes cruciatus & furores mortui sunt, nullum auxilium invenientes. ut rectè dixerit Garzias, Viros planè deploratos, atq; à Medicis derelictos hujus lapidis usu pristinæ sanitati fuisse restitutos. quod Claudius Richardus uno atq; altero exemplo confirmavit. quorum utrumque Diomedes Cornarius suis historiis Admirandis raris inseruit. Nam Reo cuidam Pragæ drachmam unam pulveris Napelli oblatam scribit. Cumq; infirmus planè se deficere assereret, nisi statim subveniretur: oblatis quinque granis lapidis Bezoartici in vini modico, continuò eum fuisse alleviatum. Similiter Viennæ cuidam ad mortem condemnato furi, ex Imperatoris mandato exhibitum fuisse bolum ex Arsenici pulverisati drachma dimidia, cum Conserva Rosarum præparatum. Post cujus boli venenati deglutitionem, elapsâ fermè horâ unâ, ebiberit Bezoartici lapidis grana decem, in aqua Boraginis dissoluta; & exinde melius habere cœperit, & in pristinum sanitatis statum fuerit redactus. Ex quo concludit Cornarius, manifestum hinc fieri, Bezoar medicamentum esse regium, facile, placidum, omni periculo carens: & ut Aretii verbis utar, pueris, mulieribus, & senibus

nibus medicinam hanc vel ſub ipſo Canis fervore, quo præcipuè tempore reliqua medicamenta omnia ferè ſuſpecta ſunt, tutiſſimè dari: quandoquidem corpus nullo alio pacto alteret, aut debilitet, ſed maximè roboret. Quocirca in India, dicebat Garzias, opulentiores bis ſe purgare ſingulis annis, Martio videlicet & Septembri: & à purgatione quinque ſubſequentibus diebus continuis haurire in ſingulas doſes decem hujus lapidis grana, macerata in ſtillaticio roſarum liquore. atque eo remedio juventam & membrorum robur ſibi conſervari dicunt. Hoc amplius ſcripſit Chriſtophorus à Coſta, Garzię plagiarius, quoſdam hujus lapidis pulvere ſingulis quindecim diebus uti; exiſtimantes eo medicamento partes corporis vitales, generationiſque membra roborari.

Tam præſtans itaq; cum lapidum iſtorū Virtus ſit, nulli equidē mirum videri debet, quòd tanto in precio habeantur. Nam & Garzias teſtatur, habuiſſe ſe unum, qui etſi quinque duntaxat drachmas penderet, in ipſamet tamen India pluris, quàm ſexaginta quatuor aureis Hungaricis fuerit emtus: ſuccreſcente autem tempore etiam precium illorum adcreviſſe; ſiquidem nunc *Lapidis Bezoar preciū.*

omnes

omnes ad ejus regionis, in qua generantur, Regem perferri oporteat: nec sine difficultate haberi inde queant. Quod si Petro de Osma credimus, tantæ apud Indos dignationis sunt Lapides isti, ut in Idolorum suorum delubris, quæ Guacas vocant, collocatos eos habeant, & preciosissima quæque, veluti aurum, argentum, gemmas, monilia, animalia, & pueros iis offerant: &, attestante Christophoro à Costa, in hæc verba prorumpere soleant: Licet Deus omnia in hominum utilitatem creârit: damnum tamen quodammodò esse, eum lapidem in alium usum convertere, quàm Principum & nobili stemmate progenitorum: quandoquidem in plebis usum, loco lapidis Bezoar, radicem *Moringæ* creârit. Nam arboris illius Moringæ radicem, Unicornu & Lapidis Bezoartici vires supplere, vereque theriacam esse, qua vulgò Incolæ utantur, cùm adversus omnis generis venena, tùm contra morsus serpētium maximè noxiorum, aliorumque insectorum & virulentorum animalium, idem Costa præcedente capite docuerat.

Radix Moringæ.

Sed quoniam, ex Matthioli sententia, Bezoar lapis propterea inventu difficilis, quòd non desint paribus notis lapilli, qui tamen

tamen nullam adversus venena vim habeant: ideò operæ precium fuerit, de probandi ratione videre. Qua in re etsi Garzias adeò dextros ait esse Lusitanos, ut facilè qua in regione singuli lapides nati sint, discernere & dijudicare possint: nolũt tamẽ Mercatores ea conditione eos vendere, ut an legitimi sint, periculum emtori facere liceat: sicuti Carolus Clusius prodidit. Ut autem adulterinos à legitimis dignoscant, manibus eos comprimunt, deinde spiritu inflant. Nam si aër aliquis permeat, adulterini indicium est. quod Garzias tradidit. Cui aliam probandi rationem Clusius addit, cum ait: Ducitur cum acu filum per toxicum (herba eâ *Balestera* vocatur) deinde per canis aut alterius animalculi pedem transmittitur acus, atque filum relinquitur in vulnere. Canis ilicò ex symptomate incipit sentire, quæ comitari solent eos, qui toxicum biberunt. Cum planè concidit Canis atque desperatus videtur, tum pulverem ab hoc lapide abrasum & aqua dilutum Cani in os injiciunt. Si auxilium senserit Canis, legitimi probatio est: sin minus, adulterinum censent. Nicolaus Monardis inde legitimi esse indicium scribit, si priore laminâ demtâ, subsequens multò inveniatur

Lapidis Bezoar probatio. 1.

2.

3.

S splen-

splendidior: Item, si in meditullio cavus sit, & pulveris ejusdem cum lapide substantia plenus. Etenim qui adulterati sunt, neque laminas splendentes habent, neque pulverem illum in meditullio continent, sed granulum aliquod, aut semen, supra quod Indi illum efformârunt. Sunt qui hunc proban-
4. di modum putant certissimum: Calx viva in manu, salivæ pauco exstinguitur: mox lapidello fricatur, atque calx fulva redditur: quemadmodum ille retulit, quem Serenissimus Saxoniæ Elector Augustus ad ejusmodi lapides & alia preciosa apportanda ablegaverat in Portugalliam.

Lapis Malacensis. Nec verò silentio prætereundum est, Lapidi isti Bezoartico valde affinem esse lapidem *Malacensem*; quem unicè venenis resistentem in Malaca inveniri tradunt; saltem in Pam Regni Malacensis provincia & quidem in felle Histricis. Lapidis ejus color dilutioris videtur purpuræ, gustu amaro, tangenti levis & lubricus, quemadmodum Gallicus sapor. Estque tanta in æstimatione apud ipsos Indigenas, ob raritatem, ut è duobus, qui Garziæ tempore simul reperti fuerunt, alter pro ingenti munere missus sit ei, qui pro Rege Lusitaniæ Indiam gubernabat: quod literis contestatus est ipsemet

Garzias

Garzias ab Horto *lib. 1. cap. 46.* Cui planè consentientia scripsit Joh. Hugo Linschotanus *in sua Navigat. in Indiam Oriental. c. 87.* nisi quod in felle Porci lapidem istum inveniri tradit (unde & Lusitanis vernacula lingua *Pedra di Porco*, id est, porci lapis dicitur) eundemq; majori quàm Bezoar virtute adversus venena laudari. Quòd autē lubricus sit, & Gallico smigmati similis, idem quoque asserit. Etenim usu ita exigente, inquit, lapidem in aquæ pelvim injiciunt: quo post aliquod tempus exemto, aqua amaritudinem contrahit, omnemque veneni vim tollit, ut experimentis est cognitum.

DE RHABARBARO: ET CASSIA.

TIT. IV.

Rhabarbari usus in medicamentis notus non erat, sicuti nec Cassiæ solutivæ *aut fistulatæ: quanquam species ipsas exstitisse non nego. De quarum tamen virtutibus nihil dicam, physicis eas discutiendas relinquens.*

NOTÆ, SIVE COMMENTARII.

Rhabarbari nomina. Rhabarbarum, quod singulare medicamentum, & veneratione dignum apud omne humanum genus vocat Christophorus à Costa; Dioscorides quandoq; *Rheon*, interdum *Rhian*, nonnunquam *Rhaponticum* dicit; Galenus *Rheum & Rha*; Plinius *Rhacoma*; Celsus, ut & Actuarius, *radicē ponticam*; Pœni *Ravedsceni*; vulgus Medicorum *Rheubarbarum, Rheobarbarum, & Rhabarbarum*. Etsi autem Johan. Mesues *lib. de simplic. cap. 5.* tria facit Rhei seu Rhabarbari genera. *Genera.* 1. Indicum: quod Ravedsceni, & præstantissimum esse dicit. 2. Barbarum: quod generis nomine sic appellat. nam omnes regiones, unde hodie affertur, maximè vero Troglodytica, Barbariæ nomen olim acceperunt. 3. Turcicum: quod omnium ait esse ignobilissimum atque ignavissimum; forte quòd ad Turcas vicinos inde deferatur, Turcicum appellatum. à ponto enim, unde affertur, non longè illi distant. Paulus tamen, Actuarius, & Nicolaus Myrepsus, præter Barbaricum & Indicū, nullum agnoscunt, Et illud quidē ex Barbaria apportari dicunt: hoc, ex India aut locis Indiæ proximis, nempe Scenitis populis, ut auctor est Stephanus de Ur-

de Urbibus Persidis. unde & *Sceniticũ* à quibusdam nominatur. Contrà literis cõtestati sunt Garzias ab Horto, & Christophorus à Costa, nullum omninò esse Rha-barbaricũ aut Indicum, sed solummodò *Chinensę*: (unde id Persæ *Ravam Chini*; Mauritani pleriq; solummodò *Ravam* vocant) quod in interiore Chinarum regione duntaxat natum, in urbem Cantan, nobilissimũ totius illius provinciæ portum & emporium, à Lusitanis inhabitatum, exportatur: atque inde vel navibus in Indiam advehitur; vel alia via, & quidem ex eadem interiore Chinarum provincia Camelis defertur per Tartariam & Uzbeque in Ormuz, & inde in Persiam, Arabiam & Alexandriam: undę posteà universę Europæ communicatur. Et hoc quidem, quod Jumentis apportatur, minus teredinẽ & cariem sentire dicunt, quàm quod navigiis advehitur: siquidem plus corrumpãtur aromata, quæ per mare invehuntur, unius mensis spacio, quàm quæ terrestri itinere importantur, totius anni tempore.

Omne Rhabarbarum nascitur in China.

Sciendum autem inprimis est, Rhabarbarum Veterum tam Græcorum, ut Dioscoridis, Galeni, Theophrasti, quem & Plinius sequitur; quàm Arabũm, ut Serapionis & Avicennæ, à Recentiorum cùm Gręcorum,

Rhabarbarum Veterũ differt à Recentiorum Rhabarbaro.

ut Actuarii, Pauli, & Nicolai Myrepsi, tùm Arabū, ut Mesuę &c. rhabarbaro plurimùm differre: & quidem Loco, Colore, Odore, Pondere, & Facultatibus. *1. Loco:* Nam Veterum Rhabarbarū ex Aquilonaribus regionibus, ubi Bosphor⁹ & Rha fluvius, qui huic radici nomē dedit, exsistunt, afferebatur: ut ex Dioscoridis descriptione *lib. 3. c. 3.* colligitur, cum ait: Rhabarbarū nascitur in iis, quę supra Bosphorū sunt regionibus, unde etiā affertur: radix nigra (Plinius *lib. 27. c. 11.* costo nigro similē dicit) Cētaurio magno similis, sed minor & magis rubens, sine odore, laxa & parū levis. Cum quo planè congruit illud Plinii *d. c. 11.* ubi Rhacoma, inquit, affertur ex his, quę supra pontū sunt, regionibus &c. At Recentiorū Rhabarbarū ex meridionalibus Regionibus ad nos defertur. *2. Colore:* Veterum Rhabarbarū cum costo nigro similitudinē habet, & nigrū est, teste Plinio: At Recentiorū neq, nigrum est, neq; ullam cum costo habet similitudinē: imò flavum potiùs exsistit. *3. Odore:* Veterum enim sine odore est, ex Dioscoridis & Plinii descriptione. Unde Galenus *Radicem inodoratam* appellat *lib. de simplic. Medicam. ad Paternianum, c. 228.* At Recentiorum vehementer odoratum est. *4. Pondere:* Veterum enim leve est. At Re-

1. Loco.

2. Colore.

3. Odore.

4. Pondere.

At Recentiorũ grave:& quo gravius,eò melius. 5. *Facultatibus:* quia Recentiorum Rhabarbarum purgat. At illi Veterũ nulla purgandi vis inest. Neq; enim Dioscorides, neque Plinius, neq; Galenus,nec Veterũ præterea quisquã Rhabarbaro unquam usi sunt ad alvum subducendam: sed potiùs illi maximam adstringendi vim adscripserunt: sicque sanguinem exspuentibus, Cœliacis, & dysentcriacis conferre dixerunt. Sic Aëtius, qui sub Constantino Magno vixit,inter ea, quæ adstringendo ventrem cohibent,Rheũ ponticũ recenset,*Sermone 9.c.47.* Et Avicenna *secundi Can. c.5 5.* Rhabarbaro nullã purgandi potestatem tribuit, sed diversam potius. alibi enim inter medicamenta alvũ cohibentia id enumerat. *Fen.16.can.3.tract.1 c.4.* Sed nec Succedaneum ejus ulla purgandi facultate est præditum. Nam Veteres pro suo Rha seu Rhabarbaro, sive Rha pontico,usi sunt Centaurio magno. Galenus enim in libello περὶ ἀντιβαλλομένων inscripto ait: pro Rheo Centaurium usurpandum. Nicolaus autem Myrepsus pro Rheo non tantùm Centaurio majore, sed & radice Symphiti utendum esse docet. Si enim, inquit, destituaris Rheo; Centaurio magno aut radice Symphiti utendũ.Jam verò nullus Veterum

5. Facultate.

rum pleriq; post vehemẽtes cruciatus & furores mortui sunt, nullum auxilium invenientes. ut rectè dixerit Garzias, Viros planè deploratos, atq; à Medicis derelictos hujus lapidis usu pristinæ sanitati fuisse restitutos. quod Claudius Richardus uno atq; altero exemplo confirmavit. quorum utrumque Diomedes Cornarius suis historiis Admirandis raris inseruit. Nam Reo cuidam Pragæ drachmam unam pulveris Napelli oblatam scribit. Cumq; infirmus planè se deficere assereret, nisi statim subveniretur: oblatis quinque granis lapidis Bezoartici in vini modico, continuò eum fuisse alleviatum. Similiter Viennæ cuidam ad mortem condemnato furi, ex Imperatoris mandato exhibitum fuisse bolum ex Arsenici pulverisati drachma dimidia, cum Conserva Rosarum præparatum. Post cujus boli venenati deglutitionem, elapsâ fermè horâ unâ, ebiberit Bezoartici lapidis grana decem, in aqua Boraginis dissoluta; & exinde melius habere cœperit, & in pristinum sanitatis statum fuerit redactus. Ex quo concludit Cornarius, manifestum hinc fieri, Bezoar medicamentum esse regium, facile, placidum, omni periculo carens: & ut Aretii verbis utar, pueris, mulieribus, & se-

nibus

nibus medicinam hanc vel ſub ipſo Canis fervore, quo præcipuè tempore reliqua medicamenta omnia ferè ſuſpecta ſunt, tutiſſimè dari: quandoquidem corpus nullo alio pacto alteret, aut debilitet, ſed maximè roboret. Quocirca in India, dicebat Garzias, opulentiores bis ſe purgare ſingulis annis, Martio videlicet & Septembri: & à purgatione quinque ſubſequentibus diebus continuis haurire in ſingulas doſes decem hujus lapidis grana, macerata in ſtillaticio roſarum liquore. atque eo remedio juventam & membrorum robur ſibi conſervari dicunt. Hoc amplius ſcripſit Chriſtophorus à Coſta, Garzię plagiarius, quoſdam hujus lapidis pulvere ſingulis quindecim diebus uti; exiſtimantes eo medicamento partes corporis vitales, generationisque membra roborari.

Tam præſtans itaq; cum lapidum iſtorũ Virtus ſit, nulli equidẽ mirum videri debet, quòd tanto in precio habeantur. Nam & Garzias teſtatur, habuiſſe ſe unum, qui etſi quinque duntaxat drachmas penderet, in ipſamet tamen India pluris, quàm ſexaginta quatuor aureis Hungaricis fuerit emtus: ſuccreſcente autem tempore etiam precium illorum adcreviſſe; ſiquidem nunc *Lapidis Bezoar preciũ.*

omnes

omnes ad ejus regionis, in qua generantur, Regem perferri oporteat: nec sine difficultate haberi inde queant. Quod si Petro de Osma credimus, tantæ apud Indos dignationis sunt Lapides isti, ut in Idolorum suorum delubris, quæ Guacas vocant, collocatos eos habeant, & preciosissima quæque, veluti aurum, argentum, gemmas, monilia, animalia, & pueros iis offerant: &, attestante Christophoro à Costa, in hæc verba prorumpere soleant: Licet Deus omnia in hominum utilitatem creârit: damnum tamen quodammodò esse, eum lapidem in alium usum convertere, quàm Principum & nobili stemmate progenitorum: quandoquidem in plebis usum, loco lapidis Bezoar, radicem *Moringa* creârit. Nam arboris illius Moringæ radicem, Unicornu & Lapidis Bezoartici vires supplere, vereque theriacam esse, qua vulgò Incolæ utantur, cùm adversus omnis generis venena, tùm contra morsus serpetium maximè noxiorum, aliorumque insectorum & virulentorum animalium, idem Costa præcedente capite docuerat.

Radix Moringa.

Sed quoniam, ex Matthioli sententia, Bezoar lapis propterea inventu difficilis, quòd non desint paribus notis lapilli, qui

tamen

tamen nullam adversus venena vim habeant: ideò operæ precium fuerit, de probandi ratione videre. Qua in re etsi Garzias adeò dextros ait esse Lusitanos, ut facilè qua in regione singuli lapides nati sint, discernere & dijudicare possint: nolũt tamẽ Mercatores ea conditione eos vendere, ut an legitimi sint, periculum emtori facere liceat: sicuti Carolus Clusius prodidit. Ut autem adulterinos à legitimis dignoscant, manibus eos comprimunt, deinde spiritu inflant. Nam si aër aliquis permeat, adulterini indicium est. quod Garzias tradidit. Cui aliam probandi rationem Clusius addit, cum ait: Ducitur cum acu filum per toxicum (herba ea *Balestera* vocatur) deinde per canis aut alterius animalculi pedem transmittitur acus, atque filum relinquitur in vulnere. Canis ilicò ex symptomate incipit sentire, quæ comitari solent eos, qui toxicum biberunt. Cum planè concidit Canis atque desperatus videtur; tum pulverem ab hoc lapide abrasum & aqua dilutum Cani in os injiciunt. Si auxilium senserit Canis, legitimi probatio est: sin minus, adulterinum censent. Nicolaus Monardis inde legitimi esse indicium scribit, si priore laminâ demtâ, subsequens multò inveniatur

Lapidis Bezoar probatio. 1.

2.

3.

ſplendidior: Item, ſi in meditullio cavus ſit, & pulveris ejusdem cum lapide ſubſtantia plenus. Etenim qui adulterati ſunt, neque laminas ſplendentes habent, neque pulverem illum in meditullio continent, ſed granulum aliquod, aut ſemen, ſupra quod Indi illum efformârunt. Sunt qui hunc probandi

4. nodum putant certiſſimum: Calx viva in manu, ſalivæ pauco exſtinguitur: mox lapide illo fricatur, atque calx fulva redditur: quemadmodum ille retulit, quem Sereniſſimus Saxoniæ Elector Auguſtus ad ejusmodi lapides & alia precioſa apportanda ablegaverat in Portugalliam.

Lapis Malacenſis. Nec verò ſilentio prætereundum eſt, Lapidi iſti Bezoartico valde affinem eſſe lapidem *Malacenſem*: quem unicè venenis reſiſtentem in Malaca inveniri tradunt; ſaltem in Pam Regni Malacenſis provincia & quidem in felle Hiſtricis. Lapidis ejus color dilutioris videtur purpuræ, guſtu amaro, tangenti levis & lubricus, quemadmodum Gallicus ſapor. Eſtque tanta in æſtimatione apud ipſos Indigenas, ob raritatem, ut è duobus, qui Garziæ tempore ſimul reperti fuerunt, alter pro ingenti munere miſſus ſit ei, qui pro Rege Luſitaniæ Indiam gubernabat: quod literis conteſtatus eſt ipſemet

Garzias

Garzias ab Horto *lib. 1. cap. 46.* Cui planè consentientia scripsit Joh. Hugo Linschotanus *in sua Navigat. in Indiam Oriental. c. 87.* nisi quod in felle Porci lapidem istum inveniri tradit (unde & Lusitanis vernacula lingua *Pedra di Porco,* id est, porci lapis dicitur) eundemq; majori quàm Bezoar virtute adversus venena laudari. Quòd autē lubricus sit, & Gallico smigmati similis, idem quoque asserit. Etenim usu ita exigente, inquit, lapidem in aquæ pelvim injiciunt: quo post aliquod tempus exemto, aqua amaritudinem contrahit, omnemque veneni vim tollit, ut experimentis est cognitum.

DE RHABARBARO: ET CASSIA.

TIT. IV.

R*Habarbari usus in medicamentis notus non erat, sicuti nec* Cassiæ solutivæ *aut fistulatæ: quanquam species ipsas exstitisse non nego. De quarum tamen virtutibus nihil dicam, physicis eas discutiendas relinquens.*

NOTÆ, SIVE COMMENTARII.

Rhabarbarum, quod singulare medicamentum, & veneratione dignum apud omne humanum genus vocat Christophorus à Costa; Dioscorides quandoq; *Rheon*, interdum *Rhian*, nonnunquam *Rhaponticum* dicit; Galenus *Rheum & Rha*; Plinius *Rhacoma*; Celsus, ut & Actuarius, *radicē ponticam*; Pœni *Ravedsceni*; vulgus Medicorum *Rheubarbarum, Rheobarbarum, & Rhabarbarum*. Etsi autem Johan. Mesues *lib. de simplic. cap. 5.* tria facit Rhei seu Rhabarbari genera. 1. Indicum: quod Ravedsceni, & præstantissimum esse dicit. 2. Barbarum: quod generis nomine sic appellat. nam omnes regiones, unde hodie affertur, maximè vero Troglodytica, Barbariæ nomen olim acceperunt. 3. Turcicum: quod omnium ait esse ignobilissimum atque ignavissimum; forte quòd ad Turcas vicinos inde deferatur, Turcicum appellatum. à ponto enim, unde affertur, non longè illi distant. Paulus tamen, Actuarius, & Nicolaus Myrepsus, præter Barbaricum & Indicū, nullum agnoscunt, Et illud quidē ex Barbaria apportari dicunt: hoc, ex India aut locis Indiæ proximis, nempe Scenitis populis, ut auctor est Stephanus

Rhabarbari nomina.

Genera.

de Ura-

de Urbibus Persidis. unde & *Scenitică* à quibusdam nominatur. Contrà literis cõtestati sunt Garzias ab Horto, & Christophorus à Costa, nullum omninò esse Rha-barbaricũ aut Indicum, sed solummodò *Chinense*: (unde id Persæ *Ravam Chini*; Mauritani pleriq; solummodò *Ravam* vocant) quod in interiore Chinarum regione duntaxat natum, in urbem Cantan, nobilissimũ totius illius provinciæ portum & emporium, à Lusitanis inhabitatum, exportatur: atque inde vel navibus in Indiam advehitur; vel alia via, & quidem ex eadem interiore Chinarum provincia Camelis defertur per Tartariam & Uzbeque in Ormuz, & inde in Persiam, Arabiam & Alexandriam: undę posteà universę Europæ communicatur. Et hoc quidem, quod Jumentis apportatur, minus teredinẽ & carieni sentire dicunt, quàm quod navigiis advehitur: siquidem plus corrumpãtur aromata, quæ per mare invehuntur, unius mensis spacio, quàm quæ terrestri itinere importantur, totius anni tempore.

Omne Rhabarbarum nascitur in China.

Sciendum autem inprimis est, Rhabarbarum Veterum tam Græcorum, ut Dioscoridis, Galeni, Theophrasti, quem & Plinius sequitur; quàm Arabum, ut Serapionis & Avicennæ, à Recentiorum cùm Grçcorum,

Rhabarbarum Veterũ differt à Recentiorum Rhabarbaro.

At Recentiorũ grave: & quo gravius, eò melius. 5. *Facultatibus:* quia Recentiorum Rhabarbarum purgat. At illi Veterũ nulla purgandi vis ineſt. Neq; enim Dioſcorides, neque Plinius, neq; Galenus, nec Veterũ præterea quisquã Rhabarbaro unquam uſi ſunt ad alvum ſubducendam: ſed potiùs illi maximam adſtringendi vim adſcripſerunt: ſicque ſanguinem exſpuentibus, Cœliacis, & dyſenteriacis conferre dixerunt. Sic Aëtius, qui ſub Conſtantino Magno vixit, inter ea, quæ adſtringendo ventrem cohibent, Rheũ ponticũ recenſet, *Sermone 9. c. 47.* Et Avicenn. *ſecundi Can. c. 5 5.* Rhabarbaro nullã purgandi poteſtatem tribuit, ſed diverſam potius. alibi enim inter medicamenta alvũ cohibentia id enumerat. *Fen. 16. can. 3. tract. 1 c. 4.* Sed nec Succedaneum ejus ulla purgandi facultate eſt præditum. Nam Veteres pro ſuo Rha ſeu Rhabarbaro, ſive Rha pontico, uſi ſunt Centaurio magno. Galenus enim in libello περὶ ἀντιβαλλομένων inſcripto ait: pro Rheo Centaurium uſurpandum. Nicolaus autem Myrepſus pro Rheo non tantùm Centaurio majore, ſed & radice Symphiti utendum eſſe docet. Si enim, inquit, deſtituaris Rheo; Centaurio magno aut radice Symphiti utendũ. Jam verò nullus Veterum

5. *Facultate.*

unquam fuit, qui Cētaurio aut Symphiti radici purgatoriam facultatem inesse scripsisset. Deniq; id ipsum etiam testatur experientia. Nam Rhaponticū illud, quod D. Gerardus Caroli V. Imperatoris apud Solymanum Turcarum Imperatorem Orator, propriis manibus in Ponti regionibus eradicatum, in nostras regiones invexit, itidē purgandi facultate destitutum est. Hujus enim drachmarū duarum pondus datum, alvum haud movet, sed poti' adstringit. quod pluribus prosequitur Leonhardus Fuchsius *l. 1. de Compos. Med. c. 84. & l. 1. Paradox. medic. c. 4.*

Incolæ non transmittunt nobis Rhabarbarum exsuccum: contra Mesuen.

Quod verò scribit Mesues, Regionis ejus, in quo Rhabarbarū nascitur, incolas sive indigenas, illud dies quinque macerare aqua, deinde succum exprimere; è quo ad Solem depurato trochiscos parare soleant, Regibus & principibus viris purgandis idoneos: Reliquum verò exsuccum & exanimatum, & vi purgatrice tota, aut propè tota privatum ad alios transmittere: Id & pro fabula habet, atq; inde ortum arbitratur Christophorus à Costa, quòd nōnulli gentiles Mercatores Rhabarbaro fungosiori & vetustiori (ut facilius à corruptione liberent, néve teredo, quæ id erodere solet, innascatur) aquam tepidā affundant; deinde lineis pānis

emun-

emundatum bacillis aut filo trajiciant, & exsiccent, ut nonnulla foramina piperis tenuissimè triti polline & cera obturent, deinde probè siccatum in psylli semine adservent. Hæc mihi, ait Costa, retulit mercator Canarinus, vir probus; sanctéq; affirmabat, ea duntaxat fieri ad præservandum à corruptione Rhabarbarum: addebatque, id Rhabarbarum, in quo conspiceretur foramen, quo trajectum pependisset, ea ratione præparatum fuisse, neque ideò improbari, neque affusam aquam multum de ipsius virib' detraxisse. Cæterùm de Rhabarbari temperamento, duplici substantia & viribus, videatur Mesues *libro de simplicibus cap. 5.* Mihi satis fuerit, historicam ejus cognitionem ex optimis quibusque auctoribus collectam hic tradidisse. quod & in Cassia solutiva enarranda sequar.

Ait Garzias ab Horto *cap. 29.* Cassiam fructum esse arboris, pyri magnitudine, foliis mali Persicæ, angustioribus tamen aliquantùm & virentibus: floribus genistæ perquàm similibus, luteis, cariophyllum odore æmulantibus: quibus decidentibus exsiliant oblongæ siliquæ, virentes admodũ ante maturitatem, sed quæ per maturitatem *Cassia solutiva.*

nigrescant, longitudine interdum quinque palmorum, nunquam verò infra binos palmos.

eius natales. Nascitur non in India tantùm, & quidem per universas Indiæ provincias; sed & in Ægypto quoque. Unde & siliqua Ægyptia, & à forma atq; colore Cassia fistularis, fistula nigra, uti & ab effectu Cassia solutiva nuncupatur. Et quoniam ea in locis sylvestribus etiam absq; satione nascitur, nō mirum, tantum ejus proventum esse, ut toti Europæ, atq; adeò universo Orbi sufficiat. Neq; enim ex Orientali tantùm India, atq; Mēphi & Alexandria Ægypti hodie ea mittitur; sed & ex America, & quidem Insulis D. Dominici & Johannis de portu divite, in Orientem, unde prius deferebatur, plures naves eâ onustæ vehuntur, quàm Cantabri ferrum mittunt: ut testatum reliquit Nicolaus Monardis *in historia simplicium Medicam. ex Novo Orbe delator. cap. de Cassia soluti-va* quo in loco etsi Cassiam istam Orienta-

delecta. li longè præferre videtur: non desunt tamen, qui hoc ejus judicium improbent, ut Carolus Clusius notavit: asserentibus contrà Garziâ & Christophoro à Costa, optimam esse, quæ ex India Orientali deferatur, & qui-

quidem locis ad Septentrionem magis vergentib⁹, ut in *Cambaya*: item quæ crassa, gravis, & in qua nihil sonet, cum quatitur; cum autem frangitur, splendet, & pulpamento nigro seu atramentario plena est: ex Johannis Guintherii Andernaci sententia *in Commentarii secundi dialogo 5.*

Sed ne vocabulorum homonymia decipiamur: sciendum est, aliam esse Cassiam Arabum, de qua nobis hîc sermo est; aliam Græcorum veterum. Arabum enim Cassia, quam partim in India, partim in Ægypto nasci diximus, siliquas habet prælongas ac teretes, utrinque fastigiatas, duos ferè pedes proceras, carne intus nigra, gustu prædulci, sed planè medicato, ligneis distinguentibus membranis, & ossibus siliquarum intercursantibus. Græcorum verò, teste Galeno, *libro de Theriaca ad Pison.* rubescit & rosam exspirat, sicut etiam dulcem gustum præ se fert, fistulis plena, & vinum naribus obolens, & aromatum modo vehementer odorata. Differunt etiam Usu & Viribus. Nam Arabum, & quæ hodiè in officinis venditur, ad leniendam alvum pulchrè conducit. At Græcorum id non facit. Ea enim urinam atque men-

Cassia Arabum, & Græcorum antiquorum differt.
1. descriptione.
2. Viribus.

menses cit, aliasq; vires à priori diversas habet. Illa itaque Cassia, de qua Arabes scribunt, veteribus Græcis planè incognita fuit. Neque enim Galenus, neque Dioscorides ejus mentionem faciunt. Unde si in Græcorum libris Cassia fistula legatur; non illa intelligenda est, de qua Arabes & recentiores agunt; sed Cassia lignea seu odorata. ut satius fuerit, Arabum Cassiam vocare *solutivam*, aut siliquam Ægyptiam; Græcorum autem Cassiam *ligneam* seu odoratam, quemadmodum Fuchsius putavit *libro primo paradox. cap. 5.* vel ideo, quod hæc species quædā Cinnamomi, imò ipsum Cinnamomum sit, ut ait Garzias *l. 1. c. 15.*

Porrò de vi & facultatibus Cassiæ consulendi erunt Medici. Illud saltem hîc disquirere lubet: Cum Mesues *libro de simplicib. cap. 6.* dicat, Cassiam absque nocumento & mordicatione solvere, ita ut & prægnantibus conveniat: quî fiat, quòd idem scripserit, Cassiam intestina debilia & lubrica habentibus obesse? Sed respondet Johan. Costæus in suis ad eum locum annotationibus, id nō eò contingere, quòd Cassia flatus & tormina ventris excitet: sed quod nimis levia reddat intestina iis, qui spontè levia habuerint. Solere enim id nonnunquam accide-

An Cassia sit flatulenta.

re

re aliquibus, ut assūto vel levissimo medicamento alvus per dies multos reddatur lubrica, ac si intestinorum levitate laborent. Hinc Mesues Cassiæ adstringentia quædam admiscere jubet. Ridiculum verò in primis est, quod crediderunt nonnulli, Regionis ejus, ubi Cassia nascitur, incolas continua alvi solutione laborare: quod boves, quarum carnibus vescerentur, Cassiam solutivam depascerent. Nam arbores altiores sunt, quàm ut à Bobus depasci possint: neque tanta est arborum istarum copia (quantum quantum etiam Cassiæ proventum esse diximus) ut infinitum Vaccarum numerum (quas multas quidem alunt, sed nullius carnibus indigenæ vescuntur) sustentare posset. Deinde cum duro cortice sit prædita siliqua, verisimile est, vaccas graminis pabulum, quod semper ferè istic viret, istarum siliquarum aviditate, quàm maximè etiam has possent pertingere, non relicturas. Quod ipsum cum ab incolis quæsiisset Garzias, non mediocrem se illis risum movisse scribit. Sanè quòd flatus tormina excitat Cassia; id non tam Cassiæ, quæ si ad nos recens atque integra deferretur, nunquam tale quid cieret; sed Mercatorum vitio & dolo adscribendum est. Nam ut pinguior & minùs vetustior ap-

Incolæ Regionis, ubi Cassia nascitur, an laborent continua alvi fluxione.

pa-

pareat Cassia, solent Mercatores & pharmacopæi eam in arena madida, & locis humidis adservare. Unde mirandum non est, si excrementitio eo humore oppleta, flatus postmodum & tormina excitet, ut Johan. Costæus ad Mesuem annotavit.

DE SACCHARO.
Tit. V.

Saccharum. *Saccharũ quoq; olim quidẽ fuit, sed nõ admodũ magna ejus erat noticia, & nec alium in finem, quàm in medicina facienda usurpabatur. Retroactis jam aliquot centum annis, inventus est conficiendi illius modus: & nostra hac ætate quidã Venetiis artem ejus expurgandi & perficiendi reperit; eaq; ex inventione ultra centena millia aureorũ adquisivit. quas opes filio suo Equiti reliquit, qui & planè eas consumsit. Hodie ad eam subtilitatem deducta est ars ista, ut Rhabarbarum, Nuces pineæ, pistaceæ, Cinnamomũ, & aliæ species Saccharo condiãtur, atq; ita quasi recentia adserventur. Efformantur quoq; ex Saccharo figuræ, & imagunculæ pulcherrimæ; nec non omnis*

generis

generis fructus repræsentantur, ita ut naturales & veri videantur. Id quod a Veteribus fieri non poterat, ob Sacchari, quod tum erat, paucitatem opinor.

NOTAE sive COMMENTARII.

Valdè anceps est quæstio, Utrum Saccharum, quo hodie utimur, etiam Veteribus fuerit cognitum. Qua in re ea utendum erit distinctione, quam adhibitam video ab Leonhardo Fuchsio *lib. 1. de Composit. Medicam. cap. 10. & libro primo paradox. Medicin. cap. 35.* quib⁹ ex locis historicam utriusq; cognitionem haurire lubeat. Saccharum itaq; Fuchsio duplex est: Veterum & Recentiorum. Veterum rursus duorũ est generũm. Et quidẽ primi generis Saccharũ nihil aliud est, quàm Mellis species. Unde & de illa, inter mella loquuntur Veteres. Nam & Dioscorides *lib. 2. cap. 75.* & Galenus *lib. 7. de Simplic. Medicam. facult. & libro 8. de Medendi ratione cap. 4.* & Plinius *libro 12. cap. 8.* unanimes scribunt, hoc ipsum Saccharum esse mellis in calamis cõcreti genus, in India atq; felici Arabia inventum, & illinc advectum. Quin etiam Seneca inquit: Ajunt inveniri apud In- dos

Saccharum Veterum duplex.
1. Mellis species.

dos Mel in arundinum foliis. Is utique melleus ros, Salis modo supra calamos sive arundines coactus & concretus, Archigeni *Mel arundineum*, quod noctis frigore primū adglutinatum arundinibus, mellis speciem habeat; Paulò Æginetæ, à jam dicta concretione & natali solo, *Sal Indus* fuit nuncupatus: quia scilicet interdiu calore Solis superveniente induretur, & ita concrescat, ut Salis effigiem capiat. Quibus accedit, quod Alexander Aphrodiseus *libro secundo problem.* 74. in hæc verba scriptum reliquit: Quod Sacchar Indi appellant, mellis coagulum est, Sole cogente rores, convertenteque ad mellis dulcedinem. Saccharum autem antiquorum primi generis, à Sale Indo nihil differre, ostendit inprimis antiquissimus scriptor Archigenes, id Salem Indicum, & arundineum mel vocans. Sed & Paulus Ægineta *libro secundo cap.* 54. ex Archigenis auctoritate, Salem Indum non diversum esse à Sacchardo innuit, dum ad asperam linguam plurimùm conferre scribit. Id quod omnium maximè descriptio ejus indicat, quam ponit: Sal Indicus colore quidem & concretione communi sali nihil dissidet, gustu autem melleus. Avicenna etiam *Fen.1.Can. 4.tract.2.cap.23*, Paulum sequens, de asperi-

à Sale Indo nil differt.

tate

tate linguæ febricitantium, inter cætera sic scribit: Aut teneat in ore salem, qui asportatur de India, & est in colore salis, & dulcedine mellis: & sumat de eo, secundum quod dixit Archigenes, quantitatem fabæ unius.

Alterum genus Sacchari Veterum, seu vetustioribus scriptoribus cognitum, ex arundinibus quibusdam, vel ex earundem radicibus exprimebatur: eoq; tū veluti liquido melle, tum in cibo, tum in potu utebantur. Hinc est quod à nonnullis Mauritanis sit Mel Cannæ nominatum. Idq; ex Ægypto & India maximè afferebatur. Fuisse autem id genus Sacchari Veteribus cognitum, versiculi Narbonensis Varronis docent; *a Mel canna, ex arundinibus expressum.*

Indica non magna nimis arbore crescit arundo,
Illius & lentis premitur radicibus humor,
Dulcia cui nequeunt succo contendere mella.

Lucanus, quem C. Cæsare & L. Cæsiano Coss. natum esse cōstat, tertio Pharsaliæ ejus Sacchari meminit eo versu:

Quiq; bibunt tenera dulces ab arundine succos.

T Statius

Statius Papinius, qui Nervæ Imperatoris temporibus claruit *lib.1. Suar. Sylvar.* de eodem Saccharo ita scribit:

Et quas præcoquit Ebosia cannas.

Strabo, quem sub Octaviano celebrem fuisse liquet, *libro 15.* non solum arundines illas exprimi, sed & decoqui solitas fuisse, memoriæ prodidit, sic scribens: Eratosthenes arborum radices, præsertim magnarum arundinum, & natura, & decoctione dulces esse tradit. Solinus, qui Plinii contemperaneus fuit, *cap. 65.* de India scribens, inter alia ita ait: Quæ palustria sunt, arundinem creant ita crassam, ut fissis internodiis, lembi vice vectitet navigantes: E radicibus ejus exprimitur humor dulcis ad melleam suavitaté. Galenus quoq; *l.4. de Simplic. Medicam. facultat. c.14.* arundinum illarum in Ægypto nascentium dulcium, unde melleus ille humor exprimebatur, meminit.

Saccharum Recentiorum Recentiorum, seu Officinarum Saccharum est succus à planta bene contrita expressus, calore ignis plus minúsve excoctus, coactus & defecatus. Tradit auté Manard⁹ *l.2. Epist. Medicinal.* se à Lusitanis & Siculis cognovisse, plantam è qua Saccharum exprimitur, exteriore quidé specie arundini magnæ similem, interiore verò substan-

tia valdè esse dissimilem. pulposam enim esse, gravem, mollem, & succi plenam: cum arundo sit levis, dura & vacua.

Saccharum quò plus coquitur, eò magis purum & elaboratius fit, candescit & durescit. Coctio namq; depurat, defecat & cogit. ideò ex multiplici coctura, diversos quoq; bonitatis gradus recipit.

Proinde primò plantam illam arundini similem excoquunt: deinde flava pars secernitur, & Saccharum exsistit. Hoc iterum coqui potest, atq; ita candidius fit & concretius. Quod si tertiò coquatur, maxima in eo & candoris & densitatis fit accessio. Quartùm & quintùm quoq; concoqui solet, donec specie aluminis scissilis ferè trāsluceat. hocq; genus *Candidum*, seu, ut hodiè loquuntur, *Candum* atq; *Taberzeth* barbaris vocabulis nominant.

Saccharū Candi est res factitia ex Saccharo quater vel quinquies excocto, majoris quæstus faciendi gratiâ per Seplasiarios Venetos confecta. Hi arundines etiam immittunt, ut supra has videri possit conglobatū. Gossypio deniq; involvunt, ut navi ex Orientalib' regionibus advectū putetur. *Saccharum Candi.*

Saccharum quando primò coquitur, adhuc lentum ac feculentum est. Deinde verò semper magis atq; magis defecatū, durius, ac

solidius fit, donec ad bonitatis fastigiũ pervenerit, ac perfectionis finem consequutum fuerit. Hinc illud hodiè *Finum* Saccharum appellatur purissimum & præstantissimum, nomine à Fine mutuato: quia candore, duritie, ac suavitate ad finẽ bonitatis pervenerit. *Infimum* autem est lentum, humidum, nigricãs, insuave, feculentũ, & primæ decoctionis nominatur. Inter hæc duo extrema, duo quoq; sunt media. Alterũ quidem Infimo proximum, secundæ decoctionis: Alterũ verò Summo proximum, tertiæ decoctionis dictum.

Finum Saccharum.

Infimum.

Saccharum itaq; nostrum optimum & præstantissimum est, quod durum, solidũ, & mutuo metarum allisu sonorum, ligni sicci & solidi instar, exsistit: tamen ob siccitatẽ & imperceptam raritatem leve, dulcissimũ, candidissimum, & nivis in morem scintillans, cohærens: quale *Valentinum* in metas pyramidum æmulas coactum, parvas ponderis libræ unius & dimidiæ; carissimum & confectionibus siccis aptissimum. Illi dotib⁹ & precio est proximum, quod *Madere* vel *Medere* appellant: sed in metas ponderis librarum 6.7.8.9. 10. formatur; confectionibus expetitum. Affertur & Saccharum *ex Canariis*, in ripa fluminis Nigui nunc dictis insu-

quale sit optimum.

Valentinum.

Madere.

Canaria.

Insulis, olim Fortunatis: etiam intus albicans, bonitate prædictis inferiùs, metis constans maximis, pondere librarum 10. 12. *Ignobilissimum*, est foris albidum, intus subrubrum, tanquam alio fartum, & foris alio tectum, metis æqualibus, omnium glutinosissimum. quod quidem conditurís sive confectionibus siccis ineptum est; liquidis autē servit, Syrupis scilicet, Conservis, & similibus. quia mistura vilitatem suam tegit. Id si mare sentit (nam eo Naves ob gravitatem saburrant) efficitur id, quod vulgò Rubrum vocant. quanquam sunt, qui Rubrum Saccharum, spumam & spurcitiem omnis Sacchari se coquendo purgantis existimant, ut Jac. Sylvius *lib. 1. de Simplic. medicam. natur.* tradidit: quemadmodum quod purius & candidius est, Officinæ Finum appellant.

Ignobilissimum.

Nostrum igitur Saccharum a Veterum Saccharo primi generis differt Materia, Forma, Efficiente, Loco, Usu & Viribus. 1. *Materia*: quia Veterum Sacchari materia est Mel & Ros: Nostri autem, est plantæ succus. quæ certè ita distant, ut planta & aqua 2. *Forma*: Nam Dioscorides & alii Veteres Saccharum suum, quo ad cōsistentiam & concretionem, salis modo fragile dicunt: Plinius etiam gummi instar candidum esse scribit.

Nostrū Saccharum à Veterum Sacchāro primi generis differt.
1. Materia.
2. Forma.

Contrà Nostrũ priusquàm excoquatur, colore potius nigricans & subflavum, quàm candidum exsistit: nec dẽtibus perfringitur, sed per succum deglutitur. 3. *Efficiente*: nam Veterũ Saccharum primò noctis frigus agglutinat, dehinc superveniẽs Solis calor obdurat. At Nostri Sacchari efficiens primum est ipsa plãta; secundũ, artifex calor ignis coquens & defecans, & demum in hanc, quam videmus, metæ formã in ligneis vasculis deducens. 4. *Loco*: Veterum. n. Saccharum in India & felici Arabia tantùm in arundinib⁹, & illarum foliis nascitur. At Nostrum in Siciliæ & Canariæ Insulis: ubi nimirum pulpa plantæ, effigie tantùm arundini similis, illud Saccharum continet. 5 *Usu*: Veterũ Saccharũ, teste Plinio, tantùm ad medicinæ usũ accommodabatur. Nostrum autem ad dapes suavissimas faciẽdas adaptatur; adeò ut nullum magnificum jam sit epulum, quod non multo sit Saccharo conditum. 6. *Viribus*: Veterum Saccharum, teste Dioscoride, alvo est idoneum, & stomacho utile. Nostrum autẽ thoraci potius, quàm ventriculo accommodum experimur. Præterea Veterum, attestantibus Galeno & Paulo, sitim non affert, hoc est, ut Avicenna *lib. sui Canonis 2. cap. 757.* explicat, minorem, quàm mel, sitim efficit.

3. Efficiente.

4. Loco.

5. Usu.

6. Viribus.

No-

Nostrum verò non minorem sitim, quàm mel ipsum excitat, quod certè cotidiana cõfirmat experientia.

Hactenus, quomodo Nostrum Saccharũ à Veterũ Saccharo primi generis differat. At ab eo, quod secundi generis esse diximus, Nostrum nõ quidem genere differt; nam quemadmodum illud fuit arundinum succus; ita & Nostrum. Differunt tamen inter se aliqua ratione, quòd Veteres Saccharũ suum magna ex parte ex arũdinibus expresserunt: licet interdum etiam decoquendo, ut ex Strabone, Statio, & aliis suprà ostensũ fuit, extraxerint. Nostrum verò decoctione tantùm efficitur. Siquidem Sacchari arundines minutim concisæ ignis calore tantisper decoquũtur, donec universus liquor, diu effervescens, igneq; consumtus, in Saccharum, salis modo in vase concreverit, induretur que ac dealbetur. Ex quibus manifestum fit, priscos non ignorasse quidem hanc rationem decoquendi Saccharum: sed de industria eo uti noluisse, fortè quòd succus ille expressus, suavissimum eis potum præberet. Maluerunt igitur eo liquore, ob melleam suam suavitatem pro potione uti, quàm ignis calore, ut hodie fieri solet, ad salis consistentiam ac duritiem deco-

à Veterum Saccharo secundi generis non differt genere.

Saccharum Nostrũ quomodo conficiatur.

Veteres non ignorarunt modum coquendi Saccharum.

quēdo deducere. Postquam verò spes lucri quotannis arundines incidere, adeoq; artem & modum, quo liquor ille iis ipsis prius minutim concisis ac deinde decoctis, ad salis consistentiam redigere Indos docuit: verisimile est, quod spe illa lucri allecti, succo expresso pro potu uti desierint. Aut certè cū succū illum incorruptum in alias, & maximè distantiores regiones transferre haud potuerint; in eam quā hodie affertur, formam redigere voluerunt. Quapropter cū Veterum Saccharū secundi generis, & nostrū sive Recentiorum, ex eadem arundine colligantur; ut inter se genere differant, fieri nequit. Differunt autem hac solùm ratione, quòd Nostrum arte duntaxat & igne præparetur, ideoque artificiale sit: Veterum verò interdum expressum, aliquando decoctione elicitum & extractum: sicque naturale & artificiale fuerit. Quibus ita consideratis, nequaquam cum his pugnabit, quæ Joh. Langius scripta reliquit *Epistol. Medicinal. lib. 1. Ep.* 61. antiquorum Saccharum à nostro non diversum esse contendens.

DE

DE MANNA.

Tit. VI.

Manna etiam nota quidem fuit Virgilio, qui eam Roscida mella dicit; itemq; Plinio, Galeno & aliis: sed, meo quidem judicio, virtutes ipsius ignorarunt: ideoq; medicamentis eam non adhibuerunt. Idq; voluisse puto Averroem & alios Arabes, dum ante se incognitam hanc fuisse scribunt. Ipsa per se non tantùm delicata est, sed & aliorum medicamentorum amaritudinem mitigat. In usu quoque hodie sunt alia Simplicia, à Veteribus non usurpata: sed quæ non adeò magni momenti sunt. Itaque his omissis, ad artes progrediar: & primùm quidem ad Alchymiam. Manna.

NOTÆ sive COMMENTARII.

Quemadmodum in plerisque aliis, quæ hactenus fuerunt exposita, ita & hoc loco cavendum erit, ne verbi homonymia decipiamur. Inter Mannam igitur Græcorum & Arabum distinguendum inprimis est,

Nam Græci, præsertim vetustiores per Mannam nihil aliud intelligunt, quàm pulvisculum seu pollinem thuris confracti, cui admistum nonnihil est corticis thuris: hoc est, exiguas ex magnis fasciculis glebísve thuris micas, concussu motuque, dum ad nos advehitur, elisas, à thure levigato diversas, & cum fragmentis quibusdam exigui corticis thuris permixtas. Græcorum itaque Manna nihil aliud est, quàm mica thuris, concussu elisa. Hanc enim *Mannam* vocari Plinius testatur *lib.12. cap.14.* quæ in hoc differt à pulvere thuris, quòd Manna thuris semper aliquid corticis thuris admistum habeat: pulvis, non item. Olim namque tota thuris substantia trifariam fuit divisa: in Thus ipsum, Corticem thuris, & thuris Mannam seu pollinem. At Arabum Manna est substantia ex Rore originem habens, in quosdam seu globulos, seu granula collecta, coloris albi, consistentiæ solidioris, saporis suavis, in arborum frondes, ramos, & quandoque in terram decidens.

Manna Græcorum.

Arabum.

De materia hujus Mannæ antiqui valdè dubitarunt. Plinius *lib.2. cap. 12.* tres opiniones eorum, qui de hoc disputarunt, recenset 1. Alios nimirū putasse, esse sudorem cœli. 2. Alios, salivā siderum. 3. Alios, succū aëris

aëris se expurgantis. quæ tertia opinio licet sit verisimilis, valdè tamē obscura est. Constat autē hoc ferè inter omnes, qui de Mannæ materia aliquid solidi affirmârunt; Eam constare ex vaporibus sublatis in regionem aëris, ex infimis corporibus, ex terra & aqua: qui vapores à terra & crassiori materia expurgati, deinde calore Solis pertocti & quodammodò pinguiores redditi, subsequentis noctis frigore cōdensantur: condensati autem in folia, frondes, terrā decidunt. Quod verò hæc sit Mannæ materia, potissimùm ex eo potest elici, tum quòd non nisi tempore æstivo, ubi caloris qualitas est ferventissima, & noctes sequentes frigidissimæ, Manna reperiri soleat: tum quòd iis in locis aut regionibus reperiatur, ubi æstus Solis sunt vehementiores: sicuti in Ægypto & aliis in locis, atque etiam in parte Italiæ.

Vera Mannæ materia.

Videtur nostra Manna ejusdem esse generis cum illa, qua Israëlitæ in deserto aliquamdiu, tanquam cibo nutriti sunt, *Exodi 16. & Num. 11.* Idque disertè affirmat Franciscus Vallesius *libr. Singulari de sacra Philosophia cap. 57.* & Joh. Franciscus Picus Mirandulæ Comes, his eruditione plenis versibus,

Manna Israëlitarum, an eadem cum nostra.

——*Nubes*

Sed

Sed placidum rorem verno liquefacta tepore
Gignit, si pulsis nebulis Nox ipsa refulsit.
Hac etiam semen Coriandri imitata rotundum
Cogitur, & ramis frondosæ stirpis adhæret:
Flavam corporibus bilem eductura. Sed olim
Dum Judæa cohors sitientibus exsul arenis
Degeret, in pastum cecidit divinitus. inde
Attoniti patres, Manhu, dixere vetusti.

Idque vel ideò verum putandum est, quòd Notæ hujus illi conveniant. Nam Mannæ Israëlitarum tribuitur: 1. quòd confertim nocturno tempore instar pruinæ decidebat. 2. quòd saporis erat similis, ac si quis farinam aliquam cum melle commisceret. hæc autem omnia reperiuntur & in nostra Manna. 3. quòd à populo Israëlitico non nisi antelucano tempore colligebatur. Sic & in Manna nostro tempore peculiariter hoc observatur, ut necessarium sit, eam colligi, priusquàm Sol oriatur: quandoquidem eo exorto, Manna dissolvitur & evaporat, ut nulla deinde reperiatur. Dices; si Mãna pro alimento & cibo usi fuerunt Israëlitæ, quî fieri poterat, ut nõ laxatis ac dissolutis corporibus perirent. profectò ipsimet sentiebant hunc cibum esse levem. Nam *21. Num.* ita conquerebantur: Anima nostra jam nau-

nauseat super cibo isto levissimo. at verò cibos leves, & qui solidam substantiam corporibus non tribuunt, medicamenta etiam esse atque expurgare, Hippocrates testatur *Libello de Medicam. expurgan.* Et fieri quidem potuit, ut principio is cibus illis contulerit, ut medicamentum, ad deponendam cacochymiam, quam ex esu Cucumerum, peponum, porrorum, cæparum, & aliorum, quibus multo tempore in Ægypto erant cibati, contraxerant: expurgatis verò jam cõsuetudo fecerit idoneum & suavem cibum. Quid, quòd lenientibus medicamentis hoc peculiariter inest, ut propter familiaritatem, quam cum natura habent cõmunem, facillimè in nutrimentum convertantur? idque tum potissimùm, si quando aliud alimentum naturæ non statim exhibeatur. Cum igitur Israëlitæ sola hac Manna pro solo nutrimento usi fuerint: non mirum est, eos quoque alimoniam inde sumsisse. Quibus accedit, quòd consuetudo etiam ex venenis potest cibum reddere idoneum, præsertim si lenta & moderata ea primùm fuerint: tum enim in corporibus humanis venena & pharmaca illa digeri, & in alimoniam converti, Medicis placuit: quum nihil nutriat, quod non priùs naturæ viribus cõ- *Venena in alimoniam conversa.*

coctum

coctum sit. Sic Thrasias pharmacopola & pleriq; in Græcia pastores, integros ellebori manipulos citra noxã devorarunt & concoxerunt: cujus frequentes potiones, ob pharmaci assuetudinem, Eudemum illum Chium, nec vomitu, nec alvi dejectione purgare poterant, ut est apud Theophrastũ *lib.9.de histor.plantar.cap.18.* Et proditum est, puellam præsentissimo napelli veneno nutritam, & puellari venere decoram, ab Rege Indorum, Alexãdro Magno muneri datam. Cujus scintillantes & serpentum more nictantes oculos cum Aristoteles ipsius præceptor vidisset: Cave tibi ab hac, inquit, ô Alexander: hac nempe tibi exitium paratur. Nec fefellit hoc Aristotelis judicium eventus, nam plerique proci virginis cõmercio intoxicati interierunt. ut ex Aristotele & aliis retulit Johan. Langius *Epistol. Medicinal. lib.1.Ep.12.* Jam si consuetudo ex venenis cibum potest facere idoneum, ut diximus: quanto magis ex cibis medicamentosis. Accedente præcipuè Dei concursu, quo non cibus solùm, sed suavissimus etiam, & delectamentum omne in se habẽs, efficiebatur. Neq; verò hinc Dei elevatur majestas, cum naturales rerum caussæ investigantur: sed laudatur potiùs infinita ipsius sapiẽtia, quâ

omnia

omnia ita disponit, ut etiam quæ sunt portentosissima, videantur bona ex parte, secundum naturalem rerum ordinem evenisse. Etsi enim Deus omnia jussu nutuque solo, nulla etiam adhibita materia possit agere: videmus tamen sæpenumero cum & rerum naturalium, quarum ipse effector est & moderator, adminiculo & velut instrumẽto voluisse uti; eaque ratione prospicere visum est, atque afflictis mentibus solatia afferre. Quod igitur Hebræi in vasta illa ac siticulosa solitudine Mannâ pasti sunt, divinæ potentiæ adscribendum est illud quidem, sed quæ tamen naturæ usa sit ministerio: uti etiam coturnicibus gregatim in castra delatis, aut cum percussâ petrâ, refocillando populo aqua profflueret, lignoq; aqua amara dulcesceret; tum etiam cum Euri violentissimo flatu rubrum mare exsiccatum transitum Hebræis patefaceret, ad internecionem deletis insequentibus. Similis est ratio de farina multiplicata, & adaucto oleo, Heliæ & Helisæi precib' *3. Reg. 17.* Eodemq; pertinet, quod Hiskiæ apostema, admoto cataplasmate ex caricis seu ficubus cõtusis, quę maturãdi facultate pollent, ad sanitatẽ perductum est *Iesa. 38.* Sic Christus ipse in dispellenda cęcitate mẽdici, medendi rationẽ non

respuit,

respuit, confecto collyrio ex luto & saliva, eaque abluta exterlave in piscina Siloë, *Ioh.* 9. Est quippe ea salivæ hominis jejuni vis, ut vel hoc seculo lippitudini oculorum medeatur. *Plinius lib. 28, cap.* 4. Sic Civis in Alexandria cœcus, dum Vespasianus supplicis ad genua devoluti cœcos oculorum orbes salivali oris excremento aspersisset, visum recuperavit. Corn. Tacit. *lib. 21. de Vespasiano.* Johan Lang. *lib. 3 Epist. Medicinal.* Similiter Christus in discutienda surditate, digitos in aures inseruit, immissoque in linguam sputo, loquelam muto restituit. *Matth. 9. Marc. 10.* Cujus generis miracula aliâs solo tactu aut verbo peregit, ab iis tantùm stipulatus impetrandi fiduciam: quam cum inter alios clamosus ille cœcus Bartimæus inter turbæ fremitus testaretur, confestim nullo adhibito visibili externoque signo, visum recepit, *Lucæ 18.* qua de re plura videri poterunt apud Levinum Lemnium *in Herbar. Biblic. explic. cap. 3.* & Franc. Vallesium *in lib. singulari de sacra Philos.*

Saliva hominis.

Manna Arabum an Græcis cognita fuerit sub alio nomine.

Sed an hæc Arabum Manna, veteribus Græcis fuerit cognita, non parum controversum video. Sunt qui hoc negant proptereà, tum quòd nomen hoc apud illos nõ reperiatur; tum quòd hanc purgandi facultatem

tatem nulli alicui rei simili tribuant, tum quod Averroës *5. Coll. cap. 55.* disertè scribat, Inveniri quædam medicamenta apud Medicos, de quibus Galeni testimonium non exstet, atque inter hæc *Terenıabın* ponat, quam Mannam interpretantur. Sunt contrà, qui Mannam veteribus Græcis cognitam quidem fuisse affirmant, nõ tamen sub Mannæ nomine (quam vocem Arabes ab Hebręis mutuati sunt, quibus *Manhu* idem est, ac si dicas, *Quid est hoc?*) sed appellatione Mellis aërei, seu roscidi, sive roridi. Atque ea de re ipsum etiam Galenum loqui *lib. 3. de aliment. facult.* ubi fatetur, suo tempore in Asia hoc mellis genus ita copiosè repertum fuisse in frondibus arborum, ut Incolæ dixerint Jovem pluisse mel: Unde inditum illi nomen, ut vocaretur ἀερόμελι καὶ δροσόμελι, quasi dicas, mel aëreum, mel roscidum, rorem melleum. Quinimò longo ante Galenum temporis intervallo Amyntam Græcum auctorem *in 1. de Asiæ põderib. libro*, Mannam sub aërei mellis nomine exactè descripsisse Johan. Langius asserit *lib. 1. Epist. Medic. 64.* Et quidem appellationum istarum ratio vel inde est evidens, quoniam mel illud non secus atque ros antelucanis temporibus è cœlo seu aëre cadit: ubi halitus è terra

Mel aëreum cur dicatur.

V

terra & aquis prodeuntes, Solis calore sublati, ac deinde exactè extenuati & cocti, à frigore noctis in unum coguntur & densantur, atq; in mellitos grumos coëunt, herbarum & arborum foliis atq; frondibus, lapidibus quoq; & solo interdũ inhærentes. Incolæ itaq; coria super terram extẽdunt, arbores ac stirpes excutiũt, quodq; ab eis mellis instar defluit, excipiunt, & fictilia co implent. quod quidem relictum brevi temporis curriculo coalescẽs, grumosum, gummi modo efficitur, ut Fuchsius tradidit. Collectionem autem illam matutino tempore, & quidẽ antelucanis horis fieri, etiam ex Matthiolo discimus, qui *Commentar. in lib. 1. Dioscoridis cap. 73.* ab incolis se accepisse ait, quod Mãna manè legatur priusquam Sol exortus admodum excalefaciat: postea enim Sole liquefactam & absorptam facilè evanescere. Quapropter plerique (inquit) ubi in magna deciderit copia, summo mane ramos arborum præscindunt, & in opacis collocant, ubi concretam majori commodo legunt.

Mel aëreum ab Arabum Manna non differt.

Mel verò aëreum seu roscidum, ab Arabum Manna nec forma, nec viribus differre, collatis utriusq; descriptionibus erit evidẽtissimum. Nam, teste Mesue *lib. de Simplicib. cap. &*

cap. 8. Arabum Manna eſt ros ſupra plantas & lapides cadens, cujus materia eſt vapor, qui elevatur, cui accedit & digeſtio & maturatio in aëre, quando eſt æqualis & ſecundus lætis aſpectibus. Diverſificatur autem ſecundùm diverſitates rerum, ſuper quas cadit. Et cadens ſuper plantas, ſuſcipit de virtute plantarum, & eſt cum permixtione particularium foliorum & florum. Jam ſi cum hac Mannæ deſcriptione conferatur Galenica Mellis aërei deſcriptio, *lib.3. de facult. aliment.* prorſus certè cum ea conveniet, ut Fuchſius rectè animadvertit.

Licet autem Galenus eo loci, hoc droſomeli, id eſt, melleum rorem ſeu Mannam, adeò affinem Melli apum faciat, ut horum unam & eandem materiam eſſe aſſeveret, Rorem ſcilicet: tamen Rorem melleum, ſeu mel aëreum, ſeu mel roſcidũ à Melle apum, quod ex floribus colligitur, materiâ diſtare, multis demõſtrat rationibus Valerius Cordus *in annotat. in Dioſcorid. lib.2. cap. 104.* Primùm enim Mel apum ſemper, quocunque Veris & æſtatis tempore in floribus reperitur. At ros melleus non ſemper, ſed rariſſimè decidit. Deinde Mel apum tam noctu, quàm interdiu in floribus invenitur. At melleus ros tantùm matutino *Mel apum differt à melle roſcido ſeu aëreo.* 1. 2.

V 2 tempo-

3. tempore. Adhæc, mellis apum circa meridiem plurimum in floribus deprehenditur. At melleus ros incalescente Sole, statim perit. 4. Tum Mel apum, dum in floribus continetur, semper est liquidum. At Ros melleus 5. est concretus. Posteà, Mel apum continetur in floribus. At Ros melleus super folia plan- 6. tarum decidit. Prætereà, Mel apum vetustatem non tantùm per se longam ferre potest, sed etiam omnia alia, quæ hoc excipiuntur, in multos annos conservare: quod Theriaca, Mithridaticum, & aliæ hujusmodi confectiones clarè ostendunt. At Ros melleus, ne solus quidem incorruptus unum atque alterum annum durare potest, nedum alias 7. res à corruptione tueri. Insuper, in Septentrione maxima mellis est copia, ut in Lithvania, Livonia, & vicinis regionibus: In quibus tamen rarissimi mellei rores conspici- 8. untur. Quinimò, si Ros melleus est mellis materia: quî fit, quòd hic in flores tantùm decidat? Cœlo enim delatus in ea potiùs se demitteret, quæ lata & expansa sunt, veluti folia plantarum; & minimè in tantillos flores. Quoniam verò mel apum non in foliis plantarum, sed floribus reperiatur, atque iis non totis, sed absconditis eorum anfractibus, & posteriori tantùm parte atq; recessu: haud

haud verisimile est, Mellis apum materiam Rore constare. quomodo enim his præteritis latissimis etiam foliis, in florum ultima penetralia tanquam furtim irrepens, atq; ex industria in latebris se abscōsū recipere potest? Accedit, quòd Rore mellito delapso ad hunc frequentius quidem convolant apes, nō quidem ut eum in alvearia revehant; sed tanquam ad cibum & pastum: quo adeò se replent, ut prorsus inertes & ignavæ reddātur; multæ emoriantur. Hinc Rustici dicere solent: Mellitos rores bonum quidem pastū apibus præbere, sed ad mellificationem minimè conducere. Interim enim, dum roris suavitate allectæ, cibi avidæ detinentur, nihil ad alvearia cōvehunt. Quapropter Mellis apum materia non est Ros, sed cujusque plantæ dulcissimus succus, à Sole ad extremas ejus partes (quales flores sunt) elicitus perfectè excolatus & excoctus, dum per tantum spacium ad flores trahitur. Unde quando tempestivos imbres serena cœli constitutio sequitur; plurimum mellis gignitur, imbre nimirum succum & materiam plantis præbente, Sole verò in dulcem liquorem excoquente.

Quæ sit vera Mellis apum materia.

Cæterùm Manna duûm in universum est generum. Alia enim est liquida, alia ari-

Differentia seu genera Mannæ.

3. tempore. Adhæc, mellis apum circa meridiem plurimum in floribus deprehenditur. At melleus ros incalescente Sole, statim perit.
4. Tum Mel apum, dum in floribus continetur, semper est liquidum. At Ros melleus
5. est concretus. Posteà, Mel apum continetur in floribus. At Ros melleus super folia plan-
6. tarum decidit. Prætereà, Mel apum vetustatem non tantùm per se longam ferre potest, sed etiam omnia alia, quæ hoc excipiuntur, in multos annos conservare: quod Theriaca, Mithridaticum, & aliæ hujusmodi confectiones clarè ostendunt. At Ros melleus, ne solus quidem incorruptus unum atque alterum annum durare potest, nedum alias
7. res à corruptione tueri. Insuper, in Septentrione maxima mellis est copia, ut in Lithvania, Livonia, & vicinis regionibus: In quibus tamen rarissimi mellei rores conspici-
8. untur. Quinimò, si Ros melleus est mellis materia: quî fit, quòd hic in flores tantùm decidat? Cœlo enim delatus in ea potiùs se demitteret, quæ lata & expansa sunt, veluti folia plantarum; & minimè in tantillos flores. Quoniam verò mel apum non in foliis plantarum, sed floribus reperiatur, atque iis non totis, sed absconditis eorum anfractibus, & posteriori tantùm parte atq; recessu: haud

haud verisimile est, Mellis apum materiam Rore constare, quomodo enim his præteritis latissimis etiam foliis, in florum ultima penetralia tanquam furtim irrepens, atq; ex industria in latebris se abscōsū recipere potest? Accedit, quòd Rore mellito delapso ad hunc frequentius quidem convolant apes, nō quidem ut eum in alvearia revehant; sed tanquam ad cibum & pastum: quo adeò se replent, ut prorsus inertes & ignavæ reddātur; multæ emoriantur. Hinc Rustici dicere solent: Mellitos rores bonum quidem pastū apibus præbere, sed ad mellificationem minimè conducere. Interim enim, dum roris suavitate allectæ, cibi avidæ detinentur, nihil ad alvearia cōvehunt. Quapropter Mellis apum materia non est Ros, sed cujusque plantæ dulcissimus succus, à Sole ad extremas ejus partes (quales flores sunt) elicitus, perfectè excolatus & excoctus, dum per tantum spacium ad flores trahitur. Unde quando tempestivos imbres serena cœli constitutio sequitur; plurimum mellis gignitur, imbre nimirum succum & materiam plantis præbente, Sole verò in dulcem liquorem excoquente.

Quæ sit vera Mellis apum materia.

Cæterùm Manna duûm in universum est generum. Alia enim est liquida, alia arida

Differentia seu genera Mannæ.

Liquida. da. *Liquida*, fictilibus aſſervatur, & Arabico nomine *Tereniabin*; Hippocrati *Mel cedrinum*; Galeno *Mel aëreum*, *mel roſcidum*, *Ros Libani*. Hæc quia nunc nullo in precio habetur, ſervari deſiit. Arida. *Arida*, hodie in arculis ligneis, aut vitreis aſſervatur: eſtque duplex. Vel enim ex Orientali plaga defertur, vel ex Calabria. Quæ ex Orientali defertur plaga, triplex eſt: 1. *Granata & Maſtichina*, quæ præſtantiſſima putatur, & exiguo grano Maſtichæ eſt ſimilis, unde & nomen ſum pſit. 2. *Bombycina*: quæ vilis eſt, & grano conſtat grandiori, floccorum lanæ & bombycis effigie: eſtque nihil aliud, quàm aut evanida & ſenio exhauſta Maſtichina, aut ſaccharo aliiſque impoſturis adulterata. 3. *Brianſona*: quæ compacto eſt grano, pingui, dulci, flavoque prædita. Quæ ex Calabria defertur: itidem eſt triplex. 1. Quæ ſtirpium frondibus inſidens colligitur, & primas obtinet partes. Hinc appellatur *foliorum Manna*. Conſtat autem minutis granulis, translucida, gravis, candida, guſtu dulcis ac ſuavis. 2. Quæ ramis inſidet. Hæcque ſecundas ſibi adſciſcit partes. 3. Quæ lapidibus & ſolo inhæret, granis cõſtans craſſioribus, & colore minùs ſincero. Sicque prioribus duabus vilior exſiſtit.

In

In delectu Mannæ, Ætas, Locus, & Arbor, consideranda. Nam aliquid ex ea re, super quam cadit, sibi acquirit, & propter contactum facultatem attrahit. Hinc quæ super foliis arborum reperitur, optima censetur, quia nihil ab ipsis recipitur: neq; ipsa est ingrati odoris. Quæ verò ex caudice arboris colligitur, nō tam bona est quàm quæ in foliis, attamen in trunco collecta melior est, quàm quæ super lapidem aut terram recipitur. Rursus præstantior est, quæ in saxo provenit, quàm quæ in terra: ex qua faciliùs corrumpitur. Interdum igitur lanæ bene mundæ arboribus subjiciuntur, ex quibus illa sumitur: ut videre est apud Andernacum *in dialogo quinto secundi Commentarii.* *Delectus Mannæ.*

Optima item censetur, quæ recens est, splendens, candicans, & in purissimos grumos concreta, gusto melleam præ se ferens dulcedinē: ex stirpibus odoratis & salubrib⁹ collecta: nullis surculis aut folliculis implicata. Mala est cineritia. Pessima est fusca, cœnosa, antiqua. Hæcq; tempore mollescit & dolum prodit.

Variat etiam Durationis tempus. Alia enim statim post annum exolescit & situm redolet, ut Mastichina, quæ uno duntaxat anno in suis viribus persistit. Alia tardiùs *Durationis tempus.*

 corrum-

corrumpitur, ut ad quinquennium adservari possit: veluti est, quæ in Italia provenit, præsertim in Calabriensi agro. Omnes tamen ficciori loco gaudent. Sed an Manna illa, qua nos vulgò utimur, sit roscida Manna Arabum; id disputatum habes apud Joh. Costæum *in annotat. ad Mesuæ lib. de simplic. cap. 8.* & Donatum Altimarum *in libello de viribus & differentiis Mannæ.* quibus adde, quæ de Manna scripta reliquit Mesues *lib. de simplicib. cap. 8.* Petrus Andreas Matthiolus *in lib. 1. Dioscoridis cap. 73* Joh. Langius *Epist. Medic. lib. 1. Epist. 64.* Andernacus *in dialogo 5. secundi Commentarii*: & Leonhardus Fuchsius *lib. 1. de Composit. Medic. cap 6.* Ex istis enim Medicorum hortulis hæc nos delibavimus.

DE ALCHYMIA.

TIT. VII.

Alchymiæ notatio.

Lchymia, Infusionem significat. Chymia enim Græca dictione Latinis Infusio denotatur: & Al,

& Al, Arabum est articulus: quibus Al-coranus, Hic Coranus est; & Al-megistus Ptolomaeus, idem quod Hic Megistus vel Maximus Ptolomaeus.

Magna est controversia, quando inventa Alchymia fuerit. Neq; enim Plinius auctor alioquin diligentissimus, neque etiam Graecus aut Latinus scriptor ullus mentionem ejus facit. Equidem hanc antiquissimam credo, licet posteà intermissam. Scribit enim Suidas, artem istam usq; ad tempora Argonautarum durasse, cum Iason surreptum ivit aureum vellus: quod nihil erat aliud, quàm liber quidam ex aliis metallis aurum docens conficere. Eum enim tecto nomine aureum appellabant vellus, fabulā illā confingētes. AEgypti artem istam, imperante Diocletiano, strenuè professi sunt: qui odio illos habens, ob excitatum tumultū, scripta eorum de fusione argenti atq; auri conquisita combussit, ne ex arte hac ditati AEgyptii, & pecuniae freti copiis, in posterum rebellarent, ut idem Suidas refert. Creatus autem fuit Diocletianus Imperator Orig.

V 5 anno

anno 287. ut ita ars ista renovata potius, quàm nova dici possit.

Multa autem hoc seculo nostro egregiè & ingeniosè inventa sunt, quæ anteà planè fuerunt incognita. Inter quæ referri

Lato. *potest* Lato, *sive æs illud coronarium, quod est æs illustratum certo aliquo pulvere, qui admiscetur, & splendorem metalli, quod revera non est, ei indit. quoniam si cochleare ex ære isto coronario inibi immergatur, purum illud æs, ut prius erat, revertitur. consumto enim pulvere, adscititium splendorem amittit.*

Excolentes Alchymiam modum etiam

Saphyri dealbatio. *excogitarunt Saphyrum dealbandi, ut Adamas videatur. Soletq; annulo ita inseri, ut nemo, quantumvis peritus, Saphyrum eum esse, possit dignoscere. Equidē ejus rei periculum fieri vidi à Gemmariis Venetis, curante Duce Reipublicæ illius, cum Prætorem Patavii ageret. Orta enim disputatione, & sponsione facta, utrum lapis ille annulo insertus, Saphyrus esset, an Adamas; pro Adamante fuit responsum. & dixerunt Artis hujus*

pe-

periti, non potuisse Saphyrum istum ab Adamante discerni.

Proferunt quoq; Alchymistæ Stanni genus, quod ipsummet argentum putes. Idque malleo quidem percussum constans manet & stabile. at non in vase illo, quod La copella sive Cupellam nominant. Habēt prætere a multas alias inventiones egregias.

Stannum pro argento.

Invenerunt etiam Aquas fortes, quibus æs ab auro & argēto separant. quod antiquitus fieri non poterat, teste Ulpiano *Iurisconsult. in l. 5. §. 3. ff. de rei vindicat. ubi, si æs cum auro mixtum fuerit, nō amplius id deduci posse ait. Aquæ istæ fortes, cum aurum ab argento separant, mirabiliter visum afficiunt. Videtur enim argentum quasi columna quædam per medium adscendere; mutaturq; in viridem, puniceum & alios colores: deniq; per aquā spargitur, ut nihil de argento videatur amplius: sed omnia aquâ plena sunt, auro in fundo subsidente.*

Aqua fortis.

Noviter quoq; reperta fuit La copella *sive cupella, vasculum mirabile, ex bubulo osse factū. In hoc aurum & argentum po-*

Cupella.

liendum, & ab omni macula expurgandum mittitur, ut nihil præter purum putum aurum ibi remaneat. Aurum igitur vel argentum tenui bracteæ plumbi involutum, & vasculo illi immissum, igni imponitur. tum Cupella sive vasculum istud, quicquid inest metalli, absorbet: ipsũ verò aurum aut argentum, quod in fundo absque omni mixtura residet, intactum relinquit. Idq; aurum di Copella dicunt.

Alchymia an sit licita?

Sed dubitatur, Utrum *Alchymia sit licita, nec ne? Et sanè tam Civilis, quàm Canonici juris interpretes uno ore affirmant, Etsi prima fronte negativè concludendum videatur, eò quòd Solius Dei sit, unam substantiam mutare in aliã: id quod nemo, quàm magni etiam nominis sit, præstare queat: Ideoq; & Diabolus Christum tentaturus, & veluti dubitabundũ redditurus,* Utrum *filius Dei esset, nec ne; Si, inquit, filius* D E I *es, dic ut lapides isti panes fiant, hoc est, ejusmodi quid fac, quod solius Dei est: Nihilominus tamẽ concludunt tandem, Alchymiam esse licitam. Idq; hoc fundamento: quia*

scili-

scilicet omnia metalla ex sulphure & argento vivo, quod Alchymistis Mercurius vocatur, procedant: quæ si recipiant aërem, aquam & solem satis idoneum, in aurum convertantur: at si temperamento deficiantur, ut ad perfectionem illam deduci nequeant; tum argentum inde conficiatur, aut stannum, aut plumbum, aut æs, pro influxu & dispositione elementorũ. Ars igitur humana non transmutat unã substantiam in aliam: sed calor & temperamentum vim & potestatem habens sulphur & argentum vivum in aurum commutandi. quod si ob defectum fieri hoc non poterit, tum Alchymistæ cum arte supplent calorem & temperamentum istud: quod si naturaliter adfuisset, utique ipsum sulphur ad auri substantiam deduxisset. Id quod Alchymistæ faciunt, Naturæ defectum artis adminiculo supplentes. Johannes Andreæ celebris Juris Pontificii Interpres, scribit Arnaldum de Villa nova, *in Curia Romana, præsentibus multis Cardinalibus æs in virgulas auri commutasse: mox discedentem* Arnaldus de Villa nova.

per-

permisisse, ut probationi omni subjicerentur. Ars quidem vera esse potest: sed paucissimos, imò vix unum esse credo, qui eam calleat. Nam qui hanc profitentur, aut fatui sunt, aut admodum proclives ad paupertatem. Est enim tritum vulgi sermone proverbium: Nunquam vidi Alchymistam divitem.

NOTAE sive COMMENTARII.

Video multorum literis consignatum, Hannibalem magnum illum Carthaginensium Ducem, patriâ expulsum, cum Ephesum ad Antiochum regem venisset exsul, invitatum fuisse ab hospitibus, ut Phormionē Philosophum & rhetorem, si vellet, disserentem audiret. Atq; ubi is, se non nolle, ostendisset, verba fecisse Philosophum satis multa, de Imperatoris officio, & de omni re militari. Applaudentibus itaq; & laudantibus eum Antiochi Satrapis, qui ipsum audierant; interrogatum & Hannibalē, quid de eo sentiret? Respondisse *Pœnum* dicunt, Multos se quidem deliros sæpè vidisse; sed qui magis, quàm Phormio deliraret, vidisse neminem. Vereor mehercule, ne futuri sint, qui

qui de meo hoc facto idem judicent, cum me de Alchymia, quam neq; disciplinâ satis, neq; etiam & quidem multò minus usu mihi cognitam esse, nequaquam eo inficias, verba fecisse viderint, ad Te præsertim, *Illustriss. & fortiss. Princeps*: qui non tantùm, ut Hannibal, militari prudentia & bellica virtute Dux passim deprædic[illegible]is inclutus: sed & omnium prætereà laudabilium scientiarum cognitione ita polles, tu ipsi ob id Nestori meritò comparandus sis armato, nisi ille plus ætatis habuisset; tu plus veræ sapientiæ. Debueram scilicet animo mecum perpendere, rectius me cùm conscientiæ tùm famæ consulturum fuisse tacendo, quàm inscitiæ meæ testes advocando: sapienter monĕte illo, quicunque etiam fuit, satius esse à culpa abstinere, quàm eâ commissâ, errati veniam poscere. Hanc tamen vel propterea facilius me impetraturũ confido, quòd cum instituti mei ratio exposceret, etiam ad præsentem hunc Titulum Notas meas adscribere; non quidem animus mihi fuerit, integram Alchymiæ artem, aut Artis præcepta tradere: sed satis fore existimârim, si quæ partim ex probatissimorum Auctorum lectione, partim etiam virorum doctorum conversatione & colloquio didiceram, ea materiæ huic convenientia, hîc loci,

vel

vel historicè saltem exponerem; interim nō modò haud invitè cuivis permittens, suo ut abundet sensu, & de his pro arbitrio statuat: sed & eo me non parùm sustentans, quòd si erratum hîc forsitan à me fuerit, honesta tamen dicatur erroris excusatio ejus, qui multos & præstantes in re magna Duces fuerit sequutus. Ut igitur ab ipsius verbi notatione exordiar, constat ex Julio Firmico & aliis, antiquissimum esse Alchymiæ aut Chimiæ nomen, ipsis etiam Arabibus & Ægyptiis usurpatum. Suidas in recitanda illa Diocletiani historia, cujus Pancirollus hîc meminit, dicit χημείαν: quam nos rectè vertere possumus *Chemiam*. Quod si Arabibus id verbi fusionem significat, non ineptè Recentiores nominis rationem reddunt ἀπὸ τοῦ ἀλὸς καὶ χέειν, quod est *fundere Salem*, ut Libavius *lib.1. Epist. Chymic. Epist.6.* & Henricus Khunrad Lipsensis *in sua confes. cap.7.* tradidere: modò ne à Græcis acceptum dicamus cum Libavio. Neque enim satis est, ut idem putabat, Græcam linguam cognitam fuisse in Ægypto: aut ibi fuisse fertiles metallorum fodinas & scaptensulas. Cur enim à Græcis non petitam artem, illorum potius, quàm domestico appellarent nomine? Eodem modo *Chymiam* dicere liceat ἀπὸ

Alchymiæ notatio.

τοῦ

τῦ χυμῦ, id est, humore, sapore &c. ut quomodocunq; notio exprimatur, at non ut origo. Infra enim demonstrabitur, nō à Græcis primò, aut Latinis, sed ab Ægyptiis artem hanc fuisse excultam. Recentiores Artem *Spagiricam* vocant, vel ἀπὸ τῦ σπᾶν καὶ ἀγείρειν, quod, ut annotat Quercetanus *in Antido. Spagir. sclopet.* per eam eliciatur, ac tum cogatur comprimaturque subtilis quædam & spiritualis natura, in qua vis & effectus medicamenti præcipuè consistit: Vel, ut placet Libavio *adversus Gramannum, & dicto Epistolarum loco*, quasi Magiricam, aut excoctoriam. Non desunt, qui *Destillatoriam* vocant, à destillationibus artificiosis: quam tamen Hieron. Rubeus *Sect. 4. lib. de Destillat.* ut & Pancirollus noster, diversam facit à Chemia: sed ita, ut una ex altera ortum duxisse videatur: & qui ad destillationem metallorum præsertim incumbit, is statim ab omnibus ferè Chemicæ arti operam navare creditur. Nimirum discernit, non tam subjecto, quàm scopo. Facit enim *Destillationem* rei Medicæ præparationem ad usum Medicum: *Chemiam*, metallorum transmutationē & perfectionem. Libavius contrà, Chymiam eam dicit Alchymiæ partem, qua perficiuntur quævis opera Chymica, Essentiæ,

Spagirica.

Destillatio à Chemia an differat.

Magisteria &c.*lib. 2. Alchym. cap. 1.* Sunt, qui latius adhuc accipiant verbum Chemiæ, quã ut superiorum nominum ratio competat. Non enim solam Medicinam & Operationem, sed omnem etiam Naturæ rationem, & ex aliis principiis, *Sale, Sulphure, & Mercurio* ipsi tribuunt. Ita ferè Theophrastus Paracelsus post Veteres (neque enim ipse se authorem sed restauratorem passim venditat, qui multa didicerit à parte VVuilhelmo, Setthagio, Tritthemio, aliis. *1. Tom. Chir. Mag. lib. 2. tract. 3. cap. 1.*) & qui eum sequuntur, Petrus Severinus Danus *in Idea suæ Medicinæ*, Thom. Mufettus Anglus *in dial. Apologet, adversus Erastum*, Gerardus Dornæus *in artifi. Chymist. & de luce Naturæ Phys.* & alii plurimi. Indeque est, quòd in Dialogo, qui inscribitur *Chrysorrhimon*, dicacatur scientiarum ut ingeniosissima, sic maximè utilis & necessaria. Eandem ob causam Dornæus *in Clave lib. 1. cap. 1. & alibi*, constituit eam Theoricam & Practicam, ut Philosophiam; quam etiam dicunt, sed cum adjectione, *Philosophiam adeptam*: licet artis hujus professores etiam absolutè & absque adjectione ista *Philosophos* se appellēt. *Theorica* Physica est scientia, ut Libavius ait, honoratior; desumenda Dornæo *libro pri-*

Chymia & Theorica, & practica.

primo de luce Natur. ex Geneſeos cap. 1. & 2. & fundamentum Chemiſtici artificii ſeu *practica*, quæ conjuncta eſt, ut Chryſorrhimon ait, cum naturalibus rationibus, ex ſympathia & antipathia manantibus: quippe quæ ex Naturæ ſecretis admirandos, pulcherrimos, ſalutares, & divinos effectus ſoleat proferre.

Etſi autem Dornæus & alii ſubjectam artis materiam ponunt Vegetabilia, Mineralia, & Animalia (horum enim omnium uſus eſt in medendo) in quibus ad Medicinam præparandis ſeparatione impuri à puro (quod, illo rejecto uſurpant, quippe Eſſatâ, quam vocant, Anatomiâ Eſſentificatum, & à Compedibus, quo plus virium haberet, corpori humano ſeorſim aut conjunctim applicatum, tum ad morbos depellendos, tum ad valetudinem cõfirmandam, liberatum) verſatur: qui tamẽ uſum Medicum primò non ſpectant; ſed Politicum aut Oeconomicum, hoc eſt, divitias aut delicias, illi totam occupatã cenſent circa Metalla & Metallica. Primò dixi. Nam quod decantatum illum lapidem Philoſophicum cum GEBRO MAVRITANO, & DORNÆO ut poſteà dicetur, Medicinam faciunt non minus cor- *Chymia ſubiectum.*

porũ noſtrorũ, quàm Metallormu: id prætexi magis, quàm credi à plerisq; hâc artem tractantibus cenſent *Sapientes*, qui ubique rari. Sed ego hanc litem aliis dirimendam relinquo: & in inſtituto pergo. Ex eorum numero, qui Alchymiam ad Metalla & Metallica adſtringunt, eſt Pancirollus noſter, ut colligere eſt ex iis, quæ ad hanc artem & vetera, & recentia profert Inventa. Ex veterib⁹ eſt, Aurificiũ: ex recentioribus, Lato, Saphyri dealbatio, Stanni præparatio, Aqua fortis, & probatio per Cupellam: de quibus paſſim Chymici & allegati jam, & allegandi deinceps. Verùm ſunt longè plura, ſi nõ vetera, ſaltem recentia. quæ cùm in certa redigat capita Chryſorrhimon; operæprecium duxi ea hîc adſcribere, eoque amplius, quo uberiorem nobis ſuppeditabunt dicendi materiam. Ipſa autem exempla & modos infinitum foret hîc recitare. & peti poſſunt à Libavio *lib. 2. Achym.* & Baptiſta Porta *de Magia naturali.* qui ex aliis ea diligenter collegerunt. Ait ergo Chryſorrhimon: Ab ingenioſis hominibus quædã ita ſunt eruta atq; vulgata, ut jam artes amplius dici non merentur. Quædam autẽ inventa nõdum ſunt. Quædam inventa quidem ſunt, ſed ea pauciſſimis, atq; ferè nemini tot ſecu-

Chymica inventa.

lis

lis constiterunt. Ex quibus unum est præcipuum (totius artis Chymicæ unicus scop' ac verus finis) miro tamen artificio, altoque silentio semper absconditum, ut arcanum dici adhuc mereatur. Et paulò pòst: Chymica inventa (ut præcipua persequar) sunt partim circa metalla, partim circa metallica. Circa Metalla hæc ferè possunt constitui; Ea commiscere simul, ut aliquid aliud esse appareat, cujus exempla satis sunt vulgata. Ea immutare, ut circa ferrum & æs maximè solet contingere: ponderi adjicere, aut, quod facilius, detrahere: solidiora quædam reddere: colorem in quibusdam mutare, ut circa ferrum ut plurimum: molliora quædam, alia duriora efficere: omnia verò hæc absque fallendi studio. Alia & quidem subtiliora, circa Metallica versantur: ut deaurationes, argentationes, separationes. Ex quibus indagatæ sunt Metallicorum admirandæ vires, sympathiæ, antipathiæ, ut Antimonii, Hydrargirii, Caphuræ, Sulphuris, Chrysocollæ, plumbi cinerei & candidioris cum auro, argento, orichalco &c. Huc pertinet pyrii pulveris inventum: & vitri deducendi scientia in longissimas lineas. Omitto ea, quæ ad remedia pertinent, Destillationes, suffitus, fusiones Metallicas: quibus vix

quicquam ingeniosius, accuratiusq;. Quæ autem inventa nondum sunt, de iis verba quî facere possum? Inveniri tamen adhuc plura posse existimo: veluti vitrorum absq; igne mollities, Electri compositio, lapidum durissimorum fabrefactio, aquarum tenuissimarum excoctio. &c. Quæ verò inventa sunt, sed paucissimis cōstāt: ex his est vitrum in adamantinam duritiem perducere: morbis desperatis ex Metallis & Metallicis præsentissima ac subita exhibere remedia. Item contra venenorum omnium vim antidotum exquisitissimum certissimumque. postremò, quod omnium eorum, quæ enumeravi, vim atque efficaciam excedit, est certa ac compendiosa methodus, qua subtilissimi spiritus parantur, quorum efficacia absolutiora metalla multiplici proportione perfectiora atque auctiora (nullâ prorsus tentatâ fallaci Metamorphosi) produci possunt. Et paulò suprà: Ad hunc scopum pertingendum cum tot ingenia frustra laborarint: ut tamen aliquid egisse vulgò videantur, ad Sophisticam confugere existimarunt, & sic *aureo*, quod dicitur *hamo* piscati sunt. Hæc ille. Ad hanc Sophisticam sunt qui referant lapides, seu tincturas auri particulares, quas sic dicūt, propter Universalem: qua de multus

tus est Henr.Khunrad. *in sua Confessione, præsertim cap.* 9. ex authore Consilii Solis & Lunæ, Com.Bernhardo, Riplæo, Zacharia, aliis Philosophis, post Gebrum: qui hoc dat consilii *cap.* 7. *Sum. perfect.* ut desertis particularibus Universalis quæratur lapis: Cujus materiam ajunt esse parvi, imò nullius precii: ubique inveniri: ideoq; ipsum ubique parari posse; & facilè: nec fas tamen esse, nomen materiæ proprium, ut cæteram artem præparandi (nam in his duobus 1. materiæ cognitione, 2. ejus debita præparatione totum Chymicorũ officium consistere ait I. Aurelius *lib.* 2. *Chrysopœæ.*) divulgare, nisi ubi non prodest. Loca allegantur in Henr. Khunradi Cõfess. *cap* 1. ex Philosophis: sed explicãtur tum ab aliis, tum vel inprimis, à Theobaldo Hoghelande. *lib. de Alchemiæ difficultate.* *Lapis Philosophicus.*

Porrò de Artis hujus, quando partes variæ sunt & latè patent, authoribus & antiquitate quæritur variè. In sacris habemus, Tubalcain filium Lamech erudiisse omnem fabrum ærarium & ferrarium. *Genes.* 4. *versu* 22. Inde credunt quidã, annotante Libavio *libro* 1. *Alchymiæ cap.* 1. eum primum in aliqua artis parte sudasse; quæ dicitur Metallurgia: quasi verò hinc amplius aliquid cõcludi *Chymica ars vetustissima.*

possit, quàm quâ ad agriculturam faciunt illa metalla, aut eorum usum, & in universum cognitionem: de qua disputat Polydor. Vergilius *lib. 2. cap. 19.* post Plinium. Artem verò transmutandi metalla in aurum & argentũ, omnes vẽdicant cuidam Hermeti Ægyptio, seu Mercurio Trismegisto: quem sic dicunt, non tam ad differentiam cæterorum (Tres enim memorantur à Roberto Castrensi, ex Mesue: quibus Hier. Rubeus quartum accenset *Sect. 1. cap. 4. de Destillat.* cujus sunt citra controversiam pilulæ de Hiera Hermetis apud Mesuem, contrà quam Libavius *Alchym. lib. 1.* censet; nescio an etiam Pellicanus, seu vas & sigillum Hermetis) quàm ad laudem. Qua de re sic scribit Robertus Castrẽsis *in præfat. ad Morienum Rom.* à se ex Arabico Latinè, quamvis minus eleganter, conversum: Legimus in historiis Veterum, tres fuisse Philosophos, quorũ quisq; Hermes & Mecurius vocabatur. Primus fuit Enoch: alter Noë: tertius, qui post diluvium in Ægypto regnauit diu. Iste autem à nostris Antecessoribus dictus est Triplex, propter trinam virtutum collectionem, sibi à Deo tributam. Erat autem Rex; Philosophus, & Propheta. Is verò fuit, qui post diluvium omnium artium & disciplinarum,

Hermes Trismegistus.

Hermetes tres.

imò quatuor.

tam

tam liberalium, quàm mechanicarum primus fuit inventor & editor. Hactenus ille. Eandem rationẽ nominis Trismegisti reddit Paulus Scaliger *lib. 4. Epistem. Cathol.* verùm Tabula Hermetis, Smaragdina quæ dicitur, seu Sermo veridicus, ut Dornæus vult *præfat. Comment. in ipsam*, huic instituto convenientiorem reddit, his verbis: Vocatus sum Trismegistus, habens tres partes Philosophiæ totius mundi. Thomas Mufettus Anglus *Epistol. Chymic. 3.* coætaneum hunc Mosi facit: Paulus Scaliger, loco citato, pronepotem Atlantis promethei physici fratris. Mosis autem nativitas cadit in An. Mundi 2373. qui est ante natum Salvatorem nostrum 1598. Argonautarum expeditio circiter An. M. 2740. ante natum Christum 1231. ut supputat Abraham. Bucholz. *in Indice Chronico.* Diocletianus verò Imperator floruit circiter annum 284. post natũ Christum. Ultra ergò mille octingentos viguisse hanc artem in Ægypto ante Diocletianam Chymicorum librorum devastationem], de qua ex Suida auctor noster loquitur, rectè potest colligi. Cum autem Moses eruditus fuerit in omni sapientia Ægyptiorum, adeò ut potens esset in dictis & factis, *Actor. 7, vers. 22*, fortè quis hinc concluserit, neque

eum ignorasse hanc artem: eoque amplius, si verum est, quod affirmare non dubitat Dornæus, Trismegistum tabulam suam Smaragdinam, in qua contineri artificium hoc, omnes contendunt Chymici, ex historia creationis omnium, ut à Mose descripta est, desumsisse. Sic enim ait *lib. de luce Natur. præfat. exposit. ad tab.* Hermes ille Trismegistus, cognomento Mercurius in doctrina Genesis per Mosen tradita non vulgariter instructus, hanc posteritati physicam Spagiricam inde desumtam reliquit. Quæ si vera sunt: quis non cum Pancirollo dicat, hanc artem esse antiquissimam? Sed præstat ipsam Hermetis inserere tabulam, ut legitur apud Dornæum locò citato: Verum, inquit, sine mendacio, certum & verissimum. Quod est inferius, est, sicut quod est superius. Et, quod est superius, est sicut inferius ad perpetranda miracula rei unius. Et, sicut omnes res fuerunt ab uno, meditatione unius; sic omnes res natæ ab hac una re adaptatione. Pater ejus est Sol; Mater ejus Luna. Portavit illud ventus in ventre suo. Nutrix ejus Terra est. Pater omnis Theolesmi totius mundi est hic. Vis ejus integra est, si versa fuerit in terram. Separabis terram ab igne, subtile à spisso suaviter

Tabula Smaragdina Hermetis.

viter

viter cum magno ingenio. Aſcendit à terra in cœlum, itemque deſcendit in terram, & recipit vim ſuperiorum & inferiorum. Sic habebis gloriam totius Mundi: ideoque fugiet abs te omnis obſcuritas. Hæc eſt totius fortitudinis fortitudo fortis: quia vincet omnem rem ſubtilem, omnemque ſolidam penetrabit. Sic Mundus creatus eſt. Hinc erunt adaptationes mirabiles, quarum modus eſt hic. Itaque vocatus ſum Hermes Triſmegiſtus, habens tres partes Philoſophiæ totius mundi. Completum eſt, quod dixi de operatione Solis. Hactenus tabula: quam omnes Commentatores, ut Hortulanus, R. Lullus, Arnal. de Villa Nova, Com. Bernhardus, Libavius & alii, præter unum Dornæum, ſenſu allegorico potiſſimùm de Metallorum transmutatione expoſuerunt. Ille enim de Univerſali medicina tum præparanda ex vegetabilibus, mineralibus, & animalibus; tum applicanda corpori & animo explicat, ut videtur, ingenioſiſſimè. Verba ſunt *Com. ad tab. Hermet.* hæc: Eſt igitur ſcopus iſtius Hermeticæ doctrinæ, Medicina quædam Univerſalis, quæ nedum inſenſatorum corporum (materiam omnem ad Medicum corporis

Tabulæ Hermetis ſcopus.

corporis usum præparandam intelligit, ut ex contextu colligere est) sed hominum etiam corruptiones, atque morbos omnes indifferenter auferat. Et mox: Non parum sanè se fecisse putent homines, si tot ac tam varias corruptiones amoverint; quandoquidem ultra quod sanitatem corporis hac ratione sibi conciliare valeant, mentis etiam tenebras omnes, atque velamina tollunt, quibus amotis facilè veritatem cùm creaturarum, tùm conditoris omnium Dei, ad ejus gloriam proximorumque salutem, diligentiùs exquirunt &c. hoc est, Physicè, Chymicè & Theologicè seu Metaphysicè, & Moraliter exponit, tum *lib. de luce Nat. physica*, tum ex professo, & distinctè magis *Commen. in tab.* tum denique cæteris à se editis libris. Alii perspicuè magis requirunt Chaos & ejus elaborationem: quæ consistit in separatione & definitione seu fixione: quando condita sunt primùm, referente Mose, omnia. Videatur Paracelsi & Dornæi expositio Geneseos. Henr. Khunradus *Confess. sua* ad mysterium Incarnationis confert hoc negotium. Sunt, qui ad alia sacra. An autem hoc profanare sit, Theologorum esto judicium. Ego, quæ sparsim invenio alicujus mo-

momenti, refero: & ad Hermetem redeo. à quo quasi per manus tradita est & propagata non ad Græcos, non Latinos, sed Arabes. Qua de re audiamus Th. Mufettum: Chemiam (inquit) tractavit Mercurius ille ter Maximus, circa Mosis ætatem natus; sed ita obscurè, ut capere eam nec coævi, nedum Latini potuerint. Successit posteà Zoroastres, Salomo, & post ipsum Arabum familia: quorum tamen ante Gebrum nemo, quod scimus, Chimiam definivit, suisque organis, actionibus, materia, effectibus locupletavit. Huic tamen Paracelsus, aliique præclari Chymici tam sermonis perspicuitatem, quàm rerum ordinem addiderunt, vereq; affirmare possunt illud de seipsis: *Ditavit ille nos, & nos illum.* Jam ut de Salomone, cujus plus quàm humanam sapientiam abundè sacræ testantur literæ, nihil hîc commemorem: de Zoroastre utique, cujus jam memini, Clemens Roman. Pontifex scripsit, eum, ob reconditos haud dubiè scientiæ thesauros, Magiæ magistrum, & Dei amicum, Persis fuisse creditum: quamvis fulmine ictus interiisset. cum & in Græcia multi simili fato peremti, & sepulchro honorati legantur. Id quod & principibus Romanis non insolitum fuisse constat, ut scilicet

Zoroaster fulmine ictus.

scilicet flammis cœlestibus intercideren t.

Sylvius. Nam & Romulus Sylvius Albæ Rex, à quo genus Quirini defluxit, fulmine periit: & T. Hostilius. Tullius Hostilius, tertius Romanor. Rex, dum Antecessoris sui Numæ sacrificia parùm rite imitatur, cum tota domo fulmine conflagravit. *Livius lib. 1. Decad. 1.* Similiter & Anastasius. Anastasius Imperator de cœlo tactus vulgò perhibetur. quanquam Zonaras *in Annalib.* paulò aliter de hoc prodidit, vidisse eum in somnis virum terribilem, qui librum manu gestans diceret: Ecce ob perversitatem fidei tuæ annos XIIII. vitæ tuæ deleo. & quia fatale sibi præsciverat, ut fulmine interiret, vir alioquin non pessimus, Juris civilis disciplinâ imbutus apprimè, at vesanæ & nimium curiosæ religionis, quippe qui divinitatem Christi simul cum carne conflatam, & unicâ naturâ confusam asseveraret, persuasus ab impiis, cum aliquando tonitrua & fulgura præter modum eliderentur, ipse perterritus in regio cubiculo mortuus inventus est, ad quod trepidus confugerat: experturus tunc Christi veri Dei & hominis judicium, & vanitatem sectæ utramque naturam commiscentis. Quam ut aliquando confutaret Aragenorum Rex Alamundarus, recèter ab Orthodoxis institutus, mœstitiam

vultu

vultu coram scelestis simulavit: eo quòd, ut fingebat, rumor pertulisset, Michaëlē Archangelum mortuum. Illis id fieri non posse affirmantibus; Ecqua igitur ratione, inquit, ô vecordes, Anastasio Cæsari imposuistis, dum suasistis divinitatem Christi promiscuè cum carne conglutinatam pati potuisse? Hoc lepido & scito responso, ait Forcatulus *lib.2.de Imper. & Philosoph. Gallor.* plerique illecti, à solita perversitate discesserunt; eò lubentius, quod Anastasius meticulosè semet territans occubuisset, morte sola verum sequi edoctus, atque eundem minitans exitū sceleratis *Ubiquitariis*, idem, si non tetrius dogma hodie etiamnū impiè & nefariè asserentibus. *Attendite ô Ubiquitarii!* Quod autem Ægyptii (ad hos enim jam redeundum est) artem istam Chimicam occultam servarint, etiam Suidas testatur. *Chimia ab Ægyptis occultata.* Quo minus mirum est, ad Græcos & Latinos tardiùs hanc pervenisse: licet nobiliores olim philosophi, ut Democritus, Pythagoras, Plato, alii in Ægyptum dicantur profecti, ut Magiæ arcana, quibus Medicina annexa fuit, addiscerent. *Magia.* *Cicero 5. de Finibus. 4. Tusculanarum, & Philostrat. in vita Apollonii libr. 1.* cum certum sit, Ægyptios Medicinam admirandam effecisse & illustrasse Magiâ illâ naturali,

quæ

quæ & rerum naturalium ſympathiæ & antipathiæ, peritia conſpirantibus aſtrorum, & non rarò etiam Spirituum vicibus conſtabat, ut ex Plinio & Suida docuit Joh. Langius *Epiſtol. Medicin. lib. 2. cap. 2.* Apud neminem certè ex antiquioribus ſive Græcorum, ſive Latinorum, quod ſciam, Chimiæ nomen exſtat, nedum res. Suidam tamen, & Julium Firmicum, Virum Conſularem, qui Conſtantini Imperatoris tempore, ab annis jam mille ducentis & amplius vixit, ſuprà excepi. Is enim nominatim Alchymiæ meminit ſcientiæ *lib. 3. ſua Matheſ.* (quam vocat diſciplinam Ægyptiam) *ad Mavortium Lollianum cap. 15.* dicens, Lunam in nono ab Horoſcopo loco in nocturna genitura hominem ad ſcientiam Alchymiæ propenſum reddere. Nam quæ ex Ariſtotele vulgò afferuntur, ad tranſmutationem parùm faciunt. Non multò plus facit, quod teſte Plinio *lib. 33. cap. 4.* Cajus princeps ex auripigmento aurum fecit. Plus enim ibi ſeparationis, quàm tranſmutationis eſt: ut ex contextu patet. Sed quid multa? Sat antiqua eſt, ſi ſat vera: hoc eſt, ſi id præſtare potis eſt, quod promittit ars, ſive Particulariter, ſive Univerſaliter: & quidem non ſine fœnore, quod Artifices, ut hoc obiter dicam

I. Firmicus.

cam

tam, pro ea liberalitate, quæ eſt in verbis, vocant multiplicationem in milleſimùm, imò infinitum. Jam ſi hoc præſtare potis eſt Ars iſta, rectè Pancirollus cum Juris utriusque Interpretibus concludit, Eam eſſe licitam. Sed inde tamen non efficitur, animum eſſe applicandum. Nam & difficilis eſt ejus aſſecutio, & periculoſa poſſeſſio. Quæ ubi more meo expoſuero, quantum licet per eos, quos conſului authores, finem faciam.

Principiò de Artis veritate disputanti non poſſunt firmiora eſſe arguměta, quàm quibus uſus eſt Pancirollus noſter, ductus à ſenſu ſeu experientia, & ratione. Inde enim alia omnia robur capiunt, quæ in utramque partem disceptantur, non tam in hoc, quàm omni alio negotio. Qui veritati ſe oppoſuerunt, ut Agricola, Cardanus, Scaliger, Carrerius, Fenottus, Eraſtus, Aubertus, Seidelius, & nuperrimè, quod ſciam, Moreſinus Scotus (prætereundas enim cenſeo Quotlibetarias infinitorum Scholaſticorum, & hujus fecis quæſtiones) cum aut negare debuiſſent experientiam & ſenſum: aut, ut ait Libavius *Syrraxi Metall. Theſ. 40. & 43.* modum, quem poſuere Artifices, in genere per rationes Logicas, hoc *Chimicæ artis veritas.*

eſt, ex mera phantaſia deſumtas aggreſſi ſunt oſtendere, non poſſe fieri artificiale Metallum. Quantò rectius illi, quando, ut idem ait, Peripatetici ſunt omnes, audiſſent ſuum Magiſtrum & principem Ariſtotelem præclarè & propè divinè monentem, in iis, quæ ſenſilia ſunt, non rationem, ſed ſenſum (quippe judicem omni exceptione majorem) eſſe conſulendum? Qui etiam neglecto ſenſu, rationem quærere (quando diſputat contra eos, qui omnia dicebant moveri. *8. phyſ. 8. t. 22.*) imbecillitatem mentis meritò cenſet: & abſurdum præter rem imaginationi ſeu rationi credere. *3. phyſ. t. 37.* imò inſaniâ amplius, contra evidentiam opinari. *1. de ortu & inter. cap. 3. t. 59.* Senſu enim conſtat & experientia, ſeu teſtimonio indubitato, & factum eſſe aurum (nam de hoc potiſſima lis eſt) & factum eſſe ea arte, quam norunt Artiſtæ, profitentur Sophiſtæ, fraude ea, quam multiplicem (ſex enim & triginta ejus ſpecies recenſentur) ex Riceni Thraſibuli admonitione, *ad calcem ſuæ Confeſſ.* bene docet Henr. Khunradus. Et quoniam hujus jam facta eſt mentio, non abs re duxi, ex admirandæ diligentiæ ejus Amphitheatro ipſamet illius verba hîc adſcribere, ut quanta &

ea & quàm ampla Experientiæ, de qua dixi, vis ſit atque poteſtas, omnes intelligant. Hanc ille certè & meritò in hujus pugnæ acie collocat prima, præferens eam Rationi, Sapientibus, Naturæ Dei, Mentis igniculis, Naturæ parenti, Conſenſui typico, potentiæ & voluntati Dei. Tot enim argumentis utitur, quibus Lapidem eſſe demonſtrat. Sic enim ait *Fig. 3. Amphitheatri*: Lapis philoſophicus eſt. Hunc enim rerum experientia, omnium etiam ſola ſufficiens magiſtra, infallibiliter atteſtatur: cui refragari nónne eſſet plus quàm ſtultum? Hunc (ab aliis tamen præparatum) virtuosè efficacem vidit & Pontifex Rom. & Cæſarea Majeſtas. viderunt & Reges Orbis terrarum non pauci: nec non Imperii Rom. Electores nonnulli. viderunt & principes aliquot, Comites, Barones, Nobiles, & propter virtutem & doctrinam à Nobilibus proximi Doctores: imò ex omni gente, Judaica, Ethnica & Chriſtiana, ſtatuque ac ordine paſſim, multi tam Eccleſiaſtici, quàm politici; literati pariter atq; illiterati, oculis (obſtupeſcẽtes Naturę per artem miraculo) viderunt, manibusq; tetigerunt ſuis. Sciens loquor. Hos omnes voco teſtes. tu phyſico-Chemię-maſtix eos interroga, in ſubſidium

Experientiæ vis.

veritatis, veritatis amantes. Rem ita habere testabuntur lubentes. Sequitur Ratio: de qua priusquam agam, pauca aliorum afferam exempla, præter illud Joh. Andreæ (*in addit. ad Speculat. Rubr. de Crimine falsi*) cujus mentionem facit Pancirollus. Qui enim plura volet, petat ab Artificibus, Gebro, Hermete, Comite Bernhardo, aliis; in primis *Roberto Vallense*, qui ex professo scripsit de Artis hujus Certitud. & Antiquitate. Henr. Cornelius Agrippa *lib. 1. de Occulta philos. cap. 14.* affirmat, Spiritu auri, aut potius ejusdem formâ & parte puriore imperfecta metalla & argentum vivum in argentum verti posse; seq; id vidisse & novisse. Joh. Franciscus Picus *lib. 3. cap. 2.* de Auro plurima recenset, quæ quantum potero, in pauca contraham. Obiit (inquit) ante paucos annos Nicolaus Mirandulanus, Sacerdos ex Minorum ordine, Senex, nobis notus, integer vitæ &c. Is & Bononiæ argentum, & Carpi aurum fecit ex ære, multorum testimonio. Fecit & Hierosolymis, ubi multos annos versatus est: ubi ipsum aurum fecisse, vivit adhuc qui contestatur. Prætereà fuit inter Mortales ætate nostra Apollinaris, ex ordine Prædicatorum Sacerdos, boni nominis: qui non dubitavit

Exempla.

Nic. Mirandulanus.

Apollinaris.

amicis

amicis affirmare, se modos plus viginti constanter tenere, quibus verum aurum conficeret. Romæ publico in templo scriptum erat: *Auri ex plumbo collectori.* Fuit ante paucos annos Venetiis, qui publico multorum Nobilium virorum testimonio, ex re parvula, quæ nec piperis grani quantitatem excederet, magnum satis auri pondus ex vero argento fecerit. Fuit in ditione mea, qui tribus testimoniis ex re tritici granum æquante, argenti vivi unciam vertit in probatissimum argentum; atque unum ex his, qui viderunt, cum alloquerer, audivi dicentem; se diligenter conversionem inspexisse, colorisque cinerei fuisse Medicinam. Vivit adhuc vir mihi notus & amicus, qui plus sexagies suis manibus, ex rebus metallicis aurum & argentum confecit, me præsente; nec una tantùm via, sed multis, id est consequutus. Vidi in confectione aquæ Metallicæ, in qua nec argentum, nec aurum, nec sulphur, nec hydrargyros poneretur, ex insperato simul aurum & argentum generatum. Vidi aquarum vi ex ære argentum extrahi. Est alius, cui quoties libuerit, suis ex furnulis promitur aurum, quod publicis officinis pro purissimo vendit: cui satis amplæ sunt opes, &c. Vivit adhuc.

huc, cui nõ desunt opes, cujus manibus vidi æs conversum in argentum & aurum, succu quodam plantæ. Quidam inops, monstrata sibi in somnis aqua, aurum fecit: qui item ferrum bis in aurum vertit: ex auripigmento ter quatérve fecit. Vidi alium, qui duobus modis in verum argentum mistum auro vertit argentum vivum. Vidi ex Cinabari, adjectis quibusdam rebus, excluso auro & argento, simul aurum fieri, simul argentum. Vidi ex mera Cinabari, olei cujusdam simplicis admistione aurum & argentum, sed parvi momenti fieri. Vidi sæpenumerò hydrargyron, qui erat ex plumbo & ære detractus, in argentum & aurum transformari. Superioribus diebus & oculis vidi, & manibus contrectavi aurum, quod me inspectante factum fuit, ex argento, trium circiter horarũ spacio, nulla prius facta argenti mutatione, nec in hydrargyrum, nec in aquam. Vidi non semel minus decima parte horæ disjici metallum, sic ut sulphur alta petierit; hydrargyros ima. Vidi, prioris metalli formâ prorsus abolitâ, subitò novam, id est, auream, solertia artis imponi. Ego seorsim aurum, seorsim argentum diversis granulis effici uno eodemque pharmaco; itemq; simul & aurum, & argentum eodem

tempore

tempore, eodemq; pharmaco sæpenumerò sum intuitus. Hæc Picus. quibus similia multa leguntur apud H. Rubeum *lib. de Destillat. Sect. 4. c. 1. & 2.* Libavium *lib. 2. Alchym. tract. 1. c. 19.* Robert. Vallensem *loco citato.* qui etiam hæc habet Alexandri Imperatoris, in epistola quadam ita scribentis: Homo noster antiquus est Draco noster. Ille comedit caput suum, cum cauda sua. Et caput & cauda est animus & spiritus: & anima & spiritus sunt creati de luto: & hoc ex Oriente & Occidente per expellentem nocumenta. Non mentior. quia quod dixi, vidi in civitate. Fernelius *lib. 2. de abditis rer. causs. cap. 18.* ex professo de veritate & ratione artis testatur in hæc verba: Non olfeci modò (de Lapide philosophorū loquitur) verùm etiam de hoc non parùm fortasse degustavi, lucro fœnoreque maximo, ut qui eo studio verum comprobaverim, quod fabuloso figmēto haud absimile putatur. Dicā vestro hortatu, nō solùm thesaurū depromtur', sed edocturus, quàm verè subsistat. Lapis philosophic', Elixir Arabibus, gignendi propagandiq; auri verum semen, non è sulphure, argēto vivo, alio; sed solo ex auro, eoque purissimo quærendus.

Lapidis philosophici materia.

Herdea cui cordi, demum serit hordea, ne tu — *Augurellus.*

Nunc aliunde pares auri primordia, in auro
Semina sunt auri, quamvis abstrusa recedant
Longius, & multo nobis quærenda labore.

Maxima vis seminis oleo quodam inhærescit, atque id quidem in cæteris inflammari cremarique potest: qua ex caussa id nullius ignis ardore torreri absumique potest, & omnem artis vim tolerat:

——uni quoniam nil deperit auro
Igne, velut solum consumit nulla vetustas,
Ac neque rubigo, aut ærugo conficit ulla.
Cuncta adeò firmis illic compagibus hærent.

Fecundum autem id semen sic eruito. Auri purissimi uncias duas, argenti vivi magno artis studio præparati decuplo permisce, igneque languido dissolve, dum argentum vivum prorsus expiret, pristinumque auri pondus subsideat, in atrum pulverem redactum: qui tamen liquatus possit in propriam auri naturam redire. Ex hoc dein pulvere igne acerrimo vaporarii aquam continenter elicies, dum pulvis totus in cinerem candidissimum, & in calcem devergat. Calcem septies aqua resperge, quæ & toties exspiratione inde prolecta sit: omnique arte elabora, ut hæc impulsione & incursione crebra sese extenuent, & ab omni

omni ſorde fecéque puriſſima reddant, vires conſecuta ſummas. Hæc duo ſunt totius artis operiſque conficiendi primordia,&c. Qui ænigmate hæc contexerunt, hanc aquam appellant *argentum vivum, Calcem, verum Sulphur*. quorum permiſtione lapis fit, ut ex aqua farinaque panis. Opus autem poſtremum ut compleas, calcem puram, obturato vaſe, reconde equino fimo calente, diebus 40. dum in humorem albũ liqueſcat. In hunc juſtis dierum intervallis aquam ſenſim infunde, ea quidem via & ratione, quam artis periti abundè explicarunt, ut Calx aquam ſuam omnem ſenſim combibens, quaſi illic enutrita in lapidem verum concreſcat. Hic *theſaurus* immenſus: hoc verum *Elixir*; hoc frugiferum *auri ſemen*, cujus drachma ſi in ducentas quinquaginta liquati plumbi aut ſtanni drachmas infundatur, id universum in aurum puriſſimum converteret: Imo etiam, ut cum Augurello loquar;

Ipſius ut tenui projectâ parte per undas
Æquoris, argentum ſi vivum tum foret æquor,
Omne vel immenſum verti mare poſſet in aurum.

Hæc Fernelius. quæ ut vera non sint de Universali lapide; satis tamen, si de particulari. Adeò autem clara veritatis hujus lux est, ut ex ipsis adversariis aliqui eam non diffiteantur. Narrat Cardanus *lib. 6. de Subtilit.* coram Principe & Senatu Urbis Venetæ argentum vivum in aurum fuisse conversum à pharmacopola Tarvisino. Et cur tot præstantes viri diversarum gentium, tot tamq; præclara de hac arte edidissent volumina? an in nugis suæ famæ & gloriæ præsidium apud posteros quærebant? Sunt Ægyptii, sunt Arabes, sunt Chaldæi, Germani, Hispani, Angli: quos quis enumeret? Agricola certè eorum & numerum & studium admiratur, quamvis transmutationis adversarius. Sic enim *in præfat. Rer. Metallicar.* Quò minus multi sunt, ait, qui de re metallica scripserunt, eò magis mihi mirum videtur, tot exstitisse Chymistas, qui composuerunt artificium de metallis aliis in alia mutandis. Multos Hermolaus Barbarus, homo dignitate generis & gradus, & omni doctrinarũ genere ornatus, nominatim protulit. Ego plures proferam, sed insigniores tantùm. Delectum enim servabo. Itaque χημευτικὰ scripsit Osthanes, Hermes, Chanes, Rosinus Alexandrinus ad sororem Theosebiam, Olym-

Chymicæ artis scriptores.

lympiodorus Alexandrinus, Agathodæmõ, Democritus, Orus, Chrysorichius, Pebichius, Comerius, Johannes, Apuleius, Petasius, Pelagius, Africanus, Theophilus, Synesius, Stephanus ad Heraclium Cæsarem, Heliodorus ad Theodosium, Geberus, Callides Rachaidibus, Veradianus, Rhodianus, Canides, Merlinus, Lullius, Arnold. Villanovanus, Augustinus Panthes Venetus: fœminæ tres, Cleopatra, Virgo Taphuntia, Maria Judæa. atque hi Chymistæ omnes orationẽ solutam usurpârunt, præter Joh. Aurelium Augurellum Ariminensem. Quibus si annumerarem Recentiores, Deûm immortalium, quantus exstiturus esset testium numerus? Laurentius Ventura *libro de Arte Chymica* gloriatur, se 250. volumina in nobilem Bibliothecam Illustrissimi Comitis Palatini intulisse, & præter illa, quinquaginta adhuc alia habere. In judiciis, ubi de censu, capite, fama agitur, duobus aut tribus testibus, tam lege divina, quàm civili, credendum est. & ita difficiles sumus erga viros tot doctissimos, & integerrimos, quorum scripta prostant, propter paucorum ratiunculas, quibus toties responsum est: universè quidem à Gebro, Ventura, Petro Bono Ferrariensi: Nominatim autẽ Quercetanus eruditissimè respondit

Chymicæ artis defensores.

spondit Auberto: Erasto Musettus, Severinus, Rubeus, Penotus, in doctissimo libello, qui inscribitur Chrysopœiæ & Argyropœiæ: Omnibus Libavius in Syrraxi sua Metallica altera; Alexandro Carrerio Patavino Thesi 46. Erasto Thesi 93. Fenotto Thes. 98. Scaligero Thes. 106. Auberto cum Fenotto Thes. 107. Moguntinis Baccalaureis Thes. 116. Cardano. 119. Solus restat Thomas Moresinus Scotus, qui nuperrimè ausus est resumere caussam Auberti adversus Quercetanum *lib. de Metallorũ causs.* & *transmutat.* Sed qui & hunc compescat, forsan in mundo erit. Omnes certè in eo conveniunt, nihil contra rectam rationem committi, si ea, quam dixi, statuatur transmutatio: pro qua confirmanda, infinita propè ab illis adducuntur, sed quæ hujus loci non sunt.

Cæterùm etsi ex iis, quæ diximus, satis probabile sit, ne indubitatum dicam, Artem illam certam esse: (Aurum enim, quod sic paratur, omnes in quovis examine retinet proprietates, colorem, ceteraque accidentia substantiam auri sequentia) non ideò tamen & consultum videtur, ut nos Mari huic adeò impetuoso committamus. Hoc enim restat ad Pancirollum annotandum: qui Artem istam vix uni compertam arbitratur; plu-

plurimos eâ ad paupertatem redactos affirmat. Nimirum adeò difficilis est acquisitio tanti boni. & est Lapis Philosophorum non Cerdonum aut Rusticorum. Præclarè Rogerius Baccho: In quibus Deus magnã virtutem posuit, in iisdem etiam magnam difficultatem collocavit. Difficultates istas Alchymiæ singulari libro exposuit Theobaldus Hoghelande, quem & anteà laudavi. Sunt autem hæ tum in discendo, tum in exercendo. In discendo aliæ à discente, aliæ à docentibus libris. Discens à Deo donum hoc petendo impetret oportet: & ut possit, ipse sese præbeat timentem Dei: à peccatis abhorreat: humilis sit: prudens: doctus: Latini sermonis peritus: Philosophus: Naturæ principia sciens: laboriosus & industrius: constans: non iracundus: patiens: liber: vacuus à curis: secreti tenax: abstinens à Sophistis: non prodigus: non avarus: cautus in declinandis Diaboli illusionibus: sufficienter locuples: librorum copiam habẽs: studiosus: faciat experimentum: Sanus, hoc est, Corporis, animi & fortunæ bonis instructus. quos raros esse suo damno, docet parte prima. At major est, quæ sequitur, propter libros, ex quibus petenda ars, intellectu difficiles. Vel enim ars in iis disper-

Difficilia, quæ pulchra.

Alchymiæ difficultates.

1. in discente.

2 in docentibus.

sa est: vel involuta ænigmatibus, allegoriis, & similitudinibus: tum ab Elementatis, homine, animalibus, eorumq; partibus vegetabilibus, figuris, gummis, metallis & metallicis: tum ab Elementis, dissimilitudinibus, æquivocationibus, contradictionibus, nominibus inusitatis, characteribus, literarum transpositionibus, pravis transcriptionibus, styli varietate, Impossibilibus. Parte tertia explicatur difficultas, quæ oritur in exercitatione tũ ex parte materiæ, quæ ut fundamentum operis assumenda: tum ex parte regiminis; quibus instrumentis tractanda. Ubique incredibilis obscuritas & perplexitas, ut dictum etiam parte secunda.

3 in exercitatione.

Hæc hæc illa, non autem (ut putatur) artis incertitudo, caussa est, quòd adeò multi, & tantum non omnes, qui huic arti indulgent nimium, non solùm oleum & operam; sed & divitias, imò valetudinem & famam perdant: ut meritò dicere possimus cum Hiero. Rubeo, *libro de Destillat. sect. 4. cap. 2.* Eos in se mirabilem, quam in Metallis non efficiunt, experiri *μέλαμόρφωσιν*; & cum Democrito Phalereo, quod capiendum illis erat, minimè hos capere: amittere, quod possidebant. Hæ difficultates sunt acquisitionis & incommoda: At longè difficilior

est

est adeptæ fortè possessio: nunquam certè tuta professio: quæ ferè Sophistarum, nunquam Sapientum est. Præstò enim ab aliis sunt insidiæ, & mille pericula, quæ expertus est à Toparcha Picolomineo Bragadinus, deteriori tamen hinc conditioni reservatus, ut ait parte quarta hic auctor. Ex quo colophonis loco adjiciendum carmen non inelegans, quando eo hæc omnia summatim statim à principio complecti voluit: *Bragadinus.*

Chemiam vita, si mentis cura quieta.

quippe cum toties & tam anxiè à tam multis ingens illud Bonum, quod Ars ista pollicetur, fuerit indagatũ, at rarissimè à quàm paucissimis inventum: ut non desint, qui Chimistas subjiciendos esse existiment acerbæ illi Agenoris Sidoniorum Regis legi, qualem Cadmo filio ipse præscripserat, ne nisi inventa sorore, unquam rediret: Itaque aut inveniendam, aut pereundum esse. Nec verò animus mihi est singula, quæ in Artis hujus cultores passim evomuntur, hîc recensere. Miror tamen, ipsum etiam Jul. Cæsarem Scaligerum affirmare non dubitasse, *Exercit. 23. ad Cardanum*, se Chymistas odio odisse plus quã Vatiniano. Sũt enim (inquit) *Agenoris lex.* *In Chymistas.*

Noctu-

Noctuæ ad aucupia crumenarum, à quibus aurum, quod posteà pollicentur aliis, sibi captent prius. Hinc Alchymiam Philip. Melanchthon Sophisticam quandã imposturã nominabat *in Explicat. Evangelii in festo Epiphan.* Petrarcha, mentiendi & fallendi artem *libro primo de Remed. utriusque fortunæ. dial. 111.* Peucerus eo amplius, etiam Dæmonis præstigias dicebat *in divino Divinationum tractatu.* Nec enim, si eidem Petrarchæ credimus, ex Alchymia ulli alii successus sperãdi sunt, præter fumum, cinerem, sudorem, suspiria, verba, dolos, ignominiam: quibus inopem nunquam ad divitias evectum, multos à divitiis ad inopiam redactos sæpè vidimus. Notatumque est, aliquos cæteroquin prudentes, hac insania laborare: quosdam opulentissimos hac vanitate consumptos, dumque opulentiores fieri student, & fœdo quæstui inhiant, bene parta prodigere, censuque omni in supervacuis effuso, tandem necessariis etiam fuisse destitutos: nonnullos denique amissis primùm animi luminibus, in hoc exercitio corporeos insuper oculos amisisse. Magna quidem promittunt Alchymistæ: sed ea sibi præstare debebãt, quæ promittunt aliis, primamq; suam pellere inopiam. Est enim ferè men-

di-

dicum genus hominū: cumque se pauperes fateantur, ditare alios volunt: quasi aliena illis, quàm propria molestior sit paupertas. Adversus has fuliginosas Chymicorum fallacias exstant Natalis Comitis versus ineruditi *lib.2. Mytholog. cap.6.* quos ut apponerem, ipse mihi Cynthius aurem vellit, & admonuit:

Ars fallax, invisa bonis, dulcedine captos
Jucundè ut perimis! dementibus improba Siren.
Naturam superare putas te posse per ignem?
Stulta, quid insanis? te longis passibus illa
Deserit, ac tandem nil perficis. illa colorum
Te fallit, rerum te fallit mille figuris.
Sic fertur Protheus se in multas vertere formas,
Cum fieret serpens dirus, cumq; unda, vel ignis.
Uris opes, properans quas fumus portat in auras.
Inde ardens miseris torquet præcordia virus.
Exitialis amorq; auri, sæviq; dolores,
Quos semel insana fallacia ceperit artis.
Occupat hæc nulli misero vesania mentem,
Ne pro peccatis hominum Sator atque Deorum

Supplicia, ingentesq; paret mox sumere pœnas.
Mendici fiunt, semper caligine barba
Squalet, & immodico turpantur pallia fumo.
Et nova quærentes, semper mendacia, jactãt
Defecisse sibi vires. ubi nova reperta est
Mercurium ratio qua possint sistere in aurum,
Ad notos homines inde hæc contagia serpunt.
Si quenquam arripiant, qui stultas præbeat aures,
Non prius effugiet, quàm sit perpessus eandem
Fortunam, scopuloq; ratem confregerit uno.

Sed quid de his statuendum sit, æquus æstimabit Lector. Equidem ne litem hanc meam faciam, censoriam hîc virgulam adhibere nolo: sed ad subsequens caput progredior.

DE

DE DESTILLATIONIBVS.

TIT. VIII.

DEstillatio inventa est Imperio Romano jam constituto. Credibile est, eam in ipso Alchymiæ exercitio simul excogitatam. Sunt qui dicant, Medicum quendam, cum in mensa patinam caulibus plenam haberet, subitò avocatum ad ægrotum invisendum, patinam istam aliâ cooperuisse, deinde abiisse: Reversum verò, superiorem patinam humectatam reperisse: atque hinc animadvertentem, facilem fore humorum extractionem, eò ingenium intendisse, ut Destillationis initium inde fecerit. Hunc alios sequutos; artem istam excolendo perfectam reddidisse. Est verò ars ea in primis utilis: ex qua etiam Aqua vitæ promanavit, oleum Cinnamomi, & alii liquores innumerabiles, & maximi effectus. Sic evenit, ut omnes illæ aquæ ex *Destillationis origo.*

Cichoræa, Cappari, & herbis aliis, quæ ægrotis propinari solent, hodiè destillentur: cum ante hac coqui saltem, & decoctæ ægris dari consueverint.

NOTAE sive COMMENTARII.

Destillatio.

Quid Destillationis nomine aliàs intelligatur, supra vidimus ex Rubeo *libro de Destillat. Sect.* 4. *in proœm.* Nunc adhuc pressius accipitur pro ea Chemiæ parte, qua elevati halitus & vapores resoluti in aquas aut olea, quorum usus est in Medicina hodiè frequentissimus. Hujus artis ambitum, & rationem his verbis eleganter describit Fernelius *lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 13.* Fusilis inquit in persona Bruti, & metallicæ illius Philosophiæ τῆς χημείας beneficio ex unoquoq; tum stirpitum, tum viventium genere substantias elicui planè varias: primùm quidem aquam, eamq; uberiorem, si stirps virebat; parciorem, si arescebat. Deinde oleum, non id quidem pingue ac sordidū, quale pressu ex amygdalis & ex plerisq; seminibus trahitur; sed artis præstantioris opus, quod tempore nec rancescat, nec facilè corrumpatur. Id autem duplex: Unum tenue & albi-

...tiones descriptio.

bicans: Alterum siccius atq; rubens. Postremò fecem terrenamq; substantiam, subsidẽtem instar cineris atri & exusti. Hac dissolutione conabamur miris artibus ex unoquoque corpore quatuor illa rerum primordia, quæ ortu Natura permiscuerat, sejungere; Aquam in concreto vapore, Aërem in albicante oleo; in rubente ignem; in fece Terram. Cæterùm neutiquam præstare licuit, ut ex iis quicquam prorsus simplex purumq; secerneretur; quòd, ut inquit Augurellus:

Quæ miscet Natura potens, confundit eodem,
Haud ars ulla potest prorsus disjungere——

Quanquam autem secreta hæc simplicia nõ sunt: puriora tamen, quàm in permistione elucent, iisque ignis beneficio non parum sordidæ materiæ ab Elemẽtis contractæ decessit. Quocirca si quæ densandi, astringendi, corroborandi, detergendi, aut aliæ à materia vires inerãt in composito, hæ in secretis illis minore sunt efficacia. Jam verò totius substantiæ proprietatem nusquam seorsim puram consistere deprehendimus: sed in singula illa etiamnum secreta penitus immergi: Infirmiorem in aqua, quæ præsertim è stirpe viridi proliciebatur: in ea quippe humor exuberat alimentarius, nondum stirpis

vim omnem ac proprietatem adeptus. Efficaciorem in oleo, multoq; in rubente quàm albo: illud siquidem & odore & sapore totius substantiam referens, propria sedes dignoscitur insiti spiritus & caloris, in quibus proprietas tota subsistit, foveturq;. A fece terrena, & ab aquoso humore, quasi ab impurorum Elementorum vinculis vindicatum oleum, purius quidem evadit; perinde atque venarum sanguis ab alvi fece nonnihil etiam occultarum virium manet, quod & arte eximi potest. Fex uritur, dum prorsus albescat, & in calcem redigatur, quæ certè proprio humore dissoluta eximiis viribus præcellit. At verò qui neglecto quatuor substantiarum diremptu quidpiam secernere student, in quo maxima sit proprietatis efficacitas, & illa, quæ multis dici solet *Quinta Essentia*; primum è re subjecta aquam lento vaporario prolectant: hac deinde feces respergunt, ut secundo humorem eliciant: sicq; septena respersione & exspiratione feces torreri non sinunt, & ex his vim facultatemq; omnem exhauriunt, aquæ maximeq; assidenti oleo innixam, quæ ad multa utilis accommodataq; sit. Quin etiam exceptas aquas vase, Pelicani effigie, multa agitatione anfractuq; lõgo circulãtur, quo hæ vires fortitæ efficacissimas, in Quintæ illius Essentiæ

na-

naturam vix ulli corruptelæ obnoxiam faceſſant. Hæc Fernelius. Quæ ſi nondum ſatis præſtantiam & rationem hujus artis oſtendunt, eam cognoſcas licet ex Joh. Baptiſta Porta, *MagiaNatural.lib.10.* in cujus proœmio Deſtillationem & Neotericorũ appellat inventum, & rem miram, ultra mortalem ſortem laudandã. Docet enim (ait) hæc ars admirabilis, ut gravia corpora fiant Spiritus, & ſublimentur, & Spiritus craſſeſcant, ac corpora evadant. Rerum vires, quæ mole obrutæ, conculcatæ, ſuis veluti in loculis deliteſcentes, puriores, tenuiores, & absq; ulla impurioris materiæ acceſſione è plantis, metallicis, lapidibus, & gemmis elicere, easque veluti nõ ſua ſorte contentas, nobiliores in ſublime educere, ac veluti in cœlum ſuſtollere poterim⁹, itemq; Chymiſticis organis plãtarũ virtutes inveſtigare, & melius quã veteres guſtu. Quid igitur maj⁹ poterit excogitari? Naturæ eſt res producere, ac viribus dotare: artis eſt, productas nobilitare, ac multiplicibus viribus ditare. Poteſt hæc Deſtillãdi ars aquas & oleum extrahere: item Eſſe, Tincturas, Elixires, Sales & ejusmodi ſimilia. Item Miſtum quodammodo in elementa diſſolvere, ac ſingula puriora reddere: varias & adverſantes, ſuas facultates ſeparare, & elicere, ut ex voto uti poſſimus. Quæ autem

Deſtillationis præſtantia.

ad Artem istam Universam pertinent, non tantùm apud eundem Portam, sed ab aliis infinitis habentur exposita: à Recentioribus quidē, Gesnero, Rubeo, Andernaco, Quercetano, Severino, VVekero, Langio, Dornæo, Aragosio, Libavio, Musetto, Medullâ destillatoria, Epistolis Cratonis & Zuingeri, Carolo VVittenstein; post Veteres, Lullum, Philippum Ulstadium, Paracelsum, Arnaldum de villa nova. Hi enim non tantùm Aquarum & Oleorum, sed & Essentiarum, Salium, Tincturarum, Magisteriorum, Elixirium, aliorumq; infinitorum non sola Destillatione, pressissimè sic dicta Pancirollo nostro de aquis & oleis; sed & pluribus aliis modis (qui omnes tamē ad solutionē & coagulationē, ut in transmutatione referri possunt) artificiosè factorum. Inprimis verò diligenter eos videbis expositos apud Dornæum in Clave *l.2.c.7.* apud Libavium *libro 1. Alchymiæ.*

Destillationis oblectatio. Nec verò summa delectatione caret Destillatio. Nam ut Hier. Rubeus ait *in Epist. Dedicat. lib. de Destillat.* Artis istius cum Natura ludentis, ac potius, ut Zeno dicere consueverat, Naturæ artificiosè ambulantis miracula conspici jucundissimè à nobis possūt, dū varii ex aridissimis quandoq; reb' destillātis humoris, halituūq; colores prodeūt perinde

inde ac riparum vestitus viridissimi, ac prata floribus distincta; cœlumque ipsum versicolore, sub Auroram, facie: præterquam quòd hinc quandoque latè diffusam planiciem, quandoque mentes in ipsis vasibus videre videamur: sæpè liquores perlucidos amnium, sæpè lacus, sæpè fontes. Species etiam se nobis objiciunt frugum, species arborum, quę & fructus ferant: aquarum præterea inductionibus. Terris quandam quasi fœcunditatem damus, sic ut artis ope in rerum Natura ferè alteram Naturam efficere videamur. Cum itaque tanta sit Artis hujus præstantia & suavitas: non immeritò de Antiquitate & origine ipsius dubitatum video. Verùm si ad nobilissimum philosophorum lapidem præparandum opus est iisdem operationibus: id quod omnes uno ore clamant: Antiquitatis jam confecta res est in superioribus; nec repeto. Sin aquas & olea hoc modo præparata considero; plus controversiæ invenio. Rubeus ait *lib. de Destillat. Sect. 1. cap. 4.* hanc artem ad sexcentos amplius annos durasse, cum Rasis & Albuchasis de ea perindè ac de recepto jam & satis noto modo verba faciant, viri in arte medica celeberrimi, circiter Ann. Christi 1080. Sunt tamen (inquit idem) in quibus *Antiquitas.*

Z 5 Herme-

Hermolaus Barbarus est, qui velint eam multò antiquiorem esse, adducti arca quadam Atestino in agro reperta: in qua elementa à Maximo Olybio secreta, Plutoni sacratum munus visa sunt. Sed quoniam verum ne sit an fictum ab aliquo, qui vasibus in arca illa locatis, fidem huic arti facere voluerit, nescio: neque si destillatione aliáve arte aut methodo fuerit elaboratum: idcircò nec rejicio, neq; affirmo: quanquam carmina illic reperta, antiquitatē sapere videntur. Hæc ille. Sed Langius *lib. 1. Epist. Medic.* 53. affirmat, usum stillaticii liquoris à Græcorum & Arabum Medicis esse acceptum: quippe ex Græcis Actuarium ferè postremum, primum tamen aquæ rosarum meminisse hisce verbis: Stillaticii rosarum liquoris, quem Rhodostagma nominant, libra una cum Saccharo ferveat donec evanescat. Ac inter Arabes Mesue (qui vixit anno Christi 1160. teste Bocholzero *ex Gassaro*) sublimationis aquarum absinthii & rosarum meminit primus: Aqua, inquiens, sublimationis absinthii, fit sicut aqua rosata, & similia, quæ fiunt in vasis sublimationum. Sunt tamen, qui Hippocrati, Aristoteli & Galeno cognitam fuisse hanc artem censeant. Rubeus loco allegato sententiam illam tribui-

buit Jac. Antonio Cartuſo, patricio Patavino: quam ibi refutat: ut & R. Lulli, qui ad Hippocratem argumentatur ex illo divino, quod fit in morbis *1. prognoſtic.* quod & de principiis & tota Medicina Chymica conatus eſt oſtendere Petrus Severinus Danus, in nobili ſua Idea philoſophica, potiſſimum ex libr. Hippocr. *de veteri Medicina.* Huic ſeſe oppoſuit Eraſtus *parte 3. ſuar. disputat. adverſus Paracelſum.* quàm feliciter, alii judicent. De Ariſtotele Melchior Guilandinus demonſtrare conatur *in tractat. de papyro, membro 6.* ex quodam problemate. Propè affirmare auſim (inquit) ſtudium artis Chymicæ apud Barbaras gentes antiquiſſimum fuiſſe, ad Romanos verò & Græcos derivatum tardius, præſertim cum Ariſtoteles quoque ejus meminiſſe videatur. Nam *23. Problem. 13.* quærens, cur mare potis ſit flammam emittere; aqua potabilis non item? cauſſam reddit, quia oleum arte ex ſale extrahi poſſit. Quod quidem oleum nemo niſi Chymicâ arte eliciet, etiamſi ſalem mille torcularibus quàm arctiſſimè comprimat. At Rubeus *in dedic. lib. de Deſtillatione*, extenuat hoc argumentum præ illo, quod de aqua ardente, ſeu Spiritu

Spiritu vini cõjicit *ex 2. Meteorologic.* quâ de mari. Sed & de cæteris, qui volet, consulat Rubeum *dicto loco*, & Libavium *lib. 1. & 2. Ep. Chymic.* Hic enim sparsim multa de hac differit quæstione.

Destillationis origo.

Restat origo, seu Artis occasio. quam profectò ex ipsa natura Magni & parvi Mundi haustam esse, evidentia ipsa docet: ut præclarè observavit idem Rubeus *lib. de Destillat. Sect. 1. cap. 1.* Nubes, pluviæ, venti, sic fiunt in Magno mundo: Catarrhi in homine, Parvo mundo; ut Destillationes artificiosæ. In re familiari, culinâ præsertim, nihil est notius. At Pancirollus mavult petere ex fortuito illo Medici exemplo de patella. Cujus, ut & operculi cum mentio hoc loco fieret, venit mihi in mentem frequentissimi illius Adagii, quo simile simili obtigisse innuere volentes, *Dignum patella operculum* accessisse dicere solemus. Atque eo quidem ipsum etiam M. Varronem usum video in Satyra, cui titulum fecit: εὗρεν ἡ λοπὰς τὸ πῶμα, περὶ γεγαμηκότων, id est, *Reperit olla operculum, de nuptiis.* Ita enim præstantissimus Philologus & Medicus Hadrianus Junius *lib. 6. Animadversf. cap. 3.* Titulum illum restituit: qui ut & alii in vulgus eo usque deformati alioquin circumferuntur, ut plus vulnerum vel

Dignum patella operculum.

unus

unus Varronis liber, quàm Scœvæ apud Cæsarem clypeus tela prætulerit; plus sordes contraxerit, quàm si ætatem in Camarina palude jacuisset. Cajum igitur Cajæ obvenisse gratulãtes, aut mordaci sale Cascam Casco nupsisse insimulantes, Dignum patellæ operculum obtigisse dicimus. Sic cum nefandæ Veneris & puerilis amoris sectatores, non secus atque Cinœdi ipsi & pathici, plerunq; calamistrati essent, & alendæ Comæ studiosissimi: factum inde est, ut *Comati* per opprobrium dicerentur: tanquam huic istorum mollitiei Coma, dignum scilicet patella operculum accessisset. Hinc videlicet Synesius Sophista scripsit, Cynœdos esse pueros omnes, qui alerent comam. Et apud Suidam est: οὐδεὶς κομήτης, ὅστις οὐ περαίνεται, aut ψωλίζεται: *Nullus Capillatus, qui non subigatur.* Unde Martialis inter cætera, quæ ad pueri pulchritudinem faciunt, exigit, ut molles ei colla flagellent comæ. Quò spectat illa apud Horatium commendatio

Comati, pro mollibus.

——teretis pueri, longam renodantis comam.

Pueris autem istis Comæ tondebantur, uxores ducentibus Dominis, aut alioqui cum ipsi jam exolescerent. quod interdum munus novæ Nuptæ obibant. Martialis:

Flam-

Flammea texuntur Sponsæ, jam tæda parata est:

Tondebit pueros jam nova Nupta tuos.

Cinerarii. Interdum Tonsores ad hoc peculiariter conducti: qui *Cinerarii* dicebantur, quòd unum de Ministeriis eorum esset, calefactis in Cinere Calamistris torrere ac vibrare crinem: sicuti ad illum Catulli locum —— *nunc tuum Cinerarius Tondet os*—Muretus rectè annotavit. Sed & pueri illi meritorii, sive Cinœdi, ut internosci possent, etiam tunicas cum manicis gestabant, more mulierum: quæ si honestæ erant, insuper à meretricibus vitta, stola & instita discernebātur, Docet hoc Tertullianus *lib. de Cultu Mulier.* Quid minus habent infelicissimę illæ publicarum libidinum victimæ, quas si quæ leges à matronis & matronalibus decoramentis coërcebant, jam certè seculi improbitas honestissimis quibusq; fœminis usque ad errorem dinoscendi coæquavit. Quid enim aliud sunt matronalia decoramenta, quàm stola, instita & vittæ? quas Ovidius pudoris insigne appellat, cùm castam à scripto parum casto arcet:

Manicæ.

Matronalia ornamenta.

Este procul vittæ tenues, insigne pudoris,

Quæq; tegis medios instita longa pedes.

Maniculati, pro mollibus. De meritorio verò puero, illud Plauti in Pseudolo: *Manu-*

Manuleatam tunicam habere hominem decet,

Justus Lipsius rectè interpretatur *lib. 4. Antiqua. lection. cap. 8.* motus altero illo Plauti loco in Pœnulo:

Quis hic est cum tunicis longis quasi puer Cauponius?

& illo Scipionis Africani in Sulpicium: Qui in conviviis cum amatore cum *Chirodota tunica* accubuerit cúmne quisquam dubitet, quin fecerit, quod cinœdi solent?

Parœmiam porrò istam in illũ, quem dixi, sensum etiam usurpavit D. Ambrosius: Habeat quoq; Jupiter (ait) comam; dignum videlicet patella operculum, egregius ille stupri artifex, & prodigiosus luparum omnium insessor. Idem privilegium cedat Apollini, amatori non minus strenuo, & in pathicos furiato. Neq; abeat hinc asymbolus Neptunus, cujus libidinum fervorem marinæ undæ nullæ exstinguere potuerunt, quin in omne Nympharũ genus effervesceret. Baccho deliciis diffluenti, semperque puero, & assiduè præter pocula aliud non tractanti, otium non suppetiisse tollendæ comæ verisimile sit, propterea intonso semper. Egregiam verò laudem & encomium hinc reportent Tyanæus, impostо-

Rursum de comatis, Iove

Apolline,

Neptuno,

Baccho,

postorum columen, & si Diis placet, medi-
Æsculapio cus Æsculapius, circulator & lucripeta summus: (talis enim à Cyrillo & Pindaro describitur) quem auri sitis & intolerandus fastus, quo supra hominem se gessit, excu-
Simone Mago. sent comatum. Eodem jure absolvemus Simonem, Magum illum insignem, & Christi plagiarium, quem etiam καλλίκομον, hoc est, comatum fuisse constat: & illum Divorum
Mezentio. contemtorem Mezentium Virgilianum, cui comti tribuuntur capilli. Quibus adda-
Polyphemo. tur unoculus ille Polyphemus, laudans hirtas virili in corpore setas: ut tam huic, quàm alteri illi fides fiat proverbio, quo dicuntur *Labra similes habere lactucas.* Sanè in Capillatos & Comarum nutricones gravissima exstat D. Pauli reprehensio *1. Cor. 11. vers. 14.* Nónne, inquit, natura quidem ipsa docet vos, quòd Viro, si comatus sit, probro sit: contrà Mulieri, si comata fuerit, decori sit? eò quòd Coma pro velamine illi data sit. quam in rem plura videri poterunt apud Hadrianum Junium in elegantissimo tractatu *de Coma*: præsertim verò *capite quarto.* Ubi præstare docet, cæduam fruticantium crinium sylvam tondendo resecare, quàm inutili Comæ alendæ studio divexari.

Ad adagium porrò istud allusisse videtur

Æneas

Æneas Platonicus, summæ Philosophus integritatis: dum Euxitheum introducit Theophrasti commenta deludentem, qui dictitabat animas, relicto humano corpore, id genus bruta sectari, eique inhærere, quorum opera visæ fuerint imitari. Nam ut Hyperbolum quendam impudentiæ notaret, inquit: Musca item trahet Hyperbolum, quippe par fuit utriusq; impudentia: ac si diceret, Dignum esse patellâ operculum. Per Muscam enim hominem importunum & impudentem hieroglyphicè denotari, Johan. Pierius docet *lib. 26.* Quantumvis etenim hanc sæpius & assiduè expellas, & à te submovere contendas: tantâ tamen est impudentiâ, ut identidem redire, & infestare te minimè vereatur, nullamque tuorum commodorum rationem habeat. Sive loquare, sive dormias, sive bibas, sive cibum capias, sive legas, scribas; parata semper adstat, ut in faciem insiliat tuam, infesta, importuna, incommoda, nulli rei nisi fastidio de se concitando idonea. Hinc apud Ciceronem *2. de Oratore*, ridiculè dictum de molestissimo Juvene: *Abige Muscas puer.* Mihi quidem herclè meditanti hæc & scribenti plus quàm molestæ sunt. Ideoq; *Myjagron* illum Muscarum Deum, cui

Hyperbolus in Muscam.

Musca impudentia.

Myjager Muscarum Deus.

cui ab Eleis ad avertendam pestem litatum legimus apud Plinium *lib. 10. cap. 28.* semper eis iratum imprecor.

Vara vibiam sequitur.

Nec verò absimile Parœmiæ isti est, quòd adagii specie itidem usurpatur: *Vara sequitur vibiam.* quo Ausonius *in præfatione Technopægnii* usus fuit, cum ita scripsit: Ut in vetere verbo est, sequitur Vara vibiam; similium nugarum subtexo nequitiam &c. Quo loco vetus glossa Varam & Vibiam duas exponit perticas, inter se colligatas, quæ asserem sustineant. *Vara* igitur significabit perticam ab summo furcillatam: *Vibia* autem perticam transversam, quæ furcillæ illi imposita est & colligata. Quare si Vara cadat, & Vibiam cum illa cadere necessum est: ut ex Vitruvio *lib. 10. cap. 19.* Josephus Scaliger rectè interpretatur *lib. 1. Ausonian. lection. cap. 18.* Proverbium id quadrat in eos, qui cum uni vitio indulserint, deplorata omni verecundia, & profligato pudore ad alia præcipites feruntur, quasi omni jacta bonorum alea. Cum quo planè convenit, quod Hispanis, in hoc sermonis genere argutis, familiare esse idem monet Scaliger. Eodem quippe sensu dicunt, *Funis sequutus est situlam.* Cum enim situla decidit in puteum; & funis quoque, quo illa apta

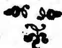
Funis secutus est situlam.

pende-

pendebat, sequitur. Nec dissimile his multum est, quod *similes habere labra lactucas* dicimus, asello carduos comedente: & quod *ipsa olera olla legere* dicitur; quod posterius proverbiali sententia Catullus usurpavit de Mamurra, quem ob nimiam libidinem, ad infamiam usque Mentulam appellat, hoc disticho: *Olla legit olera.*

Mentula mœchatur, mœchatur Mentula, certè
Hoc est, quod dicunt, Ipsa olera Olla legit.

Dicitur proverbium in eos, qui, quod se facere oportet, faciunt: ut cum libidinosus & salax scortatur & mœchatur; ebriosus potat. Olera enim in olla coquuntur: quæ, cum eis repletur, ipsa legere videtur, id est, colligere. Mamurra igitur Formianus, adulter & nequam, cum mœchabatur, id faciebat, quod Nebulonem facere oportebat. *Hadr. Turnebus lib. 3. Adverſ. cap. 13.*

DE CAMPANIS
Tit. IX.

Campanarũ inventio.

Ampanæ repertæ fuerunt circa annum CCCC. *à Paulino Episcopo Nolano. Est autem Nola Campaniæ oppidum, in quo Augustus vitam cum morte commutavit. Dictæ fuerunt* Campanæ, *quia in Campania inventæ. Dictæ &* Nolæ, *à loco, in quo primùm fuerunt factæ.*

Notatio.

Harum maximus usus est: earum quippe beneficio hora etiam procul audiuntur, sive noctu in lecto cumbamus, sive interdiu ab horologio procul simus dissiti, sive etiam nubibus obductus sit aër. Anteà verò necessaria erat Clepsydra, ut supra diximus. Prætereà invitant nos ad divina officia: exorto incendio auxilium poscunt: & cum ad arma deventum est, concilium Civitatis convocant: ut & Scholares ad lectiones frequentandas; judices ad jus Litigantibus dicendum: ac, ut [illegible] *verbo dicam, omnes actiones publicas intimant: & sine h*[illegible]*ideri possumus quasi deperditi.*

Usus.

NO-

NOTAE ſive COMMENTARII.

Vulgaris error eſt, quo Paulinus Epiſcopus Nolanus Divi Hieronymi æqualis, & ſanctimonia vitæ ſpectabilis, primus in ſuam Eccleſiam Campanæ uſum invexiſſe creditur: quaſi priori ſeculo ignotus ille fuerit. Verius namque eſt, Virum illum ſanctiſſimum Gentilium ſacrorum abuſum correxiſſe, & ad pia munia transtuliſſe, ut nimirum ejus ſtrepitu exciri poſſent ſemotius habitantes ad conciones precationesque. Cæteroquin enim iisdem, quibus hodie, uſibus deputatas fuiſſe priſcis quoque ſeculis Campanas, Hadrianus Junius diſertè docet *lib. 3. Animadverſ. cap. 11.* Nam, ut hodie etiamnum moris eſt, ita & olim ſi quis è vita exceſſiſſet, æra Campanæque pulſabantur, ut per vetus Theocriti Scholiaſtes annotat; quòd eo ſono averti credebantur ſpectra & Dæmonum ludibria. Magicas certè incantationes Campanæ pulſu inhiberi, non obſcurè indicat Tibullus, cum ita canit:

Paulinus. *Campanarum uſus.* *Campanis ſpectra fugari credita.* *Magica incantationes inhibita.*

Cantus & è curru Lunam deducere tentat,
Et faceret, ſi non æra repulſa ſonent.

Æris enim tinnitu credebant fieri, ut

ne magicorum carminum ſonus ad Lunam perveniret; eamque hoc modo laborantem adjuvari. Quo ſenſu accipio illud Statii Papinii, *Thebaid.6.*

——— attonitis quoties avellitur aſtris
Solis opaca Soror, procul auxiliantia gentes
Æra crepant, fruſtraq; timent.

quanquam Junius locum illum de vi hoſtium ingruente intelligat, cujus indicium æris Campani tinnitu datum olim fuerit. Hinc Livius: Campanorum, inquit, multitudo cum æris crepitu, qualis in defectu Lunæ ſilenti nocte fieri ſolet, edidit clamorem. Sanè deficienti Lunæ crepitum diſſonum auxiliari, etiam Plinius innuit *lib. 2. Natur. hiſtor. cap. 12.* Idque Temeſeo æri nominatim tribuitur ab Ovidio: qui propterea æra dixit auxiliaria Lunæ. ut & Juvenalis:

Æra laboranti poterunt ſuccurrere Lunæ.

Et Manilius *lib. 1.*

Seraq; in extremis quatiuntur gentibus æra.

Cujus ſuperſtitionis eandem, quam nos, rationem adducit, & ex Ambroſio confirmat Hadr. Turnebus *lib. 22. Adverſar. cap. 24.* Laborantem igitur Lunam cum dicunt, ru-

Luna laborans.

bore

bore eam præ verecundia suffundi intelligunt, quòd magico victa carmine cogatur cedere. Seneca in Hippolyto:

Et nuper rubuit, nullaq; lucidis
Nubes sordidior vultibus obstitit.
At nos soliciti lumine turbido,
Tractam Thessalicis carminibus rati,
Tinnitus dedimus.

ubi Thessalicis carminibus, idem est, quod magicis, quemadmodum & per *Thessalam* mulierem, Statius magam, incantatricem & sagam intelligit: —— *Thessala victrix* *Thessali magiâ infames.*
Ridet anhelantes audito carmine bigas.

In Thessalia enim Magiæ studium quàm maximè floruisse, vel iis notum est, quibus Apulejus non ignotus. Atque hæc superstitio (quamquam ne Anaxagoræ quidem persuaderi potuit, ut scriptum reliquit Laërtius) ipsis etiam Christianis quandoque adhæsit: adeò ut Divo Maximino caussam dederit, seriò populum increpandi Homilia, quæ inter Divi Ambrosii exstat LXXXII.

Hinc tamen receptum arbitror, cur tonante cœlo campanarum boatu perstrepatur: quandoquidem illarum complosu aërem longè lateque diverberante, vim tonitrui infringi sit creditum. *Campanæ tonitrua infringunt.*

Lacones, Rege defuncto, lebetes vice Campanarum complodere solebant. Judæi tibicinibus utebantur, ut ex Matth. 9. colligitur. Ubi sospitator humani generis Christus, Scholarchæ filiam ex morte in vitam quasi postliminio revocaturus, Tibicines funeris deductionem præstolantes jubet facessere. Eundemque morem etiam aliis usitatum fuisse Statius Papinius *lib. 6. Thebaid.* indicat:

Tibia in funeribus.

Cum signum luctus cornu grave mugit adunco,
Tibia, cui teneros suetum producere manes
Lege Phrygum mæsta.

quo loco etsi Statius Tibiam ad puerorum funera restringere videtur: proclivius tamen est, ut eam etiam in adultiorum funeribus adhibitam dicamus. Docet id Ovidius *1. Tristium:*

Tibia funeribus convenit ista meis.

quanquam etiam dici poterat, Papinium eo loci ad originem respicere, & velle apud Phryges næniam ad Tibias primùm cantari solitam, in funere infantium. Phrygium enim id inventum fuisse vel Catullus planum facit, qui ob id Tibiam dixit barbaram. Atqui *Barbarorum* nomine inter alia & quidem in primis Trojanos poëtis significari, Joh. Bernartius ad illum Statii locum

Barbari.

rectè

rectè observaviti: licet hac appellatione ipsos etiam Romanos quandoque notatos fuisse, negari non possit. *Alciat. lib. 6. Parerg. cap. 16.*

Planè Apollodorus in libro, quem de Diis inscripsit, Hierophantam, hoc est, Proserpinæ sacerdotum tintinnabulum sive nolam pulsare Athenis cõsuevisse scribit. quod jam anteà & Mosaicus Sacerdos, Pontificio habitu gestare jubebatur *Exod. 28.* Ad imas enim tunicæ fimbrias aurea tintinnabula, malaque punica alterna appendebantur, ut eorum sonitus, quotiescunque Pontifex ingrederetur egrederetúrve sanctuarium, exaudiri posset. Significabat id, oportere Sacerdotem vocalem esse; non quidem calumniando, & saniorem, ac necdũ satis cognitione perceptam doctrinam ad imperitum vulgus plenis buccis criminando, ut *Clamatoribus* illis, quos Philippus Melanchthõ Europæ decus & ornamentum, ita appellare solebat, frequens & familiare est: sed ex ore Dei nunc docendo, nunc arguendo, nunc exhortando, sæpissimè verò consolando, atque ea conquirendo opportuna remedia, quæ nostra sibi fragilitas videbitur exposcere. Itaque Tintinnabulum prædicationis & institutionis esse hieroglyphicum, Johan.

Tintinnabula in sacris.

Clamatores.

Pierius monet *lib. 37.* Meminerint tamen verbi divini præcones, nisi & ipsimet ad vocis suæ clangorem, vivendi rationem instituerint, atq; ita ad normam illam vitam accõmodarint suam ; Campanis se vel in hoc quoq; assimilandos fore; quæ, etsi clarissimũ edendo sonum alios cieant, ipsæ tamen sibi surdæ sint & stupidæ. In quos effictum mihi videtur elegans illud Theodori Bezæ Emblema :

Æra gravi cunctos veluti Campana sonore,
Ipsa licet penitus sint sibi surda, cient :
Sic es, recta docens alios, perversa sequute,
Quiq; aliis sapiens, non sapis ipse tibi :

Eodemq; planè sensu Apostolus : Si vel hominum (inquit) vel angelorum linguis loquar, charitatem autem non habeam ; factus sum æs resonans, ac cymbalũ tinniens. *1. Cor. 13.*

Tintinnabula in Excubiis. Monet etiam Suidas, Excubitores olim in nocturnis vigiliis Tintinnabula secum tulisse ; ad quorum pulsum ilico fuerit respondendum. Idem auctor est, Tintinnabulis pulsandis exploratos fuisse equos generosos, an consternaces essent, & pugnæ tumultu percellerentur. *In suppliciis.* Sed & qui ob facinus ultimo supplicio afficiebantur, tintinnabula sive nolas gestare solebant; sive ad cõvocan-

vocandam plebem; sive etam ad eam arcendam: ne quis inter eundum illorum contactu contaminaretur, & piaculo se obstringeret; ut est apud Zonaram *lib.2. Annal.* quanquam Tintinnabula ista non tã Reos ipsos, quam Carnifices gestasse, ex Plauto fiat probabile, *in Pseudolo*, Scena, *Pseudole non*:

Lanios accersam duos cum Tintinnabulis.

Et *in Truculento*. Sc. *Ego ne tibi.*

Ne ego bilingues vos necem, nisi
Ad Tintinnaculos voltis vos educi viros:

ubi per *Tintinnaculos* viros nulli alii possunt intelligi, quàm Carnifices: ut à Turnebo rectè est observatum *lib.11.cap.21.*

Constat etiam Campanæ sonitu apud Romanos populum in thermis, statis horis, vel advocari, vel dimitti solere. Unde Martialis: *in thermis.*

Redde pilam, sonat æs thermarum: ludere pergis?
Virgine vis sola lotus abire domum?

Monet enim, eum qui in gymnasio est, ut si lavari velit, sonante Tintinnabulo properet: paulò pòst enim nullum lavandi locum futurum; sed sola aqua frigida, cui *Virgini* nomen erat, fore lavandum. Tintinnabulo igitur Romani è gymnasio revocabantur loturi ad thermas mox claudendas.

Græci

in foro piscatorio. Græci quoque in piscatorio foro sub cœnam pulsabant Nolam, teste Plutarcho *lib. 4. Sympo.* ubi heluones obsonatoresque dici notat, qui in foro piscatorio esitarent, celeriterque Tintinnabuli pulsum exaudirent. Verba Plutarchi ita Latinè reddidit Hieronymus Mercurialis *lib. 1. Varia. Lectio. cap. 25.* Adhæc opsophagos sive obsoniorum amatores minimè eos, qui bubulis carnibus delectantur, esse dicimus, quales fuit Hercules: neque ficuum amatorem, ut Plato, quem virides ficus unà cum carnibus edisse, notatum est; neque Uvarum cupidum, sicuti fuit Arcesilaus: sed eos, qui cotidiè tabernas, ubi veneunt pisces, circumambulant, exquisitéve tintinnabulum audiunt. Ejus rei non injucunda exstat historia apud Strabonem *lib. 14.* Nã cum citharœdus quidam apud Jassios artem ostentaret, interimque Nola, quæ in Cupediario erat foro, vendendorum piscium signum increpuisset, omnes ad cœnam dilapsi solum illum destituerunt; excepto tamen uno, qui Surdaster erat. Accedens itaque ad eum Citharœdus: Gratias tibi ago, inquit, qui & Musices studiis hunc honorem habueris, &, sicut cæteri audito tintinnabulo me non deserueris. Tũ ille: Numquid tintinnabulum sonuit? Vale ergo,

ergo præceptor,& bene tibi sit. Sicque & ipse, non secus atq; alii factitârant, confestim atq; curriculò abiit.

Dodoneum æs.

Nec verò ignotum est, Dodonæum æs, illud in loquaces & obstreperos directū proverbium: quòd in Dodona duæ essent columnæ, in altera pelvis ærea, in altera puer cum flagro pelvim vento impulsam percutiens. Unde tinnitus in multas horas perdurabat. quanquam Plinius *lib. 36. cap. 13.* etiam absque flagri istius percussione, tintinnabula illa vel solo vento agitata longè sonitus retulisse scribit: ut meritò cum Juvenali,

Tot pariter pelves, tot tintinnabula credas.

quem versum hodiè non ineptè de sacrificulis & importunis campanarum pulsatorib' usurpare possis. Etsi enim olim solis parochis permissum fuit, eatenus cāpanis uti, ut populum congregare possent; deinde Mendicantium fratrum familiæ unicâ tantummodò pro loco quolibet contentæ esse jubentur. *c. un. De offic. Custod. in Extravag. comm.* hodiè tamē tot habent, quot volunt, summamque religione̅ in eo constituunt, si vicinos, tanquam Nili cataractis (quæ sunt præcipites & horridæ montiū angustiæ, per quas Nilus ingenti aquarum mole devolutus

tus, non fluere inter occursantes scopulos, ut ait Plinius, sed ruere videtur) proximos populos cogant obsurdescere: quod quõdam Jovianus Pontanus conqueritur: ut & Alciatus, qui cum Biturigibus ægrotaret, parum abfuisse ait, quin impedito somno maximè tum necessario ad Orcum demitteretur. *lib. 8. parerg. cap. 11.* Ex quo quæsitum est, an sicuti fabri ferrarii & lignarii, itemq; malleatores alii, qui juxta scholas aut Doctoris domum arti suæ operam dantes, diurno nocturnoq; strepitu meditationes Doctorum impediũt, è vicinia expelli possunt; Ita etiam immodicus Campanarum pulsus inhiberi queat? Et quidem de fabris & malleatoribus ferè incunctanter id asserunt Bartolus *in l. 1. ff. sol. matrim. n. 30.* Jason. *n. 46.* Franc. Ripa. *n. 127. 128. 129. 130.* & Alciatus *n. 51. 52.* ob publicam præsertim utilitatem & spem, quam de iis, qui liberalibus studiis dant operam, sibi pollicentur Imperatores *in l. 1. C. qui ætate vel profess. se excus. lib. 10.* ut ideò sedulò cavendum censuerit Theodosius, ne quovis strepitu, aut etiam linguarum confusione permixta aures quorundam, aut verò mentes à studio literarum avertantur, *l. un. in fi. C. de studiis liberal. Urb Romæ lib. undecimo*: cum certum sit, silentium discendis artibus non minus

Nili cataractæ.

Faber è vicinia quando pelli possit.

hus, atque otium esse accommodandum. *leg. 1. C. de excusat. artific. lib. 10.* Idque vel eò magis, si Doctor prævenerit fabrū, & præ malleatore isto sedem ibi occupaverit: quandoquidem præventionis caussa in jure potissimum consideretur: prout rationem hanc assignat Jacob. Menochius *lib. 2. de Arbitrar. Judic. Centur. 3. casu 237. n. 6. per l. 2. § si quis nemine. ff. Ne quid in loco publ. cum l. potior. leg. qui balnei. in. ff. Qui potior. in pign. habeant.* Atq; ita in facto obtinuisse se scribit Matthias Colerus, contra vietorem quendam, qui se illi ad latus ingesserat in vicinia, & sub mediam noctem surgendo ac compingendo stipandoque vasa vinaria, tantos strepitus & clangores excitarat, ut multas noctes coactus fuerit insomnes transigere. Ideoque vietorem illum compulsum, ut habitatione ea dimissa, de alia cogitaret, vel operas suas in ista vicinia omitteret. *Matth. Coler. de processib. exsecutivis part. 1. cap. 4. n. 8.* Campanarum verò pulsum quod attinet, distinctum video ab Interpretibus. Nam si ægrotanti Doctori itemque Scholari & vicino cuilibet gravis sit immodicus ille & non necessarius Campanarum strepitus: placuit, eum non secus ac gravem & pestilentē odorem coërcendū esse. *lib. 2. §. Idem ait. 29. ff. Ne quid in loc. publ.* Bar-

Campanarū pulsus an inhiberi queat?

Bartholom. Cæpolla *de Servitut. Rusticor. prædior. cap. 43. de Aëre.* Alciatus *d. l. 1. n. 56.* siquidem salus hominis, cujus gratiâ Natura omnia comparavit *l. si pecudum. 28. ff. de Usur.* nullo modo æstimari queat. *l. si pater. 34. in fi. ff. de Donat.* & exinde rebus omnibus & cuivis commodo sit præferenda. *Lucas de Penna in l. un. C. studiis liberal. Urbis Romæ. lib. 11. circa fin.* At si bene valentes & sani sint vicini: obtinuit Oldradi sententia *Consf. 228.* existimantis, minimè ferendos esse, qui adversantur, ceu nimis delicatos. Nam & Demosthenes, Plutarcho teste, sponte procurabat, ut strepitui adsuesceret: damnatique à Veteribus Sybaritæ, ceu nimis molles, quòd artifices omnes obstreperos civitate exclu-serint, tanquam eorum quietem turbantes. *Alciat. lib. 8. parerg. c. 11.* De Sybaritarum porrò mollitie dixi quædam *lib. 1. Tit. de Equis.* Quibus addantur quæ in eandem rem scriptis commendavit clarissimus Jurisconsultus & historiarum scientissimus Philippus Camerarius *c. 20. Operar. succisivar. Centur. 1.*

Sybaritarum mollities.

Nola.

Est autem Nola Campaniæ Oppidum.)

Oppidi hujus apud Virgilium quoque olim fuit mentio: si verum est, quod Gellius pro-didit

didit *lib. 7. Noct. Atticar. cap. 20.* Scriptum enim in quodam commentario reperisse se ait, versus istos à Virgilio ita primùm esse recitatos atque editos:

——dives erat Capua, & vicina Vesevo
Nola jugo.

posteà Virgilium petiisse à Nolanis aquam, ut duceret in propinquum rus: Nolanos beneficium petitum nō fecisse: Poëtam offensum, nomen Urbis eorum quasi ex hominū memoria, sic ex carmine suo derasisse; Oraq; pro *Nola* mutasse, atq; ita reliquisse.

——& vicina Vesevo Ora jugo

Idq; & melius & suavius ad aures esse Gellilius adserit.

Nec verò dissimulandum hoc loco est, Campanos, & ex his Nolanos inprimis oris impuri & immundi fuisse habitos. Unde & *Oscis* à quibusdā dicti, quasi obscœni, ut Porphyrio ad Horatium notavit: ex Festo fortassis, qui Oscis ait frequentissimum fuisse usum libidinum spurcarum. Hinc lucē accipit illud de Clodia usurpatū ænigma: *In triclinio Coa, in cubiculo Nola.* Eo ipso enim Clodiæ objicitur oris obscœnitas, & omnis infanda libido, qua notati sunt Nolani; vel, ut Ausonii verbis, Crispæ fœdissimam Venerē objicientis, utar:

Nolanorum turpitudo.

In triclinio Coa, in cubiculo Nola.

———*quam Nolanis Capitalis luxus inussit:* ut cum libidinosa & lasciva in convivio esset Clodia, & quædam Venus Coa; in cubiculo à nulla obscœnitate, quæ Nolanis familiaris erat, abhorreret. *Turneb. lib. 3. Adversar. c. 19.* Capitalem igitur luxum cum dicit Ausonius, videtur oris, quæ præcipua capitis pars est, spurcitiem & obscœnitatem notare. Eodem certè sensu Catullus, *Capite demisso*, dixit in Gelliũ incest⁹ infamia notatũ:

Capitalis luxus.

Capito demisso.

Nam nihil est quicquã sceleris, q prodeat ultrà,
Non si demisso se ipse voret capite.

ubi, *demisso capite*, malè audit, & de oris fœditate illa erit accipiendum: ut apud Ciceronem, de Sexto Clodio: Sed si requiri jusseris, invenient hominem apud Sororem tuam, occultantem se Capite demisso. Quibus verbis quid innuatur, ii intelligunt, quibus notum est, quid *Phœnicissare* dicatur Veteribus; & qua nota Phœnicissantes secernantur à *Lesbiantibus*. Neutrum me explicare sinit pudor meus. Quod si quis tamen utrunq; cognoscere tantoperè gestit, adeat sanè Hieronymi Mercurialis librum *4. Variar. lection. cap. 13.* Nec me latet, Lud. Cœlium Rhodiginum ænigma istud aliter explicare *lib. 19. Antiquar. lection. cap. 11. & lib. 29. cap. 1.* Sed illa Turnebi interpretatio & argutior, & vero mihi propior videtur.

Phœnicissare

Lesbiare.

Luxu-

Luxuriam verò illam ex Regionis istius fertilitate promanasse, quis dubitet? quandoquidem totum illum Campaniæ tractũ, locorum omnium, quæ uspiam vidi, fertilissimum esse, mecum fatebuntur, qui & ipsi Neapolitanum Regnum peregrinando collustrarunt. Adeò verum omninò deprehendi, quòd Polybius jam antè *l.4.* scripserat: nempe, Campanum agrum esse & copia rerum, & fertilitate regionis, deniq; & amœnitate ac pulchritudine situs excellẽtissimũ. Scripserat id ipsum & Florus *l.1.c.16.* his verbis: Omnium non modò in Italia, sed toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga est: nil mollius cœlo, nil uberius solo: deniq; bis florib' vernat: ideò Liberi Cererisq; certamen dicitur. &c. Plinius etiã ipse *l.3. c.5.* Campaniæ felicem illam ac beatã amœnitatẽ deprædicaturus; palam esse ait, eam uno in loco gaudentis opus esse Naturæ. Jam verò (addit) tota ea vitalis ac perennis salubritatis cœli temperies est, tam fertiles campi, tã aprici colles, tam innoxii saltus, tã opaca nemora, tam munifica sylvarum genera, tot montium afflatus, tanta frugum & vitium olearumque fertilitas, tam nobilia pecori vellera, tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiumque ubertas, totam eam perfundens: tot maria, portus, gre-

Campania fertilitas, & amœnitas.

gremiumq; terrarũ commercio patens undiq; : & tanquam ad juvandos mortales ipsa avidè in maria procurrens. Idem Plinius, cum de totius Campaniæ præstantia, utpote quæ universæ terræ antestaret, satis multa disseruisset *lib. 18. cap. 11.* sigillatim etiam de *Laboriis*, Campaniæ scilicet parte, subjungit: Quantum autem universas terras campus Campanus antecedit: tantum ipsum pars ejus, quæ *Laboria* vocantur. Cujus verbi rationem ipsi quoq; Itali observasse videntur, quibus tractus ille *Terra di lavoro* etiamnũ appellatur; sive quòd in agro colendo plurimus exsudetur labor, quòd pingue solum vi sua molientium manibus reluctetur: sive quòd hoc inprimis solum dignum sit, in quod hominum industria & labor insumatur, neq; unquam à cultu cesset: ut Ubertus Folieta de laudibus Urbis Neapolitanæ interpretatur. Et his quidem deliciis magna etiam fit accessio fœcunditate & fragrantia Citri arboris lætissimæ, fructum cum floribus suavissimè miscentis. Quid multis? putes te spectare Alcinoi Regis pomaria, in quibus ver quotannis non renovatur, sed quæ jugi perflantur Favonio:

Laboria.

Terra di lavoro.

Et pyra adulta pyris succedunt, mala que malis.

ut Homerus tradidit *Odyss. 7.* Possit præ fertilissi-

tilissimo hoc Campaniæ tractu vel ipsa etiã sordere Hymettos Attica, & Isthmos Ephyræa, & Tænaros Spartiaca: quamvis glebæ felices has tantoperè Apulejus deprædicet. Sordeat etiam *Eresus* feracissima Lesbi civitas, Theophrasti patria: licet cives ipsius Eresios, simulachrum Cereris ἑρμόχυ, quasi tu *Mercuriveham* dicas, Delphico Apollini consecrasse Athenæus fabuletur *l. 10. Dipnosoph.* eò q ager Eresius præstantissimũ candidissimumq; frumentũ produceret, cujus pollinẽ Mercurius ad Deos, si quando pane vesci voluerint, subvehere fingebatur. Quod ipsum & Archestratus poëta expressit iis versibus, quos ex Græcis ita Latinos fecit Hadrianus Junius *lib. 5. Animadvers. cap. 4.*

Ubere agri dives Eresus circumflua ponto
Fert nive candidius frumẽtũ, atq; inde farinã,
Si quando est usus Superis, Cyllenius emtat.

Posit etiam fœcundissimus ille Campaniæ tractus, omnigenas cum segetes, tũ arbores pomiferas suaviter educãs, refractũ ab Hercule Acheloi cornu appellari, copiæ omnimodæ pulchritudinẽ ostẽtans. Nã Hercules,

Dum tenet, infregit, truncaq; à fronte revellit.
Najades hoc pomis & odoro flore repletum
Sacrarunt; divesq; meo bona Copia cornu est.

ut ait Ovidianus Achelous *l. 9. Metamorph.* Verùm quemadmodum agris fertilibus ple-

Campania improborum hominum ferax.

rumque zizania solet innasci: ita etiã in fœcundissima illa ubertate & abundãtia videre in Campania est maximam perditissimorũ quorumque, & contra Naturam luxuriantium improbitatem: ut tritum vulgi sermone ibi circumferatur proverbium: *Il regno Napolitano è un delicato paradiso, mà habitato da gli Diavoli.* quod Philippus Camerarius itidem annotavit *Operar. succisivar. cap. 85.* Adeò ex Poëtæ sententia,

Ex ubertate luxuria.

Luxuriant animi rebus plerumque secundis!

Pabuli certè ubertatem, quæ genituræ redũdantiam plantis etiam, nedum animantibus affatim subministrat, in homine quoque salacitatis caussam exsistere Empedocles tradit. Quo pertinet illud Euripidis: *Vult crapulatum Cypris, haud famelicum.* quod ab Achæo sumtum, qui multò antè dixerat: *Amara Cypris est esurientibus.* Latini dixerunt: *Sine Cerere & Baccho friget Venus.* Hinc est, quòd Ægyptii sacerdotes, victus luxum & lasciviam ex Porci simulachro, ob animantis istius multiplicem & assiduam voracitatem atque ingluviem significabant. Sic enim Thebis Ægyptiis olim erecta erat columna, in qua plurimæ in Menin Regem exsecrationes descriptæ erant: quòd primus omnium Ægyptios à parsimonia ad luxuriam

Porci Hieroglyphicum.

am, à modestia ad intemperantiam, à virtute ad effœminationem illexisset. quapropter simulachrum ejus Porcum esse voluerunt. Sic & Plotinus, cum animal hoc maximè voluptarium agnosceret, ubi dissertat de Palingenesia, in id eos reverti dicit, qui vitam omnem in libidinibus & voluptatibus egerint. *Ioh. Pierius libro 9. Hieroglyph.* Et Epicurus, qui felicitatem in voluptuaria vita posuit, scitè notatur ab Horatio, sectatores ejus Porcos nominante *l. 1. Ep. 5.*

Epicurus.

Me pinguē & nitidū benè curata cute vises,
Cum ridere voles, Epicuri de grege porcum.

quippe cum sectæ istius asseclæ ita se in voluptates abjiciant, & prosternant, ut immundi sues in volutabra. Non ego intelligo (inquit Cicero ex Epicuri dogmate *lib. 2. de Finibus*) quid sit, aut ubi sit summum bonum, præter illud, quod cibo & potione, aut aurium delectatione & obscœna voluptate capiatur.

Planè Luxuriæ caussam ipsemet quoq; Bernhardus rerum abundantiæ adscribit, dum triumphantem illam graphicè in hunc modum depingit: Luxuriæ currus, ait, quadrigis volvitur vitiorum, Ingluvie ventris, Libidine coitus, Mollitie vestium, Otii soporisq; resolutione: trahitur Equis æquè duobus, Prosperitate vitæ, & Rerum abun-

Luxuria triumphans.

dantia: & qui his præſident, duæ Ignaviæ torpor, & inſida Securitas. quanquam non tam ipſa rerum opulentia, quàm abuſus reprehenſionem debebat incurrere. Rectè enim Hieronymus: Non uſus rerum, ſed libido utentis in culpa eſt. Quæ ſi ſemel hominis animum invaſerit, tam altas inibi radices ſolet agere, ut vix ac ne vix quidẽ exſtirpari inde poſſit: cum certum ſit, eam Gãgrenæ inſtar latius ſubinde ſerpere. Nam, ut veriſſimè dixit Cicero *in Cat. Major.* impedit conſilia voluptas, & rationi inimica eſt, ac mentis, ut ita dicam, perſtringit oculos. Et *Paradox.* 1. ait: Quò major voluptas eſt, eò magis mentem à ſua ſede ſtatuq; dimovet. Gradatim & disertè hoc docet Gregorius *in Moral.* cum ita ſcribit: Ex quo Luxuria ſemel mentem alicujus occupavit; vix eum bona cogitare permittit. Sunt enim deſideria viſcoſa, quia ex ſuggeſtione oritur cogitatio, ex cogitatione affectio, ex affectione delectatio, ex delectatione cõſens', ex cõſenſu operatio, ex operatione cõſuetudo, ex cõſuetudine deſperatio, ex deſperatione peccati defenſio, ex defẽſione gloriatio, ex gloriatione dãnatio. Quocirca Seneca *28. epiſt.* monet, indurandũ eſſe animũ, & à blandimẽtis voluptatũ procul abſtrahẽdũ. Et quidẽ libidinis

dinis initium continebis, si exitum cogitaveris, ut idem Sapiens scribit *lib. 2. de Morib.* quanquam adeò blandum malum Luxuriam dixit Val. Maximus *lib. 9.* ut accusare id aliquanto sit facilius, quàm vitare. Est scilicet malorum esca voluptas, qua homines capiuntur, ut hamo pisces, *Cic. in Cato. Major.* est itidem imitatrix boni, malorum mater omnium: cujus blandimentis corrumpuntur quæ naturâ bona sunt. *Cic. lib. 2. de Legib.* Testatur id disertè de Campana Luxuria (qua de nobis potiss. sermo est) Valerius Maximus: quam perquàm utilem Romanæ civitati fuisse scribit. Etsi enim Ciceroni *1. Officior.* non est consentaneum, qui metu non frangitur, eum frangi cupiditate; & qui invictum se à labore præstiterit, vinci a voluptate: Invictum tamen armis Annibalem (ait Valerius) Campana illa luxuria illecebris suis complexa, vincendum Romano militi tribuit. Illa vigilantissimum ducem, illa exercitum acerrimum dapibus largis, abundanti vino, unguentorum fragrantia, Veneris usu lasciviore, ad somnum & delicias evocavit. Verùm quod tum Annibali, id ipsum anteà & Romanis ipsis acciderat, cum primùm Capuam occupassent. Jam tum, ait Livius, minimè salubris mili-

Capua. tari disciplinæ *Capua*, instrumentum omnium voluptatum, delinitos militum animos avertit à memoria patriæ. Solent enim hujusmodi loca tot deliciis abundantia, sine cæde ac sanguine, peculiari quadam ratione ulcisci, & pœnas de iis sumere, à quibus occupantur. Nam cum eos pravis moribus imbuant, effœminatosque reddant; facilè tales efficiunt, ut postmodum à quovis, nullo ferè labore opprimantur. Quod & Juvenalis expressit illo versu:

Luxuria incubuit, victumq; ulciscitur orbem.

Innuit enim ex Capuanorum, utpote mollissimorum conversatione Romanorum animos fuisse immutatos: ut qui prius parcè ac duriter vivere solerent, posteà gulæ luxuriæque sese tradiderint: quemadmodum rectè explicat Nicol. Machiavellus *lib. 2. de Republ. cap. 19.* Id quod pari eventu ipsi etiam *Lydi.* *Lydi* comprobarunt: quos victos jussit Cyrus cauponas, & ludicras artes, & lenocinia exercere. Et sic gens industria (inquit Justinus *lib. 1.*) quondam potens, & manu strenua, effœminata mollitie luxuriaque virtutem pristinam perdidit: & quos ante Cyrum invictos bella præstiterant, in luxuriam lapsos, otium ac desidia superavit.

Quippe

Quippe nec ira Deûm tantum, nec tela, nec hostes,
Quantum sola noces animis illapsa voluptas.
Ebrietas tibi fida comes, tibi Luxus, & atris
Circum te semper volitans infamia pennis.

ut quinto decimo Punicorum apud Silium legimus. Quid ergo (ait Val. Maximus) his vitiis fœdius, quid etiam damnosius, quibus virtus atteritur, victoriæ languescunt, sopita gloria in infamiam convertitur, animiq; pariter & corporis vires expugnantur? adeò ut nescias, ab hostibúsne an ab illis capi perniciosius habendum sit: & vel hinc liquidò constet, in voluptatis regno non posse virtutem consistere. quod Cicero in *Catone Majore* egregiè disputatum reliquit.

DE HOROLOGIIS.

Tit. X.

Nventis campanis introductus quoque fuit Horologiorum usus: quorum conficiendorum ratio desumta est à Vitruvio, q docet, quomodo Rhedæ fieri q̃ant, demen- Horologia.

demonstrantes, quot milliaria singulis horis feceris: easdemq; ibi rotas disponit quales hodie in horologio usurpantur. Loco autem Calculi, *qui singulis horis in pelvim decidebat, adinventus est* Malleus, *quo percussa campana horarum numerum designat. Quidam Angelorum imagines effingunt, loco se moventium, & pulsantium Campanas, ac dum Mariæ virginis simulachrum prætergrediuntur, honorem ei exhibentium. Alii alia excogitarunt. Hodie ita subtiliter elaborantur, ut qua velis hora, te excitent: inventusq; est conficiendorum istorum modus, ut etiam absque libramine appenso, vel in mensa poni, vel à collo suspendi possint, amygdali instar, vel aliter efformata. Quædam etiam Lunæ statum in cælo repræsentant. Neque his tamen terminis constitit humanum ingenium. Quoddam enim apud Reverendum* D. Delphinum *vidi, quod circa coronarium illud æs suos habebat circulos, Solis etiam Eclipsin demonstrantes. Per eos quoque Sol procedens in eodem deprehendebatur signo, quo in cælo.*

Varia horum forma.

Vespe-

Vesperi occidebat: manè exoriebatur supra id Orizontis punctum, quo in cælo solebat. Luna similiter à Sole modò disjungebatur, modò cum ipso rursum, non secus atque in cælo conjungebatur. Audio Carolo V. *horologium à Cremonensi aliquo donatum fuisse, quod universam cæli machinam, cum omnibus stellis firmamenti complecteretur; itemq; cum signis, quæ non aliter atque in cælo circumagerentur: ita ut ipsum Cælum quasi in terram delatum videretur. Nec verò negari potest, Inventionem istam egregiam, & notatu dignam esse.*

NOTÆ, sive COMMENTARII.

Horam, Providentiæ Deam, olim nuncupatam fuisse Quirini uxorem, docet illud Ennii: *Hora.*

Teq; Quirine pater, veneror, Horamq; Quirini.

Docet id etiam Ovidius, quamvis primam nominis istius syllabam corripiens, cum ita canit:

——*& priscum pariter cum corpore nomen*

Mutat

Mutat, Horamq; vocat, quæ nunc Dea juncta Quirino est.

Eandem olim & Hortam & Stimulam, ab hortando atque stimulando dictam fuisse, Labeo existimavit: & ædem ejus nunquam claudi solitam Plutarchus propterea tradidit, quòd negligentes socordesque Dea illa nunquam pateretur, sed semper aliquid præclari fieri hortaretur, nunquamque cessandum. Posteà tres à Veteribus excogitatæ fuerunt

Horæ tres.

Et Jovis & Themidos Horæ de semine natæ,
Eunomia atq; Dice, atq; Irene dives, & omnes,
Florentes, verna.

quarum etiam officium Hesiodus describit, cum eis curæ esse ait, mortalia facta maturare. & Ovidius has cœli portas servare dicit, cum Janum ita introducit loquentem:

Earum officium.

Præsideo cœli foribus cum mitibus Horis.

Unde & cœli Janitrices dicuntur Homero,

——quis cura polus, regioq; superna est,
Nubila quæ pellunt, quæ inducunt nubila cœlo.

Per Horas autem intelligi par est tempus opportunum ad quippiam agendum: quod Græci εὐκαιρίαν; Latini *Occasionem* vocant, habentem in se ordinem actionum. Nec aliud est καιρὸς, quàm tempestivitas & punctus tempo-

temporis. Jam verò omnibus rebus certa stataque tempora & accõmoda esse constat, ex superioris Demiurgi provida atq; inenarrabili sapiẽtia distincta, ut rectè dixerit Ecclesiastes *cap. 3.* Omnia tempus habent, & suis spaciis transeunt universa sub cœlo. Tempus nascendi, & tempus moriendi: tempus plantandi, & tempus evellendi, quod plantatum est: *& quæ sequuntur.* Ac ut singulis actionibus sua melius accõmodarentur tempora, necessaria horum in suas partes facta fuit distributio. Hinc Annus in Menses: hi in dies: Dies rursum in Horas fuerunt divisi: & quidem quisq; horum in suas duodecim: vel ex cœli dimensione, quæ secundum musicam rationem in duodecim partes distincta fertur: vel ex Cynocephali observatione. siquidem id animal utriusque Æquinoctii tempore duodecies, per horas quippe diei singulas, ac duobus item noctibus ejusmodi potus excrementa profundere, ab Ægyptiis Sacerdotibus fuerit animadversum. Accedebat, quod in his ipsis temporũ cardinibus Cynocephalus duodecies, horis quippe singulis, quanto potest ululatu, soleat vociferari. Hinc mos inolevit apud Ægyptios, ut in horologiis aqueis Cynocephalum adsculperent, ex pene cujus fistulato

Temporis distributio.

à Cynocephali caussata.

aqua deſtillaret. Quò haud dubiè Victorinus reſpexit, dum ex Ciceronis auctoritate Trimegiſtum ait, quum in Ægypto eſſet, ſacrum quoddam animal Serapidi dicatum duodecies toto die urinam facere obſervaſſe: Idque pari ſemper interpoſito intervallo. Unde ipſe diem per duodecim horas diſtributum fuiſſe conjecerit, exindeq; hunc horarum numerum conſtitutum. Etenim Cynocephalum animali illo intelligi, Joh. Pierius rectè monet *lib. 6. Hieroglyphic.* illud ibi ſubjiciens, horarum obſervandarum rationem clepſydris prius excogitatam; earundemq; præcipuum uſum in Urbe Achāta trans Nilum fuiſſe: ubi inter alia vas admodum ingens fuerit, in quod ſingulis diebus Sacerdotes ſinguli, numero trecenti & ſexaginta, ad anni ſcilicet rationem, qui apud eos habebatur, ſubductis intercalaribus quinque; aquam ex Nilo detulerint: quæ ſuo emiſſa cavo per ejus generis horologium horas indicaret. Erat autem Clepſydra vaſculum vitreum, per quod guttatim defluebat aqua incluſa, ſtillicidioque exhauriebatur; ducto nomine ἀπὸ τοῦ κλέπτειν, quod abſcondere ſive ſuffurari τὸ ὕδωρ aquam ſignificat. In vaſculo autem illo conficiendo ea adhi-

Horarum origo ex Clepſydris.

Clepſydra deſcriptio.

ea adhibebatur diligentia, ut quantum satis esset aquæ immitteretur, & ut cavum illud non nimis arctum, neq; nimis patens esset: hoc nimis celerem effusionem; illo strangulationem sæpius efficiente. Ejus formam & usum pariter describit L. Apuleius *lib 3. de Asino aureo*, his verbis: Sic rursum præconis amplo boatu citatus accusator quidam senior exsurgit, & ad dicendi spacium vasculo quodam in vicem coli graciliter fistulato, ac per hoc guttatim defluo, infusâ aquâ, populum sic adorat, &c. Nec enim libera olim ad agendum Oratoribus spacia, sed ad aquæ stillicidium dabantur Clepsydræ: quibus ex haustis amplius dicere vetabantur. Hinc idem Apuleius *in Apologia pro se prima* adversus Sicinium Æmilianum, dum in ipso Orationis cursu ex libro quædam suo, ipsi caussæ inservientia, recitari cupit, aquam sustinendam monet. *At tu (*inquit*) interea, dum legit, aquam sustine.* Qui locus, haud scio, an ab ullo ad hoc fuerit observatus. Metuebat enim Apuleius, ne si aqua interim effluxisset, amplius sibi dicendi præcisa foret potestas. Quod institutum damnat Plinius *lib. 6. Epist. 2.* paucioribus clepsydris caussas præcipitari scribens, quæ antiquitus pluribus diebus explicabantur: Ideoque morem

Clepsydra oratoribus data.

illum posteà exolevisse, libero dicendi spacio concesso. Quid enim (ait) jucundius, quàm sub alterius invidia, quàm diu velis, & in alieno auditorio quasi comprehensum commodè dicere? Significat enim eum, qui libera dicendi spacia petebat, itidem adversario concedere; ita ut is, qui respondebat, posset vel longiorem, vel breviorem orationem habere citra invidiæ aut pudoris periculum: cum ex tempore respondere videatur. Et ideò increbuisse passim & invaluisse cõsuetudinem ait, binas vel singulas clepsydras, interdum & dimidias & dandi & petendi. Quibus addantur, quæ *libro 2. epist. 11.* idem scribit Plinius, dum clepsydris, quas spaciosissimas acceperat, quatuor dicit fuisse additas. Hinc notæ illæ phrases: *Ad clepsydram*; supra Clepsydram dicere, & præter aquam. & *aquam perdere*, apud Quintilianum, Ciceronem, alios: de quibus videri poterit Guilielmus Budæus *ad l. ult. §. defensores. ff. de Munerib.*

Nec verò Clepsydris tantùm, ut jam dixi, horas metiebantur Veteres, sicut nos horarum spacia vasculis arenariis distinguimus, in medio strigosis ac pertusis: in quibus arena ad pollinariam exilitatem succreta, vasculi

vasculi conversionibus ultrò citroque commeando horas metitur: Sed & Solariis iidem, ac nos, utebantur, quibus horæ denotabantur ad Solem, veruto umbram faciente, vel pinnula, aut æneo gnomone. cujus inventionem & rationem Gnomonici profitentur, & Anaximeni Milesio acceptam ferunt. Atque is quidem Gnomon Græcis *σκιαθήρας* dicebatur, quasi tu *Umbræ indagatorem* dicas. Unde & Sciathericon horologium Plinio *lib. 2. cap. 72.* est umbræ indagatorium. de quo apud Budæum habetur *ad l. ex emto. §. ult. ff. de action. emti.* Estque memorabile illud in campo Martio olim insigne horologium, quod annotante Pomponio Læto *in suis Antiquitat. Roman.* habuit septem gradus circum, & lineas distinctas metallo inaurato: solum etiam campi eo loco, ubi horologium istud fuit, lapide amplo quadrato stratum, & lineas habuit easdem, & in angulis quatuor ventos, cum inscriptione, ut Boreas spirat, ex opere musivo. Ejus & Plinius meminit *libro trigesimo sexto, cap. decimo*, ab Augusto Imperatore id conditum innuens.

Solaria.

Sciatherica.

Antiquissimum autem esse Solariorum

usum, vel sacra docemur pagina. Etsi enim ex Lucretii sententia,

Nec mare, nec tellus, nec cœli lucida templa,
Nec mortale genus, nec Divûm corpora sancta,
Exiguum possent horai sistere tempus:

Temporis vis. unde etiam Falcem Tempori attributam legimus, qua omnia fingitur incidere, prosternere & labefactare, ut ex illo *lib. 3. Epigramm.* licet cognoscere:

Marmora discindit vis temporis, ac neq; ferro
Parcit: inhumana cunctaq; falce secat:

Constat tamen, præpotentem illum rerum omnium arbitrum & moderatorem Deum, cujus neque certis regulis voluntas adstringitur, nec ullis terminorum finibus circumscribitur potestas, non tantùm ad Josuæ preces Solis cursus, cæteroquin perpetuos, inhibuisse, ut immobilis ille staret, nec moveretur contra Gabam, *Josua 10. & Ecclesiast. 46.* sed & Ezechiæ tempore Solarem umbram lineis decem, per quas ea ascenderat, in horologio sive Solario Achaz revocasse. *Esaiæ 38.* Quam in rem exstat elegans Philippi Melanchthonis epigramma: quod vel ideò adscribere placuit, quod summum illum virum in epigrammate jucundum atque festivum, & ingenium ipsius magnum atque ad omnia

Sol stare jussus.

P. Melanchthon.

omnia comparatum, vel ex poëmatiis quibusdam intelligi, Jul. Cæsar Scaliger gravissimus Censor rectè judicavit *lib. 6. poëtices:* quem Hypercriticum inscripsit. Id verò ita habet:

Non Deus est numen Parcarum carcere clausum,
Quale putabatur Stoicus esse Deus.
Ille potest Solis currus inhibere volantes:
Ille, velut montes, flumina stare jubet.

Cæterum quemadmodum Temporis observatio & divisio in omnibus aliis disciplinis necessaria est, ut Petrus Gregorius perspicuè ostendit *in prælud. optimi* Jureconf. *lib. 4.* Ita nulla ferè Juris nostri pars est, in qua temporis alicujus mensura & cõsideratione non indigeamus. Ac ut aliqua saltem ex his cõmemorem: (singula enim recensere, infinitum foret) constat utiq; Pubertatis tempus in masculo definiri decimo quarto ætatis anno; in fœmella duodecimo. §. *1. Inst. quib. mod. tut. finiat.* Cum enim minus durabilia per naturam celerius compleãtur, & fœmininus sexus masculino virtute inferior exsistat: cõsectarium inde est, fœmellas animi & corporis perfectionem sibi congruentem citius acquirere: cum exploratum sit, quòd in masculo per septennium; in fœmina autem per

Temporis observatio.

In Pubertatis annus.

ſenarium naturaliter fiat mutatio: ut poſt Cynum, Baldum & Caſtrenſ. *in l. qua ætate.5. ff. Qui teſta.fac.poſſ.* Johan. Dauth docuit *in tr. de Teſtament.nu.146.* & pluribus id proſequutus ſum *lib.1.horum Commentarior. Tit. de Habitu & veſtim.veter.fol.304.305.* Quibus accedit, quod Plinius *lib.7.cap.4.* & ante illum Ariſtoteles *lib.7.de Hiſtor.animal.cap.3.* ſcripſit, fœminas celeriùs gignere, quàm mares, ſicuti & celeriùs ſeneſcere. Ex quo Zeuxis Agatharcho itidem pictori, de pingendi celeritate ſe jactanti, cum ipſe diutius immoraretur operi, ita reſpondit: Diu pingo, quia pingo æternitati. Citò nata, citò pereunt, diu elaborata, ferunt ætatem. Non mirum igitur, id ipſum quoque pubertatis tempus, etiam nuptiis contrahendis commodum atque idoneum jure civili fuiſſe judicatum. *l.minorem.4.ff.de ritu nupt.* Quamvis enim Pontificum placitis vis coëundi attendatur potiùs, quàm annorum habeatur ratio. *c. puberes. & ibi gl. Ex.de Deſponſat. impub.* quandoquidem qui morbum vitiatæ naturæ humanæ nôrunt, ne cui laqueus injiciatur, graviter judicarunt, non debere certis annorum cancellis Nuptiarum libertatem concludi: ne legitimo hoc remedio deſtituta Juventus, turpius polluatur, & ruat in libidines nefa-

In Nuptiis.

rias,

rias. *Fr. Balduin. in pr. Inst. de Nupt.* Vix tamen est, ut ante 14. annum à masculo mulierem iniri posse dicamus; cum circa annos bis septem pubertas demum contingere plerunque soleat. Indéque est, quod Justinianus non credat, quemquam esse tam acceleratæ & effusæ libidinis, qui ante 15. annum cogatur Uxorem ducere. *Novella 100. cap. 2.* quanquam D. Gregorius *lib. 4. Dial. cap. 19.* pueri cujusdam meminit, qui vix novem annorum, Nutricem impregnârit suam. *glos. in Summa. 20. quæst. 1.* quod ipsum & Hieronymus attestatur *in epist. ad Vital. presbyter.* de puero decennali; addens, ipsum etiam Salomonem nondum decem annos natum, suo complexu Nutricem filio Roboam gravidam fecisse. Et de Achaz commemoratur, quòd undecimo anno Ezechiam filium genuerit. Johan. Corasius *lib. 6. Miscellan. cap. 23. num. 4. & 5.* Didac. Covarruvias *in Epitome libr. 4. Decretal. parte 2. cap. 5. num. 4.* Sanè Reipublicæ interest, præmatura Venere juventutem non enervari. quod in fœmellis æquè receptum est: cum periculosum perinde atque nefarium sit Veneri subjici puellam nondum Viri potentem, & quæ, juxta Horatium,

Præmatura quorundam Venus.

Nondum subacta ferre jugum potest
Cervice. ———

Acerba quippe res est immatura virgo. Et ideò, dicebat Tertullianus *lib. de Virgin. veland.* penes Israël illicitum erat ad virum tradere, nisi post contestatam sanguine maturitatem. Quò pertinet illud Horatii *2. Car. 5.*

———*tolle Cupidinem Immitis uvæ.*———

Hinc, cum Imperator Honorius Thermantiam Stilichonis filiã sibi matrimonio jungi cuperet; Zosimus, immaturam virginem maritali connubio tradere, nihil aliud esse dixit, quàm injuriam Naturæ facere. *lib. 5. histor.* ut rectè Labeo scripserit, Nuptam non esse, quæ virum pati nō potest. *l. pen. ff. quand. dies legat. ced.* Quo sensu & ab Ulpiano respõsum accepimus, Huic cõditioni, *Cum nupseris*, eam non paruisse, quæ nondum nubilis ætatis in domum mariti deducta est. *l. hæc cõditio. 10. de condit. & demonstr.* Nubilis autem ætatis eam intelligi, quæ, ut dixi, duodecim annorum est, Pomponius manifestò probat, dum Minorem annis duodecim nuptam, tunc legitimam Uxorem fore ait, cum apud virum explesset duodecim annos. *l. Minorem. 4. ff. de Rit. nuptiar.* Secundum quæ si minor duodecim annis in domum deducta, adulterium commiserit ; mox apud eum ætatem

ætatem excesserit, cœperitque esse Uxor; non poterit jure Viri accusari ex eo adultero, quod ante ætatem nupta commisit; sed vel quasi sponsa poterit accusari, ex rescripto Divi Severi, ut Ulpianus retulit *in l. si uxor. 13. §. si minor. ff. ad L. Jul. de adulter.* Quid ergo? si puella pubertati proxima, quam parentes puberem affirmabant, cuidam nupserit, cujus posteà nuptias, cum jam duodecimum annum attigerit, aversetur: poteritnè ad separationem agere, & ut alteri nubere liceat, petere? eò quod priori, ætatis ratione neque consensisse, & insuper intactam se esse dicat: Marito contrà asserente, Ignorantem se duxisse impuberem: Nubilem verò credidisse, quia ita à parentibus dicebatur: Veruntamen adeò viripotentem, adeò pubertati proximam duxisse, ut Mulierem fecerit? Et quidem post longam caussæ examinationem pronunciatum est: cum impotentia non fuerit objecta, nihil opus esse turpi inspectatione. Adhæc viri juramento credi, qui se Uxorem cognovisse diceret. Itaque separationem rectè prohiberi: quemadmodum ab Alexandro III. rescriptum est *in c. continebatur. 6. de Desponsat. impub.* & P. A Erodius retulit *lib. 4. Rer. Judicatar. tit. 15. cap. 11.* Præterquam enim quòd turpis est illa par-

tium verendarũ, & Venereæ collucta tionis atque congressus inspectio, quam Gallis suis usitatam graphicè depinxit Annæus Robertus Aurelius *libro 4. Rer. Judicatar. cap. 10.* solet ea sæpenumerò etiam fallax esse: si Cypriano ita ad Pomponium de virginibus scribenti credimus: Nec aliqua putet (ait) se posse hac excusatione defendi, quod inspici & probari possit, an virgo sit: cum & manus obstetricum, & oculi sæpè fallantur. *can. nec aliqua. 27. q. 1.* Nec est, quòd minoris ætatis intuitu separationem speret mulier, si ita pubertati fuerit proxima, ut copula carnali potuerit conjungi; ætatem scilicet supplente malitia *c. de illis. 9. Ex. de desponsat. impube.* quam & prudentiam appellat Innocẽtius III. *in c. ultim. de tit.* Quod si inficiata fuerit fœmina, se à viro cognitam: Maritus contrà id asseruerit: placuit, Mariti assertioni standum esse: quia scilicet Vir caput est Mulieris: ut in Concilio apud Compendium habito decretum legimus. *can. si quis 33. q. 1.* Nam qui congrediendi vim certo annorum numero definiri posse putat; næ ille frustra est, & vehementer errat: cum & Plinius regiones quasdam memoret, in quibus fœminæ etiam septimo, imò quinto ætatis anno possint parere. *libro septimo capite se-*

Fœmina quinto anno parientes.

secundo : & his consentaneum planè sit, quod Arrianus de ea regione, in qua Pandæa Herculis filia regnavit, memoriæ prodidit, *libr. Rerum Indicar. pag. 174.* Ab istis ego mulierculis rectè, nisi fallor, usurpari posse crediderim, illud libidinosæ Quartillæ dictum, quod Petronius Arbiter, efferatam mulieris libidinem, & passivam prostituti pudoris nundinationem exsequens, ita concinnavit: Junonem meam (inquit Quartilla) iratam habeam, si me unquam memini virginem fuisse. Nam infans cum paribus inquinata sum, & subinde prodeuntibus annis, majoribus me pueris applicui, donec ad hanc ætatem perveni. qua scilicet, ut est in proverbio, Taurum ferre potest, quæ vitulum tulerat. *Johann. Nevizan. in Sylva Nuptiali libro secundo nu. 37.* Et quidem muliebris lasciviæ exemplum singulare retulit Gaudentius Merula: qui Augustæ Taurinorum vidisse se testatur adolescentulam satis elegantem, & adeò libidinis avidam, ut quinque & triginta viros ordinis militaris ad coitum seriatim admiserit. Anton. Mizaldus Memorabil. cent. 8. aphorismo 10. Messalinam sci-

Quartilla Petronii.

Lascivia puellæ Augustanæ.

Messalina.

scilicet Claudii Cæsaris uxorem victura: quã Plinius scribit ancillãin Venereũ id certamen è prostitutis electam, die ac nocte superasse quinto ac vicesimo concubitu. *libro 10. cap. 36.* quam etiam in artis istius professione, nomen *Lyciscæ* assumsisse Juvenalis innuit, cui propterea dicitur

—— nomen mentita Lyciscæ.

Cella meretricum inscripta.

Solebant enim mulieres, meretricium quæstum captaturæ, apud Ædiles licentiã stupri vulgare, ut de Vestilia, prætoria familia genita Tacitus scribit *lib. 2.* atque insuper mutatum nomen cellæ in lupanari, ubi prostabant, inscribere. *Alexand. Sardus de Moribus & ritibus gentium lib. 1. cap. 15.* Unde Cella inscripta apud Martialem:

Intrasti quoties inscriptæ limina cellæ.

Et de Nominis mutatione Plautus in Pœnulo:

Namq; hodie earum mutarentur nomina,
Facerentq; indignum genere quæstum corpore.

Thusco modo dotem quærere.

apud quem etiam Thusco modo dotem quærere, est, Dotis acquirendæ caussa corpore quæstum facere. Sic enim illa Plauti verba in Cistellaria, accipio:

Tu

Tu jam locere in luculentam familiam,
Unde tibi talenta magna viginti pater
Det dotis; non ut hic, etiam Thusco modo
Tute tibi indignè dotem quæras corpore.

quod à Volsiniensibus Thuscorum principibus tractum videtur: in quos à servis suis superatos, sancita à victoribus lex fuit, ut stupra sua in viduis pariter ac nuptis impunita essent: ac ne qua virgo ingenuo nuberet, cujus castitatem non antè ex numero ipsorum aliquis delibasset: ut est apud Valer. Maximum *lib.9. cap.1.* Id ipsum Herodotus & Nasomonibus tribuit: apud quos prætereà, ut & Baleares in usu esse scribit Alexand. Sard°, ut prima nocte Nova nupta singulos admittat convivas, à quibus ineatur, & dona recipiat, Marito postremùm succedente *lib.1. de Morib. ac ritibus gentium. cap.5.* quas primitias Insulæ Fortunatæ Regibus; Calicutæ, Sacerdotibus offerunt: ut constanter asseverant, qui ad Indos navigant. Sanè locus, in quo Tyrrhenorum, itemque Lydorum virgines servis prostituebantur, γλυκὺς ἀγκών, id est, *dulcis cubitus* dicebatur. quemadmodum ex Athenæo Alciatus retulit *lib.10. parerg. cap.5.* *Nasomones & Baleares.*

Cæ-

Cæterùm quod Latini Corpus prostituere, quæstuiq; exponere dicunt; id Græci unico verbo eleganter exprimunt χοιροπωλεῖν, quod est *Porcum vendere*, id est, capturas corpore quærere. Nam & apud Aristophanem χοῖρον, id est, *porcum* pro muliebri natura positum invenias: & Romani identidem porcum, virgineum inguen blando & jocoso nomine appellavêre. Jnde *Subare*, illud nequitiæ verbum, ab Horatio de anu extremæ libidinis usurpatum,

Porcum vendere.

———jamq; subando
Tenta cubilia, tectaq; rumpit:

quod est perditè impudenterq;, & brutorū more commisceri, sicuti Joh. Pierius interpretatur *lib. 9. Hieroglyph.* Eam ipsam partem Julia Augusti F. Agrippæ Uxor festivissimè *Navim* quoq; appellabat. Roganti namque conscio libidinum, qua arte, cum tam vulgò se vulgaret, liberos tamen simillimos produceret Agrippæ? Non enim, respondit, nisi plena navi tollo vectorem. Antiquitas enim hortum muliebrem, inter alia nomina, etiā Navim dixit: ut J. Lipsius *lib. 4. Epist. quæst. Epist. 3.* rectè observavit ex Aristophane & Plauto: apud quem etiam *Concham* ab eadem mente usurpatam videas; cum *in Rudenti* servus ita ad Venerem:

Navis.

Concha.

Igne-

Ignoscere his te convenit : metus has, ut id faciant, subegit:
Te ex concha natam esse autumant, cave tu harum conchas spernas.

Sed & partem illam etiam *Portam* quandoque dictam legimus. Sic enim illud Veteribus usurpatum sapientibus intelligo: *Portam ingredi nefas esto, qua exieris.* Quo pertinet illud Propertii *lib.ult.* de meretriculis ipsi subblandientibus: Porta.

Cantabant surdo, nudabant pectora cœco,
Lanuvii ad portas, heu mihi, solus eram.

Significat enim, se Venerem obire nusquam evaluisse, sed perinde ac solum jacuisse, quãvis scortilla cantillarent, quamvis ad prolectandam concubitus appetentiam, & libidinis pruritum, papillas retegerent; quamvis & ipse jam mutonem admoveret genitalibus. quæ non minus festivè Portas, quàm Terentianus ille adolescens *Ostium* nominavit, qui pessulum ostio obdidit, non fores occludens, sed quod acutè solertioribus excogitatum est, genitalibus immissum mutonem præmonstrans, ut Cœl. Rhodiginus interpretatur, *Lection. Antiq. l. 4. c. 7.* Cui interpretationi facilè adstipulabitur qui ex Celso Medicorũ latinissimo didicerit, quinã Medicis dicãtur *pessi*, fœminarũ naturis adhiberi soliti. Ostio pessulũ obdere.

Sacræ literæ partem illam simplicissimè *Nuditatem* dicunt. *Levit.18.vers.19.* Ad mulierem in separatione immunditiæ ejus ne accedito, ut ejus nuditatem reveles. ubi Separationem immunditiæ Lex vocat profluviũ mensium ; & Nuditatem, pudenda mulieris. quam revelare dicitur , qui cum ea rem habet. Illo igitur verborum circuitu vetat, ne cum muliere menstruis laborante quisquam rem habeat. Qui autem contrà fecerint, eos exscindi præcipit. *Levit.20. versu 18. Vir qui concubuerit cum muliere menstruali, & revelaverit nuditatem ejus, nudaverit venam ejus, & ipsa revelaverit nuditatem sanguinis sui, ambo tollantur è medio populi sui.* Constat enim, qui profluente mensium illuvie Veneri operantur, eorum genitalem humorem fœdo congressu inquinari : idcircoque non tantùm ineptum ad generandum effici ; sed &, si quid gignatur ab iis, deforme id plurimum ac mutilum esse. Ea de re Lex erat, quæ mutili hominis patrem lapidibus obrui præcipiebat, eò quòd tantisper se continere, atque à muliere, dum munda esset , abstinere nequivisset, ut est apud I. Drusum *libro tertio Observat.cap.20.* Sic partem quoque virilem, quæ inter res serias nominari non debet, & quam Dea Bona à Sacello suo exsulare

Mutili hominis pater.

re

revoluit, nonnunquam *Trabem*, quandoq; *Columnam*, modò *Pyramin*, interdum & *Palum* appellari apud poëtas videas. Plautus etiam vasa nominat in Pœnulo : *Facio quod manifesti mœchi haud fermè solent, Refero vasa salva.* Inde *Vasculum* apud Petronium, scriptorem tersum & venustum; & nisi quòd in re illa voluptatum nimis Latinè interdũ loquatur, cætera laudatum : *Mox manum demisit in sinum, & protracto vasculo; Tam rude hoc, inquit, bellè cras in promulside libidinis nostra militabit.* Ita enim locum istum Lipsius emendavit *libro primo Antiquar. lection. cap. 8.* Hinc est, quòd in Spartiano Heliogabalus Imp. bene vasatos conquiri jussit: quales sibi milites etiam Claudius Coteræus poscit, de re militari *l. 1*, quanquam non desunt, qui apud Spartianum pro vasatis legant, *Nasatos:* ut à Naso flectatur Nasatus, nõ secus atq; ab oculo oculat'. quo verbo Lãpridius advertit dictos fuisse viriliores ac bellè mutoniatos. quales in complexum sibi potissimum deligebat Johanna Neapolitanorum Regina, effrenatæ libidinis fœmina. Ita enim Tiraquello appellatur in LL. connubialib. *Lege 9. n. 99.* Sed hoc tamen *Nasatorum peculio* (ut est in proverbio) miserè decepta fuit Muliercula illa, quæ Nasi magnitudine Muto-

Vasa. *Vasculum.* *Vasati.* *Nasatorũ peculium.*

nis quantitatem mente præcipiens, et ſpe iſta fruſtrata, O naſe (inquit) quantum me fefelliſti! *Joh. Neviz. in ſylva nuptiali.*

De Meſſalinæ porrò, in lupanari, in palatio ſeſe, & alias primarias fœminas proſtituẽtis portẽtoſa libidine exſtat apud Dionem Caſſium Nicæum *l.60.* & ejus Epitomatorem Xyphilinum *in Claudio.* Cui nõ multum fortaſsè abſimilis cenſeri poſſit laſciviſſima illa apud Ælianum muliercula, quam de notiſſima muris ſalacitate *Myoniam* dixit Epicrates. Sic Semiramin (quæ, auctore Juba, tam immoderatæ libidinis fuit, ut Equũ abominabili probro turpitudineq; adamaverit, & exinde deformis tauri amor in Paſiphaë non fabuloſus, ſed hiſtoricus eſſe credatur) ob libidinis fervorem Euphorion θιμβρὴν, hoc eſt, *ardentem* nominavit; perinde ut Callimachus Venerem θιμβρῆς κύπριδος ἁρμονίην, ardẽtem Cypridos harmoniam. Et quidem ſcorto cuidam Cyrenæ cognomẽ factũ δωδεκαμηχάνυ, legimus; quaſi tu dicas, *machinamentorum duodecim*: quoniã in Venereo uſu duodecim excogitaſſet modos, quibus incenſori jucundius redderetur libidinis proluvium. quanquam vix eſt, ut Mulierib' in hoc quicquam velint Mares cedere. Nam ut de Hercule taceam, quem Jupiter

Myonia.

Semiramis.

Cyrene.

Hercules.

ter per adulterium ex Alcumena sustulit, & qui, ne non patris sui similis esset, nihil antiquius habuit voluptate, & quidem impura, & quovis jure vetita; exindeq; triginta una nocte Mulieres aliquando fertur iniisse; atq; ut apud Athenæum est, idem septẽ dieb' quinquaginta filiabus Thestii virginitatem imminuit. Traditũ utiq; meminimus, Proculum, qui Probi tempore tyrannidem evasit, nocte una captivas decẽ ex Sarmatia constũprasse: atq; ea de re peculiari eum epistola gloriatum fuisse, seq; inter fortes numerari affectasse, dũ mollitiem suã maximè commemorando manifestavit, ut graviter censuit Joh. Pierius *l. 10. Hierogly.* Hoc amplius Antõ. Mizal. prodidit, ex eodem Proculo centũ virgines intra quindecim dies fœtũ concepisse. *centur. 1. Memorab. aphoris. 88.* Et qua cõtinentia fuisse dicas eum, qui cum viginti jam sepelisset uxores, eã sibi matrimonio copulavit, quæ vigesimũ secundũ maritum habuerat? De his D. Hierony. *l. 3. Ep. tract. 7. ep. 26.* Ante annos plurimos, inquit, vidi duo inter se paria vilissimorum è plebe hominũ comparata: unum, qui 20. sepelisset uxores; alteram, quæ vigesimum secundum maritũ habuisset; & extremo sibi, ut ipsi putabant, matrimonio copulatos, summa omnium expectatione virorum pariter ac fœminarum,

Proculus.

Maritus uxoris multinuba.

post tot rudes uter alterum efferret. Vicit maritus, & totius Urbis populo confluente coronatus, & palmam tenens adoransque per singulos sibi acclamantes, Uxoris multinubæ pheretrum præcedebat. Etsi enim Christiani Orthodoxi secūdas, tertias, quartas, aut quotaslibet etiam nuptias non improbant illi quidem, *can. aperiant. 31. q. 1.* cum ne ab ipso quidem Christo Septemviram illam condemnatam legamus. *Matth. 22. & can. ult. 31. q. 1.* atq; ideo illud Montani, Tertulliani & Novatianorum dogma de Monogamia, meritò improbatum fuerit, ut videre est apud Augustinum *lib. de hæresibus, cap. 26.* & Theodoretum *libro tertio de Fabul. hæretic.*: semper tamen parcè, & non nisi cum difficultate quadam illam toties nubendi licentiam Canones concessisse videntur. *can. de his. can. hac ratione. 31. q. 1.* quandoquidem de Nuptiarum reiteratione cogitanti tam Univiræ, quàm omni viduæ illud inculcatur Apostoli: Beatior erit, si sic permanserit. *primo Corinth. 7. & can. ult. 31. q. 1.* Et D. Hieronymus *in Epistola ad Geruntium* de Monogamia: Quid igitur? (inquit) damnamus secunda matrimonia? Minimè: sed prima laudamus. Abjicimus de Ecclesia digamos? Absit: sed monogamos ad continentiam

Polygamia an vetita.

tiam provocamus. Nec verò quisquam ſanæ mentis felicem negaverit eorum conjugum Hymenæum, quos thalamus primo & inexperto amore copulavit. Felices illos conjuges, quos mutuus amor & perpetua firmi affectus gratia conciliavit. O oculi, quos ego primus amavi! dicebat ille apud Calphurnium *declamat.42.* Nam ut integræ & raræ fidei maritus meritò cenſetur, qui jactare cum Propertio & gloriari poſſit:

Cynthia prima ſuis miſerum me cepit ocellis,
Contactum nullis ante Cupidinibus:

Ita non minore commendatione digna eſt Uxor illa, quæ æternam mortui mariti memoriam recolens, amorem mutuum perpetua viduitatis caſtitate rependit; *Viduitatis laus.*

Ille meos, primus qui me ſibi junxit, amores
Abſtulit: ille habeat ſecum, ſervetq; ſepulchro.

Cui planè reſpondet laudatiſſima Viduæ illius vox, defuncti mariti manes ita compellans apud Quinctilianum, *declamat. 332.* Si quid inferi ſentiunt, cognoſce animum meum: ſicuti voluiſti, tibi vixi, tibi moritura fui: Nulli alii in hoc pectore locus fuit.

Quid? quod ipsemet etiam Justinianus Univiris hanc dat gloriam, ut viduitatis continentiā, pudicæ virginitatis integritati quodāmodo æquiparet? Mulierē, inquit, quæ inviolatum defuncti mariti thorū servat, & miramur pariter, & laudamus, & non procul à virginitate ponimus. *Novel. 2. de non eligend. secund. nubent. §. Cum igitur. vers. optimum.*

Quibus addendum est, quod in Viduitatis laudem scripsit Joh. Corasius *lib. 3. Miscellan. cap. 1.* & Annæus Robertus Aurelius *l. 2. rer. judicatar. cap. 7.*

Necest, quòd Viduitatis servandæ difficultates objicias. Nam ut ex Comici sententia, Nulla res tam facilis est, quin difficilis fiet, si invitus facias: Ita è diverso Seneca nihil grave esse monet, quod leviter excipias: siquidem, ut Amasis Ægypti Rex dicebat, facilimum est, quodcunq; placet. Finge igitur, Continentiam impudicæ mulieri arduam fore, difficilem & molestam: at pudicæ facilis ea erit & jucunda. Nihil enim amantibus durum est; nullus difficilis cupienti labor est. *Hierō. Epist. ad Eustoch. de custod. virgin.* Ac ut cætera, quæ sedando cupidini sunt, remedia taceam: commodissimum fore putarim (etenim *ridentem dicere verum Quid vetat?*) si à Pythagoræ *κυάμων* esu absten-

tentum fuerit: non quod à fabis, illo leguminum genere Pythagoras abstinuerit: quæ opinio vetus & falsa multorum animos occupavit, ne Cicerone quidem excepto, qui *in lib. de divinat. 1.* Pythagoreis interdictum scribit, ne faba vescerentur, quòd haberet inflammationem magnam is cibus, tranquillitatem mentis quærentibus contrariam: cùm Aristoxenus contrà *in libro, quem de Pythagora reliquit*, nullo sæpius legumento Pythagoram dicat usum, quàm fabis: quoniam is cibus & subduceret sensim alvum & levigaret: sed potius quòd Veneris usum sectatoribus suis interdixerit Philosophus. Sic enim illud Empedoclis: *Pythagoras à fabis abstinens.*

Δειλοὶ, πάνδειλοι, κυάμων ἄπο χεῖρας ἔχεσθε.
Ah miseri, miseri, Cyamis subducite dextras,

Gellius interpretatur *lib. 4. Noct. Atticar. c. 11.* ut per κυάμους ibi non fabulum aut legumentum illud, sed *testiculos* significari putet: quia sint ferendo utero validi, & genituræ humanæ vim præbeant. Ideoque non à fabulo edendo, sed à rei Venereæ proluvio voluisse Pythagoram homines deducere: & quidem sectatores suos inprimis; quibus non mirum est adeò cordi fuisse præceptoris placita: quippe quem tantopere fuerunt reveriti, ut Plutarchus scribat, quendam ex *Pythagoræ auctoritas apud discipulos.*

 disci-

discipulis guttur sibi præfocasse, quòd acriter coram pluribus ab ipso fuisset reprehensus. Voluit scilicet Pythagoras eam sibi apud discipulos auctoritatem esse, in qua ipse Magistros suos habuerat: inter quos non vulgari honore coluit Pherecydem ex Syria insula oriundum: cui multa admiratione digna contigisse, memoriæ est proditum. Nam & absque ullo magistro omnem philosophandi rationem sibi comparavit: & cum cæteri carminibus Rerum naturas scriberēt, primus versuum nexu repudiato (ait Apuleius *Floridor. libro secundo*) conscribere ausus est passis verbis, soluto loquutu, libera oratione: quem etiam primum ex Philosophis animos hominū sempiternos asseruisse, supra *ad Tit.* 1. à nobis relatum est. Sed & de mortis ejus genere controversum video. Nam phtiriasi sive pediculari morbo Pherecydem periisse scribunt Aristoteles *l. 5. Histor. animal. c. 31.* Plutarchus *in Sylla*, Q. Serenus medicus, & omnium manifestissimè Ælianus *lib. 4. Var. histor. c. 28. & lib. 5. c. 2.* quibus in locis Pherecydem miserrimè omnium hominum vitam exegisse ait, toto ipsius corpore à pediculis exeso atq; consumpto. Nam in ipsis morbi propyleis ab ejus corpore deliquatū similē visco & mucori calidū sudorē, mox ferinum quendā, postremò succrevisse

Pherecydes.

Phtiriasi correptus.

pe-

pediculorum diram sobolem, quæ colliquatis carnibus contabuerit. Sed anteà, conspectu horrorem incutiente, familiarium reclinare consuetudinem cœpisse. Ubi verò accessisset vel Pythagoras vel alius quispiam, ex eo ut haberet sciscitaturus: per foramen januæ extenso digito, jam carne prorsus denudato, respondisse fertur id quod paræmiodes apud philosoph[os] mox est factũ, χροΐ δῆλα, *ex corpore id palam esse:* innuens scilicet, Corporis reliquum compari affectum modo. At Plinius *lib. 7. cap. 51.* non pediculis, sed copia serpentum ex illius corpore erumpente Pherecydem expirasse tradit. quem & Apuleius sequutus est, dum eum infandi morbi putredine in serpentiũ scabiem solutum fuisse scribit *lib. 2. Florider.* Sed probabile est, Plinium & Apuleium per serpentes eo in loco nihil aliud intellexisse, quàm pediculos: & in hoc fortassis Diodorum Siculum fuisse æmulatos, qui *lib. 3. cap. 3.* de Acridophagorum morbo differens, modo φθεῖρας, modò ἑρπετὰ appellat. quæ Hieronymi Mercurialis sententia est *lib. 5. Variar. lection. cap. 6.* Sed unde tam tetram plagam Pherecydi incussam putemus? Et auctor est Ælianus, memorare Delios, id mali philosophó Apollinis indignatione fuisse illatum, quòd tumi- *Pherecydis fastus.*

dius insolentiusq; ille cum discipulis in Delo sedens, multa quidem de sapientia sua ostentasset, atq; insuper etiam gloriatus fuisset, Nulli unquam se Deorũ immolasse, nihilque minus jucundè sibi ad id temporis actos vitæ annos, nec citra omne incommodum minus, quàm qui Hecatombas subinde oblatum eant. Atq; hoc dicti tumore vel levitate potius, gravissimam eum rependisse pœnam, probabile prorsum fieri. quod ex Æliano, pro more tamen nomine ejus dissimulato retulit Cœlius Rhodiginus *libr. 19. Antiq. lection. c. 30.*

Diagoræ impietas.

Pherecydæ huic ob similem Deorũ contemtum rectè, opinor, adjungi posset Diagoras Melius: qui etsi prius satis quidem religiosus erat, postcà tamen quàm pecunias amici fidei cõcreditas amisisset, atq; ita abnegatum sibi depositũ, & nihilominus negantem illum rem benè feliciterq; agere videret; Diis inimicus factus est adeò, ut θεόμαχος diceretur, & mortales ad adversandũ Diis immortalibus solicitaret. Is cum in diversorio esset, nulliq; adessent coquendis lenticulis ligna; Herculis simulachrum quod tum forte aderat, igni subjecit: Tertium decimum inquiens, laborem nunc perfice, & Diagoræ Athei lentem coque. Unde argumentum sum-

ſumſiſſe Virgilium Catalectis veriſimile eſt;

Sed frigus metuo, & vereor ne ligneus ignem
Hic Deus ignaris prabeat agricolis.

Et quid vetat in eundem Herculem Palladæ epigramma adjicere, quod ex Græco ita Latinum fecit Alciatus *lib. 9. parergon. cap. 15.*

Herculis in trivio ſtatua ærea capta jacebat,
Quæ quondam ante aras, nunc jacet ante ſimum.
Heu trinoctigena, propulſatorq; malorum,
Nunquã alias victus, nũc malè ſtratus agis!
Dixi: adſtans noctu & ridens mihi rettulit ille:
Hic ſervire Deus temporibus didici.

Verùm cùm Diagora, tùm Pherecyde longè tolerabilior & moderatior fuit Demonax philoſophus, qui Luciani vixit temporibus. Is enim Athenis accuſatus, quòd nunquam Minervæ ſacrificaſſet, ſolusq; omnium philoſophorũ atq; illuſtrium virorũ, Eleuſiniis ſacris non initiaretur: Reſpondiſſe fertur, ſe huc uſque ſacra Minervæ non feciſſe, quòd ſuis oblationibus eam egere non putabat. Deinde ideò participẽ Orgiorũ eſſe noluiſſe, quòd ſi ea prava aut frivola comperiſſet, quæ quaſi ſolo ſilentio ſancta, & ſola taciturnitate cœleſtia videbantur: non potuiſſet tacere apud non initiatos: ſed & omnes homines ab eorum cultu & celebratione *Demonax*

dimo-

dimovisset. Sin pia & veneranda: humanitate & benevolentia motus, eò tantò omnibus enunciasset. quia scelus & invidia esset, celare ac supprimere, quod didiceris optimum. *Petr. Ærodius Rerum judicata. lib. 1. Tit. 2. cap. 5.* Eleusinia enim sacra cistis operta deferebantur, & ut arcana vulgari nefas erat: & vel noctu, vel per diem quidem, sed sub noctis specie, facibus quippe accensis celebrabantur. *Lilius Gregor. Giraldus Histor. Deor. syntagm. 14.* Horum itaque abolitionem Athenis tentans Demonax, dixisse fertur, omnia sibi sacrificia nocturna semper suspecta fuisse. ut nemini mirum videri debeat, quod Bodinus scripsit, præstare scilicet sacra, quæcunque tandem sint, in conspicua Civium luce fieri, quàm nocturnos cœtus religionis specie coire. quod evidenter docet *lib. 3. de Repub. c. 7.*

Sacra non occultanda.

Invenio præterea apud Plinium, pedicularis morbi fœditate etiam Syllam Dictatorem, & Alcmanem ex clarissimis Græciæ poëtis obiisse. *lib. 11. Natural. histor. cap. 33.* Et quem Alcmanem? Illum, inquam, quem alioquin & πολυβορώτατον, id est, *voracissimum, & pamphagum* ipsummet se vocitasse legimus: joco, an seriò, non facilè dixerim. Certè in eorum numero aggregatum hunc video

video à Cœlio *lib. 7. Antiquar. lection. cap. 11.* qui non satis esse putant, bonorum decumam contrivisse, nisi & sua omnia, & se denique in barathrum ita devolverint, ut in pollinctura ne supersit quidem, quod funeri infundatur: quorum bona instar sphæræ in ventrem devolvi Græcanicus poëta dixerat. Syllam verò Dictatorem quid miremur simili infortunio mulctatum? quem à primo pubescentis ætatis vestigio in scurrarum gremiis, per damna venundati pudoris adolevisse, ex gravissimis auctoribus idem prodidit Cœlius Rhodigin. *lib. 15. cap. 10.* & quem trium pestiferorum vitiorum, Luxuriæ scilicet, Avaritiæ, & Crudelitatis magistrum vocavit Cicero *lib. 3. de Finib.* Et tamen unus hic hominum, ait Plinius *lib. 7. cap. 43.* Felicis sibi cognomen adseruit. sed quibus felicitatis inductus argumentis? quòd proscribere tot millia Civium, ac trucidare potuisset. At exitus vitæ ejus omnium proscriptorum ab illo calamitate crudelior fuit, erodente se ipso corpore, & supplicia sibi gignente. Periit enim Sylla, ut Plutarchus *in vita ipsius* meminit, pediculari apostemate: de cujus putrilagine pediculi coacervati scaturiebant, corpus perreptantes & exedentes. quos cum ministri de corpore Syllæ inter-

& Sylla Dictator.

interdiu noctuq; avellerent, succrescentium tamen copia interemptorum turbam longè superabat: quorum sordibus dapes & vestes illius conspurcabantur: & nec vestium mutatio, thermæ, aut alia lavacra quidquã proderant, pædoris magnitudine omnia corporis purgamenta superante. Illud tamẽ in Sylla meritò mireris, quod cõmentarios rerum abs se gestarum, quos libris viginti duobus conscripsit, duobus ante mortem diebus absolverit. Cujus rei Plutarchus, qui eos legit, & sæpè laudat, testis est. Igitur neq; horribilis morbi vexatio, neq; mortis instantis terror ei jam sexagenario opus inchoatum potuit eripere. Adeò ille & Imperio sive Dictatura (qua ut in privato otio cõmentariis illis dictandis atq; componendis operam daret, ultrò se abdicarat) & vita ipsa historiã hanc habuit chariorem! *Fr. Baldui. de Institut. histor. univers. libr. 2.* Consimilis morbi fœditate

Item Herodes. correptus, & vermibus erosus Herodes Rex legitur, quòd non tribuisset gloriam Deo, sed totam sibi vendicasset, à Tyriis adulantibus, eloquentiæ nomine supra hominem laudatus. *Actor. 12. vers. 23.* Ejus enim corpus ob parricidii flagitia & sacrilegia contabuisse Eusebius *lib. 1. Histor. Ecclesiast.* ex Josepho

pho *lib. 17. Antiquitat. Judaicar.* testatum relinquens : Intestina, inquit, Herodis intrinsecus ulceribus obsita, verenda ipsa putredine corrupta, vermibus scatebant. Et Egesippus *de Excidio Hierosolymitano libr. 1. cap. 45.* Pudenda, inquit, corporis scatebant vermibus sparsim ; anhelitus graviter olens, suspiria perniciosa, indicio erant illum injusti parricidii & sacrilegii pœnas luere. Nam nec illi trans Jordanem thermæ, nec Asphaltis in Judæa lacus, plerisque aliis salubris, quidquam profuerant. Adeò acer criminum, & Numinis præsertim sui vindex est Deus! qui, ut de Hercule dicebat Valerius Maximus *libr. 1. cap. 1. nume. 17.* detractæ religionis suæ & gravem & manifestam pœnam solet exigere. quæ quò tardior est, eò & gravior. Ultor enim scelerum Deus vindictæ tarditatem supplicii gravitate compensat, & quidem superbiæ inprimis: cui si seræ, non tamen leves veniunt pœnæ, ut est apud Livium: **Vindicta divina.**

——— movet & cœlestia quondam

Corda dolor, lentoq; irrepunt agmine pœna.

rectè

rectè cecinit Papinius *lib.5. Thebaid.* Quo sensu & Seneca ad Lucilium scribit: Prope Deus est, tecum est, intus est. Ita dico Lucili, sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum observator & custos: hic, prout à nobis tractatus est, ita nos ipse tractat. qua gemma locum istum obsigno, & ad Veneris amuleta redeo. Inter quæ non postremo loco ponenda erit Bulborum abstinentia. Bulbos enim languentem Venerem impendiò excitare est creditum: quandoquidem, ut ille dicebat,

Bulbi Venerem proritant.

———viros acuunt, armantq; puellas,
Quæ Megaris veniunt genitalia semina bulbi.

Hinc viri prima nuptiarum die, ut est apud Varronem, bulbos comedebant. Ad quem morem haud dubiè allusit Aristophanes, apud quem Juvenis à duabus vetulis distractus, cum quæsisset ab eis, quánam posset ratione duo eodem remo navigia agitare? Respondit una: postquam bulborum ollam devoraveris. Quod irridens Martialis in anu præsertim & viro effœtis, ità ludit, *lib.13.*

Cum sit anus Conjunx, & sint tibi mortua membra,
Nil aliud bulbis quàm satur esse potes.

Cæterùm

Cæterùm Bulbos aqua decoquere ad Veneris usum M. Varro docet: quibus Apitius nucleos pineos, & semen erucæ cum pipere; Martialis etiam Satureiam addidit *lib. 3. Epigr.* in Lupercum, ad Veneris munia obeunda emortuum:

Sed nihil Erucæ faciunt, Bulbiq; salaces,
Improba nec prosunt jam Satureia tibi.

Poterat etiam illam Veneris in lecto colluctationem sive palæstram, quam veluti exercitationis genus Domitianus Imperator *Clinopalen* nominabat, pedum nuditas coërcere. Hanc enim concubituris officere, Aristoteles quoque asserit *sect. 4. cap. 5.* quippe dum Corpus frigore torpet, torpet & ipsa Venus: quod accidit, dum pedes nudi algent. Hinc pedum nuditatẽ, in Veterum religione, castitatis symbolum fuisse cõstat. Sic enim Pythagoras sacris Ægyptiorũ edoctus, in symbolis suis, adorare & Diis sacrificare, nudis pedibus jubet, id est, animo casto, à libidinũ criminibus expiato. Quare & Moses à Deo Opt. Max. jussus est in loco sancto stare discalceatus. Et Judæis, itemq; Mauris & Saracenis, templa aut loca Deo dicata, calceatis ingredi pedibus, nefas erat. Quod & Lacedæmonii observârunt: qui, ut Eusebius in Chronicis refert, regnãte Romæ Tullo Ho- *Pedum nuditas.*

Ee stilio,

stilio, *sacra Nudipedalia* instituerunt. Unde & Berenice Regis Agrippę soror, ut Deo pro salute sua vota solveret, Hierosolymā venit, & cęsis de more patrio hostiis, derasisq; capillis, nudipes ante tribunal Flori pſidis quoq; stetit, ut Josephus prodidit *Belli Judaici lib. 2.* Atq; ea propter, ut fama est, & piè creditur, Divi Frācisci Monachi, ad servandā castitatis sanctimoniam, pedibus nudi, solis Callopodiis utuntur. quorum professionis Auctor, libidinis tētiginem, de nive imagunculæ amplexu, Assisiis in horto refrenabat. Adeò frigus nativo Veneris calori noxium esse putatur. quod Joh. Langius diligēter exsequutus est *Epist. Medic. l. 2. ep. 9.* Sapienter etiam à salis usu crebriore sibi temperabit, quisquis Veneream illam titillationem vitare gestit. Sal etenim genuinum Veneris vigorē proritare, & prolificū reddere creditur. Nam nec ullibi in toto hoc Universo magis luxuriat generandi facultas, nec tam multiplex reperitur generatio, quàm in mari. Quo fit, ut marina animalia & numerosiora sint, & majora, & vegetiora, quāterrestria: utpote cum Solis vis consumendo alimenti copiam hæc comminuat, nec ita adolescere sinat, ut quæ abduntur, si Aristoteles vera sensit. *in proble. sectio. 11. §. 54.* Ob id Ægyptii canes ad coitum inertes,

Sal Veneris illicium.

inertes; salsamẽtis carnibusq; sale maceratis ad Venerem alacriores reddebant. & in navibus maritimis immensam murium copiam enasci videmus: adeò ut nec desint Auctores, qui fœminas absque masculi coitu, solo gustatu vel linctu salis concipere affirment. Atq; inde est, opinor, quòd Mulieres salsamentarias & salinarias continenter prurire, atque numerosæ prolis matres, cum Lemnio dicat Anton. Mizaldus *Memorabil. cent. 3 aphor. 55. & 71.* Non certè abs re Poëtæ Venerem, omnis prolificæ genituræ principem, è salo natam, & ἀλιγενῆ dici finxerunt, ut Langius monuit *lib. 2. Epist. 32.* & nemo non novit, qui poëtarum scripta vel perfunctoria saltem lectione libavit. Quæ tamẽ ex Francisci Valesii distinctione ita temperanda sunt, ut multi salis usum cum hominibus, tum reliquis animantibus morbidũ esse dicamus, eò quòd sanguinẽ salsum faciat, & sterilitatẽ inferat, siccãdo vehemẽter & acri efficiẽdo semẽ; Moderati verò, salacitatẽ stimulare & pruritũ augere, ac pinde ad generationẽ conferre. *Fr. Valesius de sac. philos. c. 34.*

Nec minus rectè Incontinentiæ illo vitio laborantes, mederi ei poterunt, si post aures venas secuerint. Id. n. Scythas factitasse legimus: qui cũ ob frequentẽ eqtationẽ coxis ac *Vena secta post aures.*

cruribus valdè offenderentur, incisione venarũ post aures sibi ipsis auxiliabantur, tanquam eo remedio capiti adhibito, pituitæ fluxum ad inferiora cohiberẽt. quo sani quidem, sed infœcundi semper manebant, ut Hippocrates tradidit *lib. de aëre, aquis & loc.* imò planè evirati & effœminati evadebant, *fœmineo morbo*, quem vocabant, affecti, ut est apud Herodotum in Clio. Sanè arteriarum scissione, quæ post aures sunt, homines ad generandum impotentes reddi, Fr. Valesius *lib. 2. Controvers. Medicar. & philosoph. cap. 7.* vel inde putavit, quòd cerebrum imbecille reddatur, privatum influxu Spirituũ vitalium. Unde nec mirum, si ignavi illi reddantur, & impotẽtes ad coitus laborem sustinendum, atq; satis vehementes edendum motus. Solere enim eo tempore cerebrum vehemẽter laborare. Aut verò (inquit) fortaßè cum venis præscindebatur nervulus quidam, quem Andreas Vesalius, vir in dissectione exercitatissimus, dicit se vidisse in multis, à sexta nervorum cerebri conjugatione descendere in testes, & vasa seminaria. In qua sententia jam anteà quoq; fuisse videtur Joh. Langius, Germanorũ Medicorum doctissimus, dum prolifici seminis potiorem partem à cerebro & spinali medulla per venas & arterias temporum

Seminis pars potior à cerebro.

porum ac lumborum, ad seminaria defluere vasa scripsit. Indicio esse, quòd coëuntes in spermatis effusione oculis nictent, & quòd coitu cerebrū exsiccetur. Hinc esse, quòd ob inopiam humoris calidi & pinguis, qui congressu illo consumitur, salaces citius calvescāt: quòd Julius Cæsar gravi scōmate calvus mœchus proclamatus: quòd petulantissimi histrionis capite post funus dissecto, exigua cerebri portiuncula fuerit reperta: quòd vajulo cuidam ὀρεσιλόπῳ luxatis dorsi nervis & vertebris, ob colligātiam illam, quam genituræ vasa consortii quadam lege cum spinali medulla, altera quasi cerebri parte, habent, involuntarium lotii & spermatis acciderit proluvium. Pueri contrà & spadones, utpote quorum nō exsiccetur coitu cerebrum, non calvescant: & boves insuper castrati majora ferant cornua: plantæ quoq; pingues, ut arbores resiniferæ, perpetua fronde vireant: & quæ præterea ipsius argumenta sunt *lib.1. Epist.10 & lib.2. Ep 7.* Sed Scytharū, sive fœminei istius morbi luculentissima exstat descriptio apud Hippocratem: qui, ut Macrobius *li.1 Saturnal.* dicebat, nec fallere, nec falli novit. Ejus igitur verba, cum clarissimā Herodoto lucē afferant, placuit ita ut ab Hieronymo Mercuriali latinè sunt reddita *l.3. Variar. lectio.*

Morbi fœminei descriptio.

lectio.c.7. hîc adscribere: Amplius autem (*ait* Hippocrates *lib. de aëre, aquis & loc.*) plurimi Scythæ Eunuchi fiunt, & muliebria officia obeunt, instarq; fœminarũ omnia faciunt & loquuntur; vocanturq; hi Effœminati. Et regionis quidẽ incolæ caussam ad Deum referunt, coluntq; hos ipsos homines & adorant, sibi ipsis timentes, ne quid tale accidat. Mihi verò hi affectus divini quidẽ esse videntur, sicuti & reliqui omnes; neq; ullum aliquẽ alio esse diviniorẽ aut humaniorẽ, sed divinos omnes: verùm unusquisq; eorum suã propriã habet naturã, neq; aliquis citra naturã accidit. Quare quomodo hic affectus contingat narrabo. Ab equitatione ipsa diuturni eos corripiunt articulorũ dolores, nimirũ propendentibus semper ex equis eorũ cruribus; deinde claudi fiunt, contrahunturq; coxendices, cum invaluerit morbus. Medicantur autem sibiipsis hoc modo. A principio morbi utramq; venam retrò aures incidunt: quo facto, sanguine multo promanante, somnus eos corripit præ imbecillitate, sicq; obdormiscunt: quorũ quidẽ aliqui depulso somno sani exsurgunt, aliqui verò minimè. Atq; mihi sanè vidẽtur ea medicatione se ipsos perdere. Sunt enim venæ post aures, quas si quis secet, steriles fiãt ii, quibus secãtur. Quare id etiam ipsis ex earũ incisiõe accidere certũ est. Quã-

Effœminati.

do

do igitur posteà uxores adeunt, impotẽtesq; se factos vidẽt; cum illis coire, primùm quidem nihil molestius cogitãtes, quiescũt: cum autem bis, aut ter, aut amplius frustrà opus tentarunt, neq; quicquã proficiunt, mox putant se Deum offendisse: in quẽ culpã rejiciunt, induuntq; se veste muliebri, palàm se eviratos esse confitentes, ad mulierumq; contubernia transeunt, earum opera tractantes. Hoc itaq; malo ditissimi Scytharũ afficiũtur, minimè verò infimi; imò qui maximè & genere, & potẽtia pvalẽt, ex nulla alia quàm cõtinuæ equitationis caussa hoc perpetiuntur: pauperes verò minùs, cum nõ multum equitent. Atqui oportebat, siquidẽ is morbus aliis divinior est, ut nõ nobilissimis neq; ditissimis Scytharum ferè solis accideret, sed esset omnib. equaliter peculiaris: Imò magis invaderet pauperes, circa cultũ Deorũ negligẽtiores; si gaudent Dii etiã in hominũ admiratione cõstituti, & p hoc beneficia hominib. retribuũt. Divites. n. sæpius Diis sacra faciũt, victimas offerũt, statuas erigũt coluntq;, cũ pecuniis abundẽt. Pauperes autem minus id faciunt, cum nõ habeant: quin etiam aliquãdo Deos detestantur, qui eis opes non suppeditẽt: ut verisimilius esset pauperes ac parũ abũdãtes hoc malo ppter crimina sua puniri magis, q̃ divites & qui opib. abundãt. Verũ,

ſicut & aliàs dixi, divinus quidē hic affectus eſt, ſimiliter atq; alii omnes; ſinguli autē ſecundum naturā fiunt. Atq; ejusmodi morbus ex ea, quam dixi, occaſione Scythis contingit. Ex quib. Hippocratis verbis ſatis cōſtare opinor, eundē ab ipſo deſcribi morbū, quem Herodotus *Fœmineā* vocabat. Etſi autem ne ipſe quidem Bodinus *in Methodo hiſtoric. c. 5. & l. 5. de Rep. c. 1.* planè diffitetur, Scythas pleroſq; indignè ferentes, quòd ad Venerem inepti ſint, ſeipſos caſtrare, parotidos venæ, quę ſub aures latet, ſectione: Tamē ineptitudinis ſive imbecillitatis iſtius ad Venerem cauſſam eſſe Equitationem crebram, & caloris inopiam, id verò pernegat: cum & Ariſtotelis teſtimonio, & quidē certiſſima ratione, quam affert in Quæſtionibus, ſalaciores ſint, qui equitare cōſueverunt, atq; ita Equitatio Venerem excitare ſoleat: & Scythas p̄tereà caloris copia abundare, tum corporū proceritas, tum robur earū nationū, tum ipſa Septentrionis univerſi natura cogat cōfiteri. quod tamē plurib. hîc nō diſputo: quemadmodū & plura coërcendæ libidinis remedia hoc loco exponere, neq; animus mihi eſt, neq; inſtituti noſtri ratio patitur: cū vel iſtis recenſendis à meta nonnihil, quanquam nō præter voluntatem, aberraſſe videri poſſim.

Equitatio an Venerem reddat ineptiores.

Satis

Satis ergò exſpatiatus, tandem in viam redeo. Etſi igitur nuptiis contrahendis legitimum tempus conſtitutum diximus, Maribus quidem annum decimum quartũ; Fœminis duodecimum: ita ut qui ad id ætatis pervenerunt, niſi aliud quid impedimenti obvenerit, matrimonium quocunque velint tempore, licitè poſſint contrahere: Id tamen non in infinitũ, ſed in maribus usque ad ſexageſimum; in fœminis ad quinquageſimum duntaxat annum *Lege Julia & Papia* fuit protenſum. Ea quippe Lege maribus ſexagenariis, & mulieribus quinquagenariis nuptias interdictas eſſe Ulpianus docet *in fragment. Tit. 16. in fi.* & Juſtinianus *in l. ſancimus. 27. C. de Nupt.* Credo, quia ceſſat in conjunctione, quæ ultra id tempus protenditur, prolis procreatio: quæ potiſſimus matrimonii finis eſt. *can. omne itaque. 27. q. 1.* & nuptiarum ſive conjugii præmium dicitur: quo, absque pudore carere non poſſunt fœminæ: quibus uti hæc ſola cauſſa eſt nubendi, ut pariant, *can. pudor. 32. q. 1.* ita pii appellantur patres, qui liberorum procreandorum animo & voto uxores ducunt. *l. liberorum. 220. §. præter hæc. ff. de verb. ſign.* Hinc *Lege Julia Miſcella* viduitatis conditio remittebatur iis, qui intra annum juraſſent, ſe

Sexagenariis nuptiæ interdictæ.

Liberorum procreatio matrimonii finis.

liberorum procreandorum caussa nuptias contrahere. Sic enim & Sp. Carbilius cum Uxore, quia liberi ex ea, corporis vitio non gignerentur, quam alioquin egregiè dilexerat, carissimamq; morum ejus gratia habuerat, divortium facturus, jurare à Censorib* coactus legitur, Uxorē se liberorum quærendorum gratia habiturum. *Gell. libro quarto Noct. Atticar. cap. 3.* Et L. Julia *Norbana* testatò deponebatur, Liberorum quærendorū caussa Uxorem duci: eaq; formula tabulis Nuptialibus solebat inseri. q̄ præter alios ipse etiam Augusti. docet, *Sermone 244.* Deniq;, ait, ipsæ tabulæ Matrimoniales hoc continent: LIBERORUM PROCREANDORUM CAUSSA. *& lib 3. cont. Julianum* scribit: Pudicitia conjugalis facit, q̄ præscribunt tabulæ matrimoniales: ne ultra, quàm generādis filiis satis est, Cōjugis corpus attrectetur.

Zenobia. Estque memorabile satis *Zenobiæ* Palmyrenorum reginæ exemplum, quæ cum omniū propè fœminarum (ut Julio Capitolino placuit) speciosissima, tum ejus castitatis fuisse dicitur, ut ne maritum quidem suū admitteret, nisi tentatis conceptionibus. Nam cum semel concubuisset, expectatis mēstruis cōtinebat se, si prægnans esset: sin minus, potestatē quærēdis liberis dabat, ut testis est Trebel-

bellius Pollio. Eadem intentione *Thaleſtris* una illa ex Amazonibus, circa Thermodoōta amnem Themiſcyræ campos incolens, & inter Caucaſum montē & Phaſim fluviū imperitans, trecētis fœminis comitata, Alexandrum M. ut eſt apud Curtium, victoria gliſcente elatum adiiſſe videri poſſit, duas lanceas dextrâ præferens, læva corporis parte ad pectus nuda; haud dubiè auſa fateri, ad communicandos cum Rege liberos ſe veniſſe, ut Regni generaret hæredes: fœminei ſexus ſe retenturam, Mares reddituram patri. Cumq; exoraſſet, tredecim dies in obſequium deſiderii abſumſit, antequam regnum ſuū repeteret, uterum plenum referens; ut *Saba* plenum animum, dum ab Auſtro, ultimisq; terræ finibus venit, ſequuta Salomonis famam, & periculum factura ſapientiæ admirandæ. *3. Reg. 10.* Q. Curtius *l. 6. de rebus geſtis Alexand.* Steph. Forcatul. *l. 7. de Imper. & Philos. Gal.* Qui ergo ait Ambroſi' *ſuper Lucā*, non cauſſa procreandæ ſobolis, ſed explēdæ libidinis ſibi invicem copulantur, non tam conjuges, quam fornicarii videntur. *can. pudor. 32. q. 2.* Cum quo Auguſtinus ſentit, dum Matrimonium ſine ſpe prolis contractū, nō matrimonium, ſed *concubium* dici ſcribit *l. De bono conjugali cap. 5.* & habetur *in can. ſolet. 32. q. 2. & apud Menoch. conſ. 786. n. 14.*

Thaleſtris.

Regina Saba.

lib.

libro octavo. quanquam quæ in effœtis senibus libidinis explendæ haberi debet ratio? quæ item spes sobolis in quinquagenaria præsertim fœmina? cui juxta illud Virgilii, —— *tarda gelu, seclisq; effœta senectus.* quam vel sterilem, vel certè sterili æquiparandam censet Paulus *in l. si sterilis. 21. ff. de action. emti.* Ideò haud dubiè: quia major Mulierum pars quadragesimo anno profluvium genitale sistere dicatur Plinio *libro 7. cap. 14.* ex Aristotele fortassis, qui plurimis Mulieribus menstrua circa quadragesimum annum desinere scripserat: quod tempus quæ excesserint, iis ad quinquagesimum servari. Et jam nonnullæ (inquit) eo tempore pepererunt: sed ultra hoc tempus nulla potest protrahere. *libro 7. de Natur. Animal. cap. 5.* Ea propter fœminis pariendi terminum ultimum constituit annum quinquagesimum. *libro quinto Historiar. Animal. cap. 14.* quem Plinius loco anteà allegato sequutus, Mulier, inquit, post quinquagesimum annum non gignit. Idque & Menochius retulit *Cons. 537. n. 1.* Optima sanè ratione. Quemadmodum enim ante menstruum sanguinis fluxum concipere non possunt fœminæ: posse autem incipiunt, cum jam sanguine illo redundare incipiunt: Ita nec cùm ob senium laborare sanguinis penu-

Quinquagenaria Mulier pro sterili habetur.

penuria cœpêre, conceptui amplius aptæ esse poterunt, ut rectè docuit Fr. Valesius *libro de sacra Philosophia, cap. 10.* Quò fit, ut si ea ætate, quod rarò evenit, pariat Mulier; partum illum mirabilem Justinianus dicat *l. si major. 12. C. de legit. hered.* quo tamen in loco, dum rarò id contingere ait; haud obscurè innuit, communem quidem fœminis generandi statum esse annum quinquagesimum: quod si tamen tantus sit corporis vigor, ut tempus illud pariendo excedat Mulier; tum partum hujusmodi pro legitimo se agniturum; & nihil eorum, quæ probabiliter à Natura noscuntur esse producta, velle respuere. Multò igitur magis, Quadragenariæ nuptias non impediturum se, peculiari sanctione jam antè fuerat contestatus. *l. sancimus. 27. C. de Nupt.* Evenire autem quandoque ut Quinquagenaria pariat, exemplo nobis est Henrici Imperatoris Uxor: quæ ea ætate, jussu mariti publicè & in propatulo, ad avertendã suspicionem supposititii partus, *Fridericum* Imperatorem fuit enixa, ut multorum auctoritatibus probat Joh. Nevizanus in Sylva Nuptiali *libro secundo n. 17.* & Jac. Menochius *de Arbitrar. Judic. libro secundo, casu 89. n. 60. Cent. 1.* Ultra id tempus vix est, ut pariendi extendatur facultas. Quod poste-

Henrici Imp. uxor quinquagenaria peperit.

posterius etiam Paulus *ad Timotheum* 5. consideraſſe videtur, cum quales viduæ in Eccleſiæ curam recipiendæ ſint, oſtendit. Non enim niſi ſexagenariam vult recipi: ne, ſi juniores fuerint, & per ætatem adhuc vegetæ, aliis eſſent oneri, aut etiam mutato animi propoſito ad novas nuptias adſpirarent. Jam verò quo ad nubendi cupiditatem, ſatis huic periculo occurſum putat, ubi annum ſexageſimum attigerit Mulier: ſi præſertim unum duntaxat maritum (ut vult) tota vita experta fuerit. Eſſe enim quoddam veluti pignus Continentiæ & pudoris, cum Mulier ad eam usq; ætatem pervenit, unico marito contenta: ex vera & docta Johannis Calvini ſententia.

Nec verò ſecius multo in Viris conſtitutum eſſe videmus. Etſi enim Viris ſexagenariis Nuptiæ olim Lege Papia interdictæ erant *d. l. ſancimus. 27. C. de Nupt.* eò quòd ad generandum id ætatis homines minus cenſerētur idonei, ut *ex l. ſi pater. 15. § in arrogationibus. ff. de Adopt.* & Comica illa lege manifeſtè colligitur,

Annos natus ſexaginta qui erit, ſi quē ſcibimus,
Seu maritū, ſive hercle adeò Cœlibē ſcortarier,
Cū eo hic nos Lege agem⁹, inſcitū arbitrabimur:

Idcoque

Ideoque effœtuli isti Proletariorum numero nequaquam adscribi possint: quos à munere officioque prolis edendæ ita appellatos accepimus: quòd cum re familiari parva minus possent Remp. juvare, sobolis tamen gignendæ copia Civitatem frequentarent, ut ex Gellio *libro 16. cap. 10.* Jac. Rævardus adnotavit *libro singulari ad Leges XII. Tab cap. 9.* & Guilhelm. Budæus *ad l. ult. ff. de pignerat. act.* Fibulam tamen illam, quam Lex ista, ut cum Seneca & Lactantio loquar, sexagenariis imposuerat, Senatusconsultum Claudianum solvit, ut ex Ulpiano *in fragment.* & Suetonio *in Claudio*, Jacobus Cujacius rectè observavit *lib. 6. Observat. c. 20.* & sub Antonii Mercatoris nomine *l. 1. Notator. c. 1.* asserente præsertim Aristotele, Marib⁹ magna ex parte sexagesimum quintum annum procreandi finem esse: sed id ipsum tempus tamen ad septuagesimum usque annum extendi. *libro quinto de Historia Animalium cap. 14.* Quinimò ipsum etiam Catonem Censorium octogesimo anno exacto, è filia Salonii clientis sui generasse Plinius scribit *libro septimo cap. 14.* addens, ad octogesimum quintum apud Ignobiles vulgarem reperiri generationem Sed & Valerius Maximus auctor est, Masinissam Nu-

Proletarii.

Senes quandoque gignunt.

Numidiæ regem, Veneris uſu ita ſemper viguiſſe, ut poſt ſextum & octogeſimum annum filium generârit, cui Methymnato (Plinius loco citato Methymatnum legit) nomen fuit *lib. 8. cap. 13.* Qua tamen in re urgentes probationes Menochius requiri ſcribit *d. caſu 89. n. 64.* ut qui tali parente ſe editum velit aſſerere, id apertiſſimis rationibus oſtendere neceſſum habeat: quandoquidem aſſertioni tali cùm juris præſumtio, tùm naturalis ratio obſtet, *arg. l. ult. ff. quod met. cau.* & nequaquam veriſimile ſit, in tam effœta ſenecta fœtum gigni poſſe. Quò fit, ut omnibus ſe deridendas meritò propinent Mulierculæ illæ annoſiſſimæ: quibus etſi ob ætatem, ut cum Martiali dicam,

In vetulas laſcivas.

Et tres capilli, quattuórve ſunt dentes,
Pectus cicadæ, cruſtulúmque formicæ,
Rugoſiorem quæ gerant ſtola frontem,
Et aranearum caſſibus pares mammas:

atque ideò ab Apuleio *libro quarto* buſto dignæ, vitæ dedecus & Orci faſtidium dicuntur: in tantum, ut cum Plauti Demæneto *in Aſinaria*, Nauteam bibere malis, quàm illas oſcularier, & Quarum ego vel nebulæ ſcyatho ſeptem noctes non emam, ut idem Plautus

tus dicebat *in Pœnulo*: Nihilo tamen minus maritalia gaudia sectantur, & , ut idem ait Martialis,

Gaudent ducentas ire nuptum post mortes: non quòd prolis spe ducantur ulla; sed ut urigine percitæ (ita Apuleius *lib. 1.* Uredinem & pruritum nominat, ab urendo fortassis) libidinem omnem expleant. quandoquidem ut est apud Horatium, *Uredo.*

Indomitam properant rabiem sedare, nec illis
Jam manet humida creta, colorq;
Stercore fucatus crocodili: jamq; subando
Tenta cubilia, tectaq; rumpunt.

Id genus prodigiosæ libidinis fœminas Apuleius *lib. 10.* ex unguibus perpruriscentes vocat: quòd est, toto corpore prurire, tentigine & Veneris appetentia concitari , & vel extremis corporis partibus , & rigentibus unguibus exstimulari in Venerem. quam concitationem significaturi Græci, Satyrion appellant, teste Plinio *lib. 26. cap. 10.* Atqui in hanc procliviores esse vetulas , vel proverbiali monemur sententia, quæ habet: quòd *Capra quidem Juvenis sal comedat; vetula autem & sal & saccum devoret.* Et: quòd vetus corium majori adipe indigeat. *Johann. Nevizanus in sylva Nuptiali libro secundo n. 57.* Et

Ex unguibus perpruriscere.

Satyrion.

Mulieres in Venere durant magis.

quidem è Medicorum placitis traditum accepimus, ut quo frigidiores sunt fœminæ, eò minus expleri voluptate possint. Quo fit, ut in Venerea illa voluptate viris perdurent magis. Quemadmodum enim Vir, utpote Muliere calidior, velociores motus habet, quorum caussa ardentius & citius desideria sua terminat: Ita Mulier, ut est frigidior ad cuncta atque tardior: sic in voluptate finienda frigidiuscule se habet, & perdurat magis. Exemplo nobis est Messalina illa, inexpletæ libidinis fœmina,

Quæ lassata viris, sed non satiata recessit.

Ad quod allusisse videri potest Tiresias ille: qui arbiter ad decernendum electus, Jovisne an Junonis major esset in concubitu voluptas? sententiam tulit: Viros ardentius, Mulieres pertinacius amare atq; concumbere. Atque ita & Arabum opinionem, Mulieri majorem quàm viro voluptatem tribuentium, intelligendam esse Hiero. Mercurialis putat *lib.4. Variar. lection. cap.16.*

Ut ut sit mea certè sententia à Vetularum conjunctione sapiens sibi quisque sedulò cavebit, nisi maluerit cum illo Cæcilii de nupta sibi anu ita conqueri: *Dum ejus mortẽ inhio, egomet vivo mortuus inter vivos*, ut est apud

pud Gellium *lib. 2. Noct. Atticar. cap. 23.* Per manus enim traditum eſt, Vetularum commercium iſtud admodũ eſſe noxium. Hinc ille apud Apuleium *lib. 1.* de Meroë anu, quãvis admodum ſcitula: Et ſtatim miſer (inquit) ut cum illa acquievi, ab unico congreſſu annoſam ac peſtilentem contrahõ, ſignificans, ſe ex concubitu ipſius contagione quadam peſtilenti fuiſſe infectum, ut vel hinc ejusmodi

Vetularum commertium noxium.

Noctem, mali auctorem plurimi,

apud Gellium modò laudatum Menander appellet: & non improbabiliter creditum ſit, pro leviori peccatô haberi, ſi quis cum Juvene & formoſa potius, quàm cum vetula & deformi tale quid commiſerit. *gl. in can. fur. 14. q. 6.* ſiquidem illius vegeta & florenti ætate ac pulchritudine (quam Plato, *Naturæ privilegium*, Socrates, *tyrannidem* vocat; Publius Syrus, *mutam commendationem*; Laërtius, *quavis Epiſtola ad commendandum efficaciorem*; Theophraſtus, *tacitam ſive ſilentem fraudem*, quod ſine verbis perſuadeat; Carneades, *regnum abſque Satellitio*, quod formoſi ſine vi impetrent, quicquid volunt; Theocritus *elephantinum ſive eburneum detrimentum*, q grata ſit aſpectui, ſed multorũ incommodorũ cauſſa) illa inquam for-

Pulchritudinis appellationes.

mosâ ſpecie facilè quis ad amandum poſſit illici: hujus autem deformitate ab omni cupidine deterreri debeat; cum vel formoſiori tantum occurriſſe cuipiam, omen olim habitum fuerit præſtantiſſimum: at deformi, in auſpicatiſſimum. Ad quod Juvenalis illud Satyricum,

Et cui per mediam nolis occurrere noctem,

Mulier formoſa. haud dubiè ſpectare putat Cœlius Rhodigin. *libro 24. cap. 9.* Etſi autem Senecæ non formoſa eſt mulier, cujus crus laudatur & brachium: ſed illa, cujus univerſa facies admirationem ſingulis partibus dedit, *libro 4. Epiſtol. 33.* & ut de Lesbia ſua jactat Catullus, —— *quæ cum pulcherrima tota eſt,*

Tum omnibus una omnes ſurripuit Veneres:

Favorinus tamen Philoſophus inter pulcherrimam fœminam & deformiſſimam, mediam quandam intercedere rectè putavit eam, quæ à nimiæ pulchritudinis periculo, & à ſummo deformitatis odio vacaret. quam formam Ennius perquàm eleganti Forma ſtata: uxoria. vocabulo *Statam*; Favorinus *Uxoriam* appellabat: & ob id eas ferè fœminas incolumi pudicitia eſſe idem dicebat Ennius, quæ ſta-

ſtata forma forent, ut Gellius retulit *lib. primo Noct. Atticar. cap. 11.* Rectè ait, *incolumi pudicitia*: quam Demades apud Stobæum *Serm. 72.* dicere ſolebat, in muliere pulchritudinis arcem eſſe. Et profectò, nec veſtimentorum nitor, nec auri magnitudo tantum habet momenti ad Mulieris præconium, quantum modeſtia valet & approbati mores, ut Ariſtoteles auctor eſt *in Oeconomicis.* Ex quo Propertius Veteres laudans:

Non illis ſtudium vulgò conquirere amantes.
Illis ampla ſatis forma, pudicitia.

Talis cum *Sibyllula mea* obtigerit forma: non eſt, quod ulli mortalium uxoriam beatitatem invideam: cum Conjugem mihi ex animi mei ſententia in manum conveniſſe verè gaudeam, & Spiritum illius in meo verti ſciam: cui ut conſulam, mihi conſulere incipio. Ac quoniam ego ab illa non impetro, ut me fortius amet; impetrat illa, ut me diligentius amem. Jam, quid jucundius, quàm Uxori tam charum eſſe, ut propter hoc tibi charior fias? quemadmodum de *Paulina ſua* gloriabatur Seneca *libro 17. Epiſt. 105.* haud ſcio, an majori adfectu, quàm Leopoldus Dickius de *ſua Agatha.*

 in

in Oeconomia constituendi & explicandi Judicii ordinarii, *Titulo de Testibus mihi folio* 309.

Senes mulierum affectatores. Nec minus omnium se risui exponunt Seneciones illi Acheruntici, decrepiti, & Capulares. qui tametsi capulo sive feretro, quo efferri debebant mortui, jam vicini sint; Mulierum tamen & quidem Juvencularum consortium etiamnum affectant. A qua tamen, amoris dicam, an furoris insania? sedulò eos vel Plautus dehortatur in Mercatore. Sc. Profectò. *Tun' capite cano ames, senex nequissime?* & Sc. Addicam:

Jam plenus ætatis, animaq; fœtida,
Senex hircosus, tu osculere mulierem?
Utine adveniens vomitum excutias mulieri?

Cujus posteà rationem reddit, quòd scilicet ætate tam grandi temperare sibi ab amandi arte jam diu debuerat. Unde in Sc. Jā redeo. ait:

Temperare istac ætate istis decebat artibus:

vel ideò, quòd Amori operam dare Juvenibus magis conveniat. Addit ergò:

Adolescentes rei agendæ isti magis solent operā dare.

Quanquam enim Luxuria, ut Cicero *1. Officior.* tradidit, omni ætati est turpissima: constat

ſtat tamen Senectuti hanc eſſe fœdiſſimam. Proinde Ovidius:

Militat in teneris annis Amor hoſpes amœnus:
Eſt in Canicie ridiculoſa Venus.

Nam quoniam ex ejusdem poëtæ ſententia. Militiæ ſpecies amor eſt: atque, ut alibi ludit,

Militat omnis amans, & habet ſua caſtra Cupido:

non immeritò Senibus, ut emeritis cauſſariam à Cypridos caſtris miſſionem concedit, vel tanquã ſegnes & inertes jubet inde diſcedere: quandoquidem

Turpe ſenex miles; turpe ſenilis amor.

Optima ſanè ratione. cum Seniores infirmæ ætatis dicantur, *in leg. civitatibus. 122. ff. de legat. 1.* & canicie graves læſis corpore æquiparentur, *in Auth. de Quaſtore, coll. 6.* Imò minus vivere præſumuntur quàm ægri. *Johan. Nevizan. in Sylva Nupt. libro ſecundo n. 4.* ut non immeritò Plautina illa Bacchis Senecioni cuidam delicias factura, odioſum eſſe dixerit, *Mortem amplexarier.* Quo ſenſu confectum credo illud Alciati, de ſene puellam adamante EPIGRAMMA, *Senex æquiparatur morti.*

quod venustatis ejus gratia scribēdum in his commentariis esse duxi:

Dum Sophocles (quamvis affecta ætate) puellā
A quæstu Archippen ad sua vota trahit,
Allicit & precio. tulit ægrè insana Juventus
Ob Zelum, & tali carmine utrumq; notat.
Noctua ut in tumulo, super utq; cadavera Bubo:
Talis apud Sophoclem nostra puella sedet.

Plautus, illud linguæ Latinæ decus (Sic enim à Gellio *libro 19. cap. 8.* ut & homo linguæ atque elegantiæ in verbis Latinæ princeps appellatur *libro 7. cap. 17.*) non minus festiviter istiusmodi Amatorem senem *picta imagini* comparat in Mercatore:

picta imagini.

Si unquā vidisti pictum Amatorē, hem illic est.
Nā meo quidē animo vetulus decrepitus senex
Tantidē est, quasi sit signum pictum in pariete.

Non itaq; iniqua aut injusta censeri debet fœminæ illius apud Apuleium *libro quinto* de Marito sene & calvo, & languido conquerētis lamentatio: At ego misera (inquit) primùm patre meo seniorem maritum sortita sum, dein cucurbitâ calviorem, & quovis puero pumiliorem; cunctam domum seris & cathenis obditam custodientem. Quibus posterioribus verbis Zelotypiæ solici-

citudinem graphicè depingit. Habent enim in more positum Zelotypi & senes, ut seris obdant fores & pessulis, cathenisque cuncta diligenter occludant: cum tamen impudica servari non possit; pudica non debeat. Zelotypi.

Nam nihil invita tristis custodia prodest:
Quam peccare pudet, Cynthia, tuta sat est.

ait Propertius. Meminisse scilicet debuerant miseri illi Maritelli, Jovem per impluvium aureum descendisse ad Danaën, quam pater incluserat intra turrim æneam, vallaveratque sepimento inexpugnabili. Adeò verum est, quod pecuniæ cunctæ sint difficultates perviæ, auroque soleant adamantinæ etiam perfringi fores, ut Apuleius dicebat *lib.9.* Et C. Verres: Nihil tam sanctum, « quod non violari: nihil tam munitum, quod « non expugnari pecuniâ possit. Sic Philippus Rex, Omnia castella expugnari posse dicebat, in quæ modò asellus auro onustus posset ascendere. Idque eum, quod ita dixerat, factitasse quoque Demosthenes in Oratione *pro Ctesiphonte* retulit. In quam sententiam Horatius cecinit:

———Diffidit urbium
Portas vir Macedo, & subruit æmulos
Reges muneribus.

 & alibi:

beri pro completo Idque & in Manumissionibus & aliis Juris nostri locis obtinere legimus. Nam & responsum est, placere eum, qui Kalendis Januariis natus fuerit, pridie Kalendas post sextam Noctis horam posse manumittere: quasi annum vicesimũ compleverit. Non enim Majori viginti annis permitti (lege Ælia Sentia) manumittere: sed Minorem manumittere vetari. Jam autem Minor non est, qui diem supremum agit anni vicesimi. *l. 1. ff. de Manumiss.* Similiter & Anniculum dicimus, die trecentesimo sexagesimo quinto, incipiente planè, non etiam exacto. *l. anniculus. 134. de verbor. signif.* & quoad munera municipalia capessenda dies cœptus habetur pro impleto. *l. ad Rempublicam. 8. ff. de Munerib. & honor.* quemadmodum & in fideicommisso filio relicto. *l. qui filium. 74. ff. ad S C. Trebel.* Sic qui hora sexta diei Kalendarum Januariarum possidere cœpit; hora sexta noctis pridie Kalendas Januarias implet Usucapionem. *l. ideoq;. 7. ff. de Usucap.* In Usucapionibus enim non à momento ad momentum, sed *totum* (Viglius Zuichemius legendum censet TANTUM; *in §. præterea. Instit. Quib. non est perm. test. fac.*) postremum diem computamus. *l. in usucapionibus. 6. ff. d. tit.* quasi diceret Ulpianus, non ab

hora

hora in horam; sed à die ad diem fieri computationem: ut qui illum attigerit, eum usucepisse dicamus. Id planius explicans Venuleius, In usucapione ita servari, ait, ut etiam si minimo momento novissimi diei possessa sit res, nihilominus repleatur Usucapio, nec totus dies exigatur ad explendum constitutum tempus. *l. in usucapione. 15. ff. de divers. & tempor. præscript.* longè aliter, quàm in temporalium actionum præscriptionibus: cum responsum à Paulo sit, In omnibus temporalibus actionibus, nisi novissimus totus dies compleatur, non finiri obligationem. *l. in omnibus 6. ff. de obligat. & act.* Cur tam variè? Varias rationes tradiderunt Interpretes. E quibus verissima videtur Viglii Zuichemii sententia, ideò hoc ita constitutũ existimantis, quoniam Usucapio introducta sit bono publico, ne res ipsæ deteriores fiant & negligantur. quod erat futurum: si quocunque tempore dominus vendicare eas posset. Utile itaque fuit, ait Zuichemius, præmio Usucapionis invitare ad diligẽtiorem culturam ipsos possessores. At in præscriptionibus nullus est ipsius rei favor, ne ipsa negligatur: sed ideò tantùm introducta præscriptio, ne lites sint perpetuæ, sed ut aliquis harum finis esset. *l. ult. ff. pro suo.* Ita fit, ut citiùs comple-

à momento in momentum quando fiat computatio.

Conciliatio t.

mosâ ſpecie facilè quis ad amandum poſſit illici: hujus autem deformitate ab omni cupidine deterreri debeat; cum vel formoſiori tantum occurriſſe cuipiam, omen olim habitum fuerit præſtantiſſimum: at deformi, in auſpicatiſſimum. Ad quod Juvenalis illud Satyricum,

Et cui per mediam nolis occurrere noctem,

haud dubiè ſpectare putat Cœlius Rhodigin. *libro 24. cap. 9.* Etſi autem Senecæ non formoſa eſt mulier, cujus crus laudatur & brachium: ſed illa, cujus univerſa facies admirationem ſingulis partibus dedit, *libro 4. Epiſtol. 33.* & ut de Lesbia ſua jactat Catullus, ——— *quæ cum pulcherrima tota eſt,*

Tum omnibus una omnes ſurripuit Veneres:

Mulier formoſa.

Favorinus tamen Philoſophus inter pulcherrimam fœminam & deformiſſimam, mediam quandam intercedere rectè putavit eam, quæ à nimiæ pulchritudinis periculo, & à ſummo deformitatis odio vacaret. quam formam Ennius perquàm eleganti vocabulo *Statam*; Favorinus *Uxoriam* appellabat: & ob id eas ferè fœminas incolumi pudicitia eſſe idem dicebat Ennius, quæ ſta-

Forma ſtata: uxoria.

ſtata forma forent, ut Gellius retulit *lib. primo Noct. Atticar. cap. 11.* Rectè ait, *incolumi pudicitia*: quam Demades apud Stobæum *Serm. 72.* dicere ſolebat, in muliere pulchritudinis arcem eſſe. Et profectò, nec veſtimentorum nitor, nec auri magnitudo tantum habet momenti ad Mulieris præconium, quantum modeſtia valet & approbati mores, ut Ariſtoteles auctor eſt *in Oeconomicis.* Ex quo Propertius Veteres laudans:

Non illis ſtudium vulgò conquirere amantes.
Illis ampla ſatis forma, pudicitia.

Talis cum *Sibyllula mea* obtigerit forma: non eſt, quod ulli mortalium uxoriam beatitatem invideam: cum Conjugem mihi ex animi mei ſententia in manum conveniſſe verè gaudeam, & Spiritum illius in meo verti ſciam; cui ut conſulam, mihi conſulere incipio. Ac quoniam ego ab illa non impetro, ut me fortius amet; impetrat illa, ut me diligentius amem. Jam, quid jucundius, quàm Uxori tam charum eſſe, ut propter hoc tibi charior fias? quemadmodum de *Paulina ſua* gloriabatur Seneca *libro 17. Epiſt. 105.* haud ſcio, an majori adfectu, quàm Leopoldus Dickius de *ſua Agatha.*

 in

in Oeconomia constituendi & explicandi Judicii ordinarii, *Titulo de Testibus mihi folio* 309.

Senes mulierum affectatores.

Nec minus omnium se risui exponunt Seneciones illi Acheruntici, decrepiti, & Capulares. qui tametsi capulo sive feretro, quo efferri debebant mortui, jam vicini sint; Mulierum tamen & quidem Juvencularum consortium etiamnum affectant. A qua tamen, amoris dicam, an furoris insania? sedulò eos vel Plautus dehortatur in Mercatore. Sc. Profectò. *Tun' capite cano ames, senex nequissime?* & Sc. Addicam:

Jam plenus ætatis, animaq́, fœtida,
Senex hircosus, tu osculere mulierem?
Utine adveniens vomitum excutias mulieri?

Cujus posteà rationem reddit, quòd scilicet ætate tam grandi temperare sibi ab amandi arte jam diu debuerat. Unde in Sc. Jã redeo. ait:

Temperare istac ætate istis decebat artibus:

vel ideò, quòd Amori operam dare Juvenibus magis conveniat. Addit ergò:

Adolescentes rei agendæ isti magis solent operã dare.

Quanquam enim Luxuria, ut Cicero *1. Officior.* tradidit, omni ætati est turpissima: constat

ſtat tamen Senectuti hanc eſſe fœdiſſimam. Proinde Ovidius:

Militat in teneris annis Amor hoſpes amœnus:
Eſt in Caniciè ridiculoſa Venus.

Nam quoniam ex ejusdem poëtæ ſententia, Militiæ ſpecies amor eſt: atque, ut alibi ludit,

Militat omnis amans, & habet ſua caſtra Cupido:

non immeritò Senibus, ut emeritis cauſſariam à Cypridos caſtris miſſionem concedit, vel tanquã ſegnes & inertes jubet inde diſcedere: quandoquidem

Turpe ſenex miles; turpe ſenilis amor.

Optima ſanè ratione. cum Seniores infirmæ ætatis dicantur, *in leg. civitatibus. 122. ff. de legat. 1.* & canicie graves læſiscorpore æquiparentur, *in Auth. de Quæſtore, coll. 6.* Imò minus vivere præſumuntur quàm ægri, *Johan. Nevizan. in Sylva Nupt. libro ſecundo n. 4.* ut non immeritò Plautina illa Bacchis Senecioni cuidam delicias factura, odioſum eſſe dixerit, *Mortem amplexarier.* Quo ſenſu confectum credo illud Alciati, de ſene puellam adamante EPIGRAMMA, *Senex æquiparatur morti.*

quod venustatis ejus gratia scribēdum in his commentariis esse duxi:

Dum Sophocles (quamvis affecta ætate) puellā
A quæstu Archippen ad sua vota trahit,
Allicit & precio. tulit ægre insana Juventus
Ob Zelum, & tali carmine utrumq; notat.
Noctua ut in tumulo, super utq; cadavera Bubo:
Talis apud Sophoclem nostra puella sedet.

Plautus, illud linguæ Latinæ decus (Sic enim à Gellio *libro 19. cap. 8.* ut & homo linguæ atque elegantiæ in verbis Latinæ princeps appellatur *libro 7. cap. 17.*) non minus festiviter istiusmodi Amatorem senem *picta imagini* comparat in Mercatore:

picta imagini.

Si unquā vidisti pictum Amatorē, hem illic est.
Nā meo quidē animo vetulus decrepitus senex
Tantidē est, quasi sit signum pictum in pariete.

Non itaq; iniqua aut injusta censeri debet fœminæ illius apud Apuleium *libro quinto* de Marito sene & calvo, & languido conquerētis lamentatio: At ego misera (inquit) primùm patre meo seniorem maritum sortita sum, dein cucurbitâ calviorem, & quovis puero pumiliorem; cunctam domum seris & cathenis obditam custodientem. Quibus posterioribus verbis Zelotypiæ solici-

citudinem graphicè depingit. Habent enim in more positum Zelotypi & senes, ut seris obdant fores & pessulis, cathenisque cuncta diligenter occludant: cum tamen impudica servari non possit; pudica non debeat. Zelotypi.

Nam nihil invita tristis custodia prodest:
Quam peccare pudet, Cynthia, tuta sat est.

ait Propertius. Meminisse scilicet debuerant miseri illi Maritelli, Jovem per impluvium aureum descendisse ad Danaën, quam pater incluserat intra turrim æneam, vallaveratque sepimento inexpugnabili. Adeò verum est, quod pecuniæ cunctæ sint difficultates perviæ, auroque soleant adamantinæ etiam perfringi fores, ut Apuleius dicebat *lib.9.* Et C. Verres: Nihil tam sanctum, « quod non violari: nihil tam munitum, quod « non expugnari pecuniâ possit. Sic Philippus Rex, Omnia castella expugnari posse dicebat, in quæ modò asellus auro onustus posset ascendere. Idque eum, quod ita dixerat, factitasse quoque Demosthenes in Oratione *pro Ctesiphonte* retulit. In quam sententiam Horatius cecinit:

——— Diffidit urbium
Portas vir Macedo, & subruit æmulos
Reges muneribus.

 & alibi:

&alibi:

Aurum per medias ire Satellites,
Et perrumpere amat saxa potentius
Ictu fulmineo,

quibus adde, quæ in eandem rem scripta reliquit Stephanus Guazzius *lib. 2 de Conversat. civili*, & Philipp. Camerarius *Meditat. historicar. cap 53. cent. 1. & cap 34. Cent. 2.* ubi de Zelotypiæ tyrannide & sævitia multa lectu & notatu dignissima, Lector, invenies.

Temporis observatio in Testamentis. Verùm ad institutam temporis considerationem tandem revertar. Eadem igitur Temporis definitio, quæ in Nuptiis contrahendis, itidem & in Testamenti confectione observabitur: ut scilicet in masculis quartum decimum annum spectemus; in fœminis verò duodecimum completum. Atque hoc verius esse Ulpianus ait, quasi rem controversam explicaret & assereret *in l. qua ætate. 5. ff. qui testam. fac. poss.* Id quod etiam ad Spadones & Eunuchos non ineptè extenderis. Etsi enim Julius Paulus Spadones eo tempore testamentum facere posse scribit, quo plerique pubescunt, id est, decimo octavo anno, *lib. 3. Sentent. c. 4. §. 2.* quo tempore plenam alioquin pubertatem definitam legimus. §. *Mino-*

Minorem. Instit. de Adopt. l. arrogato. 40 §. 1. ff. eod. quia tamen ab Imp. Constantino rescriptum est, licere Eunuchis exemplo omnium testamentum facere, & postremas condere voluntates. *l. Eunuchis. 4. C. qui test. fac. poss.* consectarium hinc erit, eandem ætatem, quæ in aliis omnibus consideratur, etiam in Eunuchis satis futuram ad hoc, ut decimoquarto ætatis anno incipiant testamentum posse facere, juxta *d. l. qua ætate. 5.* & consequenter substitutio pupillaris eisdem facta eodem tempore evanescat: quemadmodum per *§. Masculo. Instit. de pupill. substit.* rectè concludit Emanuel à Costa *in c. si pater, part. 1. verb. Impuberes. de Testament. in 6.* Quærit autem Ulpianus, utrum excessisse quis debeat quartum decimum annum, ut testamentum facere possit? an sufficiat complesse? Propone, aliquem Kalendis Januariis natum, testamentum ipso natali suo fecisse, quarto decime anno: an valeat testamentum? Dicit, valere. Plus arbitror: inquit, Etiamsi pridiè Kalendarum fecerit post sextam horam noctis, valere testamentum. Jam enim complesse videtur annum quartum decimum, ut Marciano videtur *d. l. qua ætate. ff. qui testamen. fac. poss.* Ex quo textu datur intelligi, Diem cœptum haberi pro

Dies cœptus an habeatur pro completo.

beri pro completo Idque & in Manumissionibus & aliis Juris nostri locis obtinere legimus. Nam & responsum est, placere eum, qui Kalendis Januariis natus fuerit, pridie Kalendas post sextam Noctis horam posse manumittere: quasi annum vicesimũ compleverit. Non enim Majori viginti annis permitti (lege Ælia Sentia) manumittere: sed Minorem manumittere vetari. Jam autem Minor non est, qui diem supremum agit anni vicesimi. *l. 1. ff. de Manumiss.* Similiter & Anniculum dicimus, die trecentesimo sexagesimo quinto, incipiente planè, non etiam exacto. *l. anniculus. 134. de verbor. signif.* & quoad munera municipalia capessenda dies cœptus habetur pro impleto. *l. ad Rempublicam. 8. ff. de Munerib. & honor.* quemadmodum & in fideicommisso filio relicto. *l. qui filium. 74. ff. ad S C. Trebel.* Sic qui hora sexta diei Kalendarum Januariarum possidere cœpit; hora sexta noctis pridie Kalendas Januarias implet Usucapionem. *l. ideoq;. 7. ff. de Usucap.* In Usucapionibus enim non à momento ad momentum, sed *totum* (Viglius Zuichemius legendum censet TANTUM, *in §. praeterea. Instit. Quib. non est perm. test. fac.*) postremum diem computamus. *l. in usucapionibus. 6. ff. d. tit.* quasi diceret Ulpianus, non ab

hora

hora in horam; sed à die ad diem fieri computationem: ut qui illum attigerit, eum usucepisse dicamus. Id planius explicans Venuleius, In usucapione ita servari, ait, ut etiam si minimo momento novissimi diei possessa sit res, nihilominus repleatur Usucapio, nec totus dies exigatur ad explendum constitutum tempus. *l. in usucapione. 15. ff. de divers. & tempor. præscript.* longè aliter, quàm in temporalium actionum præscriptionibus: cum responsum à Paulo sit, In omnibus temporalibus actionibus, nisi novissimus totus dies compleatur, non finiri obligationem. *l. in omnibus 6. ff. de obligat. & act.* Cur tam variè? Varias rationes tradiderunt Interpretes. E quibus verissima videtur Viglii Zuichemii sententia, ideò hoc ita constitutũ existimantis, quoniam Usucapio introducta sit bono publico, ne res ipsæ deteriores fiant & negligantur. quod erat futurum: si quocunque tempore dominus vendicare eas posset. Utile itaque fuit, ait Zuichemius, præmio Usucapionis invitare ad diligẽtiorem culturam ipsos possessores. At in præscriptionibus nullius est ipsius rei favor, ne ipsa negligatur: sed ideò tantùm introducta præscriptio, ne lites sint perpetuæ, sed ut aliquis harum finis esset. *l. ult. ff. pro suo.* Ita fit, ut citiùs comple-

à momento in momentum quando fiat computatio.

Conciliatio.

pleatur Usucapio, quàm personales actiones exstinguantur. *Vig. Zuichem, in §. præterea. Institut. quib. non est perm. testamen. fac. nume. 5.* & facilius usucapere debeat, qui bona fide possidet; difficilius verò adversus bona fide possidentem: Ideoque hîc non habeat locum Regula: *Quod parum distat, nihil distare videtur*; ut Gothofredus annotavit *ad d. l. in omnibus*. Nec verò inconcinna videri de-
Cōciliatio 2. bet, in hac temporis supputatione, Accursii & Bartoli traditio *in l. 3. §. Minorem. ff. de Minor.* quæ habet, Favorem hac in re cum
„ primis esse attendendum: ut cœptus nimi-
„ rum dies prò completo habeatur, si favor id
„ suadeat: & rursus à momento ad momen-
„ tum spectari tempus debeat, si itidem favor hoc exigat. Verbi caussa; Favorabile est, ut quis liberam bonorum suorum administrationem, tam in testamentis faciendis, quàm etiam servis manumittendis habeat: ut lege Papia Poppea Latini liberti filio filiaque, nato natáve, anniculo anniculáve, facto factáve, jus Quiritium consequantur: ut ad honores capessendos quis admittatur: ut fideicommissum filius capiat: ut rerum dominia diutius nō sint in incerto, néve deteriores fiant; aut negligantur. In his igitur omnibus definiti temporis dies ultimus, etsi vel cœ-

vel cœptus tantùm fuerit, pro completo habebitur. Atque ita exaudiendi erunt textus *in dict. l. qua ætate. 5. ff. qui testamen. fac. poss. l. 1. de Manumiss. l. Anniculus. 134. de verbor. signifi. l. qui filium. 74. §. Sabinus. alias, Fabius Antonius, ad Senatus Cons. Trebell.* (qui textus de fideicommisso filio relicto disertè loquitur, ne pugnare hunc putes cum *l. non putabam. 48. de condit. & demonstrat.*) *l. in usucapionibus. 6. l. ideoq́. 7. de Usucap. l. in usucapione. 15. de divers. & temporal. præscript.* Ediversò, non satis erit ultimum venisse diem, nisi & completus ille fuerit: si favor itidem hoc suaserit. Suadet autem Reipub. favor, ne à tutela, ne ab aliis muneribus publicis facilè quis excusetur: ne Minores à Restitutionis beneficio properè excludantur: ne personales actiones per præscriptionem citius exstinguantur. Ergò his casibus ultimus ille dies à momento ad momentum erit computandus. Quo sensu accipio tex. *in d. l. qui filium. 74. in fi.* illis verbis: quamvis scire se diceret, à Divo Marco non excusatum eum, qui septuagesimum annum ætatis ingressus fuisset. *ff. ad Senatus Cons. Trebell. l. Majores. 3. de Jure immunitat. l. 3. §. Minorem. de Minorib. l. in omnibus. 6. de obligatio. & actio.* Etsi autem me non latet, quomodo in articuli

huius

Côcilitatio 3. hujus explicatione Joh. Goeddeus inter Civilem & Naturalem dici ſupputationem verè & doctè diſtinguendum cenſeat: ut per illam quidem dies exactus intelligatur, & ſi inceptus tantùm fuerit: per hanc autem, nõ exactus videatur, niſi omninò actus, & ſuis horis ac momentis abſolutus fuerit, atque ita effluxerit & pertranſierit, ut jam ſequens incipiat, *Joh. Gœddeus in l. 2. §. 1. l. cum bisſextum. 98. l. anniculus. 132. 134. & l. inter illam conditionem. 217. de Verbor. ſignifi.* quod ipſum jam anteà & Joh. Brecheus tradiderat in *d. l. anniculus. 134.* Non tamen video, cur à priori illa opinione, quæ & ſimplicior, & plurimorum Doctorum conſenſu comprobata eſt, recedi debeat. Sed his tamen addendum eſt, quod Angelus Aretinus *in §. præterea. Inſt. quib. non eſt permiſſ. teſtam. fac.* & Andreas Tiraquellus in hanc rem ſatis eleganter commentatus eſt *in tract. De utroque retractu. §. 1. gloſ. 11. verb. Et le jour. num. 20. cum ſeqq.* Cæterùm Diei cum Naturalis, tum Civilis deſcriptionem exactã habes apud Hieronym. Fracaſtorium *in Homocentricis, Sectione 3. c. 1. & ſeq.* quem in omni Philoſophiæ, ſtudiorumque humaniorum judicio, ſeculi hujus facilè principem appellat Jul. Cæſar Scaliger *Exercitat. 131.* ad Cardanum.

Sed & in legitimis agnoscendis liberis, quo ad hæreditatis commodum scilicet, plurimum momenti habet Temporis observatio: ut quoto quis mense editus sit, consideretur: Quæ res tam variè & diffusè tractata est ab Interpretibus, ut quid incunctanter sequare, non facilè invenias. Communiter tamen in hoc itum video, ut si de tempore partus humani brevissimo quæratur, septimus huic definitioni mensis sit constitutus; à nuptiarum sive congressus tempore computatione facta. Nam, ut Paulus respondit: septimo mense nasci perfectum partum jam receptum est, propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis, & ideò credendum est, Eum qui ex justis nuptiis septimo mense natus est, justum filium esse. *l. 12. de statu homin.* Id quod de Mensibus lunaribus rectè acceperis cum Alciato *in l. Gallus num. 29. ff. de lib. & posthum.* monente præsertim Ulpiano, eundem scripsisse Hippocratem, Eum qui centesimo octogesimo secundo die natus est, justo tempore videri natum. *l. intestato. 3. §. fin. de suis & legitim. hæred.* Cujus supputationis rationem exquisitam Franc. Vallesius tradit. Quò pertinet illud, quod de Aristone Lacedæmoniorum Rege scripsit Herodotus *lib. 6.* cum nunciatum ei es-

Temporis observatio in liberis agnoscendis.

Septimestris partus.

ſet, ante decem menſes exactos; quàm uxorem duxerat, eam filium peperiſſe; juraſſe eum apud Ephoros, Non videri ex ſe eum natum eſſe, qui legitimo decem menſium numero non natus erat. Id cum filio Demarato Regi poſteà nocuiſſet; Demaratum, poſt damnationem, ſacramento dirisq; matrem provocaſſe, *An Ariſtone patre natus eſſet?* Matremque reſpondiſſe ait, Ariſtonem ſtultè feciſſe. Neque enim ſemper Mulieres decimo menſe parere, ſed & nono & ſeptimo. Eum certè *ſeptimo menſe* natum, ſed Deo patre & Heroë Aſtrobaco, à quo dolo & fuco facto ſtuprata ſit. Fœminis majorum gentium familiariſſima latebra! ut ait Petr. Ærodius *lib.2.Rerum judicat.Tit.4.c.1.*

Ante ſeptimum menſem negat Plinius, partum unquam vitalem eſſe. *lib. 7. cap. 5.* quanquam Renatus Choppinus Curiæ Pariſienſis advocatus, Senatus Conſulto Pariſienſi patrem pronunciatum dicat hæredem filii, quinto menſe, matris exſecto ventre, editi ac ſpiraſſe viſi. *lib.3. de privileg. Ruſticor. cap.8.* Ad hæreditatem hanc quippe capeſſendam ſatis fuit patri, eum qui exſectus eſt, cum ſpiritu fuiſſe editum. *l. quod dicitur. 12.ff. de liber, & poſth.* atque ita vivum ad orbem to-

Quinquemeſtris partus.

tum

tum processisse, & vel momento matri superstitem fuisse filium, licet ilicò, postquam in terram cecidit, vel in manibus obstetricis ille decesserit. *arg. l. quod certatum. 3. in fin. C. de posth. hæred. instit.* quo loco Justinianus, verbis illis (*postquam in terram cecidit*) haud dubiè allusit ad priscum illum morem, quo puer simul ac sublatus erat ab obstetrice, statuebatur in terra, ut auspicaretur rectus esse, ut est apud Varronem *lib. 11. de Vita pop. Rom.* quæ pueri in terram constitutio *Statinæ* Deæ, utpote pueritiæ præsidi sacra erat: quemadmodum ex illo Tertulliani *de Anima*, colligitur: Dum prima etiam constitutio infantis super terram, *statim Ædeæ* sacrum est. Nam pro posterioribus illis verbis, legendum esse, *Statinæ Deæ*, Cujacius rectè monet *lib. 11. Observat. cap. 30.* Ita autem constitutum, vel humi depositum infantem pater solebat tollere, & in sinum recipere. Papinius Epicedio in filium:

In terram cadere.

Statina Dea.

———meus, ille meus: tellure cadentem
Excepi, & vinctum geniali carmine fovi.

Terentius: Quî sine ac jurabat se unum nunquam victurum diem. Qui in suo

gremio positurum puerum dicebat. Idque plurium auctoritatibus confirmat Joh. Bernartius *ad lib. 1. Thebaid. Statii*: Caterùm ut Romani recens-editos Infantes in terra statuebant: ita Lacedæmonios legimus puerorum corpora, aquâ frigidâ, quod *Lacedæmonium ceroma* appellabant, ad tolerandos æstus atque algores obdurasse. Unde Virgilius:

Infantes frigidâ loti.

Durū à stirpe genus, natos ad flumina primùm
Deferimus, sævoq; gelu duramus, & undis.

Id quod & Seneca confirmat, dum *in Suasoriis* ait, Eurotam amnem, qui Spartam circumfluit, pueritiam indurare ad futuræ militiæ patientiam. Germani recens-natos pueros Rheno immergebant & ipsi quidem; sed hoc fine, ut matris pudicitiam ita explorarent. Nam id prædicabatur Rheni ingenium, ut legitimos partus in tremulas genitricis manus subveheret illæsos, tanquam intemeratæ pudicitiæ testis; adulterinos verò vel spurios veluti justus adulterii vindex absorberet. Hinc Claudianus *lib. 2.* in Rufinum:

Inde truces flavo comitantur vertice Galli,
Quos Rhodanus velox, Araris quos tardior ambit,
Et quos nascentes explorat gurgite Rhenus.

Quò

Quò pertinet illud Gregorii Nazianzeni:

ὡς νόθον εὐγενέος Ῥήνυ κριθέντα ῥέεθροις:

ut spurium generosi Rheni judicatum fluentis. Etsi autem Galenus *lib. 1. Salubr.* Germanos & Celtas ob institutum illud graviter increpat: tolerabilius tamen id multò videtur, quàm barbarus & inhumanus ille Hunnorum mos: quorum matres, auctore Jornande *in libr. Rerum Geticar.* maribus ferro genas secabant adhuc lactentibus, & in vagientes sæviebant, ut vulnera perpeti jam in cunis discerent, & ephæbi sine venustate apparerent, & senescerent imberbes, ad equitandum & jaculandum promtissimi, alacres & sævi; nigra & torva facie, aspectu truci, horribili voce, ac ore studiosè fœdato: ut aëream Dæmonum fœturam posses agnoscere.

Hunnorum mos barbarus.

Sed quoad partionis tempus attinet, scribit Fr. Vallesius libro singulari *de sacra philosoph. cap. 18.* non ita pridem natam fuisse puellam haud dubiè *quinquemestrem*: quæ tum quoque vixerit plus quàm duodecim jam annos nata. Cujus gracilitas ac tenuitas major quàm mulieribus esse consuevit, indicârit certam esse de ejus ortu fidem, præterquam quod multis domesticis, neque inevi-

dentibus id argumentis constiterit. Usque adeò in physicis alterationibus vix quidquam est omninò aut impossibile, aut necessarium! Sed fortè periculum est, ne, si id passim admittatur, contra Naturæ leges communes, tertio etiam mense post matrimonium vitalis obtrudatur partus. In Augustum certè vulgò jactatus fuit Græcus ille versiculus:

Trimestris partus.

Τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία.

Sunt divitibus etiam trimestres liberi.

Etsi enim Pontifices ab Augusto consulti, an Livia Drusilla (quam, ut Suetonius scribit, matrimonio Tiberii Neronis, & quidem prægnantem abduxit Augustus, dilexitque & probavit unicè ac perseveranter) concepto necdum edito partu ritè sibi posset nubere? responderant, Utique posse, cum constaret ex primo viro jam esse prægnantem: alioquin si id ipsum dubium esset, non posse: Verisimile tamen erat, Eum, qui adeò secundas Liviæ nuptias festinabat, vel vivente primo viro aliquid delibasse, *arg. ejus quod habetur Extr. De eo qui dux. in matrim. quam per adult. poll.* Nec ignotum est id, quod de Cunarū emtore proverbiali sententia passim circumfertur: qui cum uxorē accepisset secundo vel tertio à nuptiis mense bel-

Cunarum emtor.

lum

lum parientem infantulum, quinas vel senas coëmit cunas, in provisionem pro totidem infantibus annuam, si fortè singulis vel bimestribus vel trimestribus ita parere Uxor pergeret. *Boetius Epo ad l. Gallus, in pr. ff. de liber. & posth. num. 83.*

Quid ergò de Octavo mense censebimus? Et quamvis pro vero receptũ esse Gellius dicat, nunquam gigni hominẽ octavo mense: idem tamen postea subdit, Accuratè atq; solicitè quæsitũ fuisse Romæ, nõ parvæ tunc rei negotio postulãte, An octavo mense infans ex utero editus & statim mortuus, jus trium liberorũ supplevisset? Nam abortio quibusdam, nõ etiam partus videbatur mẽsis octavi intempestivitas. Et, si partus interdũ octavo mense nasci possit; non esse tamen vitalem, propter mẽsium signorumq; inconjunctionem & discopulationẽ, ut ajunt Mathematici: ideoq; partũ imperfectũ esse. Nam & numerum imparem, masculo; parem, fœminæ comparari, ut Pythagoricis videbatur: propterea q; non nisi his numeris, utpote ex viro & uxore compactum ac conglutinatum semen, postremo suo die, suis mensibus perfectum animal effici. Porrò, antiquos Romanos non recepisse has quasi monstrosas raritates: neque existimasse aliam γένεσιν *Octimestris partus.*

fieri secundum naturam, quàm quæ fieret nono aut decimo mense. Hinc Parcis quas à partu appellarunt, *Nonæ aut Decimæ*; non *Octavæ* imposuisse nomen. Si quandoque aliter accidat: jura tamen accommodari ad ea, quæ plerunque, non quæ rarò accidunt. Denique Mulieribus quodammodo adulteria permitti, & hæreditatum captationes, si eis ita facilè omnes menses legitimi fiant. Ediversò dicebant alii, grave esse ut nihil matri prosit, pudicè atque legitimè peperisse. In dubio pro matrimonio præsumendum, alioquin fore, ut bene cōcordantia matrimonia dissolvantur; si sola computatio mensium partum legitimum aut illegitimū faciet. Cum eò ventum sit, ut editus septimo mense ꝑ justo habeatur: qui item altero mēse provectior erit, cur nō pro nato habeatur? Narrari de Naxiis mulieribus, quæ omnes pariebant octavo mense: & tralaticium esse, in Ægypto idem fieri: Jamque in Italia tales partus esse vitales, contra priscorum opiniones. Sic & *Cæsoniam* Caii principis conjugem, octavo mense matre Vestilia editam. Jam ut filius matri prosit, sufficere, si semel eum vivum pepererit; ut filius potuerit appellari: licet statim editus decesserit. Nihil igitur interesse, mense feliciore an infeliciore

Parcæ.

Naxiæ mulieres.

ciore

ciore natus sit, quo plus minúsve potuerit vivere. Et quamvis Gellius quæstionem hanc non definiat: valdè tamen probabile est, & hîc vicisse, si ancipitem Hippocratis, at absolutam Aristotelis sententiam: quam Cæcilius poëta, & M. Varro, & Polybius, & Diocles Empirici sequuti sunt, ut Plutarchus ait: videlicet etiam octavo mense perfectum partum, licet imbecilliorem, nasci posse; ideoque jus trium liberorum supplevisse, ut memoriæ prodidit P. Ærodius *lib. 2. Rerum Judicatar. tit.* 4. *cap.* 2. ex Gellio fortassis *lib. 3. Noct. Atticar. cap. 16.* & Plinio *lib. 7. Natural. historiar. cap. 5.* Quod autem de Naxiis modò diximus mulieribus, id Asclepiadem auctorem habet: qui eas ὀκτώμηνα, id est, octimestria edere puerperia disertè scribit, vel Junonis munere, id illi gratificantis ob Dionysii benevolentiam: vel quia Bacchus ipse eo genitus sit intervallo. Hinc enim Naxum nominari Dionysiam. quamvis de vinearum fertilitate ita magis appellari Plinio placeat *lib. 4. cap. 12.* cum & in ea fons vino fluere tradatur, quod sit prædulce: ea haud dubiè fide, qua Diodorus Siculus scribit, densissimâ in Pyreneo monte, ipsarum etiam nubium limites spernente, & penè Divorum consilia exaudiente, *Fons vino fluens.*

sylvâ à pastoribus per imprudentiam incensâ (inde enim monti nomen) argenti puri ac liquefacti rivulos passim inde fluxisse. quod & de montibus, qui olim Riphæi, posteà Obii, nunc vero Alpes in Gallica dicuntur, Athenæus prodidit *lib. 6. Dipnosoph. cap. 4.* ex quibus cum sylva ipsorum sponte aliquando incensa esset, argenti rivi per terram iidem refluxerint. Unde Phœnices, dum Tartessum in Hispaniam navigassent, nihili mercibus permutatis, tantum argenti sibi quæsierint, ut coacti sint, ne naves obruerentur, anchoras ex argento conflare. Si verum est, quod de Galliæ suæ opulentia jactitavit Stephanus Forcatulus *lib. 1. de Gallor. Imperio & Philosophia.*

Argenti rivus.

Nec dissimulandum hîc puto, intempestivos illos partus Festo *exterricineos* nominari, tanquam eos mater exterrita alvo ejecerit. Græci ἠλιτομήνους vocant, veluti fallentes in mense. Sicut *Epitoca* eleganter, quibus jam pariendi instat tempus. *Cœl. Rhodigin. lib. 22. Antiquar. lection. cap. 13.* Sic, quorum in nascendo non caput, sed pedes primi exstiterant, (qui partus difficilimus ægerrimusque habetur.) *Agrippæ* appellati; vocabulo ab ægritudine & pedibus conficto, vel

Exterricinei.

Agrippa.

vel ab ægra partione, quasi ægrè partos dicas, ut Plinius putavit *libro 7. cap. 8.* Esse autem pueros in utero, Varro dicit, capite infimo nixos, sursum pedibus elatis; non ut hominis natura est, sed ut arboris. Nam pedes cruraq; arboris appellat ramos; caput, stirpem atque caudicem. Quando igitur, inquit, contra naturam forte conversi in pedes; brachiis plerumque diductis retineri solent, ægriusque tunc mulieres enituntur. Hujus periculi deprecandi gratiâ Aræ statutæ sunt Romæ duabus Carmentibus: quarum una *Postverta* nominata est, *Prosa* altera; à recti perversique partus & potestate & nomine. *Gellius libro 16. Noct. Atticar. cap. 16.* Tale igitur tantumque cum sit partus periculum, ut parturientibus mortem præ foribus consistere dicat Leo *Novell. 17.* quam etiam matribus, quæ ob hoc multum laborare dicuntur, *Novel. 156. cap. 1.* sæpè hoc casu illatam Justinian⁹ condolet *in §. Sed nos. Instit. de SC. Tertull.* meritò felices deprædicandæ erunt Illyricanæ mulieres, quas facilimi partus esse Varro testatur *libro secundo de re Rustica, cap. 10.* Nam in Illyrico hoc amplius, inquit, prægnantem sæpè, cum venit pariendi tempus, non longè ab opere

Postverta. Prosa.

Illyricana faciles ad partum.

pere discedere: ibique enixam puerum referre, quem non peperisse, sed invenisse putes. Sic Canarinorum mulieres in India, nullius obstetricis adjumento infantes vel solæ exponunt. Ita mihi (ait Joh. à Linschoten in sua Navigat. cap. 39.) quandoque ambulanti per villas Canarinorum, potumque nimia sitis flagrantiâ petenti apparuit mulier sola domi, quæ linteamen corpori circumdabat, cum ante pedes pelvis è ligno aquâ impleta staret, ibique illa infantem recens à partu lavaret, quem deinde foliis ficus Indicæ impositum, in terram collocavit, me rogans ut exspectarem, allaturam se aquam potui idoneam. Cæterùm intelligenti sordes tam subiti partus, potus aviditas abiit, donec alia casa appareret. Pòst visa nobis fuit eadem mulier, circa ædiculam ultrò citroque discurrens, secura omnium dolorum, nullaq; recentis partus molestia. Quibus non malè Apollonii Tyanei parentem adjunxeris, quæ in prato florido somno capta, Cygnorũ circumstantium concentu, deinde spirãte Favonio, somno soluta, sine obstetricis officio puerum edidit: qui dum in virum evasit, Philosophia vel Magia adeò excelluit, ut à quibusdam non aliter atque Deus cultus, & simulachrum ejus sub Herculis Alexi-

Indicæ mulieres.

Apollonii partus.

lexicaci nomine constitutum, ab Ephesiis fuerit honoratum: si verum est, quod de eo scripsit *Philostratus*, omnium cæteroquin, qui unquam historiam conscripserunt, mēdacissimus, ex Cœli Rhodigini judicio *libro 17. Antiquar. lection. cap. 13.* Floruit autem Apollonius sub Nerva, ceu Græca testantur monumenta. In cujus laudem etiam scriptum video, quod juvenilibus annis incentiva Venereorum & titillationes subinde lancinantes, vellicantesque ita represserit, contuderitque, ut præsignis in eo castitas noscitaretur, à qua nunquam ab eo reclinatum sit, atque discessum. Sed & Damis auctor est, Apollonium illum anuli ab Iarcha sapientum Indorum principe donati beneficio Juventæ nitorem prætulisse, quamvis annum jam centesimum excegisset. Nec puduit Platonicū Olympiodorum scribere, Tyaneū Apollonium vi ac potestate sensuum, cum in Urbe ageret, tanquam de illustri specula, quæ in Ægypto fierent, prospectasse. Sunt, qui & animalium sermonis gnarum eum fuisse dicant, scribente præsertim Porphyrio *lib. de Sacrificiis 3.* Eum in amicorum cœtu, cum audiret hirundinem aliis nunciare, Asinum prope Urbem onustum cecidisse, triticumque humi diffusum; de-

Philostratus.

Apollonius.

Avium sermonis gnarus.

declarasse audita: idque ita fuisse compertum. quanquam Philostratus non hirundinem, sed passerculum fuisse tradidit. Planè Plinius *lib. 10. cap. 49.* Democritum scripsisse asseverat, Aves quasdam esse certis vocabulis; & earum avium confuso sanguine gigni serpentem; Eum si quis ederit, linguas avium & colloquia interpretaturum. Id quod tamen Gellio non fit verisimile, existimanti, Multa videri ab hominibus malè solertibus hujuscemodi commenta in Democriti nomen data, nobilitatis autoritatisq; eius perfugio utentibus. *lib. 10. Noct. Atticar. cap. 12.*

Novimestris partus. Sed reliqua persequamur. Etsi igitur ex recepta omnium opinione, Nono mense hominem frequenter & sæpè gigni idẽ Gellius prodidit. *lib. 3. cap. 16.* multis tamen sententiis variatũ video, si mulier mortuo priore marito ilicò ad secũdas nuptias transierit; & nono mense pariat, cujus ille filius præsumatur & hæres? Sunt, qui prioris Mariti filium præsumendum existiment. Cum enim

1. Opin. jure nostro Nuptiæ intra annum luctus vetitæ sint, propter sanguinis turbationem. *l. liberorum. 11. §. 1. ff. de his qui not. infam.* *Jacob. Ravard. libro primo Varior. cap. 20.* Capienda est, inquiunt, præsumtio filio favorabilior;

sit ex nuptiis concessis, id est, primo matrimonio censeatur natus. Bald. *in l. si matre. C. de suis & legit.* Quæ tamen ratio jure Canonico forsan non procederet: quo permissum est Uxori, etiam intra annum luctus alteri nubere. *c. pen. & ult. Extr. de secund. nupt.* Sed fortè Lex Canonica ad hunc casum trahenda non est, cum suboriri ambiguitas fœtus potest, ut quidem Alciatus *libro nono, parerg. cap. 12.* non improbabiliter arguit. Etsi enim Juris pontificii assertoribus placuit, etiam eo casu, quo ob sanguinis turbationem, & patris incertitudinem, secundæ intra annum luctus nuptiæ vetantur, Leges civiles per canonica jura correctas esse, propter ea, quæ tradidit Goffredus *in Summa, de Secund. Nupt.* illam tamē Canonistarum opinionem solidis & evidentibus argumentis confutavit Lucas de Penna *in l. Mulieres. 9. C. de Incol. & ubi quis domicil. hab. vid. lib. 10.* non tam matrimonia, quàm nimiam ipsorum festinationem jure civili inhiberi ostendens, quæ sententia haud dubiè vera est.

Alii partum hujusmodi secundi viri potius præsumi censuerunt, in cujus domo vicinis scientibus natus sit: ideoq; in ejus juris sive filiationis quasi possessione con- 2. Opin.

ſtitutus, ut voluit Imola, Lancellotus, & alii *in d. l. Gallus. in pr.* quandoquidem filium eum definiamus, qui ex viro & uxore ejus naſcitur. *l. filium. 6. ff. de his qui ſunt ſui vel al. jur.* quam concluſionem variè extendit, & rurſum conſtringit Johan. Baptiſta Aſinius *in Judicor. praxi, parte 2. §. 1. cap. 66. & ſeqq.* Eamq; vel ideò veriorem fortè putaveris, quod imputandum ſit ſecundo marito, qui nimis properè uxorem duxerit,: quemadmodum & Ulpianus (ut ita argumentari inde liceat) omnem ei culpam adſcribit, qui cum poſſet non incidere in tempeſtatem, vel in vim fluminis, ſi opportuno tẽpore navigaſſet; ipſemet ſe arctaverit, vel nulla neceſſitate urgẽte, voluptatis cauſſa fuerit profectus. *l. 2. §. ſi quis tamen. ff. ſi quis cantion. in judic. ſiſt.* cum præſertim ſuſpicione non careat properata illa nuptiarum feſtinatio; nec infrequens ſit, ut Marito fundi uxorii colono ignavo vicaria ſtrenui & aſſidui magis cultoris opera ſuccedat. Quò ſpectat perfacetum illud Epigramma, quod ex venerandæ vetuſtatis exemplari deſcriptum Martiali reſtituit Hadrianus Junius *lib. 5. Animadverſor. cap. 17.* Martialis id eſſe, vel Jovem lapidem jurare paratus. Id vero ſic habet:

Mulo

Milo domi non est.peregrè at Milone profecto,
Arva vacant,Uxor non minus inde parit. Milo.
Cur sit ager sterilis,cur uxor lactitet, edam:
Quo fodiatur ager non habet; Uxor habet.

Ut tacem, ejus esse præsumendum filium, qui in agro colendo diutius perseveraverit: maximè si favor testamenti sustinendi hoc suadeat: ut quia in testamento prioris mariti sit filius præteritus. *arg.l.ex facto.* §. *pen.ad SC. Trebell.* vel si const.ret, ea ægritudine affectum fuisse priorem maritum, ut uxori commisceri verisimiliter non potuerit. *d. l. filium. 6. ff. de his qui sunt sui vel.al.jur.* Alciatus *in d. l. Gallus. in pr. num. 31. de lib. & posth.* Asinius *in praxi Judicior. parte 2.* §. *1. c. 80.*

Angelus propter incertitudinem partum illum ad utriusque mariti hereditatem admittendum existimat, tanquam utriusq; censeatur filius: sicuti & servus quandoque duorum dominorum in solidum fuisse, juris commento intelligitur. *leg. duo socii. 8. ff. de hæredibus institu.* quamvis unius tantum esse possit: cum duorum in solidum dominium vel possessio esse nequeat. *leg. si ut certo. 5.* §. *si duobus vehiculum. ff. Commod.* contra naturam quippe est, ut cum ego aliquid tene- 3. Opin.

H h am,

am, tu quoque id tenere videaris. *leg. 3. §. ex contrario. ff. de acquir. poss.* qua de re videndus est Arius Pinelus *in leg. 1. C. de bon. Mater. parte 3. n. 10.* Proinde sententiam illam, ut ad utriusque successionem filius iste admittatur, ceu somnium quoddam irridet Alexander *in d. l. Gallus.* quanquam certum est, eam Azoni placuisse, ut quæ magna æquitate fulciatur. *arg. l. qui duos. 9. ff. de Rebus dub.* Et hæc quidem uno sanè casu etiam Alciato probabilis videtur, cum scilicet utriusque hæreditatem filius ille possideret. Poterit enim filius adversus agnatum primi mariti excipere, se ejus esse filium: eodemque modo etiam adversus agnatum secundi: cum licitum sit Reo adversus diversos Actores etiam contrariis exceptionibus uti. *leg. nemo, de Except.* & ut Accursius ait, mantellum vertere. *in l. Papinianus. §. sed nec impuberis. ff. de inoff. testam.* Quo fit, ut adseveratio erga primum nihil ei obfutura sit respectu secundi. *leg. si duo patroni. in pr. de jurejurando.* quod Aretinus *in d. leg. Gallus.* adversus Abbatem censuit *in c. afferte. de præsumt.* & verum est. Poterit enim Reus adversus unum obtinere, quia ille nihil probaverit, & adversus alte-

alterum, quia ipsemet filius se filium ostenderit. *Alciat. libro nono parerg. & ad d.l. Gallus. in pr. n. 37.*

Cæterùm Ruinus & Salomonius non utriusque hæreditatem, sed alterius tantùm ei concedendam putarunt, electione scilicet ipsi data, ut ejus sit, cujus esse velit; atque ita interpretatio in re dubia in partem fiat favorabiliorem. Nec videtur ratione destituta hæc decisio, quandoquidem filius matrimonium inter Titium & matrem suam fuisse probans, intentionem habeat fundatam. Sed quoniam hæc non leviter per adversarium obscurari potest, matrimonii cum alia quoque probatione, *Bart. in l. non solum. §. sed ut probari. de Novi oper. nunciat.* fit ut sententia ista non sat probabilis censeri queat. Sicut nec illa quorundam Veterum: qui propter tantam dubietatem dividi hasce hæreditates, & utriusq; dimidiũ huic dari censuerunt. *arg. l. si pater familiâs. de hæred. instit.* Verior potius & receptior, atq; adeò Juris regulis quàm maximè consentanea est Iacobi de Belviso sententia *in l. 1. C. quor. bonor.* quam & Baldus & Angelus sequuti sunt *in leg. liberorum. §. 1. de his qui not. infam.* & Albericus *in leg. si vicinus. C. de Nupt.* ut ob illam sanguinis turbationem, neu-

4. Opin.

5. Opin.

6. Opin.

trius existimandus sit filius, & propter incertitudinem ab utriusq; hæreditate excludi debeat. *l. si ita fuerit. de Reb. dub. l. 3. §. si duobus. de adim. legat.* Par enim est respectu utriusque mariti præsumtio, & nulla victoria inter pares esse potest. *l. cum enim. de stipulat. servor. l. si reus. de duobus reis stipul.* Quod tamen cum hoc moderamine accipiendum est, nisi aliquæ conjecturæ in alteram partem urgeant: qualis est illa, cùm filius iste vel primi, vel secundi mariti, vel etiam utriusque, ut modò diximus, hæreditatem possidet. Facit enim possessio, ut pro possessore, tanquam pro filio præsumatur. *arg. §. Recuperandæ. §. commodum. Inst. de Interdict.* ubi commodum possidendi in eo esse dicitur, quod etiamsi ejus res non sit, qui possidet, si modò Actor non poterit suam esse probare, remaneat in suo loco possessor. propter quam caussam cum obscura sunt utriusque jura, contra petitorem judicari solet. quippe qui intentionem suam non impleverit. *l. fin. C. de rei vindic.* Altera conjectura est, quæ ex lineamentis oris paterni assumitur: ut ejus judicetur filius, cujus imaginem & lineamenta refert. *l. quod si nolit. 31. § qui mancipia. & ibi gl. ver. nō infamata. ff. de ædilit. edict.* Quam opinionem

1. Conjectura ex possessione.

2. Conjectura ex lineamentis oris paterni.

nem Bartolus & alii, præcipuè verò Jason reprobat *in l. Gallus. in pr. n. 68. ff. de lib. & posth.* & Jacob. Menochius *de Arbitrar. Judic. cent. 1. casu. 89. num. 98.* Cum enim ex cogitatione figurati partus edantur, contingere sæpè, ut filii nascantur patri dissimiles. *gl. in l. quæret aliquis. 135. ff. de verbor. signifi.* & *l. non sunt liberi. 14. de statu hom.* Minimè certam hanc esse Naturæ legem, ut similes patribus procreentur; sed species mortalium, prout fortuita sors conceptionis obtulit, attribui. atq; ideò plerumq; ex speciosis deformes, & ex robustis invalidos partus edi. *Val. Max. lib. 9. cap. 14.* ex doctis, stolidos & stupidos; ex stultis, sæpè prudentissimos: ut ex Alexandro Aphrodisæo luculenter docet Andreas Tiraquellus *in LL. connub. lege 15. n. 154.* Sic etam evenire, ut cùm adultera adventum mariti metuens, de ipso semper cogitet, ex adultero liberos pariat patri tam similes, ut non lac magis lacti simile videri possit. Eò pertinere illud Horatii:

Nec metuo, ne, dum coëo, vir rure recurrat.

Ipsum etiam Empedoclem existimasse, eo quod sub conceptum offertur, infantem informari. Id quod Plinius eleganter hau-

ſtas imagines ſub ipſo conceptu nominat *libro ſeptimo cap. 12.* Ex cujus itidem opinione Cogitatio utriuslibet animũ ſubitò trãsvolans, effingere ſimilitudinem aut miſcere exiſtimatur. Ideoque plures in homine, quàm in cæteris omnibus animalibus differentiæ: quoniam velocitas cogitationum, animique celeritas , & ingenii varietas multiformes notas imprimit: cum cæteris animantibus immobiles ſint animi, & ſimiles omnibus, ſingulisque in ſuo cuique genere. Hinc mulieres ſimulachra ſæpiusculè ſtatuasque in deliciis habuiſſe conſtat, ſimilesque iis partus enixas: ut videre eſt apud Johan. Baptiſtam Portam *libro ſecundo Magiæ Naturalis cap. 19. & 20.* & Franc. Valleſium libro ſingulari *de ſacra Philoſoph. cap. 11.* Nec deſunt in eam rem exempla ex bonis auctoribus. Nam & D. Auguſtinus *lib. 5.* contra Julianum ſcribit, Regem quendã Cyprium, cum ſatis deformis eſſet, cubiculum ſuum pluribus imaginibus pulchris depingi curaſſe, ut earum adſpectu uxor pulchram quoque prolem conciperet. & D. Hieronymus in *Geneſim*, Hippocratem ſcriptum reliquiſſe tradit, ſuſpicione adulterii mulierem liberatam, quæ pulcherrimum infantem pepererat, utriq; ſtirpi & paternæ

& ma-

& maternæ dissimilem, quòd è regione cubilis non absimilis effigies depicta esset. Quo argumento & Quinctilianus matronam defendit, quæ Æthiopem enixa erat, cum ejus coloris imagunculam in thalamo haberet. Et vulgata est Jacobi astutia, etiam ab Augustino probata *lib. 10. de Civitate Dei*: qui ut versicolorem gregem haberet, in canalibus variegatas virgas ponebat, ut tales fœtus progignerentur, quales erant virgæ, quas potum ducta pecora contemplabantur. *Genes. 30.* Nec ignotum est, quod apud Lucilium de Manilio pictore filios deformes & forma sibi planè dispares habente legitur. Interrogatus enim à Geminio, quî fieret, quòd non similes sibi liberos aut ea formâ fingeret, qua aliàs soleret pingere? Respondisse fertur, *in tenebris se fingere, ut luce pingere.* quod perquàm eleganti Epigrammate expressit Georgius Sabinus:

Pignora conjugii deformia pictor habebat,
Uxor in hunc talem protulit ipsa jocum.
Cum tua præstantes manus exprimat æmula formas,
Cur secus ac pingis, corpora fingis? ait.
Nocte, refert, soleo tenebrosa fingere; pigno,
Clara nitet Phœbo cum radiante dies.

Similitudo quorundam etiam exterorum.

Sed nec propterea putant probabilem conjecturam ex similitudine illa capi posse: quod compertum sit, etiam diversarum gentium natales tam concordi figura repertos, & aliquos in dissitis & remotis admodum locis ita sibi formâ pares fuisse, ut neuter ab altero discerni potuerit, sed uterq; pro uno eodémq; fuerit habitus. Nam & Toranius M. Antonio Triumviro eximia forma pueros, alterum in Asia genitum, alterum trans Alpes, ut geminos vendidit: tanta unitas erat! & Antiocho regi Siriæ, è plebe nomine Artemon in tantum similis fuit, ut Laodice conjunx regia, necato jam Antiocho, mimum per eum commendationis regniq; successionis peregerit, ut Plinius scribit *lib.7. cap.12.* quanquam Artemona illum non ex plebe, sed & ipsum regiæ stirpis fuisse dicat Valeri⁹ Maximus *l.9.c.14.* ex quo subobscura illa Plinii verba lucē accipiūt. Igitur adscribo. Laodice uxor Antiochi (ait Valerius) interfecto viro, dissimulandi sceleris gratia Artemona in lectulo, perinde quasi ipsum Regem ægrum collocavit: admissumq; universum populum & sermone ejus & vultu consimili fefellit: crediderunt que homines ab Antiocho moriente Laodicen & natos ejus sibi commendari. Et, ut idē tradit Plinius,

nius, Magno Pompeio Vibius quidam è plebe, & Publicius etiam servitute liberatus, indiscreta propè specie fuére similes, illud os probum reddentes, ipsumque honorem eximiæ frontis. Quod quidem fortuitum ludibrium, ait Valerius Maximus, quasi hæreditarium ad eum penetravit. Nam pater quoque ejus eo usque Menogenis coci sui similis esse visus est; ut vir & ferox animo, & præpotens armis, sordidum ejus nomen repellere à se non valuerit. Sic provincialem quendam legimus Augusto Cæsari ita forma æqualem fuisse, ut cum Romæ esset, omnium in se oculos converteret. Eum itaque Cæsar ad se adductum percunctatus fuisse dicitur: Nunquid mater ipsius Romæ aliquando fuisset? Negavit ille; & jocum sentiens, *Meus,* inquit, *pater Romam frequenter accessit.* Joco namque lacessitam matris suæ pudicitiam ultus est, invicem suspicione in matrem Cæsaris regestâ. Ut taceam, quod patrum nostrorum memoriâ Martinum quendam in Gallia factitasse legimus, qui alterius uxori sub specie veri ipsius mariti per quinquennium, ni fallor, cohabitavit, omnibus eum ob faciei & morum similitudinem pro vero marito habentibus. qua de re exstat *Arrestum Tolosanum*, à Johanne Corasio commentariis illustratum.

Similitudo quorundam etiam exterorum.

Sed nec propterea putant probabilem conjecturam ex similitudine illa capi posse: quod compertum sit, etiam diversarum gentium natales tam concordi figura repertos, & aliquos in dissitis & remotis admodum locis ita sibi formâ pares fuisse, ut neuter ab altero discerni potuerit, sed uterq; pro uno eodémq; fuerit habitus. Nam & Toranius M. Antonio Triumviro eximia forma pueros, alterum in Asia genitum, alterum trans Alpes, ut geminos vendidit: tanta unitas erat! & Antiocho regi Siriæ, è plebe nomine Artemon in tantum similis fuit, ut Laodice conjunx regia, necato jam Antiocho, mimum per eum commendationis regniq; successionis peregerit, ut Plinius scribit *lib.7. cap.12.* quanquam Artemona illum non ex plebe, sed & ipsum regiæ stirpis fuisse dicat Valeri' Maximus *l.9.c.14.* ex quo subobscura illa Plinii verba lucē accipiūt. Igitur adscribo. Laodice uxor Antiochi (ait Valerius) interfecto viro, dissimulandi sceleris gratia Artemona in lectulo, perinde quasi ipsum Regem ægrum collocavit: admissumq; universum populum & sermone ejus & vultu consimili fefellit: crediderunt que homines ab Antiocho moriente Laodicen & natos ejus sibi commendari. Et, ut idē tradit Plinius,

nius, Magno Pompeio Vibius quidam è plebe, & Publicius etiam servitute liberatus, indiscreta propè specie fuére similes, illud os probum reddentes, ipsumque honorem eximiæ frontis. Quod quidem fortuitum ludibrium, ait Valerius Maximus, quasi hæreditarium ad eum penetravit. Nam pater quoque ejus eo usque Menogenis coci sui similis esse visus est; ut vir & ferox animo, & præpotens armis, sordidum ejus nomen repellere à se non valuerit. Sic provincialem quendam legimus Augusto Cæsari ita forma æqualem fuisse, ut cum Romæ esset, omnium in se oculos converteret. Eum itaque Cæsar ad se adductum percunctatus fuisse dicitur: Nunquid mater ipsius Romæ aliquando fuisset? Negavit ille; & jocum sentiens, *Meus*, inquit, *pater Romam frequenter accessit.* Joco namque lacessitam matris suæ pudicitiam ultus est, invicem suspicione in matrem Cæsaris regestâ. Ut taceam, quod patrum nostrorum memoriâ Martinum quendam in Gallia factitasse legimus, qui alterius uxori sub specie veri ipsius mariti per quinquennium, ni fallor, cohabitavit, omnibus eum ob faciei & morum similitudinem pro vero marito habentibus. qua de re exstat *Arrestum Tolosanum*, à Johanne Corasio commentariis illustratum.

 Ve-

Liberi legitimos parentes referunt.

Verùm etsi hæc ita sese quandoq; habeant: negari tamen non potest, frequẽtius accidere, ut legitimos patres filii referant. Nec enim dubium est, homines genitali quadam lege trahi, non secus atque in animalibus, in plantis similia sibi gignẽtibus fieri videmus: ut non immeritò Favorinus insignis philosophus apud Gellium *lib.12. Noct. Atticar. cap. 1.* existimârit, ad fingendas animi & corporis similitudines, Naturam & vim seminis plurimum valere. Hinc cum similitudo, ut Naturæ magis consentanea multum valeat; videmus patresfamiliâs omni studio curare, canum atque equorum generationem ex optimis atq; pulcherrimis fieri: admirante intereà, & ridente Platone *de Repub.* quod non idem operæ in copulandis hominibus navetur. Nec ullum maternæ pudicitiæ testimonium certius putat Joh. Corasius *lib. 2. Miscellan. cap. 21.* quàm liberorum parentes referentium progeniem. Unde Martialis *lib. 6. Epigr.* ad Nepotem:

Est tibi, quæ patrii signatur imagine vultus,
Testis maternæ Nata pudicitiæ.

Et Catullus in Epithalamio Juliæ & Manlii:

Sit suo similis patri
Manlio, & facilè insciis

Noscit-

Noscitetur ab omnibus:
Et pudicitiam sua
Matris indicet ore.

Atque eò etiam pertinere videtur Didonis querela ad Æneam, *apud Virgil.*

Saltem si qua mihi de te concepta fuisset
Ante fugam soboles; si quis mihi parvulus aula
Luderet Æneas, qui te tantùm ore referret.

Quo fit, ut nec verum putem, eos qui ex adulterio concipiuntur, Maritis maximè similes esse: cum nec verisimile sit, in ipsa titillatione Veneris, & voluptuaria illa seminis per meatus emissione de Marito cogitare adulteram: & ipsemet disertè scripserit Phocylides,

Haud similes gignunt stuprata cubilia natos.
cui illud Theocriti concinit, Idyllio 17.

Non amantis mulieris in alieno mens semper;
Et faciles quidem fœtus; cæterum filii nunquam similes patri:

atque insuper etiam experientiâ sit cognitum, adulteris similes esse adulterinos partus. Hac etenim re deprehensum fuisse *Pasiphaës adulteriũ* legimus, quod gemino partu, alterũ Minoi marito, alterum Tauro notario ej᷒, simillimos genuisset. Hinc fabula, ut Mi- *Pasiphaës adulterium.*

Minotaurum, miſtūm genus, edidiſſe diceretur. *P. Ærodius lib. 8. Rer. judicatar. Tit. 1. c. 7.*

Proconneſia. Sic Proconneſiam ancillam è duplici adulterio geminos fuiſſe enixam, utrumque patri ſimilem, Solinus tradidit *lib. 4.* ex Plinio fortaſſis, qui Proconneſiam ejusdem diei coitu, alterum domino ſimilem, alterum procuratori ejus peperiſſe ſcripſerat *lib. 7. Natur. hiſto. cap. 11.* Nec immeritò ridiculo fuit habitus

Plumbini Dux. Plumbini Dux, qui prægnātem de ſe concubinam credens, ad baptiſmi ſacra quàm plurimos primarios viros invitârat. Verùm illa Æthiopem peperit coquo ſuo ſimilimum: cum quo ſtupri commercium ipſam habuiſſe, quæſtione deprehenderat: ut eſt apud Alciatum *in l. quæret aliquis. 135. de verb. ſign. nu. 5.* Quemadmodum igitur legitimis parentibus liberi legitimi; ita & adulteris adulterini ſunt ſimiles: quod Martialis perquàm faceto epigrammate in Cinnam oſtendit *lib. 6.* &

Vis informativa. Informativæ virtuti adſcribit Langius: cujus adminiculo, ex utriusque parentis ſemine, & materno per acetabula in uterum attracto ſanguine, fœtus ad parentum ſimilitudinem effingi, eosque parentum, ac non raró proavorum nævis, cicatricibus, & ſtigmatibus inſigniri ait *lib. 1. Epiſt. Medicin. 10.* Rari quippe ſunt, dicebat Hippocrátes, qui genitale ali-

quid

quid ex utero non referant. Ac quamvis ab initio in ipso partu manifesta signa, ut nervi, cicatrices &c. non appareant: attamen per ætatem recognoscimus, aut in ipso oris & corporis habitu, aut voce, pronunciatione, incessu, gestu, moribus. Nam quotidie gentilitias virtutes, ac vitia, morbos, ægritudines rescim', ut articulares, Iliacas, phthisicas, podagras. quot præterea videmus apoplexia genitali cecidisse? quot lipposos, lusciosos, surdos, balbutientes, parentibus suis similes, ac etiam avis & proavis? Solet enim idē sanguis paterno pleraque similia corpori producere; dicebat Euripides *in Electra.* Hinc tres in Lepidorum gente intermisso ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus. *Plin. lib. 7. cap. 13.* & Seleucum Asiæ regem anchoram in femore habuisse Trogus scribit *lib. 15.* atque id signum ceu naturalem notam in posteris quoque ejus perseverasse. Unde Ausonius de Antiochia loquens,

——illa Seleucum
Nuncupat, ingenitis cui præbuit Anchora signum.

ut quasi in proverbium iverit *Seleucidarum anchora, Pelopidarum eboreus humerus, & Ænobarborum rutila barba,* à gentilitiis scilicet fami-

familiarum istarum notis. Nec verò infrequens est, ut tanquam diu latente imagine, Natura nõ in filiis, sed in Nepotibus refricet speciem, memoriamq; Majorum. Quod Lucretius signatè expressit *lib.4.* his versibus:

Fit quoque, ut interdum similes existere avorum
Possint, & referant proavorum sæpè figuras,
Propterea; quia multimodis primordia multi
Mista, suo celant in corpore sæpè parentes,
Quæ patribus patres tradunt à stirpe profecta.
Inde Venus varia producit sorte figuras,
Majorumq; refert vultus, vocesq;, comasq;.

Indubitatum enim, ait Plinius, exemplum Nicæi Bizantii: qui adulterio Æthiopis nata matre; nil à cæteris colore differente, ipse avum regeneravit Æthiopem. Id quod Aristoteles *lib.1. de generat. animal. cap.18.* jam antè de Helide scripserat, quæ ex Æthiopis compressu albi quidem coloris filiam pepererit, sed ex qua Nepotem posteà Æthiopem susceperit. Quod Antonius Mizaldus *centur. 2. Memorabilium. aphoris. 95.* suspicacibus maritis probè notandum monet: qui uxores stupri insimulare non erubescunt, si quando prolem alterutri dissimilem pariant: cum fiat sæpenumerò, ut liberi avis aut etiam proavis magis, quàm parentibus assimilentur: *in Maritos suspicaces.*

sicuti

ficuti pluribus à nobis hactenus est demonstratum. Non improbabilis igitur erit conjectura, quæ ab oris similitudine ducitur, ad quasi possessionem filiationis probandam: cui tam diu erit standum, præsupposita scilicet Maris & fœminæ conjunctione, quamdiu ab Adversario, in quem onus illud rejicitur, contrarium fuerit probatum: quemadmodum Antonium adversus versutū ingenii mangonem Toranium factitasse legimus, sermone puerorum detecta fraude. *Plin. d. cap. 12. in fi.* Quod & in iis, qui quamvis præsentes, aut etiam diversis in locis siti, formâ aliis æquales sunt, factu non erit difficile; si vel originis, vel regionis diversitas ab Adversario fuerit ostensa. Nec verò, quæ ex Hieronymo, Quinctiliano & aliis adduximus, tanti facienda sunt, ut quotidianæ experientiæ præponenda ea existimem. Nam & in proposita ibi specie, de submovenda adulterii suspicione agebatur; adversus quam plerunq; & facilè præsumitur. *arg. l. merito. 51. ibi, & sane plerunq; ff. pro socio.* & certū est, plus affectionis tabulā oculis subjectā inducere, q̄ absentis mariti cogitationē: de cujus forma in Venerea illa titillatione, ut dixi, admodū solicitam esse adulterā, mihi quidē herclè nō fit verisimile. Et quoniam Mulierculæ istæ, argu-

Conjectura à similitudine ducta quamdiu standum.

communi populi fama pro filio fuit habitus, in quasi possessione filiationis constituatur. Etsi enim non desunt, qui famam hoc casu parum prodesse existiment; eò quòd Fama dicatur vana populi vox. *l. Decurionum. C. de pœn.* & falsus rumor. *l. ult. ff. de hered. institu.* quemadmodum & Quintilianus Famam appellat rumorem sine certo auctore. *lib. 5. Orator. Institut. cap. 3.* Tamen cum res conjecturis est definienda, tum Fama non jam pro vana populi voce habebitur; sed populi illa vox, Dei vox solet appellari. Nam, ut est apud Hesiodum:

Quam populi sermo celebrat creber, irrita nunquam
Fama cadit penitus, quædam Dea cum sit & ipsa.

in tantum, ut Famâ rectè probata, de rei veritate constare dicatur. quippe cum in his, quæ difficilis sunt probationis, & à Conjecturis potissimùm dependent (cujusmodi etiam est Filiatio) & quorum aliunde non potest haberi probatio, Fama etiam plenè probare dicatur, ex communi Dd. sententia, quā laudant & sequuntur Jacob. Menochius & Joh. Baptista Asinius, locis modò allegatis. Atque hæc quidem de Nonimestri

Ii partu

partu, & circa hunc mota passim à Dd. vulgata illa quæstione dicta sint.

Decimestris partus.

De decimo autem mense indubitatum est, Veteres hunc frequentiorem esse ad partum credidisse. Inde illud apud Virgilium, Ecloga 4.

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

Et Ovidius rationem reddens anni à Romulo in decem menses distributi,

Quod satis est, utero matris dum prodeat infās,
Hoc anno statuit temporis esse satis.

Ipsa quoq; Sapientia de partus humani tempore ita pronunciat *Sap. 7.* Decem mensium tempore coagulatus sum. Hinc in Aquiliana formula apud Scævolam: Si filius meus vivo me morietur, tunc si quis mihi ex eo nepos, sive quæ neptis, post mortem meam in decem mensibus proximis, quibus filius meus nascitur, natus nata erit, hæredes sunto. *l. Gallus. in pr. de liber. & posth.* Et in Justiniani constitutione: Si filius vel filia intra decem mensium spacium post mortem meam editi fuerint, hæredes sunto. *l. ult. C. de posthum. hæredib.* Estq; elegans hac de re locus apud M. Varronem in Satyra, quæ *Testamentum* inscribitur: Si quis mihi filius unus plurésve in decem mensibus gignētur, si erunt ὄνοι λύρας, exhæredes sunto, quod si quis undecimo mensē

κατ'

κατ' Ἀριστοτέλην nat' est, Accio idem quod Titio jus esto apud me. qui locus & illud inter cætera docet, vel ipsos etiã filios posthumos absq; ulla prorsus ipsorũ culpa potuisse exhæredari. quid enim culpæ habet ingenii stupiditas? Quid ergò, si vel solo biduo post mẽsem decimum à filii morte completum pariat nurus? ecquid pro prole legitima ab avo hic agnoscetur? Jus nostrum non agnoscet. Nam ubi certum tempus, certúsve dies per ipsum testatorem præfinitus est; id quod ultra illum diem contingit, à testatoris intentione remotum est. *l. si ità quis. 21. de vulg. & pupill. subst.* Unde Ulpianus: post decem menses mortis natus, non admittitur ad legitimam hæreditatem. *l. intestato. 3. § post mortem, de suis & legitim. hæred.* Et auctor est Gellius, Decemviros in decimo mense gigni hominem, non in undecimo scripsisse. Esse enim hominem gignendi summum finem, decem menses non inceptos; sed exactos. *lib. 3. Noctium Atticar. cap. 16.* Idque & Plautum dicere videmus in Cistellaria:

——tum illa, quam compresserat,
Decimo post mense exacto hic peperit filium.

Quapropter cum mulier quædam post viri mortẽ undecimo mense peperisset, & defuncti viri hæreditatem filio tanquam legitimo *Undecimestris partus.*

dari peteret; Justinianus adversus partũ pronunciavit, quoniam indubitatum existimaret & impossibile, undecim menses uterum Mulierem gerere, quamobrem lata lege sanxit, ut quæ hoc tempore pareret, eas subiret pœnas, quibus jure veteri afficiebatur, si qua intra annum luctus nupsisset. *Auth. de Rest. & ea quæ parit. §. ult.* quod & injustè & summo rigore statutum Alciatus existimat *lib. 3. paradox. cap. 7.* cum ex Græcis Aristoteles & Diocles, ex Latinis M. Varro, hoc temporis gestari filios posse putaverint. Sed si verum amamus, nulla ibi circa partum movetur cõtroversia, sed tantùm circa antenuptialem donationem restituendam. Quia enim proponebatur, Mulierem perfecto undecimo mense, nondum tamen anno completo peperisse: nulla quidem erat quæstio, Utrum post decem menses legitimus nec ne esset partus ille undecimo vel duodecimo mense editus: sed liberi duntaxat antenuptialem repetebant donationem, qua privandam dicebant eam, quæ intra annum luctus, à morte defuncti mariti, patris ipsorum, ad secundas nuptias convolaverat. Mulier ad elidendam hanc agentium intentionem, fatebatur quidem jus esse ex constitutionibus, ut Mulier intra lugubre tempus nubens donatione illa cadat:

cadat: Cæterùm secundas se contraxisse nuptias; id verò pernegabat: Puerum quem peperisset, non ex secundo marito, quem nullum haberet, sed ex opere naturalis concupiscentiæ se peperisse, hoc est, ex illegitimo cõcubitu seu stupro. Ideoq; prædictas illas constitutiones ad se, quæ secundo non nupsisset, non pertinere. Non igitur allegabat Mulier, partum prioris esse matrimonii, aut verò justum partũ undecimo vel duodecimo mense aliquando ꝓcreari posse: sed à defuncti morte constupratã se esse confitebatur, ut pœnas intra luctus annum nubẽtium evitaret. Cæterùm Justinianus iniquũ esse ratus, aliquid amplius habere castitate luxuriam, sancivit, Eam pœnis illis omnib. subdendã, non secus ac si contigisset, eam ante luctus tẽpus legitimè celebrasse nuptias: nulla prorsus ratione habita illius, quãto scilicet tempore uterum gerere posset mulier. Qua tamẽ decisione Justinianus nihil se præjudicare velle testatur liberis prioris matrimonii: quib. ut & posteriori huic partui, si contendere velit, partum se esse mariti defuncti, nullum ex hac sententia, uti nec etiam ex matris confessione præjudicium irrogari debeat. Et hanc quidem cõstitutionis illius veram interpretationem esse puto, quam adversus Alciatum pluribus

prosequitur Joh.Basius *lib.4.paradoxar. disputat.cap.6.* Sanè cum Mulier quædam, quæ in undecimo mense post mariti mortem pepererat, accusaretur, ac si illegitimũ peperisset: cæteroquin autem bonis ac probatis moribus, nec dubiæ pudicitiæ esse diceretur: Divus Hadrianus, caussa cognita, requisitisque veterum poëtarum, philosophorum, Medicorumque opinionibus (inter quos summi fuerunt Homerus, Aristoteles, M. Varro) decrevit, In undecimo mense partum edi posse. atque in ipso suo decreto apposuit, qua perquisitione, qua diligentia, quibus relationibus ita judicasset; ne quid temerè adversus Leges XII. Tab. (quibus *in Decem* Mensibus gigni hominem, non, *In Undecimo*, diceretur) atque adversus publicam utilitatem introduxisse videretur; se rem ad Medicos rejecisse, atque ex eorum sententia jus dixisse, liquidò testatus, & quidem non absque summorũ virorũ exemplo. Nã & Plato, cum de area dimetienda quæreretur, ad Euclidem; & Q. Scævola Augur, cum de jure prædiatorio consuleretur homo juris peritissimus, Consultores suos nonnunquam ad Furium & Casellium prædiatores rejiciebat: & Cicero de Aqua sua Tusculana M. Tugionem potius, quàm C. Aquilium consulebat: quòd

Peritis in arte credẽdum.

quòd assiduus usus uni rei deditus & ingenium & artem sæpè soleat vincere. Quo facto (inquit Val. Maximus) Veteres moderationem suam magis commendabant, quàm auctoritatem minuebant. Quinimò etiam usque ad duodecimum mensem fœturam mulierum protolli posse Gellius docet ex illis Homeri versibus, quibus Neptunus puellam à se recens compressam ita compellat:

Duodecimestris partus.

Nunc gaude dilecta, at quum se evolverit annus,
Illustres (neq; enim sunt vana cubilia Divûm)
Natos nixa dabis.

quo tamen in loco, verba illa περιπλομένου ἐνιαυτοῦ, *volvente anno*, Favorinus non de confecto, sed affecto anno accipiēda monet. Dici autem affecta, quæ nō ad finem ipsum, sed proximè finem pgressa sint & deducta. Hoc amplius, apud Plinium legimus *lib. 7. c. 5.* Lucium Papyrium prætorem, secundo hærede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, cum mater partū se XIII. mensibus diceret tulisse. quoniam nullum tempus pariendi statutum ei videretur. Idq; & Gellius refert *loco præcitato*. Sui quippe juris Natura est, neq; ad leges humanas componitur,

Tredecimestris partus.

aut semper ex formula respōdet: modò properat, modò vota præcurrit, modò lenta est & remoratur, ut ex Papyrio Fabiano ait Seneca. Nam ut arborū fructus ex diuturniore frigore; sic fœtum, ex acerbissimo dolore mariti defūcti, sisti ac sustineri posse. Hinc est, quod apud Parisienses arbitrio doctissimorum Advocatorum ad Bonorum possessionē admissa dicatur Vidua, quæ XIV. mense peperisset: eò quòd apud hæredes defuncti vixisset perpetuò, diligēter asservata, & nunquam à latere discedens eorum Uxorum; ipsisque prætereà hæredibus nihil ejus honori ac pudicitiæ objiciētibus, quin imò de solenni ac perpetuo ejus luctu, ob mariti mortem, testantibus. Quod cum ita foret, nequaquam tanti faciendam putarunt communis partus opinionē, ut matrona honestissima, cui nihil objiceretur, præter vulgarem consuetudinem pariens audienda non esset. *Dion. Gothofr. ad Novell. 39. in fi.* Verùm hæc non facilè ad exemplum trahi debent. & certa aut suspecta mulieris pudicitia, junctâ communi famâ, & adhibito jurejurando, multum adfert in his naturalibus rebus adjumenti, ut graviter censuit Petr. Ærodius *lib. 2. Rer. judicat. Tit. 4. cap. 5.*

Quatuordecimestris partus.

Partionis tempori succidanea est fœtus multi-

multiplicitas. quam Empedocles ad quantitatē; Asclepiades ad excellentiam seminis; Erasistratus ad superfœtationem referebat, ut videre est apud Plutarchum de placitis Philosophor. Seneca *in Naturalibus quæstionibus* videtur inter ea id ponere, quorum ratio reddi non potest: ut cur aqua Nilotica fœcundiores faciat fœminas, adeò ut quarundam viscera longiore præclusa sterilitate ad conceptum relaxaverit. Nilum certè mulierum partionem insigniter adjuvare, Galenus putavit. Et quidem incomparabilem bonitatis vim fluvio illi attributam, quatuor ex causis Avicenna scribit. quarum primam statuit à cursus longitudine: secundam, Regionis adscribit nitori ac præstantiæ, per quam fit aquarum delapsus: tertiam, quòd eæ à meridie in Septentrionem deferantur: postremò & immensam suffragari fluminis molem. Aristoteles, posteaquam fœcundissimum dixit Nilum, & alendi facultate insignem, moderatæ Solis decoctioni id acceptum tulit. Nilum itaq;, quoniam mira feracitate universam Ægyptum beat alluvione fœcũda, Poëtæ modo *fertilem*, modò *pinguem*, modò *potu fœtiferum* dixerunt. quinimo Jovis vice Ægyptiis eum cultum fuisse Athenæus scribit; quòd imbrium modo ripis circumfusus stato anni tempore, quo

Fœtus multiplicitas.

Nili fœcunditas.

Fertilis æstiva Nilus abundat aqua.
miram, ut dixi, fertilitatem campis inferat. De quo ita Tibullus:

Te propter, nullos tellus tua postulat imbres,
Arida nec pluvio supplicat herba Jovi.

Nili aqua quanti æstimata.

cujus aquam & Babylonii Reges inter gazas cōdere consueverant, velut hoc argumentū suæ magnitudinis ostenderent, cum per tot spacia terrarum, totq; invias regiones advecta fuisset. Ipsi verò Ægyptii inter Regia munera adeò hanc in deliciis habuere, ut Philadelphus Rex eam ex Ægypto Berenici filiæ, quæ Antiocho nupserat, in Syriam dono miserit. *Joh. Langius Epistol. Medicinal. lib.* 1. *ep.* 31. & tanti præterea fecere, ut cum hydria ad templum deferebatur, omnes procumberent, & sublatis manibus Diis gratias agerent. *Alex. ab Alexandro lib.* 4. *Genial. dier. cap.* 17. & suum illum Apim tanta cura cultuque nutritum, ex Nilo bibere quàm religiosissimè vetuerint: si quidem & macilentiam & gracilitatem omni pondere vacuam, divinitati propiorem arbitrabantur; cum contrà compertum esset, animalia quæ ex Nilo biberent, & pinguiora & obesiora fieri, ut ex Plutarcho Joh. Pierius annotavit libro quadragesimo sexto Hyeroglyphicorum,

Tit.

Tit. de Tribus urnis. Quid? quod præter fœcunditatem illam, tanta etiam suavitate Nilus abundare dicitur, ut incolæ vix Vinum quærant? Itaque Pescennius à Syriaco exercitu Cæsar acclamatus, Militibus, qui Ægypti limites custodirent, vinum efflagitantibus dixisse fertur: *Nilum habetis, & vinum quæritis?* De multiplici autem fœtus numero multa tam varia, & incredibilia tradi Paulus ait, ut fabulis annumerentur. Nã & quatuor pariter puellas à matrefamiliâs natas esse. *l. antiqui. 3. ff. si pars hæredit. petat.* & Divo Augusto imperante, ancillam Cæsaris in agro Laurente uno partu quinque enixam pueros Gellius scribit *lib. 10. cap. 2.* & Romæ fuisse Alexandrinam mulierem, quæ itidem quinque simul peperisset, & tum habuisset incolumes, Ulpianus testatur *in l. si pater. 36. §. nam & Aristoteles. ff. de Solut.* & Cajus *in l. utrum. 7. de Reb. dub.* Ac etsi Aristoteles eum esse finem dixit multijugæ hominũ partionis, neque plures unquam simul genitos compertum; atque hunc esse numerum ait rarissimum, ut à Gellio relatum est *d. lib. 10. cap. 2.* scribit tamen Paulus, non leves tradidisse auctores, quandam quinquies quaternos enixam Peloponnesi: multas Ægypti uno utero septenos. *d. l. antiqui. 3. si pars hæredit.*

Nili suavitas.

Quot pariter nasci possint.

dit. pet. quod Trogus ob fœcundum Nili potum contingere putavit. Sed & Lælius scribit, se vidisse in Palatio mulierem liberam, quæ ab Alexandria perducta esset, ut Hadriano ostenderetur, cum quinque liberis: ex quibus quatuor eodem tempore enixa dicebatur; quintum, post diem quadragesimum. *d.l. antiqui.* quo in loco Paulus præter multijugam illam partionem, etiam *Superfœtationem* (sic enim vocatur secundarius conceptus prægnantis, quam *Superimprægnationem* vulgus appellat) haud obscurè admittit: quã & Plinius *lib. 7. cap. 11.* disertè statuit, dum mulierem quandam septem mensium edito puerperio, insecutis mensibus geminos enixam scribit. Cujus superfœtationis caussam alii aliam tradidere. Johan. Bodinus in Methodo historica *cap. 5. & libro quinto de Republ. cap. 1.* atræ bilis, ac potissimum abradentis copiæ eam adscribit: quæ, quòd spumosa sit, libidinem proritare soleat. hinc enim Venerem fingi spuma maris natam. Atque id ipsum & Aristotelem sensisse putat *in problematis*, ubi caussas inquirit, cur qui atra bile laborant, cæteris sint salaciores? quod videre est in Lepore, qui ex omnium animantium genere Melancholico succu maximè abundat. Est enim libidinosissimum animal, &

Superfœtatio.

Lepus superfœtat.

& rei Venereæ deditissimum. Nam fœmina, dum interim quæ peperit lactat, identidem superfœtat, neque ullum unquam parturiendi facit intervallum. Mas verò præter id, quod more marium progenerat, fœtum ipse quoque concipit & excludit, parique cum fœmina modo educat. De quo scribit Archelaus benignam fuisse Naturam, quæ innocua & esculentis tantùm nata animalia fœcunda fecerit: quibus etiam utramq; vim tradiderit, ac Masculo-fœminas esse omnes, ac sine Mare æquè gignere. Aristoteles tamen hoc omninò pernegat, Maremq; in iis & fœminam separatim agnoscit: quia verò fœmina sæpenumerò Marem superveniat, factum ait, ut rerum ignari mutuo eos impleri coitu crediderint. Cæterùm Archelao Philostratus, Plutarchus, & pleriq; alii subscripsere: qui cum longo post Aristotelem tempore fuerint, neq; quid ille tradidisset, ignoraverint, haudquaquam credibile est, Eos rem, de qua tam perspecta esset apud omnes observatio, temerè ausos asservare. quæ valdè probabilis argumentatio est Johann. Pierii *libro 13. Hieroglyph. Tit. de Lepore.* Quin imò cum Lepore aliis quoque animantibus quibusdam commune hoc esse reperio. Nam, & Hyænæ utramq; naturã inesse, & alternis eam annis esse marem, alter-

alternis fœminam fieri, Ægyptii præcipuè, & hos sequuti plerique alii prodidere. Etsi autem Aristoteles hoc quoque commentitium esse profitetur, vulgoque persuasum, Hyænas annua vice sexum permutare, quia captæ aliquot (perquàm raro autē eas capi, præsertim fœminas) tenellæ adhuc sine genitalibus fuerint: Mares enim impendio timere libidinis æmulos; & ideò gravidas custodire, morsuque prolem masculam, ubi detur occasio, castrare: Ab hac tamen Aristotelis sententia cum veteres, tum recentiores auctores discessisse video; & ex his quidem Ælianum historiæ hujusmodi scriptorem diligentissimum: qui Hyænam, inquit, si quando quis marem inspexerit, eandem mox fœminam videbit: sin modò fœminam, postea marem adspiciet. Promiscuè verò coitu alterutræ conjunguntur, ineuntque & ineuntur, per annum unum sexus vicissitudinem alternantes. Qui quidem auctor cum Aristotele longè posterior fuerit, id scriptis credere minimè ausus esset, nisi aut compertum ipse; aut fide dignorum testimonium habuisset. Cui accedit & Septimii Florentis Tertulliani, viri antiquitatis omnis scientissimi, sed labante simul cum Imperio & Romani sermonis elegantia,

tia,

tia, in stylo durioris (ita enim Hadrianus Junius eum appellat *libro quinto Animadver-sor. cap. 10*) sanè non contemnenda auctoritas. Apud eum enim in hæc verba scriptū invenias: Hyænam si observes, sexus annalis est: marem & fœminam alternat. Aristotele tamen gravius etiam errare videtur, qui animal istud, utpote orbi nostrō incognitum, imaginarium esse suspicantur: cum tamen gravissimi tot auctores permulta de eo quam diligentissimè disseruerint: quæ nisi ex visu iis cognita fuissent, haudquaquam putō eos in re vana atque mendaci usque adeò laboraturos. Ac ne longius eamus, scribit Johan. Langius etiam in utero Cervi cornigeri (animalis certè omnibus notissimi) quem Illustrissimus Princeps Otto-Henricus, comes Palatin', prope Oelvvangh ceperat, repertum fuisse, dum evisceraretur, hinnulum membranulis circumseptum. Et quidem Cervos quosdam sexus naturam variare inde colligit, quòd observatum sit, Cervas quandoque cornua, quæ virilia Cervorum arma sunt, gestare. quali Marchio quidam Badensis capta, ejus Cornua Regi Gallorum dono miserat, quæ Ambasi in regio horto prope januam interiorem parieti affixa, subscriptis in tabella testibus, qui venationi

Cervus naturam alterat.

nationi interfuerant, etiamnum cernantur. Johan. Lang. Epistol. Medicinal. lib. 1. ep. 70. Sed ex illa tamen Cornuum gestatione nemo sexus mutationem satis, opinor, probaverit. Etsi enim non incongruum est, Cervas aliquas cornua habere, quales aliquãdo inventas fuisse, etiam Pindari interpres notavit, & cujusmodi ea quoq; fuit, quæ Telephum Herculis filium, avi jussu in silvis expositum lactavit: sicuti Peliam ab equa, Paridem ab ursa, Ægysthum à capra, Romulum & Remum à lupa enutritos fabulati sunt: ut qui ex tam gravib' periculis posteà erepti forent, majestate & cura Numinũ, non casu aut fortuna servati viderentur. *Alex. ab Alexan. lib. 2. Genial. dier. c. 31.* Attamen ut cornigeræ illæ cervæ unà cum Cornuum illa usurpatione etiã sexum simul alternent, & modò in mares, modò in fœminas rursum degenerent, non magis crediderim, quam Elephantes fœminas in Æthiopia & Lybia propterea marium naturã assumere, & in sexu variare, quòd nõ minus ac mares, dentes habeant: cum in India hujus generis fœminæ sine dentibus cõspiciantur, ut Amyrianus observavit, referẽte Joh. Pierio *lib. 7. Hieroglyph. Tit. de Cervo.*

[Cer]va quo[n]dam edu[ca]ta. 10.

Rursum de fœtus pluralitate.

Sed ut ad fœtus pluralitatem redeam: testis est Plinius *libro septimo cap. 11.* exstare in monumentis etiam Medicorũ: & quib' talia

confectari curæ fuit, uno abortu XII.puerperia egesta. Et memoriæ traditum est ab Alberto, Mulierem quandam in Germania, consignatis conservatisq; jam in utero duorum ut viginti infantium corpusculis, abortum fecisse: aliam verò, etiam septuaginta. Imò, & amplius increscat admiratio, aliam etiamnum in pelvim ejecisse embryunculorum auricularis digiti magnitudine corpuscula centum & quinquaginta. Cujus rei facta fides est, tuniculis, quibus obvolvebātur, conscissis. Addit quoq; pluribus eorum adfuisse dilatationis & constrictionis motum, & signa alia vitæ complura; oculis tamen imperfectioribus. Manuum verò & pedum digitos fuisse velut capillares. Sicuti ex Alberto Magno retulit Cœlius Rhodiginus *libro 4. Antiq.lect.cap.23.* & Philippus Camerarius *Cent. 2. Meditat.historicar. cap. 66.* Sed levia hæc videri possint; si eis opponamus prodigiosum partum Margaritæ Comitis Hennebergiæ Uxoris, quæ sub Henrico Imperatore, uno nixu trecētos sexaginta quinque liberos vivos edidit. Qua de re in Hollandia non procul Lugduno Batavorum, in pago *Lausdun*, marmorea exstat tabula, historiam illam perspicuè descriptam continens: quam facti hujus tam stupendi memoriæ diuturnioris ergò (si qua huic lucubra- *365. uno partu editi.*

bata ac perculsa, mox tantū proliū numerū ac multitudinē ex uno partu imprecabatur, quot vel toti' añi dies numerētur. Quod quidem præter naturæ cursū obstupenda quadā ratione ita est factum, sicut in hac tabula in perpetuam hujus rei memoriā, ex vetustis, tā manu scriptis, quā typis excusis Chronicis, breviter positū & enarratū est. DEUS ille ter Maxim' hac de re suspiciēdus, honorādus, ac laudibus extollēdus in sēpiterna secula. Amē.

Sed liberiore luxurians volatu, revocādus est calamus; vel ipso monente Tempore, ꝙ ita anxiè observatū fuit, ut Pittacus ille ex septē Græciæ sapientib', crebro sermone hoc omnibus unicè ingessisse dicatur: *Nosce tēpus.* cujus opportunitatē & Justinianus considerans, sacrosanctæ Jurisprudētiæ studio quinquennium præstituit: ut primi quidem anin auditores sive discipuli, Iustinianei novi dicerentur; secundi, Pandectarii seu Prætorii, seu Edictales; Tertii, Papinianistæ; Quarti, Lytæ; Quinti, Prolytæ. *§ Nos vero. in procem. ff. &c.* quo loco ꝑ *Lytas* intelligūtur Solutores: sive ꝙ Legū nodos quodamodò jā possint solvere; sive ꝙ à scholis jā solubiles ferè sint, & liberè silentium ausint rumpere, quod discipulos, dum discerent, servare oportebat, potestate quippe ex inferiore loco disputandi ipsis concessâ: Per *Prolytas* verò; qui Lytis præstent, & Legum ænigmata solvant

Temporis raritas.

Iuris studiosis stata tempora.

Lytæ.

Prolytæ.

perfectius,& digni magis sint,qui à scholasticorũ munere mittantur. *Petr. Gregor. de Juris arte cap. 34. n. 15.* Illos, hodie *Baccalaureos* vocamus; Hos, *Licentiatos* quemadmodum & Antecessores Justiniano fuerunt, qui nobis *Doctores* sunt. Constat autem eos qui perfectiorem doctrinam apud antiquos profitebantur, silentium quandoq; fovisse: quod, teste Luciano in Gallo ἐχεμυθίαν dicebant, quam Gellius explicat *libro 1. Noct. Atticar. cap. 9.* ubi apud Pythagoreos, quos quinque annorum silentium exercuisse Suidas meminit, tres studii gradus fuisse tradit; Auditorum silentium, Mathematicorum, & Physicorum. Quò pertinet tota illa Philosophia Harpocratis, qui silere tantùm docebat. Unde & Silentii Deus habitus, & simulachrum ejus in sacris Isidis & Serapidis fuit positum, digito comprimens labia, ut silentii omnes admoneret, quemadmodum D. Augustinus explicat *lib. 18. de Civitate Dei c. 5.* quale & Divæ Angeronæ fuisse Plinius perhibet, ore scilicet obligato obsignatoq; *lib. 3. cap. 5.* & cujusmodi ex utero materno prodiisse Heraiscum Ægyptium Suidas scribit, Indice silentii digito ori admoto. Certè Harpocratis sigillũ in annulis gestari solitum, à Veteribus ea de caussa tradit idem Plinius, ut silentium de agendis

Silentium imperatum.

Harpocrates.

Angerona.

Heraiscum.

gendis rebus indicarent. Unde Ausonius eũ *Sigalionem* vocat;

Aut tua Sigalion Ægyptius oscula signet.

ut post Adrianum Turnebum *lib.20. Advers. c.36.* rectè annotavit Scaliger ad Varron. *lib.4. de lingua Lat.* & Ausonianar. lect. *lib.1. cap. 29.* Ad quod lepida confert historia, à Cœlio Rhodigino relata *lib.21. Antiquar. Lection. cap. 46.* Ex Hellesponto in Atticam venerat amator quidam, *Gnathena* scortilli fama illici pellectus: cumq; admissus commodum accubuisset, erat inter pocula loquacior impendio, ac planè, ut Græci dicunt, φορλικός. Id mirabunda mulier, cupiensq; finem, sic illum adorta fertur: An ab Hellesponto te profectũ dicis? cum annuisset is; Et quo, inquit, pacto Civitatum illic primam ignorare videris? Sciscitante autem eo, quænam foret hæc? Sigeum, respondit Gnathena. quo aptè admodum & concinnè ex nominis ratione silentium, quod Græcis σιγὴ est, illi suadere visa. Sic enim Trojæ promontorium, Sigeum dictum accepimus, ob Herculis taciturnitatẽ: qui hospitio ibi prohibitus discessum simulasse dicitur, mox per silentium adversus Trojam venisse, atq; eam expugnasse. Planè, quemadmodum laudi quàm maximæ est vera illa facundia: ita inanis verborum sonitus,

Loquacitas notata.

Sigeum.

tus, nulla subjectâ sententiâ, vitio non caret quàm maximo. Cui accedit, quod quibus multa effutire moris est, ii aut falsa loquantur, aut superflua, vel, quod verius, utraq;. quæ ab viri dignitate aliena & sunt, & censentur. Hinc tam præclara illa Silentii commendatio! in cujus gratiam quippe à Sapientibus proditum memini: *Dicendi quidem, homines esse nobis magistros; Tacendi autem, Deum nos habere præceptorem.* Inde est, quod petulantiæ verborum coërcendæ vallum esse oppositũ dentium, luculentè dixerit Homerus: ut loquendi temeritas non cordis tantùm custodiâ atque vigiliâ cohibeatur; sed & quibusdam quasi excubiis in ore positis sepiatur, ut Gellius interpretatur *lib. 1. cap. 15.* illud ibidẽ Hesiodi Poëtarum prudentissimi præceptũ adjiciens, Linguam scilicet non vulgandã, sed recondendam esse, ut thesaurum: ejusque esse in promẽdo gratiam plurimã, si modesta, & parca, & modulata sit. Quò pertinet etiam Zenonis dictum in convivio illo, quo Regios legatos Athenis quidam exceperat, adhibitis etiam Philosophorum plerisq;. Cum autem, ut assolet, multa hinc inde dicerẽtur, Zeno interim tacitus singula observabat: tũ Legati festiviter subblãdientes, atque propinãtes etiamnum: De te verò, inquiunt, Regi quid

Silentium commendatum.

quid renunciari jubes? At is: Rectè, inquit, senem à vobis perspectum Athenis, qui inter pocula servare silentium possit. Non injuriâ igitur & Ino illa apud Euripidem gloriabatur, *Tenere se tacendi tempora, atque item loquendi*. Et qui generosè insigniterq; ac omninò regiè olim imbuebantur, tacere discebant prius; mox verò loqui. Nec enim omnes ea præditi sunt virtute, qua *Cato*: quem Cicero dicit nullum unquam emisisse verbum, quod emissum doleret. Cum contrà, ex Simonidis sententia, Loquutum esse pœniteat sæpè; tacuisse, nunquam. Quod & *Xenocrati* nonnulli attribuunt. Nam cum hic maledico sermoni quorundam summo silentio interesset; uno ex his quærente, cur solus ita linguam suam cohiberet? Quia dixisse me, inquit, aliquando pœnituit, tacuisse nunquam: ut est apud Val. Maximum *lib.7*. Quia enim, ut Poëta nobilis dicebat, verba alata sunt & volantia; nulla utique arte revocari ea poterunt: & quidem difficilius ipsâ Navi, quam quidem ventis abreptam anchoris infrenamus ad rapiditatis hebetãdã vim: at sermo ex ore veluti portu excurrens, stationẽ nanciscitur nullam, nulloq; retinetur anchoræ jactu. *Anacharsis* igitur in convivio apud Solonẽ cõsopitus ita decubuerat, *Verba alata*

ut sinistrâ comprimi pudenda viderentur; os autem dextrâ: quòd freno valentiore indigere linguam opinaretur. Rectè utiq; quando non facilè tot recensueris homines, qui Veneris intemperantiâ calamitates sibi cõtraxerint, quot Civitates principatusq; arcanorum desolarit enunciatio. Unde est illud: *Qui custodit os suum, custodit animam suam: qui inconsiderate loquitur, sentiet mala.* Dignaq; profectò sunt, ut animis nostris perpetuò inscribantur illa philosophorum præ-
„ cepta: quibus monemur, ut veloces qui-
„ dem ad audiendũ simus & accurati, sic ad vi-
„ dendum quoq;: ad credendum verò tardi; ad
„ judicandum tardiores etiam; ad loquendum omninò tardissimi. Hinc *Pythagoras* discipulis advenientibus prius legitur tacendi patientiam, quàm loquendi monstrasse doctrinam, teste Sidonio *lib. 7. Epistol.* Unde & Ecclesiastes: Tempus, inquit, est tacendi, tempus item loquẽdi. *Eccles. 3. vers. 7.* Sed pri⁹
„ dixit *Tacendi*, quia veritas prius tacẽdo di-
„ scitur, & postea loquẽdo prædicatur. *can. qui Eccles. 36. dist.* Plus enim quàm ridiculum est, id docere velle, ꝙ nondũ didiceris. A quo vitio diligẽter dehortãs Salomõ: Si est tibi intellectus, inquit, responde proximo: sin minus autem, sit manus super os tuum, ne capiaris

in

In verbo indisciplinato, & confundaris. *Ecclesiast.5, vers.14.* Laudabile igitur cum primis est illud Justiniani institutum, quo Jurisprudentiæ studiosis sua discendi & silendi tempora, Pythagoræo more constituit. Cujus etiam industriæ & solicitudini debemus, quod præclara illa veterum Jurisprudentum & Legislatorum monumenta summo totius orbis bono habeamus concinnata. Alioquin nempe futurum erat, ut desudati illi Veterum labores egregii, jam essent irriti, scriptis tineas & blattas pascẽtibus. quorum nimiam prolixitatem & inutilem dissonantiam, ut cum Paulo Diacono dicam, Justinianus mirabili brevitate correxit: cum antea tam vasta illorũ moles esset, ut in arte tã longa perdiscenda, & vita tam brevi, quam Demetrius Phalereus στιγμὴν χρόνου, id est, *punctum temporis* appellabat, vel tria Nestoris secula, vel naturam Phœnicis redivivam divinitus concedi oporteret: aut certè metuendum foret, ne redundans illa scriptorum copia in desperationem studiosos pertraheret, aut verò etiam in odium apud eos vocari posset: non secus atque Ægypti rex Alexander Ptolemæi Evergetis filius odio fuit habitus à populo, quòd adeò obesus evasisset,

Justiniani solicitudo in juris compilatione & correctione.

Alexander Ægypti obesitas.

sisset, ut ne ambulare quidē posset, nisi duobus famulis fulcitus incederet, & sibi ipsi esset oneri. *Athenæus lib. 12. cap. 27.* in quem nō adeò inficetè detorqueri potuisset Philippi Francorum Regis cavillū, quo Guilielmū Northmanum Anglorum Regem jam gravi ætate & ventre prominente insignem, exceptum legimus: quærente scilicet Philippo, num quidnam tandē pareret Guilielmus, qui tam diu gessisset uterum? sed pariturum se instar Semeles, respondit, cum flammis & fulmine. Jam si prolixos posteriorum quoq; interpretum cōmentarios fueris contemplatus, plus detrimenti, quàm auxilii juri nostro eos attulisse, rectè forsitan dixeris: ut ita de Dd. usurpari hodie possit, ꝙ veteri proverbialiq; carmine de Medicis traditur: *Me multitudo perdidit medentiū.* Ad ꝙ carmē allusisse videtur Plinius *lib. 29. c. 1.* Hinc illa infelicis monumēti inscriptio, Turbâ se Medicorū periisse. Dio Cassius auctor est, morientē Hadrianum dixisse illud in populo vulgatū: Turba Medicorū principē neci dedit. quod ad parœmiographos addendum censet Alciatus *lib. 10. parerg. c. 21.* Cæterùm ut in macie plus sanguinis esse, Physicis placet: ita in recisis antiquorū Legibus, aptè tamen coagmentatis, plus frugis.

Item Guilielmi Anglorū regis.

gis, minus laboris invenitur. ut meritò ridendi sint, qui antiquata veterum Jureconsultorũ responsa tam anxiè requirunt, & non minus lugent, quàm Ægyptii quondam perditum Osirim nunquam satis quæsitum lamentabantur. Hinc Bibliothecas omnes rimantur & investigãt, sicubi nancisci fragmẽta JConsultorũ amissa possint: non dissimiles quidem pueris, qui non admodũ curant poma in cœnis comedere, sed aliis comedentibus, analecta & cortices colligũt avidissimè, ac muscis præripiunt: aut, ut quidam Veterũ, invento frumento glandibus vesci malunt, in memoriam videlicet exoletæ vetustatis & hanc saginam dulcibus, sed parcis epulis præferunt, nescii, non plurimo cibo, sed saluberrimo homines juvari. Et verendum omninò est, ne Antiquitatis insani affectatores illi, *lunatos calceos*, & *Atticas cicadas* è capillis prominentes brevi revocaturi sint. quibus cum Erasmo imprecor, ut nunquam mutent veteres calceos, aut putre subligar; sed semper vescãtur putribus ovis, nec aliud bibant, quàm vappã. Jam si quid obscuri in toto jure civili repererint, aut duriusculũ, vel quod humanum quippiã sapiat; ilicò vociferãtur, & universum illud op⁹, divinũ cæteroquin rejiciũt ac damnant audaculi pariter & ridiculi, non *In Antiquarios.*

minus

Cœlum lapideum.

minus forsan, quàm Anaxagoras, cœlum omne ex lapidibus compositum asserẽs, quòd Dimylo principe unicus lapis de cœlo cecidisset: sicuti ex Laërtio eleganter prodidit Stephan. Forcatulus *lib. 3. de Imperio & philosoph. Gallor.* Idque majori forsan, confidentia dicam, an audacia? defensurus fuisset, si Herculem cõtra Albionem & Bergiona Neptuni filios dimicantem, cum tela defecissent, ab invocato Jove lapidum imbre adjutum meminisset: quod antiqui fabulantur. Certè Prometheum id Herculi prædixisse, Æschylus prodidit. At quanto fuerat æquius, uni atq; alteri ejuscemodi errori, utilitatis contrà immensitatem opponere! quæ tanta profectò est, ut explosis Veterum sanctionibus & præceptionibus, & rursum optimis quibusque vulgatis, talem se permutationem fecisse Justinianus meritò glorietur, qualem apud Homerum, omnis virtutis parentem, Glaucus & Diomedes inter se fecisse dicuntur, dissimilia permutantes. §. ult. in procem. ff. ubi illud *Iliad. 6.* adducitur,

Permutatio Glauci & Diomedis.

χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοια ἐννεαβοίων.

id est, Aurea æreis, centenaria novenariis, vel ut Alciatus reddidit *lib. 2.* Prætermissor:

Proq; novem Centum, pro ferro tradidit aurum.

Diome-

Diomedes enim & Glaucus, cum in medio pugnæ fervore inter se obviam facti essent, uterq; magna sui fiducia fretus; in eoque jam essent, ut manu conserturi viderentur, invicem (ut fit) sciscitantes alter alterius genus & patriam, amicitiam tandem hospitiumque avitum agnoverunt. quo facto, cum pugnare nollent, atq; ideò diversi abire cœpissent; Quin tu, inquit Diomedes, mecum potius beneficiis quàm armis certas, & ex hoste fis hospes? Arma potius cōmutemus, ut omnibus hinc innotescat, paternum avitumque hospitium nobiscum intercedere. Quo dicto, confestim ex equis desilientibus illis, & mutuis complexibus accepta dataque fide, in tantam amentiam Glaucus, Jove mentem eripiente, prolapsus est, ut arma aurea ac centum bobus æstimata, æreis armis, novemq; bobus æstimatis co[n]tinuò commutaret. Ex quo loco, ut & illo *Iliad. 7.* citato à Paulo JC. *in l.1.ff.de contr.emt.* ubi Achivi Lemnium vinum ab Euneo Jasonis & Hypsipilei filio coëmisse dicuntur, alii quidem pellibus bubulis; alii bobus ipsis; manifestò liquet, illam sive emtionem, sive permutationem bobus ipsis, atque ita pellitis animalibus; non verò pecuniâ bovis notam præferente fuisse factam, quemadmodum Budæus Plutarcho credulè

assenti-

Numus Bovis notâ percussus.

assentiens suspicatur ad *d. l. 1.* Hic enim Theseum mavult numum percussisse Bove inciso, vel ob Marathonium taurum, vel ob Minois Ducem, vel quòd ad agriculturam Cives provocare vellet. Jam si Theseus author monetæ Græcis suis exstitisset, idque Athenis, ubi regnavit: Trojano utiq; bello, quod multo post sequutum est, numi usus jam tum quoque fuisset cognitus, atque ita publica & perpetua ipsius æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis (ut Paulus loquitur) subvenisset: nec æs, aurum, aut argentũ tam serò signari cœpisset puppis notâ, & Jani gemini, vel ob ejus in Italiam navigationem, vel quod Saturnus Jovis arma fugiens, per Tyberim in Latium ad Janũ venisset navigio: Ideoq; grata posteritas

——puppim formavit in ære,
Hospitis adventum testificata Dei,

ut canit Ovidius *1. Fastor.* Vel quòd boni auspicii plena esset navigii nota: quandoquidẽ divitiæ affatim navigatione comparantur, & gentes regionesque, ad quas Natura accessum negavit, arte permeantur: Sed & *Pecunia* nomẽ à pecore tractum Varro monet, quòd ex pecore cõstaret. Opes siquidem antiquorum in pecorib. præcipuè consistebãt, quod & Columella testatur, & Ovidius *5. Fastor.*

Cætera

Cætera luxuriæ nondum instrumenta vigebat:
Aut pecus, aut latã dives habebat humum.
Hinc etiam locuples, hinc ipsa Pecunia dicta est,
Sed jam de vetito quisq; parabat opes.

Nec mutat, quòd Bos in lingua, proverbiali sententia de Oratoribus, qui pecuniâ corrupti liberè loqui nõ ausint, vulgò dicatur. Nihil enim vetat, quo minus & ad pondus animalis, linguã celerrimam compescentis pede gravi, referri queat. quo sensu etiamnum Galli *passu bubulo* tractari debere seria, vulgò dicunt. Et Theognis de animali apertè sentit, cum ait: *Bos mihi in lingua forti pede insiliens, vetat nugari.* quanquam nihil caussæ esse video, cur non & de forensibus rabulis, quibus & silentium & vox æquè venalis est, parœmia ista rectè usurpari possit, dum hoc unicè agunt, ut linguæ lenocinio litem ex lite nectentes, & jurgia protelantes locupletentur, atq; ita ex malis alienis rem faciant. Unde Apuleius eos eleganter *vultures togatos* appellat. quo sensũ & Cicero *in Orat. pro Sextio*, Gabinium & Pisonẽ, qui precio omnia nundinarentur, ac ad se raperent, *Vulturios paludatos* nominavit. quam in rem exstat elegans Emblema Joachimi Camerarii, *cẽt. 3. Emb. 36.* *Bos in lingua.* *Rabulæ forenses.*

Vultur prædæ inhians est captatoris imago:
Heu quàm plena etiam sunt fora vulturibus!

Eos ego dignos puto eo judicio, quo Athenis damnatum à Demade pollinctorem legimus, qui necessaria funeribus venditabat: cum probaretur, magnum optasse lucrum ac fecisse, quod contingere illi sine morte multorum non poterat: ut Seneca retulit *lib. 6. de Beneficiis. cap. 38.* cum potius in id danda esset opera, ne lites fierent penè immortales, & vitæ modum excederent. quod Justinianus peculiari lege per orbem terrarum, nullis locorum vel temporum angustiis coarctanda prohibuit. *l. properandum. 13. C. de judiciis.* à quo etiam certum Legalis scientiæ studio tempus præfinitum suprà monuimus, peculiari immunitate Juris civilis studiosis concessâ: quam tamẽ ultra vigesimum quintum ætatis annum Diocletianus & Maximianus Augusti protendere noluisse videntur in *l. 1. C. qui ætat. vel profess. se excus. lib. 10.* eò quòd tempore illo elapso nemo ad discẽdum magis videatur idoneus, ut Lucas de Penna & Bartolus ibi putarunt, & Alciatus *in præfat. lib. 6. paradox.* cum vel ex Aristotelis sententia *in problematis*, Juvenilis ætas capessendæ doctrinæ sit aptior, & memoriâ magis fidâ.

Quò juniores, tantò perspicatiores. Quò haud dubiè respiciens Accursius, Quãto juniores, inquit, tanto perspicatiores *in l. Gallus, in pr. ff. de lib. & posth.* quod Imola, Alexander,

Xander, & alii ideò fieri interpretantur, quia, cum aliorum opera videant, facilimè inventis addant: & quòd facilius studiorum laborem totque voluminum curam Juvenes sustineant, accendente eos ad hoc gloria, quam ætas illa maximè affectat. *arg. l. præcipiunt. 37. de adil. ed.* ubi Mancipia, quæ novitia & rudia sunt, dociliora dicuntur, & ad omne ministerium habilia. Hinc tot tamque egregia Adolescentum decora! quorum in numero meritò habebitur *Celsus* J *Consultus*, qui ubique ferè adolescens appellatur, quòd ea ætate jus civile fuisset interpretatus. quemadmodum & *Nerva* filius, Ulpiano auctore traditur decimo & septimo anno publicè de jure respondisse *l. 1 ff. de postul.* Quid verò de Papiniano commemorem? quem Æmilius Spartianus Juris asylum, & doctrinæ legalis thesaurũ; Justinianus modò summi ingenii, *l. cum Papinianus. 14. de sentent. & interloc. omn. judic.* modò acutissimi ingenii virum, & meritò ante alios excellentem, *l. cum acutissimi. 30. C. de fideicomm.* Carus, Carinus & Numerianus prudentissimum virum. *l cum virum. 16. C. d. tit.* Spartianus rursum Imperatori Alexandro amicissimum appellat: quo imperante & Præfectus prætorio fuit. *l. lecta. 40. ff. si cert. pet.* & libellorum magister. *l. rescriptum.*

Celsus IC.

Nerva.

Papinianus.

 12. ff.

12.ff.de distract.pig. Id enim ibi est libellos agere. Cujus auditores inter alios fuere Jul. Paulus, Alphenus, Callistratus, legũ peritissimi: quos familiares & cõsiliarios habuit Alexander Severus, & cum his præcipuè quoq; Ulpianum, Papiniani cum Paulo assessorem, ut ideò de Imperatoris istius ęquabilitate & sanctimonia dubitandũ minus sit: quandoquidem Sapientum congressu & consortio vel Tyranni quoq; Sapientes evadant, ut monemur illo Euripidis sive Sophoclis versiculo, quem Gellius laudat *lib.13.* Noctium Atticar. *cap. 7.*

Σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.

Sed cum hic Antonini Caracallæ parricidiũ in fratre cõmissum, in Senatu per se, & apud populum nollet diluere; Non tam facilè, inquiens, parricidiũ excusari posse, quàm fieri; à militibus Prætorianis, non permittente tantùm, sed etiam suadente Antonino, occisus est, ætatis in ipso vigore adhuc florido, cum tricesimum sextum annum vix excegisset: ut ex Epitaphio ejus *in lib. Antiquor. Epigrammatum* videre est:

D. M.

ÆMILIO. PAULO. PAPINIANO

PRÆF. PRÆTORIO. JC

QUI. VIXIT. ANN. XXXVI. D. X. M. IIII

PAPI-

PAPINIANUS. HOSTILIUS
EUGENIA. GRACILIS
TURBATO. ORDINE. IN. SENIO
HEU. PARENTES. FF
FILIO. OPT

Tam miserè igitur interiit, vir omni æternitate, nedũ terno illo Nestoris seculo dignissimus. cujus sublimissimi memoriam in ęternum manere jubet Justinianus *in proœm. ff or.* & manet etiam, æternumque manebit,

Justitiæ & cultus dum Pietatis erit.

Sed nec in Togata tantùm, verùm etiam armata militia id ætatis homines admodũ celebres exstitisse quid dubites? Nominentur ex multis *Cn. Pompeius, & C. Octavius:* quorũ ille decimo octavo; hic decimo nono anno civilia bella sustinuerunt. Et *Gordiani* adolescentis auspicio non solùm feliciter foris disciplinam populi Romani, sed & domi Leges servatas fuisse constat. Eos summis honoribus dignos, quis negaverit? Siquidem non pro ratione temporis, sed pro qualitate virtutis numerandas esse ætates Ambrosius putârit *super Lucã c. 1.* & perquàm iniquũ sit, nõdum tempestivũ videri, qui jã virtuti matur' fuisset, ut de Æmilio Lepido ꝓnunciat Val. Maxim, *l. 3. c. 1.* Quocirca cõmẽdatione digna

est Ausonii æquanimitas, & integritas judicii, dum Paulinum etsi juniorem multò, sibi tamen præposuit. Etsi enim Cornix vivacissima quidem est: nemo tamen eam Cygno antepofuerit.

Nec quia mille annis vivit Gangeticus ales,
Vincit centum oculos, regie Pavo, tuos.
Cedimus ingenio, quantum præcedimus ævo.

ut est in Ausonii ad Paulinum epistola. Quæ quamvis ita se habeant: nemo tamen ibit inficias, verissimum esse, quod vulgi circumfertur sententiâ, *Ad discendum nullam ætatem seram* videri posse. Imò, *Non omnis ætas ad perdiscendum sat est*, dicebat ille apud Plautum in Truculento. Etsi igitur senes magis decet discere, quàm ignorare, ut Augustinus *ad Hieronymum* scripsit. Quid enim (ait Seneca *epist. 77.*) stultius est, quàm quia diu non didiceris, non discere? Bene mecum agitur, si hoc unum senectutẽ meam dedecet. *Omnis ætatis* homines Schola admittit, Tam diu discendum est; quàm diu nescias, &, si proverbio credimus, quàm diu vivas. Quocirca & Canon pręcipit, ut nullus episcopus propter opprobrium senectutis, vel nobilitatem generis à parvulis vel minimis eruditis, si quid forte est utilitatis aut salutis, inquirere negligat. *can. ult. 38. dist.* cum pro stulto meritò habeatur

Nulla ætas sera ad discendum.

beatur, qui bona quæ viderit, discere contemnit. *can. de Constantinopolitana. 22. dist.* Nec desunt ejus rei exempla. Nam & Augustinus ad Auxilium episcopum scribēs, se & senem, ait, à juvene, & episcopum tot annorū à collega necdum anniculo paratum esse doceri. *can. si habes. 24. q. 3.* & ille apud Pomponium testatus est, se discendi cupiditate, quam vivendi rationē optimam duceret, memorem esse ejus sententiæ, qui dixisse fertur: Etsi alterum pedem in tumulo haberē, tamen non pigeret aliquid addiscere. *l. apud Julianum. 20. ff. de fideicomm. libertat.* Et quidem, ne quis ratione ætatis grandævioris patrocinium suæ quærat inertiæ: constat utique, *Eurydicen* Illyricam fœminam, quamvis barbaram & adultorum jam liberorum parentem, ad literas tamen animū applicuisse. Cujus ardens discendi desiderium Epigrāmate Musis posito Plutarchus commemorat in hunc sensum: Eurydice grandæva, pubentium jam proliū mater, satagit discere literas, eruditionis monumenta. Sed & *M. Cato Censorius*, rudi seculo, ætate jam declinata, ut Fabius inquit, literas Græcas, Ennio præceptore usus didicit; ut esset hominibus documento, ea quoque percipi posse, quæ Senes concupissent. Notumq; est illud Juvenalis, quo in mulie-

Eurydice.

Cato.

res Romanas Græcæ linguæ affectatrices, & vetulas quidem invehitur; quas etsi sextus & octogesimus annus pullaret, adhuc tamẽ Græcè loqui non puderet addiscere, ut eo sermone exprimendo venustiores viderentur: quandoquidem, ut *Satyra 6*. inquit,

——— se non putat ulla
Formosam, nisi quæ de Thusca Græcula facta est,
De Sulmonensi, mera Cecropis.

Superianus. Admirabilior tamen his etiam multò est *Superianus* sophista, genere Isaurus: qui cum naturâ ingenio tardiore esset, tantum profecit industria & labore, ut tricenario jam tum major primùm lectitare libros inceperit, & liberalibus disciplinis animum appellere, identidem à se reposcendo, quæ didicerat, & neq; verberibus, neque increpationibus parcendo in ea ætate, quod in pueris solet. Etenim in balneis visebatur sæpè à se difflagellatus, vibicibus injuriam in seipsum exercitam etiamnum testantibus. Neq; spe sua falsus fuit. nam ad summum eruditionis culmẽ pertendit, uti refert Eunapius, qui Sophistarum vitas scripsit. Ac ne longius abeam, Franc. Aretinus. Franciscus utiq; *Aretinus* jam quadragenarius tyrocinium Jurisprudentiæ cepisse fertur. Qui etsi aspersus à quodam fuit tali scom-

scommate, quòd videretur sibi ille futurus Advocatus in altero seculo: nihilo tamen minus in ea scientia valdè claruit, ut subtilissimus Doctor, & subtilitatum princeps apud Nostros etiamnum audiat. *Accursius* quoque, ut ferunt, interrogatus simili in re, jam gravis ætate, respondit, se tardè quidem incipere, sed eò maturius se absoluturum, quod Hadrian. Junius retulit *lib. 4. Animadversor. cap. 24.* Etsi enim ea Senum quorundam est imbecillitas, ut in ipsis umbra nomenque hominis saltem relictum sit; vires corporis effœtæ, sensus oculorum atque aurium hebetes, memoria labans, vigor animi obtusus: atq; adeò parũ etiam animo videat, qui senio confectus est, ut dicebat Sallustius: Reperire tamen contrà non paucos est, quibus etsi corporis vires decreverint, ipsa tamen sapientia accrescat. Quinimò multos in extrema jam ætate, integris cum animi tum corporis viribus præstitisse, vero non est absimile. Nam ut eos taceam, quorum senectutem memorabilem Val. Maximus deprædicat *lib. 8. cap. 13.* Zosimus utique vicesimum & centesimum ętatis annum agens, polluisse & animi virtutibus, & corporis operationibus Justiniano dicitur *Novell. 5. c. 2.* Et Sophocles cum egisset jam annos quinq; & nonaginta,

Accursius.

Zosimus.

Sophocles.

Oedipum Colonèum recitavit. quo ipso Judicibus admirationi fuit, filio Jophonte, qui eum tanquam delirum senem desipiscentiæ insimulârat, dementiæ contrà damnato. Sed & *Nicodorus*, pugil ille excellentissimus & celeberrimus apud Mantinenses, extremo ætatis suæ tempore, & exacta pugillatione, Legislator eis exstitit, longè utiliorem se patriæ in ea re præstans, quàm cum publicè victor in stadiis proclamaretur. *Ælian. lib. 2. Variar. histor. cap. 23.* Taceo *Isocratem* Panathenaicam orationem, omnium quas scripsisset, luculentissimam, post octogesimum vitæ annum elucubrasse. quemadmodum ipsum etiam *Platonem* ajunt, annum circiter octogesimum agentem scribendo vita functum. *Joh. Pierius in Oloris Hieroglyphico.* quibus non injuria annumeravero Johannem Pfeffingerum Theologum, avum meum maternũ: qui posteaquam primus Ecclesiæ in splendidissima Urbe Lipsia, unde mihi origo est, à fermẽto Pontificio repurgatæ & reductæ ad puritatem verbi cœlestis *Pastor & Superintendens* (ut vocant) exstitisset, demandatã hanc sibi functionẽ, firmis adhuc lateribus & animo satis vegeto, etiam octogesimo ætatis anno, quem vitæ communis finem Moses ferè statuisse videtur *Psalm. 90.* feliciter & summa cum

Nicodorus.

Isocrates.

Plato.

D. Joh. Pfeffingerus.

cum prudentia ac fide administravit. cui Elisabetha filia, mater mihi dilectissima, uti pietate & vitæ sanctimonia planè par, ita & ætate non longè fuit absimilis. Septuagenaria enim jam corporis liberata ergastulo, ad beatiorem vitam non ita pridem commigravit, fœmina inter Matronarum decora in tantum laudanda, in quantum intelligi virtus potest; & felici gratulatione excipienda à Marito incomparabili, quem ad extremum usque vitæ halitum matronali amore, non minus constanter, quàm *Artemisia Mausolum* suum, fuerat prosequuta, paria omninò faciente Henrico Salmuth Theologo, patre meo optimo, mihi ut Cognomini, ita & rerum omnium, quæ post Deum immortalem mortalibus chara esse possunt, longè charissimo, *Pfeffingeri* soceri Collegâ primùm, post deinde in commemoratorum munerum & functionū dignitate & titulis successore, sed heu! 20. *Maii, Anno 1576.* in ipsis fidissimæ conjugis manibus placidè expirante, non quidem absque acerbissimo, cum nostrûm, tum aliorum quoque Bonorum omnium dolore & luctu, sed irrito tamen & inani: quandoquidem ex Julii Firmici Materni sententia, Fatū nobis vitæ januas pandit, finemque viven-

Elisabetha Salmuthia.

D. Henricus Salmuth.

di statuit. quæ divinæ providentiæ fatalis dispositio nec consilio prudenti, nec remedio sagaci subverti vel reformari potest, si Apuleio credimus *lib.1. Milesiacar.* quinimò quæ semel facta sunt, ea neq; Clotho revolvet denuò, neq; Atropos in diversũ m utabit, ut Lucianus dicebat *in libello De scrib. Histor.* Quorũ omnium virtutes & singularem animorum moderationem sciens ac prudẽs jam quidem reticebo, ne de Parentibus optimis quippiam indulgenter confinxisse censear, atq; ita æmulorum dentibus præparasse obsonium: quod in inimicorum capita vertat malorum averruncator Hercules. Dicam tamen, vel ipsa etiam Malevolorum crepante Invidia, quòd sive pietatem, sive fidem, quæ dictorum factorumq; constantia est, sive morum gravitatem cum humanitate & eruditione conjunctam spectes, parentibus meis optimis, in eo præsertim vitæ genere,

Lipsia non habuit, non habitura pares.

quorum utinam ad tumulum mel finget apis, perenni vere resonans inter densa lilia!

Juvenum stultitia. Jam ut concessero, Senes debilitate plerumq; affici: non diffiteberis tamen, Juvenes stulticiâ contrà divexari, ut Posidippus conquerebatur: dũ scilicet ob juveniles calores,

quos

quos coarctandos Justinianus putat *in l. ult. §. filius autem familias. C. de bon. quæ liber.* in malum procliviores sunt *c. omnis ætas. 12. q. 1.* ut non immeritò Homerus Juvenum consilia dixerit esse levia; at seniorum gravia. Unde Poeta Græcus de Juvene quodam insano:

Vera refert in te divini carmen Homeri,
Dum Juvenes dixit consilii esse levis.

Cui non absimile est, quod *1. Iliad.* legimus, ab ore Nestoris, qui jam duas ætates transgressus erat, melle dulcioré orationē fluxisse. Nā ut verè scripsit *de senectute* Cicero: Non viribus, nec velocitatibus res magnæ geruntur; sed senum consilio & scientia: quibus nō orbari, sed augeri solet Senectus. Corpore siquidem senescente aut vergente deorsum conditione corporea, fervor spiritus in sublimiora conscendat. ut est *in c. 1. Ext. de renunciat.* Hinc illa Salomonis exclamatio: Quàm speciosa veteranis sapientia, & gloriosus intellectus, & consilium! *Ecclesiastici cap. 25. vers. 7.* Et *cap. 8. vers. 11.* Non te prætereat, inquit, narratio Seniorum. ipsi enim didicerunt à patribus suis. Ab ipsis disces intellectum, & tempore necessitatis dare responsum. Inde pro senibus celebre & notum est elegans illud Adagium, quod D. Hieronymus adversus D. Augustinū ad-

Senum prudentia.

duxit,

duxit, dehortaturus eum, ne se jam senem scribendo provocaret. *Bos enim* (inquit) *lassus fortius figit pedem.* Ut enim boves vetuli ad triturandum, dum fortius calcant, aptiores sunt: Ita & in literaria palæstra, homines senes, qui rerum experientia, & anteactæ vitæ studio sunt doctiores. *Alciat. in leg. Gallus. in pr. ff. de lib. & post. n. 58.* Quò fit, ut moribus Hebræorum, à quibus ad alios populos Justicia, pietas, & Reipublicæ benè constituendæ ratio promanavit, Senes plerumque prælati fuerint, & ex his senatus constitutus. Quod & Lycurgus Lacedæmoniorum Legislator imitatus instituit, ut viginti octo seniores semper principibus Laconum adsisterent, *teste Plutarcho.* ex cujus etiam instituto Lacedæmonii senioribus adsurgebant. quod jam antea & Moses præceperat *Levit. 19.* Coram cano capite assurge, & honora personam Senis. Quò accommodari potest id, quod habetur apud Ovidium:

Senectutis veneratio.

Magna fuit quondam capitis reverentia cani,
Inque pari precio ruga senilis erat.

Et apud Satyricum:

Cra-

Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si juvenis vetulo non adsurrexerat.

quem morem cum & Solon Athenis vellet introducere, persuadere autem non posset; Senex quidam dixisse fertur: *Solos Lacones sapere*, & apud eos optimum esse senescere. Nec verò præeminentiæ istius, quo senes gaudere diximus, deest ratio: cum certum sit, Eos multa suo etiam malo didicisse, & nō primis tantum labris res humanas gustasse; sed eas sursum ac deorsum volutatas penitus, & quasi in speculo fuisse contemplatos: atque ita publicis & privatis ærumnis edoctos, de eventu cōsiliorum dexterius judicare; crescentibus quippe cum ætate calamitatibus, etiam potentibus & felicibus hominibus: ut non temerè dixerit Antiquitas: *Time senectam, quoniam non venit sola.* Et alibi legitur: Caniciem hominum prudentiam esse & sapientiam. *can. porrò. 84. dist.* & coronā senum esse multam peritiam. *Ecclesiast. 24. vers. 8.* Quibus accedit, quod experientia, qua senes præ juvenibus pollent, rerum magistra dicatur. *c. quam sit. de Election. in 6.* & quòd impossibile, vel certè difficile putet Aristoteles 8. *politicor.* ut qui opera ipsa non

tra-

operari, ut mundi contemptum, peccati evitationẽ, & cætera de quibus videatur Bursatus *consil.226.n.32.vol.1.* Sed an Doctores seniores præferendi sint Junioribus, licet perspicatioribus; id diligenter pertractatum est ab interpretibus, præsertim verò *Dn. Abelo Strasburgo*, Jurisconsulto eximio, & nunc quidem inclutæ Reipub. Norimbergensiũ consiliario solertissimo, præceptore quondam meo multis nominibus mihi observando, *in l.cum quid.3.ff.si cert. petat.*

D. Abel Strasburgus.

Illud pro Tempore, & quidem Coronidis loco hîc adjecero; Platonem Naturæ egisse gratias, quòd natus esset homo, non belua; masculus, non fœmina; Græcus, non Barbarus; inprimis verò etiam *Socratis temporibus*, qui primus Ethicen de cœlo deduxit, ut mores hominũ depravatos componeret. Adeò ille magni referre putabat, in quæ tempora & loca Ingenium uniuscujusq; incidisset! Quod ipsum & Thrasea apud Tacitum *lib.16.Annal.* confirmavit, accepto S C. & sectis utriusq; brachii venis, missum ad se Quæstorem, qui mortem denunciaret, ore plusquam humano ita compellans: *Specta Juvenis. & omen quidem Dii prohibeant; cæterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat constantibus exemplis.*

Plato cur naturæ egerit gratias.

Thraseæ magnanimitas.

Quo dicto locum hunc de tempore conclud-

cludo, ne aut intempestivior, aut prolixior quàm par sit, videar, aut tanquam pictor ille Callimachus, diligentiæ industriæque suæ nunquam finem habens, reprehendar; & nimia curiositate omnem operis mei gratiam ipsemet quodammodò auferam.

Horologiorũ formæ. *Hodie ita subtiliter elaborantur Horologia)*

Recenset hoc loco Pancirollus aliquot Horologiorum formas: quibus infinitum esset singulas subinde excogitatas velle addere. Interim, dum in quibusdam Sphærarum cęlestium motus expressos ait: meminerimus

Archimedes. inventionem illam *Archimedi* non immeritò forsan accepto ferendam esse. Hujus quippe ingenium supra quàm ullo possit eloquio explicari, docile; perspicax; & divinum, in mundi opificio Deum ferè ipsum lacessere visum est, quando concinnè cœlũ conflasse æneum memoratur, ut inibi sepiẽ viserentur planetæ, & ratione incomparabili etiam motus verissimè deprehenderentur, quando nec cœlestis deerat vertiginis simulachrum. De hac Archimedis Sphæra extat *epigramma Claudiani.* Et de aliis ipsius instrumentis videri poterunt Plutarchus *in vi-*

ta Marcelli, & Cicero *5. Thusculan. quæstion.* Tale procul dubio fuit cœlum illud argenteum, quod Paulus Jovius & Sabellicus *libro 24. in Supplem. histor.* scribunt, ab Imperatore Ferdinando Constantinopolim Turco-Solymano dono missũ. & eam quidem machinam argenteam ab hominibus duodecim eò delatam, singulasque ejus partes tum in præsentia Solymani ab artifice fuisse compositas, & rursum destructas; exhibito pariter libello, quo modus admirabilis istius Sphæræ in perpetuo motu asservandæ docebatur. Meminit etiam Guilielmus Sallustius Bartasius *in Septimana divina, die sexto*, cœli ejusmodi vitrei, quo *Saporem* Persarum Regem, qui tempore Constantini principis severissimi regnavit, superbiisse legimus, insidentẽ thoro alto, & pedibus subjectam vitream illam cœli machinam, instar novitii cujusdam Dei, contemplantem. quo etiam nomine *Solis & Lunæ fratrem* se sanè quàm insolenter nominabat. Sic enim epistolam illam, quã ad Constantium Imp. dedit, fuit exorsus: *Rex Regum Sapor, particeps siderum, frater Solis & Lunæ*, Constantio fratri meo salutem plurimam dico. Mox submonet, provinciis quibusdam cedat: quoniam medelarum quoq; artifices urere, non-

Cœlum argenteum.

Cœlum vitreum.

Saporis fastus.

nunquam & secare sibi permittunt, quo residuis liceat integris post hæc uti. Id ipsum & bestias factitare quoque, quæ cur expetantur gnaræ, id abscissum sponte amittant, ut in reliquum supersint impavidæ. qua de re videri poterunt Cœl. Rhodigin. *libro octavo cap.* 3. & Hiero. Carda. *De varietate Rerum.* Et quis non videt, hominem in rebus quàm plurimis Dei videri velle æmulum? Nam cũ Græci, tum Latini scriptores, & ex his Plinius *lib.35. cap.10.* tradidit Zeuxin illum picturâ nobilem, tam artifici ingenio uvas pingendo repræsentasse, ut deceptæ aves ad eas, tanquam planè veras advolarent. Fecit & Penelopen, in qua expressisse mores videtur. *d. libro 35. cap.9* Apelles quoque excellentis fuit peritiæ, ut equam sic ad vivum expresserit, & canem, ut prætereuntes equi adhinnirent, adlatrarent canes. Notaque est Myronis Bucula, quæ ex ære ita erat ad vivum expressa, ut non gregem tantùm, sed & pastorem ipsum posset fallere. de qua Ausonius Epigram. 57:

Zeuxis præstantia.

Apellis.

Myronis.

Bucula sum, cœlo genitoris facta Myronis
Ærea: nec factam me puto, sed genitam.
Sic me Taurus init, sic proxima Bucula mugit,
Sic vitulus sitiens ubera nostra petit.

Mi-

Miraris, quod fallo gregem? gregis ipse Magister
Inter pascentes me numerare solet.

Sed & memoriæ proditum est, marmoream Venerem arte tam mira ab Praxitele elaboratam, ut spectantes subinde libidinis titillarentur incentivis. Ferunt (ait Plinius *lib. 36. cap. 5.*) amore captum quendam, cum delituisset noctu, simulachro cohæsisse: ejusq; cupiditatis esse indicem maculam. Unde Gnidiam illam Venerem vesano amore cujusdam juvenis insignem alibi appellat *lib. 7. cap. 38.* Ejusmodi quid & Atheniensi cuidam adolescenti summo loco nato obtigisse legimus apud Ælianum *libro 9. var. histor.* Is enim statuã *Bonæ Fortunæ* (ait Ælianus) ad Prytanæum stantem deperibat: & sæpè in complexus ejus se insinuans, oscula dabat: atq; inde raptus in furorem, œstroq; percitus, propter cupiditatem, in Senatum veniebat, & enixè rogabat, ut sibi eam liceret emere. At cum nihil proficeret, multis regiis sertis & coronis imagine coronata, oblato sacrificio, ipsaque precioso vestitu ornata, profusis innumerabilibus lachrymis, ipsi sibi mortem conscivit. Huic rectè respondere poterat Hercules Stroza, Poëta verè nobilis, marmoream imaginem ita loquentem introducens:

Praxiteles.

Venus.

Bonæ Fortunæ statua.

Hic licet assideas, & marmora surda fatiges:
Nil tibi, quod prosit, saxea forma dabit.
Qui faciem pinxit, voluit simul addere mores,
Et duram duro marmore composuit.

Simulachra loquentia & euntia.

Cæterùm non constitit intra hos terminos humanũ ingeniũ, sed ulterius id longè progressum videmus. quandoquidem Ægyptios scribit Mercurius virtute quadã inenarrabili Deorum confinxisse simulachra, ut articulatam promerent vocem, nec non (ut nil admirationi desit) progrederentur. *Lud. Cœl. Rhodigin. libro secundo Antiquar. lect. cap. 17.* Certè ab Alberto legimus fictile caput fabricatum, quòd suo tempore loqueretur. Id qua ratione, per tubum plumbeum præsertim etiamnum fieri possit, Johan. Baptista Porta docet *lib. 16. Magiæ Naturalis. cap. 12. & lib. 19. cap. 1.* Quò fit, ut minus mirer Architam illum Tarentinum, à quo plerique nobilium Græcorum, & Favorinus philosophus memoriarum veterum exsequentissimus affirmatissimè scripserunt, simulachrum columbæ è ligno, ratione quadam disciplinaque mechanica factum volasse. ita erat scilicet libramentis suspensum, & aurâ spiritus inclusâ atque occultâ concitum. *Gellius libro 10. cap. 12.* quanquam volantis colum-

Archita columba volatilis.

bæ

hæ machinulam, facilimè profiteri audet Jul. Cæsar Scaliger *Exercitat 326. ad Cardan.* ubi Naviculam sponte mobilem, ac sui remigii authorem se facturum ait nullo negotio. Eadem enim ratio, ait, cum volante avicula. Materia ex junci medulla parabilis, vesiculis amicta, aut pelliculis, quibus auri bracteatores, atq; foliatores utuntur, nervulis obvoluta. ubi semicirculus rotam unam impulerit, motum præstabit aliarum, quibus alæ agitabuntur. Fuit autem Architas Mathematicus summ', ut ex illo Horatij *lib. 1. Carminum Oda 28.* satis constat, dum eum

——maris, & terra, numeroque carentis arena

mensorem vocat: respiciens fortassis ad illud Apollinis apud Herodotum *libro 1.* ubi Apollo magnificè gloriatur, sibi arenæ numerum notum esse, dum ait: Scio ego arenæ numerum, & mensuram maris. quo adducti postea sunt Geometræ, ut aliquid audacius susciperent, pronunciarentq;, quantus Arenæ numerus futurus esset, si ea refertus esset Mundus. quod Archimedes in libello, *qui* ψαμμίτης *inscribitur*, ratiocinatur. contra, quàm proverbium habet: *Metiris arenam*, id

Arena numerum, & maris mensuram scire.

 est,

est,conaris, quod non potest fieri & explicari. Horatius igitur è globo maris & terræ Geometram significat; ex arenæ numero, Arithmeticum. quas duas artes nomine Geometriæ plerumq; veteres complectebātur,ut Adrian. Turnebus docuit *lib.26.Adversar.cap.1.* Estq; iste Horatii locus argumento satis evidenti,plus in Poëtis latêre eruditionis,quàm plerique superciliosi viri, eorum contemtores censeant: qui præter puerilem oblectationem, vel ut Eratosthenes,sonantiore risu ob hoc excipiēdus,dicebat,anile quoddam fabulamentum,nihil iis inesse credunt.quæ sententia solidissimè cōfutata est à Ludovico Cœlio Rhodigino *lib.7.Antiquar.lection.cap.1.& 2.* Et quidem Olores illi poëtarū meminisse debuerant illius, quod apud Platonem *in Minoe* admonet Socrates,cavendum inprimis esse iis, quibus fama curæ est,ne poëticum aliquem hominem infensum habeant:quippe qui in utrāq; partem tum ad laudandum, tum ad vituperandum maximam vim obtineat.

In Poëtarum olores.

Porrò Columbæ isti volatili nihil opinor artificio concesserit Aquila illa lignea, quæ ante Imperatorem Norimbergam ingressurum in aëra subvolavit,atq; eum præcessit usque ad portam. Cujus, ut & Mu-

Aquila lignea.

sca

ſcæ ferreæ itidem volatilis, Guilielmus Salluſtius Bartaſius meminit loco antè allegato. Utriusque ſanè inventionem Petrus Ramus Johanni Regiomontano tribuit in præfatione *libri ſecundi ſuarum obſervat. Mathematicar.* *Muſca ferrea.*

Ac quoniam Pancirollus Horologia vel amygdali inſtar efformata in collo ſuſpendi ait: non abs re forſan fuerit, de Operum minutorũ, & præ nimia exilitate ipſum ferè viſum effugientium artificibus quædam hîc ſubjicere. *Callicrates* igitur, ſi Plinio credimus *libro.7.cap.21.* & *libro36. cap. 5.* ex ebore formicas, & alia tam parva fecit animalia, ut partes earum à cæteris cerni ſive diſcerni non poſſent. Et *Myrmecides* Mileſius inter cætera laudatæ induſtriæ monumenta in eodem genere inclaruit: quippe qui ex eadẽ materia quadrigam fabricaſſe legitur, quam cum agitatore ſuo Muſca integeret alis & cooperiret: item & Navẽ, quam Apicula pennis abſconderet. Hujus & M. Varro meminit *lib. de ling. Latina, ſexto:* docẽs, qua ratione ſubtilia illa opera oculis colluſtrare poſſis. Etenim, inquit, facilius obſcuram operam Myrmecidis ex ebore oculi videant, ſi extrinſecus admoveant ni-

Opera minuta.

Formica ex ebore.

Quadriga.

Navicula.

est, conaris, quod non potest fieri & explicari. Horatius igitur è globo maris & terræ Geometram significat; ex arenæ numero, Arithmeticum. quas duas artes nomine Geometriæ plerumq; veteres complectebãtur, ut Adrian. Turnebus docuit *lib. 26. Adversar. cap. 1.* Estq; iste Horatii locus argumento satis evidenti, plus in Poëtis latêre eruditionis, quàm plerique superciliosi viri, eorum contemtores censeant: qui præter pucrilem oblectationem, vel ut Eratosthenes, sonantiore risu ob hoc excipiẽdus, dicebat, anile quoddam fabulamentum, nihil iis inesse credunt. quæ sententia solidissimè cõfutata est à Ludovico Cœlio Rhodigino *lib. 7. Antiquar. lection. cap. 1. & 2.* Et quidem Osores illi poëtarũ meminisse debuerant illius, quod apud Platonem *in Minoe* admonet Socrates, cavendum inprimis esse iis, quibus fama curæ est, ne poëticum aliquem hominem infensum habeant: quippe qui in utrãq; partem tum ad laudandum, tum ad vituperandum maximam vim obtineat.

In Poëtarum osores.

Porrò Columbæ isti volatili nihil opinor artificio concesserit Aquila illa lignea, quæ ante Imperatorem Norimbergam ingressurum in aëra subvolavit, atq; eum præcessit usque ad portam. Cujus, ut & Mu-

Aquila lignea.

sca

ſcæ ferreæ itidem volatilis, Guilielmus Salluſtius Bartaſius meminit loco antè allegato. Utriusque ſanè inventionem Petrus Ramus Johanni Regiomontano tribuit in præfatione *libri ſecundi ſuarum obſervat. Mathematicar.* *Muſca ferrea.*

Ac quoniam Pancirollus Horologia vel amygdali inſtar efformata in collo ſuſpendi ait: non abs rę forſan fuerit, de Operum minutorũ, & præ nimia exilitate ipſum ferè viſum effugientium artificibus quædam hîc ſubjicere. *Opera minuta.* *Callicrates* igitur, ſi Plinio credimus *libro 7. cap. 21. & libro 36. cap. 5.* ex ebore formicas, & alia tam parva fecit animalia, ut partes earum à cæteris cerni ſive diſcerni non poſſent. *Formica ex ebore.* Et *Myrmecides* Mileſius inter cætera laudatæ induſtriæ monumenta in eodem genere inclaruit: quippe qui ex eadẽ materia quadrigam fabricaſſe legitur, quam cum agitatore ſuo Muſca integeret alis & cooperiret: *Quadriga.* item & Navẽ, quam Apicula pennis abſconderet. *Navicula.* Hujus & M. Varro meminit *lib. de ling. Latina, ſexto:* docẽs, qua ratione ſubtilia illa opera oculis colluſtrare poſſis. Etenim, inquit, facilius obſcuram operam Myrmecidis ex ebore oculi videant, ſi extrinſecus admoveant ni-

nigras setas. Testis quoq; est Hadrianus Junius *libro 1. Animadvers. cap. 6.* spectasse se non sine magna animi voluptate Mechliniæ nobili Brabantiæ oppido, cerasi calculum, in modum quasilli exsculptum, quo continebantur quindecim alearum paria, suis punctis affabrè distincta, ita ut acie oculorum dignosci potuerint clarè, cui tamen non dubia aut tenebrosa erat illa oculorum lux. fuerat autem emptus is calculus ab Hagano quopiam apud Confluentes Rheni & Mosellæ. Tradidit & Cicero, referente eodem Plinio *libro 7. cap. 21.* vidisse se in nuce inclusam Iliada Homeri, carmen in membrana scriptum. Sed Homerum longè preciosiore custodia dignum putavit Alexander Magnus, illud crebrò in ore habens, se Iliada & Odyssean Homeri usquequaque sequutum instar optimi viatici, nempe pro laborum solatio & imitamento, ut est apud Plutarchum. Itaq; inter spolia Darii Regis Persarum, unguentorum scrinio capto, quod erat auro gemmisq; ac margaritis preciosum, varios ejus usus amicis demonstrantibus (quando tædebat unguenti bellatorem & militia sordidum) Imò herclè, inquit, librorum Homeri custodiæ detur;

Alea ex cerasi nucleo.

Ilias nuci inclusa.

Alexander M. quanti Homerū fecerit.

detur; ut preciosissimũ humani animi opus, quàm maximè diviti opere servaretur. Cujus ego laudes singulas si deprædicare velim, verear, ne laborem suscepturus sim inanem, ac prorsus inutilem: cum nihil hoc aliud videri possit, quàm eum laudare, quem nemo vituperat, sed omnes venerantur & suspiciunt. aut verò etiam cum Aristophane quærendum mihi sit, Undenam μυριάμφορον, quod, Suida interprete, *decies mille amphorarum verbum est*, accipiam, quo satis dignè compellare eum possim. Eo quippe provectus est auctoritatis, ut nõ tantùm *prisca poëticæ divinus auctor* apud Græcos ab Apuleio *lib. 9.* sed & contentione summa *literarum parens, et doctrinarũ fons* à celeberrimis pronuncictur auctoribus. Estq; memorabile inprimis, quod Palatõ ζωγράφος sive pictor, cum Homerũ describeret, illum quidẽ velut vomẽtẽ exprimebat; poëtas verò reliquos per ambitum adstitutos ἐμημεσμένα ἀρυομένους, id est, quæ rejecisset is, absorbentes. Cui non ineptè accommodari poterit illud Ovidii: *Homeri laus.* *Homerus veluti vomens.*

Aspice Mæoniden, à quo ceu fonte perenni
Vatum Pieriis ora rigantur aquis.

Adde, quod ut Orphei *Cygnus*; ita Homeri simulachrum apud Veteres habita fuit *Luscina*: sive ob multiplicem vocis varietatem, *Luscinia adumbratus.*

 sive

five delectabilem suavitatem, sive pertinacem in ea continuationem. quandoquidem in una Luscinia, perfecta Musicæ scientia modulatus editur sonus: & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto: promittitur revocato, infuscatur ex inopinato: interdum & secum murmurat: plenus, gravis, acutus, creber, extentus, ubi visum est, vibrans, summus, medius, imus. Omniaque tam parvulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit: ut non sit dubium, hanc suavitatem præmonstratam efficaci auspicio, cum in ore Stesichori cecinit infantis. quibus Musicæ leporibus enarrandis cum Luscinia Plinius ipse contendere videtur *lib.10. Natural. histor. cap. 29.* quibus omninò addendum est, quod de Homeri laudibus, patria, luminum orbitate, & quo tempore vixerit (qua de re multũ Auctores ambigunt.) ex probatissimis scriptoribus retulit Melchior Guilandinus *in tract. de Papyro. membro 4. fol. 68. & sequen.*

In sesamo distichon. Sed, ut ad minuta redeam opera: scribit Ælianus *lib. 1. de Var. hist.* Myrmeciden & Callicratem in sesamo distichon elegeium literis aureis inscripsisse. Quod tamen homo prudens

dens & virtutum studiosus, ait, laudibus nequaquam deprædicabit. Quid enim hæc aliud sunt, quàm temporis vana perditio? Prudenter igitur Alexander Magnus: qui ostentatorem quendam Ciceris grana per longius missa intervallum, citra frustrationem in acum inserentem, nullo alio munere, quàm leguminis ejusdem modio censuit donandum. Quo ipso & hominis vanitatem, & ματαιοτεχνίαν quorundam non inficetè derisit: quam tu inanem artis imitationem rectè dixeris, sicubi laboris insumitur plurimum, operæ precio nullo. *Cœlius Rhodigin. lib. 17. Antiquar. lection. cap. 31.* Ex quo genere meritò esse dixeris Pulicem in collo aureola catella, eaque prælongâ vinctum, atque in deliciis habitum: cum ille saliret aliquando: nonnunquam heræ sugeret delicatulum sanguinem: deinde in lectulo satur sese collocaret. ut ad Cardanum ludens scripsit Scaliger *Exercitat. 326.*

ματαιοτεχνία.

Pulex catenâ alligatus.

DE PY-

DE PYXIDECULA NAUTICA.

TIT. XI.

Magnetis seu pyxidis nauticæ inventio, & utilitas.

NEc minus utilis est Nautis Magnetis usus, semper ad Septentrionem tendentis. Qua ratione fit, ut & die & nocte obscura, atque etiam tempestate coorta scire possis, quo loco sis constitutus, pyxidecula præsertim nautica adhibita quæ mirabilis ars est, & facilis ei, qui cognitionem ejus habet. Reperta hæc fuit in Melphi, Campaniæ civitate: quæ hodie Terra di lavoro *nuncupatur, ut voluit Blondus in Italia illustrata, ubi de Campania tractat, in fine. Ejus tamen Auctor ignoratur. Veteres navigabant, stellam polarem considerantes, quam Cynosuram dicebant: itemq; stellas alias, ut Virgilius ostendit* lib. 5.

———clavumque affixus & hærens
Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat.

Si obscurum esset cælum, ignorabant ubi versarētur, erantq; quasi deperditi. quemadmo-

admodum idem Virgilius lib. 3. *demonstrat:*

Erramus pelago, totidē sine sidere noctes.

Hodie verò experiētia ducti Nautæ, quam ex Aquilonis & pyxidecula istius observatione sunt consequuti, semper sciunt, quo in loco agant.

NOTÆ, sive COMMENTARII.

Cretensium placitis contineri constat, Neptunum illum maris Deum enavigandi scientiam Mortalibus communicasse, atque etiam classem conflasse primùm, cui sit à Saturno præfectus. Eundem etiam equos omnium primò domuisse, *lib. 1. Tit. De Morib. in bello usurpat.* ostendimus. Inde certè cognominis nata occasio, ut & Neptunus & Hippius diceretur, quòd ex Phurnuti sententia, mari celerrimè iter peragatur, velut equorū functionē subeuntibus navibus, ut est apud Rhodigin. *lib. 19. Lection. Antiquar. c. ult. in fi.* Thucydides & Libavius *declam. quadam,* Corinthiis primam attribuunt concinnationem Navium, quæ quidem formam præ se ferrent, quæ nunc etiam est frequentior: Alii aliis, de quibus consuli poterit Plinius

Navigationis author Neptunus.

Corinthii.

lib. 7.

Phœnices. *lib. 7. cap. 56.* Ego Phœnicum laudem inter alia præcipuam fuiſſe poſitam didici in Navigandi præſtantia: quorum, ut cum Lucano dicam *lib. 3.*

——rates, non flexo limite ponti
Certior haud ullis duxit Cynoſura carinis.

quippe qui perſpectâ Cœli & maris ſocietate, primi duos diſcreverunt polos, id eſt, extremos vertices, circa quos ſphæra cœleſtis vertitur. Quinq; enim hæc eximia generi humano præſtitiſſe Syrophænices videntur, quantum quidem ex Plinii *lib. 5. cap. 12. & 19.* poſſumus conſequi: nempe literas, ſiderum cognitionem, navigandi induſtriam, nec non militiæ diſciplinam, & frequentem Urbium exſtructionem. quod pluribus exſequutus eſt Steph. Forcatulus *lib. 1. de Imper. & philoſoph. Gallor.* Sed hoc amplius ipſum nos præpotentẽ Deum, ut Univerſitatis, ita & navigii architectum piè agnoſcimus: qui fabricationem illius Noam docuit, ante omnium iſtorum, quos dixi, memoriam. Id quod non tantum *Geneſ. 6. verſ. 14.* ſed & Sapientiæ *14. verſ. 6.* ſignatè exponitur his verbis: *Sed & ab initio, cum perirent ſuperbi Gigantes, ſpes orbis terrarum ad ratem confugiens, remiſit ſe-*

Imò Deus ipſe.

ſit ſe-

sit seculo semen nativitatis, quæ manu tua erat gubernata. quo in loco etiam occasio & finis navium subsequutarum indicatur: Acquirendi scilicet cupiditas; & ne essent vacua sapientiæ Dei opera: qui fragile illud lignum providentia sua gubernet, dum & in mari viam, & inter fluctus semitam dedit firmissimam. Quæ cum ita se habeant: non potest sanè nō antiquissima esse Navigandi scientia: ut hinc dubitare non parum possis, Num etiam Veteribus cognitum fuerit hoc pyxideculæ Nauticæ instrumentum, quo in navigationibus nostris nihil hodie frequentius. Auget dubitationem, quod sub *Versoriæ* appellatione Plautus ejus meminisse videatur in Mercatore. Sc. Divûm atque.

Navigationis occasio & finis.

Navigandi ars antiquissima.

Pyxis nautica an veteribus cognita.

Hic ventus nunc secundus est, cape modò Versoriam

Versoria.

Et in Trinummo. Sc. Stasime fac te.

Cape Versoriam, recipe te ad herum.

Utroque enim loco Naviculatoriam pyxidem intelligi, sunt qui putent. quorum tamen sententiam rectè improbat Hadr. Turnebus *lib. 20. Adversar. cap. 4.* docens, Versoriam ibi funem denotare, quo velum vertitur. quod illo ejusdem Plauti probat in Epidico. Sc. Heus adolescens:

Utcunque in alto ventus est Epidice, ex imo velum vortitur.

Rectè,

Rectè, *ex imo.* Sic enim ima pars veli, hoc est, imus angulus intelligitur, vel funis; quo velum tenditur. quem funem etiam *Navis pedem* dici video, & quidē tam dextrum, quàm sinistrum. Duos certè Navis pedes Catullus innuit:

Pes navis.

——— *sive utrumq; Juppiter*
Simul secundus incidisset in pedem.

quanquam non ignoro, apud Plautum in Menæchmis Sc. Bene obsonavi: per *Navales pedes* interdum etiam vel Remiges, vel Remos significari, quibus Naves veluti ambulant. Quò pertinet illud Ausonii:

Remipedes certant medio cum flumine lembi.

Cum hæc scriberem, venit mihi in mentem ejus, quod Ulpianus ex Pomponii sententia scripsit, Non debere exercitorem navis per Remigem aut Mesonautam obligari. *l. 1. §. qui sunt igitur. ff. Naut. caup. stabul.* quo loco per Mesonautam Hermolaus Barbarus significari putat Mancipium in medio Navis unicuique deserviens: quales sunt Mediastini in domibus. Est enim *Mediastinus* (cujus & apud Ulpianum mentio *in l. ult. ff. de oper. servo.* & Columellā *lib. 1. cap. 9. & lib. 2. cap. 13.*) mancipium abjectius, quod vilissima & sordidissima ministeria obire domi cogitur, domum verre-

Me[illegible]uta.

Mediastinus.

verrere, purgamenta efferre, ligna congerere, & hujusmodi alia facere: Ipsum ob hoc ita dictum, quod in media domo ad imperia omnium nutusque excubare soleat. Sic ergò dictos putat *Mesonautas*, qui in media navi simili servitutis conditione omnibus præstò sunt. Gothofredus Mesonautam intelligit eum, qui medium inter summos & imos locum teneat: Summos, ut proretas & gubernatores: Imos, ut Remiges: & qui aliis remigandi signum præbeat. Cui officio qui præsunt, hoc est, qui operam dant, ut Remiges pariter remis aquam pellant, Hyginio dicuntur *ad pitylum sedere*. Est enim *pitylus*, fictitio nomine, sonus ille, quem remus illisus aquæ efficit. & Nautici pitylum vocant, cum ad *Celeuma* remigatur: sicuti Turnebus explicat *lib. 28. Adversar. cap. 43.* A Celeumate autem illo, Navigationis moderator, quem Plautus *hortatorem* vocat, quòd ea hortamenta faciat, quæ Græcis dicuntur Celeusmata, *Celeustes* fuit nuncupatus. de quo videri poterit Guilhelm. Budæus *ad d. l. 1. §. qui sunt igitur. ff. Naut. Caup. Stabul.* ubi non minus atque apud Turnebum loco citato, varia officia nautica doctè & elegãter exposita invenire est. Mihi ꝓpior vero videtur Alciati sententia, qua Mesonautas

Ad pitylum sedere.

Celeustes, Navis moderator.

Nn eos

Mesonautæ.

eos interpretatur, quos idem Ulpianus Græcis ναυλεπιβάτας dici ait *in l. ult. ff. d. tit.* si quidem Noricam sequamur lectionem, quæ sic habet: *Et quid, si quis sit ex his, quos vulgò μεσοναύτας, Græci ναυλεπιβάτας dicunt.* ut sint Mesonautæ, qui navem inscendunt, & ne aliquid nauli nomine Domino navis solvant pro vecturæ precio, ducendis remis operantur: ab ἐπιβαίνειν, quod est inscendere. Unde Epibates, navis ascensorem significat: & ἐπιβάδες vel ἐπιβάδαι, naves eidem Ulpiano conscensoriæ sive scansiles dicuntur, quæ trajiciendis vectoribus aptæ, vel transportandorum hominum caussa factæ sunt. *l. 1. §. igitur. 12.* & ibi Budęus *ff. de Exercitor. act.* Alciatus *lib. 1. parerg. cap. 43. & lib. 3. Dispunction. cap. 21.* Antonius Augustinus *lib. 4. Emendat. cap. 17.*

Pyxis Veteribus incognita.

Sed redeo ad Pyxidem: quæ modò *Acus vel acicula marina*, modò *pyxis vel pyxidecula nautica*: sæpè etiam *Magnes* dicitur. Hanc Veteribus fuisse incognitam, omnes uno fatentur ore: quippe qua destituti vasto illi Oceano nunquam se ausi fuerint committere: uti nec absque remis & actuariis navibus navigarint: ideoque semper oras ferè terrarum legerint: ut ad Tit. 1. *fol. 31.* indicavimus. Quò fit, ut cum illi sese alveo mediterraneo continue-

tinue-

tinuerint; (nam sine acus marinæ usu, ut jam dicebamus, navigationem in alto Oceano institui non potuisse, disertè scribunt Petrus Ciezius *lib.2. Histor. Indicar. cap.9.* & Gomara *lib.1. Histor. General. Ind.*) Nostri beneficio pyxidos quotannis orbem terrarum crebris navigationibus obeant, & in alium orbem, ut ita dicam, colonias deducant: jam ut intimos recessus apertos habeamus; & exinde non modò mercatura abundans & quæstuosa evaserit, verùm etiam omnes homines secum ipsi, & cum Republica mundana velut in una eademque Civitate mirabiliter conspirent. *Johannes Bodinus in Methodo historiarum. cap. 7.*

Jam cum vasti illius Oceani immensa sit & inscrutabilis profunditas, ut nullâ quantumvis maximâ funium copiâ fundus indagari queat, quemadmodum ab iis relatum est, qui mare id permearunt: ideoque dies noctesque, quamdiu ventus est secundus, cursus tenendus; obtinente autem malacia, consistere necessum sit: quandoquidem navigia mari illi accõmoda, perinde ac naves actuariæ, remis non agantur: Consequens nimirum est, *Bolidis*, de qua tam multa ab anilium fabularũ nugamentis non aliena

commemorantur, usum ibi esse posse nullum: ut scilicet humus eâ eruatur, qua Navitæ, in quibus terris versentur, dignoscant. Est enim *Bolis*, instrumentum, trunculum pyramidalem formâ referens, & acuta parte perforatum: quod funibus attexitur. sebum verò ex altera parte applicantes in profundum demergunt Nautæ, quoties locum stationi idoneum nactos se esse putant. Cui si arena adhæserit, opportunam esse stationem colligunt: sin minus, limum aut rupem subesse cognoscunt, cui anchora defigi minimè possit, ideoque aliò esse properandum. Id quod in Occidentali illo Oceano, ob gurgites scilicet imperscrutabiles fieri non posse, atque ideò irridet Johan. Lerius *in histor. Navigation. in Brasiliam cap. 21.*

Bolidis descriptio.

Quanto certior & præstantior est pyxidis nauticæ, qua de agimus, ratio? quæ inventore gaudet Flavio quodam, Melphi in Neapolitano regno, florentissimo illo tractu Campaniæ, (quæ, ut Pancirollus hoc loco rectè monet, & à nobis *in titul. de Campanis. fol 388.* indicatum fuit, hodie etiamnum *Terra di lavoro* dicitur) oriundo. qui Acus marinæ usum ante annos plus minus trecentos excogitasse commemoratur à Ciezo & Gomara locis suprà allegatis. Hanc inter cætera

Pyxidis inventio.

cætera rerum inventa admiratione primùm dignam censet Hieronym. Cardanus *lib. 17. de Artibus, artificiosisq; rebus.* quippe qua tot sulcantur maria, creditur profundo pelagi & vastitati aquarũ & ventorũ turbini salus tot hominum, tam ingentes pecuniæ, ipsorũ deniq; vita principum, vasculo tam parvo, virgulęque, imò acui modicę! nec solùm sufficeret hæc credidisse, nisi etiam ea nos dirigat ac doceat, lapisque sensus expers tot viris sapientissimis, oculatis atque auritis præstet. Ejus verò formam, prout ab Hieronymo Osorio, propter eos, qui à maritimis regionibus semoti sunt, explicata est, hîc loci adscribere duco convenientissimum. Vasculum est (inquit Osorius *lib. de Reb. Emmanuelis Lusitaniæ Regis*) è ligno factum, planum atque rotundum, altitudine duorum aut trium digitorum. In medio habet stylum præfixum, in summo præacutum, aliquantò breviorem, quàm sit vasculi ipsius altitudo. Regula deinde è ferro solertissimè facta, tenuis & angusta ad vasculi modum dimensa; ita tamen ut diametri ipsius vasculi longitudinem non exæquet, inducitur. Styli verò cuspis per medium hujus regulæ, quod est inferius excavatum

Verè mirabilis.

Ejus forma & usus.

vatum & fastigiatum, superius immissa, ita eam suspensam, paribusque momentis libratam continet, ut utrinque angulos pares efficiat. Operculo deinde vitreo ænea virgula circumdata firmato, ne possit regula excuti, & aliqua ex parte labare, contegitur. Cum verò magnetis ea natura sit, ut non modò ferrum ad se trahat, verùm etiam una illius pars ad Septentriones adspiret, altera in Austrum propendeat, naturamque suam cum ferro communicet: efficitur, ut, cum regulæ hujus caput ad eam magnetis partem, quæ spectat ad Septentriones, applicatum, attrituque illius extorsum fuerit, eandē in se vim concipiat: & cum ita suspensa exstiterit, ut mobiliter in varias partes impelli possit, semper in Septentriones insita propensione referatur. Sic autem fiebat, ut Nautæ hoc instrumento moniti, quamvis in profundo pelago versarentur, & cœlum esset nubilum, & caliginosum, possent tamen ad Septentrionis rationem cursum dirigere. Hanc autem regulam, quia ad Acus similitudinem proximè accedebat, *Acum navicularium* appellabant. Deinde cum facilimum sit, humanis ingeniis addere semper aliquid ad ea, quæ sunt solerter inventa, aliam normæ rationem excogitârunt, qua possent exactius, quem

quem cursum in navigando tenerent, ratione perspicere. E virgulis enim ferreis figuram efficiunt lateribus paribus, angulis imparibus, in rhombi speciem deformatam. Huic unam ex parte superiore, alteram ex inferiore chartam orbiculatam adglutinant. Magnetis autem adjuncta vi, sic figurã hanc temperant, ut unus ex acutis angulis Septentrionem, alter Austrum respiciat: ex obtusis verò unus ad Ortum Solis, alter ad Occidentem spectet. Diametri autem orbis hujus longitudo figuræ longitudinem non excedat. Habet autem orbis hic in medio æneum umbilicum affixum, ad eam formã factum, qua diximus regulæ medium fabricatum fuisse. Per umbilicum illud igitur styli cuspis immissa, orbem hunc suspensum continet, qui non modò regulæ illius, de qua diximus, vice fungitur, sed omnes ventorum regiones, quorum flatibus navis impellitur, in conspectu proponit. In charta namq; superiore Septentrio, & Auster, & Oriẽs, & Occidens, & interjectæ inter hos terminos regiones exactissimè describũtur. Normâ ad hunc modum constitutâ, hoc restabat incõmodi, quòd opus erat, quoties navis fluctibus agitata, ut fieri necesse est, in puppim aut prorã, aut in alterutrũ lat⁹ inclinaret, ut illa in pro-

vatum & faſtigiatum, ſuperius immiſſa, ita eam ſuſpenſam, paribusque momentis libratam continet, ut utrinque angulos pares efficiat. Operculo deinde vitreo ænea virgula circumdata firmato, ne poſſit regula excuti, & aliqua ex parte labare, contegitur. Cum verò magnetis ea natura ſit, ut non modò ferrum ad ſe trahat, verùm etiam una illius pars ad Septentriones adſpiret, altera in Auſtrum propendeat, naturamque ſuam cum ferro communicet: efficitur, ut, cum regulæ hujus caput ad eam magnetis partem, quæ ſpectat ad Septentriones, applicatum, attrituque illius extorſum fuerit, eandē in ſe vim concipiat: & cum ita ſuſpenſa exſtiterit, ut mobiliter in varias partes impelli poſſit, ſemper in Septentriones inſita propenſione referatur. Sic autem fiebat, ut Nautæ hoc inſtrumento moniti, quamvis in profundo pelago verſarentur, & cœlum eſſet nubilum, & caliginoſum, poſſent tamen ad Septentrionis rationem curſum dirigere. Hanc autem regulam, quia ad Acus ſimilitudinem proximè accedebat, *Acum navicularium* appellabant. Deinde cum facilimum ſit, humanis ingeniis addere ſemper aliquid ad ea, quæ ſunt ſolerter inventa, aliam normæ rationem excogitârunt, qua poſſent exactius, quem

quem curſum in navigando tenerent, ratione perſpicere. E virgulis enim ferreis figuram efficiunt lateribus paribus, angulis imparibus, in rhombi ſpeciem deformatam. Huic unam ex parte ſuperiore, alteram ex inferiore chartam orbiculatam adglutinant. Magnetis autem adjuncta vi, ſic figurā hanc temperant, ut unus ex acutis angulis Septentrionem, alter Auſtrum reſpiciat: ex obtuſis verò unus ad Ortum Solis, alter ad Occidentem ſpectet. Diametri autem orbis hujus longitudo figuræ longitudinem non excedat. Habet autem orbis hic in medio æneum umbilicum affixum, ad eam formā factum, qua diximus regulæ medium fabricatum fuiſſe. Per umbilicum illud igitur ſtyli cuſpis immiſſa, orbem hunc ſuſpenſum continet, qui non modò regulæ illius, de qua diximus, vice fungitur, ſed omnes ventorum regiones, quorum flatibus navis impellitur, in conſpectu proponit. In charta namq; ſuperiore Septentrio, & Auſter, & Oriēs, & Occidens, & interjectæ inter hos terminos regiones exactiſſimè deſcribūtur. Normâ ad hunc modum conſtitutâ, hoc reſtabat incōmodi, quòd opus erat, quoties navis fluctibus agitata, ut fieri neceſſe eſt, in puppim aut prorā, aut in alterutrū lat⁹ inclinaret, ut illa in pro-

fundo subsidens adhæresceret, neque motu libero in Septentriones dirigi posset. Ne autem hoc eveniret, fuit solertissimè excogitatum. Nam vas ipsum paulò infra labrum circulo æneo arctè constringitur. Utrinque autem ab eo circulo virgula calybea ducta, in foramen alterius circuli majoris & exterioris, modico intervallo ab interiore distantis, immittitur. Virgulæ verò binæ ita sunt æquales & oppositæ, ut si ex utraque una & perpetua fieret, circularis illius spacii diametrum contineret. Exterior autem circulus circa duas illas virgulas quasi circum axem versatur. Rursus ab exteriore circulo aliæ binæ virgulæ pari intervallo ad ambitum alveoli cujusdam orbiculati, intra quem hæc machinatio continetur, simili ratione perducuntur. Ita sunt autem hæ virgulæ exteriores interioribus ex adverso constitutæ, ut si duæ tantum ex illis quatuor directæ fierent, sese ad angulos rectos intersecarent. Cum verò machinatio ex inferiore parte ænea & ponderosa sit, neque fundum attingat ullum, ita undiq; pellitur, ut mediũ locũ teneat. Et cum pensilis & mobilis exsistat, pondere suo nixa eâ ratione consistit, ut quãvis maximi fluctus navẽ jactẽt, ipsa semper ad libellã directa permaneat. Sic autẽ fit, ut ni-

ut nihil interveniat, quod normam ab eo motu, quo in Septentriones fertur, impedire queat. Hactenus Osorius. Cui consentanea scripsit P. Bellonus *libro secundo Singular. cap.16.* & Petrus de Medina Hispan. *de arte navigandi lib.6. in pr. & lib.3. cap.7.* ubi eorum argumentis, qui chartæ marinæ usum in forma plana propterea rejiciunt, quòd Mundus sit rotundus, respondet.

Nec verò solùm ad polos demonstrandos, nautico usui suam præstat opem ferreus obelus in pyxide: sed ferè ad infinita. Maximè cognitus est usus Magnetis in ferreis obelis, in sciathericis horologiis. nam eis quiescentibus, stratam lineam ostendit ilicò à Septentrione ad Austrum: unde à Gnomone cadentes umbræ diurnas horas demonstrabunt. Utuntur & magnetino indice Metallici in venarum extensionibus. Nam subterraneis in specubus, in quo situ index, qui magnetem tetigerit, steterit, ab ea cœli parte extendi metallorum venas cognoscunt. Præterea iis, qui ædificiorum ichnographias, imò Urbium, imò Regionum describunt, mirificum ministrant usum, dũ situs anguli capiuntur, & in papyrum transferuntur. Utimur præterea in aquis ducẽdis, in aquæ ductibus, qui sub terra excavantur

Alii pyxidis usus.

vamtur; in antris perforandis:in excavandis cuniculis,inq; his immissis tormẽtarii pulveris cumulis, & obstructis spiramentis, ad excidendas ab imo arces, rupes & mœnia, iter ostendente pyxide. Sed & duarum pyxidum nauticarum operâ, quæ quidem Alphabeto circumscriptæ sint,amico longè absenti, etiam carceribus occluso poteris incumbentia nunciare.&,ut amplius dicam, pendẽt ex Magnete principia motus,& alia mirabiliora: de quibus videatur Joh. Baptista Porta *lib.7. Magiæ Naturalis.* Tanta igitur cum sit Magnetis præstantia:nequaquam errasse putandus erit Bodinus,qui in tota rerum natura nihil eo esse admirabili⁹,& usum ejus planè divinum dixit.*in Methodo histor.cap.7.* cujus rei exactam rationem Magnus ille Scaliger aliam non reddit,quàm se nescire. Nos enim in luce rerum tenui caligare,in mediocri cœcutire,in majore cœcos esse,in maxima insanire. *Exercitat.131. ad Cardanum.* Nicander & ex eo Plinius appellatum autumant Magnetem ab inventore Magnete armentario in Ida. Invenisse autem fertur clavis crepidarum & baculi cuspide hærentibus,cum armenta pasceret.*Plinius lib.36. cap. 16.* Hinc navigia Indis ac Æthiopibus nec pice lita dicuntur, nec compacta ferro, sed

Magnetis usus divinus.

eius inventio.

f..l laqueis arctata. Caussam facti augurantur nonnulli, quia insint in eo mari ferrum ad se pertrahentes petræ. Id haud videtur verum: quoniam Romanorum classibus illic res gerentibus, nil obvenit ejusmodi. Potior ratio est, quæ de metalli promitur inopia. Sed nec aliunde invehi licet, quando ne fiat, morte caveri traditur à Cœlio Rhodigino *lib.18. Antiquar. lect. cap.31. in fi.* respiciente fortassis ad Marciani Imperatoris Constitutionem, qua capitalem pœnam, bonis etiam Fisco addictis, subire decernitur, qui nedum cujusque generis arma, sed & ferri vel facti jã, vel adhuc infecti quippiam hostibus ausus fuerit venundare. Perniciosum namque Romano Imperio, & proditioni proximũ est (inquit) Barbaros, quos indigere convenit, telis, ut validiores fiant, instruere. *leg.2. C. quæ res export. non deb.* Ideoque nec animalia ad hostes licet traducere, quamvis *Alabarchiæ* vectigal, quod pro transductione pecorum alioquin inferri solet, fuerit remissum. *leg. usurpationem. 9. C. de vectigal. Jac. Cujacius libro octavo Observationum cap.37.* & nec vinum, oleum, aut liquamen, ne gustus quidem causâ eò transferre. *per tex. in l.1. C. quæ res* ex-

Arma, merces & annona ad hostes non exportanda.

Alabarchia.

export.non deb. ne ejusmodi liquoris gustu admoniti Barbari arma in eos vertant; ideoque eas regiones armis invadere studeant, unde sibi id liquaminis comparare possint. Sic enim Longobardos legimus à Narsete in Italiam pellectos, & Gallos ab Hetruscis, ut ex Livio *libro quinto.* Andr. Alciatus probè observavit *lib.4. Dispunction.cap. 11.*

Navigantium pericula. Memini me de Navigationis periculo aliquid dixisse *lib.1. Tit.de Navib.Trirem.& Quadrirem.folio 247.248.* quibus addendum omninò est, quod *Sapientiæ 14.vers. 5.* dicitur, Navigãtes exiguo ligno animas suas credere. Quod ipsum in memoriam mihi revocat illud Anacharsis: qui, dum interrogasset quẽdam, quanta esset spissitudo tabularum nauticarum: atque is, quatuor digitorum, respondisset: Tantillum, inquit, absunt à morte, qui navigant. Id pulcherrimis versibus expressit Juvenalis *Satyr.12.*:

Anacharsis.

I nunc, & ventis animam committe, dolato
Confisus ligno digitis à morte remotus
Quattuor, aut septem, si sit latissima teda.

Idem itaque Anacharsis roganti, Utrum plures arbitraretur esse Mortuos, an vivos? Navigantes, & ipse quærendo respondit, utro

tro in numero ponis? dubitans nimirum, an inter vivos essent habendi, qui vitam undarum ac ventorum arbitrio commisissent: ut est apud Plutarchum *in Apophthegm.* Hinc Cato Censorius dicere consuevit, Trium quæ in vita egisset, se in primis pœnitere: quòd arcana feminæ credidisset: si quis sibi dies absque fructu effluxisset: si quopiam navigio vectus esset, quo pedestri itinere pervenire licuisset; sentiens periculosam admodum esse Navigationem. Cui qui se commisit, & mare turgidum tentavit, nullum mortis quantumvis immanem impetum videtur reformidare, **Cato.**

Et propè tam lethum, quàm propè cernit aquam,

ut canebat Ovidius. Id Navigantium periculum significantius etiam expressurus Regius propheta David: Ascendunt, inquit, usque ad cœlos, & descendunt usque ad abyssos: anima eorum in malis tabescit. Turbati sunt, & moti sunt, sicut Ebrius: & omnis sapientia eorum devorata est. *Psalm. 96. vers. 26. 27.* ut meritò, qui per mare iturus est, in mortis periculo dicatur constitutus. quod tamen, quo ad juris effectum, ex iis interpretationem capit, quæ tradidit Jac. Menochius **Davides.**

chius *de Arbitrar. Judic. libro secundo casu 61.* Plurimum namque refert, quo tempore suscepta sit navigatio, Utrum cum aperta, an verò clausa adhuc esset maria. Quod ipsũ ex Vegetio, de Mensibus loquente; quibus tutius navigatur, liquidò cognoscitur *libro 4.* Ex die (inquit) tertia Iduum Novembr. usque ad diem sextum Iduum Martii, maria clauduntur. Nam lux minima, noxq; prolixa, nubium densitas, aëris obscuritas; ventorum, imbrium, vel nivium geminata sævitia, non solum classes à pelago, sed etiam cõmeantes à terrestri itinere deturbat. Post natalem verò, ut ita dicam, navigationis, qui solenni certamine publicoque spectaculo multorum gentium celebratur, plurimorum siderum, ipsiusque temporis ratione usque in Idus Majas periculosè maria tentãtur. Ex quibus verbis collectu facile est, quamdiu maria dicantur clausa. Rursus aperta ea voluit Gratianus cum Valent. & Theodosio à KL. Aprilis, usque ad diem KL. Octobris: tutam enim habitam iri, quæ intra id tempus suscepta fuerit Navigatio, satis innuit tex. *in leg. quoties. 3. de Naufrag. libro undecimo.* Qua in re observandum est, *Navigationis natalem* Vegetio intelligi tempus Vernum, quo Mare, quod ob hye-

Navigationis tempora.

Mare clausum.

apertum.

Natalis navigationis.

hyemis sævitiam clausum fuerat, navigantibus primùm aperiebatur. quo tempore quæ instituebatur, prima dicebatur Navigatio. Docet id Cicero *libro secundo Ep.* 6. *ad Q. Fratrem*, his verbis: Iidem ajebant, nunciare te *prima Navigatione* transmissurum. Nam paulò antè dixerat: atque adhuc *clausum* mare scio fuisse. Item *Ep. 4.* Tu mi frater, simul ac ille venerit, *primam navigationem*, dummodò idonea tempestas sit, ne omiseris. licet id verbi aliter etiam possit accipi, ut Turnebus tradidit *lib. 24. Adversar. cap. 34.*

Navigatio prima quæ dicatur.

Utilis verò cum primis erit illa Temporis distinctio, in condemnando vel absolvendo Nauta pro mercibus submersis & naufragis. Nam si pelago merces is commiserit, congruo navigationis tempore; culpam commisisse non intelligitur, licet merces cum navi perierint. *l. utique. 16. ff. de rei vindic.* secus si tempore adverso (hoc est, non debito) navigatum iverit, & res naufragio peremta sit: tenebitur mercatoribus ex amissione, non secus ac si imperitum magistrum Navis exercitio præposuisset. *d. l. 3. & d. l. utiq. 16. in fi. l. qui petitorio. 36. in fi. ff. de rei vindicat. l. item quæritur. 13.* ibi, vel quo non debuit tempore. *& §. seq. ff. Locati.*

Nauta quando de mercibus submersis conveniatur.

Quod

Pœna supprimentis naufragum.

Quod si quis tamen vel Naufragum, vel Naufragiũ dolo malo suppresserit, pœnã Legis Corneliæ incurret. *leg. ejusdem. 3. §. item is. ff. ad leg. Corn. de sicar.* Est autem *Naufragũ* supprimere (ita enim, & non *Naufragium* legit Budæus) hominem è naufragio errabundum arripere, & in vinculis habere, aut in ergastulo concludere ad opus faciendum. Id genus hodiè sceleris & plagii ab Archipiratis perpetratur: qui homines incautos, in maritimis locis comprehensos, in triremes rapiunt, & ad scalmum alligant, . . sub flagellis remigent. Per *Naufragii* aute.. (quod verbi in omnibus ferè ita legitur exẽplaribus) supressores intelliguntur, qui naufragio ejectas res occultant. Quibus etsi mortis pœna olim inferebatur: cum nõ mediocre flagitium audeat, imò pessimus sit & sacrilegus, qui se ejusmodi lucro mãcipat, atque illos rebus suis defraudat, quibus aliquis misericordia motus, vel de suo sumtus suppeditet, quemque in corde circumferunt dolorem, leniat; quum præsertim graves cruciatus in bonorum amissione sustineri consentaneum sit. Quia tamen æquum non est, pro re materiali & fluxa, materiæ expertem & immortalem, animam nẽpe capere; Leo Imp. capitali pœna sublata, occul-

Naufragii suppressio.

occultatorē pro re detenta quadruplum dependere sancivit. *Novel.const.64.*

Facit etiam Naufragii, quam ob oculos versantem Mortis imaginem rectè dixeris, periculum, ut compertum sit aliquoties, eos qui ex illo præter spem salvi enatarunt, repentè canos evasisse. Hinc Artemidorus in somniorum interpretatione, Rasuræ somnium ait Navigantibus naufragium; Ægrotis, extremum vitæ discrimen, citra tamē mortem portendere: eò quòd Naufragi, & à diuturno morbo se colligentes, radi consueverint: ut rasurâ periculi magnitudinem aliis testatam faciant. *Johann. Pierius libro 32. Hieroglyph.* Indubitatum verò est, nulla re citius promoveri canitiem, quàm curis, mœrore, & metu. Commemorantur enim nonnulli, qui in præruptas rupes aucupii gratiâ, funis ope pervaserant, soluto eo aut delapso, desperabundos præproperam canitiem accersivisse. Nec indigna memoratu est historia, quam sibi olim à Francisco Dilpho, Cæsareæ Majestatis ad serenissimum Angliæ Regem tum temporis Oratore narrasse scribit Hadrianus Junius *in tract. de Coma, cap. 10.* Ea sic habet: Hispanus nomine Didacus sive Diegus Osorius nobi-

Naufragi cur subitò canescant.

lissima familia ortus, aulicæ puellæ amore captus communicato prius cum ea consilio, in patula arbore & frondosa absconderat se (ea crescebat in Hispaniis intra regii horti septa.) Interim fortuito catelli melitæi latratu prodita colloquii fides, Satellitum manui illum objecit. Comprehensus carceriq; inclusus, quòd capitale fuerat illic deprehendi, dictatâ ultimâ sententiâ ita inhorruit totus, ut Nox unica Juvenem eundem & Senem incanũ viderit. Quo spectaculo motus Carcerarius, delato ad Ferrandum regem Catholicum prodigiosæ rei indicio, effecit, ut capitalis legis rigore in benignitatem converso, Rex illum absolverit, dictitans pœnarum satis dedisse, qui præmaturam senectutem cum Juventæ flore commutasset. Similem historiam, quantum quidem ad insperatam Canitiem, audivi à quodam fide dignissimo: qui mihi pro certo adfirmabat, quendam fabrum in Hassia, cum nocturno itinere à Cacodæmone sævissimè habitus esset ad auroram usque, una nocte caniciem spectabilem contraxisse metu.

Navigantes cur nauseent. Verùm ad Navigantes redeo: quibus cum ille ipse quem dixi Timor, tum etiam Odoratus inprimis nauseam quoq; concitare solet. Odorem enim insuetum graviter sentimus: deq; futuro amplius soliciti sumus,

mus, præsenti haud satis fidentes tranquillitati. Proinde æstuans animus ac fluctuans, corpus simul concitat ac replet perturbatione. Propterea *primo Canonis* Avicenna: Mari (inquit,) commeantibus plerumq; accidit vertigo & corporis devolutio insimul, sed & vomitus, fastidiente stomacho: mox tamen resident omnia. Cæterùm ejusmodi vomitum haudquaquàm retundendum substringendúmve, Medicæ scientiæ decretum est, quoniam adversus ægritudines multas præmunitio sit. quod ex Medicorum disciplina tradidit Cœl. Rhodiginus *lib. 26. cap. 13*. Ex cujus insuper *lib. 27. cap. 17.* didicim', Naufragos, vel in aqua pereuntes, primò quidem ima petere; mox ubi computrescere cœperint, emergere ac fluitare. Tabescens quidem cadaver spiritosum fit, aër verò præfarctis poris ac meatibus, nec non pulmonis cavitatib', quæ βρόγχια dicũtur, levissimum illud efficit, adeò ut supernatare valeat. Proinde mandatum literis est, quendam in mari grassantem, cum id sciret, consuevisse eorum, quos enecasset, pulmonem cõcidere, atque ita demũ in aquã projicere, quòd ita affectos comperisset non emergere. Quib' pro coronide adjicio quòd si quãdo naufraga defunctorũ cadavera fluctibus evehuntur; fœminarũ prona fluitãt, virorũ su-

In aquâ pereuntes primò ima petunt, posteà emergunt.

Fœmina cadaver pronũ fluit at, Viri supinum.

supina: velut ipsâ Naturâ pudoris disciplinam inter defunctorum corpora discernente. quod ex Plinio *lib.7.cap.17.* & Solino *cap.5.* Annæus Robertus Aurelius scriptum reliquit, Magnam quidem esse docens apud omnes castitatis commendationem: pudorẽ tamen & continentiam in mulieribus & puellis multò potius, quàm in viris requiri. *lib.3. Rerum judicatar.cap.6.*

DE TYPOGRAPHIA.
Tit. XII.

Typographiæ inventio.

Notatu quoq; digna est Typographiæ inventio: quæ in Germania reperta fuit anno 1440. Et invaluit opinio, quendam per Mare Germanicum & Balthecum navigantem, in Regionem Chinensium, qui olim Seres dicebantur, fuisse delatum: eundemq;, cui Lusitani cum celocibus suis se adjunxerant, animadvertisse, imprimendi artẽ ibi exerceri. Visis itaq; & probè consideratis typis ac formis illis, in Germania reversum, similem Chalcographiam concinnasse. quæ maximo

eius utilitas

maximo nobis hodiè & adjumento est & lucro: quandoquidem olim omnia necessū esset calamo describerentur. quem in usum multæ constitutæ erant tabernæ, in quibus nihil agebatur aliud, quàm ut scriberetur. Id quod multi laboris erat & sumtuum, ei præsertim, qui libros sibi comparabat. Ego paginas aliquot vidi Chinæ impressas: et si memoriæ proditum non est, unquam ibi Typographiam exstitisse.

NOTÆ, sive COMMENTARII.

Quod de Papyro & Charta scripsit Plinius, ejus usu maximè humanitatem vitæ constare & memoriam, *lib. 13. cap. 11.* id non minus verè de Typographia quoq; usurpaveris. quam miram typis excudendorum librorum artem, nulli nec utilitate, nec dignitate, nec subtilitate secundam Cardanus dixit *lib. 17. de artibus artificiosisq; reb.* & quam unam cum omnibus omnium Veterum inventis certare facilè posse Johann. Bodinus censuit *in Methodo histor. cap. 7.* quinimò si Stephano Forcatulo credimus, non dubium est, superatam Rerum naturæ ferè munifi- *Typographiæ commendatio.*

centiam, excogitata librorum excudendorum ratione: cujus inventum, si verum fatemur, nullo vitæ miraculo postponendum ne novem quidem Musæ æquabunt, licet cuilibet suæ artis disciplinæve institutionem Veteres assignaverint. *Forcat. lib. 4. de Imp. & Philos. Gallor.* Ipsemet quoq; Philippus Melanchthon hoc artificium ait esse donum divinitus generi humano communicatum, hoc senescentis mundi vel potius ætate jam effœti ac fatiscentis sæculo, ut renascentis in Ecclesia sincerioris doctrinæ, & aliarum necessariarum artiũ studia, prolatis in lucem è tenebris omnis generis codicibus vetustis, instruerentur copiosa supellectile optimorum Scriptorum, quorum fuit auctoritas ἀξιόπιστος, & sublevaretur imbecillitas & ignavia hominũ fatali languore torpescẽtiũ. *l. 5. Chronicor. sub Friderico III. circa fin.* Effectũ etiam hac industria est, ut qui semel in lucem prodierunt libri, non possint deinceps oblivione posteritatis prorsus extingui. Ut non desint, qui artem hanc omnium artium conservatricẽ dicant, Sibyllino carmine jam olim prædictam, in quo vates illa Antichristum lino periturum cecinit: dignam mehercule, cui non minus, imò verò magis etiam parcatur, quàm Protogenis tabulæ: quam ne cremaret Demetrius Rex, *Expugnator* cognominatus, ab ea muri parte locatam,

qua excellẽs pictura nimis patebat obsidionis violentiæ, Rhodũ incendere noluit. *Plin. l.7. c.38.* Omninò si præclarum est & laudabile, egregia aliorum inventa ingeniis, labore, sudore, & vigiliis parta ad posteros transmittere, ne tempus edax, omnibusque exosa senectus, & oblivio semper invida Memoriæ noverca scientiæq; fraudatrix, ea nobis ex animo eripiat: non vulgarem profectò laudẽ merebitur ars Typographica, per quam res laudabiliter gestæ, artesq; plurimæ, præclaræ item animi nostri cogitationes literis consignatæ, & cum his memoria conservatur eorũ, q. retroactis floruerunt seculis: quæ tamẽ absq; artis hujus adminiculo jã diu fuisset deperdita. & multi haud ita graves cùm in literis, tùm in armis exantlaturi essent labores, nisi sperarẽt, eos Chalcographiæ beneficio im̃ortalitati cõsecratos ipsâ etiã vitâ lõgè fore diuturniores. Quod si clariss. invẽtorũ solertia divinitatẽ olim quibusdã Mortalib⁹ com̃uni gentiũ consensione conciliavit: quia persuasæ, ducẽ vitæ animũ cœlit⁹ defluxisse, & ab eo aliquid eximiũ ad communẽ hominũ societatem inductũ contẽplatæ, præstantis alicuj⁹ in inveniẽdo industriã & curã stupẽtes venerabãtur, ipsũq; autorẽ vel Deũ, vel Dei (cujus id præcipuũ est, juvare mortales) internunciũ fatebãtur ac prædicabant: cujus

multa exstant exempla apud Joh. Langium *lib. 2. epist. 3.* quo honoris titulo dignos censebis, Lector, Germanos nostros? quorum sagacitate & solertia inventum est anno 40. supra mille & quadringentos, artificium hoc Typographicũ imprimendi libros characteribus ex metallo nigri cinereiq; plumbi, æris & stibii conflatis; Moguntiâ primos excudente, operâ *Joh. Gutembergii*, ut quidem Polydorus Vergilius *lib. 2 de Rer. inventor. cap. 7.* Palmerius *in Chronicis*, Melchior Guilandinus *in tract. de Papyro, membro 26.* & Chassenæus in Catalogo gloriæ Mundi, *parte 11. consider. 30.* eum nominant; licet à Petro Ramo *lib. 2. Scholar. Mathemat.* Johan. Fust appelletur. Cui adstipulatur exemplar Officioru Ciceronis in membrana Moguntiæ primò, ut putatur, impressorum. Id in Bibliotheca Augustana adservatum hanc in fine continet inscriptionem: *Præsens* M. *Tullii clarissimum opus* Joh. *Fust, Moguntinus civis, non atramento, plumali canna, neq; area; sed arte quadã perpulchra, manu Petri de Gernsheim pueri mei feliciter effeci. Finitũ anno 1466. die 4. Mensis Feb.* Quod si primũ hoc impressoriæ artis opus fuit; necessum est, ante id tẽporis artem hanc potius tentatam, quàm in effectum deductam fuisse; sive idẽ cum Fustio Gutẽbergius, sive diver-

Typographia inventio.

versus ab eo fuerit. Certè in Purbachii tabulis Ars ea saltem tentata appellatur. Utut sit: Germanis inventionem hanc unanimi omnium consensu semper attributã esse constat. paucos quosdam excipio, qui sola stimulati invidia, ut Genti nostræ laudem hanc irent ereptum, nihil fecerunt reliqui; nõ dissimiles Gryphis Indicis, qui ut Ctesias scribit, aurum jugiter effodiunt, illo nunquam usuri, & tamen Bactros, aliosque homines Indis finitimos studiosè ab auro arcent, ut est apud Ælianum *lib. 4. de histor. animal. cap. 27.* Sic cum isti laudem hanc vindicare sibi non audeant, nobis invidendo detrahunt; instar meretriculæ illius, quæ nec sibi, nec collitiganti mulieri salvum volebat esse filium. *3. Regum 3.* Sed quid dicant videamus. Ait ergò Joh. Petrus Maffeius *histor. Indicar. lib. 6. fol. 256.* Chinenses literas imaginesque subjectis prælo typis excudere; (quibus commentis Europa recentibus adeò gloriatur) vetustissimo in usu apud Chinas esse compertum est. *Garzias ab Horto* artem typographicam ait tam vetustam & semper apud Chinenses usurpatam esse, ut omnem hominum memoriam superet. *lib. 2. Aromat. apud Indos nascent. cap. 38.* Johannes Consalvus Mendoza, artem istam unà cum ipso regno Chinæ ha-

Gryphi Indici.

Chinenses Typographiã excoluerunt.

buisse principium, & inventam à quodam, quem incolæ instar Numinis venerentur. Idem tamen *Mendoza* mendacii hujus sui parum memor, paucis interjectis lineis, quingentis plus minus annis Impressoriam artem Chinensibus scribit in usu fuisse, antequam à Germanis usurpari cœperit. Quod si ita est, Regnum utique Chinensium, quos *Seres* nominavit antiquitas, ultra sexcentos annos non ita multum duraverit, contra omnium historicorum fidem, quibus Seres inter populos satis vetustos recensentur: refragante etiam Pancirollo nostro, qui regnãte Justiniano, Serici vermiculi ova Constantinopolim allata fuisse scribit *Tit. 24.* At constat Justinianum anno post Christum natum quingentesimo sexagesimo quinto in humanis esse desiisse. Longè ergò antiquius sexcentis annis Chinensium regnum sit oportet. Sed succenturiatus his adstipulatur Jovius, dum *lib. 14. Historiar*: Quod maximè (ait) mirandum videtur, in India sunt Typographiæ artifices, qui libros (in quibus historiæ & sacrorum ceremoniæ cõtinentur) more nostro imprimant, quorum longissima folia introrsus quadrata serie replicantur. Cujus generis volumen à Rege Lusitaniæ cum Elephãto dono missum Leo Ponti-

Pontifex humaniter nobis ostendit. Id genus pagellas clarius etiam describit *Maffeius*, his verbis: Ad scribendum arctas & oblongas adhibent è levi admodum ac tenui papyro pagellas: neque versus ab leva ad dextram, ut Græci, neque ab dextra ad lævam, ut Hebræi; sed ad imum ab summo perducunt. cujus generis impressum volumen, atque inde transmissum Romæ in Vaticano, itemque in Laurentiana Philippi Regis bibliotheca videre me memini. Hæc ille. Quibus tamen quid aliud efficiunt, quàm etiam alibi, extra Europam, Typographiam fuisse in usu? Num ergò Germanos hanc in Europa invenisse negabunt? quod certè inde non consequitur, neque etiam hoc illis largior, qui sciam nihil incõmodi esse rem unam eandemque, & Novam & Veterem censeri, relatione ad diversos populos. Sic namque lues Venerea in Europa, Asia, Africa, vix centenaria esse cognoscitur, quæ Americam jam à mille amplius annis exercet. Idem potuisse Typographiæ accidere, quid vetat? *Vetus* ergò hæc sit, respectu ad Chinenses habito: at *Nova* dicatur, quatenus à Gutembergio Moguntiæ est excogitata. Sed dices, Eam à Chinẽsibus in Germaniã derivatã. Dicit herclè verè *Mẽdoza*, dicit & *Jovius*, per Scythas & Moschos,

Typographia & Vetus & Nova.

An à Chinensibus ad Germanos propagata.

Moschos, ad incomparabile literarum præsidium, ad nos pervenisse. At quibus argumentis? Mendoza ait, Chinenses hoc affirmare: Jovius, se facilè id credere. Quid si Chinenses hoc affirmare non credam? nam ut ipsemet hos perconter, loci vetat distantia: neque consilium est, ut faciam. quid si nec quod tu credis, Jovi, credam? nec etiam tibi ipsi? cum sciam quàm dubia & suspecta tua fides sit. Audiamus Johannem Bodinum, gravissimum auctorem. Cum rogaretur Jovius (inquit Bodinus *in Methodo histor. cap. 4.*) cur simularet falsa, vera dissimularet? amicorum gratia id à se factum respondit. Ac tametsi superstites intelligeret suis scriptis fidem derogaturos: ea tamen intelligebat infinitæ posteritati credibilia fore, quæ sibi suisque popularibus laudem essent allatura. Illud certè ad sempiternam memoriam testatum reliquit *Gorræus* Parisiensis, qui quas finxit *Amadisi* fabulas, non minus veras ac probabiles, quàm Jovii scripta fore cōfidit. Ferendum quidem esset, si pro salute Reipub. mētiretur: id quo Magistratibus Xenophon & Plato permiserunt: sed assentationis caussa mentiri, cùm omnibus turpe, tùm verò historicis turpissimum &c. De his igitur quid statuendum sit, æquus æstimabit Lector.

Jovii fides nō historica.

Germa-

Germania certè nunquam sibi hanc laudem patietur extorqueri; à grata posteritate meritissimò his Beroaldi celebranda versibus:

O Germania, muneris repertrix,
Quo nil utilius dedit vetustas,
Libros scribere qua doces premendo!

Cæterùm Typographiam adeò diligenter descripsit Christophorus Milæus, ut artem ipsam quasi oculis videatur subjicere *lib. 2. Histor. Universitat. Rerum.* quibus adde, quod de Atramento typico fictitio scripsit Forcatulus *lib. 4. de Imper. & Philosoph. Gallor.* Id enim antiquos pictores indicasse ait, è resina exusta. propter quod etiam officinas ædificarunt fumum non emittentes, ut fuligo expetita retineatur, referente Plinio *lib. 35. cap. 6.* Resinam autem de pinu & picea arbore stillatam peti suevisse, & ex ea quoque confici scribentium atramentum Dioscorides docuit *lib. 1. cap. 77.* Quare fit, ait Forcatulus, ut vulnera facta pinui, & ejus hilares lachrymas, salubriores & preciosiores mortalium generi existimem, quàm Myrrhæ Arabicæ succum, ad oculorum præcipuè caliginem discutiendam mulgeri solitum. Nam & ignorantiæ tenebras plusquam Cimmerias, & longè tetriores nigra Resinæ fuligo pre-

Atramentum typographicum.

propulsavit, & candorem lucemque admirabilem reposuit. Utinam verò, inquit Melanchthō, tanto Dei munere grati uteremur, non ad obscurandam, sed illustrandam Dei gloriam; non ad disjungendas, sed copulandas Ecclesias! Quo voto veluti colophonem capiti huic impono.

DE CHARTA

Tit. XIII.

Hartæ etiam inventum satis est utile. Antea enim majori cum sumtu scribebatur. Atque ut de hoc paulò agam pluribus, dico, in palmarum foliis primò scriptitatum fuisse, ut Plinius refert lib. 13. cap. 11. *& Virgilius* lib. 3. *innuit; ita de Sibylla canens:*

Scriptum in foliis.

Insanā vatem adspicies, quæ rupe sub ima
Fata canit, foliisque notas, & carmina mandat.
Quæcunque in foliis descripsit nomina virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.

Indeq;

Indeq́; est, quòd etiamnum folium Chartæ *scriptum dicamus, etiamsi in palmæ folio non scribatur. Posteà scribi cœptum in tenuioribus arborum philyris, quæ inter ipsam corticem & arboris lignum sunt, & à Latinis* Libri *dicuntur. Hinc usus obtinuit, ut in quacunque materia scriptum sit, Libri tamen nomen retineatur. Sed cum materia hæc fragilis esset, publica monumenta in plumbeis voluminibus, mox & privata linteis confici cœpta: tandem & in ceris scribendi modus inventus. Sumebantur tabellæ subtiles, in quas cera protendebatur: posteà cum stylo ferreo literæ in ceram infigebantur. Sic evenit, ut modus scribendi,* Stylus *nominaretur. Tabulæ istæ apud Latinos varia sortitæ fuerunt nomina. Nam &* Pugillares *dicebantur, à pungendo; &* tabulæ, *&* codicilli cerati: *sicuti eas* J *Consultus appellat* in l. librorum. 52. in princip. ff. de legat. 3. *Codicem autem nominabant lignum. Idq́; etiam ante bellum Trojanum fuit observatum. Nam ut Homerus* lib. 6. *Iliad.* *scriptum*

In arborum philyris.

in plumbo.
in linteis.
in ceris.

Pugillares.

scriptum reliquit, Prætus Bellerophonti codicillos dedit, aliò deferendos. Non igitur video, qua fronte Josephus edito contra Appionem grammaticum libro, ausus fuerit scribere, Homeri ætate nondum etiam repertas fuisse literas. Fundata posteà ab Alexandro Magno nobili illa civitate

Papyrus. *Alexandriâ,* papyrus, *quæ veluti juncus quidam est, in palustribus Ægypti, & quiescentibus Nili undis, fuit inventa. Juncum enim illum, filis quibusdam acu extractis, in subtiles philyras dividebant:*

Charta. *quas* Chartam *ab urbe Tyri, cui Charta nomen, & quam prope juncus ille repertus fuit, nuncupârunt. Ideoq; cum apud Latinos scriptores Chartæ nomen legitur, de papyro intelligitur. Id quod* Ulpianus *clarè demonstrat* in d.l.librorum. 52. §. chartis. *dum ait: Chartis legatis papyrum ad chartas paratam non contineri.* *Sed & cum*

Eumenis & Ptolemæi æmulatio. *Ptolemæus Philadelphus insignem bibliothecam, in qua ingens librorum numerus ad millia fermè voluminum septingenta haberetur, institueret, ut ait Paulus Orosius* lib.6. cap.15. *Eumenes verò æmulatione*

ductus,

ductus, aliam, qua eum superare conabatur, instauraret: evenit, ut Ptolemaus id rescifcens prohiberet, ne papyrum ex territorio suo exportaretur, atque ut hoc modo facultas Eumeni pracisa esset, Charta inde confecta, libros conscribendi. Verùm Eumenes id intelligens, Pergami alium conficienda charta modum invenit. Excoriatus enim animalibus, è mẽbranis pelli proximis, chartam scriptioni aptam fecit. qua Membrana, *à tectu membrorum animalium, vel quòd corium aut pellem Latini Membranam dicunt, fuit nuncupata: uti &* Pergamena, *ab urbe Pergamo, in qua primùm fuit reperta, teste Plinio* lib. 13. c. 11. *Josephus tamen* lib. 12. Antiquit. Judaicar. *author est, Eleazarum principem Sacerdotum Biblia in subtilissimis membranis cõscripta, cum LXXII. Interpretibus ad Philadelphum Ptolemaum modò nominatum misisse. Quòd si ita est: dicamus oportet, Membranam etiam ante Eumenem repertam fuisse illam quidem; sed Eumenem magnam illius copiam praparari curasse, & per Asiam ac Graciam divulgasse; id-*

Membrana.

Pergamena.

ptores, integro anno exarare calamo potuerint. Sic evenit, ut imminuto laboriosæ & diuturnæ scripturæ precio, etiam privatus quilibet non minus abundanter sese jam vili pecunia libris possit instruere, quàm tum maximis sumtibus Respublicæ & principes viri potuissent comparare. Quod autem ait Pancirollus, *In palmarum foliis primò scriptitatum fuisse*: illectus ad id fuit vulgatâ Plinii lectione *lib.13.cap.11.* ubi tamen pro *palmarum* foliis legendum esse *Malvarum foliis*, ex Guilandino docuimus *lib. 1. tit. de habitu Imperator.fol.398.399.* Cæteroquin in foliis stirpium scripsisse antiquos, testatur etiam Virgilius:

Non in palmarum, sed malvarum foliis scriptū.

1. in foliis scriptum.

——foliis ne tantum carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.

Et Juvenalis Satyra 8.

Credite, me vobis folium recitare Sibyllæ.

Et hunc quidem scribendi morem ab ipsis etiamnum Indis servari affirmat Hieron. Osorius *lib. 2. de rebus Emmanuelis Lusitaniæ regis.* In scribendo, inquit, neque charta utuntur, neque papyro; sed stylo, in foliis arborum sylvestrium; quas propter nonnullam similitudinem Palmas appellant (ipsas verò palmas in India non pullulare,

Indorum scribendi ratio.

ostendi *ad Tit.1. hujus libri fol. 120.*) literas exarant. Multorum verò seculorum in memoriam libris ad hunc modum factis diutissimè conservant. Multa ejusmodi folia ita præcidunt, ut omnia longitudine paria sint: in quibus annales & res historiâ dignas literis mandant. Foliorum verò extremitates perforant: iis autem compingendis duo ligna complanata, & ad eum modum perforata conjungunt. Tum foliis ordine compositis, & lignis intrinsecus adjectis, utrinque per foramina funiculos immittunt, & omnia complicant, & arctè devinciunt: & quod, post ita compactum volumen, funiculorum utrinque superfluit, circa illud involvunt, & illud nodis adstringunt. Quoties autem legere volunt, nodos laxant, & folia rursus explicant &c. Ex ista verò in foliis scribendi ratione usus obtinuit, ut Chartæ sive pagellæ librorum, *folia* nominentur, ad hunc usque diem. Posteà scribi cœptum, ait ex Plinio *lib. 13. cap. 11.* auctor noster, in tenuioribus arborum philyris sive libris, qui pars corticis sunt, ligno adhærens; ut platani, fraxini, aceris, populi albæ, item fagi & ulmi &c. ut Alexand. ab Alexandro interpretatur *lib. 2. Genial. dier. cap. 30.* & obtentum est consuetudine, ut quacunque materia

2. in philyris.

ria ſcriptum eſſet, Libri tamen nomen retineretur. Sic enim Dictys Cretenſis libros ex philyra fuiſſe, Q. Septimius prodidit, *in epiſtola hiſtoriæ illi præpoſita.* Sic & Ulpianus, Librorum appellatione contineri ait volumina, ſive in charta, ſive in membrana ſint, ſive in quavis alia mate[illegible]. Sed & ſi in philyra, aut in tilia, aut in quo alio corio, idem erit dicendum. *l. librorum 52. in princip. ff. de legat. 3.* Quo loco animadvertendum primò eſt, duo eſſe, Philyram & Tiliam: tametſi arbor, quam Latini Tiliam dicunt, à Græcis philyra appelletur. Philyra igitur & Tilia non ſolùm arborem ita dictam denotat, verùm etiam ejusdem arboris bracteas, hoc eſt, tenuiores membranas inter lignum & extimum corticem latitantes. *Philyra* quidem tenuiſſimi corticis nomẽ eſt: *Tilia* verò aliquantò craſſioris, minusque quàm philyra tenuis. Docet hoc Plinius de Tilia arbore ita ſcribens *lib. 16. cap. 14*: Inter corticem & lignum tenues tunicæ multiplici membranâ; è quibus vincula, Tiliæ vocantur, tenuiſſimæ earum philyræ, coronarum lemniſcis celebres, antiquorumque honore. qua de re dictum à nobis eſt ſupra *ad Tit. 2. fol. 253.* Advertendum & illud eſt, per *libros in corio* Ulpianum non intelligere de ter-

Philyræ & Tiliæ differentia.

Libri in corio qui Ulpiano.

gore animalium factos, qui iidem sunt cum membraneis, ut mox dicetur: sed qui è cortice arborum à tilia differentium fiebant. Etenim *Corium* non unam animalium tantùm pellem significat; sed quodcunque integumentum, sive id plantarum fuerit, sive etiam rerum inanimatarum, ut ex Plinio *lib. 15. cap. 18. & lib. 13. cap. 12.* & Catone de re Rustica *cap. 18.* docet Guilandinus, nulla Ulpianum reprehensione dignum asserens, quod libros membraneos à libris in corio separaverit, atque inter tiliam & philyram differentiam constituerit. quemadmodum è diverso jure

Laur. Valla. cum accusatum putavit à Laurentio Valla, acerrimo Jureconsultorum exagitatore *lib. 6. Elegant. cap. 43.* in vocabulorum Libri & Voluminis acceptione. *dict. l. librorum. 52. §. si cui.* quantoperè etiam hunc Alciatus conetur defendere *lib. 4. de verbor. signif. num. 24.*

Porrò partitur Plinius libros in privatos & publicos. hos quidem plumbeis laminis in se convolutis confici solitos innuens; illos veros linteis, aut ceris. *lib. 13. cap. 11.* De li-

3. in plumbo. bris plumbeis exstat apud Hiobum *cap. 19.* Quis mihi tribuat, ut scribantur sermones mei? Quis mihi det, ut exarentur in libro, & stylo ferreo in plumbi lamina, vel certè scal-

pantur

panturin petra? De linteis Livius disertè *Decad.1.lib.4*: In tam discrepanti ait editione, & Tubero & Macer libros linteos auctores profitentur. Et mox: Licinio libros haud dubiè sequi linteos placet. Et paulò superius: Nihil enim constat, nisi in libros linteos utroque anno relatum inter Magistratus præfecti nomen. Vopiscus in Aureliano: Et si his contentus non fueris, lectites Græcos, libros etiam linteos requiras, quos Ulpia tibi bibliotheca, cum volueris, ministrabit. Erant verò libri antiquorum lintei, ut Guilandinus explicat: non quales nostri, qui & ipsi sine hæsitatione lintei dicēdi sunt: sed in telam lineam descripti, non aliter quàm hodie à pictoribus variæ rerum imagines in linteis seu telis depingi solent. quas & ipsas Linteas vocare, nihil vetat. Quibus non ineptè fortassis adjunxeris Parthorum vestes, quibus literas illi intexere malebant, quàm chartas ex scapo papyri conserere atq; conficere, quod in tanta apud illos papyri copia meritò miratur Plinius *d.c.11*. Cereos verò quod attinet libros, iis intelliguntur Schedæ, quæ erāt asseres, sive tabellæ sectiles, non absimiles scandulis, quib. tecta, tegularum vice, in quibusdam locis teguntur. Eas Isidorus *Scindulas* dicit, quòd scindantur, id est, divi-

4. in linteis.

Literæ vestibus intextæ.

5. in Ceris.

dantur. *lib. 19. Etymolog. cap. 19.* quæ ut ad scribendum usui essent futuræ, non tantùm dolabra & ascia parabantur; sed & accuratius expoliebantur, & inductâ cerâ solicitius illinebantur obducebanturque, suam præsertim ob duritiem minus idoneæ, cum ad literas recipiendas, tum easdem abolendas. Mos enim erat ferro, non calamo in ceris scribere. quod Græcos & Thuscos primùm factitasse testatur Isidorus *d. lib. 19. cap. 9.* Postea Romani jusserunt, ne graphium ferreum quis haberet. Unde & apud Scribas dicebatur, Ceram ferro ne cædito: institutumque ceram ossibus scribere, sicuti indicat Atta in satyra, his verbis:

Stylus ferreus.

imò osseus.

Vertamus vomerem in ceram, mucroneq́ aremus

Osseo ———

quanquam *Stylum vertere* Ciceroni & Horatio est, inducere, & quod styli parte aculeata scriptum erat, citò mox adversa illius parte, quæ latior fieri solebat, delere atque expungere. Schedæ porrò illæ, quoniam ex codice arborum cōstarent, *Codicilli* dicebantur; & à plana illa forma *Tabulæ* sive tabellæ: *Ceræ* verò,

Codicilli: Tabulæ: Ceræ: Pugillares.

quia

quia cerâ obducerentur; & quòd pungendo scriberentur, *Pugillares*. De Codillis, apud Jureconsultos passim, singulariter verò ceratis, apud Ulpian. *in d.l. librorum. 52. in pr.* de Ceris & pugillaribus Plinius *lib. 1. Epist.* Erat in proximo, inquit, non venabulũ, aut lancea, sed stylus & *pugillares*: meditabar aliqua enotabamq;, ut si manus vacuas, plenas tamen *ceras* reportarem. Plautus Curculione:

Dum scribo, explevi totas ceras quatuor.

Tabellarum autem idem quoque Plautus meminit in Pseudolo, ubi amatorem inducit tabellas cereas ab amica scriptas perlegentem, quibus illa argentum deposcebat. quæ quidem tabellæ, pro more puellis etiamnum usitato, ita lepidis conscriptæ erant literis, ut dubitabundus quæreret Pseudolus:

An obsecro habent gallinæ manus? nam has quidem Gallina scripsit.

Etsi autem tabulæ sive pugillares illi ex varia ligni fiebant materia: buxeas tamen frequentissimo in usu fuisse video. de his enim signatè loquitur Propertius: *Tabellæ plerumque è buxo.*

Ergò tam doctæ nobis periêre tabellæ,
Scripta quibus pariter tot periêre bona!
Non illas fixum charas effecerat aurum.
Vulgari buxo sordida cera fuit.

Sic & ex buxo literæ quandoque fiebant ad prima elementa pueris tradenda. Unde Hieronymus *ad Latam*, de institutione Filii: Fiant, inquit, literæ vel buxeæ, vel eburneæ, & suis nominibus appellentur. Ludat in iis puer, ut & lusus ipse eruditio fit. Hujusmodi pugillaribus, & stylis (ferreis tamē) discipulorum suorum confectus, atq; minutissimis ictibus excarnificatus in foro Corneliano interiit Cassianus Martyr, si Prudentio credimus, ita de ipso περὶ ϛεφάνων canenti:

Cassianus stylis & pugillaribus interfectus.

Innumeri circum pueri, miserabile visu,
Confossa parvis membra figebant stylis.
Unde pugillares soliti percurrere ceras,
Scholare murmur annotantes scripserant.
Conjiciunt alii fragiles inq; ora tabellas
Frangunt, relisa fronte lignum dissilit.
Buxa crepant cerata, genis impacta cruentis,
Rubetq; ab ictu curva tundens pagina.
Inde alii stimulos, & acumina ferrea vibrant,
Qua parte aratis cera sulcis scribitur.
Et quà secti apices abolentur, & æquoris hirti
Rursus nitescens innovatur area.

Porro

Porrò librorum materiam fuisse comperi, non tantùm folia plantarum, corticem arborum, plumbum, linea, ligna cerata, de quibus hactenus diximus: sed & ebur, lapides, æs, intestina animalium, Chartas, Membranas. Codicum sive librorum eboreorum Ulpianus meminit *d. l. librorum. 52. in pr.* quos Flavius Vopiscus appellat *elephantinos*, iis verbis: Ac ne quis me Græcorum alicui, vel Latinorum existimet temerè credidisse, habet bibliotheca Ulpia in armario sexto librum elephantinum, in quo hoc Senatusconsultũ perscriptum est, cui Tacitus ipse manu sua subscripsit. &c. ut ridiculum sit illorum commentum, qui libros elephantinos dictos autumant ab operis amplitudine, quasi Elephantorum proceritas & vastitas nominis ansam illis dederit. Lapideos verò libros quod spectat, Enoch ille septimus ab Adam magno, natus ante inundationem terrarum anno tricesimò quarto supra millesimum, cum vaticinatus esset de judicio futuro tam aquarum diluvii., quàm conflagrationis, ut est apud Judam Apostolum *in Epistola Catholica*, & siderum prætereà cognitionem ac scientiam meliorum rerum posteris communicasset; vaticinium hoc suum, & disciplinæ præcepta, ne qua scilicet

6. in ebore.

Libri eborei elephantini.

7. in lapidibus.

Enochi columna.

ætas

ætas labésve hominum noticiæ & memoriæ ea subtraheret, duabus inscripsit columnis, alteri lapideæ, alteri latericiæ: ut si latericiã unam diluvio deleri contingeret, altera lapidea superesset, quarum hanc Josephus *libro 1. Antiq. Judaic. cap. 2.* suo adhuc tempore in Syria exstitisse testatur. Herodotus quoq; *in Uranie* tradidit, Themistoclẽ etiã tempore Xerxis literas bene longas in lapidibus incidisse, quas postero die Iones ad Artemisium venientes, legerint. Et Jamblichus dogmata occultæ doctrinæ se sumsisse fatetur à colũnis Mercurii, easque columnas ait Assyriorum & Ægyptiorum disciplinis fuisse plenas. *in lib. de Mysteriis.* Ab his enim & Chaldæis Josephus monet, antiquarum rerum historiam requirendam esse: quorum fuit institutum, ut eorum sacerdotes & Philosophi circa scribendam historiam versarentur. Mirari se igitur, inquit, eos, qui tantum in historia Græcis tribuunt: cum ipse docere paratus sit, Græcos non modò adulto jam mundo, sed etiam propemodum senescente natos, eorumque inventa omnia esse recentia. Quapropter flamen ille Ægyptius, Soloni dicebat, Græcos semper esse pueros, nec quenquam in Græcia senem reperiri. Ad hæc ait Josephus, quòd si non vanis opinioni-

Ab Ægyptiis antiquitas petenda.

Græci semper pueri.

nibus accommodare assensum volumus, sed ab ipsis rebus veritatem sumere, universa quidem apud Græcos recentia invenimus; heri, ut dicitur, acta, aut nudiustertius: Urbes, inquam, conditas, artium commentationes, & leges populis scriptas. Proinde qui vetustæ historiæ veritatem nosse cupiat, hunc oportere dicit ab Ægyptiis, Tyriis & Chaldæis exquirere. Ex quibus auctoribus Josephus mira diligentia sacræ historiæ auctoritatem confirmavit, in duobus illis libris, qui inscripti sunt, *de Antiquitate Judæorum*, refutatorii contra Appionem illum Grammaticum, quem Tiberius Cæsar cymbalum mundi vocabat, cum, ut ait Plinius *in præfat. ad Vespasian.* publicæ famæ tympanum potius videri posset. Taceo infinita illa monumenta marmorea, argumentum lapideorum librorum satis evidens interim præbentibus fastis illis, Romæ in Capitolio etiamnum conspicuis. *Appion Grammaticus.*

In æs verò scripsisse quandoq; Veteres dubium non est: asserente præsertim Plinio, usum æris ad perpetuitatem monumentorum jam pridem translatum esse, tabulis æreis, in quibus publicæ Constitutiones inciduntur. Sic Tullius *in Catilinaria* ait, Æra Legum in Capitolio fuisse tacta de cœlo. Constat *8. in ære.*

ſtat enim Leges XII. Tab. fuiſſe in æs inciſas, atq; in foro propoſitas: & ærearum tabularum tria millia, quibus publica monumenta incidebantur; quæ ſimul in Capitolio conflagraverant, Veſpaſianum Auguſtum, ut reſtituerentur curaſſe, cum exemplaria, ex quibus illa tranſcripta fuerant, undique inveſtigaſſet. Sic apud Livium *Decad. 1. libro ſecundo* legimus, fœdus ictum cum Latinis fuiſſe inſculptum in ænea columna. Sed & *1. Machab. cap. 8. & 14.* tum Romani, tum Spartiatæ dicuntur reſcripſiſſe Judæis tabulis æreis, quas Hieroſolymam miſerunt de ſtabilienda cum eis amicitia & ſocietate. Nec diſſimulandum eſt, quod Plato *in Minoë* ſcribit, Talum apud Cretenſes tempore Minois & Rhadamanti circumtuliſſe per totam inſulam tabulas æreas, in quibus leges erant inſculptæ. Unde etiam *æreus* ſit nominatus. De hoc Talo ridicula narrantur, quæ animi cauſſa hiſce commentariis inſerere placuit. Ajunt enim hunc à Vulcano ex ære fuiſſe fabrefactum, Minoique dono miſſum ad Cretenſis inſulæ tutelam.

Talus æreus.

Ter enim in ſingulos annos inſulam obibat, excubias agens. Unde Apollonius *4. Argonautic. in fin.* ter Cretam pedibus æneis

neis lustrantem nominat. Scholiastes ibi annotat, toto corpore æreum fuisse, præter tuberculum quoddam in imo calcaneo, tenui membrana tectum: qua dirupta, mors ei fataliter constituta fuerit. Zenodotus *in proverbiis* Simonidem allegat, novæ fabulæ auctorem, qui dicat, Talum æreum virum, priusquam in Cretam perveniret, in Sardiniam accessisse, ubi non paucos mortales neci dederit. Eustathius *in 20. Odyss.* narrat, Eum, quando necare aliquem voluerit, in ignem desilire solitum fuisse: quandoquidem id sine vitæ periculo præstare poterat, quòd æreus esset. mox autem, ubi ita incaluisset, ut cāderet, comprehensūm morti adjudicatū pectori suo admovisse exussisseq;. Propius verò est, Æreum sive *æripedem* fuisse dictum Talū, quod legum in æneis tabulis incisarū, & circumlatarum per universam Cretā fuerit observantissimus: quemadmodum & *Ragnachildā*, Theodorici Gothorum Regis uxorem, Naiadum unā & anserinis fuisse pedibus fabulata est vetustas; nō quòd anseris natatiles pedes habuerit, sed quod aquis & fluminibus mirum in modum oblectaretur, & pedibus prædita esset molliusculis, & anseris pluma cādidioribus. Adeò Veteres anxiè in singulis Heroidū particulis pulchritudinē ac colorē notarunt.

Ragnachilda, an anserinis fuerit pedibus.

runt. Hinc illud Homeri *Iliad.9.* Dea Thetis pedibus argenteis: θέα θέτις ἀργυρόπεζα. Sic enim Achilles matrem suam vocat; Pindarus Venerem. Atque Nicen pulchros talos habentem Hesiodus posuit *in Theogon.* Sic quo tempore Alemani cum Gallis, Conrado Imperatore ductante, res repetitum in Syriam & Hierosolymã iverunt, Manuele Comneno Constantinopolim tenente, Nicetas ait fuisse mulieres Germanicas, virorum instar equitantes, martio vultu atque habitu, Amazonica prorsus audacia: quarum illustrissima, altera prorsus Penthesilea, ob fimbrias & limbum vestium auro intertextum *Auripes* vocabatur. *Nicet. in gestis Manuelis anno 1147.* Unde etiam liquet, extrema vestimenti aurea vel argentea pedibus olim quandoque attributa: ita ut existimem (ait Forcatulus) Herculem non cum fœmina ancipitis naturæ, serpentem ad femora usq; referente, concubuisse, & Scytham, qui genti nomen dedit, progenuisse, ut putat Herodotus *lib. quarto.* sed cum puella clarissima, quæ stolã squamis aureis ardentem, & inferiora corporis velantem gestarit: quæ vera est Stephani Forcatuli interpretatio *libro 6. de Imper. & Philos. Gallorum.* Ut verò & de libris ex intestinis animalium factis aliquid dicam:

Argentipes.

Auripes.

Fœmina ancipitis Naturæ.

9. in intestinis animalium.

dicam: video horum mentionem fieri ab Malcho Byzantio Sophista, *in historia, quam ab Imperio Constantini usque ad Anastasium deduxit*, Georgio Cedreno *in Compendio historiar*. à mundo condito, usque ad Isaaceum Comnenum Imperat. & Johanne Zonara *Annalium tom. 3.* qui regnante Basilisco scribunt Constantinopoli exorto incendio, ipsam Basilicam cum Bibliotheca conflagrasse, in qua centum viginti millia librorum fuerint reposita: inter quos fuisse perhibetur Draconis intestinum longitudine pedum centum viginti, habens inscripta literis aureis Homeri poëmata, Iliadem & Odysseam, cum historia rerum ab Heroibus gestarum. Restat, ut de libris ex Charta & membrana confectis dicamus. Differt autē Charta à Papyro, ut effectum & materia: Ex papyro enim Charta efficitur. ut rectè ab Ulpiano responsum sit, Chartis legatis, neque papyrum ad chartas paratam, neque chartas nondum perfectas contineri *d. l. librorum. 52. § chartis. 6. ff. de legat. 3.* Papyri autem duæ recensentur species; altera Ægyptia; altera ei affinis & similima. De hac posteriore nihil hic attinet dicere. At illius Ægyptiæ descriptio apud Plinium exstat *lib. 13. cap. 11.* his verbis: Papyrum ergo nascitur in

10. in Charta scriptitatum

in paluſtribus Ægypti, aut quieſcentibus Nili aquis, ubi evagatæ ſtagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquæ craſſitudine, decem nõ amplius cubitorum longitudine, triangulis lateribus in gracilitatem faſtigiatum, thyrſi modo cacumen includens. Hinc Charta præparabatur in hunc modum. Scapus namque, hoc eſt, caulis papyri, amputatis utrinq; extremitatibus, utpote minus ad chartas conficiendas idoneis, dividebatur ſecundũ longitudinem in duas partes æquales: à quibus poſteà abripiebantur ſingulares philyræ, ſive bracteæ, quæ quò lõgius ab extimo ſcapi cortice diſtabant, eò erant præſtantiores, & quò cortici appropinquabant magis, eò deteriores. Unde varia chartarum genera apparabantur, de quibus poſteà. Interim notandum, apud Plinium pro illis verbis, *diviſo acu* &c. legendũ ex Guilandini ſententia; *diviſo Scapo* in prætenues, ſed quàm latiſſimas philyras: quãdo & dicat Auctor Schedas, h. e. bracteas tanta conſtare longitudine, quanta poteſt eſſe ſcapi ipſius papyri, ſegminibus, id eſt, extremitatibus utrinque amputatis. Etenim extremitates caulium papyri amputabãtur, quòd eſſent ad chartarum uſum ineptæ; altera quidem, quam po-

Papyrus Ægyptia.

Charta præparatio.

pomum vocari ait, propter nimiam meatuum laxitatẽ, qui nec in arefactis philyris coire solent; altera, quæ comam inutilem debilemq; sustinet, sive, ut Plinii verbis utar, quæ thyrsi modo cacumen includit, propter gracilitatem, bracteas nec semidigitũ latas continens, & ob ariditatem alioquin dividentibus minus obediens. Taceo, quod opus fuit ferro acutissimo subtilissimoq;, tres digitos lato, qua ramenta sive philyræ à scapo divellebantur, acu eam ad rem nihil emolumenti præstante, sed inutili prorsus abjiciendaque. Ex philyris autem illis sive schedis aut tabulis (*philyra enim, ramentũ, papyrum, tabula, scheda, cutis, plagula, corium, stamen, subtegmen, pagina, tænia*, pro uno eodemq; in hac disputatione usurpantur à Plinio) à caule papyri distractis, ex alteris quidem recto situ substratis, & alteris transversa positione superinjectis, chartæ conficiebantur, vel, ut Plinius ait, texebantur, præbente glutinis vicem Nili aquâ; non illa clara & limpida, sed turbido liquore, ac pingui terrarum succo coinquinata. Cæterùm schedæ, quæ primò supinâ tabulâ, id est, *recto philyræ situ* substernebantur ea longitudine, quam thyrsus papyri, præfectis hinc inde extremitatibus, ut dixi, præ se ferebat, cùm mox alteris pagellis

Philyra homonymia.

in transversum superinductis, perfectionẽ suam consequebantur, à qua demum accipiebant, ut Chartæ vocarentur, essentque. Porrò glutinatæ ita chartæ etiam malleo tundebantur, & rugatæ extendebantur ictibus atque complanabantur. Docet hoc idẽ Plinius, cũ de glutino, quo Charta deterior iterũ texebatur, in hæc verba scribit: Posteà malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur, iterumque constricta erugatur atque extenditur malleo. Quocirca Ulpianus inter *malleatos*, *& non malleatos libros* distinguens: Unde, inquit, non malè quæritur: si libri legati sint, an non contineantur necdum perscripti? & non puto contineri: non magis quàm vestis appellatione nondum detextam. Sed perscripti libr nondum malleati, vel ornati continebuntur. Proinde & nondum conglutinati vel emundati continebuntur. *d.l.librorum.52.§.*Unde. *5.ff. de leg.3.* Octò autem chartarum species exponuntur à Plinio. *1. Claudia,* quam Claudũ Cæsarem primò confecisse ait ex Augusta, sive Hieratica, adjectâ ad binas ejus philyras, quibus conserta erat, tertiâ bracteâ, & ad undecim digitorum latitudinem, aliorum duorum mensurâ. *2. Hieratica*, sic dicta, quod prisci mortales eâ ad religiosa volumina

Tundebatur malleo.

Libri malleati.

Chartarum species.

mina utebantur: posteà verò adulatoriis nominib' *Augusta, Livianaq;* appellata: Sicuti & ob auctoritatem in epistolis ei relictam, *epistolaris*, & quoniam epistolæ adscriptam in limine salutem haberent, *Salutatrix* Martiali dicitur:

Marcus amat nostras Antonius, Attice, Musas,
Charta salutatrix si modo vera refert.

3. *Fanniana*: à Q. Rhemnio Fannio Palæmone, celebri Grammatico: quem Suetonius *in libr. de Illustribus Grammaticis*, scribit officinas promercaliũ chartarum exercuisse. Hic enim poliendo Romæ chartam Amphitheatricam, cum ex proletaria, deterioreque augustiorem atque elegantiorem conformasset, visus est novam speciem constituisse, Fannianam de suo nomine appellans, relictâ in suo Amphitheatricâ non interpoli, quæque mangonium sui artificii experta nõ erat. 4. *Amphitheatrica*, seu, ut mavult Guilandinus, *Athribitica*, à confecturæ sive præfecturæ loco. Inter alias enim Ægypti præfecturas, quarum Sesostrim triginta sex constituisse Diodorus refert *lib. 2. Rer. Antiquar. c. 1.* erat etiam Athribitica: cujus Strabo, Ptolomæ', Stephanus, alii meminere. Atque

hæc Amphitheatrica charta à Fanniana tantum discrepat, quantum adamas, smaragdus, carbunculus, gemmæ aliæ, à scalptis & perpolitis differunt; & quantum mulier, animaliũ fastuosissimũ, surgẽs è strato dissidet à seipsa, postquam crines fluentes composuit, vultũ lavit, & molli ac splendido amictu induta est. 5. *Saitica*, ab oppido Sai. 6. *Taniotica*, Guilãdinus legẽdũ docet Tanitica à civitate Tani. quæ hodie Damiata vocatur: eò quòd Tæniæ locus, (cui ob angustã longitudinẽ hoc nomẽ est, & unde Tænioticam chartam dictam putamus) extra Deltam situs sit: Papyrum autem in Ægypto extra Deltam non gigni Plinius dixerit. 7. *Emporitica*, ἀπὸ τῶν ἐμπόρων, id est, à mercatoribus cognominata: quæ, quòd scripturæ inepta erat , mercibus involucra præbebat. 8. *Macrocollum*: à majoribus coriis seu bracteis cognominatum. Nam κόλλα, auctore Hesychio, significat dorsi bovis coriũ, ex quo glutinum excoquitur. μακρὰ autem idem interpretatur μεγάλα. Quanquam autem Macrocolla magnitudine reliquas chartarum species longè excellerent, quippe quæ mensuram sedecim digitorum , nec rarò quatuor supra viginti attingebant: tamen quod volentes vnam ex eis membranam rescindere, non sine aliarum injuria tæniarum

niarum, & plurium dilaceratione plagularum moliri id possent, inter illaudatas habebatur. De *Membranis* verò, quæ & ipsæ scribendi materiam Veteribus suppeditabant, quid dicam? Equidem usum harum antiquissimum video. Nam & *Diphtheram* sunt qui interpretentur pellem Capræ, quæ Jovē lactârit: in qua creditum est antiquitus, illū omnia scribere quæ fierent. Unde quæ nec in historicorum literis exstarent, nec in hominum memoria servarentur, ea velut ex *Jovis Diphthera* petita dicebâtur. Discimus etiam ex Herodoto historiæ parente, Ionas olim byblos dixisse diphtheras veteri ex consuetudine, quòd byblorum, hoc est, papyri sive chartæ inopiâ, pellibus uterentur tum caprinis, tum ovillis. Prisca consuetudine (inquit in Terpsichore) chartas Iones appellant pelles, quòd aliquando penuria chartarum, pellibus caprinis ovillisque utebantur. Adhuc quoque ad meam usque memoriam multi barbarorum in talibus pellibus scribunt, &c. Nec desunt, qui sub pelle velleris aurei, quod Argonautæ ex Colchide advexerunt, intelligant Diphtheram, hoc est, librum ex membranis Veterū more confectum, & arcana artis ejus, quam Chimiati vocant, pandentem, quo scilicet auri cō-

11 in Membranis scriptum.

Diphthera.

Vellus aureum.

ficiendi scientia contineretur: Meritoque membranam eam appellatam fuisse auream, propter emolumentum, quod ex ea accquirebatur. Nec enim obscurum est, Veteres ea dixisse aurea, quæ magnum suppeditarent emolumentum & reditum; sive agri bonitate, sive pecore aut lanificio. Hinc Martialis de Beti fluvio:

Aurea, quæ lucrosa.

Betis olivifera crimen redimite corona,
Aurea qua nitidis vellera tingis aquis.

Quocirca factum est, ut pecudes ipsæ aureas pelles habuisse ferantur: qualis fuit Argis Atrei, quam sibi Thyesten subduxisse queritur: ut in Colchide Æeta Rex, ad cujus arietis pellem Jason profectus est, & socii Argonautæ, regii sanguinis & animi, qui regionē gregibus & opibus nobilem invaserunt, si Varroni credimus *lib. 2. de Re rustica. cap. 1.* quē laudat & sequitur Stephan. Forcatulus *lib. 1. de Imper. & Philosoph. Gallor.* A quibus etiam stare videtur Cœlius Rhodiginus, qui ex eodē Varrone vellus aureum in ovibus, charitatis nomine intelligendum asserit *lib. 25. Antiquar. lection. cap. 1.* Recte, charitatis nomine. Est enim Aurum hominibus charissi-

Aurum, quā charum.

mum,

mum, nec ullum ab his pluris fit metallum. Horatius *lib. 1. Ode 5.* de Pyrrha:

Qui te nunc fruitur credulus aureâ,

id est, charissimâ sibi, multumque amabili & optata. quo sensu etiam Mediocritatem videre est dictam auream *lib. 2. Ode. 10.* quod charissima nobis, optima & preciosissima esse debeat. Oves sanè tanto in honore habuerunt Veteres, ut ex iis solummodò opes fieri existimarint: & pecuniam atque peculium omne à pecudibus & gregum numero olim censuerint: eaq; de caussa Maronianus Corydon divitias ostentaturus suas, dixerit; *Divitiæ olim in pecore.*

Mille mea Siculis errant in montibus agnæ.

Ideoque fictum, Oves olim lanam auream habuisse. Hinc *Mallophoros* Cereris cognomentum est in Megaride, ab iis fortè impositum, qui Mortalium primi Oves connutrire cœperint. Siquidem lanam Græci dicunt μαλλόν. ex quo & Idam μαλλοέν vocarunt, velut πολυπρόβατον, id est, ovibus abũdantem. Similiter cum Hercules ex Aphricana victoria nihil præter Oves abegisset, *aurea mala* secum asportasse fabulosè dictus est. μῆλον enim veteri consuetudine *Aurea mala.*

Ovis capraque dicitur: & eadem locutione etiam *pomum* usurpatur, quod post Rhodiginum itidem & Johan. Pierius annotavit *libro 10. Hieroglyph.* Sed ut ad membranas redeam, cōstat utique ex Josepho, Diphtheras illas, quæ antiquitus ad scribendum adhibebantur, nihil à Pergamenis, ex urbe Pergamo (unde illis nomen) ab Attalo rege missis differre. Sic enim *lib. 12. Antiquitat. Judaic. cap. 2.* scribit ex Gelenii interpretatione: Ut verò senes illi venerunt, cùm muneribus à Pontifice missis, & cum membranis, quæ Legem aureis literis inscriptam continebant, primùm de libris eos rogavit. ut verò ex involucris depromtos obtulerunt, multum diuque miratus membranæ subtilitatem, & commissuras, quæ ita latebant, ut visu discerni non possent; gratias se illis habere dixit, qui venerint; & majores etiam ei, qui miserit: Sed longè maximas Deo, cujus Leges attulerint. Loquitur autē Josephus de LXXII. Interpretibus, quos tam Græcæ quàm Hebraicæ linguæ peritos Ptolomæus, non quidem *Lagus*, quod Irenæus credidit, sed *Philadelphus*, tertius ab Alexandro Ægyptii Rex, Tertul. Euseb. Epiphā. Philōe, Josepho testibus, inflammatus desiderio sacros Judæorum libros cognoscendi, curavit ingentibus ab

Diphthera eadē, quæ pergamena.

LXXII. Interpretes.

ab Judæa expensis Alexandriam adduci: quorum studio ac diligentia vetus, quod vocant, Testamentum monetâ percuteretur Græcâ. Sed veritus, ne si invicem consultarent, veritatem absconderent, eos omnes in insula Pharo in singula contubernia separavit, jussitque ut quisque pro se librum eũdẽ trãsferret, atq; eo in singulis libris ordine servato, opereque perfecto omnibus mox cõvocatis, & per libros singulos interpretationem suam unoquoque proferente, ita omnium sententiam eandem esse constitit, ac si ab uno tantùm traductiones omnes emanassent. Idque Philo Judæus, de quo illud circumfertur, Aut Plato Philonizat, aut Philo Platonizat, *lib. 2. de vita Moysis*, Justinus Martyr, *in orat. ad gẽtes*, & Irenæus *l. 3. advers. Hæreses c. 25.* incunctãter affirmant. licet August. *in Epistola quadam ad D. Hierony.* rem aliter gestam narret. Cæterum is quoque Josephi locus à nobis adductus argumento est, non tantùm Diphtheras Veterum nihil differre à membranis sive pergamenis, postea sic dictis: verùm etiam multò antiquiorem esse membranarum inventionem, quàm Varro tradidit, & Plinius credidit. Nam Eleazarus princeps sacerdotum per illos LXXII. Interpretes libros sacros ad Pto-

Membranarum usus etiam ante Eumenis æmulationem.

lo-

lomæum Philadelphum tunc primùm regnare incipientem misit: at Æmulatio, quæ inter hunc Ptolomæum & Eumenem Pergami regem (quem Ælianus & Hieronymus Attalum vocant , communi omnibus Pergami Regibus nomine , sicuti Ægyptii reges omnes Ptolomæi fuerunt indigetati) ob studiorum similitudinem in conquirendis toto terrarum orbe omnis generis libris suborta fuit, serius aliquantò gliscere, incrementaque sumere cœpit, quàm sacra volumina in Græcum traducta fuerunt. Quò fit, ut serius etiam chartas Ptolomæus supprimere potuerit, & multò adhuc serius Eumenes membranarum copiam fieri curârit, qua chartarum penuria pensaretur. quemadmodum nec illud verum est, quod ex Varrone & Plinio Pancirollus tradidit, fundatâ ab Alexandro Urbe Alexandriâ, papyrum & chartam fuisse primùm inventam: cùm multis retrò seculis hanc in usu fuisse, evidentissimis rationibus evincat Melchior Guilandinus in doctissimo suo tractatu *de Papyro*. Eum te, Lector, diligenter evolvisse, nunquam profectò pœnitebit. Equidē me bonam eorum partem, quæ ad hunc locum illustrandum facere videbantur, desum-

Charta usus etiam ante Alexandriæ fundationē.

sumsisse, ingenuè fateor. Illud planè novum est chartæ sive papyri genus, in quam elementa hæc depingo. quæ ex linteolis concerptis, nulliusque amplius usus, & aqua maceratis, acpostea in lanuginem contritis conficitur, ita ut plagulæ ejus opem glutini cohærescant. Quæ quidem confectio cum passim nota sit, iis præsertim, qui ad chartæ id gen' concinnandæ usum constitutas Molas vel semel tantùm oculis fuerint contemplati: ideò de hac re quicquam porrò verborum facere supersedeo. *Papyrus vel charta nostra.*

DE ZIFERIS, SEU FURTIVIS LITERARUM NOTIS.

TIT. XIV.

Notas, quæ hodie usurpantur, ego pro novis habeo. Qua de re plenius ut disseratur, altius repetendum censeo. Lacedæmonii scribendi rationem clandestiniorem tenebãt, quam lite-

literarum Notas. Idq; epistolæ genus σκυτάλην appellabant: quod hoc modo fiebat. Surculi duo erant teretes, oblonguli, pari crassamento, ejusdemq; longitudinis, derasi atque ornati consimiliter. Unus Imperatori in bellum proficiscenti dabatur: alterum domi Magistratus cum jure atq; cum signo habebant. Quando usus venerat literarum secretiorum, circum eum surculum lorum modicæ tenuitatis, longum autem, quantum rei satis erat, complicabant, volumine rotundo & simplici; ita ut oræ adjunctæ undique & cohærentes lori, quod plicabatur, coirent. Literas deinde in eo loco per trãsversas juncturarum oras, versibus à summo ad imum proficiscentibus, inscribebant. Id lorum literis ita perscriptis, revolutum ex surculo, Imperatori commenti illius conscio mittebant. Resolutio autem lori literas truncas atq; mutilas reddebat, membraq; earum & apices in partes diversissimas spargebat. propterea si id lorum in manus hostium inciderat, nihil quicquam conjectari ex eo scripto quibat. Sed ubi ille, ad quem erat missum, acce-

Schytala Laconica.

cepe-

ceperat; surculo compari, quem habebat, capite ad finem, proinde ut debere fieri sciebat, circumplicabat: atque ita literæ per ambitum eundem surculi ccalescentes rursum coibant; integramq; & incorruptam epistolam & facilem legi præstabant. Hoc epistolæ genere eodem modo & Imperator utebatur Teres enim & tornatum lignum Senatui dabat: alterum illius planè simile ipsemet retinebat; posteà Schedam oblongam papyri aut membranæ ligno involvebat, circumligans eam instar fasciæ, ad trochleæ sive testudinis illius formam, quæ in Trajani columna conspicitur: tum per transversum, seu in longum scribebat. post schedam illam dissolutam Romam mittebat, quam Senatus ligno suo implicans, rectè legebat. Sed hæc epistolæ forma Notas non continebat: verùm erat clandestinum quoddam scribendi conventum de interrumpendo literarum situ, ne à quoquam alio legi possent. Tyro Ciceronis libertus ejusmodi commentus est Notas, ut per unam aliquam literam præpositio intelligeretur, aut adverbium. Post eum Persannius,

Ciceronis libertus.

us, Philargius, & Acilius Mecœnatis liber- *Mecœnatis libertus.*
tus alias addentes Tyronis inventionem ampliarunt. Singulis enim literis singula verba significabantur: verbi caussa, R. P. Respublica; P. R. Populus Romanus, & id genus alia, de quibus Isidorus lib. 1. Origin. cap. 22. *Sed hæ quoque potius abbreviaturæ erant, quàm Notæ.* Cæsar *ita literarū pote-*
statem cōmutabat, ut primas literas quar- *I. Cæsar.*
ta quaque succedens indicaret: Augustus *Augustus.*
subsequentem pro antecedente ponebat, ut B. pro A; C. pro B. & deinceps eadem ratione cæteras, ut Suetonius & Dio referunt. Hæ veræ erant Notæ. ponebantur enim literæ, sed non intellectæ. Alii hunc excogitarunt modum, quo Numeros pro literis collocarunt, 1, pro a; 2. pro b. Alii suo pro arbitrio Alphabetum transmutarunt. Alii novos characteres efformarunt. Denique Brixianus *quidam typis vulgavit modum quendam, quem intellectu credit impossibilem, nisi quis contrà exemplar istius habeat. Quod tamen falsum est. quandoquidem scripturam istam ipsemet explicari audivi; & quod dici solet, quasi*

cum

eam manu tetigi , nullas esse Notas adeò difficiles aut obscuras, quæ non intelligãtur ab iis, qui in hoc scribendi genere exercitati sunt: quorum multi Venetiis reperiuntur. Atque ipsemet domi meæ habui Hieronymum Dn. Francisci Nani, *nobilis Veneti filium, juvenem doctissimum, & artis hujus inprimis gnarum: cui nullum Notarum genus, quàm difficile etjam id esset, offerebatur, quin ab ipso intelligeretur.*

NOTÆ, sive COMMENTARII.

Expeditum est, & multorum confirmari potest auctoritatibus, Veteres Notis & signis plurimum in scribendo fuisse usos. Nã ut de *Hieroglyphicis*, quas vocant, literis (cum de his doctè & copiosè scripserit Johan. Pierius) uti & de *Cabala*, de qua apud Joh. Langium in Epistolis Medicinalibus, & Picum Mirandulanum passim habetur, nihil hîc dicam: juvat tamen de usitata apud Ægyptios pingendi scribendíve consuetudine Ammianum Marcellinum audire disserentem. Non enim (inquit *lib. 16.*) ut nunc literarum

Notæ veteribus usitatæ

numer' præstitutus & facilis exprimit quicquid humana mēs cōcipere potest; ita prisci quoq; scriptitarūt Ægyptii; sed singulæ literis singulis nominib' serviebāt, & verbis nonnūquam significabant integros sensus. Quem etiam scribendi morē à Græcis celebratum fuisse, ex Solino *c.6.* comprobari potest. Refert enim ex M. Tullio olim quendam fuisse, qui universum Homeri poëma ita subtiliter in membranis descriptum haberet, ut illud totum levi nucis putamine concluderet: nimirum quod signis atq; notis, & iis quidē valdè exilibus depictum esset. In quibus effingendis Myrmecidem Milesium, & Callicratidem Lacedæmonium potissimum excelluisse refert Ælianus *lib. 1. Var. histor.* quos fama fuit in sesamo (quod minutissimū genus seminis est, milio panicoq; similimum) distichum elegiacum literis aureis, ut *ad Tit. 10. infr.* diximus, inscripsisse, sed, ut nonnulli hoc interpretantur, Notis quibusbusdam atque signis. Rarò enim Veteres integris in scribendo literis utebantur. Unde memoratur apud Galenum *lib. 7. de composit. medicam.* Menecratis quondam Medici liber ὁλογραμμάτων, quod integris literis exaratus esset. Receptus etiam aliquando est apud Romanos scribendi per literarum com-

[margin: ... Græcis. ... quàm Latinis.]

compendia mos, authore potissimum Mecœnate, quem scribit Dio *lib.* 55. invenisse primùm quasdam literarum notas, quibus celerrimè scribi posset, easq; per Acilium libertum publicasse: quas in usu etiam suo tempore fuisse significat Quintilianus *lib.* 11. *cap.* 2. Et iis quidẽ Veteres etiam in Legibus, Senatusconsultis, Edictis scribendis usos, unicus Valerii Probi libellus abundè docet. Suntq; in hanc sententiam elegantes Manilii versus, *in lib. Astronom.* quibus Notarum compendia qui tenuerit, cum Leges & jura populi Romani sciturum, & intra domesticos ac privatos parietes qualiter cuiq; jus reddendũ sit, in promtu habiturũ significat: *etiam in Legibus.*

Hic etiam legum tabulas, & condita jura
Noverit, atq; notis levibus pendentia verba,
Et licitum sciet, & vetitum quæ pœna sequatur,
Perpetuas populi privato in limine Prætor.

Notæ autem illæ, non erant literæ, ut ex Pedio Paulus refert *in leg. sed cum patrono. 6. §. fin. ff. de bonor. posses. & leg. Lucius. 40. ff. de testam. milit.* Sed compendia quædam dictionum, ut Cujacius interpretatur *lib. 3. Obser. c. 3. & lib. 12. cap. ult.* quæ Justiniani tempore *Sigla* dicebantur, ut apparet ex epistola ej' ad Antecessores, *§ illud autẽ. 8.* Græci σημεῖα dicũt *Notæ, non erant literæ.*

ut & διὰ σημείων scribere. quod est Notis, sive per notas scribere. quo dicendi genere & Ciceronem usum video *13. Epist. ad Atticum*: Et quod ad te de decem legatis scripsi, parū intellexti credo: quia διὰ σημείων scripseram. Adeò autem familiaris fuit illis temporibus Notarum usus, ut harum peritia etiam ancillæ censerentur, mentionē præsertim faciente Marcellino ancillæ cujusdam, quæ Assyriæ nomine literas Notis ad Barbationem pedestris militiæ rectorem scripserit. Quo minus etiam mirandum est, Scribas & librarios in describendis olim veterum Jureconsultorum libris Notarum compendio usos fuisse. Quarum intelligentia cum oppressis assidua bellorum rabie literarum & Jurisprudentiæ studiis paulatim obsolevisset nec eæ minus difficultatis & negotii legentibus exhiberent, quàm res ipsæ Notis descriptæ: & multi præterea subtili ac varia harum interpretatione in fraudem inducerentur, magnæq; insuper judicantibus & discentibus tenebræ inde offunderentur: disertè prohibuit Justinianus, ejusmodi posthac Notis & signis in describendis Jurisprudentiæ libris uti: ne qua malignis interpretibus, imperitisvé, verborū evertendorum ansa præberetur, *Barrab. Brissonius*

Notæ etiam ancillis usitatæ.

Justinianus cur Notas prohibuerit.

Junius lib. 4. Selectar. Interpretat. cap. 21. Quis enim, si ejusmodi velut stigmatum notis deformatos veteris Jurisprudentiæ libros Justinianus ad nos transmisisset, earum sese laqueis expedire potuisset? aut quis in illis reddendis exprimendisq; litium altercationúmve finis fuisset, cum in earum interpretatione Tribonianus ipse frequenter hæsisse deprehendatur. Aliquando enim Notas malè reddidit, aliamq; illis quàm præ se ferant, sententiam attribuit. Aliquando Notas pro non-Notis; nonnunquam etiam non-Notas pro Notis accepit, quod post Anton. Foquelinium *ad Tit. de vulgari substit.* multis exemplis demonstrat Joh. Thomas Freigius *in Epistola Pandectar.*

Triboniani error in Notis.

Sed ut ad exempla à Pancirollo nostro proposita deveniamus: constat utiq; Scytalam illam Laconicam totidem, quot dixit, verbis descriptam esse à Gellio *lib. 17. Noct. Atticar. cap. 9.* De eo autem scribendi modo, quo C. Cæsar in epistolis usus est ad C. Oppium & Balbum Cornelium, qui res ejus absentis curabant, exstat Probi Grammatici satis curiosus commentarius. Et de literarum cõmutandarum ratione, Augusto frequentata; circumvagatur ejusdẽ hæc ad filium conscripta epistola: Quia innumera incidunt assiduè

Scytala Laconica.

Cæsaris scribendi ratio.

Augusti.

ſiduè, quæ ſcribere alterutrum, & ſecreta eſſe oporteat: habeamus inter nos Notas, ſi vis, tales, ut quicquid ſcribendum ſit, pro unaquaq; litera ſuccedentẽ ſcribamus hoc modo, ut pro A. ponamus B; & C. pro B; & de reliquis in hunc modum, & pro Z. duplex AA, ut à noviſſima ad duplicatam redeamus &c. Aliter Cicero, qui ex quorundam ſententia, inſtar Dictionarii librum conſcripſit, in quo ſingulis verbis ſingulas notas, quibus illa ſignificarentur, præfixit; tantaque erat Notarum & verborum copia, ut quæcunq; Latino ſermone ſcribi poſſent, ſuis notis exprimerentur. Sed hæc qualia ſint videamus. Scytalam certè ingenioſiſſimus Scaliger Laconica appellat nugalia. Nam tametſi, inquit, nulla mihi Scytala ſit: tamen puſillo tẽporis momento unam dimetiar. Etenim prima quaque notula deprehenſâ, cæteræ ad juſſa veniunt. *Exercit. 327. ad Cardanum.* Notas verò & literarum tranſpoſitiones, quam artem idem Scaliger *impoſturam* dicebat *& delirium*, quî aliter æſtimabo, quàm vaniſſimas, & quæ vel à pueris facilè agnoſci queant? Obſervata enim Characterum poteſtate, qui ſæpius repetuntur, nemo eſt quin videat, parum admodum ad ſcripti obſcuritatem facere Characterũ poteſtatem immutare, aut etiam figuram: ſi quidem ne ſatens ſcri-

Ciceronis.

Oſtenditur, quàm nihili ſint modi illi.

ſcriptum mentis inquiſitione eruatur, nihil intereſt, Characterem vel barbaricum eſſe, vel aliam quamvis formam pro Charactere depingi, modò compertum ſit, quo ſermone charta concinnetur, isque ſermo interceptori minimè obſcur' exiſtat. Ciceronis denìq; inventum quod attinet: quis tantum laborem in ejusmodi notis perquirendis citra nauſeam ſubibit, ut tot ſibi Characteres effingat, quot rebus ſingulis, quæ uſu venire poſſunt, ut ſinguli aptentur, ſufficiant. quibus quamvis tutò ſcribi poſſit, quomodo tamen paucis diebus, ne dicam horis idem cõſcius interpretabitur, qui hunc verborũ indicem retineat? Abeant igitur cum ſua vetuſtate tam copioſa & frivola Veterum commenta. Longè alios áſtus, longè aliam vafriciem ætas hæc videtur expoſcere: in quá vel infantes cum balbutiunt adhuc, & quædam ſubdolæ mentis ſigna veluti primitiæ illis ingeruntur, quaſi à nutricis uberibus ſimul cum lacte illam ſuxiſſe, imò à matris utero contraxiſſe videantur. Etſi autem in clandeſtina hac ſcribendi ratione docenda diligentem operam præſtitit Robertus Valturius *lib. 7. de Re Militari, cap. 17.* multò tamen diligentius ea omnia conquiſita & pertractata ſu[illegible] à Johanne Baptiſta Porta *in libro de Furtivis Literar. notis, & libro 16.*

Seculi hujus aſtucia.

Notarũ tractatio duorum generum.

Magia Natural. quibus in locis rem omnem duo in membra partitur: quorum altero de iis tractat characteribus, vel notis & Ziferis, quæ sub aspectum quidem cadãt, sed technis aliquibus implicitæ sunt, quo minus à quolibet possint intelligi: Altero modos explicat, quibus Notæ prorsus inconspicuæ fiant, & delitescant, nec unquam, nisi arte quadam adhibita, cerni queant. Utriusq; exempla subjicit satis multa: quæ tamen fido pectore contegenda monet, ne passim per manus ignari & gregarii hominis pervagantia vilescant. Eum tu, Lector, adire poteris. Nam singula huc transcribere mihi non fuit integrum, cum res peculiarem etiam tractatum desideret.

Notæ cur excogitatæ.

Illud hic placet adjicere, Notas istas, præter occultanda animi nostri sensa, etiam ob scribendi celeritatem fuisse excogitatas. Sic. n. *Notarios* dictos constat à Notis, quibus ad scribendi compendia utebantur, Marcus Manilius *lib. 4.*

Notarii.

Hic & erit felix scriptor, cui litera verbũ est,
Quiq; Notis linguã superet, cursumq; loquẽtis
Excipiet, longas nova per compendia voces.

Tanta quippe horum in scribendo erat velocitas, ut sensa nostri pectoris vix dicta jam ceris tenerent: quemadmodum de Amanu-

ense

ense suo, quælibet velocissimè excipiēte, scripsit Ausonius *epigr. 138.* Cui respondet illud Martialis:

Currant verba licet, manus est velocior illis.
Nondum lingua, suum dextra peregit opus.

Qua in re singulariter quoq; excelluisse Tit. Vespasianum, memoriæ prodidit Tranquillus: E pluribus (inquit) comperi, Notis quoque excipere velocissimè solitum, & cum amanuensibus suis per ludum jocumque certantem, imitari chirographa, quæcunque vidisset, &c. Scribam autem non tantùm scribendi celeritas commendat; sed & memoria (ait Cicero *pro Sylla*) scientia, & consuetudo. inprimis verò Fides. Eratque apud Veteres olim satis honorificum Scribæ munus. Nemo enim, ait Æmilius Probus, ad id admittebatur, nisi honesto loco natus, & cujus cognita esset fides atque industria: cum necessum sit, omnium eum consiliorum esse participem. Ut eos interim taceam, quos Zasius refert maximo in honore apud Reges fuisse & principes. de quibus nihil hîc dicam ambitiosius, ne hominibus id genus pro animi mei adfectu nimium indulsisse videri possim. Videatur tamen, si placet, Hieron. Cagnolus *in pr. l. 2. ff. de orig. jur. num. 107. cum seqq.*

Scribæ requisita.

munus honorificum.

Hæc quæ de scribendi celeritate dixi, in

Lada celeritas. memoriam mihi revocant *Ladam*, nobilem illum Alexandri Magni cursorem: cujus & Solin us meminit his verbis: *Primam palmam velocitatis Ladas quidam adeptus est, qui ita supra cavum pulverem cursitavit, ut arenis pendentibus nulla indicia relinqueret vestigiorum.* quo haud dubiè respexit Juvenalis, cum ita canit:

——locupletem optare podagram
Haud dubitet Ladas.——

De hujus celeritate *lib.4. Epigramm. Græcorum* exstant eulogia. At *lib.2.* luditur Pericles quidam ita tardus cursor, ut dubium reliquerit, sederítne an verò cucurrerit. Sanè dum ipse adhuc funis, qui ad carceres solebat esse, sonitum exaudiret, quippe à carceribus nondum latum progressus digitum, interim jam alium confecto cursu coronatum fuisse. Unde Plutarchus: Ladam ferunt carcerum funiculo adhuc in auribus à laxatione sonante, decurso stadio coronam reportasse. *in præcept. gerendæ Reip.*

Dixi supra *ad Tit. 10. paulò ante fin.* Homerum à quodam depictum fuisse vomentem. quem locum de argumentorum & materiæ suppeditatione etiamnum potius, quàm de fundendorum carminum celeritate interpretor. qui sciam præcipitantiam illam Veteribus

Festinatio intemperata.

teribus nunquam fuiſſe in laude. Sic enim M. Antonius librum de Ebrietate à ſe ſcriptum evomuiſſe, alicubi legitur, in probri loco. Et cum Agatharchus magnos ſibi ſpiritus ſumeret de pingendi celeritate; Zeuxis id intelligens, *Diu* (inquit) *ego pingo, quia pingo æternitati.* Similiter pictori parum perito de celeritate glorianti, demonſtrataque pinace, illam modò à ſe pictam dictitanti; reſpondit nobiliſſimus pictor Apelles: *Etiam tacente te res loquitur, ex tempore pictam.* Quantò commendabilius eſt Ariſtidæ ſophiſtæ dictum, à Philoſtrato *lib. 2.* in ſcripta relatum? quo Marco Imperatori ſciſcitanti, quando ipſum auditurus foret, reſpondit: Hodiernum diem exime, at cras audies. Neque enim vomentium è numero ſumus, ſed elaborantium. Etſi enim multis placet extemporalis quædam ſcriptitandi ratio & in conficiendis libris celeritas, velut expromti, atque in numerato poſiti ingenii argumentum: at mihi (inquit Hadr. Junius *lib. 4. Animadverſor. cap. 16.*) ſecus videtur, probaturq; impenſius diligentia accurata, & longiore tempore judicii confirmatore expreſſa. Illic verba veluti primorib' in labris nata, aut ſupꝑficiario ingenii æquore natantia eduntur: hîc lectionis multifariæ opes tanquam è ſanctiore quodam ærario *at laudata cunctatio.*

ærario reconditæ promuntur, & habito delectu rerum verborumque pondera examinantur felicius, & exhibentur. Quid? quod celeriter nata, celeriter etiam intereunt? Qua in re tamen Pausonis Sicyonii (Plinius Pausiam appellat *lib. 35. cap. 11.*) celeritatem meritò exceperis. Is accepto precio Equum conduxerat pingendum, qui se humi volutaret: cumque locatori currentem exhibuisset, & quidem pulvere oppletum; isque expostularet, secundum conventionis legem haudquaquam præstitam sibi operam, inquit Ministro ille: Age puer, tabulam inverte, sicque picturam ejus oculis exhibe. quo facto, vidit locator emendatum esse quod sibi displicebat, nullumque esse amplius querimoniæ locum. Cernere enim erat equum in tergo jacentem, seque in pulvere volutātem. quod Lucianus in Demosthenis encomio scripsit, ut *Pausonis equus* proverbialiter de iis usurpari possit rebus, quæ minimo negotio secundum cujusquam sententiam accommodantur. Alciat. *lib. 4. parerg. cap. 7.*

Pausonis equus.

DE

DE CONSPICILIIS.

TIT. XV.

Multi dubitant, utrum Veteres cōspicilia habuerint, nec ne: quoniam Plinius rerum omnium scriptor diligentissimus, nullum de his verbum faciat. Contrà verò mentio horum apud Plautum fiat, cum ait, Conspicilia.

Vitrum cedò, necesse est conspicilio uti.

Id quod nulla alia de re, quàm de specillis, quæ vulgò Ocularia dicuntur, potest intelligi.

NOTÆ sive COMMENTARII.

Etsi Conspicilium quandoque locum denotat, ex quo aliquid possis conspicere, quemadmodum Nonius illud Plauti in Medico, ita interpretatur: Conspicilii significatio.

In conspicilio adservabam pallium:

Tamen hîc loci instrumentum id significat, quo adhibito res majores videantur. Quo etiam sensu illud Plauti incunctanter accipiendum est

Vitrum cedò, necesse est conspicilio uti.

Ut pro-

ut probabile hinc fiat, usum ejus satis vetustum esse: quandoquidem & Ptolomæi specillum, quo ille per sexcenta millia adventantes naves conspiciebat, memoretur à Johanne Baptista à Porta *lib. 17. Magiæ natural. cap. 11.* confectionem inibi ejus specilli docente, quo & per aliquot millia passuum amicos queamus agnoscere, & visu debiles è loco dissito & remoto minutissimos etiam characteres possint legere. Rem mehercule humano usui cumprimis necessariam, & ut ait, optices ratione constantem. Ideò autem Pancirollus caput hoc in posteriorem hanc partem rejecit, quod cum nullibi ferè apud classicos scriptores Conspiciliorum fiat mẽtio, inter Noviter-reperta non incommodè haberi posse videantur. Cæterùm hebescenti visui Conspicilia probè opitulari, inter omnes convenit. Iis enim omnia majora apparent, ac spiritus visorii instaurantur, atque in unum collecti minus evanescunt aut dissiliunt. Non tamen consultum putat Lemnius *lib. 4. de occult. Naturæ mirac. cap. 6.* ut viri plus satis maturè illis adsuescant: siquidem illis destituti, prorsus cæcutiant. Quod enim hi caligant ac cœcutiunt, ex spirituum inopia ac defectu evenit. Quocirca & Specula visum reficiunt, quoniam reflecti ac retorqueri

Ptolomæi conspicilium.

Conspicilia visui opitulantur.

queri

queri radios contingit, ac spiritibus robur cōcipere, novis subinde à cerebro eò sese cōferētibus. Hinc tanti semper habita fuit speculi inspectio, ut ne Philosophi quidem ab hac sibi abstinendum putârint. *Socrates* certè ultrò etiā suasisse fertur discipulis suis, crebrò ut semet in speculo cōtemplarentur. ubi qui eorum foret pulchritudine sibi complacitus, impēdiò procuraret, ne dignitatem corporis malis moribus dedecoraret. Qui verò minus se cōmendabilē formâ putaret, sedulò operā daret, ut virtutis laude turpitudinē tegeret. Adeò vir omniū sapientissimus, speculo etiam ad disciplinā morum utebatur! *Demosthenē* verò primariū dicendi artificē, quis est, qui nō sciat semper ante speculum, quasi ante magistrum caussas meditatum? ita ille summus Orator, cum à Platone philosopho facundiam hausisset, ab Eubulide dialectico argumentationes edidicisset, novissimā pronunciandi congruentiam ab speculo petivit. Etsi enim in omnibus manu faciundis imaginibus opera diutinò sumitur, nunquam tamen similitudo æquè ac in speculis comparet. Deest enim & luto vigor, & saxo color, & picturæ rigor, & motus omnibus, qui præcipua fide similitudinē repræsentat. Cum in eò visitur imago mirè relata, ut similis ita mobilis

Speculi inspectio.

mobilis, & ad omnem nutum hominis sui morigera: eadem semper contemplantibus æquæva est, ab ineunte pueritia ad obeuntẽ senectam, tot ætatis vices induit, tam varias habitudines corporis participat: tot vultus ejusdem lætantis vel dolentis imitatur: ut graviter hac de re disserit L. Apuleius *in Apologia pro se prima*. Jam cum Philosophorum sit placitum, ex oculis & toto è corpore evaporare insensibilia corpuscula: quod specula demonstrant, quæ à mulieribus mẽstruo laborantibus inspecta conspurcantur, & veluti squalore quodam ex situ redduntur obsita: nil certè mirum est, homines visu quandoque effascinari; non quidem omnium, sed eorum potissimum, quorũ spiritus ex impuro sanguine procreati emittuntur, ut *Langius* dicebat, vel, ut *Fracastorius*, quorũ humores & spiritus adeò remoti sunt à natura aliorum, ut penè venena sint. Ii igitur concepto in infantem odio intentissimè intuentes, spiritus quosdam ex oculis, & tota è facie ejaculantur, qui ad teneros infantis spiritus appliciti eos uti venena sensim absumunt. Quam sententiam & Philip. Beroaldus *ad lib. 10. Apuleii* asserit his verbis: Oculus radiorum aculeos in contuentis è regio-

Fascinum ex oculis.

ne oculos jaculatur. hinc virulentus aculeus transverberat oculos, & hominis percussi præcordia corque convulnerat. Inde est, quod Plinius *lib. 7. cap. 2.* & Gellius *lib. 9. cap. 4.* tradiderunt, esse in Triballis & Illyriis quasdam familias, quæ visu effascinent interimantque, quos diutius intueantur, iratis præcipuè oculis, easque geminâ in oculis pupillâ esse cognobiles, atque ejus mali contagione impuberes facilius affici. Sunt & hujus generis in Scythia & Ponto mulieres, quę Bithyæ & Thibiæ dicuntur, & altero oculo geminam pupillam, altero equi habent effigiem. Adeò solers natura, quæ noxia & cavenda sunt, suis insignivit characteribus! Atque utinam in his terminis ea constitisset, & nec ad ipsam quoq; linguam fuisset progressa. Constat enim virulentâ quorundam linguâ ipsam quoque animam cum corpore quandoque inquinari: ut rectè dixerit Gregorius Nazianzenus, Linguâ nihil perniciosius, imò hanc ut equum effrenem esse, & telum promtissimum. Sic enim & Apostolus Jacobus, Linguā appellaverat effrenem; incoërcibile malum, plenam veneno mortifero: per quam benedicamus Deo patri, & maledicamus hominibus ad Dei effigiem conditis. ex eodem ut ore procedat benedictio,

pupilla gemina.

Fascinum linguæ.

& maledictio. *Jacob.* 3. Proinde idem Plinius & Gellius prodidere, esse quasdam in terra Africa hominum familias voce atque lingua effascinantium: qui si impensius fortè laudaverint pulchras arbores, segetes lætiores, infantes amœniores, egregios equos, pecudes partu atque cultu optimas; emoriantur repentè hæc omnia, nulli aliæ caussæ obnoxia. Cujus rei rationem adferens Fracastorius *de Sympathia & Antipath. cap.* 24. Existente, ait, natura quorundam perinde ac venenosa, & ejaculatis ex oculis eorum spiritibus perniciosis, nihil prohibet, non infantes solùm, sed & grandiores fascino affici, laudando autem maximè: quoniam laus propria læticiam parit, leticia autem dilatationem tum cordis, tum spirituum facit, tum & totius faciei, & precipuè oculorum; unde aditus quodammodò aperitur veneno, quod à fascinatore ejaculatur. Qua ex re natum forsitã est, ut quidpiam laudaturi, bene prius ominemur, ne verba nostra obsint, ita præfati, *Deus id conservet*, ut Langius *lib. 2. Epist.* 36. vel ut Fracastorius scripsit, *Verba mea tibi non noceant*: ex cujus etiam sententia, sunt qui, dum laudantur, faciem avertunt, non tantùm ut indicẽt molestam sibi esse laudationem, sed & ut à fascino sibi caveant. Jam enim in opinione

Fascinationis caussa.

nione est, per laudationes fascinum fieri. Veteres ad arcendum fascinum & invidiam, *Præfiscinè* præfari solebant, vel se, vel alios laudaturi. Sic servus ille Plautinus in Asinaria Act. 2. Sc. ult. *Præfiscinè.*

Præfiscinè, hoc nunc dixerim, nemo etiam me
accusavit
Merito meo, neque me Athenis est alter hodie
quisquam,
Cui credi rectè æquè putent.

Sic apud Titinnium laudante Charisio, cum muliercula sponsam nimia laude adfecisset, ab altera monetur, ut *Præfiscini* præfari velit:

——— *Paulla mea, amabo pol tu*
Ad laudem addito Præfiscini.

ne scilicet, addit Charisius, puella fascinetur. Sed de hoc videatur Muretus *lib. 9. Variar. lection. cap. 3.* & Joan. Gulielmus *lib. 2. Verisimilium. cap. 15.* quibus omninò addendus erit Francisc Vallesius, qui sententiam illam irridens, fascinationem nihil aliud esse concludit, quàm superstitiosum quendam timorem, ex stulta credulitate & vulgari opinione profectum. *lib. singul. de sacra philosoph. cap. 69.* Notandum verò inprimis est, etiam Ægyptiorum disciplinâ Oculis vim maximā fuisse attributā. Eorum enim tum intētione, *Oculorum vis.*

tũ remissione, tũ conjectu, tũ hilaritate motus animorum explicari; atque eos nimis argutos, quemadmodum animo affecti simus, loqui. Hinc celebre est Polemonis dictũ, Oculos esse tanquam fores animi. Per illos e. animũ emicare, indidemq; animũ introspici. quo nonnulli Oculum *verum cordis nuncium* dictitarunt. Sic apud Ecclesiasten *cap. ult.* hominis facies vocatur platea animæ; & Oculi, aspicientes per foramina: quia in facie sunt omnes sensus. quapropter illic videtur anima, ut in foro versari, ac negotiari cũ rebus externis. Sensuum verò perfectissimus atque exactissimus est Visus. Quò pertinet illud *Matthæi 6.* Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Quod enim physici & physiognomici de *Corporali oculo* affirmant, *Qualis scilicet is est, tale esse & totum corpus*: hoc Dominus transfert ad *oculũ animi*, hoc est, intellectum. quasi diceret, Ut oculus est lucerna corporis; ita mens seu intellectus, animæ, quæ est præcipua hominis pars, & per quam homo bonus aut malus dicitur. Quemadmodum igitur, ut valet

Oculi fores animi.

oculus

oculus, ita valere agnoscitur totum corpus (quæ Hippocratis assertio est, 6. *Epidem. sect.* 4.): Ita ut valet intellect', valet anima, ac per eam totus homo, qui nunc significatur nomine corporis. Si igitur, inquit, oculus tuus simplex, hoc est, bonus est, totum corp' (per quod totus homo intelligitur) erit lucidum. Sin oculus est nequam, homo totus erit tenebrosus. Sic enim locum istum interpretatur Francisc. Vallesius *lib. singul. de sacra philosoph. cap. 84.* Usque adeò verò tota corporis vis in oculis incumbit, ut Zamolxis & Abaris philosophi totius corporis curatione opus esse dixerint, si quis oculis mederi vellet. quod si corpus curare quis affectaret, animũ inprimis depurgandum. quod relatum est à Joh. Pierio *in præfat. lib. 33. Hieroglyph.* Porrò quemadmodum antiqua gẽtilium supersticio, singulas humani corporis particulas, singulos Deos obtinere existimavit: ita Amoris sedem in oculis potissimũ collocavit. Id certè Tiberianus *in Prometheo* ita extulit, ut dicat Deos singulares sui partes homini contribuisse, quas sibi vendicent, suæque tutelæ ꝓprias agnoscant. Caput itaq; Jovi deferunt, Neptuno pectus, cinctum Marti, frontem Genio: unde Deum venerantes, ait Servius, frontem tangimus. Supercilia in Junonis tu-

Singula corporis partes à Diis.

tũ remissione, tũ conjectu, tũ hilaritate motus animorum explicari; atque eos nimis argutos, quemadmodum animo affecti simus, loqui. Hinc celebre est Polemonis dictũ, Oculos esse tanquam fores animi. Per illos.e. animũ emicare, indidemq; animũ introspici. quo nonnulli Oculum *verum cordis nuncium* dictitarunt. Sic apud Ecclesiasten *cap. ult.* hominis facies vocatur platea animæ; & Oculi, aspicientes per foramina: quia in facie sunt omnes sensus, quapropter illic videtur anima, ut in foro versari, ac negotiari cũ rebus externis. Sensuum verò perfectissimus atque exactissimus est Visus. Quò pertinet illud *Matthæi 6.* Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Quod enim physici & physiognomici de *Corporali oculo* affirmant, *Qualis scilicet is est, tale esse & totum corpus*: hoc Dominus transfert ad *oculũ animi*, hoc est, intellectum. quasi diceret, Ut oculus est lucerna corporis; ita mens seu intellectus, animæ, quæ est præcipua hominis pars, & per quam homo bonus aut malus dicitur. Quemadmodum igitur, ut valet

Oculi fores animi.

oculus

oculus, ita valere agnoscitur totum corpus (quæ Hippocratis assertio est, 6. *Epidem. sect.* 4.): Ita ut valet intellect', valet anima, ac per eam totus homo, qui nunc significatur nomine corporis. Si igitur, inquit, oculus tuus simplex, hoc est, bonus est, totum corp' (per quod totus homo intelligitur) erit lucidum. Sin oculus est nequam, homo totus erit tenebrosus. Sic enim locum istum interpretatur Francisc. Vallesius *lib. singul. de sacra philosoph. cap.* 84. Usque adeò verò tota corporis vis in oculis incumbit, ut Zamolxis & Abaris philosophi totius corporis curatione opus esse dixerint, si quis oculis mederi vellet: quod si corpus curare quis affectaret, animũ inprimis depurgandum. quod relatum est à Joh. Pierio *in præfat. lib.* 33. *Hieroglyph.* Porrò quemadmodum antiqua gẽtilium superstitio, singulas humani corporis particulas, singulos Deos obtinere existimavit: ita Amoris sedem in oculis potissimũ collocavit. Id certè Tiberianus *in Prometheo* ita extulit, ut dicat Deos singulares sui partes homini contribuisse, quas sibi vendicent, suæque tutelæ ꝓprias agnoscant. Caput itaq; Jovi deferunt, Neptuno pectus, cinctum Marti, frontem Genio: unde Deum venerantes, ait Servius, frontem tangimus. Supercilia in Junonis tu-

Singulæ corporis partes à Diis.

tela fuisse ait Sex. Pompeius, quòd iis protegantur oculi, per quos luce fruimur, quam à Junone tribui putabant, Lucina inde dictâ. Aurem Memoriæ consecratam refert Servius. Dextra Fidei sacra est; nam in fide porrigitur. Dorsum & posticę partes Plutoni propriè adscribũtur ab Artemidoro. Pedes Mercurio, à Democrito. Genua Misericordiæ: quòd ea supplices attingant, ad hæc manus tendant, hæc ut Aras adorent, ut inquit Plinius *lib. 11. cap. 45.* Misericordiam autem in Dearum numero fuisse olim, testatur ejus apud Athenienses Ara, teste Pausania & Philostrato. Tali plantæve pedum in Thetidis potestate fuerunt. Digiti Minervæ consecrati, Servio teste: Ubera, renes & inguina Veneri. quò referri potest illud Epigrammatarii Rufini ita ab Hadriano Junio latinè redditũ *lib. 4. Animadversor. cap. 12.*

Lumina Junonis tibi sunt, digitiq; Minervæ,
Cum Thetidis talis, ubera Cyprigene.

ubi tamen per lumina intelligi debent Supercilia, ut modò innuimus. Nam oculos Cupidini, Veneris filio, in quibus excubet, ceu specula quadam, tribuit Philostratus. Optimè: Sunt enim oculi Veneris illices, & potentissimũ amoris incitamentum: quorum

Oculi amoris faces.

fulgor

fulgor & amabilis intuitus quodam quasi morsu vitalia populatur, & morsicatim medullas depascitur. Unde Apuleius Fotidis suæ oculos *morsicantes* scitè appellat, *lib. 2.* quemadmodum Horatius oculos *in Damalim putres* dixit, hoc est, in Damalis amorem solutos. quo sensu & Persio *Satyr. 5.* In venerem putris est, qui in hanc solutus & profusus: ductâ Metaphorâ à solo, quod *2. Georgic.* putre vocat Virgilius:

Et cui putre solum, namque hoc imitatur arando &c.

significans optimum solum esse solutum. Nam cum aramus, hoc agimus, ut terram solutam reddamus. *Turneb. lib. 18. Adversar. cap. 27.*

Accedit ad occulorum gratiam, quòd vel solus illorum in homine quidem benevolo intuitus non mediocrem generare videatur suavitatem. Sic enim Euripides: *Oculorum gratia.*

Suave est viri benevoli oculos intueri:

quos cum osculamur, ait Plinius *lib. 11. cap. 33.* animum ipsum videmur attingere. Hinc *Ocul issimum*, pro eo, quod est charissimum, apud Plautum & alios frequenter invenias. Hinc illa Lusci hominis ad populum lata rogatio, ut qui sciens prudens oculum lusco *Lusci rogatio.*

 eripuis-

eripuisset, utroq; oculo ipse orbaretur. Huic rogationi ferendæ occasionem adversarius dederat, quòd minas sæpius intentaret, oculum se illi erepturum, etiamsi pœnam legis laturus, & oculo altero cariturus esset. populus æquitate vel potius necessitate rationis persuasus legem jussit: qua tamen nihil legi talionis, quæ populorum omnium quodammodò communis erat, derogabatur. qui enim malitiosè alterum excæcavisset, æquum erat, ut ipse excæcaretur. quod graviter disputat Joh. Bodinus *lib. 4. de Republ. cap. 3.*

DE SELLIS, STAPHIIS, ET EQUORUM SOLEIS.

TIT. XVI.

Sellæ equorum.

Sellas equorum omnes credunt noviter inventas, aut saltem post Imperium Rom. introductas esse: quandoquidem in statuis antiquis non cernatur, quòd unquam Sellas equi habuerint; uti nec in ære, aut toreumatibus. Etsi igitur non usque adeò antiquæ sunt: usum tamen harum fuisse invenio, imperante Constantino Magni illius Constan-

ſtantini filio, hoc eſt, anno Chriſti CCCXL. *Scribit enim Zonaras, quod Conſtans cum fratre ſuo Conſtantino de Imperii diviſione dimicaturus, in medium Conſtantini exercitum irruerit, & percuſſum eum equo & ſellâ deturbarit. De ſella etiam Theodoſius Magnus loquitur, q imperare cœpit anno* CCCLXXXII. *In quadā enim lege præcipit, ne ſella cum frenis & averta, ſexaginta libras auri tranſeat: ea comminatione, ut ſi quis præſcripta moderaminis Imperatorii libramenta transcenderit, ejus ſella in fruſta cædatur, averta verò fiſci juribus deputetur.* l. quoniam. C. de curſ. publ. lib. 12. *Ejusdem ſellæ mentio quoque fit in conſtitutione Leonis Imperatoris, qui ſolus imperare cœpit anno* CCCCLXXII. *Ea quippe lege prohibetur, ut nulli prorſus liceat in frenis & equeſtribus ſellis, vel in baltheis ſuis margaritas, ſmaragdos, & hyacinthos adaptare.* l. un. C. Nulli licere in frenis. lib. 11. *Nicetas quoq; in vita Andronici Comneni de Theodoro quodā loquitur, qui ex equi ſella deſcenderit,*

 quam

quam ἕδραν *nominarant, h.e. sellam, in qua sedebatur. Sed & Zonaras idem nomen pro sella equestri usurpat, in vita Cōstantini Monomachi. ut ita extra omnē dubietatem sit, Equestris sellæ non admodum vetus inventum esse.*

Staphia: Stapedes.

Staphiæ *quoq; sive* Stapedes *quando introducti fuerint, non usq; adeò expeditū est. Sed quoniam horum nec vestigium in marmoribus aut æneis tabulis, & nec etiam nomen exstat: dicto non absurdum videtur, Eos post ruinam Imperii Romani fuisse invētos. Ideoq; rei novæ necessū fuisse novum quoq; excogitare vocabulum: quod est Staphia, vel Stapes, Stapedis, hoc est, locus in quo pes queat consistere.*

Soleæ equorum.

Sunt etiam, qui velint, ne calceatos quidem olim fuisse equos: eò quòd in equestribus statuis ferrea ista calceamenta non conspiciantur. Cujus rei causam sanè haud scio. Legi tamen, Poppæam Sabinam, *Neronis uxorem charissimam, delicatioribus suis jumentis soleas ex auro induisse: cæteris verò ex argento. Id quod illi in mentem haud venisset, opinor, multò verò minus*

nus

nus factitatum ab ipsa fuisset, nisi jam tum calceari consuevissent equi. Nicetas circa finem historiæ suæ scriptum reliquit, Latinos pulcherrimam statuā equestrem, quæ Iesu filio Nave, vel ut alii interpretantur, Bellerophonti sacra credebatur, destruxisse; & sub ferro calcibus abrupto, hominis effigiem invenisse. Credo igitur Equis ferreas soleas olim indutas fuisse.

NOTÆ, sive COMMENTARII.

Tradidit Polydorus Vergilius *lib. 2. de Inventoribus rer. cap. 12.* & Johan. Coralius *libro quinto Miscellan. cap. 2.* Pelethronios, qui Thessaliæ populi fūt, frenos & ephippia primos invenisse. quod ut assererent, adducti haud dubiè fuerunt illo Plinii loco, quo frenos & strata equorum Pelethronium invenisse, scriptum exstat *lib. 7. cap. 56.* Crediderunt enim *Equorum stratis* Ephippia incunctanter significari; Minus tamen considerate, opinor: cum eo verbo non tam equestris sella, quā ꝙ equis injicitur, denoteretur. Quicquid. n. ait Varro, insternebant, à sternendo

Ephippia an veteribus in usu.

Strata equorum.

nendo ſtragulum appellabant: quale eſt illud, quod lectis operiendis inſterni ſolet. Sic ſtratum & inſtratum etiam eſt operimentum equorum: cujusmodi Stragulæ Babylonicæ feruntur. Johan. Brecheus *in l. inſtratum 45. ff. de verbor. ſignif.* Quo fit, ut cum Ephippiorum & ſellarum equeſtrium neq; Plinius, neque etiam ullus alius idoneus auctor meminerit; uſum earum priſcis Romanorum temporibus nullum fuiſſe exiſtimē. Nec mutat, quod Ephippiorum fiat mentio apud Horatium *lib. 1. Epiſt. 14*:

Optat ephippia bos piger, optat arare caballus.
Nam ſi genuinam verbi ſignificationem intueri volumus, deflectitur ἐφίππιον ἀπὸ τῦ ἐφ' ἵππυ ab eo, qui equo inſidet & eo vehitur, & propriè de milite equite dicitur; cui opponitur ὁ πέζος, pedes miles: Unde δρόμος ἐφίππιος, equeſtris curſus. & quandoque etiam pro certamine currentium equorum ἐφίππιον accipitur: nihilque abſurdi eſt, ut pro ſtrato ſive inſtrato equi intelligatur.

Staphia veteribus incognita.

At verò adminicula illa, quibus & equi conſcenduntur facilius, & quibus pedes utrinque inſeruntur, ut quieſcant, & commodior fiat ſeſſio; noviter inventa eſſe, dubitandum non eſt. Nam ut in marmorib⁹

&

& æneis statuis, itemque in arcubus triumphalibus Romæ conspicitur, antiqui adminiculo eo non utebantur: nec quo nomine appelletur, apud ullum Græcorum aut Latinorum auctorum legitur. Vulgus *Staffas*, *Staphias*, vel *Stapedes* vocat, quod in eis pes stet commodè. Cœl. Rhodiginus *subsellares*, quod sub sella propendeant; Rob. Valturius, *ferrum scansile*. Saltu autem Veteres se conjecisse in equos, absque illo, quo dixi, adminiculo, ostendit Virgilius *lib. 12.* *Salitio in equos.*

Infrenant alii currus, ac corpora saltu
Subjiciunt in equos, & strictis ensibus adsunt.

Idemde Turno, eodem libro:

Poscit equos, atque arma simul, saltuque superbus
Emicat ———

Clarius verò etiam id docet Vegetius *lib. 1.* Non tantùm, inquit, à tyronibus, sed etiam à stipendiariis militibus Salitio in equos districtò est semper exacta. quem usum ad hãc usque ætatem, licet cum dissimulatione, pervenisse manifestum est. Equi lignei sub tecto hyeme; æstate ponebantur in campo. Super hos tyrones primò inermes, dum consuetudine proficerent, deinde armati cogebãtur ascende-

ascendere.tantaq; cura erat, ut non tantùm à dextris, sed etiam à sinistris partibus & insilire & desilire condiscerent; evaginatos etiam gladios vel contos tenentes. hoc enim assidua meditatione faciebant scilicet, ut in tumultu prælii sine mora ascenderent, qui tam studiosè exercebantur in pace. Livius *secundi belli Punici lib. 3.* Nec omnes Numidæ in dextro locati cornu: sed quibus Desultorum in modum binos trahentibus equos inter acerrimam sæpè pugnam, in recentem equum ex fesso armatis transsultare mos erat. Tanta velocitas ipsis, tamque docile equorum genus! Xenophon Socraticus in eo libro, *qui Equitum præfectus inscribitur:* Postquam verò, equites esse oporteat, dictum est; quanam parte Equites optimi comparentur, hoc in medium conabor exponere. Ex his igitur Juniores impellere atq; adhortari debemus, ut in equos insilire discant: hujus autem rei magistrum præceptoremque qui adhibuerit, jure laudabitur: Natu autem grandiores adsuefacere, ut in scandendis equis, Persico more, se invicem adjuvent. Quia verò illa Equos ascendendi ratio non facilè, & nec sine labore atque molestia expediri poterat, ab iis præsertim, q viribus non valebant, nec habebant, qui in

equos

equos ipsos tolleret: igitur ad minuēdū illū laborem Viocuri, seu qui vias militares sternebant, in lateribus viarum collocabant altiores quosdam lapides, & tanquam quædā pusilla suggesta excitabant, ex quibus parvo negotio quilibet, tenui etiam corporis firmitate, poterat se conjicere in dorsum equi. Idem etiam in vita C. Grachi narrat Plutarchus: qui Cajus cum omni ratione consuleret commodis multitudinis: studeretq; cunctorum Italiæ populorum animum sibi cōciliare, in aliis etiam plures vias stravit, & cū ipsas commodas valdè fecisset atq; ornasset, curavit etiā ut lapidibus certa mensura positis, & columellis quibusdā notarentur millia passuū, & aliis itidē propinquioribus lapidibus effecit, ut qui equo veherentur, possēt in eū facilè ascendere, sine instrumento illo, quo huic rei facto utebantur, cū in equū imponi vellēt. Præterea (inquit) dimēso viarum spacio, singulis Milliariis (est autē milliariū paulò minus quàm octo stadia) columnas lapideas spacii signa proferentes constituit: alios insuper lapides parum inter se distantes ex utraque viarum parte disposuit, ut ex illis faciliter, & sine saltu in equos esset ascensus. Quibus ex locis evidēter evincitur,

Veterum adminicula, equos ascendēdi.

sta-

Staphias Romanis antiquitus in usu non fuisse; ideoque inventionem harum novam esse. quod eleganter docuit Robertus Valturius de re militari. *lib. 10. cap. 2.* & Petrus Victorius *Variar. lection. lib. 37. cap. 15.* Cæterum ex illo Plutarchi loco etiam discimus, Romanos itinerum spacia milliaribus & lapidibus fuisse dimensos. quod disertè etiam probat tex. *in l. propter litem. 21. §. fin. ff. de excusat. tutor. & §. qui excusare. Inst. eod. tit.* in tantum ut Lapis & Miliarium pro uno eodemque dicatur *in l. 1. §. initio. ff. de officio præf.* Urb. eò quòd singulis miliariis, auctore Gracho, lapideæ columnæ spaciorum signa inscripta habentes fuerunt positæ. Unde lapidibus quoque itinerum dimensionem fieri in usum venit. Hoc & Quintilianus indicat *lib. 4. cap. ult.* Reficit quoque (de partitione loquitur) audientem certo singularum partium fine, non aliter quàm facientibus iter multum detrahunt fatigationis notata inscriptis lapidibus spacia. Boëtius etiam *lib. 3. Geometr.* lapides quosdam, quos appellat *Cursorios* antiquitas, inscriptos fuisse ait, quibus itinera discriminarentur. Idque pluribus exsequitur Barrab. Brissonius *lib. 4. Selectar. antiquita. cap. 8.* quibus adjiciendum est, quod de Miliario aureo est proditum. Id enim columna quæ-

Miliaria lapidibus discreta.

Miliarium aureum.

quædam erat, in capite Romani fori prope ædem Saturni: in quàm columnam omnes Italiæ viæ terminabantur. Plinius *lib. 3.* Roma dividitur in regiones 14. compita earum 265. pass. ejusdem spacii mensura currente à Miliario in capite Romani fori statuto ad singulas portas, quæ sunt hodiè numero triginta septem. Cornelius Tacitus *lib. 17.* Otho innixus liberto per Tiberianam domum in velabrum, inde ad Miliarium aureum, sub ædem Saturni pergit. Idem & Tranquillus ait totidem penè verbis *in Othonis vita*: Plutarchus verò *in Galba*, his verbis Miliarium describit: In forum ibat ad eā partem, in qua steterat aurea columella, ad quam omnes Italiæ viæ terminabantur, hoc est, initium & finem capiebant. Quid autem in caussa sit, quod apud Æmilium Macrum, mille passus non à Miliario Urbis (alii, *Muro urbis* legūt) sed à continentibus ædificiis numerādi sint *l. mille passus. 154. de verbor. signific.* id à Juris nostri interpretibus ad eum locum, & ad *l. 2. d. t.* diligenter est explicatū. quibus adde quod Anton. Augustin' scribit *lib. 4. Emendat. cap. 7.*

De Equorum autem soleis dicta aliqua sunt *lib. 1. Tit. de Equis. fol. 464. & 480.*

TI DE

DE QUADRATURA CIRCULI SEU MODO REDUCENDI QUADRATI AD CIRCULUM.

TIT. XVII.

Scibilia, sed non scita.

Uctor est Aristoteles, Multa quidem esse scibilia vel sciri posse, quæ tamen scita nondum sint, eò quod via ac modus eorum ignoretur. Exemplum ponit de Quadrato in Circulum reducendo, Id quod nec ipse, nec quisquam alius ad nostram usq; ætatem hãc facere poterat: nisi quod annis ab hinc plus minus triginta, Ars ista fuit inventa: quæ mirabile quoddam secretum in se continet. Græci τε͂ραγωνισμὸν *vocant, quæ est alterius cujusdã figuræ ad circulum reductio. Fit autem hoc modo. Ducendus est Circulus AB. cujus area ita metienda, ut Diameter constituatur AC. longitudine 14. pedum. qui numerus triplicatus producit 42. Huic si addideris septimam Diametri partem, quæ sunt 2. provenient 44. Cir-*

τε͂ραγωνισμὸν.

44. *Circumferentia enim Circuli triplo & sesquiseptima parte major est Diametro. Intellectâ Circumferentiâ & Diametro, facile est Aream circuli invenire. Nam si per dimidietatem, id est, per 2 diviserimus diametrum, provenient 7; & Circumferentiam similiter per 2, provenient 22. qui numerus ultimus per 7. multiplicatus, producit 154: quæ, pro ratione Mathematica Aream circuli constituunt.*

Calculus hic est.

Diameter tota est	14	7. Quotiens.
Dimidietas est	2.	
Circumferentia integra	44	22. Quotiens.
Dimidietas est	2	

Hi duo Quotientes 22. & 7. inter se multiplicati constituunt Aream circuli 154.

22
7

154 *Area circuli.*

Restat ut Quadratum inveniamus, huic æquale, quod ad hunc reperitur modum.

Tt 2 Di-

Divisa, quemadmodum factum est Diametro in 14. partes, ducenda est linea ab undecima parte ad circumferentiam, à puncto D. ad F. unde angulus fit rectus cum Diametro. Posteà ab ultima parte Diametri ducenda est linea ad idem punctum F. & fit linea CF. atque ita Quadratũ illud Circulo erit æquale. Quod ut verum esse deprehendatur, necessum est, ut ipsius Quadrati longitudinem metiamur. Metienda itaque erit linea C D. quam 11. pedũ esse diximus. Numerus iste multiplicatus per 11. conficiet 121. posteà mensuranda est linea D F, & longitudinem ejus hoc modo deprehendes. Ducenda erit linea à pũcto E, quod circuli centrum est, ad F, & nascetur triangulus D E F. Linea ista E F, æqualis est dimidiato diametro, qui est 7. pedum, quandoquidem integer Diameter 14. pedibus constat. Numerus ille per 7. multiplicandus erit, & provenient 49. de quibus detrahendi 16. qui numerus est multiplicatus Lineæ E D. quæ est pedum 4. qui multiplicati faciunt 16. Detractis igitur 16. à 49. restabunt 33.

&

& ideò potentia Lineæ D F, erit 33. cum quo numero conjunctis supradictis 121, prosilient 154. Unde apparet, potentiam Lineæ F, quadratum constituere ex 154. quantam ipsam Aream Circuli diximus.

NOTÆ sive COMMENTARII.

Quæstionis hujus de Quadratura Circuli, an scilicet ea possibilis sit, nec ne, jucunda quidem est inquisitio; at explicatio difficilis; cognitio autem cum ad alia, tum ad multorum locorum Aristotelicorum intelligentiam perquam utilis, ut testatur Benedictus Pererius *de Communibus omnium rer. natural. princip. & affection. lib. 10. cap. 19.* Circulum autem quadrare conati sunt, apud Veteres, Antiphon, Bryso, Hippocrates Chius, Euclides, Archimedes, Apollonius, Porus. E recentioribus Boëtius, Campanus, Cusanus, Regiomontanus, Oroncius Finæus, qui si quàm multa docere atq; demonstrare policitus & aggressus est, tam multa præstare & perficere potuisset, immortalem sanè gloriam fuisset consequutus. Et ex Veteribus

Quadratura Circuli an possibilis.

Antiphon. Bryso.

quidem Antiphon & Bryso satis nobiles perhibentur Mathematici, vel Aristotelis reprehensione *1. physicor. tex. 11. 1. Posterior. tex. 23. & 1. Elenchor. cap. 10.* Nec enim adversus ignaros & inertes athletas Aristoteles luctatus est, ut discipulus ejus Alexander Reges athletas deposcebat, cum ad olympicam coronam invitaretur. Hippocrates verò Chius, præterquam quod & ipse ab Aristotele itidem satis nobilitatus sit, admirabilis prorsus fuit Naturæ, dicam, an fortunæ miraculo? Hic enim, ut ait Philoponus *in primum Aristotelis physicum*, Mercator, cum in piratarum navem incidisset, Athenas venerat prædones accusandi gratia: & cum diu Athenis persequendi criminis caussa moraretur, accessit ad Philosophos, quorum cõsuetudine tantum in Geometria profecit, ut duas res in Geometria maximas tentarit, valdeque promoverit, τετραγωνισμὸν Quadraturã circuli, & duplicationem cubi. Circuli quidem quadraturam non invenit; sed cum quadraret lunulam, falsò arbitratus est ex hac Circulum quadrari. Nam ex lunula quadrata circulum quadratum esse arbitrabatur. Hæc Philoponus. Sed Hippocratis ut & reliquorum omnium de Quadratura circuli demonstrationes Johannes

Hippocrates Chius.

Buteon

Buteon uno libello diligenter collegit, earumque demonſtrationum vitia & errata ſubtiliter & accuratè patefecit. quemadmodum & docta exſtat eadem de re Petri Rami disputatio, *libro 1. Scholar. Mathematic. & lib. 19. Geometr.* Adeò nõ absq; ratione dixiſſe videtur Ariſtoteles: *multa ſciri poſſe, quæ nondum ſcita ſunt*, ut τετραγωνισμὸν circuli. Ejus enim ſcientiã nondum eſſe quidem, at ipſũ tamen eſſe quiddam ſcibile. *in Categor. cap. 3.* quo ſenſu Marinus *in protheoria Datorum* affirmat, Circuli ſcientiam, quamvis nondũ percepta ſit, percipi tamen poſſe. Idque aliis quoque in rebus uſu venire credo pluribus: rectè ut poſſimus dicere, *Maximam partem eorum, quæ ſcimus, eſſe minimam partem eorum, quæ ignoramus, aut ſcire poſſumus.* quam in ſententiam Cardinalis Cuſanus librum conſcripſit, *de Docta ignorantia.* *Ignorantia docta.*

Cæterum quæſtionis iſtius nodum in diametri & peripheriæ ſive Circumferentiæ ratione eſſe P. Ramus putat *in d. libro 19.* Eam Pancirollus hoc capite noſtro diligenter explicat. Cujus demonſtratio ſic habet. Demonſtrandum eſt Quadratum Lineæ F C. æquare aream circuli propoſiti. Linea D C. eſt 11. partium talium, qualium tota Dia- *Schematis demonſtratio.*

meter est 14. Linea E F, est radius circuli, seu dimidia Diameter, id est 7. partium. In triangulo igitur rectangulo, D E F, nota sunt duo latera, D E, 4. partium, & E F. 7. partium. Ex his duobus notis lateribus, *per penultimam proposit. primi Euclidis*, notũ fit etiã tertium latus D F. subtrahe quadratum lateris D E, à quadrato lateris E F: residuum est quadratum lineæ D F.

Latus D E est 4. partium, ejus Quadratum est 16.

Latus E F est 7. partium, ejus Quadratum est 49.

E F Quadrat. 49.
D E Quadrat. 16. Subtrahe

D F. Quadrat. 33. Residuum.

Cognitis omnibus lateribus in triangulo rectangulo D E F. cognoscendum etiam idipsum in altero triangulo rectangulo DF C. in quo dantur duo latera nota. Lateris D F. quadratum est 33. Lateris D C. quadratum est 121. Si enim undecim in seipsa multiplices, tot provenient. Ex horum duorum laterum Quadratis cognitis investigatur etiam quadratum tertii lateris FC. quod ultimum est, & scopus propositus in hac demon-

demonstratione. Illud enim Quadratum est æquale areæ circuli propositi. Invenitur autem tertii illius lateris quadratum itidem *per penultimam proposit.* primi Euclidis. Adde quadratum D F. 33. ad quadratum D C 121. Summa erit quadrati F C, 154. quæ etiam area Circuli fuit antè inventa, ut in ipso textu Pancirolli ostendimus.

Quadratum Lineæ D C est 121.
Quadratum lineæ D F est 33. Addendum

Quadrator. duorum summa
est area Circuli 154.

Lineæ E F Quadrat. 49.
Lineæ D E Quadrat. 16. Subtrahe.

Lineæ D F Quadrat. 33. Residuum
11
11

11
11

121. Quadr. Lineæ DC.
33. Quadr. lineæ D F.

154. Quadr. lineæ F C.

Hæ duo quadrata addenda sunt, & proveniet quadratum lineæ F C quod quadratum æquale est Areæ Circuli.

Hæc eadem ſumma provenit etiam, ſi per dimidiam diametrum, id eſt, per 7. multiplices dimidiam circumferentiam Circuli, quæ eſt 22

$$\frac{22}{7}$$

$$154.$$

Atque hæc quidem propoſiti à Panciroll Schematis demonſtratio, ut puto, vera eſt. de qua plura videre poteris, Lector, apud *Jacob. Chriſtmannum*, profeſſorem Heidelbergenſem, virum doctiſſimum, in eruditiſſimo ſcripto, cui titulum fecit, *De Quadratura Circuli*. quo in tractatu nihil ferè aliud agit, quàm ut Schema iſtud explicet. Quod ſi quis certiora mihi demonſtraverit, nunquam adeò perfrictæ frontis fuero & duræ cervicis, quin meliora docenti ſim obſecundaturus.

Iac. Chriſtmannus.

Neque enim ex eorum ſum numero, qui ſuas opiniones adeò pertinaciter defendunt, ut refelli, turpe; vinci, nefas eſſe putent: aut qui de vita, quàm de propoſita ſusceptaque opinione malint decedere. cum præſertim hi neque ſibi ſint, neque ſuis civibus utiles, & perniciem Reipub. afferre ſoleant: ut graviter cenſuit Johan. Bodinus in Methodo hiſtor. *cap. 5. fol. 123.*

Pertinacia quorundam.

DE

DE TORMENTIS MURALIBUS ET BOMBARDIS.

Tit. XVIII.

Ormenta illa bellica, quæ Bombardæ dicuntur, inventa fuerunt à Germano quodam, circa annum Christi 1378. Eaq; primum usurpata fuerunt à Venetis cum Genuensibus ad Fossas-Clodias *confligentibus, quas hi suo conabantur subjicere dominio, quibus vis pacis conditionibus spretis. Sed machinis tandem & instrumentis hisce fracti Genuenses, ad unum ferè omnes dati fuerunt internecioni.* Bombardarum inventio.

Dictæ sunt Bombardæ à sono, quem edunt. Hinc excogitata fuerunt manualia illa tormenta, quæ vel funiculo incenso, vel rotâ agitatâ globulos projiciunt, ut cotidiè videre est. Ideoq; copiosius de his disserere superfluum duco: sicuti & de pyrio pulvere, ad hunc usum præparato. denominatio.

Sclopus.

Sclopeti. Sclopus, *Latina dictio est, à sono, qui ex inflationibus earum erumpit, de quo Persius:*

Nec sclopo tumidas intendis rumpere buccas.

qui versus de eo, quem jam dixi, sono erit accipiendus: non verò de illo, qui ex sclopetis nostratibus, qui tum temporis nondum exstiterunt, emittitur.

NOTÆ sive COMMENTARII.

Bombarda. Inter alia Germanorum inventa, non postremum locum merentur bellica illa tormenta, sive machinæ metallicę, quæ ignis incendio, & sulphureo pulvere, glandes æneas, flammeasque pilas, & globosa graviaque saxa convolventes, horrisono fragore ac tonitru longè lateq; jactant, muros urbium quatientes, & obstantia quæque demolientes. Unde dictæ. dictæ Bombardæ, à bombo & sono quem edunt, quasi bombizatio quædam ardens, ut Robertus Valturius putavit; *de Re militari lib. 10.* quibuscum si Catapulta Veterum, & antiqua belli tormenta conferantur, sanè hæc puerilia quædam ludicra, ex Bodini sententia

tentia videri possint, *in Methodo histor. cap. 7.* Quò fit, ut mirari satis nequeam, Valturium ipsi etiam *Archimedi* Bombardarum inventionem attribuisse eo tempore, quo Marcellus Syracusas obsidebat, ut Civium suorum libertatem tueretur, patriæque excidium vel averteret, vel differret. Miror etiam, cur non *Demetrium* Macedoniæ regem illarum Invẽtorem laudaverit: quem constat in excogitandis & fabricandis machinis bellicis ita extulisse ingenium, ut πολιορκητὴς inde fuerit appellatus, obstupente Lysimacho perspectâ machinæ industriâ, qua Cilicios oppugnabat, & divinum vocante Demetrium, teste Plutarcho *in ejus Vita.* Sed de Archimede ea id fide dictum à Valturio opinor, qua Consalvus Mendoza, Maffeius, alii Rerum Indicarum Scriptores, à Chinensibus ut Typographiam (qua de re suo loco, & quidem *Tit. 12.* diximus) ita & bellica ista tormenta excogitata, & multis jam retroactis seculis in usu fuisse, non dubitarunt asserere. Quibus meritò annumeres, qui Machinas istas jam pridem *à Mauris*, antequam earum ulla apud Germanos esset noticia, usurpatas fuisse dicunt. Cui enim persuadendo verisimile fieri poterit, Tormentorum istorum usum quo Urbibus obsessis ad depellendos obsidentes nihil

harum author an Archimedes.

an Demetrius.

an Chinensis.

an Mauri.

nihil est salutarius, tanto temporis intervallo potuisse delitescere? cum, quam primum Venetis Bombardarum; Romanis typographiæ usus esset ostensus, subitò ille ad alios atque item alios fuerit divulgatus, ut iis hodie ubivis gentium & locorum nihil frequentius videas. Magis verò etiam ridiculi sunt, qui Machinarum istarum authorem constituunt

an Salmoneum.

———crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Jovis, & sonus imitatur Olympi
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Ære, & cornipedum cursu simulabat equorum.

ut est apud Virgilium *6. Æneid.* Nam ut ex versibus istis rectè colligitur, Salmonei machinamentum illud sine noxa erat, ad terrorem duntaxat incutiendum; ideoque præter inanem sonum & strepitum fulmini nequaquam adæquandum. quo loco etiam habere possis sagittas igniferas apud Jul. Pollucem *lib.1. Onom. cap.10.*

———& arsuras cœli per inania glandes,

ut ait Statius Papinius *lib. 10. Thebaid.* Eæ siquidem glandes plumbeæ percalefactæ vi funditoris, liquatæque ardescebant, si experimento creditur & Lucretio *lib. 6.*

———plumbea verò
Glans etiam longo cursu volvenda liquescit.

At Bombardarum ictus à fulmine, quoad sonum, ignem, ictum, itemque effectus (exceptis efficiente & materia) non tantùm nihil differt, sed etiam illud superat. Si enim ad aliorum imitationem conferre illa libeat, Plinius monet *lib. 2. cap. 54.* unum hominem non semper exstingui à fulmine; cætera verò animalia, quæ quidem fulmini obnoxia sint, ilicò perimi: Naturâ homini hunc quasi honorem tribuente, cum alia animalia viribus longè præstent. Machinæ contrà hæ homini minimè parcunt. Quinimò cum fulmen casu incidere soleat, ideoque inanimata plerunque petat, rarissimè hominem: hæ unius tantùm ferè læsionem intendunt. Præterea multa adferuntur ab Auctoribus contra fulminis ictum remedia: qualia à Plinio *lib. 2. cap. 55.* recensentur, Specus altiores quinque pedibus, in quibus se occultasse nonnullos memoriæ est proditū; Lauri frutices, unde lauream coronam gestatam ab aliquibus legimus; pelles vituli marini; ex quibus tabernacula sibi quidam obduxisse dicuntur; pennæ aquilæ, itemque hyacinthi gestati. At machina-

Bombardarum & fulminis collatio.

chinarum iſtarum ictui & violẽtiæ non murus decempedalis, nedum ineptiæ illæ quicquam obſiſterent. Adhæc Nubes, quarum concurſu & colliſione tonitru & fulmen excitatur, Nolarum ſeu æramentorum ſono, itemque tormentorum murmure & fragore disperguntur, & vel evaneſcunt, vel alio depelluntur. At verò Machinarum bellicarum furor & vis, ab hoſtibus illata, nullo modo ſiſti aut leniri poteſt. Fulmen rurſus unicum ferè tantum infert ictum, & unicum ferè, & quidem rarò, hominem interimit: Illarum autem ictus ſunt perplures, & unico quoq; multi ſæpenumerò Mortales pereunt. Fulgur etiam lumine ſuo, quandoque etiam fragor ictum futurum prænunciat: Illæ contrà ſimul ferè & coruſcant & iciunt: ut & obmurmurãdo feriant, & feriendo obmurmurent; ſicque uno ferè momento globum intra corpus, & ſonum intra aures mittant. Tandem multæ dantur regiones & tempora anni, frigidiora ſcilicet, ut Septentrionales & hyems: Item calidiora, ut Ægyptus & æſtas intenſior, quibus vel ob frigus nimium calor vaporis exſtinguitur; vel ob caloris nimietatem vapor prorſus abſumitur: Conſequenter igitur nullæ tunc nubes, neque earum colliſiones, neque etiam fulmina. Con-

trà ve-

trà verò machinæ hæ per omnes regiones sparsæ sunt, & omni tempore effectum suum possunt producere. quemadmodum latius hæc Franciscus Rota & Paræus inter se conferunt. Cum itaq; Machinæ hæ non tantùm imitentur fulmen, sed etiam superent, fieri nõ potest, ut Salmoneus auctor illarum perhiberi possit, cum poëta hunc dicat, non imitabile fulmen simulasse : ut rectè collegit Franc. Rota *cap. 1.* Laudat Plinius Apellem pictorem nobilem, quod tonitrua, fulgetra & fulgura pinxerit, quæ picturâ exprimi vix possunt. At quanto ars hæc præstantior, tonitrua sono damnoque prorsus æmulans. ut possint incusare poëtæ antiquum Prometheum, ad quem Fulgentius providentiam refert, quam Græci προμηθείαν dicunt, quare non præsenserit hoc machinæ bellicæ genus, & quare posteros milites ex marmore Pyreneo non potius informaverit, quàm ex molli luto. Verius est, Machinæ istius Inventorem fuisse Germanum, consentientibus in hoc historicis, itemque Polydoro Vergilio *lib. 2. de Inventor. Rer. cap. 11.* Petro Ramo *lib. 2. Scholar. Mathemat.* & Steph. Forcatulo *lib. 4. de Imper. & philosoph. Gallor.* sive Authoris ipsius nomen ignoretur, sive Monachus fuerit Friburgo oriundus, *Constantinus Ankli-*

Apelles tonitrua pinxit.

Bombarda invẽtor Germanus.

 Nen

tzen, sive *Bertholdus Svvartus*, ut à Forcatulo nominatur; & quidem vitæ monasticæ, ac certè ociosæ. Quia enim nihil agendo, ut dicebat M. Cato, malè agere discimus, ille metallis transformandis incumbens, præter opinionem æs subsilire cum fragore sensit, ignea vi & tenui pulvere tantummodò pulsatum. Chimistam enim hunc fuisse dicunt, & servasse aliquando domi in mortario pulverem sulphureum, cujusdam medicinæ faciendæ caussa; illudque texisse lapide, ac inde contigisse, ut dum ignem ex silice propè excuteret, scintilla intrò ceciderit, subitoque flamma eruperit, atque lapidem in altum tulerit. Inde ille ejus rei casu doctus, postea factâ ferreâ fistulâ, & pulvere confecto, machinam reperisse dicitur. Ei igitur fortuna nihil tale meditanti opus illud objecit, non secus atque Diocli Atheniensi harmoniam; dum vasa testacea ligno pulsaret. *Suidas verb.* ξυλυφίων. Adeò verum est, quod Aratus prodidit, Non omnia simul edoctos homines à Jove, sed adhuc pleraque occulta manere, quorum aliqua dabit & inposterum. Habet scilicet Natura scientiarum thesauros innumerabiles, qui nullis ætatibus exhauriri possunt: ut Bodinus dicebat.

Jam cum

Jam cum Inventionem hanc Germanis non possint eripere Invidi, ut tamen quod carpant habeant, cum Inventorem, tum opus ipsum exsecrantur. Authorem enim istum ad exitium humanũ natum dicit Vergilius: ideoque nomen ejus exsecrabile putat Cardanus, quòd tormenta illa ad damna humani generis potius, quàm ad utilitatem inventa videantur. *lib. 17. de artib. artificiosisq, reb.* quæ & ipsa exsecratione digna censet idem Vergilius, quod ab humano ingenio nihil iis excogitari potuerit horribilius. Imò haud adduci se posse ait *lib. 3. cap. 18.* ut humanum ingenium invenisse hæc credat, sed potius malum quendam Dæmonem mortalibus monstrasse putat, ut inter se non modò armis, verùm etiam fulminibus pugnarent. Ipsum etiam video Philippum Melanchthonem, in generis humani perniciem illud feralebellicorum tormentorum genus dicere inventum, Monacho ministro & fabro, diabolo architecto: ut cùm labasceret paulatim auctoritas insanæ superstitionis, quæ his authoribus fascinatas hominum mẽtes præcipitaret in exitiũ æternũ; succederet iisdem authoribus aliud mali genus, quod in corpora sæviret, sed in mutuam perniciẽ horribili furore hominũ instructũ atq; displosum *lib.*

Inventoris & operis ipsius exsecratio.

5. Chronicor. sub VVenceslao Caroli IV. Filio. In quam sententiam exstant elegantissimi versus *ad Quercetani Sclopetarium*, quos venustatis eorum gratiâ placuit apponere:

In pravas, spretâ, quum labes, Numinis irâ
Se mortale genus laxis immersit habenis,
Armipotens, scelerum vindex, justissimus unus,
Ignivomas rutilo nubes fabricatus Olympo,
Torsit in indomitas ardentia fulmina terras.

At magis exarsit sceleris vesana libido,
Invisum cœlo & terris, è faucibus Orci
Verticis obrasi monstrum dum excitur, opacis,
Orbis dira lues, nostriq; infamia secli.
Hoc nova namque novo cuduntur fulmina fabro,
Et Stygia erumpunt Stygio documenta Magistro,
Qualia Avernalis pandens mysteria templi
Torva Hecate dederat, monstroso inclusa cucullo:
Lurida quum pariter permixto sulphura nitro
Tisiphone adjunxit, flammasq; operasq; ministras.

Flam-

Flammigra hinc retrò torquentur fulmine glandes,
Glandiferaq́ fremunt horrendo murmure flamma.
Ut reboent campi, montesq́ & magnus Olympus.
Mox rapidum latas infert se virus in oras,
Quod quatit (heu furiale malum!) tot fortia bello
Corpora, tot tetro raptim ulcere pascitur artus.
Crescente ut pœnâ, crescat quoque Numinis ira. &c.

Nec desunt, qui Machinarum æncarum authorem dignum censeant, qui ut Perillus taurum æneum, ita ipsemet tormentum hoc primus experiretur. Perillus enim Atheniensis, in fundendo ære celeberrimus, Taurum naturali staturâ majorem fabricârat, officiosumque animal & homini socium in ejusdem supplicium acerbissimum converterat, mugitus promittẽs igne subdito: & quia à simulachris Deorum atque hominum avocaverat pulcherrimam artem, cruciatum primus experiri jussus est justiore sævitia, punito tormenti authore, talione decantata. *Perilli taurus.*

Eandem propè exercuit Ludovicus XI. Francorum Rex, Caveas ferreas quovis carcere duriores facere monitus, in pœnam potius, quàm in custodiam miserorum, qui reatum qualem qualem sustinerent. Nam Episcopus Virodunensis, qui excogitatis primùm his caveis sibi placebat, primâ earum inclusus totis quatuordecim annis ridiculus & mœrens obduravit. *Philip. Cumin. in Ludovic. XI. cap. 136.* & Forcatul. *lib. 2. de Imper. & Philosop. Gallor.*

Caveæ ferreæ.

Verùm enimverò etsi machinâ illâ æneâ nihil pestilentius est Urbibus obsessis: negari tamen non potest, nihil quoque hac esse salutarius, dum obsidentes arceantur, & missilis ignis regeritur. Et quid Natura boni dedit hominibus, sine aliquo malo? Duo præcipua elementa, Aqua & Ignis, hoc patefaciunt, quibus vita maximè fovetur, & maximè perditur, absorptis urbibus, nedũ hominib⁹. Valdéque verisimile est; sivisse Deum singulari quodam judicio tam perniciosum tormentum recenter reperiri, ut mutuo terrore affecti mortales, nec viribus ita confidentes, facilius alerent concordiam, & bella detestarentur, incerti & mortiferi ictus timentes aleam. tantum abest, ut virorum virtus hac ætate perierit; sicuti olim questus fertur Agesilao

Bombardarum utilitas.

filao Rege fatus Archidamus, teli novum genus è Sicilia allatum demiratus: cum potius hodie non nisi audacibus & ferè desperatis sit præliandum inter grandines flammarum, ut ait Forcatulus *d.l.4.* Hinc illa Herculis Ferrariæ principis querela. Cui cum *Spingarda* pila (Spingardas autem vocabant minora tormẽta tricubitalis longitudinis, glandem pruni majoris magnitudine violenter evomentes) calcaneum detersisset, malignè & barbaro more *Colconem* Venetorum copiis præfectum fecisse dixit, qui viros fortes gladio atque hasta pro virtute & gloria dimicãtes, inusitata atque horribili pilarum procella sternendos curaret. Ea enim humanitate milites ducesque extra cruorem, per id tempus in Italia depugnabant, ut eo prelio, funalibus accensis, cum nox ingrueret, amplius quatuor millia cataphractorum equitum, admirabili ridendaque, hodie spectaculi contentione, concurrerint: Ut bella illa si cum nostris hoc tempore conferantur, propemodum ludicra videri posse, Jovius scripserit. Atque ita esse, res ipsa loquitur: cum non solùm arma tam defensiva, quàm offensiva mutata, & ad accelerandam mortem, atque interficiendos homines, perniciosâ arte inventa sint; verũ etiam tormenta illa bellica

Spingarda.

Acrius hodie pugnatur, quam olim.

tam majora, quàm minora, frequentiore in usu, quàm anteà, esse cœperint. quorum vim primi perpessi fuerunt Genuenses in bello illo à Venetis contra ipsos ad Fossam-Clodiam suscepto, circa annum Christi millesimum, trecentesimum, octogesimum. Genuenses enim se quidem interfici sentiebant; quo tamen teli genere, non animadvertebant. Jam enim tum primùm novum hunc partum Mundus hic pepererat. Planè cùm bellum, ut Thucydides dicebat, non geratur certis pactis aut legibus, licebit sanè cuivis, quemadmodum Antigonus apud Plutarchum ajebat, aut dolo, aut vi, aut apertè, aut per insidias hostem aggredi. Sic enim & Archimedes, quem non tantùm nemo vituperat, sed omnes admirantur & tantoperè extollunt, hostium naves instrumentis suis submersisse legitur. Quod si bellicæ machinæ propterea exsecrandæ sunt, quòd noxiæ & lethales sint: ecquis unquam erit armorum usus? quamvis alia aliis magis vel minus sint lethalia. Magis enim & minus non mutare speciem, ex Logicis discimus. ut idcircò abusus potius tormentorum istorum, quàm usus legitimus videatur damnandus. Horum plures sunt species; & omnibus cogni-

Veneti Bombardis primũ usi adversus Genuenses.

cognitæ. ideò minus hic referendæ. Minora tamen, quibus pedites utuntur, *Sclopeti* vocantur, à sclopo: qui & ipse sonus est, ex buccarum inflatione erumpens. Aliis arcus busius appellatur, ab arcu, cujus vicem gerit in bello (quemadmodum enim olim Sagittarii in primo pugnæ loco constituebantur, ita nostris tẽporibus Sclopetarii) & à busio, quod Italis foramen significat: quòd scilicet per foramen ignis in tubulum seu canalem ingrediatur, & globum incenso pyrio illo pulvere propellat. De pulveris autem istius confectione videri poterit Langius *lib.2.epist.32.* & unde sonus ille oriatur, ex Philosophorũ placitis contra Cardanũ disputavit Julius Cæsar Scaliger *Exercitat.180.c.3.* & alibi. De Bombardarum verò origine, violentia & impetu, multa ex variis historicorum monumẽtis decerpta, & cognitione tum jucunda tum utilia retulit clarissimus Jurisconsultus Philippus Camerarius *Operar. succisivar. centur.2. cap.28.* quibus in Gentis nostræ laudem; ob Bombardarum, Horologiorum, & Typographiæ inventionem, illud Scaligeri, *Exercitat.99.* hic lubet apponere: Bombardâ Jovis iram imitati; horologiis temporum comites genuimus rotarum circumactiones: tempus ipsum librorum perpetuitate superavimus. *Sclopeti.* *pulvis pyrius.*

DE IGNI GRÆCO.

Tit. XIX.

Ignis Græcus.

Mperante Constantino Pogonato sive Barbato, excogitata fuit ars, qua ignis sub aqua concitaretur. Atque hunc ignem Græcum dixerunt; quòd auctorem habuit Callinicum *Græcum, anno Christi DCLXX. Hoc Constantinopolim delato Constantinus in navali pugna contra Saracenos se defendit, ut Zonaras in vita Constantini prodidit.*

NOTÆ sive COMMENTARII.

Pila sub aqua ardentes.

Etsi Veteribus quoq; usitatum fuit, pilas fingere, quæ & spontaneis accenderentur imbribus, & projectæ in amnes arderent, pontesque & naves accenderent: quem quidem ignem & Græcum appellatum, & inventionem ejus M. Gracho acceptò latã fuisse Joh. Langius asserit *lib. 2. epist. 52.* de quo fortassis etiam exaudiendi erunt illi Lucani versus:

Quàm

Quàm pelago diversa lues! nam pinguibus ignis
Affixus tædis, & tecto sulphure vivax
Spargitur: ac faciles præbent alimenta carinæ.
Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera,
Nec flammas superãt unda, sparsisq; per æquor
Jam ratibus fragmẽta ferus sibi vindicat ignis.

longè tamen alia fuit illius ignis ratio, quem propriè Græcum dicimus, & qui authorem habet *Callinicum*, qui Heliopoli fugiens Romanos Imperatores id genus docuit. Eo usus fuit Constantinus Pogonatus sive Barbatus, cum Saracenica classis ad Byzantium usq; accesserat quidem, sed inde repulsa Cyzicum occuparat. Cumq; toto septennio in eo loco commoraretur, sæpè dimicatum est ad Byzantium, donec tandem architecti Callinici arte ignes sub aqua facti naves Saracenicas incenderunt, quare magna multitudine deleta reliqui fugere coacti sunt. quemadmodum Philippus Melanchthon memorat *l. 3. Chronicor. sub Constantino Pogonato.* Eaq; machinatione Saraceni haud dubiè plus dãni senserunt, quàm Syracusii, quorum vires Archimedes comburentibus speculis frustrasse legitur. Illo igitur igni Græco non mirũ est alios quoq;, & quidem felici cũ successu fuisse usos. Inter quos Leo Imperator præcipuè commemoratur. Nam cũ Orientales

Ignis Græcus.

Archimedes.

Leo Imp.

entales populi adversus Constantinopolim urbem hostiliter navigassent Dromonibus mille octingentis; Leo Imperator igniferis navibus contra eos directis, hoc ignis genere omnes absumsit. Idem paulò pòst CCCC. hostium naves, itemque CCCL. eodem igni confecit. si verum est, quod Robertus Valturius prodidit *lib. 11. De re militari, cap. 9.* græci hujus ignis confectionem inibi docens; Fit bullitio, inquit, saligni carbonis, salis, ardentis aquæ vitæ, sulphuris, picis, thurisque cum molis Æthiopum lanæ filo, & camphora, quæ, dictu mirabile, sola ardet in aqua materiam omnem adurens. quam eandem Ignis hujus conficiendi rationem, ex Valturio, ej⁹ tamē nomine, ut solet, dissimulato, Joh. Baptista à Porta totidem verbis retulit *lib. 12. Magiæ natural.* ex Promethei instituto ignem per annum in ferula asservari posse ex eodem Valturio adjiciens. ad quod allusisse videtur Martialis eo disticho:

Invita nimium pueris, grataq; Magistris,
Clara Prometheo munere ligna sumis.

Sed de id genus Ignibus arte admirandis videndus omninò erit Jul. Cæsar Scaliger *Exercitat. 13. cap. 3. ad Cardan.*

DE

DE TORNEAMENTIS QUÆ vulgò GIOSTRE DICUNTUR.

TIT. XX.

Giostre, sive ludicra ista belli simulachra inventa sunt à Manuele Comneno Imperatore Constantinopolitano, ut ait Nicetas, qui ad annũ usq; 1214. scripsit. Ante eum non legitur, sub Imperio Rom. exercitium istud in usu fuisse. quod, ut strenuitatis & virtutis argumentum est, ita non caret ingenti periculo: quandoquidem multi per hoc internecioni fuerint dati. Nec enim ignotus est Regis Henrici casus. & ego multos vidi commissos se mutuò conficere. Itaque Gemes Selimi Turcarum regis frater, Romę à Pontifice Alexandro, interrogatus post multos ictus, Ecquid ipsi placerent ludicra hæc belli simulachra: Sancte Pater, respondit, Si seriò hoc fit, parum mihi esse videtur: Sin joco, possit etiã id

Giostre, sive Torneamenta.

quàm periculosa.

id nimium esse. Nicetas lib. 3. fastuosum ejusmodi ludicrũ recenset, quod Manuel Comnenus Antiochiæ Latinis exhibuit. Cum enim hi terram sanctam occupaturi, strennuos sese in equis & Lancea præberent; Manuel ostensurus Græcos Latinis inferiores non esse, neque his cessuros, ordinavit, ut stato die cum hastis velitaribus, ferro tamen non acuminatis, mutuò sibi occurrerent. Itaque in veste Imperatoria comparuit, Græcis probè munitis comitatus, & Latinorum duos è sella in terram deturbavit.

NOTÆ, sive COMMENTARII.

Torneamenta. Torneamenta, sive hastiludia, & ludicra illa bllei simulachra, de quibus hoc differitur capite, Pontifex quasi quasdã nundinas appellat & ferias, in quibus Milites ex condicto (quidam ex *conducto*, alii *edicto* legunt) ad ostentationem virium suarum & audaciæ cõvenire solent, & temerè congredi. *c. 1. Extr. de Torneam.* Etsi autem exercitium istud, virtutis & strenuitatis argumentum est: quia tamen

tamen, ut Pancirollus rectè monuit, ingenti periculo non caret, quandoquidem, ut ab eodem rescriptum est Pontifice, mortes hominum & animarum pericula sæpè inde proveniant: non immeritò id videtur canonum sanctionibus prohibitum: licet alioquin jure civili si in colluctatione, vel pancratio alius alium in publico occiderit, extra omnem pœnam sit, etiam Legis Aquiliæ actione cessante: quia gloriæ caussa & virtutis, non injuriæ gratia videatur damnum datum, ut Ulpianus respondit *l. quæ actione. 7. ff. ad L. Aquil.* Pancratium autem, quod & *Pentathlum* & *Quinquertiũ* dicitur, quinq; ludorum generibus constitisse, nimirum Cursu, Lucta, Saltu, Jactu, & Pugillatu cum cestu, ostendimus *lib. 1. Tit. de Palæstris.*

Cur prohibita.

Torneamenta verò illa Duelli sive singularis certaminis imaginem esse res ipsa loquitur. Atqui duellum Stygii tyranni bella mundo invehere meditantis rudimentum fuisse, & exinde digladiationis hujus usum vetustissimum esse ambigendum non est. qua de re, & quæ Duelli requisita sint, præter Juris pontificii Interpretes consuli poterit ANDREAS ALCIATUS, cujus *de Singulari certamine* verè singularis & doctrina multijuga refertus exstat

à Dæmone inventa.

exstat liber. quibus adjungi omninò debet, quod in eandem rem literis consignavit Philippus Camerarius *Operar. succisivar. Centur.2.cap.19.20.& 21.* quibus rem omnem ita graphicè descripsit, ut tuis oculis, Lector, Concertantiũ par quasi committendo subjecisse videatur.

Lusci provocatio.

Interim illud hîc disquirere lubeat, cũ in duello vel singulari illo certamine paritas quàm maximè attendi, & imparitas contrà justissimam rejectionis caussam præstare soleat: si provocatus vel claudus vel oculo captus sit, vel alio mancus membro: an provocatus & ipse claudicare, vel cocles fieri debeat, instarque perduellis sui debilitari? Et quãvis sint qui rei militaris peritos se asserentes arbitrentur, Cyclopis, vel Coclitis provocatori non satis esse, si lanam ob alterum oculum gerat, sed eruendum ipsi omninò oculum. nec enim æquæ conditionis fore, cũ altero amisso, alter illi superesset, provocato autem nullus: Alciato tamen ea sententia meritò ridicula videtur, & illi non absimilis, qua crassus quidam & ventriosus, vadimonio cũ pumiceo & macro contendebat, seq; illum cursu prævorsurum asseverabat, dum æquali meta parique lance omnia peragerentur. Deposito pignore petebat ventriosus, ut sicco

ficco tantum ponderis anneceteretur, quanto ipse propter abdomen illo gravior esset. Contrà siccus ventriosum inedia & fame ita macerandum ajebat, ut subductiore aqualiculo levior factus, æquali lance secum contendere posset. Sunt enim hæc, ait Alciatus, nimiæ subtilitatis, & in lege XII. tabb. qua talio permittebatur, consensu doctiorum, tacito usu abolita, ut apud Gellium eleganter disputat Sex. Cæcilius *lib. 20. Noct. Atticar. cap. 1.* Expeditius itaque putaverit idem Alciatus, ut si provocator ipse captus oculo sit, sibi imputet, qui integrum hominem compellaverit: prævidereque debuit, posse provocatum cassidem eligere, utro maluerit oculo obtusam. Nec enim provocantis vitium provocato obesse debet, quin arbitratu suo eligat. Quod si provocatus tali vitio laboret, habebit unde se propter imbecillitatem excuset, cum id juris ipsi competat. alioquin & ipse sibi imputet, qui certamen detrectare noluerit.

Nec verò silentio prætereundum est, quod etsi is, qui hostem superaverat, domum cum tibicinibus & varia cum solennitate pompose solebat deduci: Diogenes tamen Cynicus Cicermum è victoria Pancratii re- *Victoris deducendi forma. à Diogene improbata.*

Xx deun-

deuntem, coronâ caput ornatum, palmam manu gerentem, sequente gratulantium maxima multitudine, conspicatus; Quænam te caussa, inquit, supra cæteros effert? Cum respondisset, se omnes in colluctatione superasse. Agè, inquit Diogenes, fortiorésne, an pares, an imbecilliores vicisti? Non enim te fortiores sunt, quos superasti: nec pares, cum tu major illis inventus sis. Sequitur ergò, ut qui succubuerunt, inferiores sint. Atqui & ipse eos, qui me debiliores sunt, facilimè vincam. nullum enim hoc operæ precium est. Mitte igitur inhonoratum hoc certaminis genus, quo vires tuas experiris, quæ vel modica ægritudine, vel levi casu, vel saltem senectute quàm primum comminuentur. quin potius, adversus animi vitia pro virtute contende, atque libidini, gulæ, luxuriæ, ambitioni, superbiæ, castitatem, parsimoniam, exsilium, tolerantiam, humanarum rerum contemtum oppone; inque his fortitudinem animi & industriam tuam exerceto. Sic enim beatus eris, & miseram hanc vitam nihili facies. Quibus auditis, Cicermus palmam & coronam abjecit, fautoresq; & comites missos fecit. Quod dictũ & factũ ego Pancratiastis etiam atque etiam cogitandum & imitandum suadeo.

DE

DE QUINTANA
Tit. XXI.

Quintanæ usus satis quidem antiquus est, non joci sed exercitii gratia institutus. Romani enim in Castris quatuor faciebant Vias, ad instar magnæ cujusdam Crucis: & ex una parte aliam insuper addebant, & hanc, quoniam quinta erat, Quintanam *nominabant, ut ait Vegetius. In hac via grandem palum terræ infigebant, & ad eum exercebant se Milites, non secus ac si homo quispiam ibi fuisset constitutus. Atque istud exercitium*, ad palum *nuncupabant. Nostri* Quintanam *ab exercitio ad Lusum & voluptatem transtulerunt, palum similiter figentes. & ut hominem vestientes. Remansitque Quintanæ nomen, à modò dicta via Quintana, in qua milites exercitabantur.* Quintana.

NOTÆ sive COMMENTARII.

Exercitum M. Varro inde dictum autumat,

X 2 quod

quod melior fiat exercitando. *lib. 4. de Ling. Lat.* Nam cum omnes artes, omniaque opera quotidiano usu & jugi exercitatione proficiant: idq; in parvis verum sit; quanto magis, ait Vegetius, decet hoc in maximis custodiri. *lib. 2. de re militari.* quibus militarem istam scientiam annumerare quid dubites, cum, ut idem dicebat *in præfat. lib. 3.* sine hac aliæ artes esse non possint. Hinc Cassius, Miserum esse dicebat, cum exerceantur athletæ, venatores & gladiatores; non exerceri milites, quibus minor esset futurus labor, si consuetus esset. Apud Romanos igitur publicè adhibebantur *Campidoctores*, qui & vitandi & inferendi ictus subtiliorem, ut inquit Valerius, rationem milites docerent; & quidem punctim feriendi hostes: quod longè melius, quàm cæsim esse existimavit Vegetius. Exercebantur itidem tyrones militari gradu, cursu ac saltu; & nec jaculis tantũ atque arcu uti docebantur, sed & equos agitare, eruptionem facere, sese recipere, muris scalas admovere, in summum aggerem ascẽdere, tranare flumina, pugnare in orbem, cuneos facere, quadratis agminibus incedere, ordines usq; servare, & alia ejuscemodi, etiam in ludicris certaminibus:

Exercitatio in re militari.

Campidoctores.

Ante Urbem pueri, & primævo flore Juvẽtus

Exer-

Exercetur equis, domitátq; in pulvere currus.
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursúq; ictúq; lacessunt.

ut est apud Virgilium *lib.7. Æneid.* Hinc illa in Equum *Salitio*, de qua paulò antè diximus *ad Tit. 16.* hinc etiam ista *ad Palum exercitatio*, quam Pancirollus *Quintanam* à via istius nominis appellatam rectè putavit. Discebant præterea Milites & arma simul & sarcinas, iter militari gradu facientes comportare. quo allusit idem poëta Georgic.3.

Non secus ac patriis acer Romanus in armis
Injusto sub fasce viam cum carpit, & hostem
Ante expectatū positis stat in agmine castris.

Unde Cicero *2.Tusculanar. Quæst.* Nostri (inquit) exercitus primum, unde nomen habeant, vides: deinde qui labor, quantus agminis, ferre plus dimidiati mensis cibaria, ferre si quid ad usum velint, ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus. Arma enim membra militis esse dicunt: quæ quidem ita gerũtur aptè, ut si usus foret, abjectis oneribus, expeditis armis, veluti membris pugnare possint. Sed & Romæ gladiatorios ludos ideò institutos ferunt, ut assuefierent pueri sanguinem ac vulnera cernere, ut posteà in acie rẽ ut novã

atque horribilem non expavescerent. Rectè enim Seneca: Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerceas. *Epist. 23.* Denique quicquid agere milites maluerunt, quàm desidia & ocio marcescere, memores scilicet, quod, ut ait Horatius.

Ocium & Reges prius, & beatas
Perdidit urbes.

Unde meritis laudibus ab Æmilio Probo extollitur *Iphicrates*, cum dicat, Neminem unquàm in Græcia copias neque exercitatiores, neque magis dicto audientes habuisse. Et *Philippus* ignobile antè regnum Macedoniæ adeò auxit & illustravit, ut inter nobilissima regna pòst numeraretur. Id quod aliunde consequutus nō fuerat, quàm quod tantam diligentiam in militibus exercendis adhibuisset. Cujus rei exempla plura peti poterunt à Vincentio Castellano *lib. 2. de officio Regis, cap. 16.* & J. Lipsio *lib. 5. politicor. cap. 13.*

DE

DE MOLETRINIS.
TIT. XXII.

PRocopius author est, Belisarium Justiniani Ducem in Urbe Roma à Gothis obsessum, invenisse viã & rationem, ut Molæ aquâ agitatæ frumentum frangerent. quod & Blondus sequitur. Plinius tamen lib. 18. cap. 10. *mentionem facit rotarum, quas aqua obiter versabat. Sed usum istum aliquamdiu intermissum credo; posteà verò à Belisario renovatum.* *Mola aquaria.*

NOTÆ, sive COMMENTARII.

Moletrinæ eodem inclinatu, quo furatrina feratrina, & fœtutrina, Latinè rectè dicũtur: ut sint Molæ à molendo sic dictæ, vel ut apud Varronem *lib. 4. de Ling. Lat.* legit Scaliger, à molliendo, quòd harum motu cò conjecta molliantur. Per has hodiè intelliguntur, quæ aquarum rotatu circumaguntur: quas propterea Imp. Zeno Aquæ-molas appellat *in l. decernimus. 10, C. de aqua ductu lib, 11.* quarũ *Moletrina.* *Aquæ-molæ.*

Veteribus an in usu fuerint.

usus an Veteribus quoque Romanis fuerit cognitus, non improbabiliter dubites. Servius certè Grammaticus incunctanter asserit, apud priscos nullum Molarum usum fuisse. Fruges.n. inquit, torrebant, & deinde in pilis pinsebant. atq; hoc molendi genus etiam suo tempore adhuc usurpatum ait. Eodemque pertinere illud Virgilii Æneid.1.

Tunc Cererem correptam undis, Cerealiaque arma
Expediunt fessi rerum, frugesque receptas
Et torrere parant flammis & frangere saxo.

Pila.

Madefactas enim fruges siccabant prius, & injectas postea *pilis*, quæ vasa erant concava, quibus siccata frumenta immittebantur, pinsebant. quam pinsendi rationem & Plinius tradit *lib. 18. cap. 10.* dum ex Magonis sententia triticum aut hordeum antè perfundi aqua multa jubet, posteà evalli, deinde sole siccatum pilo repeti; sive ruido illo, quo major pars Italiæ utebatur, sive præferrato, quo in Hetruria spica farris tosti pinsebatur. Hinc & *pinsores* dicti sunt, qui nunc *pistores* vocantur. Sic enim à pinsendo Jovem appellatum fuisse Pistorem, etiã Lactantius docet: Quo tempore, ait, Galli Capitolium obsidebant, Jovi pistori Ara posita fuit, quòd Romanos

Pinsores iidẽ qui pistores.

Deus

Deus in quiete monuisset, ut ex omni frumēto, quod haberent, panem facerent, & in hostium castra jactarent: eoque facto soluta est obsidio, desperantibus Gallis, inopiâ subigi posse Romanos. cujus & Livius, Frontinus, Plutarchus meminerunt. Similiter Fornacalia Festo dicebantur feriæ, institutæ farris torrendi gratiâ, quod ad fornacem, quæ in pistrinis erat, Sacrificium fieri solebat. Et mox: Fornacalia, inquit, sacra erant, cum far in fornaculis torrebant. Eodemque sensu *Fornacarius* servus Ulpiano idem est, qui *Pistrinarius*, sive pistor: ut rectè notat Guilielm. Budæus *in l. si servus. 27. §. si fornacarius. 9. ff. ad L. Aquil.* cum anteà fornicarius absque sensu ibi legeretur. ut & in *l. continetur. 14. ff. de fundo instr.* ubi fornacator, & non *fornicator* legendum monet M. Mantua *in paralipom. 23.* Posteà excogitatæ fuerunt Molæ, sive machinæ versatiles & trusatiles: quæ vel jumentorum vel hominum operâ circumagebantur, non absque ingenti labore & defatigatione virium. Propter quod factum est, ut *pistrinum* pro loco fatigationis pleno, & pro negotio operoso ac molesto, viresque conficiente ponatur. Nam servi, qui flagitium aliquod commiserant, pœnæ loco in pistrina trudebantur, & in servitutem eorum perpetuam cir-

Fornacalia.

Fornacarius.

Molæ versatiles: trusatiles.

Pistrinum.

cumagendi scilicet molas adjudicabantur. E per asinum *machinarium* JConsultus intelligere videtur Molendarium, qui molit, id est, qui molam machinâ quadam inclusam volvit & torquet: cum ita scribit: Prædiis legatis, & quæ eorum prædiorum colendorum caussa emta parataque essent, Alfenus putavit, etiam asinum machinarium legatum videri. *l. cum quæreretur. 60. §. fin. de legat. 3.* Similiter pistrinalia pondera Ausonius vocat machinalia, eo versu:

Qui machinali saxa volvunt pondere.

quemadmodum & amica de Machinis emta à Q. Cicerone *lib. de petit. consulat.* ea fortassis dicitur, quæ de pistrino vel Mola est. Prætereà ad Fornacaliorum similitudinem etiam *Vestalia* sacra instituta accepi. quæ cum celebrarentur, convivia passim ante focos agitabantur, & cibi etiam virginibus Vestalibus à Civibus mittebantur Deæ Vestæ libandi. Sed & asini coronati, atque è pane quasi monilia quædam gerentes circumducebantur per Urbem: Molæ item sertis & floribus ornabantur & quiescebant. Quarum ceremoniarum & rituum caussas Ovidius diligenter inquirit & explicat; videlicet, quod olim nullus Molarum usus fuerit, sed farra solummodò

Vestalia sacra.

in fur-

in furnis, Vestæ, hoc est, ignis beneficio torreri consueverint: indeque mos servatus fuerit, ut hoc die & foci, & Domina focorum, quæ Vesta est, à pistoribus colerentur, & asini, qui primis temporibus Vestæ beneficio à circumagendis molis immunes essent, itidem vacarent & feriarentur. Cur autem iidem Asini floribus coronati panes ex collo dependentes gestare solerent, hanc rationem affert, quia scilicet asini Sileni clamore Vesta è somnis excitata, insidias & libidinem Priapi effugisset, qua de re Ovidius in Fastis:

Venit in hos annos aliquid de more vetusto,
Fert missos Vestæ pura patella cibos.

& quæ sequuntur. Verùm quamvis ea ita se habeant: auctor tamen est Procopius, Molas olim Romæ in Tiberi paratas fuisse, ad molendi usum. quia, inquit, in angustum ibi primò aquarum ingens vis cogitur, ac per canalem mox in præceps acta, violentius defertur ac ruit. Quo nomine videntur Romani veteres collem Janiculi muro circummunisse, hostibus ad Molas assultus ne pateret, ut Cœl. Rhodiginus explicat *lib.9. Antiqua.lect.c.16.* ut vel hinc probabile fiat, etiam Aquariarum mola-

Molarum usus interpolatus.

molarum usum Veteribus non prorsum fuisse incognitũ: ipso præsertim Plinio rotarum mentionem faciente, quas ad molendi usum aqua obiter versaret. *lib. 18. c. 10.* Sed, ut verã est Pancirolli nostri sententia, potuit iste Molarum usus aliquãdiu intermissus fuisse, & posteà rursum introductus. quod in aliis quoque obtigisse, alibi à me fuit ostensum.

Molarum honor. Tanto autem olim in honore fuerunt Molæ, ut in comprecationib. Deûm immortalium, quæ referente Gellio *lib. 13. cap. 21.* ritu Romano fiebant, nominarentur & Molæ Martis. *Mola, Dea.* Fuerunt enim Martis filiæ creditæ, & Deæ indigitatæ Molæ: de nomine credo Molarum, quod ut Molis fruges terantur, ita & bellis homines Mars frangat & comminuat, ex Adriani Turnebi interpretatione *libr. 19. Adversar. cap. 11.* *Pistorum privilegia.* Quò fit, ut etsi pistrinorum Curatores personale munus ineant, *l. munerum. 18. ff. de vacat. & excusat. mun.* à tutela tamen, quæ & ipsa personale munus est, excusentur, qui in pistorum collegio sunt constituti *l. ult. ff. de excusat.* Hinc circa conficiendi pollinis curam, panis excoctionem, & pistrini obsequium multa tam solicitè constituta legimus *in l. maximarum. 12. C. de excusat. muner. lib. 10.* in tantum ut in pistoriis caussis, & his, quæ ad

quæ ad annonam publicam, qua carere nullo die possumus, pertinet, etiam feriarum nulla habeatur ratio. *l. publicas.* 5. *§. pistoriis. C. de feriis.* ipso etiam Pontifice facilè hoc casu indulgente, & contra divinam sanctionem dispensante *in c. 3. Extr. eod.* ne scilicet occasione momenti pereat commoditas cœlesti provisione concessa, ut Constantinus rescripsit *in l. omnes. 3. C. eod.* quam tamen constitutionem Leo Imperator gravibus de caussis correxit *Novel. 54.* prætensam illam fructuum conservationem nullius momenti, neque vera futilem esse docens: cum non agriculturæ diligentia, sed Solis virtus, quando frugum largitori visum sit, fructuum abundantiam suppeditet. Et cum ex septem diebus unus in Domini honorem consecratus sit: religionis prorsus dissolutæ fuerit, nos aliorum dierum ad opera usu contentos non esse, neque illum Domino eximium & inviolatum cōservare; sed ipsum etiam vulgarem facere, nostrisque operibus applicandum putare. qua in re vel ipsis etiam Judæis deteriores fuerimus, qui tantoperè Sabbathi diem venerabantur, ut ab omni prorsus opere abstinerent. Hinc Juvenalis diem illum *Ignavum* vocat, Satyra 14.

ob annonam nulla habetur feriarum ratio.

imò habenda.

Sabbathum Ignavum.

Sed pater in caussa, cui septima quæq; fuit lux Ignava, ———

in tan-

Exercitatio in re militari.

quod melior fiat exercitando. *lib. 4. de Ling. Lat.* Nam cum omnes artes, omniaque opera quotidiano usu & jugi exercitatione proficiant: idq; in parvis verum sit; quanto magis, ait Vegetius, decet hoc in maximis custodiri. *lib. 2. de re militari,* quibus militarem istam scientiam annumerare quid dubites, cum, ut idem dicebat *in præfat. lib. 3.* sine hac aliæ artes esse non possint. Hinc Cassius, Miserum esse dicebat, cum exerceantur athletæ, venatores & gladiatores; non exerceri milites, quibus minor esset futurus labor, si consuetus esset. Apud Romanos igitur publicè adhibebantur *Campidoctores*, qui & vitandi & inferendi ictus subtiliorem, ut inquit Valerius, rationem milites docerent; & quidem punctim feriendi hostes: quod longè melius, quàm cæsim esse existimavit Vegetius. Exercebantur itidem tyrones militari gradu, cursu ac saltu; & nec jaculis tantũ atque arcu uti docebantur, sed & equos agitare, eruptionem facere, sese recipere, muris scalas admovere, in summum aggerem ascẽdere, tranare flumina, pugnare in orbem, cuneos facere, quadratis agminibus incedere, ordines usq; servare, & alia ejuscemodi, etiam in ludicris certaminibus:

Campidoctores.

Ante Urbem pueri, & primevo flore Juvẽtus

Exer-

Exercētur equis, domitātq; in pulvere currus.
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, curſuq; ictuq; laceſſunt.

ut eſt apud Virgilium *lib. 7. Æneid.* Hinc illa in Equum *Salitio*, de qua paulò antè diximus *ad Tit. 16.* hinc etiam iſta *ad Palum exercitatio*, quam Paneirollus *Quintanam* à via iſtius nominis appellatam rectè putavit. Diſcebant præterea Milites & arma ſimul & ſarcinas, iter militari gradu facientes comportare. quo alluſit idem poëta Georgic. 3.

Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
Injuſto ſub faſce viam cum carpit, & hoſtem
Ante expectatū poſitis ſtat in agmine caſtris.

Unde Cicero *2. Tuſculanar. Quaſt.* Noſtri (inquit) exercitus primum, unde nomen habeant, vides: deinde qui labor, quantus agminis, ferre plus dimidiati menſis cibaria, ferre ſi quid ad uſum velint, ferre vallum. Nam ſcutum, gladium, galeam in onere noſtri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus. Arma enim membra militis eſſe dicunt: quæ quidem ita gerũtur aptè, ut ſi uſus foret, abjectis oneribus, expeditis armis, veluti membris pugnare poſſint. Sed & Romæ gladiatorios ludos ideò inſtitutos ferunt, ut aſſuefierent pueri ſanguinem ac vulnera cernere, ut poſteà in acie rē ut novā

atque horribilem non expavescerent. Rectè enim Seneca: Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerceas. *Epist. 23.* Denique quicquid agere milites maluerunt, quàm desidia & ocio marcescere, memores scilicet, quod, ut ait Horatius.

Ocium & Reges prius, & beatas
Perdidit urbes.

Unde meritis laudibus ab Æmilio Probo extollitur *Iphicrates*, cum dicat, Neminem unquàm in Græcia copias neque exercitatiores, neque magis dicto audientes habuisse. Et *Philippus* ignobile antè regnum Macedoniæ adeò auxit & illustravit, ut inter nobilissima regna pòst numeraretur. Id quod aliunde consequutus nō fuerat, quàm quod tantam diligentiam in militibus exercendis adhibuisset. Cujus rei exempla plura peti poterunt à Vincentio Castellano *lib.2. de officio Regis, cap. 16.* & J. Lipsio *lib.5. politicor. cap.13.*

DE

DE MOLETRINIS.

TIT. XXII.

PRocopius author est, Belisarium Justiniani Ducem in Urbe Roma à Gothis obsessum, invenisse viã & rationem, ut Mola aquâ agitatæ frumentum frangerent. quod & Blondus sequitur. Plinius tamen lib.18.cap.10. *mentionem facit rotarum, quas aqua obiter versabat. Sed usum istum aliquamdiu intermissum credo; posteà verò à Belisario renovatum.* Molæ aquariæ.

NOTÆ, sive COMMENTARII.

Moletrinæ eodem inclinatu, quo furatrina feratrina, & fœtutrina, Latinè rectè dicũtur: ut sint Molæ à molendo sic dictæ, vel ut apud Varronem *lib.4.de Ling. Lat.* legit Scaliger, à molliendo, quòd harum motu cò conjecta molliantur. Per has hodiè intelliguntur, quæ aquarum rotatu circumaguntur: quas propterea Imp. Zeno Aquæ-molas appellat *in l. decernimus. 10, C. de aquæ ductu lib, 11.* quarũ *Moletrinæ.* *Aquæ-molæ*

usus an Veteribus quoque Romanis fuerit cognitus, non improbabiliter dubites. Servius certè Grammaticus incunctanter asserit, apud priscos nullum Molarum usum fuisse. Fruges. n. inquit, torrebant, & deinde in pilis pinsebant. atq; hoc molendi genus etiam suo tempore adhuc usurpatum ait. Eodemque pertinere illud Virgilii Æneid. I.

Veteribus an in usu fuerint.

Tunc Cererem correptam undis, Cerealiaque arma
Expediunt fessi rerum, frugesque receptas
Et torrere parant flammis & frangere saxo.

Pila.

Madefactas enim fruges siccabant prius, & injectas postea *pilis*, quæ vasa erant concava, quibus siccata frumenta immittebantur, pinsebant. quam pinsendi rationem & Plinius tradit *lib. 18. cap. 10.* dum ex Magonis sententia triticum aut hordeum antè perfundi aqua multa jubet, posteà evalli, deinde sole siccatum pilo repeti; sive ruido illo, quo major pars Italiæ utebatur, sive præferrato, quo in Hetruria spica farris tosti pinsebatur. Hinc & *pinsores* dicti sunt, qui nunc *pistores* vocantur. Sic enim à pinsendo JOVEM appellatum fuisse Pistorem, etiã Lactantius docet: Quo tempore, ait, Galli Capitolium obsidebant, Jovi pistori Ara posita fuit, quòd Romanos

Pinsores iidẽ qui pistores.

Deus

Deus in quiete monuisset, ut ex omni frumẽto, quod haberent, panem facerent, & in hostium castra jactarent: eoque facto soluta est obsidio, desperantibus Gallis, inopiâ subigi posse Romanos. cujus & Livius, Frontinus, Plutarchus meminerunt. Similiter Fornacalia Festo dicebantur feriæ, institutæ farris torrendi gratiâ, quod ad fornacem, quæ in pistrinis erat, Sacrificium fieri solebat. Et mox: Fornacalia, inquit, sacra erant, cum far in fornaculis torrebant. Eodemque sensu *Fornacarius* servus Ulpiano idem est, qui *Pistrinarius*, sive pistor: ut rectè notat Guilielm. Budæus *in l. si servus. 27. §. si fornacarius. 9. ff. ad L. Aquil.* cum anteà fornicarius absque sensu ibi legeretur. ut & in *l. continetur. 14. ff. de fundo instr.* ubi fornacator, & non *fornicator* legendum monet M. Mantua *in paralipom. 23.* Posteà excogitatæ fuerunt Molæ, sive machinæ versatiles & trusatiles: quæ vel jumentorum vel hominum operâ circumagebantur, non absque ingenti labore & defatigatione virium. Propter quod factum est, ut *pistrinum* pro loco fatigationis pleno, & pro negotio operoso ac molesto, viresque conficiente ponatur. Nam servi, qui flagitium aliquod commiserant, pœnæ loco in pistrina trudebantur, & in servitutem eorum perpetuam cir-

Fornacalia.

Fornacarius.

Molæ versatiles: trusatiles.

Pistrinum.

cumagendi scilicet molas adjudicabantur. E per asinum *machinarium* JConsultus intelligere videtur Molendarium, qui molit, id est, qui molam machinâ quadam inclusam volvit & torquet: cum ita scribit: Prædiis legatis, & quæ eorum prædiorum colendorum caussa emta parataque essent, Alfenus putavit, etiam asinum machinarium legatum videri. *l. cum quæreretur. 60. §. fin. de legat. 3.* Similiter pistrinalia pondera Ausonius vocat machinalia, eo versu:

Qui machinali saxa volvunt pondere,

quemadmodum & amica de Machinis emta à Q. Cicerone *lib. de petit. consulat.* ea fortassis dicitur, quæ de pistrino vel Mola est. Prætereà ad Fornacaliorum similitudinem etiam *Vestalia* sacra instituta accepi. quæ cum celebrarentur, convivia passim ante focos agitabantur, & cibi etiam virginibus Vestalibus à Civibus mittebantur Deæ Vestæ libandi. Sed & asini coronati, atque è pane quasi monilia quædam gerentes circumducebantur per Urbem: Molæ item sertis & floribus ornabantur & quiescebant. Quarum ceremoniarum & rituum caussas Ovidius diligenter inquirit & explicat; videlicet, quod olim nullus Molarum usus fuerit, sed farra solummodò

Vestalia sacra.

in fur-

in furnis, Vestæ, hoc est, ignis beneficio torreri consueverint: indeque mos servatus fuerit, ut hoc die & foci, & Domina focorum, quæ Vesta est, à pistoribus colerentur, & asini, qui primis temporibus Vestæ beneficio à circumagendis molis immunes essent, itidem vacarent & feriarentur. Cur autem iidem Asini floribus coronati panes ex collo dependentes gestare solerent, hanc rationem affert, quia scilicet asini Sileni clamore Vesta è somnis excitata, insidias & libidinem Priapi effugisset, qua de re Ovidius in Fastis:

Venit in hos annos aliquid de more vetusto,
Fert missos Vestæ pura patella cibos.

& quæ sequuntur. Verùm quamvis ea ita se habeant: auctor tamen est Procopius, Molas olim Romæ in Tiberi paratas fuisse, ad molendi usum. quia, inquit, in angustum ibi primò aquarum ingens vis cogitur, ac per canalem mox in præceps acta, violentius defertur ac ruit. Quo nomine videntur Romani veteres collem Janiculi muro circummunisse, hostibus ad Molas assultus ne pateret. ut Cœl. Rhodiginus explicat *lib.9. Antiqua. lect. c.16.* ut vel hinc probabile fiat, etiam Aquariarum mola-

Molarum usus interpolatus.

quæ ad annonam publicam, qua carere nullo die possumus, pertinet, etiam feriarum nulla habeatur ratio *l. publicas.* 5. *§. pistoriis. C. de feriis.* ipso etiam Pontifice facilè hoc casu indulgente, & contra divinam sanctionem dispensante *in c. 3. Extr. eod.* ne scilicet occasione momenti pereat commoditas cœlesti provisione concessa, ut Constantinus rescripsit *in l. omnes. 3. C. eod.* quam tamen constitutionem Leo Imperator gravibus de caussis correxit *Novel. 54.* prætensam illam fructuum conservationem nullius momenti, reque vera futilem esse docens: cum non agriculturæ diligentia, sed Solis virtus, quando frugum largitori visum sit, fructuum abundantiam suppeditet. Et cum ex septem diebus unus in Domini honorem consecratus sit: religionis prorsus dissolutæ fuerit, nos aliorum dierum ad opera usu contentos non esse, neque illum Domino eximium & inviolatum cõservare; sed ipsum etiam vulgarem facere, nostrisque operibus applicandum putare. qua in re vel ipsis etiam Judæis deteriores fuerimus, qui tantoperè Sabbathi diem venerabantur, ut ab omni prorsus opere abstinerent. Hinc Juvenalis diem illum *Ignavum* vocat, Satyra 14.

ob annona nulla habetur feriarum ratio.

imò habenda.

Sabbathum Ignavum.

Sed pater in caussa, cui septima quæq; fuit lux
Ignava. ——

in tan-

in tantũ,ut ne pedibus quidem iter eo die pro libitu facere liceret. quod expressisse videtur idem Poëta, Saty.6.

Observant ubi festa mero pede Sabbatha reges.

Iter Sabbathi.

verba enim illa, *Mero pede*, iter Sabbathi innuunt, quod circiter 2000. passuum erat, minorum scilicet sive mediocrium, quos J. Drusus bis mille cubitos interpretatur. *lib. 2. Observat. cap. 9.*

Latronum captura etiã die feriato permissa.

Facit tamen enormis Latronum improbitas, ut ad meritum rapi supplicium quovis die festo possint, ne eo quidem excepto, qui de Diabolo ac morte gloriosissimè triumphanti Christo sacer est, & omnibus meritò solemnis esse debet. Sic enim Honorius & Theodosius rescripserunt. Provinciarum præsides moneantur, ut in quæstionibus latronum, & maximè Isaurorum, nullum Quadragesimæ tempus, & nec venerabilem Paschæ diem existiment excipiendum: ne differatur sceleratorum proditio consiliorum, quæ per latronum tormenta quærenda est: cum facilimè & in hoc summi Numinis speretur venia, per quod multorum salus & incolumitas procuratur. *l. pen. C. de feriis.* quo in loco obiter sciendum est, per *Isauros* intelligi gentem

Isauri, famosissimi latrones.

gentem illam Isauricam, Ciliciæ & Pamphiliæ proximam, quæ latrocinio adeò infamis fuit, ut Probus Imperator facilius esse dixerit ex Isauria latrones arceri, quàm tolli: voluerítque Isaurorum filios ab anno XVIII. in militiam mitti, ne antè latrocinari discerent, quàm militare: quemadmodum est apud Flavium Vopiscum. Isaurorum quoque Strabo meminit *lib.12.* quos cum Servilius superasset, & ad interneccionem redegisset, *Isauricus* dici meruit. Eosdem Ammianus Marcellinus *lib. 14.* scribit sub Gallo Cæsare ad pristinas artes relapsos piraticam quoque exercuisse, & coacto valido exercitu, etiam à Legionibus Romanis se aliquandiu tutatos, cum finitimos populos diripuissent. ut non immeritò horum audaciam ulturi prænominati Imperatores ad constitutionem illam promulgandam fuerint permoti: & nemini mirum videri debeat, quod Leo Imp. lege Julia de vi publica eos teneri sanxit, qui vel Isauros vel *Buccellarios* (alii *Buccellatos* legunt) domi alerent. *l. fin. C. ad l. Jul. de vi publ.* ubi qui Buccellarii dicantur, Alciatus explicat *lib.4. Dispunct. cap.20.* quem Stephanus Forcatulus laudat in Necyomantia, *dial.96. num.12.* **Buccellarii.**

Molarum hieroglyphicum. Sed ut ad Molas sermonē conferamus; notant Hieroglyphici, per Molam humanæ vitæ com-

commerciũ significari: propterea quòd Molæ semper duę, atque alterius ope altera ita indigeat, ut singulæ nullum opus faciant. Unde amicitiæ nostræ, Necessitudines appellantur, quòd unicuiq; necessum sit habere amicum, cum quo sua consilia conferat; qui se mutuò adjuvent, & alter alterius officiis sublevetur. *Joh. Pierius lib. 49. Hieroglyph.* Jam cum nulla major possit esse necessitas, nulla conjunctio arctior, quàm quæ Viri & Uxoris est: si laxato socialis lecti vinculo, alteri copiam sui fecerit Mulier, rectè eam dicemus alii molere. Sic enim illam Jobi imprecationem, *Molat alteri uxor,* J. Drusus de obscœno intellectu interpretatur *lib. 5. Observat. cap. 5.* Eaque interpretatio vera est; & non parum juvatur sequenti membro: *Incurvent se super eam alieni.* Nam incurvare eo in loco idem planè valet quod *inclinare* apud Plautum in Persa. Sc. Transcidi loris.

Vxor molens alteri.

Pol istuc quidem omne jam ego usurpabo domi.
Nam jam inclinabo me cum liberta tua.

Nec ignotum est, Horatium *alienas permolere uxores* eodem dixisse sensu.

DE

DE AUCUPIO QUOD CUM ACCIPITRE, NISO, FALCONE ET ALIIS AVIBUS PERAGITUR.

Tit. XXIII.

A*ucupium antiquitus solum fiebat cum retibus. Nam quod cum animalibus rapacibus, Accipitre puta, Niso & Falcone hodiè peragitur, Veteribus planè fuit incognitū: ut Blondinus scribit & Jovius libro 2. suæ historiæ, ubi de rebus tractat Muscoviticis.* Fridericus Barbarossa *cum Romam obsideret, hoc aucupii genus excogitasse creditur: quod ut utilissimum, ita frequentissimo hodiè in usu est.*

NOTÆ sive COMMENTARII.

Venationem Xenophon Deorum munus appellavit, Chironi propter justitiam dono concessam, ab eo inde Heroibus traditam: quorum virtute, ex isto potissimum tyroci- *Venatio Dei munus.*

nio, patria defensa, miseri ubiq; terrarum calamitatibus levati, servati sint. Atque hoc pulcherrimum est Venationis elogium. Cui consentiens Eusebius: Atroces, inquit, bestias exercitationis bellicæ gratiâ divinitus productas ducimus. Nihil enim magis corpus ad laborem, animum ad resistendum hosti corroborat, quàm Venatio. Ob id Alexander Macedo, Cyrus aliiq; Persarum reges, sedulam venationi operam navarunt: non ad saginam corporis, non ut penum locupletarent; sed ut vires corporis, caloremq; naturalem sanitatis ergò foverent, & laboribus adversus hostem durarent, præterea & ferarum historiam atque naturam explorarent, exploratam posteris revelarent. *Joh. Langius lib. 2. Ep. 59.* Venationis autem tria sunt genera. Nam aut terrâ, aut mari, aut in ipso etiam aëre peragitur. De prioribus nihil hic attinet dicere, cum & omnibus nota sint, & omnibus etiam seculis credantur usurpata. At aëreum hoc, de quo præsenti agitur capite, nec usurpatum Veteribus, nec cognitum, nec omnino cogitatum. Adeò non omnia sibi vindicat antiquitas! quod hactenus diligenter, ut puto, ostendimus. Miraculi isthæc planissima species, nisi frequētior usus, quod amat fieri, admirationem minueret. Illud

ejus utilitas.

genera tria.

Aucupii præstantia.

interim

interim omnium consensione convenit, hanc præstare Venationes reliquas tanto intervallo, ut inter viros principes nulla habeatur prior; tenuioribus ad eam nec aditus pateat. Quod verò hanc Avium capturam Veteribus incognitam fuisse diximus, verũ est, si vetustissimam antiquitatem interpreteris: cæteroquin ante annos MCC. hanc notam fuisse, ex Julio Firmico scimus, qui *lib. 5. cap. 8.* nutritores accipitrum, falconum, cæterarumq; avium, quæ ad aucupia pertinent, nominat. Atq; ea fortassis antiquissima est hujus rei memoria, saltem quæ fidem mereatur. Nam quod quidam Ulyssem ejus auctorem faciunt, aut Macchabæum, nugæ meræ sunt, uti illa de Virgilio & Marcello planissima fabula. Verum autem illud aucupium, hoc est, Artem venandi cum avib⁹, duobus libris exactissimè conscripsit FRIDERICUS II. HENRICI F. FRIDERICI BARBAROSSÆ N. Princeps & Imperator summis illis omnium temporum heroibus annumerandus: qui cum virtute & gloria bellica excellentem in omni doctrinarum genere eruditionẽ conjunxerat. Ingenio quippe fuit tãto, ut præter patrias linguas Germanicã & Italicã, didicerit exactissimè plurimas alias, Latinam, Græcam, Saracenam, Francicam, & in

Id veteribus incognitum.

Artem venandi cum avibus scripsit Fridericus II.

hujus virtutes.

ſingulis Philoſophiæ partibus non tantum rudimenta prima deguſtaverit, ſed fontes ipſos introſpexerit atque exhauſerit: magnanimus, liberalis, magnificus, in utraque fortuna conſtans & moderatus, acer in prœliis & providus, manu pariter & conſilio promtus, itemque à crudelitate alieniſſimus. cum quo Majeſtatis antiquæ reliquias ſimul concidiſſe ac ſepultas eſſe exiſtimat Philip. Melāchthon *lib. 5. Chronicor. mihi folio 789.* Ejus igitur Friderici II. libri duo, quos dixi, de Arte venandi cum avibus, inter alia præclarum monumentum eruditionis ſingularis & rari ingenii, editi nuper ſunt Auguſtæ Vindelicorum, ex authographo manuſcripto mēbraneo, quod in Bibliotheca ſua habuit, & pro utilitate publica liberaliter depromſit *Joachimus Camerarius Joach. F.* inclutæ Reipubl. Noricorum Medicus quondam ſolertiſſimus: adjecto etiam Alberti Magni de Falconibus, Aſturibus & Accipitribus tractatu. Eos, Lecto[r], artis hujus peritiam indipiſci ſatagens, adire poteris; illud tamen etjam atq; etiam monitus, ita ſcilicet Venationi, cujuscunq; etiam illa ſit generis, indulgeas, ne, quod multis uſu veniſſe ſcio, aureo te piſcatum hamo doleas, aut cum canibus o-

Attendite Venatores.

pes

pes tibi cucurrisse conquereris, avolasse cũ accipitre.

Venationis & Aucupii tam crebra mẽtio, facit ut animo mecum cogitem, ecquid sit ꝙ apud Ulpianum legitur, Pantherã ab Aucupe emere? *l. emtorem. aliàs ex emto. 11. §. fin. de action. emti.* Venator seu Auceps omnes mihi feras, aut volucres, quos hoc mense capiet, ducenis nummis vendidit: quæritur an locatio hæc sit, tanquam operas locaverit, an emtio potius? Et constat emtionem esse. Idq; Ulpianus respondit. quia idem sit, sive futurum jactum retis à piscatore emamus, aut indaginem plagis impositis à venatore, vel *Pantheram ab Aucupe.* Etsi. n. sunt, qui Rete ea voce intelligant, quo universæ aviculæ capi possunt, & neutro genere πάνθηρον accipiant, exemplo τȣ̃ σαγήνȣ piscatorii: verius tamen est, πάνθηρα fæmineo genere universam significare venationem, qualis in suprascripto exemplo venũdata proponitur. quod Alciatus tradidit *lib. 1. parerg. cap. 42.* Ex cujus etiam *lib. 9. parerg. cap. 11.* discimus, Allectatrices aves Aristoteli dici turtures, vel columbas, quæ aluntur, ut alias alliciant, & Aucupes ad congeneres capiendas adjuvent. quod in Coturnicibus fieri consuevit, iteq; anatibus. de quibus ille hoc lusit Epigrammate:

Pantheram ab Aucupe emere.

Aves Allectatrices.

Altilis allectator anas, & cœrula pennas
Assueta ad dominos ire redire suos:
Congeneres cernens volitare per aëra turmas,
Garrit, in illarum se recipitque gregem.
Incautas donec pratensa in retia ducat,
Obstrepitant aliæ, conscia at ipsa silet.
Perfida fraudatrix cognati sanguinis ales,
Officiosa aliis, insidiosa suis.

Sed fessi à Venatu isto ad quietam Serici considerationem nos convertamus.

DE TEXTIS SERICIS.

TIT. XXIV.

Dvehebatur olim Sericum à populis, qui Seres dicebantur, quorum regio hodiè China nuncupatur. Procopius scribit, regnante Justiniano circiter annum 150. Monachos quosdam ova Seris sive vermiculi illius, qui sericum solet deducere Constantinopolin attulisse. Indeq; texta illa in Europa paulatim elaborari cœpta. Annis ab hinc 50. in tantum excrevit textura ista, ut Veneta duntaxat regio, singulis annis 500. millia, & vel sola mea patria, quæ Rhegiũ est,

Serica ova Justiniano allata.

horũ proventus.

est, 100000. aureorum, plus verò etiam multò Sicilia inde lucretur. ac, ut uno verbo dicam, artificium hoc tanquam unicus jā Mercatoribus nervus sit lucri, & certissimum laborantium fulcimentum. Fiunt hodiè panni vel texta serica, Veteribus olim planè incognita: verbi caussa, Ungulata, *quæ quoniam Damasci inventa fuerunt,* Damascena *dicuntur: item* holoserica *villosa, à pilis, quos Latini villos dicunt, sic appellata. Item* rasa, *semirasa;* Ormesina, *ab insula Sinus Persici, quæ Ormes dicitur; & varii præterea generis. quorum omnium commemoratio nimis longa esset futura. Sanè plurimas horum species Veteribus ignotas, & ob Bombycū inopiam non elaboratas fuisse autumo. Scribit enim Lampridius,* Alexandrum Severum *nunquam holosericam gestasse vestem: cujusmodi multas hodie à plurimis etiam mediocris status hominibus atteri & lacerari videmus. Sed & Vopiscus prodidit,* Aurelianum *nunquā vestē ex integro serico contextam usurpasse. nec aliis, ut usurparent, aut in vestiario haberent, concessisse. Eundemque*

Textorum sericorum genera.

Alexander Severus.

Aurelianus

Uxori roganti, ut pallam ex purpureo serico textam gestare sibi permitteret; respondisse, Nunquam se commissurum, ut fila auro pensarentur. Ista enim tempestate sericum auro rependebatur.

NOTÆ sive COMMENTARII.

Serica olim Medica.

Quæ hodiè Serica appellatur vestis, eã olim Medicam fuisse dictam, Procopius scribit *lib.2.de bello Vandalico*, his verbis: Vandali omnium sunt, quos sciam, mollissimi atque delicatissimi. Mensâ quotidie copiosâ utũtur, tum omnium rerum, quas Africa fert, refertâ. Gestant vestem Medicam ac sumtuosam, quam sericam vocant &c. Nominis ratio inde fortassis desumta est, quòd à Medis & Persis sericum adveheretur: donec Justinianus Imperator Julianum legatum, Æthiopum & Homeritarum reges ambos rogatum misit, ob communem in Christum fidem, ut sibi contra Persas essent auxilio: ut Æthiopes quidem ex Indiis sericum mercãtes, ac Romanis mittentes, ipsi quidem pecuniæ maximæ sint domini; Romæis verò caussa existant, ut non amplius nummos in hostes, Serici emendi gratia, transferre cogantur;

tur;

tur: ex quo vestem conficere consueverunt, quam olim Medicam, nunc verò Sericam vocant: ut idem ait Procopius *lib. 1. de Bello Persico*: ductâ appellatione à Seribus: de quibus Plinius: primi sunt hominum, inquit, qui noscantur, Seres lanificio sylvarum nobiles, perfusam aquâ depectentes frondeam canitiē *lib. 6. cap. 17.* quod ipsum & Virgilius *lib. 2. Georg.* expresserat, his versibus:

Quis nemora Æthiopum molli canentia lanâ,

Velleraq; ut foliis depectant tenuia Seres:

ex opere scilicet Bombycum, ut supplendum monet Scaliger *exercitat. 158. cap. 9.* Seras inibi Tartarorum nunc *Hordam* esse affirmans, in extremis Persiæ civitatem: in eaque tantum illius operis fieri, ut dena millia pondo serici in quotidianas operas dispensentur. In *Taprobane* quoque Sericum sine cultu ex arboribus detrahi à Bombycibus confectum, legere est *in Commentariis Navigationum*, cujus & *in China* tanta fertur copia, ut serica vestis incolis tam vulgaris sit, quàm nobis ex vili linteamine. *Johan. Linschot. cap. 23.* quanquam hodiè in Europa quoque satis magnus esse cœpit Serici proventus, posteaquam Justiniani tempestate duo Monachi ex India seminarium Serici Brizantium ferentes,

Seres Lanificio huic dediti.

Taprobanæ incolæ.

Chinenses.

Europici hodie, Justiniani auspicio.

 rentes,

rentes, originem ejus declararunt, & ut ex perquam exiguis ovis per fotum vermes illi educerentur, educti foliis Mori nutrirentur; deinde ipsis naturâ magistrâ filum reddentibus, Sericum texeretur, non sine muneribus, quo Justinianus eos persequutus est, edocuerunt, ut Zonaras prodidit. Ipse tamen Julius Pollux ejusmodi quoque vermiculos ex ovis illis scaturientes suboluisse videtur *lib. 7. cap. 17. Dictionar.* Sunt etiã nonnulli, inquit, qui Seres ab aliis quibusdam animalibus telas suas colligere tradunt. Accedit Ovidianum illud, *15. Metamorph.*

Jul. Pollux.

Quæque solent canis frondes intexere filis
Agrestes tineæ, res observata colonis,
Fatali mutant cum papilione figuram,

Serici olim inopia unde.

Nec verò abs re est, quod Pancirollus hic tam varia pannorum sive textorum sericorum genera Veteribus ait fuisse incognita, ob Bombycum scilicet inopiam: quandoquidem de raritate hac ipsemet etiã Galenus testatur, *13 Methodi* scribens, suo etiã tempore sericum in Urbibus Romanorum magnis tantùm, atque ibi penes mulieres opulentas duntaxat exstitisse. Inopiam hanc Mori inopiæ tribuit Hieronymus Mercurialis. Quia enim serici illi vermiculi Mori foliis potissimum nutriuntur, eisq; pinguefacti

facti fœcundiores evadunt: consequens nimirũ est, ut quo tempore ejusmodi arbores copiosæ non fuerint, eodem quoq; nullus aut saltem paucissimus illorum animalculorum, & proinde etiam Serici fuerit proventus. *lib. 1. Variar. lection. cap. 24.* Indeque est, opinor, quod Aurelianus Imperator nulli permiserit Serico indui, ne uxori quidem, ut *blatco serico* (quod ex Forcatuli interpretatione coloris fuit in purpuram cœlestem desinentis) uteretur. Absit, inquiebat optimus princeps, ut aurofila pensentur: cum libra Serici librâ auri rependeretur. *Flavius Vopiscus in vita Aureliani.* *Aurelianus.*

Quæ cum ita sint; acceptum Justiniano referre debemus Sericũ, & vestes, in quibus Matronæ transluceãt, aut viri usq; ad plebeios iã ornentur, toties vetitis lege sumtuariâ, tam sæpè quàm frustrâ promulgatâ. Solinus certè hoc illud esse Sericum dicebat, *cap. 63.* in usum publicum damno severitatis admissum; & quo ostentare potius corpora, quàm vestire primò fœminis, nunc etiam viris persuasit Luxuriæ libido. Ejusmodi vestitum tenuitatem, Sericarum præsertim notavimus *lib. 1. Tit. de habitu Imp. fol. 407.* qualem Arbiter Petronius appellat ventum textilẽ: *Sericũ hodie nimis vulgatum.* *Ventu textilis.*

Æquum est induere nuptam ventum textilẽ.

ve-

vestem enim ventosam & tenuissimam, æquantemque subtilitate propemodum vẽtos, significavit. Quo sensu idem Petronius *nebulam lineam* posuit, pro tenui amiculo linteo, quod nec panni crebritatem, nec telæ densitatem, sed nebulæ tenuitatem æmulatur pellucidam :

Nebula linea.

Palam prostare nudam in nebula linea.

Sic enim Turnebum id interpretatum video *lib.1. Adversarior.cap.15.*

DE LIQUORIBUS. QUI VULGO *Botarge & Caviaro* DICUNTUR.

TIT. XXV. & ULTIM.

Restat, ut de quibusdam ad gulam & palatum spectantibus dicamus, & veterum Garo ac Muriæ liquamina illa, vulgo Botarge & Caviaro dicta, opponamus. quæ etsi gravissimis auribus Serenissimæ celsitudinis tuæ indigna sunt; necessum tamen est, ut quemadmodum de superioribus illis diximus, ita & de his, pro cognitione eorum indipiscenda, verborum aliquid faciamus. Proinde

inde nō dedignabitur illa, qualia hæc ſint, breviter cognoſcere. Botarge *igitur fiunt ex ovis cephali (Latini Mugilem dicunt) expolitis ſcilicet in duabus veſicis, cruore ejusdem piſcis ac ſale adhibito. Recentioribus corrupto verbo* Botarcha *vocantur, quaſi dicas* ὠοτάριχα, *hoc eſt, ova ſalita. Tanti autem hæc æſtimantur, ut par ipſorum Venetiis duobus aut etiam quatuor aureis veneat. Poſt hæc principatum inter ſalſamenta tenet* Caviaro *vulgò nuncupatū. Id verò ex Sturionis Ovis ad litus Ponti Euxini præparatur: quæ ſtipata ſimul & condenſata probè, ſale condiuntur, & in cados reponuntur. Ejusdem Sturionis pulpæ condiuntur & ipſæ: indeq́; caro conficitur, quam ſpinam ſive dorſum paludis Mæotidos vocant. Hodiè* Zabach *nominatur. Solet etiam ſale condiri piſcis quidā, quem Moronam dicunt, cujus nulla nobis eſt noticia. Ejus tamen caro ex mari Danico advehitur. Apportantur & alii piſces ſaliti (quos Haleces dicunt) Sole indurati & exſiccati in Suetia & Nortvegia: Item Marluci vulgò dicti, quos duri-* Botarge.

cie sua vel ligno adsimilare possis. Nullum verò horum piscium Veteribus in usu fuisse credo.

Conclusio operis. *Atque hæc quidem, Serenissime Domine, sunt res illæ, item artes, mores & consuetudines, de quibus dicendum putavi, ostendendo nimirum, Earum aliquas antiquitus quidem fuisse, sed intercidisse posteà: & contrà, aliquas noviter fuisse adinventas: ut hinc de Mundi hujus majestate, & multis præstantibus atque egregiis arcanis cōstare posit. Cætera, quæ non ita magni momenti videbantur, tanquam indigna auribus Serenissimæ Celsitudinis tuæ omisi. Quæ si forsan satisfactum minus à me fuerit, non dedignetur tamen sincerum & bonum illum animum intueri, quem ad inserviendum Ipsi fero promptissimum; Eidemque cum humilima subjectione & reverentia manus exosculando me commendo.*

NOTÆ, sive COMMENTARII.

Apitius archimagirus. Ad capitis hujus explicationem opus nobis esset Apitio illo, artis culinariæ ad omnem luxum archimagiro famosissimo, & tantum non

non *gurgite Nepotino*: qui inter alias lauticias, etiam Mullos pisces in garo enectos, sapidiores fieri docuit: quemadmodum & hœdi carnem à lupo morsam teneriorem fieri & delicatiorē esse; atq; ideò aliis jucunditate præcellere fuit creditum; ut non injuriâ forsan à Martiali tantoperè laudetur:

Hœdus inhumani raptus ab ore lupi.

Equidem neque artis hujus scientiam mihi laudi admodum, neq; etiam inscitiam fraudi fore confido. Quod si quis tamen ita delicatus sit, ut & obsoniorum istorum cognitionem cum Pancirollo habere gestiat: poterit tam de Muria quàm Garo (quibus *Botarge & Cavario* successisse videntur) tum etjam de utriusque speciebus, itemq; confectione sive præparatione consulere Johann. Langium, diligentissimè illa explicantem *lib.1.Epist.59.* Illud tantum monuero, laudatū inprimis fuisse, & nobilitatum maximè id Gari genus quod ex intestinis piscium, Scōbrorum præsertim, cruenta illorum sanie eliquata in hunc modum præparabatur. Scōbrorum enim intestina cum embrochiis, eorum cruore & sale conspersa in vase fictili menses ut plurimum duos sinebant tabescere, deinde fundo vasis pertuso id agebāt, ut liquor iste in aliud vas illi substratum destilla-

Muria & Garum.

Garum laudatissimum.

ſtillaret. qui tanti erat precii, ut nullus eo liquor, præter unguenta, pluris conſtiterit; ſingulis millibus aureorum permutantibus congios gari penè binos. Hinc liquamen iſtud faſtuoſo & ſuperbo ſatis titulo appellatum fuit *Garum ſociorum*. Sic enim Plinius *lib.9. cap. 17.* M. Apicius, ait, ad omne luxus ingenium mirus, mullos in *ſociorum garo* (nã ea quoque res cognomen invenit) necari præcellens putavit. Et Auſonius *ad Paulinum*: Scis, inquit, me id nomẽ Muriæ, quod in uſu vulgi eſt, nec ſolere, nec poſſe dicere: cum ſcientiſſimi Veterum & Græca vocabula faſtidientes, Latinum in Gari appellatione non habeant. Sed quocunque nomine loquar, liquor iſte *Sociorum* vocatur. Id Martialis ſignificat, cum ait:

Garum ſociorum.

Exſpirantis adhuc Scombri de ſanguine primo
Accipe faſtoſum, munera rara, garum.

Faſtoſum enim pro *fœcoſo* (ut vulgo habetur) recte legi, ex manu ſcripto probat Hadr. Junius *lib. 6. Animadvers. cap. 17.* Reliqua à *Gulæ proceribus*, quos Plinius ita nominat *lib.6. cap.17.* erunt petenda. Ego hic finem facio: & quæ à candido hoc profecta ſunt pectore

Gulæ proceres.

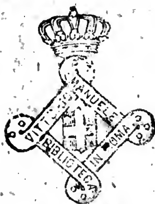
ctore, ea candori tuo, Lector benevole, cõmendo; nil dubitans, si quandoque exspaciatus fuerim longius, id ob floridam illam rerum varietatem cum utilitate, ut spero, conjunctam, tibi non ingratum fore: multò verò etiam gratius, quòd etsi ab aliorum sententia nonnunquam discessi, citra tamen illorum id fecerim injuriam; ab iis semper alienissimus, qui nisi obtrectatione & calumniis ad nomen nunquã se perventuros esse sperant. Quod si igitur hac moderatione mea tam opportuni silentii laudem, quàm tempestivæ vocis testimonium apud te fuero consequutus, equidem voti mei summam me contigisse arbitrabor.

FINIS.

LEGUM QUARUNDAM SENSUS, HOC TRACTATU OBITER INDICATUS.

Lutrum.

INDEX

INDEX RERUM ET VERBORUM MEMORABILIUM.

A

Ad tho-

D

Herme-

Iura-

L

M

Mor-

Nico-

trime-

nata-

Tyran-

FINIS.

ERRATA TYPOGRAPHICA
hoc modo corrigenda.

Fol.27. lin. 21.rebellionem lin.pen.Michaëli.46.9 Matthæi c.18.v.10.49.11.regionis 53. 11.latinè 54.in marg. volatiles 66.17.multa 70.9.Qua 72.11.Reges lin.ult. herbarũ 77. 22.hoc & 27.Fallopius 79.3.velocius 22.enim & 26 non 83.15.jucundè 91.in marg. Menecratis 94.15.Etsi 100 18.hos 19.similimos 23.censebis 107,18 Idque 109.in marg Sarza natales 119.13. Floridã 121.5.trunci 143.10. probè 106 3.timente 166.10.Triórgin 177. 4. acidum 209.17. Satrapas 210.l.ult.curiarum 251.l.ult.lymphatum in vas 206.1.matricem 317. l.pen.præsentibus 319.10.ut ipsi 322.10.patre 324.1.metallorum 328.8.cæterorũ ibid.9 post v.Castrensi,lege,quibus Hier.Rubeus ex Mesue quartum 332.21. ita condita 337.7.ei esse 342.2.succo 347.9.Pantheus 348.2.post v.Penotus,adde,Gasto Claveus ibid l.3.inscribitur apologia 351.12.quieta,&c.356.18.stirpium 379.1.etiam 409.3. adulteria 426.24.nullaq; 438.26.perdere 459.21.decimo 464. 2.diei 511.5. duorum &, 512.24. Lausdunensi 513.18.anni 596.23.verò 614.9.crinem 668.11.sonitus, & l.14.cursu 684. 17.belli 695,4.obsidio 696.1.Et 711.l.ult.Byzantium.

